

VILNIAUS UNIVERSITETAS

Tautvydas Žėkas

VAIKO IŠNAUDOJIMAS PORNOGRAFIJAI: BAUDŽIAMIEJI
TEISINIAI IR KRIMINOLOGINIAI ASPEKTAI

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (01S)

Vilnius, 2011

Disertacija rengta 2006 – 2010 metais Vilniaus universitete

Mokslinis vadovas:

doc. dr. Anna Drakšienė (Vilniaus universitetas, socialiniai mokslai, teisė
– 01S)

Konsultantas:

prof. habil. dr. Gintaras Švedas (Vilniaus universitetas, socialiniai
mokslai, teisė – 01S)

TURINYS

Disertacijoje vartojamų santrumpų ir paaiškinimų sąrašas.....	5
ĮVADAS.....	6
I. VAIKO PORNOGRAFIJOS SAMPRATA	18
1. Pornografijos samprata.....	18
1.1. Pornografija: nešvankumas ar nepadorumas?.....	24
1.2. Pornografijos santykis su erotika.....	27
2. Išnaudojamo pornografijai vaiko sąvoka.....	32
2.1. Sampratos ypatumai vaiko teisių kontekste.....	37
2.2. „Sutikimo amžiaus“ problema.....	42
3. Vaiko pornografija <i>versus</i> vaiko seksualinės prievartos atvaizdai....	51
II. VAIKO PORNOGRAFIJA IR JOS VISUOMENINIS	
VERTINIMAS.....	63
1. Vaiko pornografijos paplitimas visuomenėje.....	63
2. Vaiko pornografijos kaip nusikalstamos veikos vertinimo raida.....	77
III. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ VAIKO IŠNAUDOJIMĄ	
PORNOGRAFIJAI REGLAMENTAVIMAS BAUDŽIAMOJOJE	
TEISĖJE.....	100
1. Objektvieji požymiai.....	101
1.1. Vaiko išnaudojimo pornografijai objektas ir dalykas.....	101
1.2. Vaiko išnaudojimo pornografijai objektyviosios pusės	
požymiai	118
1.2.1. Vaiko įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio	
renginiuose.....	122
1.2.2. Vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai.....	126
1.2.2.1. Gaminimas.....	128
1.2.2.2. Įsigijimas.....	130
1.2.2.3. Laikymas.....	133
1.2.2.4. Demonstravimas.....	147

1.2.2.5. Reklamavimas.....	149
1.2.2.6. Platinimas.....	149
1.2.3. Pelnymasis iš vaiko išnaudojimo pornografijai.....	153
1.2.4. Internetinė erdvė kaip specifinis nusikaltimo padarymo būdas.....	161
2. Subjektyvieji požymiai.....	183
2.1. Vaiko išnaudojimo pornografijai kaltė.....	183
2.2. Nusikaltimo subjektas ir kaltininko asmenybė.....	190
3. Su vaiko išnaudojimu pornografijai susiję kvalifikuojantys požymiai.....	231
IV. VAIKO IŠNAUDOJIMO PORNOGRAFIJAI SPECIALIOSIOS PREVENCIJOS ASPEKTAI	243
1. Sankcijos už vaiko išnaudojimą pornografijai.....	245
2. „Tradicinių“ bausmių už vaiko išnaudojimą pornografijai alternatyvos.....	257
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	278
Disertacijoje naudotų šaltinių sąrašas.....	284
Paskelbtų darbų sąrašas.....	346
Priedai.....	347

Disertacijoje vartojamų santrumpų ir paaiškinimų sąrašas

ATPK – Administracinių teisės pažeidimų kodeksas

BK – Baudžiamasis kodeksas

BVK – Bausmių vykdymo kodeksas

ECPAT – *End Child Prostitution in Asian Tourism* („Sustabdykim vaiko prostituciją Azijos turizme“). 1997 m. šis pavadinimas jau pradedamas šifruoti kitaip – *End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes* („Sustabdykim vaiko prostituciją, vaiko pornografiją ir prekybą vaiku seksualiniais tikslais“)

ES – Europos Sąjunga

ET – Europos Taryba

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas

IPT – Internetinių paslaugų teikėjas

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

JK – Jungtinė Karalystė

JT – Jungtinės Tautos

JTO – Jungtinių Tautų Organizacija

LR – Lietuvos Respublika

LR BK – Lietuvos Respublikos Baudžiamasis kodeksas

NVO – Nevyriausybinė organizacija

TDO – Tarptautinė darbo organizacija

UNICEF – *United Nations International Children's Emergency Fund*
(Jungtinių Tautų vaikų fondas)

VRM – Vidaus reikalų ministerija

VAIKO IŠNAUDOJIMAS PORNOGRAFIJAI: BAUDŽIAMIEJI TEISINIAI IR KRIMINOLOGINIAI ASPEKTAI

ĮVADAS

Temos aktualumas. Pastaraisiais metais didėjantis seksualinių nusikaltimų prieš vaikus skaičius lėmė ypatingą susidomėjimą šia problema. Tai atsispindi atskiruose naujai priimtuose ir dar tik planuojamuose priimti teisės aktuose. Minėtosios problemos sprendimas pasireiškia tiek tarptautiniame (plačiaja prasme), tiek regioniniame, tiek nacionaliniame kontekstuose. Pastarųjų metų įstatymų ir kitų teisės aktų leidyba rodo bendras visuomenės pastangas kovoti su seksualiniu vaikų išnaudojimu bei su įvairiomis jo formomis. Vaiko išnaudojimo pornografijai reiškinys, kaip viena iš seksualinio vaiko išnaudojimo formų, tapo vienu labiausiai rūpimų klausimų ne tik nacionaliniame, bet ir tarptautiniame kontekste. Vis dėlto kol kas vaiko išnaudojimo pornografijai srityje vyksta daugiau diskusijų negu yra atliekama tyrimų. Tai būtent ir lemia išsamesnių tyrimų, konkrečios strategijos ir loginės šios temos analizės poreikį¹.

Užsienio šalyse atliekama nemažai kriminologinių tyrimų, kuriuose gilinamasi į seksualinio išnaudojimo temą plačiaja prasme, jo paplitimą, būdus, kaip užkirsti kelią šiai nusikalstamai veikai, darant tik bendrojo pobūdžio nuorodas į tokias jos formas, kurios siejasi su vaiko išnaudojimu pornografijai. Atskirų tyrimų rezultatai paprastai apibendrina visus seksualinės prievartos prieš vaikus duomenis ir atskleidžia šio reiškinio paplitimą, nepabrėžiant to, kokią vietą gautų rezultatų procentinėje išraiškoje konkrečiai užima vaiko išnaudojimas pornografijai. Nepaisant šios bendrosios tendencijos, užsienio literatūroje vaiko išnaudojimo pornografijai problemai skiriama daugiau dėmesio nei Lietuvoje. Tarp užsienio autorių, daugiausia gvildenusių šią problemą, paminėtini šie mokslininkai: M. Taylor, E. Quayle, D. Finkelhor, T.

¹ *Hawkins G., Zimring F. E.* Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1998. P. 182; *Gray E.* Unequal Justice: the prosecution of child sexual abuse. *British Journal of Criminology.* Volume 35, 1995. P. 293-295; *Vermeulen G.* International Trafficking in Women and Children. International Association of Penal Law, First International Congress of the Young Penalists Section, Contemporary Problems of International Criminal Law, Siracusa, June 2001.

Tate, L. Kelly, D. M. Hughes, M. Hames, W. L. Marshall, R. Wyre, M. Silbert, A. Pines, K. Barry, A. W. Burgess, C. R. Hartman, S. J. Creighton, N. J. Wild, K. V. Lanning ir kt. Lietuvoje nusikalstamų veikų, kuriomis kėsinama į vaikų seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą, problematikai skiriama nepakankamai dėmesio – galima paminėti tik kelias bendrojo pobūdžio publikacijas šiais klausimais². Mokslinių tyrimų ar darbų, išimtinai susijusių su vaiko išnaudojimu pornografijai, praktiškai nėra. Be to, Lietuvos teismų praktikos analizė nagrinėjamu klausimu šiandien praktiškai negalima, nes teismuose buvo išnagrinėtos tik kelios su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusios bylos. Dėl šios priežasties atsiranda tam tikras barjeras vertinant teorinių nuostatų įgyvendinimą praktikoje. Vaiko išnaudojimas pornografijai ir disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, LR 2003 – 2010 metų laikotarpiu oficialiosios statistikos duomenimis, nors ir sudarė nežymią visų užregistruotų nusikalstamų veikų dalį, bet pasižymėjo nuolatiniu augimu. 2003 m. buvo užregistruota 10, o 2010 m. jau 75 nusikalstamos veikos, susijusios su vaiko išnaudojimu pornografijai. Dėl tokio nusikalstamų veikų skaičiaus didėjimo pastaraisiais metais atsiranda poreikis šio pobūdžio problemą nagrinėti moksliniame diskurse.

Vaiko išnaudojimo pornografijai tyrimo aktualumą disertaciniame lygmenyje lemia ir kitos priežastys. Pirmiausia, ši nusikalstama veika yra susijusi su vaikais – viena labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių. Antra, vaiko išnaudojimas pornografijai iki šiol buvo visai nenagrinėtas Lietuvos baudžiamosios teisės moksle – vaiko išnaudojimo pornografijai kaip nusikalstamos veikos požymių analizė nepasiekė moksle reikalingo sąvokų

² Minėtini šių autorių darbai: Čičelis A. Visuomenės nuostatos dėl seksualinio vaikų išnaudojimo. Vilnius, 2005; Grigutytė N., Karmaza E., Kemerienė S. Vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, ir jų artimųjų rehabilitacija ir reintegracija. Metodinės rekomendacijos socialiniams darbuotojams ir socialiniams pedagogams. 2004; Grigutytė N., Radušis M., Kasperavičiūtė E., Karmaza E. Lietuvos specialistai apie vaikų seksualinę prievartą. Vilnius, 2002; Karmaza E. Seksualinė prievarta prieš vaikus – bendra situacijos apžvalga. 2006; Abramavičius A., Švedas G. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. Teisė (66) 1. Vilnius, 2008.

tikslumo ir normų išdėstymo sistemingumo. Tai, kad mokslininkai ir praktikai skirtingai suvokia kai kuriuos požymius, neleidžia numatyti ir įgyvendinti sistemingo ir kryptingo baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimo, o tai kelia teisinio vertinimo ir praktinio veikos kvalifikavimo neaiškumą. Be to, vaiko išnaudojimas pornografijai nenagrinėtas ir Lietuvos kriminologų: neanalizuota vaiko išnaudotojo asmenybė, prevencinė vaiko išnaudojimo pornografijai pusė ir kiti svarbūs kriminologiniai aspektai. Trečia, visuomenės vystymasis tobulėjant moderniosioms technologijoms ir kintantis su tuo susijusių reiškinių vertinimas reikalauja ir naujo požiūrio į kai kurias sąvokas, analizuojant vaiko išnaudojimo pornografijai problemą. Atsižvelgiant į tai, būtina išsami ir gilesnė mokslinė vaiko išnaudojimo pornografijai analizė, grindžiama atitinkamų sąvokų (požymių) turinio aiškinimo tobulinimu ir konkretizavimu. Temos aktualumą rodo ir tas faktas, kad LR BK straipsnio, kuriame reglamentuojama baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai, dispozicija jau ne kartą buvo keičiama. Tokia intensyvi naujų įstatymų leidyba, teismų praktikos vystymasis ir modernių technologijų (pavyzdžiui, interneto) tobulėjimas skatina šios problemos, ypač mažiau nagrinėtų klausimų, tyrinėjimą.

Išvardytos priežastys rodo, kad vaiko išnaudojimas pornografijai – specifinė nusikalstama veika, kurios analizė yra būtina siekiant tobulinti baudžiamosios atsakomybės už šią nusikalstamą veiką teisinį reglamentavimą, visuomeninį suvokimą ir interpretavimą teismų praktikoje. Be to, vaiko išnaudojimo pornografijai kaip nusikalstamos veikos analizė turi įgauti nenutrūkstamo tęstinio proceso formą, leidžiančią, remiantis jau atliktais moksliniais darbais, atskleisti vis naujus teorinius ir praktinius vaiko išnaudojimo pornografijai aspektus. Tokio požiūrio laikomasi ir disertacijoje, kurioje analizuojami klausimai grindžiami egzistuojančia teisine ir teorine baze, sukauptu praktiniu patyrimu, o pasiūlymai pateikiami įvertinus baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai

reglamentavimo tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalyse ypatumus, teismų praktiką ir prevencinio darbo patirtį.

Tyrimo objektas. Disertacijos temos formuluotė atskleidžia tyrimo objektą – tai vaiko išnaudojimas pornografijai (baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai aspektai).

Tyrimo dalykas. Šioje disertacijoje tyrimo dalyką sudaro keturios sudėtinės dalys, kurių analizė yra pagrindas darbo tikslams įgyvendinti:

1. Teisės aktų normos ir visuomeninio vertinimo nuostatos, apibrėžiančios vaiko pornografijos sampratą ir jos vystymosi tendencijas.
2. Vaiko išnaudojimo pornografijai kaip nusikalstamos veikos kriminalizavimo raida ir šios nusikalstamos veikos paplitimas visuomenėje.
3. Baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimas tarptautinėje ir nacionalinėje teisėje.
4. Vaiko išnaudojimo pornografijai specialiosios prevencijos aspektai.

Siekiant išsamiai ir nuosekliai išnagrinėti tiriamąjį dalyką, vaiko pornografijos samprata disertacijoje pateikiama išanalizavus pornografijos reiškinių plačiąja prasme bei išnagrinėjus vaiko sąvokos ypatumus. Baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimas aptariamas analizuojant objektyvius ir subjektyvius nusikalstamos veikos sudėties požymius užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose bei nacionalinėje įstatymų leidyboje, lyginamos tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintos nuostatos dėl vaiko išnaudojimo pornografijai užkardymo. Atskiras dėmesys skiriamas kai kuriems vaiko išnaudojimo pornografijai, kaip nusikalstamos veikos, objektyviesiems požymiams: vaiko pornografijos laikymui (turėjimui) ir vaiko išnaudojimui pornografijai internetinėje erdvėje. Pasirinktos temos tyrimo nebūtų galima atlikti išsamiai

neišanalizavus ir užsienio valstybių bei nacionalinės patirties vaiko išnaudojimo pornografijai prevencijos klausimu. Todėl aptariant šiuos aspektus, apžvelgiamos baudžiamuosiuose įstatymuose numatytos sankcijos bei kitos alternatyvios priemonės, galinčios padėti užkardyti vaiko išnaudojimą pornografijai bei leidžiančios įgyvendinti kaltininko resocializacijos galimybes.

Tyrimo tikslas – vaiko išnaudojimo pornografijai baudžiamųjų teisinių ir kriminologinių aspektų analizė, atskleidžiant esamo reglamentavimo trūkumus ir formuluojant konkrečius pasiūlymus bei tobulinimo perspektyvas šiems trūkumams pašalinti. Analizė pateikiama remiantis disertacijos autoriaus atlikto tyrimo rezultatais, apžvelgtais tarptautiniais bei nacionaliniais teisės aktais, specialiąja moksline literatūra ir kitais šaltiniais.

Tyrimo uždaviniai. Tyrimo tikslui pasiekti darbe keliami šie uždaviniai:

- atskleisti vaiko išnaudojimo pornografijai kaip nusikalstamos veikos sampratą, aptarti šios veikos visuomeninio vertinimo ir jos vystymosi tendencijas, teisinės sampratos ypatumus ir pateikti pasiūlymus dėl tinkamiausios teisinės konstrukcijos, tiksliausiai apibūdinančios šią nusikalstamą veiką;

- aptarti istorinę vaiko išnaudojimo pornografijai raidą, visuomenės vertinimo tendencijas ir, remiantis statistiniais duomenimis bei atliktais kriminologiniais tyrimais, atskleisti minėtosios nusikalstamos veikos paplitimo mastą;

- išanalizuoti pagrindinius vaiko išnaudojimo pornografijai požymius (objektyviusius ir subjektyviusius), įvertinti kai kurių alternatyvių veikų, susijusių su vaiko išnaudojimu pornografijai, kriminalizavimo galimybes, suformuluoti baudžiamojo įstatymo tobulinimo pasiūlymus, išryškinti įstatymo

taikymo trūkumus ir spragas, atskleisti teismų praktikoje kylančius neaiškumus;

- apžvelgti tarptautinių teisės aktų nuostatas ir užsienio valstybių patirtį sprendžiant vaiko išnaudojimo pornografijai problemą;

- pasitelkus kriminologinių tyrimų metu gautus duomenis atskleisti vaiko išnaudojimo pornografijai subjekto asmenybės bruožus, būdingiausias ypatybes ir faktus, siekiant suprasti ir įvertinti vaiko išnaudojimo pornografijai mechanizmą, pateikti asmenų, išnaudojančių vaiką pornografijai, klasifikacijas;

- aptarti vaiko išnaudojimo pornografijai prevencijos aspektus, lyginamuoju aspektu nagrinėjant Lietuvos ir kai kurių užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas baudžiamąsias priemones, įvertinti galimybę taikyti kitas – alternatyvias priemones nusikaltimą padariusiam asmeniui.

Tyrimo šaltiniai. Darbe pateikta analizė remiasi tarptautiniais, Lietuvos Respublikos bei užsienio šalių (daugiausia Europos Sąjungos ir *Common Law* sistemos) teisės aktais, jų oficialiaisiais aiškinimais, kita Lietuvos ir užsienio baudžiamosios teisės bei kriminologijos mokslinė literatūra, statistiniais duomenimis. Nagrinėjant atskirus vaiko išnaudojimo pornografijai požymius, teoriniai darbo teiginiai iliustruojami konkrečiais teismų praktikos pavyzdžiais.

Disertacinio tyrimo tikslais disertacijos autorius stažavosi Šveicarijoje (Friburgo universitete), Belgijoje (Antverpeno universitete) bei Italijoje (Romos universitete). Mokslinių stažuočių metu buvo konsultuojamasi su vaiko teisių apsaugos ekspertais – imti interviu iš Wouter Vandenhole (Antverpeno universiteto profesorius, UNICEF pareigūnas vaiko teisių apsaugos srityje), Karl Hanson (*Kurt Bosch* instituto Sione (Šveicarija) profesorius, vaiko teisių studijų magistro programos koordinatorius), Nicolas Queloz (kriminologijos mokslų profesorius Friburgo universitete, Šveicarijoje), Gert Vermeulen (Instituto tarptautiniams tyrimams baudžiamosios politikos

sirtyje profesorius Gento universitete, Belgijoje). Šių ir kitų interviu metu gauta informacija buvo naudota kaip vienas iš svarių pagrindų disertacijos autoriui plėtoti teorinę vaiko išnaudojimo pornografijai koncepciją.

Svarbiu šaltiniu vaiko išnaudojimo pornografijai analizėje tapo vaiko teisių specialistų duoti interviu atliekant tyrimą su Belgijos ir Lietuvos nevyriausybinių organizacijų (toliau – NVO) atstovais. Lietuvoje atliekant tyrimą buvo bendradarbiauta su organizacija „Gelbėkit vaikus“, Vaiko raidos dienos centrais, organizacija „Caritas“, Vaiko paramos centru, nevyriausybine organizacija „Vaiko namas“ bei Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Belgijoje atliktame tyrime dalyvavo šios nevyriausybinės organizacijos bei įstaigos: *International Organisation for Migration, KinderRechtenCoalitie, Childfocus, Terre des Hommes, BICE, ECPAT, Juna*, Antverpeno policijos komisariatas (Belgija), *Vlaamsparlement*³. Svarbiu indėliu laikytina ir konferencijos *Children's Rights in a Globalized World: from principles to practice*, vykusios Belgijoje (2008 m.) dalyvių nuomonė dėl vaiko išnaudojimo pornografijai problemos. Tiek Lietuvos ir Belgijos NVO vaiko teisių specialistai, tiek šios konferencijos Belgijoje dalyviai buvo pagrindiniai respondentai atliekant anketinį tyrimą dėl vaiko išnaudojimo pornografijai.

Tyrimo metodika. Analizuojant tyrimo dalyką ir siekiant darbo tikslo, taikyti įvairūs tyrimo metodai: *loginis, lyginamasis, istorinis, sisteminis*,

³ Belgijoje yra du „blokai“ nevyriausybinių organizacijų, dirbančių vaiko teisių srityje. Vienas – prancūziškai kalbančioje Belgijos dalyje (*Coordination des ONG pour les droits de l'enfant*, kitas – flamandiškoje Belgijos dalyje (*Kinderrechtencoalitie Vlaanderen*). „Prancūziškasis blokas“ buvo sukurtas 1994 m. ir šiuo metu jungia šias nevyriausybines organizacijas: *Amnesty International, ATD Quart Monde, BADJE (Bruxelles Accueil Développement de la Jeunesse et de l'Enfance), the Belgian Committee for UNICEF, DEI International, ECPAT Belgique, Commission Justice et Paix, la Ligue des droits de l'homme, la Ligue des familles and OMEP*. „Flamandiškajam blokui“ priklauso net 27 nevyriausybines organizacijos. Šis „blokas“ vienija tokius narius, kaip: *Child Focus, CREFI, DCI Vlaanderen, Dienst Alternatieve Sanctie & Voogdijraad, ECPAT Belgie, Gelijke Rechten voor ledere Persoon met een Handicap, Gezinsbond, 't Huis, Jeugd en Vrede, Kinder- en Jongerentelefoon, Kinderrechtenhuis, Kinderrechtswinkels, Liga voor Mensenrechten, Medisch Steunpunt Mensen Zonder Papieren, Ondersteuningsstructuur Bijzondere Jeugdzorg, Onderzoekscentrum Kind en Samenleving, Ouders van Dove Kinderen, Plan Belgie, Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, UNICEF Centrum, Welzijnzorg et ZEBRA*. Visos išvardytos nevyriausybines organizacijos atlieka Vaiko teisių konvencijos tinkamo įgyvendinimo monitoringą Belgijoje.

lingvistinis, kritinis ir kiti. Plačiai naudotasi taip pat ir bendramoksliniais tyrimo metodais: analize, sinteze, indukcija, dedukcija, analogija. *Loginis* metodas padėjo aiškintis teisės normų turinį, daryti apibendrinimus ir išvadas, tiksliau ir aiškiau formuluoti darbe nagrinėjamus klausimus. *Lyginamasis* ir *istorinis* metodai taikyti siekiant nustatyti vaiko išnaudojimo pornografijai pripažinimo nusikalstama veika tendencijas įvairių šalių teisinėje praktikoje, apžvelgti baudžiamosios atsakomybės už tokio pobūdžio veiksmus reglamentavimo ypatumus tiek Lietuvoje, tiek kai kuriose užsienio valstybėse. *Sisteminis* metodas taikytas gvildenant vaiko išnaudojimo pornografijai vietą kitų nusikalstamų veikų kontekste, atskirų objektyviosios ir subjektyviosios pusės požymių svarbą nusikaltimo sudėties struktūroje, taip pat vertinant teismų praktikos apibendrinimus vaiko išnaudojimo pornografijai klausimais. *Lingvistinis* metodas taikytas analizuojant vaiko išnaudojimo pornografijai prasmę. *Kritinis* metodas taikytas vertinant įvairių mokslininkų argumentus bei kontrargumentus, aptariant galiojančią baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimą Lietuvoje. *Statistinis* metodas taikytas tiriant kriminalinės statistikos duomenis, taip pat atliekant baudžiamųjų bylų tyrimą (labiausiai kreipiant dėmesį į asmens, išnaudojančio vaiką pornografijai, charakterio ypatybes, alternatyviuosius nusikaltimo sudėties požymius ir jų aiškinimą etc.). Remiantis *grafiniu* metodu išryškinti konkretūs rezultatai, gauti atlikus tyrimą, jų tendencijos, taip pat apibendrinti anketavimo būdu gauti duomenys.

Mokslinis darbo naujumas Vaiko išnaudojimas pornografijai pirmą kartą Lietuvoje sistemiškai analizuojamas vien tik šiai temai skirtame darbe. Mokslinis darbo naujumas pasireiškia tuo, kad vaiko išnaudojimo pornografijai tema analizuojama dviejų mokslų sandūroje.

Baudžiamosios teisės požiūriu pirmą kartą kompleksiskai nagrinėjami vaiko išnaudojimo pornografijai baudžiamieji teisiniai klausimai, apžvelgiamos tarptautinių teisės aktų nuostatos, susijusios su šio pobūdžio

nusikalstama veika, ir jų įtaka nacionalinei teisei, nagrinėjami baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimo ypatumai kai kuriose užsienio valstybėse bei Lietuvos baudžiamajame įstatyme, apibendrinama teismų praktika, pateikiami moksliskai pagrįsti argumentai, iliustruojami teismų praktikos pavyzdžiais. Taip pat analizuojami vaiko išnaudojimo pornografijai sudėties pagrindiniai požymiai, pateikiant bendrą jų vertinimą bei išryškinant probleminius aspektus.

Kriminologiniu požiūriu tai pirmasis Lietuvoje tokio pobūdžio darbas, kuriame analizuojamas vaiko išnaudojimo pornografijai paplitimas, visuomeninis šios problemos vertinimas, asmens, išnaudojančio vaiką pornografijai, kriminologinė charakteristika ir vaiko išnaudojimo pornografijai specialiosios prevencijos klausimai.

Mokslinį darbo naujumą lemia ir gynimui teikiamos principinės nuostatos bei teiginiai, kurie pirmą kartą pagrindžiami arba naujai argumentuojami ir atskleidžiami.

Praktinė disertacijos reikšmė. Tai pirmoji Lietuvoje teisės krypties disertacija vaiko išnaudojimo pornografijai tema. Disertacijoje pateiktos išvados ir pasiūlymai yra pagrindas tolesniems moksliniams tyrimams, tobulinant vaiko išnaudojimo pornografijai teisinį reglamentavimą, prisidedant prie baudžiamosios teisės ir kriminologijos mokslų raidos. Šio darbo medžiaga galėtų būti taikoma ir mokymo procese, dėstant baudžiamosios teisės specialiąją dalį universitetų ir aukštųjų mokyklų studentams, taip pat naudojama kasdieniniame teisėtvarkos ir teisėsaugos pareigūnų darbe kaip metodinė priemonė, galinti padėti geriau suvokti kai kuriuos vaiko išnaudojimo pornografijai požymius ir galbūt išvengti tų požymių inkriminavimo klaidų, formuojant aiškesnę teisėkūros proceso dalyvių supratimą apie šią nusikalstamą veiką. Šis darbas taip pat galėtų būti naudingas nevyriausybinėms organizacijoms bei kitoms institucijoms, dirbančioms vaiko teisių apsaugos

sirtyje (vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai, žurnalistų etikos inspektoriui etc.).

Ginamieji teiginiai. Siekiant darbo tikslo, ginami šie disertacijos teiginiai:

1. Vaiko pornografija nėra tinkamas terminas nusikalstamoms veikoms, kai vaikas išnaudojamas pornografijai arba kai disponuojama pornografinio turinio medžiaga, kurioje vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, įvardyti, todėl siūlytina vietoj jo vartoti kitą sąvoką – vaiko seksualinės prievartos atvaizdai.

2. Siekiant užtikrinti visapusiškesnę vaiko teisių apsaugą ir tinkamai įvardyti teisinius gėrius, kurie yra pažeidžiami išnaudojant vaiką pornografijai, tikslinga baudžiamąją atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai ir disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, reglamentuoti viename BK skyriuje, t. y. nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai.

3. Vaiko išnaudojimas pornografijai apima ne tik vaiko įtraukimą dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, vaiko išnaudojimą pornografiniai produkcijai gaminti ar pelnymąsi iš tokios vaiko veiklos, bet ir pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, pagaminimą, įsigijimą, laikymą, demonstravimą, reklamavimą arba platinimą.

4. Paprastas vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) (be tikslo ją platinti) turi būti kriminalizuotas numatant tam tikras išimtis.

5. Lietuvos baudžiamąjį įstatymą reikėtų papildyti nauja nusikalstama veika – vaiko viliojimas internete, kai asmuo turi tikslą vaiką išnaudoti pornografijai ar kitokiai seksualinei veiklai.

6. Egzistuoja bendri vaiką pornografijai išnaudojančio kaltininko asmenybės bruožai, kurie turi įtaką nusikalstamų veikų darymui. Todėl tokio nusikaltėlio asmenybės charakteristika, jo būdo bruožų ir savybių įvardijimas

turi didelę reikšmę nustatant šios nusikalstamos veikos darymo mechanizmą ir jos formavimąsi, požymius, lemiančius tokį nusikalstamą elgesį. Taip pat nusikaltimą padariusio asmens pažinimas gali praversti kuriant efektyvios vaiko išnaudojimo pornografijai prevencijos sistemą.

7. Dabartinė baudžiamoji politika vaiko išnaudojimo pornografijai atžvilgiu turi būti nukreipta ne tik į bausmės griežtumą kaip pagrindinę tiek kontrolės, tiek prevencijos priemonę, bet taip pat ir į kitų baudžiamųjų priemonių taikymą.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. Disertacijos autorius parengė ir publikavo du straipsnius, jie išspausdinti periodiniame Vilniaus universiteto mokslo leidinyje „Teisė“ (žr. disertacijos autoriaus paskelbtų mokslo publikacijų disertacijos tema sąrašą).

Tyrimo rezultatais buvo grindžiamas pranešimas 2008 m. vykusioje mokslinėje konferencijoje Belgijoje (Gente – Antverpene) tema „Vaiko teisės globaliame pasaulyje: nuo principų iki praktikos“ (*Children's rights in a globalized world: from principles to practice*).

Darbo struktūra. Disertacija yra kompleksinio pobūdžio darbas, kuriame analizuojamos problemos iš baudžiamosios teisės ir kriminologijos mokslų perspektyvų. Pirmojoje darbo dalyje nagrinėjama vaiko pornografijos samprata kaip reiškiny, išplaukiantis išanalizavus pornografijos (plačiąja prasme) ir vaiko sąvokas. Antrojoje – aptariamas visuomeninis vaiko pornografijos vertinimas, šio reiškinio pripažinimas nusikalstama veika žvelgiant iš istorinių perspektyvų ir baudžiamosios teisės pozicijų, pateikiami jo paplitimo mastą nusakantys statistiniai duomenys. Pirmojo ir antrojo skyrių teorinės ir praktinės išvados logine seka lėmė trečiojo skyriaus struktūrą – baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimas baudžiamojoje teisėje analizuojamas tarptautiniu, regioniniu ir nacionaliniu lygmeniu, tarpusavyje lyginant esminius baudžiamosios

atsakomybės už šią nusikalstamą veiką reglamentavimo ypatumus įvairiose užsienio šalyse, taip išryškinant pagrindines reglamentavimo spragas Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Baudžiamajame įstatyme numatytas sankcijas bei vaiko išnaudojimo pornografijai specialiosios prevencijos aspektus disertacijos autorius atskleidžia ketvirtame skyriuje.

Struktūriškai disertaciją sudaro įvadas, keturios dėstomosios – tiriamosios dalys (smulkiau skirstomos į skyrius bei skirsnius), remiantis atlikta analize pateikiamos suformuluotos išvados ir pasiūlymai. Darbo pabaigoje pateiktas naudotų tyrimo šaltinių sąrašas ir autoriaus publikuotų straipsnių disertacijos tema sąrašas bei priedai.

I. VAIKO PORNOGRAFIJOS SAMPRATA

1. Pornografijos samprata

Pačia bendriausia prasme vaiko pornografija yra tarsi produktas, kuris atsiranda išnaudojant vaiką pornografijai. Kitaip tariant, tai seksualinės prievartos, naudojamos prieš vaiką, užfiksavimas materialioje laikmenoje. Norint išanalizuoti vaiko pornografijos sampratą, pirmiausia būtina suvokti pornografijos reiškinių bendrąją prasme. Tačiau tai yra gana sudėtinga, nes kai kurie mokslininkai teigia, kad pornografija – apskritai neapibrėžiamas reiškinyss⁴. Pornografijos terminas yra kilęs iš graikų kalbos žodžių *porne* (kekšė, prostitutė) ir *graphein* (rašyti). Paraidžiui tai reikštų „rašymą apie prostitutes“. Tačiau teigiama, kad, kalbant apie pornografiją plačiąja prasme, šis terminas reiškia „ištvirkėlių vaizdavimą“⁵. Dabartinė pornografija dažniausiai suprantama kaip vaizduojamojo ar aprašomojo pobūdžio kūriniai, kuriuose stebėtojo dėmesys sąmoningai nukreipiamas į vaizduojamus ar aprašomus lytinius organus, dažniausiai sekso metu. Erotika parodo žmogų jausmų komponente, o pornografija iš esmės vaizduojamą žmogų nuasmenina, palikdama tik lytinio akto veiksmus, rodomus išsamiai, dažnai ir su visomis anatomicinėmis bei fiziologinėmis smulkmenomis⁶.

Pornografijos terminas pirmą kartą buvo apibrėžtas „Oksfordo anglų kalbos terminų“ žodyne 1857 m., nurodant, kad tai yra rašymas apie prostitutiją, nešvankybes ir nešvankius atvaizdus⁷. Bandant apibrėžti šį terminą, dar 1964 m. JAV Aukščiausiojo Teismo teisėjas P. Stewart pasakė: „Man niekad nepavyktų nusakyti, kas tai yra, bet aš žinau, kad tai yra

⁴ *Showers R.* Pornografijos žala. Leidinys „Už gyvybę“. Nr. 2-3, 1999. Vis dėlto daugelis mokslininkų bandė pateikti pornografijos definiciją. Tarp daugiausia analizavusių šį reiškinį paminėtini D. F. Barber, P. Michelson, K. Tynan, G. P. Elliot, A. Craig, D. Soper, L. Marcuse ir kt. (*Barber D. F.* Pornography and Society. Charles Skilton LTD, London & Edinburgh, 1972. P. 77-171).

⁵ Terminas atsirado XVII a., Prancūzijoje, pasirodžius Retifo de la Betono knygai „Pornografas, arba padoraus žmogaus apmąstymai apie tikrą prostitutijos amoralumą“. Knygoje buvo aptariamai klausimai, tuo metu visuomenėje laikyti nepadoriais, todėl pornografijos terminas prigijo kaip nepadoraus seksualumo simbolis.

⁶ <http://lt.wikipedia.org/wiki/Pornografija>

⁷ *Ferraro M. M.* Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science. Elsevier Academic Press, 2005. P. 8.

pornografija, kai ją pamatau“⁸. Ši frazė yra puikus pavyzdys, kuris parodo, kad pornografijos apibrėžimas priklauso nuo to, kaip jos turinį interpretuoja asmuo, matantis konkretų pornografinį atvaizdą. Todėl, pasak D. E. H. Russell, pornografija neturėtų būti teisinių apribojimų ar kitų nustatytų limitų objektas⁹. Kitaip sakant, į pornografiją reikia žiūrėti akimis to žmogaus, kuris ją kūrė, o ne kuris ją mato¹⁰. Mokslinėje literatūroje aptinkama ir nuomonė, kad pornografija yra neatsiejamas šiandieninės mūsų kultūros elementas¹¹. D. H. Lawrence teigia, kad pornografiją galima atpažinti iš to, kiek įžeidimo ji siūlo seksui ir žmogiškajai moralei. Tai padaro žmogaus nuogumą ir lytinį aktą nereikšmingą ir pigų. J. Money pornografiją visuomenėje apibrėžia kaip „reiškinį, kuris yra vaizduojamas ignoruojant privatumą, susijusį su seksualiniu poravimusi (seksualine sueitimi)“¹². Pornografija yra tas produktas, kuris yra pagamintas siekiant sukelti erotinį susijaudinimą. Atsižvelgiant į šį teiginį, „ne visa pornografija yra pornografinė“¹³. Turint omenyje tai, kad pornografijos supratimas daugeliu atvejų priklauso nuo kiekvieno žmogaus įsitikinimų ir moralinių svertų, iš dalies galima sutikti su visais autoriais, kurie bando apibrėžti pornografiją per vis kitokių santykių prizmę. Vis dėlto teisinio stabilumo, konkretumo ir efektyvios kovos su vaiko pornografija labai reikalingas kad ir aptakus, bet esminius kriterijus talpinantis pornografijos termino apibrėžimas¹⁴.

⁸ Nuomonė išsakyta byloje *Jacobellis v. Ohio*, 1964 (*D. Linz, N. Malamuth*. Pornography. Sage Publications, London. 1993. P. 1). Ši dažnai cituojama frazė reiškia ne tik įstatymo bejėgiškumą ir (arba) nenorą šiam „nepastoviam“ terminui apibrėžti, bet kartu parodo šio termino destruktivumą ir per daug subjektyvų vertinimą: „Žinau, kas tai yra, kai ją pamatau“ tampa „aš ją apibrėžiu tik tada, kai ją pamatau“.

⁹ *Russell D. E. H.* Making Violence Sexy. Feminist Views on Pornography. Open University Press, 1993. P. 7.

¹⁰ *Goldstein M. J., Kant H. S., Hartman J. J.* Pornography and Sexual Deviance. University of California Press, 1973. P. 7.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Bharat R Shah.* Pornography: a psychological viewpoint. Exploitation of Women and Children: its causes and effects. Asia Regional Conference, 1988. New Delhi, India. P. 167.

¹³ Sokratas teigia, kad kuo daugiau mato ir studijuoja, ką kiti rašo, tuo mažiau suvokia, kas tai yra ta pornografija, kai ją pamato (*W. O'Donohue, James H. Geer.* The Sexual Abuse of Children: Theory and research, Volume 1, 1992. New Jersey. P. 307).

¹⁴ Helen E. Longino teigia, kad tam, jog nuspręstume, ar konkreti medžiaga yra pornografinė, ar ne, reikia žiūrėti į kontekstą (*Longino H. E.* Pornography, Oppression and Freedom: a closer look. Wadsworth Publishing Company, 1995. P. 36).

Vienas iš dalykų, kurį pornografija siūlo savo naudotojams, yra svetima seksualinė patirtis, aprašyta žodžiais arba išreikšta garsais, pavaizduota piešiniuose arba spaudoje. Pačiu bendriausiu požiūriu šią sritį galima suskirstyti į dvi dalis: mėgėjiška ir profesionali pornografija. Profesionali pornografija, skirtingai nei mėgėjiška, labiausiai pritraukia mokslininkų ir žiniasklaidos dėmesį. Tai reiškia, kad tokia pornografija funkcionuoja savo vartotojams, kūrėjams ir dalyviams beveik tokiu būdu kaip ir prostitucija. Dėl šios priežasties amerikiečių mokslininkai pornografiją kartais vertina kaip tam tikrą specialiąją prostitucijos atšaką¹⁵.

Kalbant apie pornografiją būtina skirti dvi jos rūšis, tai: atvira (nepridengta) pornografija (*hard-core*) ir erotinė pornografija (*soft-core*), kuri kartais vadinama tiesiog erotika arba „minkštąja“ pornografija. G. Fordham teigia, kad atvira pornografija – tai nuogų asmenų, įtrauktų į akivaizdžius seksualinius aktus, vaizdavimas, o „minkšta“ pornografija – tai neakivaizdus nuogų ar pusiau nuogų asmenų vaizdavimas siekiant sukelti seksualinį susijaudinimą¹⁶. Pornografija gali būti ir komercinė, kuri gaminama išimtinai dėl finansinių sumetimų, yra ir „namų gamybos“ pornografija, kuri gaminama asmeniniam naudojimui, siekiant seksualinio pasitenkinimo (gali būti naudojama ir slaptiems mainams)¹⁷.

Gilesnė literatūros analizė leidžia manyti, kad metodologiškai, dauguma darbų apie pornografiją paprastai yra susiję su dvejojo pobūdžio tyrimais: arba nagrinėjamas ryšys tarp pornografijos prieinamumo ir išžagininimų paplitimo konkrečiose apibrėžtose teritorijose, arba analizuojama, kokią įtaką pornografijos žiūrėjimas (naudojimas) turi vyrų agresijai ir elgesiui su

¹⁵ O'Donohue W., James H. Geer. The Sexual Abuse of Children: theory and research, Volume 1, 1992. New Jersey. P. 316-317.

¹⁶ Fordham G. As if they were watching my body. A Study of Pornography and the Development of Attitudes Towards Sex and Sexual Behaviour Among Youth. World Vision. Cambodia, 2006.

¹⁷ Goldstein. S. L. The Sexual Exploitation of Children: a practical guide to assessment, investigation and intervention. Second Edition, 1999. P. 184-185. Byloje *People v. Mature Enterprises* 73 Misc 2d 749 (1974) buvo pasakyta, kad akivaizdžiai seksualio pobūdžio medžiaga būtent ir reiškia *hard core* (Easton S. M. The Problem of Pornography. Regulation and the Rights of Free Speech. Routledge, 1994. P. 12). S. Ziplow teigia, kad vaiko pornografija vien dėl subjekto, kurį vaizduoja, negali būti *hard core* (Williams L. Hard Core. Power, Pleasure and the "Frenzy of Visible". University of California Press, 1989. P. 128).

moterimis. Atlikta nemažai tyrimų (Abel, Barlow, Blanchard, Guild, Barbaree, Marshall, Lanthier, Dwyer S., Russell D. E.)¹⁸ siekiant sužinoti, ar yra ryšys tarp pornografijos naudojimo ir išžagininimų skaičiaus. Gauti rezultatai yra labai skirtingi, todėl vienareikšmiškai atsakyti į klausimą, kokia yra sąsaja tarp pornografijos ir išžagininimų, neįmanoma¹⁹. Vieni tyrimai patvirtina egzistuojant tokį ryšį, kiti – paneigia²⁰. Dar 1970 metais B. Kutschinsky atliko tyrimą Danijoje, siekdamas išsiaiškinti, kokia yra viešoji nuomonė dėl pornografijos reiškinių (buvo apklausti 398 respondentai). Į klausimą, „ką jūs galvojate apie pornografiją“, trečdalis respondentų atsakė, kad jiems tai yra neįdomu. Kad pornografija yra žalinga, taip pat atsakė trečdalis respondentų. Tyrime dalyvavę respondentai yra įsitikinę, kad pornografija pirmiausiai žalinga vaikams ir paaugliams, tačiau ne dėl to, kad pasireiškia agresijos vystymusi, o dėl to, kad skatina seksualinį iškrypimą, menkina moralę, seksualinį gyvenimą daro vulgariu²¹. Tik 5 % respondentų nurodė, kad pornografija skatina ir agresiją²². Tačiau disertacijos autoriaus atliktas tyrimas su Lietuvos ir Belgijos

¹⁸ Malamuth M. Neil., Donnerstein E. Pornography and Sexual Aggression. Academic Press, Inc., 1984. P. 144; Russell D. E. H. Dangerous Relationships: pornography, misogyny and rape. British Journal of Criminology. Volume 40, 2000. P. 539-541).

¹⁹ Vienas iš tyrimų parodė, kad iš 178 ištirtų nepilnamečių seksualinio išnaudojimo bylų penktadalyje iš jų prieš atliekant prievartos veiksmus buvo naudojama pornografija.

²⁰ Vieni pirmųjų, bandžusių atsakyti į klausimą, ar pornografija tiesiogiai lemia išžagininimų skaičių, buvo Silbert ir Pines (1982) (Russell D. Making Violence Sexy. Feminist Views on Pornography. Open University Press, 1993. P. 119). R. Morgan ir S. Kappeler teigia, kad pornografija yra teorija, o išžagininimas – praktika (Dwyer S. The Problem of Pornography. Wadsworth Publishing Company, 1995. P. 7; Howitt D. Paedophiles and Sexual Offences against Children. Wiley, 1995. P. 161-162; Kappeler S. The Pornography of Representation. University of Minnesota Press. Minneapolis, 1986. P. 35). Marshall ir Abel tvirtina, kad pornografija stimuliuoja su išžagininimais susijusias fantazijas ir paveikia seksualinių nusikaltimų prieš vaiką vykdytojus, taip pat žadina iškrypėliškas seksualines fantazijas. Pakartotinis pornografijos rodymas (ar matymas) verčia individą seksualumą ir santykių prigimtį (esmę) suvokti per fizinio smurto ir sumažėjusio užuojautos aukai prizmę (Knudsen, 1988) (Quayle E., Loof L., Palmer T. Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008).

²¹ Situaciją Danijoje po to, kai buvo legalizuota pornografija, tyrė ir Ben-Veniste (1971). Remdamasis gautais duomenimis jis padarė išvadą, kad pornografija neturėjo įtakos seksualinių nusikaltimų didėjimui (Malamuth M. Neil., Donnerstein E. Pornography and Sexual Aggression. Academic Press, Inc., 1984. P. 146).

²² Kutschinsky B. Studies on Pornography and Sex Crimes in Denmark. A report to the US Presidential Commission on Obscenity and Pornography, 1970. New Social Sciences Monographs. P. 38-43; Kutschinsky B. Pornography and rape: theory and practice? International Journal of Law and Psychiatry 14, 1991. P. 47-64. Michael C. Seto teigia, kad yra labai mažai duomenų apie tiesioginį ryšį tarp vaiko pornografijos ir seksualinės agresijos, nors pastebima, kad tokie įrodymai gali būti ir prieštarą.

NVO rodo visiškai priešingus rezultatus. Vaiko teisių specialistai Lietuvoje beveik vienbalsiai teigia, jog vaiko pornografijos naudojimas skatina agresiją vaikų atžvilgiu. Panašios nuomonės yra ir Belgijos NVO specialistai²³ (žr. I priedo grafinį vaizdą Nr. 9). Tačiau, kad pornografija (ir erotika) neturi įtakos agresijai, buvo nustatyta tyrimuose, kuriuos atliko Baron, Donnerstein, Evans, Zillmann ir Sapolsky²⁴.

Akivaizdu, kad apibrėžti pornografiją remiantis jos santykiu su išžaginimais arba agresijos atsiradimu, nėra tikslinga. Kaip matyti, atlikus daugybę tyrimų gauti skirtingi apibendrinimai. Todėl, manytina, kad pornografijos sąvokoje turėtų atsispindėti pagrindinis akcentas – tai, kad pornografija yra bendravimo forma, kai seksualinis elgesys parodomas tokiu būdu, kuriuo siekiama sukelti seksualinį susijaudinimą, t. y. pornografija turėtų būti apibrėžiama „pati iš savęs“, o ne remiantis šalutinėmis, iki galo nepatvirtintomis aplinkybėmis.

Bandymai apibrėžti pornografiją yra reikšmingi, nes jie yra susiję su trimis požiūriais apie pornografijos reiškinį kaip tokį, kurie lemia skirtingas tyrimų kryptis ir socialinius pornografijos padarinius. Išskiriami šie požiūriai į pornografiją: dorovinis – konservatyvus, liberalus ir feministinis²⁵. Remiantis pirmuoju požiūriu teigiama, kad pornografija turi neigiamą įtaką žmogaus vertybėms ir tokiam institutui kaip šeima. Šio požiūrio šalininkai siekia kontroliuoti ir kitaip cenzūruoti pornografiją. Liberalaus požiūrio atstovų nuomone, pornografija nėra žalinga. Jie mano, kad žmonių teisės turi būti gerbiamos, nors jų veiksmai kuriant ir naudojant pornografiją daro realią žalą ir ne visuomet atitinka įstatymus. Remiantis šiuo požiūriu siekiama sumažinti

²³ Absoliučiai visi Lietuvos NVO specialistai patvirtino tikį, jog vaiko pornografija skatina agresiją, ir 33 (iš 40) Belgijos NVO ekspertų pritarė šiai minčiai.

²⁴ Vis dėlto kai kurie tyrimai rodo, kad pornografija ar erotika, jei ir neskatina agresijos, tai bent jau padidina jos atsiradimo galimybę (Fisher & Harris, 1976; Jaffe, 1974; Malamuth, Feingold & Feshbach, 1974, etc.) (*Malamuth M. Neil., Donnerstein E. Pornography and Sexual Aggression. Academic Press, Inc., 1984. P. 86.*)

²⁵ C. McGlynn ir E. Rackley teigia, kad pornografijos tema yra ta, kuri pasižymi arba stipriai „už“, arba kategoriškai „prieš“ argumentu. Būtent dėl to, anot jų, būtina surasti „centrinę“ poziciją šiuo klausimu (*McGlynn C., Rackley E. Striking a Balance: arguments for the criminal regulations of extreme pornography. Department of Law, Durham University. The Criminal Law Review. September, 2007. P. 680.*)

viešą priežiūrą ir seksualinio pobūdžio medžiagos kontrolę, laikant pornografijos naudojimą kiekvieno asmens privačiu reikalu²⁶ (deja, tyrimų, remiantis šiuo požiūriu, mažiausiai buvo atlikta)²⁷. Trečiasis požiūris yra gana kompliktuotas, todėl kad čia susipina dvi nuomonės – palaikanti pornografiją ir ją smerkianti²⁸. Tie, kurie remiasi skirtingais požiūriais vertindami pornografiją, taip pat laikosi skirtingų pozicijų ir dėl to, kokios nuomonės apie pornografiją turėtų būti visuomenė. Dažniausiai nuomonė apie pornografiją visuomenėje yra suformuota konfrontacijos, vykstančios tarp skirtingų visuomenės grupių. Svarbu pabrėžti, kad dažnai socialinę politiką lemia visuomenės nuomonė, paremta stipriomis emocijomis, o ne svariais argumentais. Todėl, pavyzdžiui, pro-pornografinės grupės, arba tie, kurie palaiko „minkštąjį“ požiūrį, dažnai atmeta bet kokius pornografijos apribojimus ne dėl to, kad jie būtų kategoriški pornografijos šalininkai, bet todėl, kad jie bijo konservatyvių jėgų ir išaugusios visuomenės kontrolės bei cenzūros.

Didžiausia pornografijos vertinimo problema yra ta, kad nėra objektyvių kriterijų, nusakančių, kas tai yra. Netgi šiuolaikinėse studijose ir kituose moksliniuose darbuose apie pornografiją dažnai ši sąvoka nėra preciziškai tiksliai vartojama, o tai ir yra pagrindinė kliūtis, neleidžianti pasiekti efektyvių rezultatų²⁹. Pavyzdžiui, vieni teigia, kad žurnalas „Playboy“ yra pornografinis, kiti – kad tokie yra erotiniai filmai. Akivaizdu, kad keičiantis visuomenei, kintant vertybių ir moralinių nuostatų suvokimui bei interpretavimui

²⁶ Danija buvo pirmoji valstybė, legalizavusi pornografiją 1960 m., po metų tą patį padarė Vakarų Vokietija, po dvejų – Švedija (*Paasonen S.* Pornification: sex and sexuality in the media culture. New York, 2007. P. 2-13).

²⁷ D. E. J. MacNamara, B. Russell ir E. Sagarin teigia, kad konservatyviojo požiūrio atstovai pornografiją įvardija kaip blogį arba kaip tai, kas tokį blogį skatina. Liberaliosios koncepcijos atstovai teigia, kad pats pornografijos draudimas jau reiškia blogį (*MacNamara D. E. J., Sagarin E.* Sex, Crime and the Law. The Free Press. New York, 1977. P. 24; *Russell B.* Freedom, Rights and Pornography. A Collection of Papers by Fred R. Berger. Philosophical studies series. Kluwer Academic Publisher, 1991. P. 131). F. M. Christensen teigia, kad pornografija yra natūralus ir sveikas reiškinys (*Christensen F. M.* Pornography: the other side. Praeger. New York, 1990. P. 14).

²⁸ S. Dwyer teigia, kad konservatyvusis požiūris remiasi grynai religiniais motyvais, liberalusis – visapusiška tolerancija, o radikaliosios nuomonės šalininkai teigia, kad valstybė turėtų kuo mažiau kištis į šią sritį (*Dwyer S.* The Problem of Pornography. Wadsworth Publishing Company, 1995. P. 5).

²⁹ *Bagley Ch.* Children, pornography and paedophilia: the limits of control. Children, Sex and Social Policy Humanistic Solutions for Problems of Child Sexual Abuse. Avebury, 1997. P. 133-134.

atitinkamai evoliucionuoja ir požiūris į tokius reiškinius kaip pornografija. Tam tikri atvaizdai, pavyzdžiui, prieš 30 metų laikyti pornografinio turinio, šiandien nebūtinai visuomenės bus vertinami taip pat.

Taigi, pateikti neginčijamą pornografijos definiciją vargu ar įmanoma. Vis dėlto, nepaisant visų neaiškumų ir diskusijų, dalykai, kuriuos reguliuoja baudžiamoji teisė, turi būti konkretūs ir tiksliai apibrėžti. Nepretenduoju į absoliučiai teisingą definiciją, akivaizdu, kad pagrindiniai dalykai, kurie turi būti įvertinami sprendžiant, ar konkreti medžiaga yra pornografinė, ar ne, yra šie: pornografija turi būti apibrėžiama per savo turinį (akivaizdus genitalijų ar seksualinių veiksmų vaizdavimas), tokia medžiaga stokoja konkrečios kultūrinės, socialinės, estetinės ar kitokios meninės vertės (tai reiškia pornografijos apibrėžimą per „trūkumą“) ir pornografinės medžiagos pateikimo tikslo (informacija, siekiant seksualiai sujaudinti naudotoją) bei efekto (informacija, kuri jaudina naudotoją) įvertinimas.

1.1. Pornografija: nešvankumas ar nepadorumas?

Analizuojant vaiko išnaudojimo pornografijai problematiką neišvengiamai tenka kalbėti ir apie tokias sąvokas kaip „nešvankumas“ (angl. *obscenity*) bei „nepadorumas“ (angl. *indecenty*). Ilgą laiką jos buvo vartojamos kaip „pornografijos“ sinonimai³⁰. Disertacijos autoriaus atlikto tyrimo rezultatai rodo, kad Lietuvos ir Belgijos NVO specialistai taip pat pritaria nuomonei, jog su pornografijos terminu labiausiai susijusios nešvankumo ir nepadorumo sąvokos (nors buvo manančiųjų, kad pornografija labiausiai artima erotikos, seksualinio asmens nukrypimo ar amoralumo sąvokoms) (žr. I priedo grafinį vaizdą Nr. 13). Tačiau teisinėje plotmėje, pasak R. Jensen, šios dvi sąvokos turi kiek kitokią reikšmę³¹. Šiandien būtent pornografijos terminas yra tas, kurį dažniausiai sutinkame teisinėje literatūroje, nepaisant to, jog etimologinė šio žodžio kilmė yra ne teisinė. Vis dėlto mokslininkai kalba apie

³⁰ Pierce R. L. Child Pornography: a hidden dimension of child abuse. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 8, 1984. P. 484.

³¹ Jensen R. *Pornography and Sexual Violence*. Minnesota Centre Against Violence and Abuse, 2004. P. 2.

būtinybę skirti pornografijos, nešvankumo ir nepadorumo sąvokas, nes jos reiškia skirtingus dalykus. Netgi teismų praktikoje galima rasti pasakymų, jog sąvokos „nepadorumas“ ir „nešvankumas“ nėra lygiavertės³². Lietuvių kalbos žodyne „nepadorumas“ apibūdinamas kaip nukrypęs nuo doros normų, amoralus, negero elgesio, nemandagus. „Nešvankumas“ reiškia tam tikrą bjaurų, šlykštų ar atstumiantį dalyką (t. y. nešvankumas apibrėžiamas per nepadorumo sąvoką)³³. Anksčiau vienareikšmiškai buvo teigiama, kad vaiko pornografija yra nusikalstama tada, kai ji yra nešvanki arba nepadori, šiandien vaiko pornografija yra draudžiama *per se*, be būtinybės papildomai įrodinėti tokius jos požymius, kaip nešvankumas ar nepadorumas. Istoriskai nešvankumo ir nepadorumo terminai nebuvo laikomi teisiniais, tai buvo siejama su asmens moraliniais įsitikinimais, dvasinėmis vertybėmis³⁴. Paprastai pornografija siejama su tekstais, nuotraukomis, piešiniais ar kita vaizdine medžiaga, kuri seksualiai jaudina, o nešvankumas dažniausiai siejamas su tuo, kas yra purvina, nepadoru, negarbinga (ar netgi tiesiogine prasme su išmatomis). F. M. Christensen teigia, kad nešvankumas net nebūtinai reiškia seksą³⁵. Tad akivaizdu, kad ne visa pornografija teisiškai gali būti vertinama kaip nešvanki. Tie, kurie vaiko pornografijai taiko nešvankumo kriterijus, privalo labai aiškiai nusibrėžti nešvankumo ribas (kokie elementai į šią sąvoką įeina)³⁶. Nešvankumo ir nepadorumo sąvokos suaugusiųjų pornografijos kontekste gali turėti kiek kitokią reikšmę. Tačiau kalbėdami apie vaiko išnaudojimą pornografijai turėtume atkreipti dėmesį į patį atvaizdo pobūdį, nes pats seksualinio išnaudojimo faktas, pateikiamas, pavyzdžiui,

³² *Stamford* byloje (2 Q. B. 391, 1972) buvo pasakyta, kad nepadorumas ir nešvankumas yra skirtingose tos pačios skalės galuose (*Gillespie A. A. The Sexual Offences Act 2003: tinkering with “child pornography”*. Criminal Law review, 2004. P. 363).

³³ <http://lkz.mch.mii.lt/Zodynas/Visas.asp>; <http://www.lki.lt/dlkz/>

³⁴ Dar 1708 m. byloje *Regina v. Read Fortescue* (98 (1703)) buvo pasakyta, kad byla teisme negali būti nagrinėjama, nes nėra jokio įstatymo, kuris tai draustų. Tai ne teisės, bet Bažnyčios prerogatyvoje esantis ginčas. Tokia situacija tęsėsi maždaug iki aštuoniolikto amžiaus vidurio, kai atsiradavo vis daugiau panašaus pobūdžio bylų (pvz. *Regina v. Curll*). Ilgainiui tai perėjo į teisės sritį ir tapo uždrausta baudžiamaisiais įstatymais (*Goldstein M. J., Kant H. S., Hartman J. J. Pornography and Sexual Deviance*. University of California Press, 1973. P. 174).

³⁵ *Christensen F. M. Pornography: the other side*. Praeger. New York, 1990. P. 1.

³⁶ *Ibid.* P. 178.

nuotraukoje, jau yra nusikalstamas, ir to pakanka, kad asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybèn (nesigilinant, ar toks pateikimo būdas yra nešvankus, ar nepadorus).

K. Stevenson, A. Davies ir M. Gunn teigia, kad apie nuotraukos nešvankumą galima spręsti pagal vaizduojamo asmens amžių. Pavyzdžiui, pornografinė nuotrauka, kurioje vaizduojamas keturiolikmetis, laikoma nešvankia, o tokio pat pobūdžio nuotrauka, vaizduojanti, pavyzdžiui, 32 metų asmenį, nebūtinai bus laikoma nešvankia³⁷. Tokiai nuostatai galima paprieštarauti. Pavyzdžiui, jei šešiolikmetė su septyniolikmečiu savo noru lytiškai santykiuoja, ar toks nuotraukoje užfiksuotas aktas jau tampa neteisėtu?³⁸ Ar galima teigti, kad teisėtas aktas tampa nešvankus, jei jis yra užfiksuotas nuotraukoje ar filmuotoje medžiagoje? Reikėtų pritarti M. J. Goldstein, H. S. Kant bei J. J. Hartman išsakytai nuomonei, kad derėtų kovoti ne prieš nuotraukas ar kitokio pobūdžio nešvankią medžiagą, bet prieš prievartą, kuri naudojama siekiant seksualiai išnaudoti vaiką³⁹.

Labai aiškiai pornografijos ir nešvankumo terminai buvo atskirti JAV byloje *New York v. Ferber*⁴⁰. Šioje byloje teismas pripažino, kad įstatymų leidėjas gali reglamentuoti baudžiamąją atsakomybę už vaiko pornografijos vaizdavimą be jokios būtinybės įrodyti, kad ji yra nešvanki (prezumpcija vaiko pornografijos kaip nešvankios medžiagos)⁴¹. *Ashcroft v. Free Speech Coalition*⁴² (JAV) byloje buvo pasakyta, kad pornografija gali būti draudžiama tik tuomet, kai ji yra nešvanki. Pornografinė medžiaga, kurioje yra vaizduojamas vaikas, gali būti draudžiama, nepaisant to, ar tokios nuotraukos

³⁷ *Stevenson K., Davies A., Gunn M.* Blackstone's Guide to the Sexual Offences Act 2003. Oxford University Press, 2004. P. 114.

³⁸ Pažymėtina, kad pagal baudžiamąjį įstatymą tik lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas su mažamečiu, neturinčiu 14 metų, pripažįstamas nusikaltimu (LR BK 149 ar 150 str.).

³⁹ *Goldstein M. J., Kant H. S., Hartman J. J.* Pornography and Sexual Deviance. University of California Press, 1973. P. 156.

⁴⁰ *New York v. Ferber*, 458 U.S. 747 (1982).

⁴¹ *Ferraro M. M., Casey E., McGrath M.* Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science. Elsevier Academic Press, 2005. P. 235; *Street F. L., Grant M. P.* Law of the Internet. Edition 2000. P. 682.

⁴² *Ashcroft v. Free Speech Coalition* (00-795, 535 U.S. 234 (2002)).

yra nešvankios, ar ne. Paminėtina ir byla *Miller v. California*⁴³, kurioje buvo bandoma surasti kriterijus nešvankumui apibrėžti⁴⁴.

Apibendrinus galima teigti, kad egzistuoja du baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimo būdai. Pirma, apibūdinti atvaizdus kaip nešvankius arba nepadorius ir dėl to juos kriminalizuoti. Antra, apibrėžti juos kaip vaiko seksualinės prievartos formą, kuri užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Šiandien antrasis reglamentavimo būdas yra labiau paplitęs. Vaiko išnaudojimo pornografijai traktavimas kaip vienos iš seksualinio išnaudojimo prieš vaiką formų lemia šiandieninį tokio pobūdžio veiksmų kriminalizavimą. Disertacijos autorius laikosi pozicijos, kad nešvankumo ir nepadorumo sąvokos iš dalies gali būti laikomos pornografijos sinonimais, kai kalbame apie vaiko (ne suaugusiojo) nuogumo fiksavimą nuotraukose ar kitokio pobūdžio atvaizduose. Vis dėlto įvertinant tai, kad pats seksualinio išnaudojimo faktas jau yra nusikalstamas, nėra būtinybės įrodinėti vaiko pornografijos nešvankaus ar nepadoraus pobūdžio, kad asmenį būtų galima patraukti baudžiamajon atsakomybėn.

1.2. Pornografijos santykis su erotika

Tam, kad pornografijos sąvoką būtų galima paprasčiau suvokti, dažnai ji yra lyginama su erotikos sąvoka. Kadangi ir pornografija, ir erotika susijusios su seksu be dauginimosi, dažnai šios abi sąvokos yra painiojamos⁴⁵.

⁴³ *Miller v. California*, 413 U. S. 15 (1973). Byloje buvo teigiama, kad nešvanki medžiaga yra ta, jei pagal „vidutiniškai protingą“ asmenį joje pavaizduoti gašlūs, geidulingi momentai, medžiagoje vaizduojama akivaizdūs lytiniai santykiai arba genitalijos ir tokia medžiaga neturi jokios mokslinės, meninės ar kitokios vertės.

⁴⁴ Paminėtinas ir Vaiko apsaugos įstatymas (JAV), kuriame buvo pasakyta, jog medžiaga nebūtinai turi būti nešvanki, kad ją būtų galima pripažinti vaiko pornografija. JAV ir Kanada savo įstatymuose turėjo numatiusios nešvankumo definicijas (bendros ir visuotinai priimtinos pornografijos sąvokos nebuvo). Tačiau net ir įstatymiškai įtvirtinus sąvoką, tai dar nereiškė, kad teismams dėl to visada buvo aišku, kas tai yra. Pavyzdžiui, Kanados BK 163 (8) straipsnyje teigiama: „Nešvankumas – tai bet kokia publikacija, kurios pagrindinė charakteristika – perdėtas (per didelis) išnaudojimas seksui arba seksas, susijęs su nusikaltimu, siaubu, žiaurumu ar prievarta“. Tuomet kyla klausimas, ką reiškia „perdėtas seksas“? etc. (*Hawkins G., Zimring F. E. Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1998. P. 22*).

⁴⁵ Pavyzdžiui, per 2003-iusius metus Danijos „karštoji linija“ gavo daugiau nei 4000 pranešimų dėl vaiko pornografijos. Vis dėlto išanalizavus visus pranešimus, paaiškėjo, kad ne visi jie buvo įvertinti kaip vaiko pornografija. Nemaža dalis pateiktos informacijos buvo įvardyta būtent kaip vaiko erotika, nes dažniausiai vaikais buvo vaizduojami arba pusiau nuogi arba dėvintys apatinį trikotažą (Position

G. Steinem teigia, kad erotika nuo pornografijos gali būti atskiriama per abipusiškumo buvimą, pasirinkimo galimybę ir abipusį malonumą, nes pornografija reiškia pasirinkimo nebuvimą, prievartą, dominavimą ir nugalėjimą (užkariavimą)⁴⁶. Tačiau su tokiais G. Steinem teiginiais negalima sutikti. Pavyzdžiui, jei mes matome apsirengusio vyro nuotrauką, šalia kurio stovi nuoga moteris, ar tai reiškia, kad ji ten ne savo noru? Jeigu nuotraukoje pavaizduota moteris masturbuojasi viena, ar tai bus erotika ar pornografija? Dažniausiai daugelis į šiuos klausimus gali atsakyti pradėdami žodžiu „priklauso“. Akivaizdu, kad nuotraukos išties gali būti ir erotinės, ir pornografinės, tai priklauso nuo to, kas yra jų autorius, ką jis norėjo tokiose nuotraukose pavaizduoti, kur tokias nuotraukas galima pamatyti, kaip jose pavaizduoti žmonės. Kitaip sakant, turime atkreipti dėmesį į kontekstą, kuriame toks atvaizdavimas yra reprezentuojamas ir vartojamas. Minėtoji mokslininkė taip pat akcentuoja etimologinę šių žodžių reikšmę. Erotika kilusi iš graikiško žodžio *eros* (aistringa meilė), pornografija pagal kilmę, kaip minėta, reiškia rašymą apie prostitutes. Dauguma žmonių erotiką sieja su meile, o meilė ir pornografija, pasak P. Webb, neturi beveik nieko bendra⁴⁷. Daugelis užsienio šalių mokslininkų (Kelley, Byrne, Herrel, Geer, Fuhr, Bernstein, Golema, Bush etc.) yra rašę apie tai, kaip sunku apibrėžti pornografiją ir erotiką. Paprastai teigiama, kad „vienam asmeniui erotika, kitam asmeniui yra pornografija“ ir atvirkščiai⁴⁸.

Lietuvos autorių nuomone (Valiulis S., Žvirgždas S.), šiandien pornografijos zonoje yra atsidūrę viskas, kas susiję su lytinių santykių vaizdavimu. Ir dabar vienas iš pornografijos ir erotikos skiriamųjų ženklų yra tas, kad pornografija – tai tik lytinio akto fiksacija, vien kūniškas geismas, o

Paper: regarding online images of sexual abuse & other internet – related sexual exploitation of children. Save the Children. Europe Group, 2005. P. 14).

⁴⁶ *Kenneth V. Lanning*. Child Sex Rings: a behavioural analysis. For criminal Justice Professionals Handling Cases of Child Sexual Exploitation. National Centre for Missing & Exploited Children, 1992. P. 24. Kenneth V. Lanning yra asmuo, trisdešimt metų išdirbęs FTB, iš kurių dvidešimt metų paskyrė elgesio studijoms ir sunkių nusikaltimų analizei (Virdžinijos valstija).

⁴⁷ *Webb P.* Erotic Art and Pornography. The Influence of Pornography on Behaviours (edited by M. Yaffe, E. C. Nelson). Academic Press, London, 1982). P. 81.

⁴⁸ *Russell D.* Making Violence Sexy. Feminist Views on Pornography. Open University Press, 1993. P. 6.

erotika – grožis ir jausmas, meilės išraiška. Tačiau ta skiriamoji linija vis labiau trūkinėja, nes atskirti, kur yra vien geismas, o kur – esminių žmogaus gyvenimo momentų raiška, vien apibrėžiant objektus, kuriuos galima vaizduoti, o kurių ne (krūtys, vyro ir moters lytiniai organai, sueitis ir įvairiausi jos būdai), jau beveik neįmanoma⁴⁹.

Taigi, kadangi pornografijos ir erotikos sąvokos yra skirtingos savo turiniu⁵⁰, negalima tapatinti ir vaiko pornografijos bei vaiko erotikos terminų. Vaiko erotikos sąvoka apima tokius dalykus, kaip žaislai, žaidimai, vaiko drabužiai, sekso įrankiai, priemonės, piešiniai, nepornografinės vaiko nuotraukos ar bet kurią kitą medžiagą, susijusią su vaiku, kuri seksualiniais tikslais tarnauja konkrečiam individui⁵¹. Atskirti vaiko pornografijos sąvoką nuo vaiko erotikos yra labai svarbu, nes vaiko erotika nėra pripažįstama neteisėta veika⁵², o vaiko pornografija yra uždrausta baudžiamuoju įstatymu⁵³. Skirtumas tarp vaiko erotikos ir pornografijos yra tas, kad gaminant pornografinę medžiagą vaikas yra persekiojamas, apgauldinėjamas, jis yra auka. Erotikoje viso to nerandame – vaikas nėra laikomas auka⁵⁴. Vaiko erotinės nuotraukos laikomos teisėtomis, nes manoma, jog tokios nuotraukos yra meniškos. Tie, kurie mano, kad vaiko erotika turėtų būti uždrausta, vadina

⁴⁹ Valiulis S., Žvirgždas S. Aktas Lietuvos fotografijoje. 2008 12 10 (moteris.lt).

⁵⁰ Pasak Kronhausen, būtint turinio kriterijus yra pagrindinis, padedantis atskirti pornografiją nuo erotikos (Goldstein M. J., Kant H. S., Hartman J. J. Pornography and Sexual Deviance. University of California Press, 1973. P. 7).

⁵¹ O'Donohue W., James H. Geer. The Sexual Abuse of Children: Theory and research, Volume 1, 1992. New Jersey. P. 205.

⁵² Pastebėtina, kad administracinę atsakomybę užtraukia erotinio pobūdžio renginių viešo rodymo tvarkos pažeidimas ir erotinio bei smurtinio pobūdžio spaudinių platinimo tvarkos pažeidimas (ATPK 214 straipsnis).

⁵³ Vis dėlto keletas valstybių (pavyzdžiui, Estija, Latvija) jau kriminalizavo ir vaiko erotiką (žr. skyriuje „Baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimas baudžiamojoje teisėje“). Tačiau atsiranda idėjų, palaikančių netgi vaiko pornografijos legalizavimą. Pagrindinis to argumentas, kad daugelis vaikų būtų apsaugoti, nes jie nebūtų per prievartą ar apgaulę įtraukiami į pornografiją. Tokioje veikloje dalyvautų tik tie, kurie patys sutinka joje dalyvauti (Constantine L. The Sexual Rights of Children: implications of a radical perspective. Little Brown, Boston. 1981. P. 261).

⁵⁴ Logan M. Jones. Regulating Child Pornography on the Internet – the implications of Article 34 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. The International Journal of Children's Rights. Vol. 6, 1998. P. 57. Japonijoje galima rasti tokių bendruomenių, kuriose įvairios pornografijos ar erotikos formos, Vakarų šalyse draudžiamos, čia yra toleruojamos (O'Donohue W., James H. Geer. The Sexual Abuse of Children: Theory and research, Volume 1, 1992. New Jersey P. 205).

ją „švelnia vaiko pornografija“ (*soft child porn*) arba „pozavimo nuotraukomis“ (*posing pictures*)⁵⁵.

Panašiai apie vaiko pornografiją ir erotiką kalba K. V. Lanning. Pasak jo, preferenciniai vaiko tvirkintojai⁵⁶ (žr. skyriuje „Nusikaltimo subjektas ir kaltininko asmenybė“) beveik visada kolekcionuoja pornografinę ir (arba) erotinę medžiagą, kurioje vaizduojamas vaikas, todėl vaiko pornografija gali būti apibrėžiama kaip natūralistinis nepilnamečio vaizdavimas akivaizdžiai seksualinio pobūdžio nuotraukose (fotografijose), negatyvuose, skaidrėse, žurnaluose, filmuose ar vaizdajuostėse. Erotiniai vaiko atvaizdai (kuriuos K. V. Lanning įvardija kaip asmeninį pedofilų turta) gali būti apibūdinami kaip bet kokia medžiaga, susijusi su vaikais, kuri tarnauja konkrečioms individams seksualiniais tikslais. Motyvas, kodėl preferenciniai vaiko tvirkintojai kolekcionuoja erotinius vaiko atvaizdus, yra tas, kad jie skatina jų seksualines fantazijas, pagrindžia jų elgesį ir yra kaip jų ir vaiko bendravimo suvenyras.

Vaiko erotika reikšminga ir tuo, kad padeda tam tikru aspektu nustatyti vaiko pornografijos mastą. Ji gali parodyti tam tikrus nusikaltėlio ketinimus, taip pasitarnaudama įrodinėjant atitinkamas vaiko pornografijos aplinkybes. Nusikaltėlio turimi erotiniai vaiko atvaizdai gali būti vertinami kaip informacija, padedanti nustatyti kitus nusikaltėlius ar aukas, taip pat proceso metu nusikaltėliui neigiant savo kaltę, ji gali parodyti bendrą nusikaltėlio veiklos mastą⁵⁷.

Vaiko pornografiniai atvaizdai, ypač pagaminti nuolatinių vaiko išnaudotojų, yra vienas svarbiausių vaiko seksualinio prievartavimo įrodymų. Aišku, dauguma vaiko tvirkintojų neturi ir nekolekcionuoja vaiko pornografijos. Tačiau preferenciniai vaiko tvirkintojai, ypač tie, kurie

⁵⁵ *Asubiaro O. M. Addressing Child Pornography via the Internet in Africa. LLM South Africa, November, 2004. P. 23-24.*

⁵⁶ Preferenciniais vaiko išnaudotojais laikomi tie asmenys, kurie pirmenybę teikia vaikams (kaip sekso objektams), sulaukusiems lytinės brandos metų. Tokie išnaudotojai dažniausiai yra vyrai, o jų aukos gali būti tiek berniukai, tiek mergaitės (Leuveno Master Thesis. Trafficking in Children for the Purposes of Sexual Exploitation in the EU – a legal approach. P. 18).

⁵⁷ *Kenneth V. Lanning. Child Sex Rings: a behavioural analysis. For criminal Justice Professionals Handling Cases of Child Sexual Exploitation. National Centre for Missing & Exploited Children, 1992. P. 79.*

kontroliuoja tam tikras vaiko išnaudojimo grupes, beveik visada renka pornografinius ar erotinius vaiko atvaizdus. Jeigu situaciniai⁵⁸ vaiko tvirkintojai turi (laiko) pornografinius vaiko atvaizdus, tai dažniausiai būna jų aukų nuotraukos⁵⁹.

Pornografija neapima erotikos, kuri yra apibrėžiama kaip akivaizdžiai seksualinio pobūdžio medžiaga, pagrįsta lygybe. Pornografija taip pat neapima ir sąžiningos (*bona fide*) lytinio lavinimo medžiagos, medicininės bei teismo medicinos literatūros⁶⁰.

D. Russell teigia, kad, vartodama erotikos terminą ji turi omenyje seksualinius atvaizdus, kurių tikslas seksualiai sujaudinti, bet kurie nėra užgaulūs ar diskriminuojantys. Šie atvaizdai nebūtinai turi būti akivaizdžiai seksualinio pobūdžio, detalūs⁶¹. Feministinėje literatūroje, apskritai nėra daroma skirtumo tarp pornografijos ir erotikos. Erotikos terminas vartojamas bet kuriai akivaizdžiai seksualinio pobūdžio medžiagai apibūdinti. D. Russell pornografiją apibūdina kaip atitinkamą medžiagą, kurioje sujungti tiek seksas, tiek genitalijų demonstravimas išnaudojimo⁶² arba pažeminimo⁶³ kontekste, ir tas būdas, kuriuo visa tai pateikiama, patvirtina, toleruoja ir skatina tokią elgesį⁶⁴. Nepaisant to, kad moters kūnas yra pagrindinis suaugusiųjų

⁵⁸ Šis terminas vartojamas siekiant apibūdinti suaugusius asmenis, kurie seksualiai išnaudoja vaikus ne dėl to, kad jaučia seksualinį potraukį tik vaikams, bet todėl, kad tiek morališkai, tiek seksualiai jie nedaro skirtumo tarp partnerių ir nori „paeksperimentuoti“ su vaikais, kaip seksualiniais partneriais. Galimas variantas, kai tokie asmenys atsiduria situacijoje, kai vaikai atitinka jų fizinio potraukio idealus ir seksualiai jiems yra priimtini, o tam tikras vaiko elgesys gali suklaidinti vaiko išnaudotoją dėl tikrojo vaiko amžiaus ar dėl sutikimo išreiškimo momento. Situaciniai vaiko išnaudotojai nesiekia išnaudoti vaiką kaip seksualinį partnerį nuolatos arba sąmoningai (*Arts L. Child Pornography on the Internet: the importance of a harmonised legal definition. Leuven University, 2000-2001. P. 18*).

⁵⁹ *Kenneth V. Lanning. Child Sex Rings: a behavioural analysis. For Criminal Justice Professionals Handling Cases of Child Sexual Exploitation. National Centre for Missing & Exploited Children, 1992. P. 79.*

⁶⁰ *Itzin C. A Legal Definition of Pornography. P. 446.*

⁶¹ Kanados psichologai Ch. Senn ir L. Radtke nustatė, kad šis skirtumas tarp pornografijos ir erotikos yra labai reikšmingas ir prasmingas žiūrint per poveikio aukai prizmę. Jie padarė išvadą, kad smurtinė ir nesmurtinė pornografija susijusi su neigiamu poveikiu aukai, o erotika – su teigiamu poveikiu (*Ibid. 317-318*).

⁶² Išnaudojimas - tai menkinantis, niekinantis, kenksmingas elgesys, kuris nulemia brutalumą, žiaurumą, skausmą ir smurtą.

⁶³ Žeminantis elgesys – tai užgaulumas, nepagarba, įžeidimas. Pavyzdžiui, šlapinimasis ant moters veido, vartojimas užgaulių kreipinių kviečiant moterį atlikti atitinkamus intymius veiksmus ir kt.

⁶⁴ *Russell D. Making Violence Sexy. Feminist Views on Pornography. Open University Press, 1993. P. 2-3.*

pornografijos produktas, svarbu yra turėti lyčiai neutralią definiciją, kuri apimtų ir vyrų pornografiją, ir vaikų pornografiją, kai vaizduojami abiejų lyčių vaikai.

Galima daryti išvadą, kad, norint visapusiškai suvokti vaiko pornografijos reiškinį, būtina atriboti dvi skirtingas sąvokas – pornografija ir erotika. Pornografija labiau akcentuoja lytinį aktą su visomis anatomicinėmis detalėmis, o erotika, priešingai, kalba apie grožį, jausmą ir meilę. Tai ir lemia esminį principą – vaiko išnaudojimas pornografijai yra baudžiamuoju įstatymu uždrausta nusikalstama veika, o vaiko dalyvavimas kuriant erotinę medžiagą baudžiamosios atsakomybės neužtraukia. Nors ir užsienio, ir Lietuvos autoriai pabrėžia, kad atriboti abi sąvokas yra gana sudėtinga, vis dėlto būtina remtis tam tikrais kriterijais, kurie padeda vaiko pornografiją atriboti nuo vaiko erotikos. Tarp tokių kriterijų labiausiai akcentuojami šie: kas yra sukurtų vaiko atvaizdų autorius, tikslas, kurį norima vaiką vaizduojančioje medžiagoje užfiksuoti, kokiame veiksmų kontekste vaikai yra vaizduojami.

2. Išnaudojamo pornografijai vaiko sąvoka

Nagrinėjant vaiko išnaudojimo pornografijai reiškinį išnaudojamo pornografijai vaiko sąvokos analizė yra neišvengiama. Bendriausia prasme vaikas – tai asmuo, nesulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus. Šią sąvoką galima rasti įvairiose teisės šakose. Vis dėlto pažymėtina, kad nepaisant bendrųjų ypatumų, kiekvienoje teisės šakoje vaiko sąvoka turi savitą, tik tai teisės šakai būdingą specifinį turinį. Teisės literatūroje ši sąvoka paprastai yra tapatinama su nepilnamečio ar paauglio sampratomis. Pripažįstama, kad sąvoka „nepilnametis“ yra sudedamoji sąvokos „vaikas“ dalis, apimanti visus asmenis nuo 14 iki 18 metų amžiaus⁶⁵.

⁶⁵ Pasak A. Drakšienės ir R. Drakšo, nepilnamečio sąvoka siejama ne tik su tam tikro amžiaus žmogaus biologinėmis savybėmis, bet ir su tam tikrais socialiniais, dvasiniais, doroviniais ir kitais bruožais. Teisiškai reglamentuojant nepilnamečio teises ir pareigas vadovaujamosi formaliu amžiaus kriterijumi, kuris paprastai lemia tam tikrą socialinį žmogaus brandumą, jo socialinį statusą, išsimokslinimą, darbinį, plietinį, civilinį veiksnumą. Iki kurio amžiaus asmenys laikomi nepilnamečiais, priklauso nuo šalies tradicijų, papročių, individualių gyvenimo aplinkybių ir kt. (*Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius, 2007. P. 29*).

2002 m. Europos Sąjungos (toliau – ES) Tarybos sprendimo 1 straipsnio 4 punkte vaikas yra apibrėžtas kaip bet kuris asmuo, nesulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus⁶⁶. Tokia pati griežta amžiaus riba yra numatyta ir Europos Tarybos (toliau – ET) Rekomendacijoje, skirtoje seksualiai išnaudojamo vaiko apsaugai⁶⁷. Tokių griežtų ribų nerandame Jungtinių Tautų (toliau – JT) teisės aktuose. Pagal Vaiko teisių konvenciją vaikas yra „kiekvienas asmuo, nesulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus, išskyrus tuos atvejus, kai pagal įstatymus pilnametystė yra įgyjama anksčiau“⁶⁸. Viena vertus, ši vaiko definicija yra labai pastebima, nes kai kuriose valstybėse įstatymų leidėjas apibrėžia vaiką nebūtinai kaip asmenį, nesulaukusių aštuoniolikos metų amžiaus (gali būti nustatyta ir žemesnė amžiaus riba). Kita vertus, toks straipsnis kelia pavojų tarptautiniam vienodumui taikant Vaiko teisių konvenciją, nes jis leidžia valstybėms nevienodai vertinti šią sąvoką, atsižvelgiant į nacionalinius ypatumus⁶⁹. Jau pirmajame juodraštiniam Vaiko teisių konvencijos variante (pateiktame lenkų 1979 m.) neapsieita be gilių diskusijų⁷⁰. Daugiausia buvo svarstoma būtent tai, kaip turėtų būti apibrėžiama pati vaiko sąvoka⁷¹. Antrojo

⁶⁶ 2002 m. liepos 19 d. Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR) (2004 m. Specialus leidimas, 2004-12-30, Nr. 1).

⁶⁷ Recommendation Rec (2001) 16 on the protection of children against sexual exploitation. Nors, turint omenyje visų ministrų komiteto darbą primant rekomendaciją Nr. R (91) 11, aišku, kad vaiku jie laikė asmenį, jaunesnį nei šešiolikos metų amžiaus, o jaunu suaugusiuoju – asmenį nuo šešiolikos iki dvidešimt vienerių metų amžiaus (COUNCIL OF EUROPE, Explanatory Memorandum to Recommendation No R (91) 11 of the Committee of Ministers to Member States on sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in children and young adults, Strasbourg, 9 September 1991).

⁶⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija // Valstybės Žinios, 1995. Nr. 60 – 1501.

⁶⁹ Kai kuriose Afrikos šalyse pilnametystės amžius siejamas su lytiniu subrendimu, dažnai skirtingu mergaitėms ir berniukams.

⁷⁰ Eurochild: legislative history of the Convention on the rights of the child, volume I, UN New York and Geneva, 2007.

⁷¹ Vaiko sąvokos kūrimo evoliucija Vaiko teisių konvencijos kontekste yra ypatingos reikšmės, nes parodo, kokie klausimai buvo aktualūs ir kaip jie buvo sprendžiami tuomet, kai tarptautinė bendruomenė pradėjo žengti pirmuosius žingsnius, kuriant vaiko teisių apsaugos mechanizmą. Siekiant apibrėžti vaiko terminą, kai kurie delegatai (pavyzdžiui, Maroko) paneigė idėją, kad vaiko pradžia yra laikomas gimimo momentas, kaip kad numatyta daugelio šalių įstatymuose. Vėlesnėse diskusijose daugiausia buvo ginčijamasi dėl amžiaus ribos, nuo kurios vaikas jau laikomas suaugusiuoju. Aštuoniolikos metų riba buvo laikoma per aukšta, todėl atsižvelgus į nacionalinę įstatymų leidybą siūlyta šią amžiaus ribą mažinti – pirmuoju bandymu iki penkiolikos metų amžiaus. Ypač daug dėmesio vaiko amžiaus klausimui skyrė japonų delegacija, kuri svarstė, ar aštuoniolikos metų riba yra būtent ta, kai jau galima svarstyti, ar žmogus yra vaikas, ar jau nebe vaikas (darbo grupės pasiūlymai, 1984). Suomijos atstovai teigė (darbo grupė, 1988), kad vaikas reiškia bet kurį asmenį, kuris nėra sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus. Tačiau tokia nuostata nėra taikoma asmeniui, kuris yra

konvencijos juodraštinio varianto svarstymo metu (1988–1989 m.) diskusijos dėl tų pačių klausimų išliko, skyrėsi tik tam tikri techniniai konkrečių klausimų traktavimo aspektai⁷². Vis dėlto galutiniame konvencijos variante, kaip minėta, pasilikta prie nuomonės, kad vaiku laikomas kiekvienas žmogus, neturintis aštuoniolikos metų amžiaus, jei pagal taikomą įstatymą jo nepilnametystė nepripažinta anksčiau⁷³.

Tokia pati nuostata numatyta ir ET konvencijoje dėl vaiko apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinio prievartavimo (3 str., 1 d.)⁷⁴. Dauguma Europos valstybių taip pat laikosi nuostatos, kad vaizdavimas asmens, kuris nėra sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus ir yra įtrauktas į akivaizdžius seksualinius santykius, turėtų būti laikomas vaiko pornografija. Atsižvelgiant į Nacionalinio dingusių ir išnaudojamų vaikų centro atlikto tyrimo duomenis, JAV 37 valstijos apibrėžia tiek „mažametį“, tiek „vaiką“ kaip asmenį,

penkiolikos metų amžiaus ir jau nebėra vaikas pagal kitas teises aplinkybes (visiškas teisinis veiknumas, emancipacija, turi teisę apibrėžti savo gyvenamąją vietą, gali sudaryti sandorius, turi teisę valdyti tam tikrą savo turto dalį ir pan.). Antruoju siūlymu buvo bandoma įvesti keturiolikos metų amžiaus ribą, nes, neva, daugelyje šalių būtent nuo keturiolikos metų amžiaus baigiasi privalomas mokslas, beje, tai yra amžius, kai daugelyje pasaulio šalių mergaitėms jau leidžiama tuoktis. Nyderlandai ir Austrija pasiūlė bendrą nuostatą, kad neturi būti lyties pagrindu ribojamas pilnametystės amžiaus nustatymas (darbo grupė, 1987). Taigi, keturiolikos metų riba buvo siūloma kaip tam tikra koncepcija, atskirianti mažametį nuo vaiko, nes pagal tuometinę teisę mažametis buvo ginamas įstatymų, o vaikas jau ne. Vis dėlto nemaža grupė delegatų pritarė penkiolikos metų amžiaus ribai vien tik todėl, kad tokia riba buvo numatyta jų nacionaliniuose įstatymuose. Tarptautinė vaiko gerovės sąjunga (NVO) pasiūlė apibrėžiant sąvoką apskritai neminėti jokio limito skaičiaus pavidalu: „Vaikas yra kiekvienas žmogus, kuris nėra sulaukęs pilnametystės, atsižvelgiant į tai, kaip ji suprantama kiekvienoje valstybėje“ (dauguma valstybių palankiai vertino tokį pasiūlymą).

⁷² Daugumos šalių atstovai (pavyzdžiui, Maltos, Suomijos, Senegalo ir Indijos) ir toliau bandė įrodinėti savo pateiktų apibrėžčių privalumus vaiko sąvokai nusakyti, ir, nors jos iš esmės buvo panašios, kai kurios jų formuluotės skyrėsi. Maltos ir Senegalo delegatai teigė, kad vaiko apsauga turi prasidėti ne nuo gimimo, bet priklausomai nuo to, kokia yra pati vaiko gimimo momento suvokimo koncepcija (dar negimęs vaikas irgi jau gali būti ginamas įstatymų). Suomija ir Indija taip pat pritarė šiam siūlymui. Nepalo delegatai siūlė numatyti šešiolikos metų ribą, tvirtindami, kad skurdžios šalys gali būti nepajėgios užtikrinti vaiko teisių apsaugos numačius aukštesnę ribą. Suomija šalia vaiko sąvokos konvencijoje siūlė numatyti ir „mažamečio“ sąvoką, tačiau tokiam variantui dauguma valstybių nepritarė (pavyzdžiui, Argentina, Airija ir Marokas).

⁷³ Vaiko gimimo momento nustatymo klausimo, dėl kurio taip intensyviai buvo diskutuojama parengiamuosiuose etapuose, konvencijoje nėra. Apie vaiko gimimą (tačiau kitame kontekste) kalbama tik 7 konvencijos straipsnyje, teigiančiame, jog vaikas įregistruojamas tuoj pat po gimimo ir nuo gimimo momento turi teisę į vardą ir pilietybę, taip pat, kiek tai įmanoma, teisę žinoti, kas jo tėvai, ir būti jų globojamas.

⁷⁴ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Lanzarote, 25.X.2007 (<http://conventions.coe.int/Treaty/EN/treaties/Html/201.htm>).

nesulaukusį 18 metų⁷⁵, 7 valstijos „mažametį“ ar „vaiką“ apibrėžia kaip asmenį, jaunesnį nei 16 metų amžiaus⁷⁶, 3 valstijos – kaip nesulaukusį 17 metų⁷⁷ ir tik viena valstija apibrėžia „mažametį“ ir „vaiką“ kaip asmenį, nesulaukusį 14 metų⁷⁸.

Albanija, Armėnija, Austrija, Belgija, Bulgarija, Kroatija, Kipras, Estija, Suomija, Prancūzija, Vokietija, Graikija, Vengrija, Italija, Moldova, Rumunija, Nyderlandai, Norvegija, Lenkija, Portugalija, Ispanija, Švedija, Šveicarija, Makedonija, Ukraina ir Jungtinė Karalystė (toliau – JK) Budapešte 2001 m. lapkričio 23 d. pasirašė Kompiuterinių nusikaltimų konvenciją⁷⁹. Nors konvencija ir pripažįsta aštuoniolikos metų ribą, joje taip pat paliekama teisė ši amžiaus limitą sumažinti, tačiau jis negali būti mažesnis nei šešiolika metų⁸⁰. Viena vertus, tokią alternatyvą valstybėms galima vertinti kaip vieną iš Konvencijos trūkumų, nes neleidžiama visapusiškai suvienodinti nacionalinių įstatymų, paliekant galimybę valstybėms tam tikrus klausimus reguliuoti individualiai. Kita vertus, tokios alternatyvos leidžia valstybėms Konvenciją vertinti „lanksčiau“, suderinant joje įtvirtintas nuostatas su nacionaliniais įstatymais, taip užtikrinant ratifikavimo procesą⁸¹.

⁷⁵ Aliaska (Alaska Stat. 11.61.127 (a)); Arizona (Ariz. Rev. Stat. 13-3551 (5)); Kalifornija (Cal. Penal Code 311.11 (a)); Koloradas (Colo. Rev. Stat. 18-6-403 (2) (a)); Konektikutas (Conn. Gen. Stat. 1-1d) etc. Paminėtina, kad dar 1984 m. Meese Commission pasakė, jog nėra teisinga amžių, nuo kada asmuo gali dalyvauti pornografinio pobūdžio veikoje, kelti nuo 16 iki 18 m., ir pasiūlė 21 metų amžiaus ribą. Vienintelis argumentas dėl tokios amžiaus ribos nustatymo buvo tas, kad, neva, didžiausias skurdas egzistuoja būtent tarp tokių asmenų, kurie yra 18–21 metų amžiaus (*Hawkins G., Zimring F. E. Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1998. P. 176*).

⁷⁶ Indiana (Ind. Code 35-42-4-4 (c)), Nevada (Nev. Rev. Stat. 200.730), Niujorkas (N.Y. Penal Code 263.16) etc.

⁷⁷ Alabama (Ala. Code 13A-12-192), Arkanzasas (Ark. Code Ann. 5-27-302 (1), Luiziana (La. Rev. Stat. Ann. 14:81.1 (A) (3)) etc.

⁷⁸ Meinas (Me. Rev. Stat. Ann. Tit. 17, 2924 (2-A)). Nebraskoje, ar asmuo yra laikomas vaiku, priklauso nuo to, ar jis yra dalyvis (jaunesnis nei 18 metų), ar vaizduojamas kaip stebėtojas (jaunesnis nei 16 metų).

⁷⁹ 2004 01 22 buvo priimtas įstatymas Nr. IX-1974 dėl Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo // Valstybės žinios, 2004-03-07, Nr. 36-1178.

⁸⁰ Kanada ir JAV taip pat pasirašė minėtąją konvenciją, taip sutikdamos su aštuoniolikos metų limitu, kuris buvo joje nustatytas, tačiau pagal jų nacionalinius įstatymus asmuo tampa suaugusiu, kai sulaukia dvidešimt vienerių metų amžiaus (*Cojocarasu D. I. Internet Child Pornography. P. 2*).

⁸¹ Minėtoje konvencijoje turima omenyje teisinis, o ne biologinis amžius. Todėl, pavyzdžiui, Kanada savo baudžiamajame kodekse numatė tam tikrą taisyklę, kuri veikia kaip gynybinė priemonė kaltinant vaiko išnaudojimu pornografijai. Asmeniui nekyla baudžiamoji atsakomybė, jei jis ėmėsi visų veiksmų tam, kad nustatytų tikrąjį asmens amžių (*bylose R v Collier [2004] EWCA Crim 1411, [2005] 1 WLR 843, R v Land [1999], R v Stamford [1972], R v Smethurst [2001], R v Land [1998] 1 All ER 403* buvo

Norvegija yra tarp tų nedaugelio šalių, kurios amžiaus ribos problemą yra išsprendusios kitokiu būdu. Svarbiausia šioje vietoje yra seksualinis vaiko subrendimo įvertinimas. Ar vaikas yra sulaukęs seksualinės brandos metų, kiekvienu atveju turi nuspręsti teismas, įvertindamas visas byloje esančias aplinkybes. Vis dėlto tokia praktika kelia abejonių, nes ji paremta vertinamaisiais kriterijais, kurie kiekvienu konkrečiu atveju gali įtakoti skirtingų išvadų priėmimą.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 2 straipsnis numato, kad vaikas yra žmogus, neturintis aštuoniolikos metų, išskyrus atvejus, kai įstatymai numato kitaip⁸². Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamos viešosios informacijos poveikio įstatymo 2 straipsnyje labai lakoniškai pasakyta, kad nepilnametis – asmuo iki aštuoniolikos metų⁸³. LR Vyriausybės nutarimo „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo“ 2 straipsnyje nepilnametis taip pat apibrėžiamas kaip asmuo iki aštuoniolikos metų. Tačiau to paties straipsnio antrasis sakinyss nurodo, kad nepilnamečiais nelaikomi asmenys, nors ir neturintys aštuoniolikos metų, bet įstatymų nustatyta tvarka sudarę santuoką ar teismo tvarka pripažinti visiškai veiksniais (emancipuotais) ir turintys šį faktą patvirtinantį dokumentą⁸⁴. Lygiai taip pat vaiko sąvoka yra apibrėžiama ir LR vaiko minimalios ir vidutinės priežiūros įstatyme (2 str., 3 d.)⁸⁵, LR vaiko globos įstatyme (2 str., 1 d.)⁸⁶ bei kituose teisės aktuose⁸⁷.

pasakyta, kad, nors kaltininkas ir žinojo, kad jo žinioje esančios nuotraukos yra nešvankios, jis negalėjo numatyti, kad jose vaizduojami asmenys yra nepilnamečiai (Halsbury's Laws of England, 4th edition. Annual Abridgement. 2004. P. 214, para. 796; Halsbury's Laws of England, 4th edition. Annual Abridgement. 1997. P. 275, para. 984), ir jei padarė visus protingus žingsnius, kad tuo atveju, jei asmuo yra sulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus, nuotraukose jis nebūtų vaizduojamas specialiai kaip nepilnametis (*Ibid.* P. 2).

⁸² Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

⁸³ Valstybės žinios, 2002, Nr. 91-3890.

⁸⁴ Patvirtinta LR Vyriausybės 2004 m. birželio 2 d. nutarimu Nr. 681 // Valstybės žinios, 2004, Nr. 89-3281.

⁸⁵ Valstybės žinios, 2007, Nr. 80-3214.

⁸⁶ Valstybės žinios, 1998, Nr. 35-933.

⁸⁷ LR civilinio kodekso 2.5.1 straipsnyje teigiama, kad fizinio asmens galėjimas savo veiksmais įsigyti civilines teises ir susikurti civilines pareigas (civilinis veiksnumas) atsiranda visiškai, kai asmuo sulaukia pilnametystės, t. y. kai jam sueina aštuoniolika metų (LR CK patvirtinimo, įsigaliojimo ir

Baudžiamojoje teisėje nepilnamečio asmenybė nagrinėjama dviem aspektais: nepilnametis kaip nusikalstamos veikos subjektas ir nepilnametis kaip nukentėjusysis. Nepilnamečio sąvoka baudžiamajame įstatyme dažniausiai vartojama tais atvejais, kai kalbama apie nusikalstamą veiką padariusį asmenį (pavyzdžiui, BK XI skyrius yra skirtas nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumams), taip pat ir tais atvejais, kai įstatymų leidėjas nori specialiai pabrėžti, kad įstatymo ginami būtent šios kategorijos asmenų interesai (pavyzdžiui, BK 309 straipsnio 3 dalyje numatyta griežtesnė baudžiamoji atsakomybė už pagaminimą, turint tikslą platinti, įsigijimą arba platinimą didelio kiekio pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas). Mažamečio ir vaiko sąvokos dažniausiai vartojamos tais atvejais, kai kalbama apie nukentėjusio nuo nusikalstamos veikos asmens teisių apsaugą⁸⁸. Šiuo atveju išnaudojamo pornografijai vaiko samprata vartojama antruoju aspektu, t. y. apie vaiką kalbama kaip apie nukentėjusįjį. Kaip minėta, tai vaikas, nesulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus⁸⁹.

2.1. Sampratos ypatumai vaiko teisių kontekste

Paprastai vaiko sąvoka nagrinėjama biologiniu, socialiniu arba teisiniu aspektu⁹⁰. Tradiciškai vaiko teisių problematiką nagrinėjantys mokslininkai (pavyzdžiui, Freeman, Franklin, D. Archard) kalba apie du požiūrius: „vaiko

įgyvendinimo įstatymas. 2000 m. liepos 18 d. Nr. VIII-1864 // Valstybės žinios, 2000, Nr. 74-2262). LR darbo kodekso 13 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad visiškas darbinis teisnumas ir galėjimas savo veiksmis įgyti darbo teises bei sukurti darbo pareigas (darbinis veiksnumas) atsiranda asmeniui, sukakusiam 16 metų. Tačiau darbdaviui yra suteikta teisė priimti į darbą ir jaunesnius asmenis, t. y. nepilnamečius nuo 14 iki 16 metų // Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569.

⁸⁸ *Drakšienė A., Drakšas R.* Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius, 2007. P. 32. Pažymėtina, kad pagal teismų praktiką ir daugelio kaimyninių šalių (Baltarusijos, Latvijos, Rusijos ir kt.) teisės doktrinoje mažamečiais laikomi vaikai iki 14 metų amžiaus.

⁸⁹ Nederėtų pamiršti, kad vaiku pagal baudžiamąją teisę gali būti ir asmuo nuo 18 iki 21 metų amžiaus. BK 81 straipsnio 2 dalis sako, kad tam tikrais įstatymo numatytais atvejais konkrečios auklėjamojo poveikio priemonės gali būti taikomos asmeniui, kuriam nusikalstamos veikos padarymo metu buvo suėję aštuoniolika metų, tačiau nebuvo suėję dvidešimt vieneri metai, jeigu teismas, atsižvelgęs į padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, motyvus bei kitas bylos aplinkybes, o prireikus – į specialisto paaiškinimus ar išvadą, nusprendžia, kad toks asmuo pagal socialinę brandą prilygsta nepilnamečiui. Vis dėlto ši amžiaus išimtis taikoma, kai kalbame apie nusikaltimo subjektą, o ne nukentėjusįjį.

⁹⁰ *Hawkins G., Zimring F. E.* Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1998. P. 182-183. Nepilnamečio sąvoką analizavo ir A. Drakšienė bei R. Drakšas (*Drakšienė A., Drakšas R.* Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius, 2007. P. 29-38).

išsivadavimo“ (angl. *child liberation*)⁹¹ ir „vaiko gerovės“ (angl. *child welfare*)⁹². Būtent nuo jų ir priklauso, kam teikiame prioritetą – vaiko autonomijai ar jo apsaugai. Teisė į asmeninę laisvę ir laisvą apsisprendimą, kaip ir teisė į apsaugą ir pagalbą, turėtų būti pripažintos kaip svarbios abi vienu metu. Kol vaikai yra maži, apsauga ir pagalba jiems turėtų būti labiau akcentuojama, tačiau, jiems paaugus, apsisprendimo teisė tampa svarbesnė, ir jiems teikiama apsauga ar pagalba turėtų mažiau riboti jų apsisprendimo galimybę. Gali susidaryti įspūdis, kad toks kalbėjimo apie vaiko teises būdas yra per daug supaprastintas, nes kiekvienu konkrečiu atveju vaiko teisių yra žymiai daugiau ir įvairesnių. Vis dėlto šių dviejų bendrųjų teisių arba balanso tarp jų nagrinėjimas gali padėti rasti išeities tašką sprendžiant problemą, ar vaiko apsaugai, ar vaiko apsisprendimo laisvei turėtų būti teikiamas prioritetas.

H. Rodham išskiria kitokias dvi pozicijas vaiko teisių atžvilgiu – suaugusiųjų teisių išplėtimas vaikams ir bandymas rasti teisiškai galimus įgyvendinti specialiuosius vaiko poreikius ir interesus⁹³. Pirmasis požiūris, aišku, neturėtų būti suprantamas kaip visiškas suaugusiojo ir vaiko teisių suvienodinimas. Kai kuriais atvejais suaugusiųjų teisės gali būti pritaikytos vaikams tokia pat apimtimi, tačiau dažnai reikia atsižvelgti būtent į specialiuosius vaiko poreikius ir interesus⁹⁴. Antroji pozicija dėl specialiųjų vaiko poreikių ir interesų reiškia, kad net ir pritaikius visas suaugusiojo teises vaikui, dar ne visi vaiko poreikiai ir interesai bus visiškai patenkinti. Galiausiai vaikai dar turi ir papildomų, specialiųjų teisių atsižvelgiant į jų asmenybes. Tai

⁹¹ Calderone (1977) teigia, kad tikrasis „vaiko išsivadavimas“ reiškia seksualinių vaiko teisių pripažinimą (tarp jų: teisė žinoti apie seksualumą, teisė būti seksualiam, teisė turėti mokomosios ir literatūrinės seksualinės medžiagos, teisė tokia medžiaga dalintis etc.) (*Constantine L. The Sexual Rights of Children: implications of a radical perspective*. Little Brown, Boston. 1981. P. 256). Visapusišką vaiko seksualinių teisių pripažinimą pabrėžė ir J. R. Levesque (*Levesque J. R. Adolescents, Sex and the Law. Preparing Adolescents for Responsible Citizenship*. American Psychological Association, 2000. P. 6).

⁹² Wyness M. *Childhood and Society: an introduction to the sociology of childhood*. Palgrave, 2006. P. 208.

⁹³ Hanson K. The question of ages in juvenile justice. Children's Rights Unit – Institut Universitaire Kurt Bosch (IUKB), Sion, Switzerland. Lectures in the framework of the Training course “China – Juvenile Justice: good practices and visits”- Institut International des Droits de l'Enfant (IDE), in cooperation with UNICEF China, Sion 27-31 August 2007. P. 7-8.

⁹⁴ David P. Children's Rights and Sports The International Journal of Children's Rights. Vol. 7, 1999. P. 53-81.

suponuoja mintį, kad turi būti pripažintos tiek visos bendrosios suaugusiųjų teisės, tiek specialiosios – tik vaikams galiojančios teisės. Vis dėlto abi pozicijos turi ir tam tikrų probleminių aspektų. Pirmiausia dėl to, kad toks pat elgesys, taikomas tiek vaikui, tiek suaugusiajam, gali neatitikti vaiko interesų. Kita vertus, kyla klausimas, ar toks specialus elgesys su vaikais nereiškia naujos diskriminacijos formos? Tenka pripažinti, kad vieno ir neginčijamo atsakymo į šiuos klausimus nėra. Įvertinus visus teigiamus ir probleminius šių pozicijų taškus, galima daryti išvadą, kad priklausomai nuo situacijos vyrauja vienas arba kitas požiūris, tarp kurių surasti balansą vargu ar įmanoma⁹⁵. Negalima sutikti su T. O'Carroll ir L. L. Constantine teiginiais, kuriais remiantis apie vaiko savarankiškumą ir gebėjimą būti visateisiu santykių subjektu sprendžiama iš to, ar toks vaikas turi jį palaikančią šeimą, ar pakankamai gerai suvokia lytinių santykių esmę ir ar sugeba pats priimti sprendimus⁹⁶. Nepaisant šių kriterijų, toks asmuo vis dėlto yra vaikas, kas ir lemia nevisavertį jo priimtų sprendimų pripažinimą bei nevisapusę santykių dinamiką su suaugusiuoju (kuo yra paremtas partnerių tarpusavio bendravimas, kaip jie vienas kitą veikia). H. Rodham išsakytos mintys ir „vaiko išsivadavimo“ bei „vaiko gerovės“ teorijų šalininkų nuomonė yra priimtinesnės, nes, nors ir išreiškiamos dvi kraštutinės pozicijos, kartu nustatomi tam tikri rėmai, užtikrinantys vaiko interesų ir poreikių apsaugą.

Kiti autoriai, pavyzdžiui, M. Langen ir E. Verhellen, kalba apie bendrąsias vaiko teises, taip pat apie jų specialiąsias (preferencines) teises. Klausimai šiuo atveju iškyla keli: kaip ir koku mastu specialiosios vaiko teisės turėtų būti pripažintos? kokioms teisėms turėtų būti suteiktas prioritetas, jei yra konfliktas tarp abiejų teisių ir jei tokio konflikto nėra? kokiose bylose, kokia apimtimi ir kokiais kriterijais remiantis preferencinės vaiko teisės gali būti išplėtos ar kitaip riboti bendrąsias vaiko teises? Disertacijos autorius laikosi

⁹⁵ ET rekomendacijoje Nr. (2001) 16 siūloma nustatyti tik minimalius vaiko apsaugos standartus, suteikiant teisę kiekvienai valstybei juos praplėsti.

⁹⁶ Byloje *United States of America v. Richard Romero* 12 metų amžius buvo pripažintas kaip pagrindinis vaiko pažeidžiamumo kriterijus, nepaisant to, kad jis augo normalioje šeimoje, o bendraudamas internetu su 36 metų vyriškiu bendraudavo intymiais klausimais (*United States of America v. Richard Romero*, 189 F3 d 576 (7th Cir. 1999), No. 98-2358).

požiūrio, kad specialiosios teisės šiuo atveju turėtų pabrėžti (pripažinti) vaiko individualybę (asmenybę) ir vaiko interesų gynybą, o bendrosios – didesne ar mažesne apimtimi turėtų būti pritaikytos prie vaiko situacijos, t. y. pabrėžti vaiko ir suaugusiojo lygybę.

Vaikai skiriasi ne tik nuo suaugusiųjų, bet taip pat ir vieni nuo kitų. Teisinio amžiaus nustatymas ir yra tas ryškus kriterijus, patvirtinantis šį skirtumą. Tačiau tai, kaip teisinis vaiko amžius buvo nustatytas įstatymuose, susilaukia nemažai kritikos. Tarp tokių kritikuojančių srovių galime išsiskirti šias kryptis: pasirinktinumo, nepatikimumo, nesuderinamumo ir pirmenybės teikimo kitam kriterijui kryptis.

Pasirinktinumai: bet kokia amžiaus riba yra laikoma neteisinga, kadangi amžius yra atsitiktinis „taškų dalijimasis“ ir amžiaus apribojimas yra ne kas kita, kaip „gimtadienio loterija“. D. Archard pripažįsta pasirinktinumo kryptį priimtina tuo atveju, jei yra ryšys tarp „taškų dalybų“ ir priežasties, kodėl būtent toks skirtumas yra pasirinktas. Tačiau, jeigu tam tikro amžiaus pasiekimas nėra siejamas su tam tikros kompetencijos įgijimu, tokiu atveju šis skirstymas yra neteisingas⁹⁷.

Nepatikimumas: kritika, kad kiekvienas amžius yra pasirinktinai, turi būti atskirta nuo kritikos, kad konkretus amžius yra nepatikimas. Šios kritikos pagrindinė mintis yra ta, kad amžius negali būti susietas su konkrečia kompetencija. Pavyzdžiui, kai kurie vaikai, sulaukę keturiolikos metų, turi daugiau kompetencijos vienoje ar kitoje sferoje, nei kuris nors septyniolikmetis. Dažniausiai diskusijos dėl amžiaus yra susijusios su klausimu, su koku minimaliu amžiumi yra susijusi konkreti veikla. Neturima omenyje ribos, kada asmuo jau gali pats savarankiškai apsispręsti dėl dalyvavimo pornografinėje fotosesijoje, nustatymas, bet kalbama apie tai, ar šešiolikmetis (aštuoniolikmetis) yra pakankamo amžiaus, kad sugebėtų pats laisvai apsispręsti dėl dalyvavimo pornografinio pobūdžio veikloje.

⁹⁷ Archard D. Children: rights and childhood. London. Routledge, 1993; Archard D. Children Rights and Childhood. 2 edition. Routledge, 2004;

Nesuderinamumas: kaip jau buvo minėta, nesuderinamumai dėl amžiaus egzistuoja daugelyje sferų. Tam, kad jų būtų išvengta, kartais netgi siūloma vienodinti amžiaus ribą tiek baudžiamojoje teisėje, tiek civiliniuose santykiuose⁹⁸.

Pirmenybė kitam kriterijui: konkreti amžiaus riba yra taip pat kritikuojama dėl to, kad būtų pripažintas ir kitas kriterijus, dažniausiai kompetencijos, kuris priskiria konkrečias teises konkrečioms asmenų kategorijoms. Ne konkretaus amžiaus pasiekimas, o subrendimo laipsnis arba kompetentingumas turėtų būti tie kriterijai, kurie padėtų atskirti vaikus nuo suaugusiųjų. Tačiau vaiko amžiaus klausimas susijęs ne tik su vaikų kompetencija ir gebėjimais, bet taip pat ir su socialiniais bei ideologiniais prioritetais⁹⁹.

Įmanomas kontraargumentas pasirinkimo ir nepatikimumo kritikoms yra amžiaus moduliavimas pagal kontekstą. H. Rodham siūlo tokį moduluotą požiūrį: amžius gali būti tinkamas kriterijus nustatant teisių privilegijų ir prievolių paskirstymą, bet tam, kad toks nustatymas būtų efektyvus, turi būti pasinaudota racionalumo (protingumo) testu. Racionalios amžiaus klasifikacijos įvertinimas gali būti paspartintas panaikinus bendrąją įstatymo leidėjo nuostatą dėl nepilnamečio sąvokos ir laikymasis naujo požiūrio, kuris reiškia, kad kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiama į tuo metu egzistuojančią situaciją¹⁰⁰. Vadovaujantis tokiu požiūriu, visuma aplinkybių ir individuali kiekvieno asmens situacija lemtų skirtingos amžiaus ribos nustatymą.

Apibendrinant galima teigti, kad vaiko sąvoka jo teisių kontekste apima tiek visapusišką vaiko interesų apsaugą, tiek jo apsisprendimo galimybę, bendrąsias bei preferencines teises ir pan. Vaiko sąvoka atsiskleidžia tik

⁹⁸ *Hanson K.* The question of ages in juvenile justice. Children's Rights Unit – Institut Universitaire Kurt Bosch (IUKB), Sion, Switzerland. Lectures in the framework of the Training course "China – Juvenile Justice: good practices and visits"- Institut International des Droits de l'Enfant (IDE), in cooperation with UNICEF China, Sion 27-31 August 2007. P. 5.

⁹⁹ *Minow M.* Rights for the next generation: a feminist approach to children's rights. Harvard Women's Law Journal, 9. 1986. P. 6.

¹⁰⁰ *Hanson K.* The question of ages in juvenile justice. Children's Rights Unit – Institut Universitaire Kurt Bosch (IUKB), Sion, Switzerland. Lectures in the framework of the Training course "China – Juvenile Justice: good practices and visits"- Institut International des Droits de l'Enfant (IDE), in cooperation with UNICEF China, Sion 27-31 August 2007. P. 5.

įvertinus visus šiuos kriterijus, kai jais remiantis išryškintas vaiko nepriklausomumas, individualumas, jo interesų gynba bei akcentuojamas vaiko ir suaugusiojo lygiavertiškumas (taikomų teisių prasme).

2.2. „Sutikimo amžiaus“ problema

Nėra visuotinai susitarta, nuo kada vaikai yra visateisiai įsigyti tam tikrą daiktą, priimti reikiamus sprendimus ar dalyvauti konkrečioje veikloje. Daugelyje valstybių skirtingose gyvenimo srityse nustatomas labai nevienodas amžius, kurio sulaukus galima atlikti tam tikrus veiksmus¹⁰¹. Panašias sąsajas galima išvelgti ir intymioje vaiko gyvenimo sferoje. Pagal daugelio šalių įstatymus amžiaus vidurkis, kai lytiniai santykiai su vaiku neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, yra šešiolika metų¹⁰². Tačiau kai kalbame apie

¹⁰¹ Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose asmuo, būdamas dvidešimties metų, gali įsigyti ginklą, bet negali nusipirkti alkoholinių gėrimų. Panaši situacija ir su amžiumi, kai asmuo gali būti siunčiamas tarnauti JAV armijoje konflikto zonoje. Praeito amžiaus devintajame dešimtmetyje JAV buvo kilęs klausimas, nes vaikas galėjo pradėti lytinį gyvenimą sulaukęs 14 metų (tai neužtraukdavo baudžiamosios atsakomybės), tačiau būdamas tokio amžiaus jis negalėjo priimti sprendimo dėl aborto (*Haugaard J. J., Reppucci N. D. The Sexual Abuse of Children. A Comprehensive Guide to Current Knowledge and Intervention Strategies. San Francisco, 1998. P. 16*). Vaiko amžiaus skirtumai egzistuoja daugelyje sričių daugelyje šalių. Pavyzdžiui, dalyvavimas rinkimuose – daugelyje šalių balsavimo amžius yra aštuoniolika metų (išimtimis galime laikyti tokias valstybes, kaip Brazilija, Nikaragva, Kuba, Bosnija ir Hercegovina, kurios yra įtvirtinusios šešiolikos metų amžiaus ribą). Vaiko darbą reglamentuojantys įstatymai vėlgi numato labai skirtingus amžiaus reikalavimus, kurie priklauso nuo atliekamo darbo rūšies (tarptautiniai įstatymai numato dvylikos – trylikos metų ribą lengviems darbams (*light*), keturiolikos – penkiolikos – paprastam vaiko darbui ir aštuoniolikos metų ribą rizikingo darbo atveju). Civilinėje teisėje nesutapimai egzistuoja taip pat (pavyzdžiui, sutikimas būti įvaikintam – nuo penkiolikos metų, civilinė pilnametystė – aštuoniolika metų, minimalus amžius dėl sutikimo tuoktis gali varijuoti nuo dvylikos, nors dažniausiai yra nuo penkiolikos – aštuoniolikos metų (*Hanson K. The question of ages in juvenile justice. Children's Rights Unit – Institut Universitaire Kurt Bosch (IUKB), Sion, Switzerland. Lectures in the framework of the Training course "China – Juvenile Justice: good practices and visits"- Institut International des Droits de l'Enfant (IDE), in cooperation with UNICEF China, Sion 27-31 August 2007. P. 1-2*).

¹⁰² JT Vaiko teisių konvencijoje ši amžiaus riba nėra konkretizuota. Tačiau daugelio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose yra įtvirtinti draudimai lytiškai bendrauti su atitinkamo amžiaus nesulaukusi asmeniu. Viena vertus, tokie bandymai „sureguliuoti“ amžiaus ribą, nuo kada galima išreikšti savanorišką sutikimą lytiniam bendravimui, nėra tiesiogiai ir konkrečiai išreiškiami. Kita vertus, nors ir netiesiogiai, bet iš tokių draudimų galima daryti išvadas dėl amžiaus ribos, kurios sulaukus savanoriškas lytinis santykiavimas neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Kai kuriose valstybėse amžiaus riba, nuo kurios asmuo gali savarankiškai apsispręsti dėl lytinio santykiavimo su kitu asmeniu, yra nevienoda: berniukams nuo 14 metų, mergaitėms – nuo 12 metų (Urugvajus). Kitose šalyse berniukams nenumatoma apskritai jokia riba (Indija) (*Hodgkin R., Newell P. Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child. Unicef, 2002. P. 9, 514*). Pvz., NAMBLA (*North American Man/Boy Loving Association*) siūlo „sutikimo amžiumi“ laikyti dvylikos metų ribą (*Goldstein S. L. The Sexual Exploitation of Children: a practical guide to assessment, investigation and intervention. Second edition. CRC Press, 1999 P. 31*). Organizacijų, teigiančių, jog lytiniai santykiai tarp vaiko ir suaugusiojo turi būti toleruoti, yra ir Europoje (“Norwegian Pedophile Group”, “Amnesty for Child Sexuality in Norway” (Norvegija), „Werkgrupp Pedophilie“ (Nyderlandai),

vaiko pornografiją, tokio pobūdžio veiksmai daugelyje valstybių yra draudžiami iki aštuoniolikos metų¹⁰³. Tai reiškia, kad būdamas, pavyzdžiui, septyniolikos metų amžiaus, asmuo yra visiškai subrendęs lytiniam santykiavimui, tačiau tokio asmens dalyvavimas pornografinio pobūdžio veiksmuose yra draudžiamas¹⁰⁴. Būtent šie du klausimai – kokia turi būti amžiaus riba, nuo kurios asmuo gali pats apsispręsti dėl lytinio santykiavimo su kitu asmeniu (kitai tariant, kada toks lytinis santykiavimas nėra nusikalstamas), ir kokia turi būti amžiaus riba, nuo kurios dalyvavimas pornografinio pobūdžio renginiuose nėra draudžiamas, – yra vieni aktualiausių nagrinėjant vaiko išnaudojimo pornografijai problematiką, nes amžius asmens, kuris yra vaizduojamas pornografinėje medžiagoje, yra vienas iš kriterijų, leidžiančių spręsti, ar tam tikra vaiko atvaizdavimo forma yra teisėta, ar ne¹⁰⁵. Šioje darbo dalyje kalbant apie „sutikimo amžių“ turima omenyje ne tam tikrą leidimą lytiniam santykiavimui baudžiamosios teisės kontekste (nes baudžiamasis įstatymas numato tik draudimus), bet kalbama apie tą kritinę ribą (momentą), nuo kurios lytinis santykiavimas su vaiku neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Ši problema įvardijama „sutikimo amžiumi“ pagal anglišką terminą *age of consent*.

„Pedophile Information Exchange“ (Anglija). Pavyzdžiui, organizacija „Rene Guyon Society“ (JAV) palaiko 8 metų amžiaus ribą, nes jos nukėlimas yra, neva, beprasmis („sex by year eight, or else it's too late“) (O'Donohue W., Geer J. H. *The Sexual Abuse of Children: theory and research, Volume 1*. New Jersey, 1992. P. 27; Study on the Feasibility of an International Legal Instrument on the Sexual Exploitation and Abuse of Children. European Committee on Crime Problems. Strasbourg, 16 December 2005. P. 6; Mayhall P. D., Norgard K. E. *Child Abuse and Neglect. Sharing Responsibility*, 1983. P. 176).

¹⁰³ Atsižvelgiant į amžių, kai kur literatūroje išskiriama vaikų pornografija ir paauglių pornografija (Levesque R. J. R. *Adolescents, Sex and the Law: preparing adolescents for responsible citizenship*. American Psychological Association, 2000. P. 196).

¹⁰⁴ Hanson K. The Question of Ages in Juvenile Justice. Lecture in the framework of the training course “China – Juvenile Justice: good practices and visits”. Sion 27-31, August, 2007. Kai kurie mokslininkai (Stevenson K., Davies A., Gunn M.) stebisi tokia nuostata, kad fotografuoti nuogam yra žymiai pavojingiau negu turėti lytinių santykių. Jei keturiasdešimtmetis gali lytiškai bendrauti su septyniolikmete, kodėl jis negali jos fotografuoti?

¹⁰⁵ Vis dėlto praktikoje kyla ir daugiau klausimų, susijusių su vaiko amžiaus nustatymu, į kuriuos ne visada galima, o gal ir neįmanoma, atsakyti. Ar amžius yra būtent tas kriterijus, kuris atskiria vaiką nuo suaugusiojo? Ką reiškia „tinkamas“ amžius? Kas turi nustatyti tokį amžių? Kokių disciplininių žinių mums reikia, kad nustatytume tą amžių? Kaip patys vaikai gali prisidėti jį nustatant? Šie klausimai yra vieni iš esminių, kalbant apie ribą, kai nustatoma, jog vaikas jau laikomas suaugusiuoju. Tačiau dėl skirtingų moralinių, kultūrinių ir kitokių įsitikinimų kiekvienas gali pateikti vis kitokius atsakymus į juos. Kadangi smulkesnė šių klausimų analizė peržengtų šio tyrimo ribas, į juos plačiau nebus gilinama.

Lietuvoje taip pat pastebimi amžiaus skirtumai reglamentuojant skirtingas gyvenimo sritis. Asmuo įgyja asmens tapatybės kortelę nuo šešiolikos metų, rinkimuose gali dalyvauti sulaukęs aštuoniolikos, santuoką leidžiama sudaryti asmenims, kurie santuokos sudarymo dieną yra aštuoniolikos metų (norinčio tuoktis, tačiau neturinčio aštuoniolikos metų asmens prašymu teismas supaprastinto proceso tvarka turi teisę sumažinti tokio asmens santuokinį amžių, bet ne daugiau kaip trejais metais, nors nėštumo atveju teismas gali leisti tuoktis asmeniui, nesulaukusiam penkiolikos metų)¹⁰⁶. Dėl amžiaus, nuo kurio lytinis santykiavimas su vaiku užtraukia baudžiamąją atsakomybę, Lietuvoje šiandien vyksta aktyvios diskusijos. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarime Nr. 49 yra išaiškinta, kad lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas abipusiu sutikimu, jei tai darantiems asmenims yra suėję 14 metų, nėra nusikaltimas¹⁰⁷. Vis dėlto buvo keliamas klausimas, ar nepadidinti šios amžiaus ribos iki šešiolikos metų. Buvusi vaiko teisių apsaugos kontrolierė R. Šalaševičiūtė teigė, kad ši riba turėtų būti padidinta iki šešiolikos arba bent jau penkiolikos metų¹⁰⁸. Be to, 2009 m. liepos 23 d. Seime buvo užregistruotas įstatymo projektas (D. Teišerskytės ir S. Stomos), kuriuo siūloma papildyti BK 151² straipsniu, kuriame būtų numatyta baudžiamoji atsakomybė už lytinį santykiavimą su jaunesniu nei šešiolikos metų asmeniu¹⁰⁹. Minėtoji baudžiamoji įstatymo

¹⁰⁶ LR civilinio kodekso 3.14 straipsnis // Valstybės žinios, 2000. Nr. 74-2262.

¹⁰⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“. Teismų Praktika Nr. 22, 2004, Vilnius. Lietuvos teismų praktikoje lytinis santykiavimas (ar kitoks lytinės aistros tenkinimas) su asmeniu, nesulaukusiu 14 metų (net ir esant jo sutikimui), paprastai buvo ir yra traktuojami kaip išžaginimas arba seksualinis prievartavimas. Tačiau vis dažniau keliamas klausimas, ar tokia kvalifikavimo taisyklė nėra suabsoliutinta (*Abramavičius A., Švedas G.* Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. Teisė (66) I. Vilnius, 2008. P. 12).

¹⁰⁸ Pasak jos, vaikų namų globotinės į prostituciją paprastai įtraukiamos nuo keturiolikos metų, todėl būtina vėlinti amžiaus ribą, nuo kurios nepilnamečiai gali duoti sutikimą lytiškai santykiauti.

¹⁰⁹ Siūlomose pataisoje numatoma bausti tą, kas lytiškai santykiavo ar kitaip tenkino lytinę aistrą su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo, privertimo lytiškai santykiauti ar lytinės aistros tenkinimo pažeidžiant aistros tenkinimo ar nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą. Antrojoje siūlomo straipsnio dalyje numatyta, kad už tokio pobūdžio veiksmus asmuo nuo šešiolikos iki aštuoniolikos metų atsako tik tuo atveju, kai yra nukentėjusiojo asmens skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, ar prokuroro reikalavimas (www.lrs.lt).

pataisa buvo priimta LR BK 151¹, 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymu¹¹⁰. Kriminalizuotas pilnamečio asmens lytinis santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas su jaunesniu negu šešiolikos metų amžiaus asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti požymių. Taigi, „sutikimo amžiaus“ riba lytiniam santykiams „pakelta“ iki šešiolikos metų. Pažymėtina, kad jai artima norma jau egzistavo sovietiniais metais – lytinis santykiavimas su lytiškai nesubrendusiu asmeniu (1961 m. BK 120 str.). Viena vertus, tam tikrais atvejais tokie veiksmai iš tiesų gali kelti grėsmę ar pakenkti nepilnamečio asmens psichiniam, dvasiniam ar net fiziniam vystymuisi. Kita vertus, nustačius baudžiamąją atsakomybę apskritai už savanorišką lytinį santykiavimą su asmeniu, sulaukusių 14 metų, bet dar neturinčiu 18 metų, praktikoje gali atsirasti daug teisės požiūriu kurioziškų atvejų, kai, pavyzdžiui, sutuoktinei nepilnamečiai tapus nėščiai reikėtų spręsti tokios sutuoktinės vyro atsakomybės už lytinius santykius su savo žmona klausimą. Be to, neaiškumų kiltų ir vertinant nepilnamečių veiksmus, jei jie abipusiu sutikimu vienas su kitu atliko lytinį aktą, nes tokiu atveju abu nepilnamečius reikėtų pripažinti nusikalstamos veikos vykdytojais ir kartu nukentėjusiais nuo tokios nusikalstamos veikos¹¹¹. Kaip teisingai pabrėžia A. Abramavičius ir G. Švedas, asmens fizinis ir psichinis išsivystymas bei socialinė branda yra vertinamojo pobūdžio kriterijai, kurie iš dalies priklauso nuo pareigūno ir teismo, taikančio BK normą, valios. Tokius kriterijus sunku būtų nustatyti ne tik teisininkams, bet ir specialistams bei ekspertams¹¹². Šie mokslininkai pritaria idėjai, kad savarankiškos baudžiamosios atsakomybės nustatymas už savanorišką lytinį santykiavimą ar kitokį aistros tenkinimą su tam tikro amžiaus nesulaukusių asmeniu (nesant išžaginimo ar seksualinio prievartavimo požymių) galėtų būti vienas iš

¹¹⁰ Valstybės žinios // 2010-07-20, Nr. 86-4540.

¹¹¹ *Abramavičius A., Švedas G.* Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. Teisė, 2008, (66) 1. P. 15.

¹¹² *Ibid.* P. 13.

analizuojamos problemos sprendimo būdų¹¹³. Tačiau pabrėžtina, kad šiuo atveju nereikėtų ir „persistengti“, nes gali būti pasiektas priešingas, nei norima, rezultatas. Be to, atkreiptinas dėmesys, jog tai, kad tam tikras elgesys pagal baudžiamuosius įstatymus nepripažįstamas nusikalstamu, dar nereiškia, kad jis nėra uždraustas arba leidžiamas, nes, be baudžiamųjų įstatymų, galioja ir kiti įstatymai, nustatantys žmogaus elgesio normas (Administracinių teisės pažeidimų kodeksas, Civilinis kodeksas, Alkoholio kontrolės įstatymas ir kt.). Galima sutikti su minėtųjų mokslininkų požiūriu, pagal kurį siūloma kriminalizuoti santykius su šešiolikmečiu (išskyrus santuokinius santykius ar kitokį lytinės aistros tenkinimą), panaudojant apgaulę, padarant rimtą žalą tokio asmens interesams, neatsargiai klystant dėl nepilnamečio amžiaus ir pan.

Lietuvos NVO specialistų apklausa rodo, kad daugumos jų nuomone tinkamiausia lytinių santykių pradžios riba yra 17–18 metų (kai kurie nurodo, kad ši amžiaus riba prasideda nuo tada, kai asmuo pats save gali materialiai išlaikyti ir prisiimti visą atsakomybę už pasekmes). Joks asmens sutikimas, jam nesant pilnamečiu, neturėtų būti vertinamas kaip galiojantis¹¹⁴. Tačiau beveik vienbalsiai buvo pasisakyta dėl amžiaus, nuo kurio dalyvavimas pornografinio pobūdžio veikloje neturėtų būti draudžiamas. Pasak Lietuvos vaiko teisių specialistų, tik pilnamečiai asmenys gali dalyvauti tokioje veikloje. Belgijos NVO specialistai (pusė iš jų) mano, kad 15–16 metų riba yra tas laikas, kai asmuo jau gali savarankiškai apsispręsti dėl lytinių santykių su suaugusiuoju (ir tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės). Kiti mano, kad nepilnametis su nepilnamečiu gali lytiškai santykiauti netgi ir anksčiau. Tačiau jei nepilnametis intymiai bendrauja su pilnamečiu, turi būti atitinkamas amžiaus skirtumas tarp jų (3–5 m.). Dėl dalyvavimo pornografiniuose veiksmuose Belgijos specialistų nuomonė nesiskyrė nuo lietuvių. Jie taip pat teigia, kad tik pilnamečiai asmenys gali dalyvauti tokioje veikloje. Įdomu tai, kad kiek kitaip buvo atsakyta ir į klausimą, ar suaugusio asmens seksualinius santykius su vaiku

¹¹³ *Ibid.*

¹¹⁴ Į klausimą, ar suaugusio asmens seksualinius santykius su vaiku (14 – 17 m.) (savanoriškus) galima vadinti seksualiniu išnaudojimu, 31 iš 35 respondentų atsakė, kad taip.

(14–17 m.) (savanoriškus) galima vadinti seksualiniu išnaudojimu. Teigiamai į tai atsakė 25 respondentai, kad tai nėra seksualinis vaiko išnaudojimas, manė 8 respondentai. 6 apklausoje dalyvavę asmenys nurodė, jog tai priklauso nuo vaiko ir suaugusiojo amžiaus (vienas respondentas į klausimą neatsakė). Taigi, tiek Lietuvos, tiek Belgijos NVO specialistai laikosi tos pačios nuomonės, kad iki 18 metų amžiaus asmuo negali dalyvauti pornografinio pobūdžio veiksmuose¹¹⁵. Dėl amžiaus, nuo kurio lytinis santykiavimas su vaiku neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, nuomonės išsiskyrė. Belgų specialistai pritaria visuotinai paplitusiai 15 – 16 metų ribai, o lietuviai specialistai linkę šią ribą dar aukščiau „pakelti“ (žr. I priedo grafinį vaizdą Nr. 4, 5, 6, 7).

Iš dalies galima pritarti pastaruojų metu vis labiau populiarėjančiai nuomonei dėl tam tikro amžiaus skirtumo tarp partnerių nustatymo. Ši lanksti idėja jau sėkmingai yra prigijusi kai kurių valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose (pavyzdžiui, Suomijoje, Vokietijoje). Tai leidžia atidžiau pažvelgti į situaciją, kiekvieną konkretų atvejį įvertinti individualiai. Pavyzdžiui, 32 m. vyro lytinis bendravimas su šešiolikmete netoleruojamas visuomenėje (nors įstatymais nedraudžiamas), o tos pačios šešiolikmetės intymus bendravimas su kitu pilnamečiu (pavyzdžiui, devyniolikmečiu) toleruojamas. Atsižvelgiant į šią situaciją, gana logiškai atrodo siūlymai nustatyti nuo trijų iki penkių (dažniausiai) amžiaus terminą (nors jis gali būti labai įvairus), kuris gali skirti partnerius, sprendžiant apie jų lytinių santykių teisėtumą, kai vienas iš jų yra nepilnametis¹¹⁶. Psichologai taip pat pritaria, kad paauglių seksualiniai

¹¹⁵ Pavyzdžiui, B. Heberton ir T. Thomas nurodo, kad pagrindinė problema yra susijusi su asmenimis, sulaukusiais 16 – 18 metų. Tokie asmenys yra labiausiai panašūs į suaugusiuosius – jie elgiasi kaip suaugę, yra pakankamai subrendę, kad atsakytų už savo veiksmus, daugeliu atvejų turi teisę elgtis savo nuožiūra, lytiškai santykiauti, tačiau pagal daugelio šalių įstatymus jie yra laikomi vaikais. Dažniausiai žmonės, išgirdę žodžius seksualinis vaiko išnaudojimas arba vaiko pornografija, galvoje turi vaikus, kuriems yra dvylika ir mažiau metų. Tai irgi galima vertinti kaip tam tikrą žmonių mąstymo orientyrą, kad vyresni vaikai, ypač nuo 16 iki 18 metų, galbūt, ir neturėtų būti laikomi vaiko pornografijos aukomis.

¹¹⁶ *Cicchetti D., Carlson V.* Child Maltreatment. Theory and Research on the Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect. Cambridge University Press, 1989. P. 97-98; *Hampton R. L., Gullota T. P., Adams G. R., Potter E. H., Weissberg R. P.* Family Violence. Prevention and Treatment. Issues in Children's and Families' Lives. Volume 1. Sage Publications, 1993. P. 59-60.

„žaidimai“ yra toleruoti (nors kai kurie mokslininkai teigia, kad toks intymus bendravimas būtų „toleruotinas“ tik nesant įsiskverbimo), kaip ir santykiai, kai partneris nors ir pilnametis, nėra žymiai vyresnis. Būtent amžiaus skirtumo tarp partnerių nustatymas buvo įteisintas ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme. BK 151¹ straipsnis buvo papildytas penktąja dalimi, kurioje numatyta to paties straipsnio pirmojoje dalyje nurodyti veiksmai (pilnamečio asmens, lytiškas santykiavimas ar kitoks lytinės aistros tenkinimas su jaunesniu negu šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiuoti požymių) nelaikomi nusikaltimu, jeigu tarp veiksmų dalyvių nėra didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo¹¹⁷. Ši įstatymų leidėjo suformuluota nuostata yra ganėtinai aptaki: konkrečiu atveju gali būti sunku nustatyti, koks amžius tarp partnerių nėra didelis, arba įvertinti dvasinės bei fizinės brandos skirtumus. Įstatymo leidėjo palikta diskrecija teismui vertinti amžiaus skirtumus kartu įtvirtino būtinumą kiekvienu konkrečiu atveju kreiptis į specialistus, kas gali apsunkinti bylos nagrinėjimą ir tam tikrais atvejais turėti įtaką skirtingų sprendimų priėmimui. Vis dėlto remiantis tokia įtvirtinta nuostata, galima daryti prielaidą, kad, pavyzdžiui, penkiolikmetės lytiniai santykiai su devyniolikmečiu būtų toleruoti (nes tarp jų tėra 4 metų skirtumas), o tos pačios penkiolikmetės lytinis bendravimas su trisdešimtmečiu jau būtų už įstatymo ribų.

Nors visuomenėje lytiniai santykiai tarp vaiko ir suaugusiojo nėra toleruojami, visuotinai nėra sutariama, kodėl¹¹⁸. Standfort tyrimo metu apklausė 119 asmenų, kurie dar būdami vaikai turėjo lytinių santykių su suaugusiais. Jis nustatė, kad jokios žalos jie dėl to nepatyrė¹¹⁹. Priešingai,

¹¹⁷ Valstybės žinios, 2010. Nr. 86-4540.

¹¹⁸ Ilgą laiką vaiko ir suaugusiojo lytinių santykių tema buvo psichopatologijos studijų objektas. Tačiau šiandien ši tema vis dažniau diskutuojama ir kriminologijos bei teisės specialistų (*Cook M., Howells K. Adult Sexual Interest in Children. British Journal of Criminology. Volume 22, 1982. P. 200-202.*)

¹¹⁹ Kartais su amžiumi siejamos ir pasekmės: kuo vyresnis išnaudojamasis, tuo sunkesni padariniai (*Tsai M., Feldman-Summer S., Edgar M., 1979*); kuo jaunesnis išnaudojamasis, tuo sunkesnės pasekmės (*Courtois C., 1979; Meiselman K., 1978; Russell D. E. H., 1986*); o trečioji nuomonė yra ta, kad amžius apskritai neturi įtakos pasekmėms (*Berliner L., 1991*) (*Widom C. S., Ames M. A. Criminal Consequences of Childhood Sexual Victimization. Child Abuse and Neglect, Vol. 18. No. 4, 1994. P. 305.*)

tokie žmonės tapo tikresni dėl to, ko nori. Tačiau Standfort sutinka, jog tokių tyrimo rezultatų nereikėtų absoliutinti. Vienas didžiausių vaiko ir suaugusiojo lytinio bendravimo šalininkų yra T. O'Carroll. Jis nurodo keletą priežasčių, kodėl tokie santykiai turėtų būti toleruojami: vaikai yra seksualūs sutvėrimai; vaiko seksualinės saviraiškos neigimas daro jam žalą; daugeliu atvejų, kai yra sutikimas, tokie santykiai nedaro neigiamos įtakos vaikui; vaikai turi teisę spręsti, ar jie nori lytinių santykių su suaugusiuoju, ar ne; visi santykiai esant sutikimui yra priimtini, nes seksui nereikia didelio laipsnio racionalumo¹²⁰. Kartais literatūroje šiuos argumentus mokslininkai įvardija kaip „normalios būklės“ teoriją. Tačiau L. L. Constantine siūlo vadovautis „radikaliąja perspektyva“ kalbant apie vaiko seksualumo kausimą. Jis mano, kad jei vaikas nėra verčiamas, turi jį palaikančią šeimą, turi adekvačių seksualinių žinių ir sutinka, tokiu atveju lytiniai santykiai tarp vaiko ir suaugusiojo nėra laikoma patologija¹²¹ (dažniausiai tokie teiginiai įrodinėjami remiantis tarpkultūrine ir istorine perspektyva)¹²². Pavyzdžiui, M. Ingram tyrė 92 seksualiai išnaudotus berniukus ir padarė išvadą, kad didžiausią žalą vaikams padarė ne prievarta, bet šeimos ir valdžios reakcija į tai. Tokiai minčiai pritaria ir F. M. Martinson, kuris sako, jog vaiko ir suaugusiojo lytiniai santykiai būtų normalūs, jei visuomenės reakcija į tai nebūtų tokia neigiama¹²³. Tačiau tokie mokslininkai kaip Brown, Finkelhor, Lipovsky ir Kilpatrick savo tyrimais bandė pagrįsti nuomonę, kad vaiko ir suaugusiojo lytiniai santykiai yra žalingi¹²⁴. Vis dėlto,

¹²⁰ O'Donohue W., Geer J. H. *The Sexual Abuse of Children: theory and research*, Volume 1. New Jersey, 1992. P. 28.

¹²¹ *Ibid.* P. 188. Bogaerts S., Vervaeke G., Goethals J. *A Comparison of Relational Attitude and Personality Disorders in the Explanation of Child Molestation*. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 16, No. 1, 2004. P. 38.

¹²² Pavyzdžiui, Ford ir Beach (1951) tyrinėjo *Lepcha* subkultūrą Indijoje, kurioje buvo norma jaunoms mergaitėms turėti lytinių santykių su vyresniais vyrais (*Ibid.*). Stathopulu E., Hulse J. A., Canning D. *Difficulties with Age Estimation of Internet Images of South – East Asian Girls*. *Child Abuse Review*, Vol. 12, 2003. P. 46-57.

¹²³ O'Donohue W., Geer J. H. *The Sexual Abuse of Children: theory and research*, Volume 1. New Jersey, 1992. P. 189.

¹²⁴ Hines D. A., Finkelhor D. *Statutory Sex Crime Relationships between Juveniles and Adults: a review of social scientific research*. *Aggression and Violent Behaviour* 12 (2007). P. 309–311. D. Finkelhor taip pat išskiria ir keletą argumentų, kodėl tokie intymūs santykiai kartais galėtų būti vertinami teigiamai: bandymas apsaugoti vaiką nuo seksualinių santykių gali atnešti daugiau žalos negu naudos; argumentai prieš tokį bendravimą yra paremti daugiau moraliniais įsitikinimais nei empiriniais duomenimis, nes blogumas nepriklauso nuo žalos, kurią tai sukelia. Pagrindinis vaiko

nepaisant visų diskusijų dėl vaiko ir suaugusiojo lytinių santykių, galima sutikti su G. Abel ir J. Becker nuomone, kurie įsitikinę, kad ateityje visuomenė tokius santykius toleruos¹²⁵.

Apibendrinant pažymėtina, kad, lyginant Lietuvos bei tarptautinius teisės aktus, matyti, jog vienodesnio reglamentavimo dėl amžiaus, nuo kurio lytinis santykiavimas su vaiku neužtraukia baudžiamosios atsakomybės arba nuo kada galima įsitraukti į dalyvavimą pornografinio pobūdžio veiksmuose, nėra. Akivaizdu, kad vienodos amžiaus ribos tiek lytiniam santykiavimui, tiek dalyvavimui pornografinio pobūdžio veiksmuose nustatymas leistų išvengti painiavos ir dėl to kylančių problemų, juo labiau, kad abeji veiksmai yra susiję su intymia gyvenimo dalimi, ir toks amžiaus skirstymas į „pakankamą“ lytiniam santykiams ir „nepakankamą“ pornografinio pobūdžio veiksmams atrodo keistai. Kita vertus, akivaizdu, jog lytinis santykiavimas ir pornografinė veikla skiriasi savo pavojingumu bei padariniais, kurie gali atsirasti vaikui. Tuo iš dalies galima pateisinti skirtingos amžiaus ribos nustatymą vienu ir kitu atveju. Tenka pripažinti, kad problemos sprendimo variantas – vienodos amžiaus ribos nustatymas – sunkiai įmanomas praktikoje: aštuoniolikos metų ribos lytiniam santykiams nustatymas šiuolaikinėje visuomenėje yra pernelyg aukšta riba, o šešiolikos (ar mažesnė) metų riba dalyvauti pornografinio pobūdžio veiksmuose dažnai gali neatitikti vaiko brandos ir galėjimo suvokti dalyvavimo pornografiniuose veiksmuose esmės bei iš to galinčių kilti padarinių. Įvertinus tai, reikėtų pritarti, kad aštuoniolikos metų riba dalyvauti pornografinio pobūdžio veiksmuose yra tinkama. Šalia kriminalizuoto pilnamečio asmens lytinio santykiavimo ar kitokio aistros tenkinimo su jaunesniu nei šešiolikos metų asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo, seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių, svarstyтина galimybė kriminalizuoti lytinius santykius su šešiolikos metų nesulaukusiū vaiku,

skirtumas nuo suaugusiojo lytiškai bendraujant yra vaiko žinių ir galių trūkumas. Bendraujant su savo bendraamžiais tokių skirtumų nėra (*Finkelhor D. What's wrong with the sex between adult and children? American Journal of Orthopsychiatry. Issue 49, 1979*).

¹²⁵ *Morrison T., Erooga M., Beckett R. C. Sexual Offending against Children: assessment and treatment. Routledge, 1994. P. 71.*

panaudojant apgaulę, padarant rimtą žalą tokio asmens interesams, neatsargiai klystant dėl nepilnamečio amžiaus ir pan.

3. Vaiko pornografija versus vaiko seksualinės prievartos atvaizdai

Išanalizavus pornografijos ir vaiko sąvokas galime konstruoti vaiko pornografijos sąvoką. Kaip minėta, nėra visuotinai priimtose vaiko pornografijos definicijos. Tam tikri kriterijai, egzistuojantys kiekvienoje visuomenėje ar kultūroje, yra subjektyvūs, ir juos lemia skirtingi seksualiniai, moraliniai, etiniai ir religiniai įsitikinimai (Sternberg K., Gough D., Finkelhor D., Korbin J.)¹²⁶. Būtent šie reikšmingi kultūriniai skirtumai neleidžia numatyti universalios vaiko pornografijos definicijos¹²⁷. Mokslinėje literatūroje dažniausiai išreiškiama nuomonė, kad, norint tinkamai apibrėžti vaiko pornografijos sąvoką, reikia turėti omenyje keletą parametrų, t. y. kokio pobūdžio elgesys yra pavaizduotas (pagal tai definicija būtų itin siaura: tiktai į seksualinę veiklą įtraukto vaiko atvaizdai), kas yra išnaudojamas pornografijai vaikas, ar atvaizduose užfiksuotas tikras, ar įsivaizduojamas elgesys, ir ko siekiama pateikiant tokią medžiagą naudotojams¹²⁸. Atsižvelgiant į kiekvienos šalies teisinę bazę ir socialines vertybes, taikomos skirtingos vaiko pornografijos definicijos. Pagrindiniai tokių skirtumų kriterijai yra: pornografijos supratimas plačiąja prasme, vaiko sąvokos apibrėžimas ir tai, kokie veiksmai, susiję su vaiko pornografija, yra laikomi neteisėtais¹²⁹.

¹²⁶ Logan M. Jones. Regulating Child Pornography on the Internet – the implications of Article 34 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *The International Journal of Children's Rights*. Vol. 6, 1998. P. 57.

¹²⁷ Dažnai vaiko pornografijos sąvokos nebuvimas yra tas veiksnys, kuriuo remdamiesi nusikaltėliai bando pateisinti savo elgesį. Jie klausia, kuo skiriasi vaiko pornografinė nuotrauka ir nuogo vaiko nuotrauka. Būtent taip yra piktnaudžiaujama tvirtinant, kad viskas, ką jie turėjo, tebuvo nuogi vaikai, o ne jokia vaikų pornografija (Quayle E., Taylor M. Child Pornography and the Internet: perpetuating a cycle of abuse. *Deviant Behaviour* 2000. Vol. 23 (4). P. 22).

¹²⁸ Grant A., David F., Grabosky P. Child Pornography in the Digital Age. P. 172-173. Constantine L. teigia, kad vaiko pornografijos problema yra dvejopa: pornografijos įtaka vaikams ir vaiko dalyvavimas pornografijoje (Constantine L. *The Sexual Rights of Children: implications of a radical perspective*. Little Brown, Boston. 1981. P. 259).

¹²⁹ Cojocarasu D. I. Internet Child Pornography. P. 1.

Kasmetinėje ataskaitoje vaiko teisių klausimais, pateikiamoje JT specialiojo pranešėjo, galima rasti keturias dažniausiai pasitaikančias vaiko pornografijos definicijas¹³⁰:

a) tai bet kokia vaizdinė ar girdimoji (audio) medžiaga, kurioje vaikas panaudotas seksualiniame kontekste (situacijoje) (pornografija apibrėžiama per patį seksualinį veiksma, nekreipiant dėmesio į „naudą“, kurią gauna naudotojas)¹³¹;

b) tai vizualus vaizdavimas bet kurio asmens, jaunesnio nei aštuoniolikos metų amžiaus, užsiimančio akivaizdžiai seksualiniais veiksmais, tikrais ar imituojamais, arba gašlus genitalijų demonstravimas (turima omenyje ir pseudofotografijos);

c) tai ilgalaikis įrašas (faktas), kuriame vaizduojamas vaikas, seksualiai išnaudojamas suaugusiojo asmens;

d) tai vizualus arba garsinis vaiko vaizdavimas turint tikslą seksualiai sujaudinti kitą asmenį, ir tai apima vaiko pornografinės medžiagos gaminimą, platinimą ir (arba) naudojimą.

Nors pateiktos vaiko pornografijos definicijos iš esmės kalba apie tą patį, vis dėlto kiekvienoje jų akcentuojamas tam tikras, o kartu ir vis skirtingas šios problemos aspektas. Tai rodo, kaip skirtingai yra suvokiamas vaiko išnaudojimo pornografijai reiškinys, o visuotinai taikomos definicijos nebuvimas trukdo efektyviai kovoti su juo¹³².

Labai svarbu yra atskirti vizualiąją (vaizdinę) pornografiją nuo garsinės (audio) pornografijos. Specialusis JT pranešėjas vizualiąją pornografiją apibrėžia kaip „vizualų vaiko, užsiimančio akivaizdžiai seksualine veikla, tikra ar imituojama, vaizdavimą arba gašlų genitalijų demonstravimą, turint tikslą

¹³⁰ General Assembly A/50/456, 20 September 1995 (22 article).

¹³¹ *Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence.* Berghahn Books, 2001. P. 40.

¹³² Pavyzdžiui, Australijoje, siekiant apibrėžti vaiko pornografijos sąvoką, remiamasi trimis pagrindiniais būdais: konteksto, kuriame vaizduojamas vaikas, nepadorumas, pažeidžiamumas ir kad toks vaizdavimas atrodytų nusikalstamas eiliniam protingam suaugusiajam. Kartais seksualinių veiksnių ar genitalijų rodymas nebūtinai reiškia, kad nuotrauka yra pornografinė. Tam būtina atlikti minėtą „nepadorumo“ ir „nešvankumo“ testą (*Krone T. Does thinking make it so? Defining Online Child Pornography Possession Offences. Trends and Issues in Crime and Criminal Justice. No. 299, April 2005. P. 1).*

seksualiai sujaudinti naudotoją, ir kartu apima tokios medžiagos gaminimą, platinimą ir (arba) naudojimą“. Garsinė (audio) pornografija yra apibrėžiama kaip „naudojimas bet kokių garsinių priemonių panaudojant vaiko balsą, tikrą ar imituojamą, skirtą seksualiai sujaudinti naudotoją, ir apima tokios medžiagos gaminimą, platinimą ir (arba) naudojimą“. Atsiradus naujoms technologijoms atsirado ir tokie dalykai, kaip kibernetinė pornografija ar garsinė (audio) pornografija, kurie nėra numatyti daugumos šalių įstatymų leidėjų kaip nusikalstamos veikos. Todėl atsižvelgiant į vaiko pornografijos globalizaciją (globalumą) paminėtinos dvi pagrindinės problemos, susijusios su vaiko pornografijos reiškiniu: virtuali vaiko pornografija, kai nuotraukose vaizduojamas netikras vaikas, ir vaiko pornografijos turėjimas (laikymas) neturint jokio tikslo atlikti veiksmus ateityje, kurie būtų susiję su tiesioginiu fiziniu seksualiniu vaiko išnaudojimu¹³³.

Pažymėtini ir bandymai apibrėžti vaiko pornografiją tarptautiniame lygmenyje bei įvairiose nacionalinėse institucijose.

Vaiko teisių konvencijoje nėra pateikiama vaiko pornografijos definicija. Tačiau Vaiko teisių konvencijos fakultatyviniame protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos¹³⁴ 2 straipsnyje vaiko pornografija apibrėžiama kaip bet koks ir bet kokia forma vaiko, dalyvaujančio realioje ar imituojamoje akivaizdžiai seksualinėje veikloje, vaizdavimas arba vaiko lyties organų vaizdavimas pirmiausia seksualiniais tikslais. Frazė „bet kokia forma“ siūlo platų alternatyvų sąrašą: knygos, filmai, diskai, diskeliai, internetas¹³⁵ ir kt.

ES Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija¹³⁶ vaiko pornografija laikoma pornografinio

¹³³ Plačiau žiūrėti skyrelyje „Vaiko pornografijos laikymas (turėjimas)“.

¹³⁴ Valstybės žinios, 2004. Nr. 108-4037.

¹³⁵ Minėtojo protokolo preambulėje nurodoma, kad internetas yra viena iš vaiko pornografijos priemonių (kūrimo, gaminimo). Preambulėje taip pat išreikštas susirūpinimas „didėjančiu vaiko pornografijos prieinamumu internete“ (*Asubario O. M. Addressing Child Pornography via the Internet in Africa. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the LLM degree in Human Rights and Democratisation in Africa. Centre for Human Rights, University of Pretoria. 2004. P. 18*).

¹³⁶ 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija. 2004, Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1.

pobūdžio medžiaga, kuri vaizduoja: 1) tikrą (realų) vaiką, atliekantį atvirus seksualinius veiksmus, arba juose dalyvaujantį vaiką, įskaitant gašlų vaiko genitalijų arba gaktos srities demonstravimą; 2) realų asmenį, atrodantį kaip vaikas, atliekantį pirmajame punkte nurodytus veiksmus, arba juose dalyvaujantį vaiką¹³⁷; 3) tikroviškus neegzistuojančio vaiko, atliekančio pirmajame punkte minėtus veiksmus, arba juose dalyvaujančio vaiko veiksmus¹³⁸. Nors LR įstatymai tiesiogiai nepateikia vaiko pornografijos sąvokos, BK 309 straipsnio 2 dalyje minimi pornografinio turinio dalykai, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas. Tai suponuoja tokius pornografinio turinio dalykus, kuriuose pateikiami 18 metų amžiaus nesulaukusio asmens atvaizdai, juos pateikiant tokia forma, kad jis atrodytų tarsi būtų nesulaukęs pilnametystės¹³⁹. Kyla klausimas, ar ši sąvoka apima vien atvejus, kai pornografinio turinio dalykuose vaizduojamas realus asmuo, ar ir tikroviškus neegzistuojančio asmens piešinius? Į šį klausimą vienareikšmiško atsakymo nėra nesant teismų praktikos. Vis dėlto A. Abramavičius, D. Mickevičius ir G. Švedas mano, kad BK 309 straipsnio 2 dalis apima Pagrindų sprendimo 1 straipsnyje nurodytas sąvokas, nors ir galima abejoti dėl trečiojo šios dalies papunkčio¹⁴⁰.

Svarbiausias skirtumas tarp dviejų pastarųjų vaiko pornografijos sampratų yra tas, kad Pagrindų sprendime pateikta sąvoka apima ir tariamo (neegzistuojančio) vaiko pornografiją, o Vaiko teisių konvencijos fakultatyviniame protokole pasakyta, jog seksualiniai veiksmai gali būti tiek

¹³⁷ Atsižvelgiant į tai, pornografiją galima skirstyti į techninę ir dirbtinę. Techninė pornografija yra tokia, kurioje vaizduojamas vaikas iki aštuoniolikos metų amžiaus (atitinkanti formalius kriterijus), o dirbtinė pornografija yra tokia, kurioje pilnametis asmuo pateikiamas kaip vaikas (stebėtojai sukuriama įvaizdis, kad nuotraukoje užfiksuotas asmuo, nesulaukęs aštuoniolika metų), t. y. sukuriama dirbtinė pornografija.

¹³⁸ *Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G.* Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisinės informacijos centras, 2005. P. 130.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija. 2004 Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1.

realūs, tiek imituojami, tačiau juose vaizduojamas vaikas gali būti tik „tikras“ (realiai egzistuojantis)¹⁴¹.

Europos Taryba vaiko pornografiją apibrėžė kaip „bet kurią audiovizualinę medžiagą, kurioje vaikas vaizduojamas seksualiniame kontekste“¹⁴². Vis dėlto tai yra gana platus ir lakoniškas apibūdinimas¹⁴³. Interpolas, savo pranešime kalbėdamas apie vaiko pornografiją, siekė pabrėžti kriminalinę šio nusikaltimo prigimtį („akivaizdus vaiko seksualinio išnaudojimo vaizdavimas, didžiausią dėmesį skiriant seksualiniam vaiko elgesiui arba vaiko genitalijų vaizdavimui“¹⁴⁴). Nors minėtosios sąvokos ir nėra sinonimai, tačiau vaiko pornografiją apibrėžiama panašiai. Interpolo pateiktai nuomonei pritaria ir M. Eneman, siūlydamas vaiko pornografiją apibrėžti kaip tam tikrus dokumentus, kuriuose užfiksuotas nuolatinis vaiko prievartavimas, išnaudojimas ir kankinimas¹⁴⁵.

Pagrindinis skirtumas lyginant JT, ES ir ET pateiktas vaiko pornografijos definicijas yra tas, kad JT kalba apie bet kurį demonstravimą (*any representation*), kas reiškia, kad į sąvoką įeina ir tekstinė medžiaga, ir piešiniai, ir bet kokia kita kitokio pavidalo medžiaga. Tačiau toks šios sąvokos interpretavimas ES nesulaukė visuotinio pritarimo¹⁴⁶.

Vaikų pornografijai apibrėžti vartojamos ir 2001 m. ET konvencijoje dėl elektroninių nusikaltimų¹⁴⁷ pateiktos sąvokos (Budapešto konvencija). Konvencijos 9 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad „pornografinio turinio produkcija, kurioje atvaizduotas vaikas“, – tai pornografinė medžiaga, vizualiai vaizduojanti: a) aiškiai seksualų nepilnamečio elgesį; b) aiškiai seksualų

¹⁴¹ Child Pornography: legislation within the European Union. Europol Public Information. Europol, 2005. P. 5.

¹⁴² Council of Europe, Recommendation R (91) 11 and Report Of the European Committee on Crime Problems (1993) // (<http://www.childhud.ch/wepub/esechome/215e.htm>).

¹⁴³ Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence. Berghahn Books, 2001. P. 40.

¹⁴⁴ Interpol 61st General Assembly, Interpol Recommendations on Offences against minors (1993) // (<http://www.childhud.ch/wepub/esechome/215e.htm>).

¹⁴⁵ Eneman M. The New Face of Child Pornography. P. 2.

¹⁴⁶ Žiūrėti: the European Parliament Report on Sexual Exploitation of Children (A5-0206/2001), European Parliament legislative resolution on the proposal for a Child Framework Decision on combating the sexual exploitation of children and child pornography (COM (2000) 854-C5-0043/2001-2001/0025 (CNS)), 2002/C 53 E/108-113, Vol. 45, 28 February 2002.

¹⁴⁷ Valstybės žinios, 2004. Nr. 36-1188.

asmens, atrodančio kaip nepilnametis, elgesį; c) tikroviškus nepilnamečio aiškiai seksualaus elgesio vaizdus.

Nesuklysimė teigdami, kad Lietuvos teisės aktai, tiek, kiek juose apibrėžta vaiko pornografijos samprata, atitinka tarptautinius standartus. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į faktą, kad Lietuva yra prisijungusi prie svarbiausių tarptautinių teisės aktų, kuriuose yra apibrėžta vaiko pornografijos sąvoka¹⁴⁸. Tačiau nacionaliniuose teisės aktuose vaiko pornografijos definicija neminima. Paminėtinas tik LR visuomenės informavimo įstatymas, kuriame randame nuorodą į tai, kaip reikėtų suprasti erotinio ir pornografinio pobūdžio informaciją plačiąja prasme (ne vaiko)¹⁴⁹.

Paminėtini ir kai kurių užsienio valstybių bandymai įstatyminiu lygmeniu reglamentuoti vaiko pornografijos sąvoką. JAV savo įstatymuose apibrėžia vaiko pornografiją labai lakoniškai, kaip „akivaizdų įtraukto į seksualinius veiksmus vaiko vaizdavimą“¹⁵⁰. Tačiau nenumatymas šioje sąvokoje konkrečių reikalavimų ar sąlygų yra naudingas ta prasme, kad suteikia galimybę interpretuoti, o tai leidžia išvengti situacijų, kai labai detalus tam tikros sąvokos pateikimas negali apimti praktikoje iškilusių specifinių atvejų¹⁵¹. Teigiamai reikėtų vertinti bandymus jau pačiame baudžiamajame

¹⁴⁸ JT vaiko teisių konvencija (Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501), JT vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos // Valstybės žinios, 2004, Nr. 108-4037, ES Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR) etc.

¹⁴⁹ Erotinio pobūdžio informacija – informacija, kuria skatinamas lytinis geismas, rodomas tikras ar suvaizdintas lytinis aktas ar kitoks seksualinis pasitenkinimas arba sekso reikmenys (2 str. 14 d.). Pornografinio pobūdžio informacija – informacija, kai atvirai ir detalai rodomas tikras ar suvaizdintas lytinis aktas, lytiniai organai, tuštinimasis, masturbacija arba lytiniai iškrypimai (pedofilija, sadizmas, mazochizmas, zoofilija, nekrofilija ir kt.), ir tai yra pagrindinis tokios informacijos tikslas (2 str. 38 d.). Be to, minėtojo įstatymo 47 straipsnyje įtvirtinta, jog už vaiko panaudojimą pornografijai, taip pat gaminant ar platinant pornografinius leidinius ar kitokius pornografinio ar erotinio pobūdžio dalykus taikoma įstatymų numatyta administracinė arba baudžiamoji atsakomybė // Valstybės žinios, 1996, Nr. 33-807.

¹⁵⁰ Logan M. Jones. Regulating Child Pornography on the Internet – the implications of Article 34 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. The International Journal of Children's Rights. Vol. 6, 1998. P. 58.

¹⁵¹ Pavyzdžiui, vaiko pornografijos sąvoka yra pateikta JAV federaliniame kodekse: „<...> bet koks akivaizdus vaizdavimas, įskaitant bet kokią nuotrauką, filmą, vaizdo siužetą, paveikslą arba kompiuterinį ar kompiuteriu pakeistą vaizdą <...> akivaizdžiai seksualinio elgesio <...> kuris apima akivaizdų vaizdavimą mažamečio, įtraukto į aiškiai seksualinę veiklą <...>“. Ši definicija neapima garsinės ar rašytinės vaiko pornografijos (Asubario O. M. Addressing Child Pornography via the Internet in Africa. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the LL.M degree in Human Rights and Democratisation in Africa. Centre for Human Rights, University of Pretoria. 2004. P. 21).

įstatyme pateikti tiek pornografinės, tiek vaiko pornografinės medžiagos sąvokas. Pavyzdžiui, toks reglamentavimo variantas pasirinktas Rumunijos BK, kuriame nurodoma, kad pornografinė medžiaga – tai bet kokia medžiaga, vaizduojanti akivaizdžiai seksualinį asmens elgesį, o vaiko pornografinė medžiaga – bet kokia medžiaga, kurioje vaizduojamas nepilnametis akivaizdžių seksualinių santykių kontekste arba suaugusysis, kuris yra pristatomas tarsi vaikas, užsiimantis akivaizdžiai seksualiniais santykiais, arba nuotrauka, kurioje, nors ir netikras, tačiau yra vaizduojamas vaikas, imituojant akivaizdžiai seksualinį elgesį¹⁵². Suomijos baudžiamajame įstatyme vaiko pornografijos sąvoka apskritai neminima. Tai įvardijama kaip nešvankūs vaiko atvaizdai¹⁵³. Vis dėlto šis terminas kelia tam tikrų abejonių, nes nešvankumo sąvoka yra per daug plati. Be to, kaip jau minėta, vaiko seksualinių atvaizdų vaizdavimas preziumuojamas kaip nešvankus *per se*, todėl išskirti nešvankumo terminą šiuo atveju nėra tikslinga¹⁵⁴.

Svarbi ir teismų praktika bandant suformuluoti vaiko pornografijos sąvoką. Pavyzdžiui, JK nagrinėjant bylą *R. Thompson and the Queen*¹⁵⁵, buvo padaryta nuoroda į *R v Oliver*¹⁵⁶ bylą, kurioje buvo išskirti penki vaiko pornografinių atvaizdų lygmenys, kuriuos turėtų apimti vaiko pornografijos sąvoka. Tai erotiškai pozuojančio vaiko atvaizdai be jokių seksualinių veiksmų (kontaktinių), seksualiniai veiksmai tarp vaikų arba pavienių vaikų masturbacija, seksualiniai veiksmai tarp vaiko ir suaugusiojo be įsiskverbimo, seksualiniai veiksmai tarp vaiko ir suaugusiojo su įsiskverbimu, sadizmas ir

¹⁵² Rumunijos BK 239 straipsnio 1 ir 2 dalys.

¹⁵³ Penal Code of Finland //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/CsaFinland.pdf>.

¹⁵⁴ Pavyzdžiui, 2006 m. Nyderlandų įstatymai, kuriuose reglamentuojama baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai, buvo įvertinti teigiamai. Nepaisant to, kad jie visiškai atitiko tarptautinius standartus, nurodytas vaiko definicijos apibrėžties trūkumas. Nyderlandų teisė nukreipia į sąvoką „atvaizdai arba duomenys, sudarantys seksualinių veiksmų nuotraukas“. Tačiau ši definicija nėra pakankamai plati, kad apimtų ir spausdintinę medžiagą, vaizdo ar garso įrašus, kaip kad nurodyta JT vaiko teisių konvencijos fakultatyviniame protokole. Taip pat „seksualinių veiksmų atvaizdai“ gali neapimti tokių dalykų, kaip tam tikros vaiko kūno dalys (jų nuotraukos), kaip kad Protokolas reikalauja. Vis dėlto teigiamai galima vertinti patį faktą, kad Nyderlandų įstatymuose neminima „vaiko pornografijos“ sąvoka, kuri, kaip jau buvo minėta, yra ydinga.

¹⁵⁵ *R. Thompson and the Queen*. Case No: R. Thompson and the Queen. Case No: 2004 00140 A4.

¹⁵⁶ *R v. Oliver* [2003], 1 Cr App R 28.

zoofilija. Tikėtina, kad teismuose (Lietuvos taip pat) atsiradus daugiau bylų dėl vaiko pornografijos, ši sąvoka bus tiksliau apibrėžta, nes kartais tik praktikoje pritaikius atitinkamą taisyklę išryškėja tikrasis reiškinių turinys.

Vaiko pornografija apima tiek nuogo ar pusiau nuogo vaiko nuotraukas, tiek detalesnius jo genitalijų vaizdavimus. Gali būti užfiksuoti oralinio, analinio ar vaginalinio akto momentai. Vaikas pornografinėje nuotraukoje beveik visada vaizduojamas išteptas išnaudotojo sperma. Retai, tačiau pasitaiko atvejų, kai vaikai fotografuojami užsiimantys seksu su gyvūnais¹⁵⁷. Vis dėlto praktikoje egzistuoja ir labai kontroversiškai vertinamų teismo sprendimų, kuriuose teigiama, kad vaiko pornografinė nuotrauka gali būti pripažinta ir apsirengusio vaiko fotografija¹⁵⁸.

Apibendrinant galima suformuluoti tokią vaiko pornografijos definiciją – tai atvirai pateikti seksualiniai veiksmai, kuriuose dalyvauja vaikai, arba gašlus vaiko genitalijų demonstravimas. Išskirtini šie vaiko pornografijos požymiai:

- laikmenoje užfiksuotas vaikas (asmuo, nesulaukęs 18 metų amžiaus);
- vaizduojamas vaikas yra „tikras“ (realus) arba vaizduojamas asmuo, sulaukęs pilnametystės, tačiau pateikiamas kaip vaikas, arba tikroviškai pateikiamas neegzistuojantis vaikas (sukurtas);
- vaikas vaizduojamas seksualinių veiksmų kontekste (tikrų arba imituojamų) arba atvirai ir gašliai demonstruojamos vaiko genitalijos;
- vaikas vaizduojamas vien tik seksualiniais tikslais¹⁵⁹;
- vaiko pornografija užfiksuojama vaizdine, spausdintine arba garsine forma.

Vis dėlto nepaisant visų bandymų apibrėžti vaiko pornografijos sąvoką, vis dažniau išreiškiama nuomonė, kad „vaiko pornografija“ nėra tinkamas

¹⁵⁷ *Itzin C.* Home Truths About Child Sexual Abuse: influencing policy and practice. London and New York, 2000. P. 203.

¹⁵⁸ *United States vs. Knox*, 32 F.3d 733 (3rd Cir. 1994).

¹⁵⁹ Pažymėtina, kad kai kurie netgi labai atviri vaikų atvaizdai, nepaisant konteksto ir naudojimo, niekada nebus laikomi pornografinio turinio – tai šeimos nuotraukos, meno kūriniai, medicinos tikslams naudojamos nuotraukos.

terminas tokio pobūdžio reiškiniui apibrėžti. Europolas savo metiniame pranešime yra išsakęs nuomonę, jog galbūt vietoj sąvokos „vaiko pornografija“ būtų geriau vartoti terminą „vaiko seksualinės prievartos atvaizdai“¹⁶⁰. Tokia nuomonė yra pagrįsta, nes vaiko pornografijos sąvoka suponuoja mintį, jog galimas ir vaiko sutikimas atlikti tam tikrus veiksmus, o įvedus „vaiko seksualinės prievartos atvaizdų“ sąvoką, bet koks vaiko sutikimo variantas yra atmetamas¹⁶¹. Pranešime pabrėžiama, kad terminas „seksualinės prievartos prieš vaiką atvaizdai“ geriau atskleidžia prievartos rimtumą nei „vaiko pornografijos“ sąvoka¹⁶², be to, labiau atskleidžiama šio nusikaltimo prigimtis¹⁶³. Pornografija – tai savanoriškas ryšys tarp asmenų (atmetant atvejus, paremtus prievarta ar subordinacija), tačiau vaiko pornografijos atveju negali būti jokio savanoriškumo. Bet koks vaiko „sutikimas“ dalyvauti su pornografija susijusiuose veiksmuose yra negaliojantis, teigiant, kad vaikas dar nėra pakankamai subrendęs, jog galėtų apsispręsti dėl dalyvavimo tokio pobūdžio veiksmuose¹⁶⁴. Minėtame pranešime taip pat teigiama, kad prievartos naudojimas prieš vaiką yra *conditio sine qua non* tam, kad nusikaltimą būtų galima pavadinti vaiko pornografija¹⁶⁵. Pozicija, kad apie vaiko išnaudojimą pornografijai negalima kalbėti neminint prievartos, išreikšta ir Konvencijoje dėl vaiko apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos.

¹⁶⁰ Child Pornography: legislation within the European Union. Europol Public Information. Europol, 2005. P. 2. Be to, dar 2000 m. vienas policijos padalinys Jungtinėje Karalystėje buvo pavadintas *Greater Manchester Abusive Images Unit* (Didysis Mančesterio išnaudojimo atvaizdų padalinys), tuo siekiant atkreipti dėmesį, kad tiriamos nuotraukos buvo seksualinės prievartos prieš vaiką įrodymai (*Quayle E., Loof L., Palmer T.* Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008. P. 9).

¹⁶¹ W. C. Wilson siūlo ir patį pornografijos terminą keisti – akivaizdžiai (atvirai) seksualinio pobūdžio medžiaga (*Qualls C. B., Wincze J. P., Barlow D. H.* The Prevention of Sexual Disorders. Issues and Approaches. Plenum Press, 1978. P. 162).

¹⁶² Hotline against Child Pornography on the Internet. Amsterdam, April, 2007. P. 5.

¹⁶³ Visible Evidence – Forgotten Children: the need for a child protection and children’s rights focus in identifying children who have been sexually abused for the production of child abuse images. Save the Children, 2006. P. 4.

¹⁶⁴ Tokia situacija dažnai vadinama „negalėjimo pasirinkti“ situacija (*inability to choose*) (*Burgess, Holmstrom, Peters, Sandfort, Everaerd, Schultz*). E. Danica, L. Watrehouse, R. Dobash, J. Carnie yra įsitikinę, kad visais atvejais vaiko „sutikimas“ yra išgaunamas naudojant prievartą arba grasinant ją panaudoti (*Itzin C.* Pornography and the Organisation of Intrafamilial and Extrafamilial Child Sexual Abuse: Developing a Conceptual Model. Child Abuse Review. Vol. 6, 1997. P. 98).

¹⁶⁵ *Ibid.* P. 6.

Kad vaiko pornografija nėra tinkamas pavadinimas tokio pobūdžio veiksmams apibrėžti, pritaria ir tokie mokslininkai, kaip Kelly, Regan, Burton ir Wyre¹⁶⁶. Pasak jų, tai klaidinantis terminas, nes vaiko pornografija neturi nieko bendra su pornografija apskritai kaip tokia, tai tiesiog užfiksuotas aiškios seksualinės prievartos prieš vaiką įrodymas¹⁶⁷. Tikslėnis terminas būtų „vaiko išnaudojimo (prievartavimo) atvaizdai“, kuris laikytinas tinkamesniu siekiant apibūdinti šį reiškinį. Nėra jokios pornografijos vadinamojoje „vaiko pornografijoje“ – tai tik seksualinis prievartavimas, kankinimas, luošinimas, brutalumas ir netgi vaikų žudymas¹⁶⁸. C. Itzin taip pat pritaria nuomonei, kad vadinamoji „vaiko pornografija“ nėra pornografija jokia prasme: tai tiesiog įrodymas akivaizdžios seksualinės prievartos prieš vaiką, užfiksuotos visiems matomu būdu. Nepaisant to, žmonės nesuvokia, koks yra skirtumas tarp vaiko pornografijos ir suaugusiųjų pornografijos, ar netgi glaudžiai sieja ją suaugusiųjų pornografijai kaip paralelinį reiškinį¹⁶⁹. Vaiko pornografijos tikrovė yra ta, kad pornografinė medžiaga negali būti pagaminta seksualiai neišnaudojus vaiko¹⁷⁰. Šio esminio momento nesuvokimas – būtent kuris ir skiria vaiko pornografiją nuo suaugusiųjų pornografijos – lemia painiavą įstatymų leidyboje šiuo klausimu¹⁷¹. 2008 m. kovo mėnesį pasirodė centro, kuriojančio vaiko apsaugos nuo išnaudojimo internete klausimus¹⁷², pranešimas, kuriame taip pat kritikuojama „vaiko pornografijos“ sąvoka. „Kiekvienoje nuotraukoje yra vaikas. Nuotraukos yra nusikaltimo scenos

¹⁶⁶ Feministinės pakraipos literatūroje taip pat siūloma atsisakyti vaiko pornografijos sąvokos (*Harrison Ch. Cyberspace & Child Abuse Images: a feminist perspective. Vol. 21, No. 4. 2006*).

¹⁶⁷ *Harrison Ch. Images of Child Sexual Abuse on the Internet: the implications for child protection of sexual abuse perpetrated through digital information and communication technologies. Practice Development Workshop, 2007.*

¹⁶⁸ Film and Publication Board. Frequently Asked Questions on Child Pornography // http://www.fpb.gov.za/child_pornography/information_booklets/child_porn_faqs.asp.

¹⁶⁹ Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje vaiko pornografijos sąvoka oficialiai pirmą kartą buvo pripažinta tik 2003 m., priėmus Seksualinių nusikaltimų įstatymą. Iki tol buvo vartojamos „nepadorių nuotraukų“ arba „vaiko išnaudojimo nuotraukų“ sąvokos. Vaiko pornografijos sąvokos įteisinimas buvo kaip išdava siekiant atitikti tarptautinius standartus (*Gillespie A. A. The Sexual Offences Act: tinkering with “child pornography”*. *Criminal Law Review. 2004. P. 361*).

¹⁷⁰ Išimtimi būtų galima laikyti tuos atvejus, kai nuotraukoje yra užfiksuoti realybėje neegzistuojantys vaikai.

¹⁷¹ *Itzin C. Pornography. Women, Violence and Civil Liberties. P. 203-204.*

¹⁷² Child Exploitation and Online Protection Centre.

užfiksavimas, kur vaikai yra seksualinės prievartos, išnaudojimo aukos. Tai nėra vaiko pornografija“, - teigė šio centro direktorius P. Griffiths¹⁷³. Minėtame pranešime taip pat siūloma vaiko pornografiją geriau vadinti vaiko prievartavimo (piktnaudžiavimo) atvaizdais¹⁷⁴.

Vaiko pornografijos sąvokos vartojimas iš tikrųjų yra labai naudingas vaiko išnaudotojams. Pirmiausia, tai tam tikra prasme lyg ir parodo nusikaltėlio veiksmų teisėtumą (elgesio teisinį pagrindumą) ir aukos „sutikimą“ tokiam elgesiui. Be to, nesunku sukurti iliuziją, kad tokia pornografijos rūšis vaizduoja vaikus provokuojančiose pozose, o ne kenčiančius prievartą.

Apibendrinant galima teigti, kad kalbant apie vaiko pornografijos reiškinį pastebima tam tikra dvejopa traktuotė. Vieni mokslininkai bando formuluoti vaiko pornografijos definiciją, diskutuodami dėl konkrečių požymių, kurie turėtų į ją įeiti, o kiti siūlo vaiko pornografijos sąvokos atsisakyti kaip netinkamos šio pobūdžio reiškiniui apibrėžti. Pastarajai pozicijai galima pritarti, nes kiekvienas užfiksuotas vaiko pornografijos momentas reiškia situaciją, kai vaikas buvo išnaudotas, o tai nėra pornografija, turint omenyje tikrąją šio žodžio reikšmę. Atsižvelgiant į tai siūlytina vietoj sąvokos vaiko pornografijos vartoti sąvoką vaiko seksualinės prievartos atvaizdai. Dėl šios priežasties Lietuvos įstatymų leidėjas turėtų pakeisti baudžiamajame įstatyme įtvirtintą vaiko pornografijos sąvoką į vaiko seksualinės prievartos atvaizdų sąvoką. Nors disertacijos autorius siūlo atsisakyti vaiko pornografijos sąvokos, šiame darbe vartojama būtent minėtoji, kadangi tiek Lietuvos, tiek daugelio užsienio šalių baudžiamuosiuose

¹⁷³ Eight UK children identified in images seized from International paedophile ring. Child Exploitation and Online Protection Centre. Wednesday, 5 March 2008 // <http://www.ceop.gov.uk/mediacentre/pressreleases/>, http://www.ceop.gov.uk/mediacentre/pressreleases/2008/ceop_05032008.asp.

¹⁷⁴ M. Yaffe siūlo keisti net ir patį pornografijos terminą į „seksualiai detali (aiški) medžiaga“ (*sexually-explicit material*), o erotikos sąvoką – į „seksualiai numanomą (užslėptą) medžiagą“ (*sexually-implicit material*) (Psycho – Sexual Problems Proceedings of the Congress held at the University of Bradford 1974. Bradford University Press, 1976. P. 146). Kai kurie mokslininkai teigia, kad ir vaiko prostitucijos terminas nėra tinkamas, todėl siūlo jį keisti į „komercinis seksualinis vaiko išnaudojimas“ (*Saunders P. Sexual Trafficking and Forced Prostitution of Children. New York, 1998. P. 7*).

įstatymuose šiuo metu yra įtvirtintas terminas vaiko pornografija, o ne vaiko seksualinės prievartos atvaizdai.

II VAIKO PORNOGRAFIJA IR JOS VISUOMENINIS VERTINIMAS

1. Vaiko pornografijos paplitimas visuomenėje

Kriminologinėje literatūroje nurodoma, kad nusikalstamumo paplitimas turi du rodiklius – būklę ir lygį. Nusikalstamumo būklę atspindi absoliutus nusikalstamų veikų, padarytų per tam tikrą laikotarpį valstybėje arba atskirame regione, skaičius¹⁷⁵. Tačiau kalbėjimas apie tam tikrų nusikalstamų veikų paplitimą, remiantis tik jų būklės rodikliu, ne visada duoda teigiamų rezultatų. Dažnai iš pateiktų pavienių skaičių sunku palyginti nusikalstamų veikų paplitimą skirtingose valstybėse ar jų teritorijose (tai lemia skirtingas gyventojų skaičius ir pan.). Todėl nusikalstamų veikų paplitimui apibūdinti, šalia būklės, naudojamas dar vienas – lygio – rodiklis¹⁷⁶. Nusikalstamumo lygį rodo padarytų nusikalstamų veikų ir valstybės (regiono) gyventojų skaičiaus santykis¹⁷⁷. Nusikalstamų veikų būkle kartais dar yra vadinama jų paplitimo kiekybinė charakteristika. Būklę apibūdina tokie duomenys: pareiškimų skaičius, duomenys, rodantys, kiek pareiškimų pasitvirtino, kad nusikalstama veika buvo padaryta, kiek bylų pasibaigė apkaltinamaisiais nuosprendžiais, kiek asmenų atleista nuo baudžiamosios atsakomybės, amnestijų ir malonės taikymo skaičius¹⁷⁸, duomenys apie tokių nusikalstamų veikų latentiskumą ir pan.

Įvairūs statistiniai duomenys ir kriminologinių tyrimų rezultatai (daugiausia užsienio šalyse) rodo didelį vaiko išnaudojimo pornografijai paplitimą ir aiškią jo didėjimo tendenciją. Tačiau vaiko išnaudojimas

¹⁷⁵ Kriminologija. Atsakingasis redaktorius prof. J. Bluvšteinas. Vilnius. Pradai, 1994. P. 38.

¹⁷⁶ *Ibid.* P. 39.

¹⁷⁷ Dažniausiai šį santykį apibūdina labai nedidelis skaičius (maždaug tūkstantosios vieneto dalys), todėl nusikalstamumo lygis skaičiuojamas 10, 100 tūkstančių gyventojų. Siekiant tiksliau nustatyti nusikalstamumo lygį, iš bendro gyventojų skaičiaus reikia atimti skaičių asmenų, nesulaukusių amžiaus, nuo kurio kyla baudžiamoji atsakomybė. Kartais, atliekant tyrimus, į gyventojų skaičių siūloma neįtraukti ir vyresnio amžiaus žmonių (vyresnių kaip 60 metų amžiaus), nes šios amžiaus grupės atstovai nusikalstamas veikas daro labai retai.

¹⁷⁸ Antai Kalėjų departamentas prie Teisingumo ministerijos pateikia tik bendruosius paleidimo į laisvę malonės tvarka ar amnestijos aktu duomenis, nedetalizuojant jų pagal konkrečias nusikalstamas veikas. Pavyzdžiui, 2006 m. malonė buvo pritaikyta 5 asmenims, amnestijos aktų apskritai nebuvo taikyta. 2005 m. malonė buvo pritaikyta vos 2 asmenims, amnestijos aktų vėlgi nebuvo. 2004 m. nei malonė, nei amnestijos aktai nebuvo taikyti. 2003 m. buvo 6 malonės atvejai ir 36 asmenys paleisti į laisvę amnestijos aktu. 2002 metų skaičiai didžiausi – 34 malonės atvejai ir 104 asmenys paleisti į laisvę pagal amnestiją

(<http://www.nplc.lt/stat/atas/prd/nut/nut200612.xls>).

pornografijai Lietuvos teisėsaugos institucijose užfiksuojamas retai. Vaiko pornografinės produkcijos egzistavimą Lietuvoje pripažįsta tik nevyriausybių organizacijų, žiniasklaidos ir vaikų globos namų atstovai, kuriems savo profesinėje veikloje teko susidurti su tokiais atvejais¹⁷⁹. Tai lemia teismų praktikos, susijusios su šia nusikalstama veika, nebuvimą¹⁸⁰. Kartu galima kelti hipotezę dėl nusikalstamoms veikoms, kuriomis kėsinamasi į intymų vaiko gyvenimą, būdingo latentiskumo¹⁸¹. Šalia veiksmų, turinčių įtakos latentiniam nusikalstamumui, galima paminėti ne visuomet efektyvią teisėsaugos institucijų veiklą ir klaidingą problemos supratimą visuomenėje (pavyzdžiui, kad vaiko išnaudojimas pornografijai nėra pavojinga veika arba kad tokio pobūdžio veiksmų nepasitaiko). Viešojo įstaiga „Vaiko namas“ 2001 m. lapkričio – gruodžio mėnesiais atliko tyrimą, kurio metu buvo apklausti 487 vaikai. Iš vaikų anketų buvo sužinota, kad, nukentėję nuo seksualinės prievartos, jie neieškotų pagalbos, o pasirinktų tylėjimo ir savęs kaltinimo kelią¹⁸². Todėl galima manyti, kad vaikai arba nepasitiki teisėsaugos institucijų darbu, arba nedrįsta apie tai kalbėti, baimindamiesi aplinkinių reakcijos.

Vertinant vaiko išnaudojimo pornografijai ir disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, paplitimo mastą, visų pirma pabrėžtina, kad, atliekant tyrimus vienu ar kitu klausimu, dažniausiai gilinamasi apskritai į vaikų seksualinio išnaudojimo problemą, jos paplitimą, būdus, kaip užkirsti kelią šiai nusikalstamai veikai, darant tik bendrojo pobūdžio nuorodas į tokias jos formas, kurios susijusios su vaiko pornografija (Karmaza E., Grigutyte N., Čičelis A., Fedosiuk O.,

¹⁷⁹ Dobrynina M., Justickaja S., Nikartas S. Vaikų pardavimo ir prekyba jais (prostitucijos, pornografinės produkcijos gamybos, priverstinio darbo, kitos neteisėtos veiklos) paplitimo Lietuvoje tyrimas. Teisės institutas. Vilnius, 2008. P. 74.

¹⁸⁰ Lietuvos Aukščiausiajame Teisme būna tik pavienių atvejų, kai nagrinėjama byla dėl vaiko išnaudojimo pornografijai. Žemesnėse instancijose bylų yra irgi būna tik keletas (per metus nuo 5 iki 10).

¹⁸¹ Nusikalstamų veikų latentiskumas (lot. *latens*) – tai paslėptas, nematomas nusikalstamumas. Atsižvelgiant į priežastis, dėl kurių nusikaltimai nebūna užregistruoti, teorijoje yra išskiriamos trys latentinio nusikalstamumo rūšys: natūralus latentinis nusikalstamumas, ribinis ir dirbtinis.

¹⁸² Prievarta prieš vaikus. Situacijos globos institucijose įvertinimas. Tyrimo medžiaga. Vilnius, 2003. P. 4.

Bolzanas D., Drakšienė A., Valickas S. ir kt.)¹⁸³. Įvairių tyrimų rezultatai paprastai apibendrina visus seksualinės prievartos prieš vaikus duomenis ir atskleidžia šio reiškimo paplitimą, neakcentuojant to, kokią vietą gautų rezultatų procentinėje išraiškoje konkrečiai užima nusikalstamos veikos, susijusios su vaiko išnaudojimu pornografijai¹⁸⁴.

Pavyzdžiui, iki 1960 m. pasaulyje tebuvo atlikti keturi seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimo tyrimai, o iki 1970 m. tokių tyrimų buvo 15. Ypač daug studijų būta nuo 1980 m. kada sparčiai ėmė daugėti seksualinės prievartos prieš vaikus bylų. Deja, vaiko išnaudojimas pornografijai kaip toks apskritai nebuvo tirtas. Dauguma tyrimų buvo publikuoti, ir taip gauta daug nesusistemintų duomenų. Paskelbti ir labai plačiai nuskambėję tokie neįvardytų tyrėjų nurodyti rodikliai, kaip kad 1 iš 4 mergaičių bei 1 iš 9 berniukų patiria seksualinę prievartą, tuoj pat buvo paneigti, ir daugelis žmonių apskritai pradėjo skeptiškai vertinti bet kokią panašaus pobūdžio informaciją. D. Finkelhor, siekdamas apskaičiuoti seksualinės prievartos prieš vaikus paplitimą pasaulyje, atrinko ir palygino 20 šalių tyrimus. Juose pateikiami

¹⁸³ Paminėtini ir šie užsienio mokslininkų darbai: *Hulme P. A.* Retrospective Measurement of Childhood Sexual Abuse: a review of instruments. *Child Maltreatment*. Vol. 9, No. 2. May 2004. P. 201-217; *Ondersma S. J.* Introduction to the First of Two Special Sections on Substance Abuse and Child Maltreatment. *Child Maltreatment*, Vol. 12, No. 1. February 2007. P. 3-6; *Rind B., Bauserman R., Tromovitch Ph.* An Examination of Assumed Properties of Child Sexual Abuse Based on Nonclinical Samples. Abstract of their Psychological Bulletin Paper, 1998; *Chase E., Statham J.* Commercial and Sexual Exploitation of Children and Young People in the UK – A Review. *Child Abuse Review*. Vol. 14, 2005. P. 4-25.

¹⁸⁴ Pavyzdžiui, Lietuvoje per 2005 m. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gavo 44 skundus, iš kurių 7 % buvo dėl seksualinio smurto (pažymėtina, kad statistiniai duomenys apie vaikus, patyrusius fizinį (taip pat ir seksualinį) bei psichologinį smurtą, neatspindi tikrosios padėties, šio reiškimo paplitimo, tačiau, remiantis jais, galima teigti, kad yra nepakankamai užtikrinama vaiko teisė į saugias, visapusiškam ir harmoningam vystymuisi būtinas gyvenimo sąlygas (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 m. veiklos ataskaita)). Tais pačiais metais šioje įstaigoje buvo gauta duomenų apie 7 seksualinio smurto atvejus šeimose, taip pat neįgalių vaikų, globos namų, švietimo įstaigų ugdytinių atžvilgiu ir kt. (gautuose skunduose dažnai nurodomos kelios problemos, todėl problematikos ir gautų skundų skaičius skiriasi (Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 m. veiklos ataskaita. P. 10)). Remiantis atliktų tyrimų ir statistiniais duomenimis, JAV federalinės tarnybos 1995 m. iškėlė 127 bylas dėl vaikų pornografijos platinimo internetu, 1998 m. – 510 bylų, 1999 – 700 bylų. Šis skaičius 2000 m. išaugo 4 kartus, iškeltos 2856 bylos. Manoma, kad apie 200 000 amerikiečių reguliariai naudojami, peržiūrinėja pornografines vaikų nuotraukas ar atvaizdus internete. Pasaulyje tokių asmenų priskaičiuojama apie tris milijonus. Atlikti tyrimai JAV parodė, kad tie, kurie platina vaikų pornografiją, uždirba mažiausiai 1 milijardą dolerių pelno per metus (*Orintaitė S.* Vaikų pornografija – apžvalga. Pranešimas konferencijoje. Lietuvos teisės universitetas, Vilnius, 2003. P. 1.). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad šiuo atveju JAV ir Lietuvos palyginimas yra labai santykinis, nes šios dvi valstybės skiriasi ne tik gyventojų skaičiumi, bet ir teisės sistemos, kriminologinių tyrimų, žmonių tarpusavio santykių ir kitomis tradicijomis.

rodikliai buvo gana skirtingi ir varijavo nuo 7 % iki 36 % (mergaičių, patyrusių prievartą) ir nuo 3 % iki 29 % (berniukų). Įvairių JAV ir Kanados tyrėjų darbuose pateikti duomenys yra dar prieštaringesni. Juose Šiaurės Amerikos gyventojų, vaikystėje patyrusių seksualinę prievartą, procentas svyruoja nuo 6 % iki 60 % (mergaičių) ir nuo 3 % iki 30 % (berniukų)¹⁸⁵. Netgi žemiausi rodikliai rodo, jog seksualinė prievarta prieš vaikus tikrai nėra retas reiškinys, o aukščiausi reikštų, jog problema yra epideminio lygio. Peters teigimu, didelius duomenų skirtumus reikėtų paaiškinti dviem pagrindiniais galimais skirtumais studijose: seksualinės prievartos prieš vaikus definicijų neatitikimais ir skirtinga tyrimų metodologija¹⁸⁶.

Pasak D. Finkelhor, seksualinę prievartą prieš vaikus paprastai dengia paslapties šydas, todėl statistinės informacijos, parodančios realų problemas aktualumą, nėra¹⁸⁷. Pati problemos prigimtis – paslaptینگumas, gėdos jausmas, baudžiamosios sankcijos ir jaunas aukos amžius bei priklausomybė nuo kitų žmonių – trukdo atskleisti prievartos atvejus ir aukoms savanoriškai pranešti apie įvykius¹⁸⁸, taigi daugelis atvejų taip ir lieka neatskleisti. Todėl kai kurie nepriklausomi tyrėjai pasirinko kitą būdą, kaip išsiaiškinti problemos aktualumą – retrospektyvinius suaugusiųjų tyrimus, kuriais bandomas nustatyti prievartos atvejų paplitimą (procentine išraiška)¹⁸⁹.

¹⁸⁵ *Peters S. D., Wyatt G. E., Finkelhor D.* A Sourcebook on Child Sexual Abuse. California. Sage Publications. 1986. P. 15-59; *Hebert M., Parent N., Daignault I. V., Tourigny M.* Typological Analysis of Behavioral Profiles of Sexually Abused Children. *Child Maltreatment*. Vol. 11, No. 3. August, 2006. P. 203-216; *Chasan – Taber L., Tabchnick J.* Evaluation of a Child Sexual Abuse Prevention Program. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 11, No. 4, 1999. P. 279-292.

¹⁸⁶ Nors tyrimų rezultatams įtakos turi abiejų šių sričių veiksniai – definicijų skirtumai, atrankų ypatybės, apklausų būdai, tačiau pastebėta, kad tyrimų rezultatams daugiausia įtakos turi skirtumai formuluojant klausimus.

¹⁸⁷ *Finkelhor D.* Current Information on the Scope and Nature of Child Sexual Abuse. *The Future of Children*. Vol. 4. No. 2. 1994. P. 31-53.

¹⁸⁸ *London K., Bruck M.* Disclosure of Child Sexual Abuse. What does the research tell us about the ways that children tell? *Psychology, Public Policy and Law*. Vol. 11. No. 1. 2005. P. 194-226.

¹⁸⁹ Sorensen ir Snow tyrė 630 seksualinės prievartos atvejų, iš kurių 116 jau buvo įrodyti teisėsaugos institucijų, ir nustatė, kad 79 % vaikų pradžioje neigė, kad patyrė prievartą, arba labai varžėsi apie tai kalbėti. Maždaug ¼ tų, kurie atskleidė savo patirtą prievartą kitiems, tai padarė visiškai atsitiktinai. Be to, 22 % pasakojusių apie patirtą išnaudojimą vaikų vėliau tai paneigė. London ir kiti pažymi, kad apie trečdalis seksualinės prievartos prieš vaikus aukų vaikystėje niekam neatskleidžia tokio savo patyrimo. Pastebėta, kad berniukai apie išnaudojimą niekam nepasakoja dažniau nei mergaitės. Taigi, akivaizdu, kad dažnai auka nutyli ar varžosi prabilti apie patirtą prievartą ir tuo atveju, kai yra seksualiai prievartaujama, ir tuomet, kai išnaudojama pornografiškai (*Čičelis A.* Visuomenės nuostatos dėl seksualinio vaikų išnaudojimo. Vilnius, 2005. P. 23).

Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2004 m. vaikai daugiausia nukentėjo nuo fizinio smurto – 919 (81,90 %), nuo psichologinės prievartos nukentėjo 107 vaikai (9,53 %), nuo seksualinės prievartos – 88 vaikai (7,84 %). 2005 m. visų prievartos atvejų skaičius išaugo. Tačiau dažniausiai tai vadinamoji ledkalnio viršūnė, nes dauguma atvejų lieka oficialiai neatskleisti. Jiems išaiškinti Lietuvoje atliekami sociologiniai bei psichologiniai tyrimai. Antai, V. Pakalniškienė nustatė, kad nėra skirtumo tarp berniukų ir mergaičių (iš 300 tirtų vaikų nukentėjo 19), patyrusių seksualinę prievartą skaičiaus. 2001 m. Spinter studijos apklausa¹⁹⁰ parodė, kad iš visų apklaustų vaikų seksualinę prievartą patyrė 9 – 13 m. berniukų 1,7 % ir 2,2 % mergaičių, o 14 – 17 metų amžiaus – 3,2 % berniukų ir 12,3 % mergaičių. Vaiko raidos centro pristatytame tyrime (2004 m.) atskleista, kad seksualinę prievartą patyrė 21 % berniukų ir net 40 % mergaičių.

Informatikos ir ryšių departamento prie VRM statistiniais duomenimis¹⁹¹, vaiko išnaudojimas pornografijai ir disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, Lietuvos Respublikoje 2003 – 2010 metų laikotarpiu, oficialiosios statistikos duomenimis sudarė labai nežymią visų užregistruotų nusikalstamų veikų dalį – vidutiniškai 0,04 %. Tačiau, kaip rodo 1 lentelėje ir 1 paveiksle pateikti duomenys, šis periodas pasižymėjo nuolatiniu minėtųjų nusikalstamų veikų skaičiaus didėjimu, kuris ypač išaugo per paskutinius metus. Nuo 2003 iki 2009 metų buvo užregistruojami tik pavieniai vaiko išnaudojimo pornografijai atvejai: 2004 m. buvo užregistruotos 2 nusikalstamos veikos, 2006 m. – 1, 2007 m. – 6, 2008 m. – 4, 2009 m. – 6 (2005 m. ir 2003 m. vaiko išnaudojimo pornografijai atvejų nebuvo užregistruota). Tačiau vien per 2010 metų pirmuosius penkis mėnesius šių

¹⁹⁰ Bendroji bazinio mokymo bei specializuotos tobulinimosi programos prieš vaikų komercinį seksualinį išnaudojimą ir seksualinę prievartą. Vilnius, 2001.

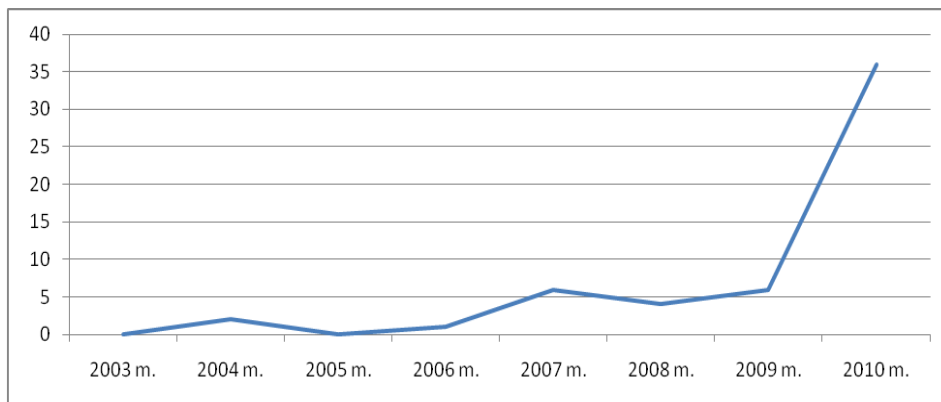
¹⁹¹ http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/index2.phtml?id=198.

nusikalstamų veikų buvo užregistruota net šešis kartus daugiau nei per visus 2009 metus¹⁹² (žr. 1 lentelę ir 1 paveikslą).

1 lentelė. Duomenys apie užregistruotus vaiko išnaudojimo pornografijai atvejus 2003 – 2010 m.

	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010m.
BK162str.	-	2	-	1	6	4	6	36

1 pav. Užregistruotų vaiko išnaudojimo pornografijai atvejų dinamika 2003 – 2010 m.

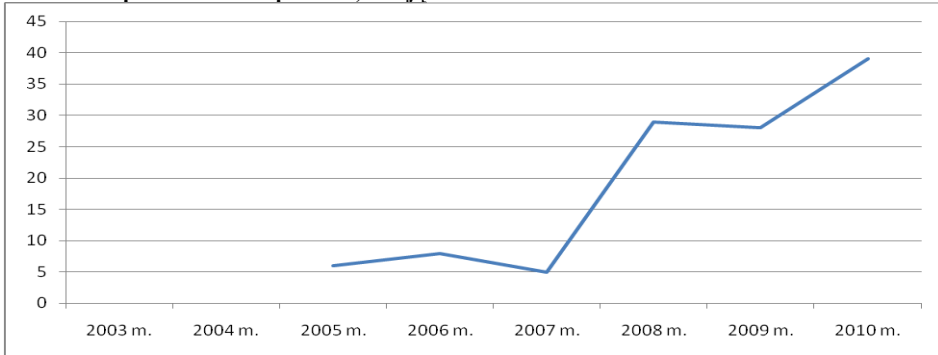
Panaši padėtis yra ir su disponavimu pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas: 2003 m. buvo užregistruota 10 nusikalstamų veikų, 2004 m. – 20, 2005 m. – 6, 2006 m. – 8, 2007 m. – 5, 2008 m. – 29, 2009 m. – 28, 2010 m. – 39 nusikalstamos veikos (žiūrėti 2 lentelę ir 2 paveikslą).

2 lentelė. Duomenys apie užregistruotus disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, atvejus 2003 – 2010 m.

	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
BK 309 str. 2 d.	10	20	6	8	5	29	28	39

¹⁹² **Pastaba:** tiek lentelėse, tiek grafiniuose vaizduose pateikiama 2010 metų statistika atspindi tik sausio – gegužės mėnesiais užregistruotų nusikalstamų veikų skaičių.

2 pav. Užregistruotų disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, atvejų dinamika 2003 – 2010 m.

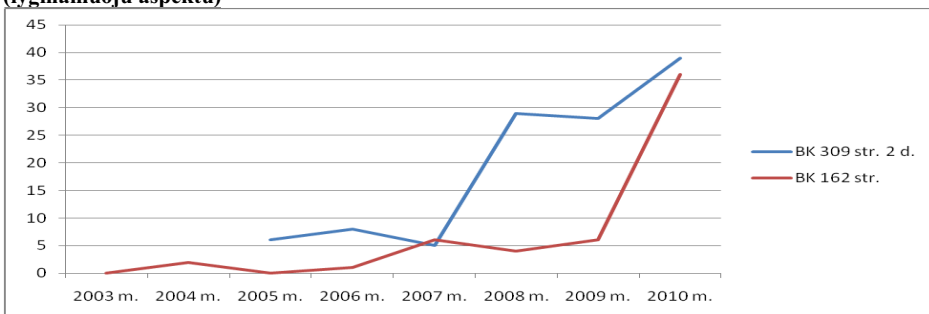

Pastaba: 2003 – 2004 m. oficialioji statistika pateikia tik bendrus nusikalstamų veikų pagal BK 309 str. skaičius neišskiriant atskirai atvejų, kvalifikuotų pagal minėtojo straipsnio antrąją dalį.

Akivaizdu, kad disponavimas pornografinio turinio dalykais užregistruojamas dažniau nei vaiko išnaudojimas pornografijai (kartu tai reiškia, kad disponavimas pornografinio turinio dalykais yra dažnesnis nei vaiko išnaudojimas pornografijai). Vis dėlto šis skaičius didesnis tik pastarųjų dvejų metų statistikoje. Tiesa, pastarųjų nusikalstamų veikų skaičius intensyviau pradėjo augti nuo 2008 metų.

3 paveiksle pateiktas lyginamasis užregistruotų vaiko išnaudojimo pornografijai ir disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, grafinis vaizdas, kuriame išryškėja abiejų nusikalstamų veikų augimo tendencijos, nors ir skirtingu mastu.

3 pav. Užregistruotų vaiko išnaudojimo pornografijai atvejų ir disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, dinamika (lyginamuoju aspektu)

Pastaba: 2003 – 2004 m. oficialioji statistika pateikia tik bendrus nusikalstamų veikų pagal BK 309 str. skaičius atskirai neišskiriant atvejų, kvalifikuotų pagal minėtojo straipsnio antrąją dalį.

Pažymėtina, kad pateiktuoju laikotarpiu šių nusikalstamų veikų amplitudė svyravo nevienodai. Pavyzdžiui, 2007 – 2008 m. išaugus disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, užregistruotų veikų skaičiui, vaiko išnaudojimo pornografijai atvejų, priešingai, sumažėjo. Tačiau užfiksuotas vaiko išnaudojimo pornografijai atvejų skaičiaus augimas 2008 – 2009 m., kai tuo pačiu laikotarpiu disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, užregistruotų atvejų skaičius sumažėjo. Vis dėlto pastarųjų metų oficialioji Lietuvos statistika rodo abiejų nusikalstamų veikų užregistruotų atvejų skaičiaus padidėjimą. Jei tikėtume ja, tai galėtume pasidaryti klaidingą išvadą, kad nusikalstamos veikos, susijusios su vaiko išnaudojimu pornografijai, nėra dažnai pasitaikančios (išskyrus pastaruosius metus). Tačiau galima kelti hipotezę dėl to, kad galbūt kriminalinės statistikos duomenys apie vaiko išnaudojimą pornografijai daugiau atspindi teisėtvarkos institucijų aktyvumą nei realią vaiko išnaudojimo pornografijai būklę ir jos tendencijas.

Galima teigti, kad ypatingą minėtųjų nusikalstamų veikų skaičiaus išaugimą pastaraisiais metais galėjo nulemti pastarųjų metų rezonansinės bylos Lietuvoje, susijusios su nusikalstamomis veikomis, kuriomis kėsintasi į seksualinį vaiko neliečiamumą. Paminėtinos šios daugiausiai visuomenės ir aukščiausiojo lygio pareigūnų dėmesio susilaukusios bylos – A. Ū.¹⁹³, S. V.¹⁹⁴ bei E. Č.¹⁹⁵. Didelis visuomenės spaudimas darė įtaką tiek valdžios, tiek

¹⁹³ A. Ū. byloje vaiko išnaudojimo pornografijai fakto kaip tokio nustatyta nebuvo, tačiau šis atvejis atkreipė visų dėmesį į nusikalstamas veikas, kuriomis kėsinama į seksualinį vaiko neliečiamumą.

¹⁹⁴ Atlikusi ikiteisminį tyrimą Generalinė prokuratūra nustatė, kad S. V. aukomis tapo 25 mergaitės ir 14 berniukų. Iš viso S. V. pareikšti įtarimai pagal penkis BK straipsnius – dėl mažamečių vaikų tvirkینimo, vaikų įtraukimo dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose ir jų išnaudojimo pornografinėi produkcijai gaminti, pornografinio turinio dalykų gaminimo ir laikymo, mažamečių vaikų išžaginimo ir jų seksualinio prievartavimo. Tyrimo metu iš S. V. kompiuterio paimta beveik 100 tūkstančių nuotraukų ir įrašų.

¹⁹⁵ E. Č. irgi nebuvo teistas konkrečiai už vaiko išnaudojimą pornografijai, tačiau jo atvejis visuomenei žinomas dėl ne vieno teistumo už vaikų tvirkinimą, seksualinius prievartavimus ar lytinius santykius pasinaudojant nukentėjusiojo bejėgiškumu. Visuomenės informavimo priemonėse E. Č. kartais vadinamas „pedofilų patriarchy“.

teisėsaugos institucijų požiūriui¹⁹⁶ kovojant su seksualiniu vaiko išnaudojimu bendrąja prasme. Galima teigti, kad šiam užregistruotų nusikalstamų veikų skaičiaus didėjimui daryti įtaką galėjo ne tik baudžiamojo įstatymo pakeitimai, teisinio reguliavimo ar politiniai aspektai, bet ir minėtųjų plačiai nuskambėjusių atvejų iškilimas į viešąją erdvę.

JAV pastebima tendencija, kad kiekvienais metais pranešimų apie prievartą prieš vaikus skaičius išauga po keliolika procentų. 1978 m. JAV vaiko pornografija buvo viena greičiausiai augančių „pramonės“ šakų, 1986 m. *Harvard Women's Law Journal* jau apibūdinta kaip didžiausia visoje šalyje¹⁹⁷. Nuo 1998 iki 2001 m. užfiksuotas 1500 % šuolis vaiko pornografijos gamyboje ir laikant ją (turint) Anglijoje ir Velse (nuo 35 atvejų 1998 m. iki 549 atvejų 2001 m.)¹⁹⁸. 2005 m. J. Wolak, D. Finkelhor ir Kimberly J. Mitchell atliko tyrimą, kurio metu buvo siekta išsiaiškinti nuteistųjų už vaiko pornografijos laikymą paplitimo mastą JAV. Tyrimo metu paaiškėjo, kad kasmet (pradedant nuo 2000 m.) yra sulaikoma vidutiniškai 1713 asmenų, laikusių (turėjusių) pornografinių vaiko atvaizdų. 1997 m. 43 % visų vaiko pornografijos atvaizdų, kurie buvo užfiksuoti Jungtinėje Karalystėje, buvo kilę iš JAV¹⁹⁹. Viena vertus, didėjantis nuteistų asmenų skaičius rodo problemos didėjimo mastą ir kartu verčia rimtai susimąstyti dėl vaikų teisių apsaugos. Tačiau galima sutikti su JAV mokslininkais, kurie pabrėžia, kad toks padidėjimas nebūtinai turi reikšti problemos didėjimą, jis gali būti paaiškinamas didesniu susirūpinimu šia problema, efektyvesniu teisėsaugos institucijų darbu ir didesniu dėmesiu aukoms bei jų duodamiems parodymams²⁰⁰.

¹⁹⁶ Su tuo susiję ir teisės aktų projektai, pateikti LR Seimui, pavyzdžiui, BK 153 straipsnio pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1715, pateiktas 2010 m. vasario 4 d., BK 151 (1), 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1715(2), pateiktas 2010 m. birželio 16 d., BK 151 (1), 153 straipsnių papildymo ir pakeitimo įstatymo projektas Nr. XIP-1715(3), pateiktas 2010 m. birželio 30 d.

¹⁹⁷ *Hawkins G., Zimring F. E. Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1998. P. 180-181.*

¹⁹⁸ Palyginimui, JAV toks skaičius išaugo nuo 99 iki 722 (629 %) (*Carr J. Child Abuse, Child Pornography and the Internet. The Children's Charity, NCH. London, 2003. P. 12.*)

¹⁹⁹ Tai buvo tuo metu, kai 75 % visų interneto vartotojų gyveno JAV (*Carr J. Child Abuse, Child Pornography and the Internet. The Children's Charity, NCH. London, 2003. P. 18.*)

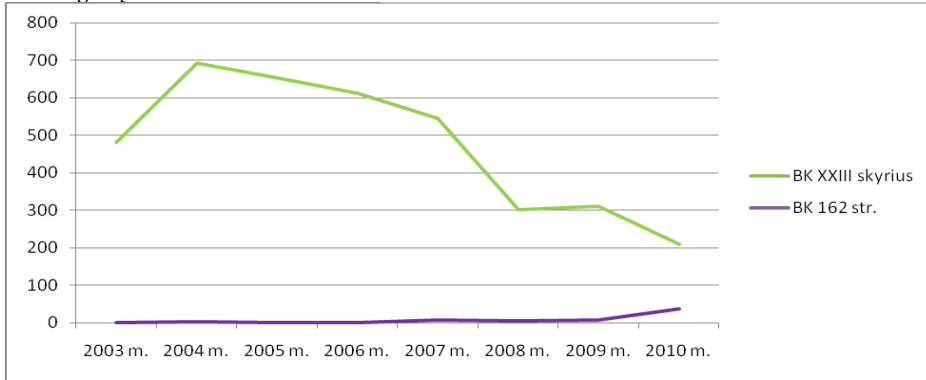
²⁰⁰ Tačiau visuomenėje ne visada pasikliaujama vaikų pranešimais apie prievartą, manoma, kad jie dažnai išsigalvoja, jog yra seksualiai išnaudojami, nes yra linkę fantazuoti, įsivaizduoti nebūtas situacijas arba pyksta ant suaugusiųjų ir taip siekia juos įskaudinti. Nors ir negalima visiškai atmesti

Vaiko išnaudojimas pornografijai yra sudedamoji nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai dalis. Baudžiamoji atsakomybė už disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, reglamentuojama BK skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai dorovei“. Atsižvelgiant į tai, svarbu parodyti, kokią vietą minėtosios nusikalstamos veikos užima lyginant jas su kitomis tame pačiame skyriuje numatytomis nusikalstamomis veikomis. 4 paveiksle matyti aiški nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų vaikui ir šeimai mažėjimo tendencija, o vaiko išnaudojimo pornografijai amplitudė pasireiškia nuolatiniu didėjimu²⁰¹.

tokio vaikų elgesio galimybės, tačiau, įvairių JAV atliktų tyrimų duomenimis, iš visų vaikų pranešimų apie prievartą tik apie 6 % yra melagingi (*Finkelhor D.* Current Information on the Scope and Nature of Child Sexual Abuse. The Future of Children. Vol. 4. No. 2. 1994. P. 31-53), o net ir pats melavimo faktas leidžia įtarti, kad vaikas yra kažką panašaus patyręs anksčiau (*Čičelis A.* Visuomenės nuostatos dėl seksualinio vaikų išnaudojimo. Vilnius, 2005. P. 24). J. Harper problema įvardija ne tik vaikų nenorą papasakoti apie jų atžvilgiu atliktus veiksmus, bet ir tai, kad kartais vaikai pasakoja taip, jog jų niekas nesupranta. J. Doris teigia, kad vaikai ne visada gali suvokti kai kurių dalykų esmę, pavyzdžiui, kas tai yra prisilietimas. Vieniems tai yra veiksmas, padedantis apsirengti, kitiems – žaismingas suėmimas už nosies, ir retai kuris pagalvoja apie intymias kūno vietas (*Renvoize J.* Innocence Destroyed: a study of child sexual abuse. Routledge, 1993. P. 71; *Doris J.* The Suggestibility of Children's Recollections. Implications for Eyewitness Testimony. American Psychological Association. Washington, DC. 1995). Ypač didelis dėmesys vaiko parodymų reikšmei buvo skiriamas Australijoje ir N. Zelandijoje atliekant tyrimus (*Cashmore J.* What Responsibility do Courts have to Hear Children's Voice? The International Journal of Children's Rights. Volume 15. No. 1, 2007. P. 43-60; Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Australia, U.N. Committee on the Rights of the Child, 40th session, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.268 (2005). P. 17-18). Byloje *Accardi and Other v. Italy* (Application No. 30598/02) kaltininkas buvo nuteistas remiantis beveik išimtinai vien tik vaiko parodymais (European Court of Human Rights, 2005). Retrospektyvinių klinikinių tyrimų Lietuvoje duomenimis, taip pat nustatyta, jog, apie 90 % seksualinės prievartos aukų niekada niekam nepasakojo apie patirtą viktimizaciją, o ir iš tų 10 %, kurie kam nors atskleidė savo patirtį, dauguma atvejų greičiausiai taip ir nepasiekė oficialių institucijų, taigi ir nebuvo įtraukti į oficialiąją statistiką (Prievarta prieš vaikus. Situacijos globos institucijose įvertinimas. Tyrimo medžiaga. Vilnius, 2003. P. 4).

²⁰¹ Palyginimui galima pateikti ir statistinius duomenis apie nusikalstamas veikas, kuriomis kėsinama į vaiko gerovę bendrąja prasme (praeito amžiaus paskutinio dešimtmečio duomenys). Nepaisant to, kad seksualinių nusikaltimų prieš vaiką daugėjo, pastebėta visų nusikalstamų veikų vaikui mažėjimo tendencija (*Jones M. L., Finkelhor D., Halter S.* Child Maltreatment Trends in the 1990s: why does neglect differ from sexual and physical abuse? Child Maltreatment, Vol. 11, No. 2. May 2006. P. 107-120).

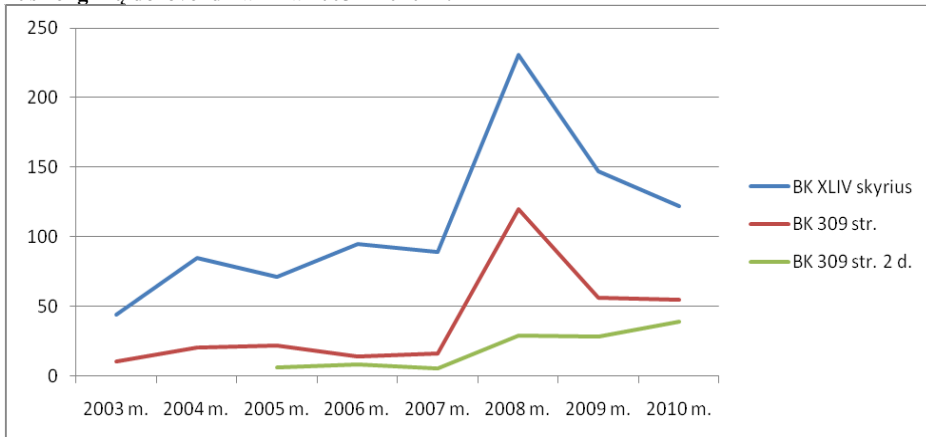
4 pav. Užregistruotų vaiko išnaudojimo pornografijai ir nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų vaikui ir šeimai dinamika 2003 – 2010 m.

BK XXIII skyrius – Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai.

Panašios tendencijos išryškėja ir analizuojant statistinius duomenis dėl nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų dorovei. Pastarųjų metų skaičiai rodo tam tikrą visų nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų dorovei mažėjimą (disponavimo pornografinio turinio dalykais taip pat), o disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, kreivė kyla.

5 pav. Užregistruotų disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, ir nusikaltimų bei baudžiamųjų nusižengimų dorovei dinamika 2003 – 2010 m.

BK XLIV skyrius – Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai dorovei

BK 309 str. – visi atvejai, kai disponuojama pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojami suaugusieji.

Apibendrinant galima padaryti išvadą, kad būtent vaiko išnaudojimo pornografijai ir disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, atvejai pastaruojų metu susilaukia didesnio tiek visuomenės dėmesio bei vertinimo, tiek teisėsaugos institucijų atitinkamų veiksmų bei reakcijos. Tai gali lemti dėmesio stoką kitoms nusikalstamoms veikoms, kuriomis kėsiniama į vaiko interesus.

Vis dėlto ne visos užregistruotos vaiko išnaudojimo pornografijai ar disponavimo pornografinio turinio dalykais veikos buvo ištirtos. 2009 m. iš visų pradėtų ikiteisminių tyrimų pagal BK 162 straipsnį, kaltinamojo akto perdavimu teismui pasibaigė 5 atvejai, 2008 m. – 9, 2006 m. – 1, 2005 m. 1, 2007 m., 2004 m. ir 2003 m. tokių atvejų nebuvo.

3 lentelė. Kaltinamojo akto perdavimu teismui pasibaigę ikiteisminiai tyrimai pagal BK 162 straipsnį

	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
BK162 str.	-	-	1	1	-	9	5	36

Kalbant apie BK 309 straipsnio 2 dalį, 2009 m. kaltinamasis aktas teismui buvo perduotas dešimtyje bylų, 2008 m. – 9, 2007 m. – nei vienoje, 2006 m. – 1, 2005 m. – 4.

4 lentelė. Kaltinamojo akto perdavimu teismui pasibaigę ikiteisminiai tyrimai pagal BK 309 straipsnio 2 dalį

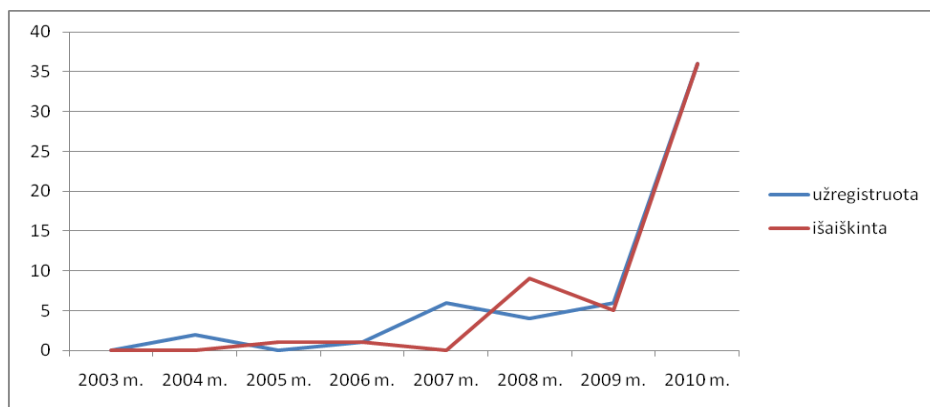
	2003 m.	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.	2009 m.	2010 m.
BK 309 str. 2 d.	-	-	4	1	-	9	10	32

Pažymėtina, kad statistiškai kiekvienais metais, remiantis BPK 3 straipsniu (aplinkybės, dėl kurių baudžiamasis procesas negalimas), yra nutraukiama 1 – 3 bylos, susijusios su vaiko išnaudojimu pornografijai. Panašūs duomenys pateikiami ir kalbant apie tai, kad kasmet nuo 1 iki 3 procesų pasibaigia teismo baudžiamąjį įsakymą priėmimu²⁰².

²⁰² Išskyrus 2009 m., kai teismo baudžiamasis įsakymas dėl disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, buvo priimtas 14 kartų.

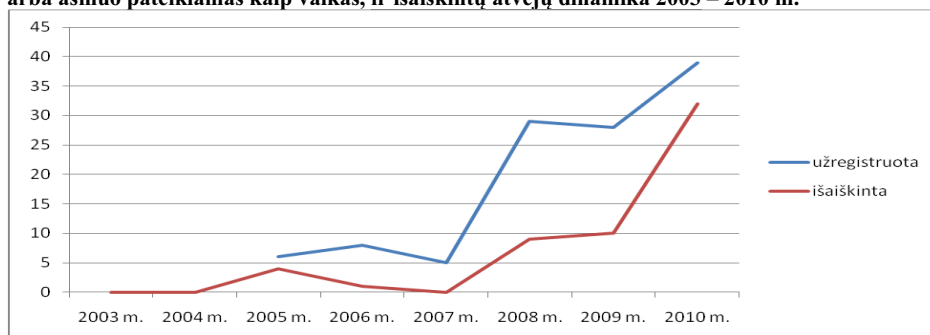
Lyginant nusikalstamų veikų išaiškinamumą matyti, kad atotrūkis tarp užregistruotų ir išaiškintų vaiko išnaudojimo pornografijai atvejų nėra itin didelis. Išaiškinama beveik tiek pat nusikalstamų veikų, kiek ir užregistruojama.

6 pav. Užregistruotų vaiko išnaudojimo pornografijai ir išaiškintų atvejų dinamika 2003 – 2010 m.

Šis santykis didesnis kalbant apie veikas, kai disponuojama pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas.

7 pav. Užregistruotų disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, ir išaiškintų atvejų dinamika 2003 – 2010 m.

Tokius skirtumus būtų galima paaiškinti tuo, kad vaiko išnaudojimas pornografijai yra pavojingesnė nusikalstama veika, susilaukianti didesnio

teisėsaugos institucijų dėmesio, ir jų padarymo skaičius yra mažesnis, kas irgi leidžia susikoncentruoti ties tais keliais užfiksuotais atvejais.

Taigi, oficialioji šalių statistika byloja viena, įvairių kriminologinių tyrimų rezultatai – visai ką kita. Tačiau ir pačių tyrimų pateikiami paplitimo rodikliai yra tokie įvairūs, kad sunku juose susigaudyti. Vaiko išnaudojimo pornografijai paplitimas čia svyruoja nuo vos kelių iki keliasdešimt procentų. Vis dėlto gilinantis paaiškėja, kad tokie dideli skirtumai nėra atsitiktiniai. Pirmiausia vertėtų pažymėti, jog paprastai yra skiriama oficialioji statistika ir nepriklausomų tyrėjų darbai. Oficialioji statistika yra grindžiama naujais, per vienų metų laikotarpį užfiksuotais atvejais, apie kuriuos buvo pranešta socialinėms tarnyboms, kurie buvo ištirti vaikų teisių apsaugos tarnybos darbuotojų ir buvo pakankamai seksualinės prievartos įrodymų²⁰³. Ji paprastai nurodo seksualinės prievartos atvejų, įvykusių per metus, skaičių arba dažnumą, t. y. kiek vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, tenka 1000-iui vaikų. Pavyzdžiui, JAV sveikatos apsaugos departamentas (*Administration on Children, Youth and Families*, 2002) pažymi, kad 2000 m. 1000-iui tokių vaikų teko 1,2. Palyginimui, remiantis Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2001) pateikiamais 2000 metų duomenimis, galima pabandyti tokio tipo dažnumą išskirti ir Lietuvoje – jis būtų 0,14 1000-iui vaikų, t. y. beveik 9 kartais mažesnis, negu rodo JAV to paties laikotarpio duomenys²⁰⁴.

Apibendrinant galima teigti, kad įvairūs statistiniai duomenys rodo vienokį, o kriminologinių tyrimų rezultatai – kitokį nusikalstamų veikų, susijusių su vaiko išnaudojimo pornografijai, paplitimo mastą. Tokius neatitikimus galima paaiškinti įvertinus minėtųjų nusikalstamų veikų latentiskumą, elgesį ir darbą su auka, teisėsaugos institucijų veiksmus ir tiesiog netinkamą problemos suvokimą visuomenėje (manant, kad vaiko išnaudojimas pornografijai nėra toks paplitęs, kad keltų pavojų). Lietuvoje tik pastaraisiais

²⁰³ Hopper J. Sexual Abuse of Males: Prevalence, Possible Lasting Effects and Resources. <http://www.jimhopper.com/male-ab/>.

²⁰⁴ Grigutytė N., Radušis M., Kasperavičiūtė E., Karmaza E. Lietuvos specialistai – apie vaikų seksualinę prievartą. Vilnius, 2002.

metais užfiksuojamas kiek didesnis skaičius nusikalstamų veikų, susijusių su vaiko išnaudojimu pornografijai. Natūralu, kad dėl šios priežasties vaiko pornografijos problema daugiausia nagrinėjama moksliniame diskurse, tiek atliekant įvairius kriminologinius tyrimus, tiek pateikiant teorinius apibendrinimus. Tačiau dėl teisėsaugos institucijų darbo epizodiškumo, dėl sąlygiškai nedidelio išaiškintų nusikalstamų veikų skaičiaus teismų praktikos analizė šiandien yra problemiška, dėl ko atsiranda tam tikras barjeras vertinant teorinių nuostatų įgyvendinimą praktikoje. Tokia situacija kalba apie latentinės vaiko išnaudojimo pornografijai dalies tyrimo poreikį ir išsamesnių kriminologinių tyrimų, kuriais būtų gilinamasi išimtinai į vaiko išnaudojimo pornografijai, o ne seksualinio vaiko išnaudojimo apskritai paplitimo rodiklius bei su tuo susijusias aplinkybes.

2. Vaiko pornografijos kaip nusikalstamos veikos vertinimo raida

Kalbant apie šiandieninę vaiko pornografijos paplitimo kriminologinę analizę, reikėtų akcentuoti tai, kad ši nusikalstama veika ne visada buvo vertinama kaip nusikalstama, kelianti pavojų ar pažeidžianti kokius nors gėrius. Tam, kad būtų galima geriau suvokti vaiko išnaudojimo pornografijai esmę, kaip ir kodėl šio pobūdžio draudimas atsidūrė baudžiamuosiuose įstatymuose, svarbu apžvelgti vaiko pornografijos kaip nusikalstamos veikos atsiradimo bei vystymosi istoriją: koks buvo požiūris į vaiką prieš kelis šimtus metų, kaip jis buvo vaizduojamas mene, ką buvo stengtasi parodyti piešiant jo paveikslą ir ką tai turi bendra su šiandieniniu baudžiamajame įstatyme uždraustu vaiko pornografijos suvokimu.

Per visą žmonijos istoriją vaikas buvo ta visuomenės dalis, už kurią visada viskas būdavo nuspręsta, kuri neturėjo didesnių teisių ar galimybių elgtis pagal savo valią²⁰⁵. Nepaisant to, kad XX amžiaus pradžioje vaiko teisių

²⁰⁵ L. de Mause yra vienas didžiausių šalininkų tos minties, kad istoriškai vaikas buvo žiauraus elgesio objektas (adresatas). Jis teigia, kad „kuo giliau einame į istoriją, tuo žemesnį rūpinimosi vaiku lygį randame, tuo daugiau vaikų būdavo nužudoma, paliekama, mušama ar seksualiai išnaudojama (O'Donohue W., Geer J. H. The Sexual Abuse of Children: theory and research, Volume 1. New Jersey, 1992. P. 15; Mayhall P. D., Norgard K. E. Child Abuse and Neglect. Sharing Responsibility,

jau pradedama paisyti, S. L. Holloway ir G. Valentine yra linkę traktuoti vaikus kaip socialinę grupę, kuri moksliniuose tyrimuose yra santykinai apleista²⁰⁶. Beveik kiekvienas amžius ir kultūra pasižymi tam tikromis normomis, vertybėmis, skirtingu požiūriu reguliuojant tiek suaugusio asmens seksualinį elgesį, tiek vaiko seksualinio neliečiamumo klausimus²⁰⁷. Vaiko išnaudojimas pornografijai kaip pavojinga nusikalstama veika pradėta traktuoti tik praeitame amžiuje. Tačiau tam tikrų užuomazgų diskusijoms, konkrečių apibendrinimų vienu ar kitu vaiko vaizdavimo mene aspektu galima surasti ir ankstesniuose laikotarpiuose, manoma, kad patys seniausi kūriniai buvo erotiniai²⁰⁸. Skiriamąją riba galima laikyti aštuonioliktą amžių, nuo kurio pastebimas atidesnis žvilgsnis į su vaiko atvaizdų klausimais susijusius dalykus (kiek tai susiję su jo nuogumo ar kitokio pozavimo vaizdavimu).

Nors daugiau nei du šimtai pastarųjų metų yra įvardijami kaip modernioji era, vis dėlto naudinga bent jau glaustai apžvelgti smulkesnę šio laikotarpio gradaciją, nes, pasak Marilyn R. Brown, kiekvienam iš laikotarpių būdingas tam tikras specifinis vaiko ir jo vaizdavimo aspektas²⁰⁹. Šie du šimtai metų, kurie dar kitur yra įvardijami kaip romantizmo era²¹⁰ (vaiko vaizdavimo kontekste romantizmas ir modernioji era vartojami kaip sinonimai) yra vienas

1983. P. 172). Šiai nuomonei pritaria ir R. P. Tyler, L. E. Stone (*Tyler R. P., Stone L. E. Child Pornography: perpetuating the sexual victimization of children. Child Abuse and Neglect, Vol. 9, 1985. P. 313*) bei S. Pfohl (*Pierce L., Bozalek V. Child Abuse in South Africa: an examination of how abuse and neglect are defined. Child Abuse and Neglect 28, 2004. P. 818*).

²⁰⁶ Holloway S. L., Valentine G. *Cyberkids: children in the age of information*. RoutledgeFalmer, 2003. P. 2. Knygoje išsakoma kritika sociologijos mokslui kaip disciplinai, kuri dažniausiai liečia vien tik suaugusiuosius (*adultist discipline*).

²⁰⁷ Išlikę senoviniai užrašai ir piešiniai atspindi didelį žmogaus susidomėjimą savo seksualine prigimtimi. Tiek drožiniai senovės Hindu šventyklose, tiek freskos atviruose Pompėjos griuvėsiuose, tiek nešvankios G. Boccaccio kalbis ir markizo de Sado erotinė prievarta, kuri vėliau imta vadinti sadizmu, rodo, kad žmogaus seksualumas visais laikais yra aptarinėjamas (*Goldstein M. J., Kant H. S., Hartman J. J. Pornography and Sexual Deviance. University of California Press, 1973. P. 5-7; Stevenson O. Child Abuse. Public Policy and Professional Practice. Harvester Wheatsheaf, 1989. P. 74-75*).

²⁰⁸ Hill Ch. *Erotica: an illustrated anthology of sexual art and literature*. New York: Carroll and Graf. 1992. P. 6.

²⁰⁹ Marilyn R. Brown. *Picturing Children. Constructions of Childhood between Rousseau and Freud*. Ashgate 2002. P. 192.

²¹⁰ G. Dimock romantizmo epochą laikė centrine kalbant apie vaikystę ir jos atvaizdavimą nuotraukose. *Ibid.* P. 192.

pagrindinių laikotarpių vaikystės ir vaiko vaizdavimo istorijoje, todėl šiuo atveju reikia detalesnės analizės²¹¹.

Dėl savo natūralumo ir vaikiško nekaltumo atvaizdai, kuriuose yra pavaizduotas vaikas, atrodo lyg būtų nepavaldūs laikui, todėl yra nepakeičiami. Tai buvo pagrindinė idėja laikotarpio, kuris įvardijamas kaip „nekaltumo amžius“. „Nekaltumo amžius“ prasidėjo tik kiek anksčiau nei prieš du šimtus metų. Iš prigimties nekalto vaiko atvaizdai kartais dar yra vadinami romantizmo atvaizdais, nes romantizmo epocha prasidėjo tuoj pat po „nekaltumo amžiaus“. Kadangi per paskutinius du šimtus metų vien tik romantizmo epochos vaiko idėja palaipsniui prisiskverbė į populiarųjį suvokimą ir kiekvieno sąmonę, kartais „nekaltumo amžius“ yra nepelnytai užmirštamasis. Dažnai girdime tik apie romantizmo epochos vaiką ir tuoj pat prasidėjusius naujuosius laikus. Tačiau romantizmo epochai būdingos ir tam tikros „smulkesnės srovės“, paliečiančios vieną ar kitą vaiko vaizdavimo momentą²¹².

Viena pirmųjų vaiko atvaizdo asociacijų mene yra Madonos glėbyje vaizduojamas išdykėlis vaikas. Čia svarbu tai, kad vaikas nevaizduojamas kaip žmogus. Jis išreiškia šventumo įsikūnijimą (krikščioniškosios dievybės)²¹³.

²¹¹ Įdomu tai, kad dar XVI amžiuje Anglijoje pasirodė pirmieji įstatymai, ginantys vaikus nuo seksualinės prievartos: berniukai buvo bandomi apsaugoti nuo prievartinės sodomijos, o mergaitės (iki 10 metų) – nuo išžaginimo. 1700 m. JAV pasirodė įspėjimai tėvams, kad jie nuolat prižiūrėtų savo vaikus ir pasirūpintų, jog šie kitų suaugusiųjų akivaizdoje niekuomet nebūtų nuogi, taip stengiantis apsaugoti juos nuo prievartos. Iš esmės tai jau buvo visuomenės pripažinimas, kad vaikai gali būti seksualiai išnaudojami. Tačiau net ir po poros šimtmečių, pereinant iš XIX amžiaus į XX amžių, Vakarų valstybėse požiūris, kad seksualinė prievarta prieš vaikus realiai egzistuoja ir kad ji sukuria problemų bei turi žalingą poveikį vaikams, nors ir egzistavo, tačiau nebuvo dominuojantis.

²¹² Pabrėžtina, kad iki pat XVIII a. apie vaiko pornografiją kalbėti labai sunku, nes įvairūs literatūros šaltiniai mini tik bendrąją sąvoką – seksualinis vaiko išnaudojimas (tik Biblijoje, tiek Senajame Testamente, tiek Senovės Romos laikais ar ankstyvaisiais viduramžiais etc.).

²¹³ Pažymėtina, kad dar iki įsigalint krikščionybei senovės civilizacijose (graikų, romėnų) suaugusiojo lytinis bendravimas su vaiku buvo visuotinai priimtinas (*de Mause L.*, 1974; *Rush*, 1980; *Schultz*, 1982) (*Silbert M. H.*, *Pines A. M.* Sexual Child Abuse as an Antecedent to Prostitution. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 5, 1981. P. 407; *Lascaratou J.*, *Poulakou – Rebelakou E.* Child Sexual Abuse: Historical Cases Byzantine Empire (324 – 1453 A. D.). *Child Abuse and Neglect*. Vol. 24, No. 8, 2000. P. 1085; *Mayhall P. D.*, *Norgard K. E.* Child Abuse and Neglect. *Sharing Responsibility*, 1983. P. 11; *Chatterjee B.* Cyberpornography, Cyberidentities and Law. *International Review of Law, Computers and Technology*. Vol. 14, No. 1, 2000. P. 89-93). Viena iš priežasčių, kodėl vis jaunesnės moterys buvo įtraukiamos į seksualinius santykius, buvo siekis išvengti venerinių ligų užkrato, be to, tikėjimas, kad santykiai su nekaltomis mergaitėmis yra vaistas nuo pačių įvairiausių ligų (*Tate T.* Child Pornography: an investigation. *Metheun*, London, 1990. P. 37). Vis dėlto su krikščionybės atėjimu ši nuostata visuomenėje imta vertinti neigiamai, vaikai laikomi nekaltumo simboliu, o bet kokie

Vaikai yra vaizduojami angelų ir kupidonų pavidalu, o šių būtybių negalima painioti su vaikais. Angelai niekada nebuvo žmonės (neretai griežtai nurodoma, jog yra klaidinga vaizduoti juos su bamba, nes jie neturėjo mirtingų motinų, vadinasi, neturėjo ir bambagyslės). Kupidonai skiriasi nuo angelų, jie yra Eroto, pagonių meilės dievo įsikūnijimai. A. Higonnet nuomone, tiek angelai, tiek kupidonai mene iki XVIII amžiaus liudija ar netgi žadina kūniškus veiksmus, kurie visiškai skiriasi nuo to, ką XXI amžiuje mes pavadintume nekaltumu²¹⁴. Taigi, nekaltumo amžiuje vaikas visada buvo vaizduojamas nuogas angelo arba kupidono pavidalu. Tokie atvaizdai nebuvo laikomi pornografinio turinio medžiaga ir jų kriminalizavimo klausimas nebuvo keliamas. Nepaisant to, kad angelų ir kupidonų atvaizdai yra būdingi ištisoms epochoms, šiandien tai nėra tas būdas, kuriuo išreiškiamas vaiko nekaltumas.

Pažymėtina tai, kad iki XVIII amžiaus vidurio vaiko kūnas paprastai buvo piešiamas panašus į suaugusiojo, kaip „mažo suaugusiojo“²¹⁵, išskyrus tam tikras nedideles išimtis. Jie buvo aprenkti kaip suaugusieji, jie elgėsi kaip suaugusieji ir jie neatrodė nekalti – tiek socialiai, tiek psichologiškai, tiek seksualiai²¹⁶.

Romantizmo epochoje vaizduojant vaiką jau daromas skirtumas tarp vaiko ir suaugusiojo, kurio anksčiau nebuvo. Ankstesniuose piešiniuose vaikai vaizduodavo suaugusiųjų pasaulį. Vaikas netgi dailėje (mene plačiąja prasme) buvo vaizduojamas kaip priemonė, atspindinti tam tikrus suaugusiųjų

seksualiniai santykiai su jais laikytini prieštaraujančiais moralei (*O'Donohue W., Geer J. H. The Sexual Abuse of Children: Theory and research, Volume 1. New Jersey, 1992. P. 189*).

²¹⁴ *Higonnet A. Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood. London: Thames and Hudson. P. 17-18.*

²¹⁵ Jenks (1996) juos vadino „miniatiūriniais suaugusiaisiais“ (*Holloway S. L., Valentine G. Cyberkids: children in the age of information. RoutledgeFalmer, 2003. P. 2*). Vieni pirmųjų vaiko istorijos tyrinėtojų *P. Aries* (1960) ir *Greenleaf* (1978) teigė, kad viduramžių visuomenė nesuvokė vaikystės kaip tam tikro instituto ir vaikų kaip specialios grupės. Jie taip pat pritarė Jenks išsakytai nuomonei dėl vaikų kaip „miniatiūrinių suaugusiųjų“ įvardijimo (*O'Donohue W., Geer J. H. The Sexual Abuse of Children: theory and research, Volume 1. New Jersey, 1992. P. 15; Haugaard J. J., Reppucci N. D. The Sexual Abuse of Children. A Comprehensive Guide to Current Knowledge and Intervention Strategies. San Francisco, 1998. P. 1*).

²¹⁶ *Higonnet A. Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood. London: Thames and Hudson. P. 17-18. J. Milam, analizuodama šio laikmečio vaiko atvaizdus, pavyzdžiui, kelia klausimą, ar miegantis vaikas simbolizuoja nekaltumą, vaikystę ar seksualumą? (*Marilyn R. Brown. Picturing Children. Constructions of Childhood between Rousseau and Freud. Ashgate 2002. P. 47*).*

gyvenimo aspektus. Romantizmo epochoje vaikai jau nepasakoja jokios suaugusiųjų gyvenimo istorijos. Priešingai, šie vaikai priverčia neigti arba leidžia mums pamiršti daugelį suaugusiųjų gyvenimo aspektų. Pagrindinis šio laikotarpio akcentas vaizduojant vaiką yra tas, kad visi romantizmo epochos vaikai dėvi kostiumus²¹⁷.

XIX a. viduryje modernaus vaiko vaizdavimas, kiek leido akademinio meno taisyklės, pasiekė žymiai platesnę auditoriją²¹⁸. Piešiniai, kuriuose pavaizduotas vaikas, išplito po visą Europą ir JAV. Populiariausias būdas pavaizduoti nuoga vaiką vis dar buvo angelo ir kupidono derinys. Tačiau jau galima išskirti penkis vaiko vaizdavimo būdus, kurie pamažu pradėjo išsigalėti ir vėliau tapo populiariausi romantizmo epochoje: 1) miniatiūrinis suaugusysis²¹⁹, 2) vaikas ant motinos rankų²²⁰, 3) vaikas su kambariniu gyvūnėliu²²¹, 4) sparnuotas „išdykėlis“²²² ir 5) linksmai (juokingai) apsirengęs vaikas²²³.

Klaidinga būtų teigti, kad šie vaiko vaizdavimo būdai šiandien neegzistuoja. Vis dėlto sudėtinga būtų lyginti skirtingų epochų atvaizdus tarpusavyje, kadangi šiandien vaiko nuotrauka yra kur kas vulgaresnė, kur kas atviresnė, su potekste, kuri kalba apie didesnį intymumą. Prieš du šimtus metų kurti atvaizdai savo turiniu nekėlė tokio didelio pavojaus vaiko neliečiamumui ar jo seksualinio apsisprendimo laisvei, kokį kelia šiuolaikinės nuotraukos, nors ir būtų sukurtos panašiu stiliumi²²⁴. Kartu tai lemia ir faktą, kad tokių

²¹⁷ Žymiausiu šio laikotarpio piešiniu, vaizduojančiu vaiką, laikomas T. Gainsborough 1770 m. sukurtas vaiko atvaizdas, pavadintas „Mėlynas berniukas“ (*Blue boy*). Šis paveikslas tuo metu tapo pačiu brangiausiu. Jis 1921 m. buvo parduotas už daugiau nei 700 000 dolerių (*Higommet A. Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood*. London: Thames and Hudson. P. 28).

²¹⁸ *Higommet A. Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood*. London: Thames and Hudson. P. 31.

²¹⁹ *A. Van Dyck, "George Villiers, Second Duke of Buckingham and Lord Francis Villiers"*. *Ibid.* P. 16.

²²⁰ *Th. Lawrence, Portrait of Mrs. John Angerstein and her Son John Julius William*. *Ibid.* P. 23; *West B. Mrs. West and her Son Raphael*. *Ibid.* P. 40.

²²¹ *E. Munier „Girl with Kittens“*, 1850-1860. *Ibid.* P. 32; *TITIAN "Clarize Strozzi"*. *Ibid.* P. 21.

²²² *C. M. Barker, "The Rose Fairy"*. *Ibid.* P. 70.

²²³ *J. Everett Millais, „Bubbles“*. 1886. *Ibid.* P. 32.

²²⁴ Dauguma šiandien egzistuojančių vaiko pornografinių nuotraukų yra 30 – 40 metų senumo (iš tokių žurnalų kaip *Lolita, Lollipops, David* etc.). Kita šiandieninė tendencija yra ta, kad vaizduojamas vaikas „jaunėjas“ (5-6 metai) (*Taylor M. The Nature and Dimensions of Child Pornography on the Internet*. University College, Cork, Ireland. 2002. P. 10).

nuotraukų gaminimas, laikymas ir pan. šiandien užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Analizuojamu laikotarpiu tokie veiksmai kriminalizuoti nebuvo.

Kita moderniosios eros kryptis yra įvardijama kaip „Aukso amžius“. Šiam laikotarpiui būdinga vaikų atvaizdus naudoti kur tik įmanoma: ant siuvinėtų dirbinių, ant sienų apmušalų, ant raštinės reikmenų, ant buities daiktų, vaizduoti vaikus kaip lėles ir pan. Apie 1900 m. atsiranda proporcingai augantis poreikis nekaltą vaiką dar labiau sureikšminti. Norima matyti ne tik nuotrauką, bet šalia jos pageidautinas ir rašytinis paaiškinimas, komentaras, potekstė ar kita nedviprasmiška užuomina²²⁵. Pavyzdžiui, iki XX a. pradžios muilo reklamų (kaip ir daugelio kitų buities daiktų) niekad nebuvo. Bet dabar jų atsiranda vis daugiau ir daugiau. Tačiau nei vaizduojamo vaiko veidas, nei pats muilas reklamos žiūrėtojui nerūpi. Svarbiausias dalykas, kurį norima parodyti tokioje reklamoje, yra ne konkreti vaiko kūno detalė, bet aura, kurią vaikas savo nekaltumu, trapumu ir drovumu padeda sukurti. Vaiko kūnas kaip toks daugiau nebeegzistuoja, nes tai yra kažkas kita: tarsi gėlė, žvaigždė, vaisius ar bet kas panašaus į tai²²⁶. Šis laikotarpis laikomas paskutiniu vaizduojančiu vaiko nekaltumą. Kartais „aukso amžius“ laikotarpis dar yra įvardijamas kaip kraštutinė romantizmo, vaizduojančio vaiką, forma²²⁷.

Vaiko išnaudojimo pornografijai pripažinimo nusikalstama veika istorijoje svarbu akcentuoti tai, kad pornografija nėra naujas reiškinys, o priešingai – senas, tik atnaujintas pasitelkus šiuolaikines priemones. Nors žmonės jau galėjo kurti pornografiją panaudodami kreidą ir molį, tikroji pornografija (tokia, kokia ji suvokiama šiandien), manoma, atsirado išradus fotoaparata²²⁸. B. Thompson pagrįstai teigia, kad seksualinis vaiko

²²⁵ *Higonnet A.* Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood. London: Thames and Hudson. P. 60.

²²⁶ *Ibid.* P. 70.

²²⁷ Nors F. S. Lane „aukso amžiumi“ siūlo įvardyti tik tą laikotarpį, kai vaiko pornografijai jau buvo galima panaudoti tam tikras technologijas (*Buzzell T.* The Effects of Sophistication, Access and Monitoring on Use of Pornography in Three Technological Contexts. *Deviant Behavior*. Vol. 26, 2004. P. 111); *O'Donohue W., Geer J. H.* The Sexual Abuse of Children: theory and research, Volume 1. New Jersey, 1992. P. 56.

²²⁸ *Sinclair R. L., Sugar D.* Internet Based Sexual Exploitation of Children and Youth: environmental scan. NCECC, 2005. P. 26-27. T. Tate taip pat pritaria šiai nuomonei teigdamas, kad „tikrosios“ vaiko pornografijos suvokimas, tokios, kokia ją suprantame šiandien, atėjo tik išradus fotoaparata ir kamera

išnaudojimas yra toks pat senas kaip pasaulis, o vaiko pornografija – tokia pati sena kaip fotografijos industrija²²⁹. Visi regimieji vaiko atvaizdai iš nekaltos vaikystės, kaip ji buvo suprantama XVIII amžiuje²³⁰, buvo naujai atrasti ir išstbulinti XX a. pradžios piešiniuose, spaudiniuose bei iliustracijose ir perkelti į fotografiją. XX amžiaus pradžioje „aukso amžius“ virto „fotografijos amžiumi“²³¹. Buvo teigiama, kad kiekvienas, kuris tik galėjo spustelti mygtuką, galėjo naudotis ir fotoaparatu²³². Vėlgi galima teigti, kad visi vaiko atvaizdai telpa į tas pačias penkias kategorijas, kurios buvo būdingos ir XIX amžiuje. Tačiau skiriasi formatas, galimybės, ir nuotraukų paplitimas praktiškai tapo nekontroliuojamas²³³. Tokiose nuotraukose turi būti įgyvendinami du vienas kitam prieštaraujantys tikslai. Viena vertus, vaikas turi būti vaizduojamas

(Tate T. Child Pornography: an investigation. Metheun, London, 1990. P. 34). T. Tyler pažymi, kad atsiradus šioms technologijoms pirmiausia buvo fiksuojami vien tik mergaičių atvaizdai: P. Chabas (“September Morn”), T. Gotch (“The Child Enthroned”), A. Point (“Puberty”), S. Daynes – Grassot (“Child Before the Mirror”), W. Sargeant Kendall (“Reflection”), C. Larsson (“The Little Girl’s Room”), L. Perraut (“Bachus as a Child”) (Ibid. P. 35). Tačiau literatūroje išreiškiama ir kitokia nuomonė, kad pornografijos atsiradimo atskaitos tašku derėtų laikyti 1970 m., kai pornografija tapo verslu, nešančiu didelį pelną, nes žmonės priėmė ją kaip normalų reiškinį (Klain E. J., Davies H. J., Hicks M. A. Child Pornography: the criminal justice system response. National Centre for Missing and Exploited Children, 2001. P. 8). 1977 m. JAV egzistavo 264 mėnesiniai žurnalai, kuriuose buvo vaizduojami vaikų arba vaikų ir suaugusiųjų lytiniai organai (Mayhall P. D., Norgard K. E. Child Abuse and Neglect. Sharing Responsibility, 1983. P. 172).

²²⁹ Thompson B. Soft Core. Moral Crusades against Pornography in Britain and America. Cassel, 1994. P. 27-30.

²³⁰ Piaget ir Kohlberg teigia, kad kalbant vaikystės tematika būtina įvertinti keletą svarbių su tuo susijusių koncepcijų: brandos, priklausomybės, pažeidžiamumo ir nepatiklumo (nepasitikėjimo) (O’Donohue W., Geer J. H. The Sexual Abuse of Children: theory and research, Volume 1. New Jersey, 1992. P. 16).

²³¹ Fotoaparatas buvo išrastas 1839 m., o 1895 m. du paryžiečiai išrado kinematografą, kuriuo užfiksuoti vaizdai jau galėjo judėti. Kaip pagrindinės fotografijos funkcijos yra įvardijamos šios: padauginti užfiksuotą įvykį, aiškiai parodyti asmenis, kurie yra vaizduojami, ir užtikrinti nuolatinį tokio įvykio rodymą (Ferraro M. M., Casey E., McGrath M. Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science. Elsevier Academic Press, 2005. P. 10).

²³² Vienas iš pirmųjų fotografų istorijoje, kuris jautė malonumą fotografuoti jaunas mergaites „bet kokiame nuogumo lygmenyje“, buvo Ch. L. Dodgson (slapyvardis L. Carroll). Pirmosios Dodgsono nuogų mergaičių fotografijos buvo padarytos 1967 m. – jis nufotografavo sergančią Beatrice Latham (šešerių metų). Iš jo darytų nuotraukų išliko tik kelios. Nors jas sunku būtų pavadinti nešvankiomis vertinant šiandieniniais standartais, Viktorijos laikais jos buvo laikomos skandalingomis ir šokiruojančiomis. Nors vieni teigia, kad Dodgsonas buvo gobšus kolekcininkas, kiti jį gina, teigdami, kad vaikai tais laikais buvo laikomi asekualiais. Tai perša mintį, kad visuomenės laikymas vaiką esant asekualiu, kartu buvo ir neigimas, kad seksualinis vaiko išnaudojimas kaip toks egzistuoja, – toks visuomenės požiūris tik neseniai pradėjo keistis. Dodgsonas sukūrė daug istorijų vaikams. Turbūt geriausiai žinoma jo knyga „Alisos nuotykių stebuklų šalyje“ (Tyler R. P., Stone L. E. Child Pornography: perpetuating the sexual victimization of children. Child Abuse and Neglect, Vol. 9, 1985. P. 314).

²³³ Iš pradžių nuotraukos buvo pasiekiamos tik visuomenės elitui, nes pirmiausia tai buvo raštingumo ir prieinamumo (įperkamo) klausimas (Paasonen S. Pornification: sex and sexuality in the media culture. New York, 2007. P. 2-13).

žavus fiziškai, tačiau toks vaizdavimas neturi būti apgalvotas (tyčia suplanuotas). Nuotraukos auditorijai turėtų būti pristatomos tokios, kad nekeltų minčių dėl vaiko tikslų sugundyti ar lengvo prieinamumo. Jos turi leisti mėgautis vaiko vaizdu ir manyti, kad tai yra „miela“, bet ne „trokštama“, juo labiau „seksualu“²³⁴. Netgi šiandien populiariausi vaiko atvaizdai būtent ir yra nuotraukos²³⁵, nes žmonės nori matyti tikrą vaiką. Skaitmeninių ir video kamerų atsiradimas reiškia, kad to paties vaiko nuotraukų gali būti padauginta šimtus kartų²³⁶. Tendencija naudoti fotografiją seksualiniam vaiko išnaudojimui išryškėjo JAV, o vėliau išplito po visą Europą. Taigi, išradus fotoaparatus atsirado ir vaiko pornografijos sąvoka. Istoriskai fotografijos amžius yra skirstomas į dar smulkesnius etapus: ankstyvoji vaiko pornografija (1960 – 1979 m., kai pornografija apskritai daugelyje šalių buvo legalizuota, pavyzdžiui, Danijoje, Švedijoje), „saulėlydžio metai“ (1980 – 1985 m.), kai buvo suprasta, jog pornografijos legalizavimas neatnešė jokių naudingų rezultatų, ir nuo 1986 m. prasidėjęs daugybės tarptautinių teisės aktų, siekiančių užkirsti kelią seksualiniam vaiko išnaudojimui, priėmimo laikotarpis²³⁷.

Nuo 1990 m. prasideda nauja epocha, susijusi su vaiko atvaizdais, kada ir kilo didžiausias susirūpinimas dėl vaiko išnaudojimo pornografijai. Šis

²³⁴ Higonnet A. Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood. London: Thames and Hudson. P. 77-78.

²³⁵ Vaiko nuotraukų, atrodo, yra visur, ir bet kas gali jas lengvai sukurti (t. y. fotografuoti). Atsižvelgiant į 1992 m. Wolfman pranešimą dėl JAV fotografijos pramonės, iš septyniolikos milijonų nuotraukų, kurias kasmet padaro kasmet mėgėjai, 37,9 % yra vaikų atvaizdai. Apklausus asmenis, kurie turi tokių nuotraukų, 63 % paaiškino, kad jose pavaizduoti „šeimos įvykiai“ (atvejai), 49 % – kad „vaikai“. 1970 m. buvo atliktas sociologinis tyrimas. Į klausimą, kuris iš respondentų namuose esančių fotografijų objektų, jiems yra svarbiausias, trečdalis respondentų tarp visų amžiaus grupių atsakė „šeimos nuotraukos“. *Ibid.* P. 88.

²³⁶ Pavyzdžiui, 2003 m. balandį N. Ferry prisipažino turįs 750 000 pornografinių vaikų atvaizdų. Neseniai atlikta policijos operacija pavadinimu *Operation Ore* padėjo nustatyti 6000 asmenų, kurie buvo užsiregistravę JAV internetiniame puslapyje, kuriame pateikiama vaiko pornografinė medžiaga. 2003 m. net 1600 iš jų buvo areštuoti.

²³⁷ Vaiko pornografijos problemos evoliuciją rodo ir kai kurių NVO pavadinimų pasikeitimai. ECPAT pirmaisiais savo gyvavimo metais reiškė *End Child Prostitution in Asian Tourism* („Sustabdykim vaiko prostituciją Azijos turizme“). 1997 m. šis pavadinimas jau pradėdamas šifruoti kitaip – *End Child Prostitution, Child Pornography and the Trafficking of Children for Sexual Purposes* („Sustabdykim vaiko prostituciją, vaiko pornografiją ir prekybą vaiku seksualiniais tikslais“) (*Tate T. Child Pornography: an investigation. Metheun, London, 1990. P. 33-69.*)

laikotarpis siejamas su kompiuterio įsigalėjimu ir jo sukurtomis galimybėmis²³⁸. Nors nuotraukos ir kiti seksualinės prievartos ar vaiko išnaudojimo atvaizdai egzistavo dar ir iki atsirandant internetui, vis dėlto interneto atsiradimas perpus sumažino visas techninių įrangų kainas ir taip palengvino nusikaltimų, susijusių su vaiko išnaudojimu pornografijai, įskaitant gaminimą, platinimą ir laikymą, darymą²³⁹. Kartu su kompiuterio atsiradimu prasidėjo diskusijos, ar vaiko pornografinės nuotraukos, sukurtos pasitelkus kompiuterinę grafiką, yra lemiančios nusikalstamą veiką, ar ne (galima išskirti nuotraukas, kurios naudojant kompiuterinę techniką sukuriamos visiškai naujai, ir nuotraukas, kurios naudojantis kompiuterine grafika yra tik patobulinamos (pavyzdžiui, visas kūnas yra sukurtas, tikra yra tik vaiko galva arba atvirksčiai))²⁴⁰. Vystantis technologijoms, vaiko pornografijos pripažinimo nusikalstama veika istorijoje galima pastebėti labai staigų šuolį: pradedant erotinėmis istorijomis Gutenbergo Biblijoje, pornografinius klausimus liečiančiais traktatais, tęsiant iliustruotais žinytais, mokačiais mylėjimosi pozų, atsiradusia spausdinimo mašina su prancūziškais atvirukais ir baigiant ištobulėjusia fotografija ir kinematografijos pramone²⁴¹.

Tinkamai apibūdinti vaiką, kuris yra vaizduojamas XXI amžiaus nuotraukose ir mene, apskritai yra tarsi iššūkis. Tokiais laikais, kai tarpusavyje susipina daugybė požiūrių, idėjų ir galimybių, užčiuopti tą vienintelę pagrindinę kryptį vargu ar įmanoma. XXI amžiaus vaiko negalima pavadinti

²³⁸ Quayle E., Taylor M. Child Pornography and the Internet: perpetuating a cycle of abuse. *Deviant Behaviour* 23 (4), 2002. P. 331–362; Maxwell K. A Sexual Odyssey. From Forbidden Fruit to Cybersex. Plenum Press, 1996. P. 252–253.

²³⁹ Violence against Children in Cyberspace. ECPAT International, 2005. P. 34. Teigiama, kad daugiau nei pusė pornografinės medžiagos sukurta JAV, kiek daugiau nei 20 % Rusijoje. Internetiniai puslapiai, kuriuos galima žiūrėti nemokamai, yra sukurti Rusijoje, JAV, Ispanijoje, Tailandė, Japonijoje ir Korėjos Respublikoje (Internet Watch Foundation (2005, July 25). Record breaking 6 months for Internet Watch Foundation. Press Release. UK: IWF. Retrieved from: <http://www.iwf.org.uk/media/news.134.htm>; Williams Ph. *Illegal Migration and Commercial Sex: the new slave trade*. 1999. P. 176).

²⁴⁰ Plačiau žiūrėti skyrelyje: „Vaiko pornografijos turėjimas (laikymas)“.

²⁴¹ Galima teigti, kad nuo XX a. pabaigos seksualumą pradedama žiūrėti visur, kur iki tol buvo nei kalbos apie tai (*Calvin Klein* reklama, sukėlusį skandalą JAV, laikoma tokio požiūrio tam tikru atskaitos tašku). Šioje reklamoje buvo vaizduojamas 15 metų berniukas su užrašu *nothing comes between me and my Calvins* (*Gibson P. Ch. More Dirty Looks: gender, pornography and power*. London: British Film Institute, 2004. P. 75-81).

naujuoju vaiku, nes tokiu buvo laikomas jau romantizmo epochoje vaizduotas vaikas. Tokių terminų kaip *postromantizmo* ar *postmodernizmo* vaikas mokslinėje literatūroje irgi vengiama. Dažniau vartojama žinančio vaiko sąvoka²⁴². Vaikas savo žiniomis nuolat lygiuojasi į suaugusiuosius, o šiame informacijos amžiuje vaikas išmano ne tik apie savo kūną, bet ir atranda savo aistras daug anksčiau, negu vaikai, gyvenę prieš du šimtus metų²⁴³. Šiandien nuotraukose matomi vaikai ne visada išreiškia bejėgiškumą, kitų primestą valią ar nesiorientavimą konkrečioje situacijoje. Neretai, jie patys yra savo norų (taip pat ir seksualinių) iniciatoriai arba bent jau neprieštaraujantys ir puikiai suvokiantys savo elgesio pobūdį. Mokslininkai pabrėžia, kad XX a. pabaiga ir XXI a. pradžia – tai pereinamasis laikotarpis vaikystės (vaikiškumo) istorijoje – laikotarpis, kuriame senieji vaikystės simboliai jau nebegyvybingi, bet naujieji dar nėra patikimi²⁴⁴.

Taigi, galima manyti, kad visais laikais esminis skirtumas interpretuojant vaiko nuotraukas buvo tas, kad kritikai ir kiti stebėtojai įžiūrėdavo visiškai skirtingas seksualines asociacijas, negu tie asmenys, kurie jas perteikdavo nuotraukoje (dažniausiai jokių seksualinių minčių jie net neturėdavo). Tai, kas anksčiau viena ar kita prasme išreikšdavo vaiko grožį, suvokiamą per vaiko nekaltumą ir trapumą, šiandien kai kuriems stebėtojams ir vertintojams kelia erotines sąsajas. Kyla klausimas, ar mūsų „modernios“ akys mato žymiai daugiau, nei galėjo ar būtų galėję matyti romantizmo laikų žmonės? Ar tas „nematomas“ smulkmenas mes interpretuojame kiekvienas pagal savo asmeninę patirtį? Nesuklysimė atsakydami, kad dabartiniame amžiuje paplitusi manija matyti seksualumą (jei ne pedofiliją) kiekvienoje vaiko nuotraukoje, nesvarbu, ar tai meninė skulptūra, ar medicininė nuotrauka, ar dailės paveikslas, atkeliavęs iš viduramžių. Apžvelgus istorinius

²⁴² „Žinantis“ vaikas nėra nei vaikas, nei suaugusysis. Jis laikomas tik lengvai pažeidžiamu daiktu (preke), stokojančiu tiek vaikystės, tiek pilnametystės atributų (*Wyness M. Childhood and Society: an introduction to the sociology of childhood. Palgrave, 2006 P. 83*).

²⁴³ Šiandien vaikai turi mažiau laiko būti vaikais (*kids seem to have less time to be kids* (Corsaro, 1007) (*Wyness M. Childhood and Society: an introduction to the sociology of childhood. Palgrave, 2006. P. 81*).

²⁴⁴ *Higommet A. Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood. London: Thames and Hudson. P. 192.*

laikotarpius, kuriuose vaikas buvo matomas ir suvokiamas vis kitaip, aišku viena, kad būtent vaiko tyrumas ir nekaltumas tapo trokštamu objektu, o tai išsirutuliojo į šiandieninę problemą, suvokiamą kaip vaiko išnaudojimas pornografijai.

Nors patys pirmieji vaiko interesus saugantys įstatymai draudė tam tikrus veiksmus, nukreiptus prieš vaiką (kuriais kėsinamasi į vaiko gerovę), dabar šių įstatymų siekiai tapo žymiai platesni ir apima vaiko reprezentacijas, tiek tikras, tiek įsivaizduojamas²⁴⁵. Vaiko pornografiją draudžiančių įstatymų tikslai yra aiškūs, nedviprasmiški ir pagirtini. Tačiau priemonės, kuriomis tokie tikslai turėtų būti įgyvendinami, ne visada pasižymi tokiu aiškumu ir neabejotinumu. Probleminiai vaiko pornografiją draudžiančių įstatymų aspektai pirmiausia atsiranda dėl neapibrėžto santykio tarp veiksmų ir atvaizdų (nuotraukų), taip pat dėl realybės (tikrovės) ir dėl kai kurių sąvokų reikšmės, interpretavimo galimybių. Be to, problemiški yra ir tie atvejai, kai tam tikros diskusijos kyla dėl dviprasmiškų vaiko pornografijos formuluočių, įtvirtintų įstatyme.

Per pastaruosius du dešimtmečius baudžiamąją atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentuojančiuose įstatymuose buvo kriminalizuota vis daugiau alternatyvių veikų, susijusių su šia nusikalstama veika²⁴⁶. XX a. aštuntasis dešimtmetis yra tas laikas, nuo kada galima kalbėti apie pirmuosius žingsnius vaiko išnaudojimą pornografijai draudžiančių įstatymų raidoje (nors apie vaiko pornografiją buvo kalbama kartu turint galvoje ir seksualinę prievartą)²⁴⁷. Šiandien įstatymai reguliuoja ne tik sąlygas,

²⁴⁵ Pastaruoju metu Lietuvoje perimant ES teisinę bazę, vaiko pornografiją draudžiantys įstatymai taip pat nuolat griežtėja ne tik sankcijų pavidalu, bet ir formuojant didesnę veiksmų alternatyvą apimančias dispozicijas.

²⁴⁶ Akdeniz Y. Internet Child Pornography and the Law – national and international responses. Ashgate, 2008. P. 9.

²⁴⁷ 1978 m. Jungtinėje Karalystėje buvo priimtas pirmasis specifinis įstatymas, skirtas kovai su vaiko išnaudojimu pornografijai. Vaiko pornografijos įstatymai visame pasaulyje turi stebėtinai trumpą istoriją (netgi JAV, kur šia problema anksčiausia pradėta rūpintis, arba kur ši problema pirmiausia ir atsirado). Iki 1977 m. tik dvi JAV valstijos turėjo įstatymus, draudžiančius nešvankiai vaizduoti vaiką nešvankioje medžiagoje ar įtraukti į dalyvavimą tokiuose renginiuose. Šiandien visose valstijose tokie veiksmai yra draudžiami. Verta paminėti 1984 m. JAV federalinį įstatymą, uždraudusį „gašlų, sukeliančių geidulį genitalijų demonstravimą“ nuotraukose. Šiame teisės akte buvo išskiriami veiksniai, kurie lėmė, ar nuotrauka, vaizduojanti vaiko kūną, yra prieštaraujanti JAV įstatymui: „<...> ar

kurioms egzistuojant vaiko nuotraukos buvo sukurtos, bet kartu bandoma reglamentuoti ir tokių nuotraukų interpretavimo galimybes. Atsižvelgiant į tai, visos vaiko nuotraukos – apsiirengusio, be drabužių, kitos nuotraukos, kurios yra tik pakeistos ar visiškai naujai sukurtos, artistiškos, komercinės ar tiesiog tėvų padarytos, – gali būti vaiko išnaudojimo pornografijai, kaip nusikalstamos veikos, dalyku²⁴⁸. Kalbant apie privačias šeimos nuotraukas ar kitus panašius meninius vaikų atvaizdus, galima teigti, kad visi tokie atvejai turi dvigubą apsaugą nuo bet kokio teisėsaugos institucijų tyrimo ar visuomenės nuomonės. Tam pritaria ir A. Higonnet, teigdama, kad tai yra konfidencialus menas arba, kitaip tariant, neliečiamas tėvų ir vaikų privatumas²⁴⁹. Nors šiandien vyrauja nuomonė, kad dažniausiai nuotraukos kontekstas turi viršenybę prieš turinį, sunku būtų vienareikšmiškai atsakyti, ar šiandien vaikas tiesiog tapo sekso objektu, ar vaiko tyrumas, jo seksualinis neliečiamumas yra labai patogi išnaudojimo forma (objektas).

Vaiko pornografijos pripažinimo nusikalstama veika raidoje svarbiu argumentu laikytinas daugelio įsitikinimas, kad vaiko išnaudojimas pornografijai skatina tolesnius seksualinius nusikaltimus prieš jį. Būtent šis argumentas tarp užsienio mokslininkų yra vienas pagrindinių argumentuojant vaiko išnaudojimo pornografijai kriminalizavimą²⁵⁰. Ar vaiko pornografija turi

pagrindinis nuotraukos akcentas buvo vaiko genitalijos arba gaktos sritis, ar nuotraukoje matoma aplinka yra seksualiai traukianti, viliojanti, ar nepilnametis buvo pavaizduotas nenatūralioje pozoje ar su netinkamais drabužiais, turint omenyje jo amžių, ar vaikas buvo visiškai ar iš dalies nuogas, ar nuotraukoje vaizduojamas seksualinis drovumas ar apsimestinis pasiruošimas užsiimti seksualiniais veiksmais, ir ar vaizdas buvo užfiksuotas turint ketinimų sukelti seksualinį stebėtojo susidomėjimą“ (The Child Protection Act of 1984 (18 U.S.C. 2251-2255). Taip pat svarbu, kaip kaltininkas naudojo nuotrauką, nepaisant tų tikslų, kurių fotografas siekė darydamas nuotraukas. Priešingai negu suaugusiųjų pornografijoje, „konstituciniai reikalavimai keliami vaiko pornografijai, yra paprastesni ir jautresni tam tikrų tvirtinimų atžvilgiu <...> išvados daromos vien tik iš stebėjimo, nepagrįstos vertinimu“. Šiame teisės akte yra ir neaiškių vietų. Ką reiškia „daryti seksualią užuominą (nedviprasmišką)“? Ar turima omenyje tam tikra kūno vieta, poza, ar drabužiai? Taip pat diskutotini ir „seksualinio drovumo“ bei „seksualinio atsako“ terminai. Įstatymo leidėjai gina savo sugebėjimą tiesiog iš nuotraukos matyti kažkieno nedviprasmiškas mintis, bet kas yra tas „kažkas“ ir kiek tokių asmenų turi būti įtraukta? Gal pakanka vieno, o jei taip – kurio? Tuo metu nelabai buvo rūpinamasi teisine kalba, apibrėžianti vaiko pornografiją. Ji buvo neaiški ir per daug aptaki, įstatymas vertino pornografiją tik kaip veiksmo įrodymą, kuris buvo atliktas su realiu vaiku.

²⁴⁸ Higonnet A. Pictures of Innocence. The History and Crisis of Ideal Childhood. London: Thames and Hudson. P. 106.

²⁴⁹ Ibid. P. 162.

²⁵⁰ Gow H. B. Child Pornography Linked to Sexual Abuse. Human Events 44:1, 7 January 1984; Adler A. The Perverse Law of Child Pornography. The Columbia Law Review. March, 2001. P. 8.

įtaką kitiems seksualiniams nusikaltimams prieš vaiką, priklauso nuo to, kaip formuluojame klausimą. Jei klausime, ar vaiko pornografija skatina vaiko seksualinį prievartavimą, žaginimą ar tvirkinimą, atsakymas, be abejonės, bus ne. Nors kai kurie vyrai, naudojantys pornografiją, neprievartauja, ir kai kurie vyrai, kurie prievartauja, nenaudoja pornografijos, vis dėlto pornografija nėra nei papildomas, nei būtinas prievartavimo stimulatorius²⁵¹. Tačiau jeigu klausime, ar vaiko pornografijos naudojimas gali būti vienas iš faktorių, turinčių įtaką vaiko seksualiniam prievartavimui, žaginimui ar tvirkinimui, tuomet analizė jau turi daugiau prasmės²⁵².

Anksčiau buvo manoma, kad pornografija neskatina smurtinio seksualinio elgesio, net jeigu ir turi netiesioginės įtakos seksualinio vaiko elgesio žalojimui. 1970 m. JAV įsteigta komisija pateikė išvadą, kad pornografija neturi jokio žalingo poveiko visuomenei (Mason, 1989)²⁵³. Ši nuostata buvo palaikoma ir vėlesnių tyrimų, nes pastebėta, kad seksualinių nusikaltimų sumažėdavo, kai pornografija buvo lengviau prieinama (B. Kutchinsky, 1973). Daugelį metų dominavo nuomonė, kad pornografinės medžiagos egzistavimas visuomenėje galėtų sumažinti seksualinių nusikaltimų skaičių. Tačiau ilgainiui toks supratimas keitėsi, ir praeito amžiaus pabaigoje atlikti pornografijos, kaip reiškinių, tyrimai atskleidė daug sričių, kur pornografija galėtų būti vertinama kaip didelės žalos sukėlėja. Buvo keliami mintis dėl egzistuojančio santykio tarp pornografijos, seksualinio smurto ir vaiko prievartavimo (Silbert, Pines, 1984).

Vienas iš pagrindinių motyvų, kodėl prasidėjo visuotinis vaiko pornografijos kriminalizavimas, ir buvo tai, jog jos naudojimas (žiūrėjimas), manoma, skatina tolesnius nusikalstamus seksualinius (kontaktinius, fizinius)

²⁵¹ *Quayle E., Loof L., Palmer T.* Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A Contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008.

²⁵² *Jensen R.* Pornography and Sexual Violence. Minnesota Centre Against Violence and Abuse, 2004. P. 2.

²⁵³ *Quayle E., Loof L., Palmer T.* Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A Contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008.

santykius su vaiku²⁵⁴. Ši teiginį yra bandę patvirtinti arba paneigti daugelis mokslininkų (R. Jensen, J. Becker, M. Kaplan, J. Cunningham-Rathner, R. Kavoussi, P. Fehrenbach, W. Smith, C. Monastersky, R. W. Deisher, A. Groth, T. Seghorn, R. Prentky, R. Boucher, Hanson, Bussiere, A. L. Horton, B. L. Johnson, L. M. Roundy, D. Williams)²⁵⁵, todėl būtina apžvelgti pagrindinius argumentus „už“ ir „prieš“, nes tai tam tikra prasme yra vaiko pornografijos, kaip nusikalstamos veikos, kriminalizavimo pagrindimo pamatas²⁵⁶. Nors S. King teigia, kad šis santykis visada bus nežinomas ir liks amžina problema²⁵⁷, yra mokslininkų, kurie mano kitaip. Pavyzdžiui, L. J. Rettinger teigia, kad tokie tyrimai yra reikalingi, ir nors jų yra atlikta santykinai nemažai (pavienių, ne išsamių), šis mokslininkas teigia, kad jų nėra pakankamai, kad būtų galima suformuluoti galutines išvadas²⁵⁸.

Tyrimai, patvirtinantys, kad egzistuoja ryšys tarp vaiko pornografijos ir kitokios seksualinės prievartos:

G. G. Abel, M. Mittelman ir J. V. Becker (1985) nustatė, kad net 88 % vyrų, kurie seksualiai išnaudojo vaikus, jaunesnius nei keturiolikos metų amžiaus, naudojo pornografinę medžiagą. Deja, nei medžiagos rūšis (žurnalai, vaizdajuostės ar knygos), nei kokia tai buvo – vaiko ar suaugusiojo – pornografija, nebuvo nurodyta. M. Elliott, K. Browne ir J. Kilcoyne atliktas tyrimas rodo, kad kas penktas nusikaltėlis, seksualiai išnaudojantis vaiką, prieš

²⁵⁴ ET savo rezoliucijoje Nr. 1307 (2002) taip pat siūlo kriminalizuoti vaiko pornografiją, manydama, kad tai skatina tolimesnius seksualinio vaiko išnaudojimo veiksmus (COUNCIL of EUROPE, Resolution 1307 (2002) on sexual exploitation of children: zero tolerance // <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta02/ERES1307.htm>).

²⁵⁵ Jensen R. Pornography and Sexual Violence. Minnesota Centre Against Violence and Abuse, 2004. P. 1; Widom C. S., Ames M. A. Criminal Consequences of Childhood Sexual Victimization. Child Abuse and Neglect, Vol. 18. No. 4, 1994. P. 304; Horton A. L., Johnson B. L., Roundy L. M., Williams D. The Incest Perpetrator. A family member no one wants to treat. Sage Publications, 1990. P. 54.

²⁵⁶ Šis argumentas ypač buvo akcentuojamas neseniai daugelyje šalių kriminalizavus paprasčiausią vaiko pornografijos laikymą (turėjimą) ir uždraudus virtualią vaiko pornografiją (kur vaiko nuotrauka sukurama pasitelkus kompiuterinę grafiką, nepanaudojus tikro (realaus) vaiko) (žr. „Vaiko išnaudojimo pornografijai objektyviosios pusės požymiai“).

²⁵⁷ Quayle E., Taylor M. Model of Problematic Internet Use in People with a Sexual Interest in Children. Cyber Psychology & Behavior. Vol. 6, No. 1, 2003. P. 104.

²⁵⁸ Tarp priežasčių, kodėl nėra užtekintai tyrimų šia tema, minėtasis autorius išskiria šias: sudėtinga surasti bendradarbiaujančią ir aiškią pedofilų grupę, kuri sutiktų dalyvauti tyrime; trūkumas atitinkamų palyginamųjų grupių; etiniai ir teisiniai dalykai naudojant vaiko pornografiją tokiems tyrimams atlikti, nevienodas sąvokų traktavimas (pornografijos, vaiko pornografijos, pedofilo etc.).

tai būna naudoję vaiko pornografiją²⁵⁹. M. Marshall tyrimai rodo, kad daugiau nei pusė seksualinių nusikaltėlių naudoja pornografinę medžiagą kaip parengiamąjį etapą prieš nusikaltimo darymą (*hard-core*). D. L. Carter darytas tyrimas iš dalies patvirtina tokius teiginius²⁶⁰. Tačiau D. E. Nutter ir M. E. Kearns nustatė, kad tik 16 % iš šių mokslininkų tyrime dalyvavusių vaiko išnaudotojų teigė, jog pornografija jiems buvo kaip skatinamasis elementas. Apibendrinant D. Howitt, J. Becker, R. M. Stein, G. G. Abel ir kt. tyrimus galima teigti, kad dauguma seksualinių nusikaltėlių (64 % – 89 %) naudoja suaugusiųjų pornografiją²⁶¹. J. McCullough atliktu tyrimu nustatyta, kad asmenys, kurie buvo aptikti laikant (turint) nešvankias vaiko pornografines ar pseudo pornografines nuotraukas, galėjo būti tiesiogiai susiję su seksualiniu vaiko išnaudojimu²⁶².

Akivaizdu, kad žmonės, kurie naudoja vaiko pornografiją, gali būti tiesiogiai įtraukti į kontaktinį elgesį su vaikais. Vis dėlto manytina, kad egzistuoja didelė grupė ir tokių žmonių, kurie apsiriboja būtent vaiko pornografijos laikymu (turėjimu) arba kuriems vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) neturi nieko bendra su seksualiniu potraukiu vaikui²⁶³.

Disertacijos autoriaus atlikto tyrimo Lietuvoje duomenimis, kad vaiko pornografija skatina tolesnį seksualinį vaiko išnaudojimą, nurodė 35 respondentai iš tiek pat apklaustų. Belgijos specialistų nuomonė šiuo klausimu

²⁵⁹ Elliot M., Browne K., Kilcoyne J. Child Sexual Abuse Prevention: what offenders tell us. Child Abuse and Neglect, Vol. 19. No. 5, 1995. P. 582.

²⁶⁰ Rettinger L. Jill. The relationship between child pornography and the commission of sexual offences against children. A review of the literature, 2000. P. 11. D. S. Armagh taip pat teigia, kad tokių „dvigubų nusikaltėlių“ (angl. *dual offenders*) yra nuo 35 % iki 51 % (Wolak J., Finkelhor D., Mitchell K. J. Child Pornography – Possessors Arrested in Internet – Related Crimes: findings from the National Juvenile Online Victimization Study. National Centre for Missing and Exploited Children, 2005. P. 16).

²⁶¹ *Ibid.* P. 3-4.

²⁶² „Šis hobis mums atsibosta po kurio laiko ir mes šiek tiek surizikuojame gauti naujų dalykų arba realios patirties. Tai natūrali progresija. Kaip vogimas. Pradedi nuo mažų. Atsibosta. Eini prie didesnių daiktų“ (cituojamas apklaustas nusikaltėlis) (McCullough J. Regulating the Internet Pornography Industry: an Enforcement Perspective. The New Zealand Postgraduate Law E-Journal. Issue 3).

²⁶³ Taylor M., Quayle E. The Internet and Abuse Images of Children. P. 21-22; Harrison Ch. Practice Development Workshop. Making Research Count. Thursday 14, June 2007. Pavyzdžiui, policijos reido *Operation Viola* metu nustatyta, kad nei vienas iš 49 asmenų, kurie buvo nuteisti dėl vaiko išnaudojimo pornografijai ir atlikę bausmę vėliau sugrįžo į įkalinimo įstaigą, nebuvo kaltinamas tolimesniu vaikų išnaudojimu (seksualiniu).

iš esmės panaši: 36 iš 40 atsakė teigiamai (kad skatina)²⁶⁴. Taigi, galima manyti, kad vienas iš pagrindinių motyvų, kodėl Lietuvos ir Belgijos specialistų nuomone, vaiko pornografija turėtų būti kriminalizuota baudžiamajame įstatyme, yra skatinamasis seksualinio vaiko išnaudojimo veiksnys, t. y. kad vaiko pornografija yra tarsi tolesnės seksualinės prievartos prieš vaiką „pirmasis žingsnis“.

Tyrimai, paneigiantys, kad egzistuoja ryšys tarp vaiko pornografijos ir kitokios seksualinės prievartos:

D. Howitt (1995) atliko tyrimą su vienuolika seksualinių nusikaltėlių, kurie kolekcionavo ir vaiko pornografiją, kad sužinotų, kokią įtaką tai darė tolesniam jų elgesiui. Daugiau nei pusė apklaustųjų naudojo ir suaugusiųjų pornografinius atvaizdus. Didžioji dalis respondentų teigė naudoję „nepornografinę pornografiją“, t. y. reklamas, filmus vaikams ir pan. Galima išvada iš minėto tyrimo yra ta, kad toli gražu ne visi pedofilai naudoja vaiko pornografiją, dar daugiau, ne visus tokia pornografinė medžiaga seksualiai jaudina. Šiam teiginiui yra pritariama ir W. L. Marshall, H. E. Barbaree ir D. Christophe pranešime, kuriame teigiama, jog kas penktas tyrime dalyvavęs pedofilas, matydamas vaiko pornografinę medžiagą, falometriniu tyrimo metu nebuvo susijaudinęs (tai reiškia, kad kai kuriuos jų jaudina tik konkreti situacija, o ne konkreti nuotrauka).

Iš 160 J. Becker ir R. M. Stein apklaustų jaunuolių, vos 10 % teigė, kad pornografija galėtų turėti įtaką darant seksualinius nusikaltimus. 84 % D. E. Nutter ir M. E. Kearns apklaustų asmenų teigė, jog pornografijos naudojimas neturėjo nieko bendra su jų daromais nusikaltimais. J. Proulx, C. Perreault ir M. Ouimet peržiūrėjo 44 seksualinių nusikaltėlių bylas ir nustatė, kad tik ketvirtadalis naudojo pornografinę medžiagą²⁶⁵.

Būtina paminėti tyrimą, kurį atliko M. Lipkin ir D. Carns. Jo metu buvo apklausti 7484 psichiatrai ir 3078 klinikinės psichologijos specialistai. Į

²⁶⁴ Žiūrėti 1 priedą, 8 grafinį vaizdą.

²⁶⁵ Rettinger L. Jill. The relationship between child pornography and the commission of sexual offences against children. A review of the literature, 2000. P. 9-10.

klausimą, „ar savo profesinėje praktikoje jūs susidūrėte su atvejais, kai buvo aišku, jog pornografinė medžiaga buvo tas veiksnys, kuris skatina antisocialinį elgesį“, net 80 % respondentų atsakė neigiamai²⁶⁶.

Be abejo, įmanoma, kad individai naudoja vaiko pornografiją seksualiniam poreikiui stimuliuoti, tačiau tai nereiškia, kad jie yra pasirengę bet kuriuo momentu išnaudoti vaiką seksualiai. Tai palyginti galima su suaugusiųjų pornografija ir seksualiniais nusikaltimais prieš moteris. Tie asmenys, kurie žiūri suaugusiųjų pornografiją, dar nereiškia, kad eina į gatves ir žagina moteris. Todėl galima sutikti su A. D'Amato nuomone, kad jeigu vaiko pornografija yra uždrausta dėl to, kad tai gali išprovokuoti seksualines atakas prieš vaikus, tai tuomet turi būti uždrausta bet kokia pornografija tam, kad būtų apsaugoti visi kiti²⁶⁷.

Tyrimai, iš dalies patvirtinantys arba paneigiantys, kad egzistuoja ryšys tarp vaiko pornografijos ir kitokios seksualinės prievartos prieš vaiką:

Tyrimuose, kuriuose dalyvavo tiek aukos, tiek seksualiniai nusikaltėliai, daroma išvada, kad yra tokių nusikaltėlių, kurie šalia kontaktinio seksualinio vaiko išnaudojimo naudoja ir vaiko pornografiją (Belanger et al.²⁶⁸; Itzin, 1997²⁶⁹; Kelly, Wingfield, Burton, Regan; Erickson, Walbek, Seely²⁷⁰; Groth, Oliveri; Hartman, Burgess, Lanning²⁷¹; Holmes, Schetky; Tate T.²⁷²). Pagrindiniu šių tyrimų trūkumu galima įvardyti tai, kad pasirinktos bylos ir

²⁶⁶ MacNamara D. E. J., Sagarin E. Sex, Crime and the Law. The Free Press. New York, 1977. P. 97.

²⁶⁷ D'Amato A. A New Political Truth: Exposure to Sexually Violent Materials Causes Sexual Violence, 31 William & Mary Law Review 575 (1990). Teismas *Ashcroft* byloje konstatavo, kad argumentas, nurodantis nusikaltimo perspektyvą, pats savaime dar nepateisina įstatymų, kurie vienaip ar kitaip riboja konkrečias asmens laisves. Netgi jeigu vaiko pornografija skatina neteisėtus veiksmus, tai nėra pakankamas pagrindas ją uždrausti (*Taylor M., Quayle E.* Child Pornography: an Internet Crime. Bunner-Routledge, 2003, Great Britain. P. 38). Teismas nurodė, kad vaiko išnaudojimas pornografijai „virtualiu būdu“ nėra iš esmės susijęs su tolimesniu seksualiniu vaiko išnaudojimu (*Ashcroft v. Free Speech Coalition*, 535 U.S. 234).

²⁶⁸ Beech A. R., Elliott I. A., Birgden A., Findlater D. The Internet and Child Sexual Offending: a criminological review. *Aggression and Violent Behaviour* 13, 2008. P. 216-228.

²⁶⁹ Itzin C. Pornography and the Organisation of Intrafamilial and Extrafamilial Child Sexual Abuse: Developing a Conceptual Model. *Child Abuse Review*. Vol. 6, 1997. P. 94-106.

²⁷⁰ Ridenour A., Miller A. R., Joy K. L., Dean R. S. Profile Analysis of the Personality Characteristics of Child Molesters Using the MMPI-2. *Journal of Clinical Psychology*, Vol. 53 (6), 1996. P. 575-586.

²⁷¹ Carr A. Internet Censorship Offending: A Preliminary Analysis of the Social and Behavioural Patterns of offenders.

²⁷² Tate T. Child Pornography: an investigation. Metheun, London, 1990.

atvejai atspindi tik tam tikrą (pasirinktą) asmenų grupę, ir daromų apibendrinimų negalima taikyti visiems kitiems atvejams, nors tam tikros tendencijos pastebimos.

Vaiko pornografijos pripažinimo nusikalstama veika raida Lietuvoje. Apie vaiko išnaudojimo pornografijai problemą Lietuvoje pradėta kalbėti visai neseniai. Pirmą kartą baudžiamajame įstatyme apie vaiko pornografiją prabilta tik kiek anksčiau nei prieš dešimt metų. Tai nereiškia, kad iki tol Lietuvoje vaiko pornografijos atvejų nebuvo. Galima manyti, kad tokį atsainų šios problemos vertinimą lėmė visuomenėje susiformavęs klaidingas požiūris, pagal kurį tokio pobūdžio dalykai buvo laikomi tabu, o bet kokie vaikų skundai nebuvo laikomi reikšmingais.

Neturime žinių apie ankstyviausią lietuvių teisę (papročių teisę, o vėliau mišrią privilegijų ir papročių teisę). Ji buvo nerašyta, tad rėmėsi vietos papročiais ir sprendimą darančio asmens nuožiūra. Dėl to teisė įvairiose krašto dalyse turėjo labai įvairuoti ir galėjo keistis nepastebimai, be atskirų įstatymų leidimo aktų²⁷³. Vietos papročių niekas neužrašė, o teismų sprendimai buvo daromi žodžiu, ir nėra išlikę. Tad žinių apie vaiko išnaudojimo pornografijai atvejus, o ir apskritai apie pornografinius nusikaltimus, iš šio laikotarpio nėra.

Pirmasis rašytinis teisynas Lietuvoje buvo išleistas 1468 m. (Kazimiero teisynas). Šis teisynas apėmė tik baudžiamąją teisę, tačiau jis buvo skirtas nuosavybės santykių apsaugai, todėl, natūralu, kad vaiko pornografijos tema šiam teisės aktui yra svetima. 1529 m. Lietuvoje pirmą kartą įsigaliojo Lietuvos Statutas, kuris vėliau du kartus buvo redaguojamas ir plečiamas (naujos Statuto redakcijos įsigaliojo 1566 ir 1588 metais; šios trys Lietuvos Statuto laidos yra populiariai vadinamos Pirmuoju, Antruoju ir Trečiuoju Statutu²⁷⁴). Vis dėlto nei viename statute nebuvo kalbama apie tokią vaiko

²⁷³ A. Plateris. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės 1529 metų Statutas. Algimanto Mackaus Knygu leidimo fondas. Chicago 1971. P. 10.

²⁷⁴ Statutas pergyveno 1795 metų valstybės žlugimą ir išsilaikė tiek lietuviškose, tiek gudiškose buvusios Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės žemėse iki 1840 metų, kai jis buvo pakeistas rusiškuoju įstatymų sąvadu. Tuo pačiu laiku Statutas buvo panaikintas ir dalyje Ukrainos, kur galiojo Antrasis Statutas. Vadinasi, visų trijų statutų galiojimo laikotarpis apėmė 311 metų, nuo 1529 iki 1840. *Ibid.* P. 9-10.

seksualinio išnaudojimo formą kaip pornografiją, tokio pobūdžio nusikaltimas tų laikų visuomenėje dar nebuvo identifikuotas kaip pavojinga veika, kuri turi būti uždrausta baudžiamojo įstatymo. Galima manyti, kad jei ir pasitaikydavo tokių vaiko išnaudojimo atvejų, tai jie buvo tiek latentiški, kad niekada nekėlė poreikio tokio pobūdžio veiksmus uždrausti. Kaip tam tikrą „atsarginę“ normą galima vertinti Statuto šeštajame skyriuje įtvirtintą principą, kuris sako: „<...> tačiau jeigu atsitiktų spręsti tokią bylą, kurios nebūtų įstatymuose numatytos, tai mūsų tarybos ponai turi spręsti pagal senąjį paprotį iki to laiko, kol mes, valdovas, su mūsų tarybos ponais apsvarstysime tokius atvejus ir liepsime nutarimus įrašyti į šiuos įstatymus“ (VI skyriaus, šeštasis straipsnis)²⁷⁵. Tai tam tikras būdas teisinėms spragoms panaikinti. Hipotetiškai galima teigti, kad vaiko išnaudojimo pornografijai atvejai potencialiai galėjo būti sprendžiami pagal minėtąją nuostatą.

Nors 1903 m. Baudžiamasis statutas, galiojęs Didžiojoje Lietuvoje tarpukario laikotarpiu, nei vienu žodžiu nekalbėjo apie vaiko išnaudojimą pornografijai, vis dėlto galima rasti tam tikrų užuomazgų, kaip buvo reglamentuojam baudžiamoji atsakomybė už šiandienine reikšme suprantamus pornografinius dalykus²⁷⁶. Minėtojo akto 281 straipsnis sako, kad tas, kas nusizengė laikęs parduoti, pardavinėjęs, rodęs viešai arba kaip kitaip platinęs žinomai begėdiškus rašinius arba paveikslus, tas yra baudžiamas areštu ne daugiau kaip trims mėnesiams arba bauda ne daugiau kaip trimis šimtais rublių. Raštų arba paveikslų „begėdiškumas“ negali būti apibrėžtas *a priori*, jis turi būti teismo pripažintas arba atmetas, atsižvelgiant į kiekvienos bylos aplinkybes. Čia turima galvoj ir viešas rodymas bei skleidimas tvirkinamojo turinio spaudinių, ne tik dirbinių ar paveikslų. Neabejojama, kad „ciniškos pozos moters paveikslas literatūros veikale turi būti laikomas nepadoriu, bet specialiniame ar moksliskame veikale tas pats paveikslas, įdėtas mokslo

²⁷⁵ *Ibid.* P. 16.

²⁷⁶ 1903 m. Baudžiamasis statutas. Teisingumo ministerijos Antrojo departamento leidinys. 1919, Kaunas.

tikslais, nė kiek neįžeidžia padarumo jausmų“²⁷⁷. Abejotina, ar kuriant šio Statuto minėtają normą buvo turėta omenyje ir vaiko išnaudojimo pornografijai atvejai, kuriuos šis straipsnis galėtų apimti. Vis dėlto pagal šiandienos mąstymą, apžvelgus visus Statuto straipsnius, pastarasis galėtų būti taikomas kaip bendroji norma vaiko išnaudojimo pornografijai atvejais. Apie nedorą darbą, kuriuo užsiima nepilnametis, kalba ir Statuto 283 straipsnis. Šiame straipsnyje nurodoma, kad tas, kas nusikalto priėmęs nesukakusį septyniolikos metų, kad padarytų iš jo elgetą arba kitu nedoru darbu besiverčiantį žmogų, yra baudžiamas kalėti paprastajame kalėjime. Ar šis straipsnis potencialiai galėjo apimti vaiko dalyvavimą gaminant pornografinę produkciją, priklauso nuo to, kaip teismų praktikoje buvo interpretuojama sąvoka „nedoras darbas“²⁷⁸.

Pirmą kartą tiesiogiai vaiko pornografiją išskiriantis straipsnis į Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – BK) buvo įtrauktas tik 1998 m. liepos 2 dienos įstatymu²⁷⁹. Minėtuoju įstatymu BK 242 straipsnis (pornografinių daiktų gaminimas ir platinimas) buvo papildytas antrąja dalimi: „<...> vaikų iki aštuoniolikos metų panaudojimas pornografiniams spausdintiems leidiniams, atvaizdams, videofilmams, kino filmams ar kitiems pornografinio pobūdžio daiktams gaminti <...>“ (prieš tai šis straipsnis turėjo tik vieną dalį, kuri draudė pornografiją apskritai, t. y. pornografinių daiktų gaminimą ir platinimą, todėl galima teigti, kad vaiko pornografijos atvejai buvo baudžiami pagal bendrąją normą). Vėliau, 2000 m., minėtasis straipsnis dar kartą buvo keičiamas tobulinant pirmosios dalies dispoziciją²⁸⁰ ir sankciją

²⁷⁷ Baudžiamasis Statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų. Kaunas, 1934. P. 268.

²⁷⁸ Reikia pažymėti, kad šalia Baudžiamojo statuto Lietuvoje galiojo ir kiti baudžiamojo pobūdžio teisės aktai. Pavyzdžiui, Klaipėdos krašte galiojo 1871 m. Baudžiamasis kodeksas (*Strafgesetzbuch*), šalia kurio galiojo Klaipėdos seimelio priimti papildomi baudžiamieji įstatymai (Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (vadovėlis). Vilnius. Eugrimas, 2003. P. 79).

²⁷⁹ Valstybės žinios, 1998 07 02, VIII-849. Nr. 67-1937. Paminėtina, kad, pavyzdžiui, JAV vaiko pornografija įstatymiškai nuo suaugusiųjų pornografijos buvo atskirta 1984 m. (*Kincaid J. R. Is this Child Pornography?* (<file://localhost/C:/Users/privatus/Desktop/PhD/Internetines%20nuorodos/Salon%20%20Is%20this%20Child%20pornography.mht>).

²⁸⁰ Papildyta žodžiais „arba šių daiktų gaminimas ar kitoks platinimas“.

bei įvedant naują 3 dalį, kuria buvo uždraustas 2 dalyje numatytų pornografinio pobūdžio daiktų įgijimas ir laikymas²⁸¹.

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiame naujajame BK buvo įtvirtintas specialus straipsnis, kriminalizuojantis vaiko išnaudojimą pornografijai, kurio dispozicija skambėjo taip: „tas, kas išnaudojo vaiką pornografini produkcijai gaminti <...>“ (BK 162 straipsnis). Naujojo BK skyriuje, reglamentuojančiame nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus dorovei, 309 straipsnyje draudžiamas pornografinio turinio produkcijos gaminimas, platinimas ir viešas demonstravimas. Šio straipsnio 2 ir 3 dalys kalba būtent apie vaiko pornografiją („tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino pornografinio turinio dalykus, kuriuose atvaizduotas vaikas <...>“ (2 d.); „tas, kas viešai demonstravo ar reklamavo pornografinio turinio dalykus arba įgijo ar laikė pornografinio turinio dalykus, kuriuose atvaizduotas vaikas <...>“ (3 d.)). BK 162 straipsnis jau du kartus buvo keistas. Pirmą kartą jis buvo papildytas 2 dalimi, skelbiančia, kad už šiame straipsnyje numatytą veiką atsako ir juridinis asmuo²⁸². Antrąją pataisa buvo iš esmės pakeista pirmosios straipsnio dalies dispozicija: „tas, kas įtraukė vaiką dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose arba išnaudojo vaiką pornografini produkcijai gaminti, arba pelnėsi iš tokios vaiko veiklos, <...>“²⁸³ (pirminėje straipsnio redakcijoje buvo numatytas tik bendrojo pobūdžio teiginys – „vaiko išnaudojimas pornografini produkcijai gaminti“).

BK 309 straipsnis taip pat buvo pakeistas du kartus. Pirminiame variante buvo trys minėto straipsnio dalys. Pirmu pakeitimu buvo pakeistos abi straipsnio dalys, reglamentuojančios vaiko pornografiją. Antroji dalis įtvirtino tokią dispoziciją: „tas, kas pagamino, įsigijo, laikė, demonstravo, reklamavo ar platino pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas <...>“. Trečioji minėto straipsnio dalis buvo

²⁸¹ Valstybės žinios, 2000 07 05, VIII-1736. Nr. 54-1559.

²⁸² Valstybės žinios, 2004 02 14, IX-1992. Nr. 25-760.

²⁸³ Valstybės žinios, 2006 07 14, X-711. Nr. 77-2961. Šia pataisa iš esmės buvo įgyvendintas 2003 m. gruodžio 22 d. Europos Sąjungos Tarybos pagrindų sprendimas 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija.

pakeista į tokį variantą: „tas, kas demonstravo ar reklamavo pornografinio turinio dalykus <...>“²⁸⁴. Taigi, čia jau nekalbama apie vaiką (trečiojoje dalyje). Ankstesnėje straipsnio redakcijoje baudžiamuoju nusižengimu buvo laikomi tokie kaltininko veiksmai, kai buvo demonstruojami arba reklamuojami vaiko pornografiniai atvaizdai, tačiau vėlesnėje baudžiamuoju nusižengimu laikomas ir suaugusiųjų pornografinio pobūdžio atvaizdų demonstravimas arba reklamavimas. 2006 m. šis straipsnis buvo dar kartą keičiamas, papildant jį nauju kvalifikuojančiu nusikalstamą veiką požymiu: „tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas <..>“. Taip pat numatyta, kad už tokio pobūdžio veiksmus atsako ir juridinis asmuo (išskyrus, kai atsakomybė kyla dėl baudžiamojo nusižengimo)²⁸⁵.

Taigi, istorinės perspektyvos analizė parodo, kaip ir kada vaiko išnaudojimo pornografijai draudimas atsidūrė baudžiamuosiuose įstatymuose. Nors XVIII a. laikomas skiriamąja riba, kai vaiko išnaudojimas pornografijai pradamas kriminalizuoti, bandymus reglamentuoti baudžiamąją atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai galima įžvelgti ir anksčiau galiojusiuose teisės aktuose (bendriausia prasme vaiko gerovė buvo saugomas gėris). Pradedant vaiko vaizdavimu angelo ar kupidono pavidalu, tęsiant vaiko atvaizdų panaudojimu dekoruojant daugybę buities elementų ar su fotoaparato išradimu prasidėjusiu masiniu vaiko nuotraukų platinimu, nesuklysimė teigdami, kad šiandien paplitusi manija vaiko seksualumą ir pornografines asociacijas matyti beveik kiekvienoje vaiko nuotraukoje. Būtent požiūrių į vaiko vaizdavimą mene prieš kelis šimtus metų ir šiandieninės „seksualinės revoliucijos“ pasireiškimo skirtumai vertė baudžiamuosiuose įstatymuose kriminalizuoti su vaiko pornografija susijusius veiksmus. Lietuvoje apie vaiko išnaudojimo pornografijai problemą pradėta kalbėti visai neseniai. Pirmąjį kartą baudžiamajame įstatyme vaiko išnaudojimas pornografijai kriminalizuotas tik kiek daugiau nei prieš dešimt metų. Tačiau net ir šiandien

²⁸⁴ Valstybės žinios, 2004, IX-1992. Nr. 25-760.

²⁸⁵ Valstybės žinios, 2006, X-711. Nr. 77-2961.

vaiko išnaudojimo pornografijai sudėtis baudžiamajame įstatyme nėra nusistovėjusi, o priešingai, pasireiškia dažnu jo tobulinimu ir koregavimu.

Apibendrinant galima teigti, kad įvairūs statistiniai duomenys ir kriminologinių tyrimų rezultatai (gauti daugiausia užsienio šalyse) rodo didelį vaiko išnaudojimo pornografijai paplitimą ir aiškia didėjimo tendenciją. Nepaisant to, kad, remiantis Lietuvos Respublikoje 2003–2010 m. oficialiosios statistikos duomenimis, vaiko išnaudojimas pornografijai sudarė labai nežymią visų užregistruotų nusikalstamų veikų dalį, pastarųjų metų teismų praktikos analizė rodo, kad su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusios nusikalstamos veikos pasižymi nuolatine didėjimo tendencija. Tai lemia ir baudžiamųjų įstatymų turinį – daugelis valstybių jau kriminalizavo su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusias nusikalstamas veikas, kitos dar tik svarsto tokią galimybę, o dar kitos, kurių baudžiamuosiuose įstatymuose vaiko išnaudojimas pornografijai įtvirtintas kaip nusikalstama veika, tobulina šios nusikalstamos veikos sudėtis, pripažindamos vis daugiau alternatyvių veikų nusikalstamomis. Pastarajai kategorijai valstybių priskirtina ir Lietuva, kurios baudžiamasis įstatymas draudžia išnaudoti vaiką pornografijai, ir tokių draudžiamų veikų sąrašas plečiasi.

III. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS UŽ VAIKO IŠNAUDOJIMĄ PORNOGRAFIJAI REGLAMENTAVIMAS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Kaip minėta, baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai LR BK reglamentuojama dviejuose – BK 162 ir BK 309 – straipsniuose. Taigi, įstatymų leidėjas, nustatydamas minėtųjų veikų baudžiamumą, kartu aprašo ir šių nusikalstamų veikų požymius. Nusikalstamos veikos požymiai baudžiamajame įstatyme aprašomi nusikalstamos veikos sudėties forma²⁸⁶. Baudžiamosios teisės doktrinoje priimtina nusikalstamos veikos sudėties požymius skirstyti į objektyvius ir subjektyvius. Prie objektyviųjų požymių priskiriami nusikalstamos veikos objektas, dalykas, veika, pasekmės, priežastinis ryšys tarp veikos ir pasekmių, nusikalstamos veikos padarymo laikas, vieta, būdas, įrankiai, priemonės ir kitos aplinkybės. Subjektyviaisiais požymiais laikytini subjektas (paprastai apibūdinamas pagal amžių ir pakaltinamumą), kaltė, tikslas ir motyvas. Toliau aptarsime tik pagrindinius vaiko išnaudojimo pornografijai ir disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, požymius, kurie yra būtini kvalifikuojant veiką (objektas, dalykas, veika, subjektas bei kaltė ir tikslas (pastarasis požymis svarbus tik kai disponuojama pornografinio turinio dalykais, kai asmuo, turėdamas tikslą platinti, pagamina ar įsigyja arba platina didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas). Atskiras dėmesys skiriamas internetinės erdvės panaudojimui siekiant išnaudoti vaiką pornografijai. Kitos vaiko išnaudojimo pornografijai ar disponavimo pornografinio turinio dalykais aplinkybės – laikas, vieta, įrankiai, motyvai ir kt. – nėra būtinieji požymiai, todėl reikšmės veikos kvalifikavimui neturi, į jas gali būti atsižvelgiama realizuojant baudžiamąją atsakomybę.

Pažymėtina, kad dviejų nusikalstamų veikų sudėčių (BK 162 ir BK 309 straipsnių) analizė, akcentuojant požymių lygmenį, pateikiama kiek neįprastai, t. y. sintezės, o ne atskyrimo (atribojimo) būdu. Tokį struktūrinį sprendimą

²⁸⁶ *Piesliakas V.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006. P. 176.

nulėmė ydingas įstatymų leidėjo pasirinkimas baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko išnaudojimu pornografijai (vaiko išnaudojimas pornografijai ir disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas), reglamentuoti skirtinguose baudžiamojo įstatymo skyriuose. Disertacijos autorius laikosi nuostatos, kad abi minėtosios nusikalstamos veikos tarpusavyje yra pernelyg glaudžiai susijusios, kad būtų galima atskirai apie jas kalbėti. Atsižvelgiant į tai, abi šios nusikalstamos veikos analizuojamos paraleliai, motyvuojant tuo, kad toks pasirinktas analizės variantas padeda tiksliau atskleisti vaiko išnaudojimo pornografijai esmę bei labiau išryškina baudžiamosios atsakomybės reglamentavimo trūkumus ir su tuo susijusias problemas.

1. OBJEKTYVIEJI POŽYMIAI

1.1. *Vaiko išnaudojimo pornografijai objektas ir dalykas*

Objektas. Nusikalstamos veikos objektas – tai vertybės, kurias saugo baudžiamasis įstatymas ir kurias pažeisti kėsina kaltininkas. Kitaip sakant, nusikalstamos veikos objektas parodo tai, į ką yra nukreipta nusikalstama veika, t. y. kam nusikalstama veika padaroma žala arba sukeliama žalos grėsmė. Šiai minčiai pritaria ir V. Piesliakas teigdamas, kad tarp įvairių požymių, lemiančių žmogaus poelgio pavojingumą, svarbiausias veiksnys yra vertybės arba gėriai, kuriems šis poelgis daro žalą ar kelia pavojų²⁸⁷. Baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės paprastai matyti iš skyriaus, kuriame yra tam tikras BK straipsnis, pavadinimo. Pavyzdžiui, 1961 m. BK pornografinių daiktų gaminimas ir platinimas buvo reglamentuotas X skyriuje „Nusikaltimai visuomenės saugumui ir viešajai tvarkai“ (vaiko išnaudojimas pornografijai kriminalizuotas nebuvo)²⁸⁸. Tai reiškia, kad šiuo nusikaltimu

²⁸⁷ *Ibid.* P. 210.

²⁸⁸ Baudžiamoji atsakomybė už pornografinių daiktų gaminimą ir platinimą buvo reglamentuojama viename skirsnyje su tokiais nusikaltimais, kaip chuliganizmas, grasinimas nužudyti, nusikalstamu būdu gauto turto įgijimas arba realizavimas, priešgaisrinio saugumo taisyklių pažeidimas, narkotinių

buvo kėsinama į viešąją tvarką, dorovės normas, daroma didelė žala idėjiniam ir doroviniam žmonių, ypač jaunimo, auklėjimui, tinkamam jų dorovinių pažiūrų ir estetinio skonio ugdymui²⁸⁹. 2003 m. įsigaliojus naujam BK, kaip minėta, vaiko pornografija kriminalizuota XXIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai“. Tačiau baudžiamoji atsakomybė už pornografinių daiktų gaminimą ir platinimą reglamentuojama skyriuje – „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai dorovei“.

Tokia įstatymų leidėjo pozicija, reglamentuojant baudžiamąją atsakomybę už su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusias nusikalstamas veikas, kelia rimtų abejonių. Vienu atveju, pavyzdžiui, vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai gaminti, yra nusikaltimas, kuriuo kėsinama į vaiko ir šeimos gerovę (bendriausiąja prasme) (BK 162 straipsnis). Kitu atveju, pagaminimas ar reklamavimas pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, kelia grėsmę dorovei (BK 309 straipsnio 2 dalis). Kyla klausimas, koks visuomenės gėris iš tiesų yra pažeidžiamas, kai vaikas tampa pornografinių nusikaltimų auka?

Norint atsakyti į šį klausimą, visų pirma reikia pripažinti, kad tiek vienu, tiek kitu atveju pagrindinis ir tiesioginis gėris bendriausia prasme yra vaiko interesai. Būtent vaikas patiria didžiausią žalą, jam užkertamas kelias dorai ir sveikai vystytis. Šeimos interesai ar visuomenėje susiklosčiusių dorovinių vertybių sistema galėtų būti vertinami kaip papildomas šios nusikalstamos veikos objektas. Tačiau, panašu, kad įstatymų leidėjas laikosi pozicijos, jog, pavyzdžiui, vaiko pornografinių nuotraukų gaminimas, laikymas, platinimas ir kt., pirmiausia pažeidžia visuomenės dorovę. Vis dėlto su tokia nuostata negalima sutikti, nes, dorovę laikant pagrindiniu BK 309 straipsnio gėriu, tam tikra prasme užmirštamas vaikas, jo patiriama prievarta ir su tuo susijusios pasekmės, t. y. vaiko interesai tampa ne tokie svarbūs. Tam tikrų dviprasmybių

priemonių grobimas, neteisėtas karatė mokymas, valkatavimas ar elgetavimas arba kitoks parazitinis gyvenimas ir kt.

²⁸⁹ Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, Mintis, 1989. P. 397 (P. Žalkausko komentuotas straipsnis).

galime rasti ir teismų praktikoje, kai kalbame apie vaiko išnaudojimo pornografijai objektą. Vienoje iš bylų buvo konstatuojama, kad „vaiko išnaudojimo pornografijai atveju įstatymo saugoma vertybė yra vaiko saugumas nuo seksualinio išnaudojimo. Papildoma – vaiko seksualinis neliečiamumas“²⁹⁰. Iš esmės kalbama apie tą patį gėrį – t. y. vaiko interesus seksualinio neliečiamumo srityje. Todėl šiuo atveju to paties objekto skirstymas į pagrindinį ir papildomą kelia abejonių²⁹¹.

Kitame pavyzdyje iš teismų praktikos akivaizdžiai matyti, kad teismas, apibūdindamas skirtinguose BK straipsniuose numatytas nusikalstamas veikas, remiasi absoliučiai tapačiomis aplinkybėmis, kuriomis grindžiamas skirtingų nusikalstamų veikų padarymas:

„<...> tuo metu, kai oraliniu būdu seksualiai prievartavo nukentėjusiąją, mobiliojo ryšio telefonu Samsung E730 darė vaizdo įrašą, kurio metu filmavo nepilnametės E. B. lytinius organus, nuogą krūtinę bei seksualinį prievartavimą oraliniu būdu ir taip pagamino pornografinio turinio vaizdo įrašą, kuriame vaizduojama kaip A. S. oraliniu būdu prievartauja nepilnametę E. B.“²⁹² (BK 309 str.).

“<...>tuo metu, kai oraliniu būdu seksualiai prievartavo nukentėjusiąją, mobiliojo ryšio telefonu Samsung E730 darė vaizdo įrašą, kurio metu filmavo nepilnametės E. B. lytinius organus, nuogą krūtinę bei seksualinį prievartavimą oraliniu būdu ir taip išnaudojo nepilnametę pornografinėi produkcijai gaminti“²⁹³ (BK 162 str.).

²⁹⁰ Kėdainių rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-346-336/2008.

²⁹¹ Kai kurie mokslininkai (pavyzdžiui, Ch. Bagley) vaiko išnaudojimą pornografijai vertina kaip tam tikrą „dvigubą“ nusikaltimą (*Bagley Ch. Children, pornography and paedophilia: the limits of control. Children, Sex and Social Policy Humanistic Solutions for Problems of Child Sexual Abuse. Avebury, 1997. P. 135*). Viena vertus, tai prievartos prieš vaiką naudojimas turint tikslą seksualiai išnaudoti ir seksualiniai susijaudinti (pirmasis nusikaltimas). Kita vertus, toks išnaudojimas yra užfiksuojamas nuotraukoje, vaizduojantėje ar kitokioje laikmenoje (antrasis nusikaltimas). Vis dėlto, manytina, kad vaiko išnaudojimas pornografijai pirmiausia yra nusikaltimas, susijęs su nuotraukomis (kitokiais atvaizdais) ar seksualinės prievartos bei išnaudojimo aprašymais. Konkretūs išnaudojimo veiksmai reiškia kitų nusikaltimų buvimą – tvirkinimo, seksualinio prievartavimo ir pan.

²⁹² Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-207/2008.

²⁹³ *Ibid.*

Kaip matyti iš šio pavyzdžio, tais pačiais žodžiais grindžiamas tiek vienos, tiek kitos veikos padarymas. Būtų neteisinga teigti, kad pirmuoju atveju pažeidžiamos visuomenės dorovinės vertybės, kitu – vaiko interesai seksualinio neliečiamumo srityje. Abiem atvejais vaikas yra išnaudojamas pornografijai ir taip yra kėsinamasi į tą patį gėrį – vaiko interesus, jo asmens neliečiamumą, tolesnį normalų jo asmenybės vystymąsi²⁹⁴. Taigi, įstatymų leidėjo ydingai suformuluotos nuostatos lemia ir teismų praktikos ydingumą, kai tapačios aplinkybės sudaro prielaidą teigti, jog buvo padarytos dvi skirtingus teisinius gėrius pažeidžiančios nusikalstamos veikos.

Apskritai galima išreikšti tam tikrų abejonių dėl skyriaus, reglamentuojančio baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus dorovei. Jeigu kaltininkas tik išnaudoja vaiką pornografinėi produkcijai gaminti, bet jos neplatina arba nedemonstruoja, ar tai reiškia, kad pažeidžiami tik vaiko interesai, o dėl dorovinių ar moralinių nuostatų klausimų nekyla? Juk BK kriminalizuoja tas veikas, kurios visuomenėje yra smerkiamos, kurios neatitinka moralinių vertybių ir dorovinių normų. Galima teigti, kad baudžiamajame įstatyme kriminalizuojant visas veikas, saugoma visuomenės dorovė ir moralė. Todėl minėtąjį skyrių galima vertinti kaip perteklinį, nes kiekvienu atveju, padarius tam tikrą nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą, pažeidžiamas ne tik konkretus gėris (sveikata, nuosavybė ir pan.), bet paminama ir visuomenės dorovinė bei moralinė sankloda. Vis dėlto atsižvelgiant į darbo temą, giliau dorovės samprata ir

²⁹⁴ Panašūs atvejai pastebimi ir kitose baudžiamosiose bylose (Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1024-497/2006, Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-126-311/2006, Kauno rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N-1-274-358/2005). Pavyzdžiui, „<...> ikiteisminio tyrimo metu tiksliai nenustatytą dieną savo gyvenamojoje vietoje kaltininkas liepė mažamečiui T. J. nusirengti ir ranka liesti savo vyrišką lytinį organą. Tuo metu jis taip pat savo ranka lietė nuogo T. J. lytinį organą, šiuos veiksmus filmuodamas tiksliai ikiteisminio tyrimo metu nenustatyta vaizdo ir garso įrašymo kamera į skaitmeninę Mini DV kasetę, ir taip pagamino 7 minučių trukmės pornografinio turinio filmą, kuriame nufilmuotas vaikas, bei tvirkino mažametį T. J., t. y. išnaudojo vaiką pornografinėi produkcijai gaminti, tvirkino mažametį asmenį bei pagamino pornografinio turinio dalyką, kuriame vaizduojamas vaikas“. Šie veiksmai buvo kvalifikuoti kaip nusikaltimų, įtvirtintų BK 162 straipsnyje, BK 153 straipsnyje ir BK 309 straipsnio 2 dalyje, sutaptis (Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-12-119/2009).

nusikaltimai bei baudžiamieji nusižengimai, minimi BK XLIV skyriuje, nebus analizuojami (išskyrus BK 309 str.).

Be to, galima diskutuoti, ar nereikėtų baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko išnaudojimu pornografijai, reglamentuoti BK skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui“. Pažymėtina, kad šiame skyriuje kriminalizuotos tokios išimtinai su vaiku susijusios nusikalstamos veikos, kaip lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečio asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą (BK 151¹ str.) ir mažamečio asmens tvirkinimas (BK 153 str.). Tai suponuoja mintį, kad baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai irgi galėtų būti reglamentuojama šalia minėtų dviejų nusikalstamų veikų. Vis dėlto pabrėžtina, kad XXI skyriaus tikslas – saugoti žmogaus apskritai (o kartu ir vaiko) seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą. Kėsinimasis į vaiką šio skyriaus kontekste traktuojamas kaip kvalifikuojanti aplinkybė (pavyzdžiui, BK 149 straipsnio 3, 4 dalys, BK 150 straipsnio 3, 4 dalys). Vaiko išnaudojimas pornografijai yra nusikalstama veika, susijusi konkrečiai su vaiko interesais, nekalbant apie suaugusįjį kaip auką. Be to, BK XXI skyriuje numatytos nusikalstamos veikos, susijusios su lytinės aistros tenkinimu arba siekiu tenkinti lytinę aistrą. Nusikalstamos veikos, susijusios su vaiko išnaudojimu pornografijai, ne visada reiškia fizinį lytinį suaugusiojo kontaktą su vaiku.

Baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai labai skirtingai reglamentuojama ir užsienio valstybėse. Galima išskirti dvi valstybių grupes, priklausomai nuo pasirinkto baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimo modelio. Pirmajai grupei priklausytų valstybės, kuriose baudžiamoji atsakomybė už tokio pobūdžio nusikalstamas veikas reglamentuojama viename skyriuje (pagrindiniu ir tiesioginiu objektu laikant vaiko interesus, jo saugumą ir seksualinį neliečiamumą). Antrajai grupei priskirtinos valstybės, pagal kurių

baudžiamuosius įstatymus vaiko pornografinių atvaizdų gaminimu, platinimu ir kitomis alternatyviomis veikomis pažeidžiama dorovė (arba dorovė kartu su kitu teisiniu gėriu). Atsižvelgiant į tai, šiam modeliui priklausančios valstybės dar gali būti skirstomos į tas, kuriose nusikaltimai dorovei numatyti viename skyriuje kartu su kitais nusikaltimais (pavyzdžiui, prieš vaiką ar sveikatai) ir kuriose atskiras skyrius paskirtas vien tik nusikalstamoms veikoms dorovei ar moralei.

Prie pirmojo modelio valstybių priskiriamos, pavyzdžiui, Estija, Prancūzija, Norvegija ir Vokietija. Estijos BK vaiko išnaudojimas pornografijai reglamentuotas skyriuje „Nusikaltimai prieš nepilnamečius“. BK 177 straipsnyje kriminalizuotas nepilnamečio panaudojimas pornografinės produkcijos gamyboje, BK 178 straipsnyje – produkcijos gaminimas įtraukiant vaiko pornografiją arba vaiko pornografijos darymas prieinamos²⁹⁵. Prancūzijos BK baudžiamąją atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentuoja V skyrius „Nepilnamečio statymas į pavojų“²⁹⁶. Norvegijoje vaiko išnaudojimo pornografijai nusikaltimai numatyti skyriuje „Seksualiniai nusikaltimai prieš vaiką“²⁹⁷, Vokietijos BK tai reglamentuoja XIII skyriuje „Nusikaltimai seksualinio apsisprendimo teisei“²⁹⁸.

Taigi, atsižvelgiant į šių šalių baudžiamųjų įstatymų nuostatas, aiški įstatymų leidėjų pozicija nusikalstamose veikose, susijusiose su vaiko pornografija, pagrindiniu teisiniu gėriu, į kurį yra kėsinamasi, laikyti vaiko (nepilnamečio) interesus, jo seksualinio apsisprendimo ir neliečiamumo teisę.

Kitam modeliui priskirtinos valstybės objektu, į kurį kėsinamasi išnaudojant vaiką pornografijai, laiko ne tik paties vaiko interesus, bet ir visuomenės dorovę bei moralę (kaip jau minėta, vienos valstybės vaiko

²⁹⁵ Penal Code of Estonia (14.06.2006 entered into force, 16.07.2006 - RT I 2006, 31, 233) // www.legislationline.org.

²⁹⁶ Penal Code of France, Article 227-23. Act no. 98-468 of 17th June 1998 Article 17 Official Journal of 18th June 1998;

Ordinance no. 2000-916 of 19th September 2000 Article 3 Official Journal of 22nd September 2000 came into force the 1st January 2002 // www.legislationline.org.

²⁹⁷ Paminėtina, kad prieš tai galiojusiame Norvegijos BK redakcijoje vaiko išnaudojimas pornografijai buvo reglamentuojamas skyriuje „Sunkūs nusikaltimai viešajai moralei“.

²⁹⁸ Penal Code of Germany // www.legislationline.org. Pats straipsnis vadinasi „Pornografinių rašymų (dokumentų) platinimas“ (184 str.).

išnaudojimas pornografijai reglamentuojamas skyriuje, apimančiame abu minėtus teisinius gėrius, kitose – tik vieną iš jų). Prie šio modelio valstybių (kai apimami du teisiniai gėriai) priskirtinos Latvija, Rumunija, Rusija, Ukraina, Azerbaidžanas, Albanija ir kt. Latvijoje baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentuota XVI skyriuje „Nusikaltimai moralei ir seksualiniam neliečiamumui“²⁹⁹. Rumunijoje baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentuojama X skyriuje „Nusikaltimai ir deliktai geram elgesiui, vartojimui“³⁰⁰, Rusijoje XXV skyriuje „Nusikaltimai žmogaus sveikatai ir viešai moralei“³⁰¹. Ukrainoje baudžiamoji atsakomybė už pornografinių atvaizdų importavimą, gaminimą, pardavimą arba platinimą reglamentuojama baudžiamojo įstatymo XII skyriuje „Nusikaltimai (kriminaliniai) viešai tvarkai ir moralei“³⁰². Lyginant su išvardytomis šalimis, būtent Ukrainos BK baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimo aspektu yra praktiškai identiškas Lietuvos baudžiamajam įstatymui, nes straipsnyje, draudžiančiame suaugusiųjų pornografijos platinimą arba gaminimą ir įsigijimą turint tikslą platinti, kaip kvalifikuojantis požymis numatytas disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas.

²⁹⁹ Penal Code of Latvia (18 May 2000, 12 February 2004, 12 October 2006) // www.legislationline.org.

³⁰⁰ www.legislationline.org (this Criminal Code was adopted in 2004 and entered into force in July 2005. Amendments of 2006 are not included in the text). Įdomu tai, kad minėtajame skyriuje įvardyti tokie nusikaltimai: prostitucija, pornografinės medžiagos platinimas, vaiko pornografija, vaiko pornografija per kompiuterines sistemas, taip pat pateikiamas pornografinės medžiagos sąvokos išaiškinimas.

³⁰¹ Kalbant apie Rusijos BK, paminėtina tai, jog baudžiamoji atsakomybė už nusikaltimus dėl medžiagos ar straipsnių su pornografiniais nepilnamečio atvaizdais gaminimo ar platinimo reglamentuojama tame pačiame skyriuje su tokiais nusikaltimais, kaip narkotikų platinimas, asmens išnaudojimas prostitucijai, disponavimas psichotropinėmis medžiagomis, produktų, neatitinkančių saugumo standartų, gaminimas ir pan. Be to, tame pačiame skyriuje numatytas ir suaugusiųjų pornografijos platinimo draudimas (Penal Code of Russia, article 242.1 // www.legislationline.org).

³⁰² Penal Code of Ukraine, article 301 // www.legislationline.org. Tame pačiame skyriuje numatyti ir tokie nusikaltimai, kaip riaušės, chuliganizmas ir pan. Vaiko išnaudojimas pornografijai yra nusikaltimas viešajai moralei Azerbaidžane (Azerbaidžano BK XXVII skyrius) (Penal Code of Azerbaijan // www.legislationline.org) ir moralei bei orumui Albanijoje (Albanijos BK VIII skyrius) (Penal Code of Albania, Article 117 // www.legislationline.org).

Apibendrinant antrajam reguliavimo modeliui priklausančių valstybių baudžiamuosius įstatymus, galima daryti išvadą, kad tam tikra prasme juose ignoruojami vaiko interesai, jo seksualinio neliečiamumo teisė. Šiose valstybėse įstatymų leidėjas mano, kad išnaudojant vaiką pornografijai pirmiausia pažeidžiama vertybė yra visuomenės moralinės ir dorovinės nuostatos. Tokie argumentai kelia abejonų, nes neįvertinama tikroji vaiko išnaudojimu pornografijai daroma žala, neatspindima tikroji šio nusikaltimo esmė ir turinys. Peršasi mintis, kad kriminalizuojant vaiko išnaudojimą pornografijai norima apsaugoti visuomenę nuo tokių vaiko pornografinių nuotraukų matymo, o faktas, kad pirmiausia buvo seksualiai išnaudotas vaikas, kad tokia nuotrauka atsirastų, nėra tinkamai įvertinamas.

Lyginamuoju aspektu įvertinęs Lietuvos ir užsienio šalių patirtį reglamentuojant baudžiamąją atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai, disertacijos autorius laikosi pozicijos, kad pirmajam modeliui priskiriamos užsienio valstybės yra pasirinkusios tikslesnį ir pagrįstesnį būdą kriminalizuoti vaiko išnaudojimą pornografijai. Tai reiškia, kad pagrindiniu vaiko išnaudojimo pornografijai objektu laikant seksualinį jo neliečiamumą, asmenybės normalų formavimąsi ir vystymąsi, geriau atskleidžiama tokios nusikalstamos veikos esmė, jos pavojingumas bei vertybės, kurios yra pažeidžiamos.

Pirmajam valstybių modeliui priklausančių valstybių pasirinktas kriminalizavimo būdas, kiek tai liečia vaiko išnaudojimo pornografijai objektą, puikiai atsispindi ir tarptautiniuose teisės aktuose, kuriuose visuotinai raginama uždrausti šio pobūdžio nusikalstamas veikas. JT vaiko teisių konvencija, kalbėdama apie vaiko pornografiją, siekia vaiką apsaugoti nuo seksualinio išnaudojimo³⁰³. Taigi, šioje Konvencijoje daroma nuoroda į tai, kad vaiko

³⁰³ Pabrėžtina, kad daugybė tarptautinių susitarimų yra priimti dar iki Jungtinių Tautų Organizacijos (toliau – JTO) Vaiko teisių konvencijos įsigaliojimo ir siūlo tam tikrą vaiko teisių apsaugą, bent jau tokios apsaugos principus. Pavyzdžiui, 1921 m. priimta konvencija „Dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais“ jau kalbėjo apie tai, kad šalys privalo imtis visų įmanomų priemonių, siekiant išsiaiškinti ir nubausti tuos, kurie užsiima prekyba vaikais (International Convention for Suppression of the Traffic in Women and Children, 2 straipsnis (http://www.coe.int/T/E/human_rights/Trafficking/3_Documents/International_legal_instruments/UNT

saugumas nuo seksualinio išnaudojimo yra tas pagrindinis gėris, į kurį kėsিনamasi išnaudojant vaiką pornografijai³⁰⁴. Lietuva prie Vaiko teisių konvencijos prisijungė 1992 m. sausio 8 d., ratifikavo 1995 m. liepos 3 d. Vėliau priimti nacionaliniai teisės aktai, reguliuojantys vaiko teisių klausimus, buvo vertinami ir derinami būtent prie Vaiko teisių konvencijos. Vaikų pornografijos draudimo turinį tarptautiniu mastu detalizuoja JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos³⁰⁵. Šio protokolo preambulėje nurodoma, kad kriminalizuojant vaiko pornografiją visų pirma siekiama užtikrinti vaiko teisę į sveiką protinį, dvasinį, moralinį ar socialinį vystymąsi³⁰⁶.

Nors yra nemažai tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises³⁰⁷, vis dėlto Vaiko teisių konvencija yra tas dokumentas, kuris pirmą

S_Sup_trafficking.asp#TopOfPage). 1924 m. Ženevos deklaracija (kartais dar vadinama „penkių punktų deklaracija“ dėl penkių pagrindinių principų, įtvirtintų joje) dėl vaiko teisių (4 str.) teigia, kad vaikas turi būti apsaugotas nuo bet kokios išnaudojimo formos (Geneva Declaration of the Rights of the Child. Adopted 26 September, 1924, League of Nations (<http://www.un-documents.net/gdrc1924.htm>)) (1959 m. buvo priimta naujoji Ženevos deklaracijos redakcija, kurios 9 straipsnis pakartojo būtinybę apsaugoti vaiką nuo bet kokios išnaudojimo formos, taip pat nepriežiūros ir žiaurumo). Teigiama, kad vaikas negali būti prekybos objektas (Declaration of the Rights of the Child proclaimed by General Assembly resolution 1386 (XIV) of 20 November 1959. Office of the High Commissioner for Human Rights (<http://www.unhchr.ch/html/menu3/b/25.htm>)). 1926 m. Konvencijos dėl vergovės 1 straipsnyje nurodyta, kad vergovė – tai padėtis arba būklė asmens, su kuriuo elgiamasi iš dalies arba visiškai kaip su nuosavybe (Slavery Convention, entry into force 9 March 1927. Office of the High Commissioner for Human Rights). (Panašios nuostatos atkartotos ir 1956 m. Papildomoje konvencijoje dėl vergovės (1 straipsnio (d) punktas draudžia atiduoti vaiką ar 18 metų neturinčią paauglį kitam asmeniui už atlyginimą arba be jo, siekiant išnaudoti tą vaiką ar paauglį arba jo darbą). Kadangi vaiko išnaudojimas pornografijai gali būti laikomas viena iš vergovės formų, su tuo galima sieti ir ketvirtąjį 1948 m. priimtos Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos straipsnį, teigiantį kad „niekas negali būti laikomas vergijoje ar nelaisvas, visų formų vergija yra draudžiama“ (Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Generalinės asamblėjos priimta ir paskelbta 1948 m. gruodžio 10 d. rezoliucija 217 A (III) // Valstybės žinios, 2006, Nr. 68-2497. Lietuva prisijungė prie šios deklaracijos 1991 m. kovo 12 d.). Vis dėlto kaip pagrindinis visų šių teisės aktų trūkumas įvardijamas konkretumo ir specifikos reglamentuojant vaiko išnaudojimo pornografijai klausimą stoka. Tik priėmus Vaiko teisių konvenciją bei papildomą jos Protokolą detaliau pradėtos reglamentuoti priemonės, kurių turi būti imtasi siekiant užkirsti kelią vaiko išnaudojimui pornografijai.

³⁰⁴ Pagal JT Vaiko teisių konvencijos 34 straipsnį valstybės narės yra įpareigojamos imtis visų reikiamų priemonių, kad būtų uždraustas vaikų išnaudojimas pornografijai ir pornografiniams leidiniams // Valstybės žinios, 1995, Nr. 60-1501.

³⁰⁵ Bangladešas ir Panama buvo pirmosios valstybės ratifikavusios Protokolą atitinkamai 2000 m. rugsėjo 7 d. ir 2001 m. vasario 9 d. UNITED NATIONS HIGH COMMISSIONER FOR HUMAN RIGHTS, Status of ratification of the principal international human rights treaties.

³⁰⁶ Valstybės žinios, 2004, Nr. 108-4037.

³⁰⁷ Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių paktų 24 straipsnis (priimtas 1966-12-19 // Valstybės žinios, 2002, Nr. 77-3288), Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (priimta 1950-11-04 // Valstybės žinios, 1995, Nr. 40-987), Europos Socialinės chartijos I dalies 17 punktas (priimta 1996-05-03 // Valstybės žinios, 2001, Nr. 49-1704).

kartą konkrečiai įvardija vaiko apsaugą nuo išnaudojimo pornografijai (34 straipsnis, (c) punktas)³⁰⁸. Šis dokumentas yra tarsi takoskyra vaiko išnaudojimo pornografijai srityje, nes jame pirmąkart atskiras straipsnis paskirtas šiai problemai reglamentuoti³⁰⁹.

Kad vaiko išnaudojimu pornografijai visų pirma kėsiniama į seksualinį vaiko neliečiamumą, nurodyta ir ET Konvencijoje dėl elektroninių nusikaltimų³¹⁰ (preambulėje teigiama, kad atsižvelgiama į 1989 m. JT vaiko teisių konvenciją) bei Konvencijoje dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos³¹¹, kurios pavadinime užkoduotas saugomas gėris – seksualinis vaiko neliečiamumas.

Paminėtinas ir ES Tarybos 2003 m. gruodžio 22 d. pagrindų sprendimas „Dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija“ (2004/68/TVR), kurio preambulėje nurodoma, kad seksualinis vaikų išnaudojimas ir vaikų pornografija yra sunkus žmogaus teisių ir pagrindinės vaiko teisės į auklėjimą ir harmoningą vystymąsi pažeidimas. Akivaizdu, kad pagrindiniu gėriu, kuris šiais nusikaltimais yra pažeidžiamas, laikomi vaiko interesai, o ne visuomenės moralė bei dorovė.

³⁰⁸ Konvencijos parengiamajame procese Prancūzija ir Nyderlandai akcentavo tai, kad 34 straipsnio tikslas yra kova prieš seksualinį vaiko išnaudojimą, o ne vaiko lytinio gyvenimo suregulavimas (*Van Bueren G. The International Law on the Rights of the Child. Save the Children. Martinus Nijhoff Publishers, 1995. P. 276*). Konvencijos 35 straipsnis kalba apie prekybą vaikais dėl seksualinių tikslų. Abu straipsniai yra glaudžiai susiję, nes prekyba vaikais galima būtent dėl seksualinio išnaudojimo ar prievartos motyvų. Pagrindinis 34 straipsnio tikslas yra baudžiamosios atsakomybės už vaiko seksualinį išnaudojimą reglamentavimas. Tai iš esmės apima tris situacijas: vaiko prostituciją, vaiko pornografiją ir vaiko prekybą seksualiniais tikslais. Tam tikra reglamentavimo prasme 34 ir 35 straipsniai iš dalies sutampa turint omenyje „prekybos“ sąvoką. Nors pirmasis straipsnis daugiau akcentuoja seksualinius prekybos tikslus, 35 straipsnis yra šia prasme platesnis, nes jis apima daugybę prekybos formų (darbo, įvaikinimo ir tais pačiais seksualiniais tikslais). Įdomu tai, kad parengiamajame Konvencijos etape buvo įvairių minčių dėl minėtųjų straipsnių, kurių pagrindinė ar neturėtų būti šie du straipsniai suformuluoti viename. Vis dėlto buvo pasirinktas variantas šiuos du dalykus reguliuoti atskiruose straipsniuose, turint omenyje, kad „prekybos“ sąvoka gali apimti kur kas daugiau dalykų, ne vien tik seksualinių tikslų skatinamą prekybą. Tačiau nei vienas iš minėtųjų straipsnių nepasako, kas tai yra „seksualinis išnaudojimas“, „vaiko prostitucija“, „vaiko pornografija“, „prekyba“ ir pan. (abu straipsniai yra tik bendrojo pobūdžio nuostatos).

³⁰⁹ Konvencija kartais vertinama kaip instrumentas, siekiantis vaikystės koncepciją padaryti universalią (*Wyness M. Childhood and Society: an introduction to the sociology of childhood. Palgrave, 2006. P. 206*).

³¹⁰ Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų, 2001 11 23, Budapeštas // Valstybės žinios, 2004, Nr. 36-1188.

³¹¹ COUNCIL OF EUROPE, Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Lanzarote, 25.X.2007 // <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/treaties/Html/201.htm>.

Kad išnaudojant vaiką pornografijai pirmiausia pažeidžiamas seksualinis vaiko neliečiamumas, o ne visuomenės dorovinės nuostatos, pritaria ir daugelis mokslininkų. Vaiko išnaudojimą pornografijai Kelly, Burton, Regan ir Wyre laiko seksualinės prievartos prieš vaiką nusikaltimu. Tam pritaria ir E. Danica, L. Waterhouse, P. Dobash, J. Carnie, W. C. Wilson ir kt.³¹². Kad tai ne nusikaltimas dorovei pritaria ir daugybė NVO. Tyrimas, atliktas kartu su Lietuvos ir Belgijos NVO specialistais, aiškiai atspindi respondentų nuomonę – disponavimas pornografinio turinio dalykais, kaip ir vaiko išnaudojimas pornografijai, pirmiausia yra nusikaltimas vaikui ir šeimai, o ne visuomenės dorovei.

Apibendrinus manytina, kad baudžiamąją atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai ir disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, reikėtų reglamentuoti viename skyriuje, t. y. „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai“ (diskutuotina, ar nereikėtų baudžiamosios atsakomybės už šias nusikalstamas veikas reglamentuoti viename straipsnyje). Tai tiksliau atspindėtų tuos gėrius, kurie yra pažeidžiami išnaudojant vaiką pornografijai. Šiandieninis reglamentavimas nėra tikslus, nes suponuoja mintį, kad vienu atveju vaiko pornografija yra nusikaltimas vaikui, kitu atveju kėsিনamasi į visuomenės dorovę. Kita vertus, ydinga viename straipsnyje sujungti du savo prigimtimi visiškai skirtingus dalykus: suaugusiojo (kai yra pornografijoje dalyvaujančių asmenų sutikimas) ir vaiko pornografiją (kai vaiko sutikimas kaip toks nepripažįstamas). Atsižvelgiant į tai, tiek vaiko išnaudojimo pornografijai, tiek disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, pagrindiniu objektu reikėtų laikyti seksualinį vaiko neliečiamumą, normalų asmenybės formavimąsi ir vystymąsi.

³¹² *Qualls C. B., Wincze J. P., Barlow D. H.* The Prevention of Sexual Disorders. Issues and Approaches. Plenum Press, 1978; *Itzin C.* Pornography and the Organization of Intrafamilial and Extrafamilial Child Sexual Abuse: developing a conceptual model. *Child Abuse Review*. Vol. 6, 1997.

Dalykas. Vaiko išnaudojimo pornografijai dalykas – tai nukentėjusysis (šiuo atveju vaikas). Nusikalstamos veikos kvalifikavimui neturi reikšmės, ar nukentėjęs vaikas yra kaltininko ar jam svetimas, ar kokia nors forma jam pavaldus. Be to, mažametystė nėra šios nusikalstamos veikos specialusis požymis³¹³. Pabrėžtina tai, kad jeigu pilnametis asmuo gaminant pornografinę produkciją vaizduojamas kaip vaikas, BK 162 straipsnis neinkriminuojamas, tačiau jeigu vaikas tokioje pornografinėje produkcijoje vaizduojamas kaip suaugęs – tokie veiksmai bus inkriminuojami pagal minėtą straipsnį.

Pirmuoju atveju nusikalstamos veikos (BK 162 straipsnis) dalykas yra aiškus – nukentėjusysis, o antruoju atveju (309 straipsnis 2 ir 3 dalys) kalbame irgi apie nukentėjusįjį, tačiau kiek kitokio „pavidalo“. Tai reiškia, kad BK 309 straipsnio 2 ir 3 dalių dalykas yra nuotraukos, filmuota medžiaga, piešiniai, rašiniai ir kitokio pobūdžio medžiaga – „pornografinio turinio dalykai“ (tiksliai vertinant pagal įstatymo raidę), – kurioje užfiksuotas vaikas, atliekantis seksualinius veiksmus ar atvirai vaizduojami jo lytiniai organai³¹⁴. Kitaip sakant, tai tokia informacija, kurios turinio esmė – vaiko pornografija. Svarbu tai, kad pagal minėtojo straipsnio 2 dalį pornografinio turinio medžiagoje turi būti vaizduojamas vaikas, o 3 dalyje kaip kvalifikuojantis veiką požymis numatytas nukentėjusiojo mažametystė.

Lietuvos įstatymų leidėjas „pornografinio turinio dalykų“ sąvokos nepateikia. Todėl norint atskleisti šios sąvokos turinį reikia remtis tarptautinėmis sutartimis, kurias Lietuva yra ratifikavusi (platesnė analizė pateikiama skyriuje „Vaiko pornografijos samprata“), bei LR visuomenės

³¹³ Pažymėtina, kad kai kuriose valstybėse (pavyzdžiui, Peru, Argentinoje, Slovakijoje, Latvijoje, Estijoje ir kt.) būtent mažametystė yra laikoma atskiru šios nusikalstamos veikos požymiu. Vaiko, nesulaukusio 14 metų amžiaus, išnaudojimas pornografijai sudaro atskirą nusikalstamos veikos sudėtį (<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/CsaPeru.pdf>, <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaArgentina.pdf>, <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/CsaSlovakia.pdf>).

³¹⁴ Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentare aiškinama, kad pornografinių nusikaltimų dalykas gali būti bet kokie atvaizdai (piešiniai, skulptūros, fotografijos), eilėraščiai ir prozos kūriniai (rankraščiai, mašinraščiai, spaudiniai), dirbiniai (judančios figūrėlės, emblemos, dėžučių ir kitos detalės), pornografiniai kino filmai, fonogramos (gramfoninės plokštelės, magnetofono įrašai) ir kiti daiktai (pateikiamas sąrašas nėra baigtinis) (Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Mintis. Vilnius, 1989. P. 397).

informavimo įstatymu. Šiame teisės akte įtvirtinama pornografinio pobūdžio informacijos samprata. Tai informacija, kai atvirai ir detalai rodomas tikras ar suvaidintas lytinis aktas, lytiniai organai, tuštinimasis, masturbacija arba lytiniai iškrypimai (pedofilija, sadizmas, mazochizmas, zoofilija, nekrofilija ir kt.), ir tai yra pagrindinis tokios informacijos tikslas³¹⁵. Taigi, kai tokia pornografinio pobūdžio informacija yra užfiksuojama tam tikroje laikmenoje, galime kalbėti apie baudžiamajame įstatyme vartojamą sąvoką – pornografinio turinio dalykas.

Teismų praktikoje atsakant į klausimą, kas yra pornografinio turinio medžiaga, remiamasi būtent LR visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 38 dalimi, pavyzdžiui:

„<...> byloje esanti vaizdinė medžiaga laikytina informacija, kurioje atvirai ir detalai rodomi lytiniai organai, oralinis lytinis aktas, lytinis aktas, masturbacija ir tai yra pagrindinis tokios informacijos tikslas. Šiame vaizdo dokumente esanti vaizdinė medžiaga atitinka Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 38 dalyje pateiktą pornografinio turinio informacijos apibrėžimą ir šiai informacijos kategorijai būdingus požymius. Informacija, esanti minėtame vaizdo dokumente, yra pornografinio pobūdžio“³¹⁶.

Vienas labiausiai diskutuotinių ir todėl reikalaujantis gilesnės analizės klausimų, kalbant apie vaiko išnaudojimo pornografijai dalyką, yra pseudopornografiniai vaiko atvaizdai³¹⁷. Tikro vaiko pornografiniai atvaizdai yra uždrausti, ir tokio pobūdžio medžiaga paprastai diskusijų nekelia. Išnaudojimo aukos šiuose atvaizduose yra tikros, tai ir yra pagrindinis argumentas dėl tokių atvaizdų neteisėtumo. Tokių nuotraukų savininkai negalėtų šių nuotraukų turėti, jei kas nors nebūtų išties išnaudojęs vaikų ir tokių

³¹⁵ LR Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 38 dalis // Valstybės žinios, 1996. Nr. 71-1706 (aktuali redakcija nuo 2009-07-28).

³¹⁶ Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-471-606/2009.

³¹⁷ Pagrindų sprendimo 5 straipsnio 4 dalyje numatoma išlyga dėl nusikaltimų, susijusių su 1 straipsnio b punkto iii papunktyje numatytais pornografinio turinio dalykais, t. y. realiai neegzistuojančių vaikų pornografiniais piešiniais. Šiuos nusikaltimus valstybės narės, kiek tai draudžiama pagal Pagrindų sprendimą, gali bausti ne tik kriminalinėmis bet ir ne kriminalinėmis bausmėmis ir kitomis poveikio priemonėmis. Ši išlyga nėra aktuali Lietuvai, jeigu traktuosime, kad BK 309 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo dalykas apima tokius piešinius.

išnaudojimą užfiksavęs tokiose nuotraukose. Kita vertus, šiandien nuotraukų, kuriose vaizduojami netikri vaikai, sparčiai daugėja, darosi sudėtinga atskirti, kuri nuotrauka yra tikra, o kuri virtuali, t. y. sukurta pasitelkus grafinę techniką³¹⁸. Jeigu tokiose nuotraukose nėra pavaizduoti tikri vaikai, kyla klausimas – ką tokiu atveju mes stengiamės apsaugoti?

Atsakant į šį klausimą, pirmiausia būtina apibrėžti, kas tai yra pseudonuotrauka (netikra, apgaulinga) ir kuo ji skiriasi nuo iš dalies pakeistos (angl. *morphed*). Iš dalies pakeista – tai tokia nuotrauka, kai tam tikra vaiko kūno dalis uždedama ant suaugusiojo arba atvirkščiai. Pseudonuotrauka (kartais dar vadinama kaip virtualia) yra išimtinai sukurta pasitelkus grafinę techniką, kas reiškia, kad nėra nė vienos tikro vaiko kūno dalies, visas vaizdas yra sukurtas, išgalvotas. Tai gali būti nuotraukos su dirbtinai sukurtu seksualumu (asmuo yra „nurengiamas“ elektroniniu būdu), taip pat šiai grupei priskirtinos ir vadinamosios „uždėtos“ nuotraukos.

Pavyzdžiui, nufotografuojamas vaikas, laižantis ledus. Asmuo, kompiuteriu, nuotrauką šiek tiek pakeičia ir vietoj ledų įdeda vyriško lyties organo vaizdą. Klausimas: ar tai yra vaiko pornografija?

Nuotraukoje, be jokios abejonės, yra pavaizduotas tikras vaikas, seksualinis veiksmas – irgi. Tačiau vaikas nėra įtrauktas į seksualinio pobūdžio elgesį. Tokį vaizdą sukūrė asmuo, kuris pakeitė nuotrauką. Galima teigti, kad vaiko atvaizdas buvo panaudotas pornografinėi produkcijai gaminti.

Kitas pavyzdys: asmuo turi nuotraukų albumą, jose seksualiomis pozomis vaizduojamos nuogos moterys, jų lytiniai santykiai. Dauguma moterų, atrodo, dar nėra pilnametės. Kaltininkas kai kurių moterų galvas apkeitė su galvomis mergaičių, kurioms buvo nuo septynerių iki devynerių metų. Klausimas: ar tokios nuotraukos gali būti laikomos vaiko pornografija?

³¹⁸ Visiškai pagrįstai M. Wells, D. Finkelhor ir kt. akcentuoja, kad vaiko pornografija, tiek, kiek ji susijusi su virtualiu pasauliu, primena didėjančio „sniego kamuolio“ efektą (*Wells M., Finkelhor D., Wolak J., Mitchell K. J. Defining Child Pornography: Law Enforcement Dilemmas in Investigations of Internet Child Pornography Possession. Police Practice and Research, Vol. 8, No. 3, July 2007. P. 280; Gillespie A. A. Indecent Images of Children: the ever – changing law. Child Abuse Review, vol. 14. 2005. P. 430-443*).

Viena vertus, nėra žinomas amžius tų asmenų, kurie iš tikro yra įtraukti į vaizduojamus seksualinius veiksmus. Kita vertus, asmenys, kurie yra nuotraukose, jas pakeitus, akivaizdžiai nėra seksualinės prievartos aukos („uždėtos“ galvos perša tokią mintį, kad būtent jos yra aukos). Pavyzdžiui, JAV dėl tokio atvejo veikos kvalifikavimo problemų nekiltų, nes Vaiko apsaugos įstatymas draudžia virtualią pornografiją, kurioje vaizduojami vaikai pateikiami kaip mažamečiai³¹⁹. Lietuvos baudžiamasis įstatymas taip pat suponuoja mintį, kad minėtasis atvejis užtrauktų baudžiamąją atsakomybę, nes BK 309 straipsnio 2 dalis kalba apie pornografinio turinio dalykų pagaminimą, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas. Kita vertus, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas dėl šios problemos kol kas nėra išreiškęs savo nuomonės.

Baudžiamosios teisės teorijoje, taip pat ir teismų praktikoje analizuojami argumentai „už“ ir „prieš“ vaiko pseudofotografijų draudimą. Tarp argumentų „prieš“ paminėtina JAV Aukščiausiojo Teismo byla *Ashcroft v. Free Speech Coalition*³²⁰. JAV Aukščiausiasis Teismas patvirtino apeliacinio teismo sprendimą, kad įstatymo nuostatos, draudžiančios pseudofotografijų, kuriose vaizduojamas vaikas seksualiniame kontekste, kūrimą ir reklamavimą, yra neaiškios ir per plačios, pažeidžiančios teisę į kalbos (minčių raiškos) laisvę. Teismas savo sprendimą argumentavo tuo, kad kompiuteriu sukurtos vaiko nuotraukos nekeltų jokios grėsmės vaikams, nes tokios nuotraukos savo esme nėra susijusios su seksualine vaiko prievarta, kai į tokius veiksmus įtraukiamas tikras vaikas³²¹. Teismas atmetė argumentą, kad „virtuali vaiko pornografija“³²² skatina pedofilus išnaudoti vaikus³²³. Amerikos civilinių

³¹⁹ Ferraro M. M., Casey E., McGrath M. Investigating Child Exploitation and Pornography: the Internet, the law and forensic science.

³²⁰ *Ashcroft v. Free Speech Coalition*, 535 U.S. 234.

³²¹ Pavyzdžiui, Kanadoje, JK, Austrijoje, Nyderlanduose vaiko pornografijos turėjimas (laikymas) yra kriminalizuotas nepriklausomai nuo to, ar nuotrauka yra tikra, ar sukurta kompiuteriu. Tiek pseudo nuotraukos, tiek iš dalies pakeistos nuotraukos yra vertinamos kaip sinonimai, laikant jas vienodai darančiomis žalą vaikui – tai tarsi manipuliacija, kuri daroma naudojant kompiuterines programas ar technologijas.

³²² Virtuali fotografija neturi jokių tikros nuotraukos savybių, ji sukurta remiantis vien tik kompiuterine grafika (*Cisneros D. “Virtual Child” Pornography on the Internet: a “Virtual” victim? Duke Law & Technology Review. 0019, 9/23/2002*).

laisvių unija teigia, kad žmonių mintys yra jų privatus reikalas ir kad vaiko pseudopornografijos draudimas yra laisvos minčių raiškos pažeidimas³²⁴. Byloje *Ashcroft v. Free Speech Coalition* pateikiama nuomonė remia šį Unijos požiūrį³²⁵. Pagal jį, siekiant uždrausti vaiko pseudopornografiją, kai nėra pavaizduoto tikro vaiko, trūksta rimtesnės argumentacijos³²⁶. Minėtoji *Ashcroft* byla svarbi tuo, kad joje jau reikalaujama įrodyti, jog vaiko nuotrauka yra tikra, o ne sukurta virtualiu būdu³²⁷.

Galima pritarti S. M. Edwards nuomonei, pagal kurią pseudofotografijos kriminalizavimas nėra perspektyvus sprendimas siekiant užkirsti kelią seksualiniam vaiko išnaudojimui. Virtuali vaiko pornografija galėtų potencialiai apsaugoti vaikus nuo seksualinio išnaudojimo, nes pedofilai gali tokią medžiagą naudoti savo asmeninėms aistroms tenkinti³²⁸. Virtualios vaiko pornografijos draudimas efektyviai neapsaugos vaiko nuo išnaudotojų. Tai tiesiog eliminuos alternatyvą (kai nėra aukos), kuri vis dėlto yra mažiau atstumianti negu tikro vaiko išnaudojimas³²⁹. S. M. Edwards siūlo griežtinti bausmes tikriems vaiko išnaudotojams, o ne drausti virtualią vaiko pornografiją³³⁰. Pasak jos, jeigu virtuali vaiko pornografija būtų legali, vaiko išnaudotojai dukart pagalvotų prieš išnaudodami tikrą vaiką, kadangi tai būtų teisėtas būdas ją kurti neišnaudojant realios aukos. B. Kutchinsky taip pat

³²³ Galima teigti, kad Romeo ir Džuljetos istorija skatina paauglius žudyti, todėl taip pat turėtų būti uždrausta (išimta) iš privalomai mokykloje skaitomų literatūros kūrinių sąrašo, taip pat chemijos vadovėlių turėjimas turėtų būti uždraustas kaip, neva, skatinantis namų gamybos spirito gamybą.

³²⁴ Kad negalima kontroliuoti asmens privačių minčių, jo laisvo mąstymo, buvo ne kartą akcentuojama ir teismų praktikoje (*Kingsley International Pictures Corp. v. Regents* (360 U.S. 684), *Cf. Joseph Burstyn, Inc. v. Wilson* (343 U.S. 495), *Winters v. New York* (333 U.S. 507)).

³²⁵ *Taylor M., Quayle E.* Child Pornography: an Internet Crime. Bunner-Routledge, 2003. Great Britain. P. 38.

³²⁶ Pornografinių vaiko nuotraukų draudimo oponentai teigia, kad nusikalstamomis gali būti laikomos tik tokios nuotraukos, kuriose vaikas yra identifikuojamas ir gali būti apklaustas. S. K. Williams taip pat mano, kad pseudo fotografijų gaminimas ir laikymas (turėjimas) yra mažiau pavojinga veika negu ta, kai vaizduojamas tikras vaikas (*Williams S. K.* Child Pornography Law: Does it Protect Children? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 26 (3), 2004. P. 248).

³²⁷ M. M. Ferraro, E. Casey ir M. McGrath nuomone, virtuali neegzistuojančio vaiko nuotrauka daugiausiai diskusijų kelia tuomet, kai kalbama apie tokių atvaizdų turėjimą (laikymą) neturint tikslo juos platinti (*Ferraro M. M., Casey E., McGrath M.* Investigating Child Exploitation and Pornography: the Internet, the Law and Forensic Science. Elsevier Academic Press, 2005. P. 234).

³²⁸ *Edwards S. M. Susan.* Prosecuting Child Pornography: possession and talking of indecent photographs of children. *Journal of Social Welfare and Family Law* 22 (1), 2000. P. 5.

³²⁹ *Ibid.* P. 7.

³³⁰ *Ibid.* P. 6.

pritaria šiai nuomonei teigdamas, kad pseudopornografija (tiek vaiko, tiek suaugusiojo) gali iš tikrųjų apsaugoti vaikus. Vėlgi su šia nuostata būtų galima sutikti tuo atveju, jei ryšys tarp vaiko pornografijos ir tolesnės prievartos prieš vaiką neegzistuoja³³¹.

Nepaisant to, kad pseudonuotraukose joks vaikas nebuvo išnaudotas ar jam padaryta kitokio pobūdžio žala, galime išskirti ir tuos argumentus, kuriais bandoma pagrįsti tokio pobūdžio medžiagos kriminalizavimą. Pirmiausia, tokios nuotraukos kelia grėsmę dėl to, kad gali būti panaudotos vaiko viliojimo (angl. *grooming*)³³² procese, taip pat tokia vaiko pornografija gali duoti papildomą stimulą vaiko išnaudojimui. Be to, konkrečių vaikų veido panaudojimas pornografinėi pseudonuotraukai sukurti pažeidžia tokių vaikų teisę į orumą, asmens neliečiamumą, formuoja iškreiptą vaizdą apie vaiko „seksualumą“³³³.

Akivaizdu, kad kai seksualiniame kontekste vaizduojamas tikras vaikas, tai yra pakankamas ir pateisinamas motyvas tokio pobūdžio veiksmus kriminalizuoti. Tačiau, kriminalizuodami neegzistuojančio vaiko pseudoatvaizdus, susiduriame su sunkumais įrodinėjant, jog egzistuoja tiesioginis ryšys tarp „pornografinės vaiko nuotraukos“ (kuri yra dirbtinai sukurta) ir tarp seksualinės prievartos ar seksualinio vaiko išnaudojimo (kurio konkrečiu atveju galbūt net nebuvo). Atsakant į klausimą, ar asmens, ant kurio kūno uždėta vaiko galva, nuotrauka reiškia vaiko pornografijos sukūrimą, galima remtis standartiniu liberaliuoju požiūriu – kad bet koks veiksmas laikomas nusikalstamu tuomet, kai jis sukelia aiškią žalą (arba jos grėsmę)

³³¹ Taylor M. ir Quayle E. išsiaiškino, kad vaiko pornografija internete buvo išimtinai naudojama kaip priemonė pasiekti seksualinį susijaudinimą ir kaip pagalbinė priemonė masturbuojantis. Naudojimas vaiko pornografijos kaip priemonės masturbuojantis pats savaime nėra neteisėtas ir nekelia jokios grėsmės vaikui, nepaisant to, kad tokie veiksmai gali būti vertinami kaip šlykštūs ir atstumiantys. Jeigu to pedofilams užtektų, kad patenkintų savo seksualinius poreikius, tuomet pseudo fotografijos galėtų būti vertinamos kaip socialiai naudingos netgi jei daugumai mūsų tai keltų pasibjaurėjimą (*Taylor M., Quayle E. Child Pornography: an Internet Crime. Bunner-Routledge, 2003. Great Britain. P. 253*).

³³² Plačiau žiūrėti skyrelyje „Internetinė erdvė kaip specifinis nusikaltimo padarymo būdas“.

³³³ ET rekomendacijoje Nr. (2001) 16 pripažįstama, kad kompiuterinės grafikos būdu perdirbta nuotrauka turėtų būti laikoma nusikalstamos veikos dalyku. Pseudo pornografiniai atvaizdai laikomi nusikalstamais ir pagal ES Tarybos pamatinį sprendimą (2004/68/TVR) (Specialusis leidimas, 2004. Nr. 1).

individui. Todėl, esant daliniam nuotraukos pakeitimui (angl. *morphed*), galima kalbėti apie netiesioginį vaiko išnaudojimą pornografinėi produkcijai gaminti, kas reiškia, kad toks vaikas (net jei nuotraukoje užfiksuota tik jo galva) bus laikomas nukentėjusiu nuo tokios nusikalstamos veikos. Tačiau būtų neteisinga teigti, kad virtualiose pseudonuotraukose vaizduojamas vaikas buvo išnaudotas pornografijai, nes toks vaikas paprasčiausiai neegzistuoja, jis yra sukurtas. Tai suponuoja mintį, kad „virtualūs vaikai“ nelaikytini vaiko išnaudojimo pornografijai dalyku, nes jie yra tik kažkieno sąmonės vaisius, rezultatas, kurio negali užčiuopti, o kartu ir laikyti nukentėjusiuoju.

1.2. Vaiko išnaudojimo pornografijai objektyviosios pusės požymiai

Baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentuota LR BK 162 straipsnyje, o baudžiamoji atsakomybė už disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, numatyta LR BK 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse. Atsižvelgiant į tokią įstatymo leidėjo poziciją, kyla klausimas: jei yra pagaminamas pornografinio turinio dalykas, kuriame vaizduojamas vaikas, ar tokie atvejai turėtų būti traktuojami kaip vaiko išnaudojimas pornografijai, ar tik kaip disponavimas pornografiniu turinio dalyku?³³⁴ Formaliai vertinant BK 309 straipsnio 2 dalies dispoziciją, galima atsakyti, kad tai yra nusikaltimas dorovei, kai disponavimas pornografinio turinio dalyku pasireiškia pagaminimo veiksmu. Tačiau akivaizdu, kad nei pagaminti, nei platinti ar tiesiog laikyti vaiko pornografinio turinio dalykus savo žinioje yra neįmanoma, jei vaikas prieš tai nebuvo išnaudotas (nebūtinai to paties asmens). Todėl tokia įstatymų leidėjo pozicija yra kritikuotina, nes jeigu vaiko pornografinio turinio dalyko pagaminimas ir reiškia disponavimą pornografinio turinio dalyku; tai galima traktuoti kaip papildomą, antraeilį arba fakultatyvinį požymį, nes

³³⁴ Teismų praktika šiuo klausimu yra ne tik paini, bet ir diskutuotina. Pavyzdžiui, Kėdainių rajono apylinkės teismo nutartyje teigiama, kad „kaltinamasis reikalavo, kad nukentėjusioji elgtųsi pagal jo nurodymus – nusirengtų nuogai, būtų tam tikrose pozose, kuriose ji prieš savo valią turėjo demonstruoti savo lytinius organus, ją fotografavo ir taip pagamino pornografinę produkciją – išnaudojo vaiką pornografinėi produkcijai gaminti“. Šiuo atveju du skirtinguose straipsniuose minimi nusikaltimai traktuojami kaip vienas ir tas pats nusikaltimas, tarp jų nedaromas joks skirtumas (Kėdainių rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-346-336/2008).

pagrindinis tokios veikos momentas ir esminis aspektas yra tas, kad vaikas buvo išnaudotas pornografijai. Neišnaudojus vaiko pornografijai, nebūtų galima tokio pornografinio turinio medžiaga disponuoti (išimtimi laikant vaiko pseudopornografinius atvaizdus). Šiuo atveju disponavimas pornografinio turinio medžiaga išplaukia kaip vaiko išnaudojimo pornografijai padarinys (tarsi kitas nusikalstamos veikos etapas), todėl netikslu būtų disponavimą vertinti kaip savarankišką, nesusijusią su vaiko išnaudojimu pornografijai veiką. Tai reiškia, kad disponuoti pornografinio turinio dalykais galima tik tuomet, kai yra atliktas pirminis veiksmas, t. y. vaikas buvo išnaudotas pornografijai. Tokius apibendrinimus puikiai iliustruoja pavyzdžiai iš teismų praktikos:

<...> D. R. disponavo pornografinio dalykais, kuriuose vaizduojami vaikai, t. y. jis tyrimo metu nenustatytu laiku iš nenustatyto asmens ar kitokių būdu įgijo ir savo bute <...> laikė septyniolika vienetų kompaktinių diskų <...>, kuriuose vaizduojami vaikai <...>.

<...> Medžiaga filmuota siekiant sukelti lytinį susijaudinimą, aiškiai girdimas dažnai tariamas A. vardas. Filmuotoje medžiagoje atvirų lytinių santykių nėra, mergaitės filmuojamos su apatiniais drabužiais imituojant pozas, kurias galima stebėti kitoje medžiagoje. Filmuojantis asmuo viename epizode bučiuoja mergaičių lytinius organus, bet tai daro per apatines kelnaites <...>.

<...> Analizuojant baudžiamojoje byloje esančius ir ištirtus įrodymus, teismui nekilo abejonų dėl D. R. inkriminuotos veikos kvalifikavimo. Teismo nuomone, ikiteisminio tyrimo metu kaltinamajam tinkamai inkriminuotas Lietuvos Respublikos BK 153 straipsnis ir 309 straipsnio 2 dalis, nes jis atliko mažamečių vaikų tvirkinimo veiksmus bei pagamino, įsigijo, laikė pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojami vaikai. Tai įrodo paties kaltininko prisipažinimais apie padarytas nusikalstamas veikas, taip pat nukentėjusiųjų ir liudytojų parodymai bei filmuota medžiaga ir nuotraukos <...>³³⁵.

Autorius laikosi pozicijos, kad veikas, kurios yra išvardytos BK 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse, galima vadinti alternatyviomis veikomis, kuriomis pasireiškia vaiko išnaudojimas pornografijai. Nors abi minimos veikos skiriasi

³³⁵ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-886-35/2005.

savo fizine prasme, tai yra atliekamų veiksmų pobūdžiu, tačiau esminis gėris, kaip buvo aptarta, ir principinis vaiko pornografijos momentas yra toks pats, t. y. pažeidžiami vaiko seksualinio neliečiamumo interesai. Įvertinant tai, šiame darbe, kalbėdami apie vaiko išnaudojimą pornografijai, turime omenyje ne tik vaiko išnaudojimą pornografinėi produkcijai gaminti, vaiko įtraukimą dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje ar pelnymasi iš tokios veiklos, bet taip pat ir tokios pornografinės produkcijos, kurioje vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, pagaminimą, įsigijimą, platinimą, laikymą, demonstravimą ir reklamavimą. Šios alternatyvios veikos, minimos BK 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse, patenka į platesnę „išnaudojimo“ sąvoką, tik kiekviena jų pabrėžia skirtingą tokio išnaudojimo pasireiškimo aspektą (įsigijimą, platinimą, laikymą etc.)³³⁶. Toks sąvokų „dubliavimasis“ yra dar vienas argumentas, pagrindžiantis idėją, jog vaiko išnaudojimą pornografijai ir disponavimą vaiko pornografiniais dalykais reikėtų reglamentuoti viename baudžiamojo įstatymo skyriuje.

Vaiko išnaudojimo pornografijai veika BK 162 straipsnio dispozicijoje įvardijama žodžiais *įtraukė* (dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose), *pelnsi* (iš tokios vaiko veiklos) ir *išnaudojo* (pornografinėi produkcijai gaminti), tačiau šios alternatyvios sąvokos baudžiamajame įstatyme neatskleistos, todėl tinkamai jų interpretacijai reikia remtis baudžiamosios teisės doktrina. Abejonių kelia tai, kad pats straipsnis vadinasi „Vaiko išnaudojimas pornografijai“ ir vėliau straipsnio dispozicijoje sąvokos *išnaudojimo* turinys atskleidžiamas per *įtraukimo*, *pelnymosi* ir vėl tą pačią *išnaudojimo* sąvoką. Formaliai vertinant, išnaudojimas iš dalies apibūdinamas per išnaudojimą, t. y. „pats per save“. Tai suponuoja mintį, kad išnaudojimas yra net tik išnaudojimas, bet dar ir vaiko įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje bei pelnymasis iš pornografinio pobūdžio veiklos. Be jau

³³⁶ Išnaudojimas yra sietinas su neteisėtais veiksmais, kai asmenį iki aštuoniolikos metų nuoga, jo lytinius organus neteisėtai fiksuoja kitas asmuo (Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989). D. Finkelhor kelia klausimą, ar atvejai, kai vaikas yra fotografuojamas, bet jis nėra liečiamas, priskirtini prie vaiko išnaudojimo pornografijai sąvokos? (*Finkelhor D. A Sourcebook of Child Sexual Abuse*. Sage, Newbury Park, Calif, 1986. P. 202). Vis dėlto manytina, kad išnaudojimui fizinis sąlytis nėra būtinas.

minėto klausimo, ar vaiko pornografinės nuotraukos pagaminimas nėra vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai gaminti, gali kilti ir daugybė kitų. Pavyzdžiui, ar vaiko pornografinių nuotraukų reklamavimas nėra vaiko išnaudojimas pornografijai bendriausia prasme? Panašūs klausimai gali kilti ir kalbant apie kitus alternatyvius veiksmus – platinimą, demonstravimą, laikymą ir pan., kurie būtent ir yra tik keli tarp daugybės vaiko išnaudojimo pornografijai pasireiškimo alternatyvų. Autorius laikosi pozicijos, kad vaiko išnaudojimas pornografijai yra plačiausias terminas, kuris savyje talpina daugelį alternatyvių nusikalstamų veikų. Todėl analizuojant veiką kaip vieną iš vaiko išnaudojimo pornografijai objektyviosios pusės požymių, analizuojamos ne tik tokios sąvokos, kaip įtraukimas, pelnymas ir išnaudojimas, bet ir pagaminimas, įsigijimas, laikymas, demonstravimas, reklamavimas ir platinimas, laikant jas platesnės sąvokos išnaudojimas pornografijai (ne tik pornografinėi produkcijai gaminti) sudedamosiomis dalimis. Pažymėtina, kad BK 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėtys pagal konstrukciją laikytinos formaliosiomis (išskyrus pornografinio turinio dalyko, kuriame vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, pagaminimą). Tokią išvadą galime daryti todėl, kad įstatymo leidėjas, konstruodamas šių nusikalstamų veikų sudėtis, apsiriboja tik veikos aprašymu (laikymas, platinimas ir pan.), o jų padarinius palieka už nusikalstamos veikos ribų. Vis dėlto dėl BK 162 straipsnio vertinimo kyla tam tikrų abejonių. Formaliai vertinant įstatymo raidę, akivaizdu, kad BK 162 straipsnio dispozicija sukonstruota su trimis alternatyviais veiksmais. Vienas iš jų – „įtraukė“ – reikalauja veikos baigtumo ir vaiko įtraukimo į pornografinio pobūdžio renginį, todėl pagal konstrukciją tokią veiką būtų galima laikyti materialiąja sudėtimi³³⁷; tačiau kitų dvejų veiksmų – „išnaudojo vaiką arba pelnėsi iš tos veiklos“, nors taip pat atitinkančių lietuvių kalbos būtajį laiką, baigtumas siejamas su atliekamų veiksmų pradžia. Šiuo atveju įstatymų leidėjas nenurodo nei kaip kaltininkas vaiką išnaudojo, nei keliuose

³³⁷ Kartais literatūroje išreiškiama nuomonė, kad išnaudojimas *per se* gali būti traktuojamas tiek kaip procesas, tiek kaip nusikalstamas rezultatas.

renginiuose, nei kokį pelną iš tokios veiklos gavo, t. y. nenurodoma nei galimybė kokiai nors žalai atsirasti, nei tokios žalos atsiradimo grėsmė. Visais atvejais nusikaltimas laikomas baigtu nuo veiksmų atlikimo pradžios. Tokia nevienalytė dispozicijos konstrukcija yra ydinga, nes gali klaidinti kvalifikuojant nusikalstamą veiką³³⁸.

1.2.1. Vaiko *įtraukimas* dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose

Vaiko įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose reiškia, jog kaltininkas tam tikrais veiksmais (siūlymu, įkalbinėjimu, grasinimu, bauginimu, prašymu, raginimu, reikalavimu, papirkinėjimu, konkludentiniais gestais, apgaule, piktnaudžiaudamas pasitikėjimu ir pan.) pasiekė, kad vaikas dalyvautų pornografinio pobūdžio renginyje. Pagal „Dabartinės lietuvių kalbos žodyną“ įtraukti šiame kontekste reiškia „padaryti dalyviu, nariu“³³⁹. Pornografinio pobūdžio renginiu reikėtų laikyti tai, kas yra rengiama ar surengta³⁴⁰ turint tikslą vaizduoti seksualinius veiksmus (tikrus ar imituojamus) arba atvirai ir gašliai demonstruoti genitalijas. Kas yra pornografinio pobūdžio renginys, tiesiogiai neapibrėžia nei nacionaliniai, nei tarptautiniai teisės aktai. Tačiau ET Konvencijos dėl vaiko apsaugos prieš seksualinę išnaudojimą ir seksualinę prievartą aiškinamajame rašte teigiama, kad ši norma pirmiausia turi apimti gyvus pasirodymus, kurių metu vaikas yra įtrauktas į akivaizdžiai seksualinius veiksmus³⁴¹. Vis dėlto Lietuvoje pornografinio pobūdžio renginio samprata konstruojama kiek kitaip (plačiau). Reikėtų sutikti su G. Sakalausku, kuris pagrįstai teigia, kad tai žmonių susibūrimai, kuriuose demonstruojama,

³³⁸ Vienas iš šios problemos sprendimo būdų galėtų būti straipsnio dispozicijos pakeitimas nurodant, jog asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn jau tada, kai jis „įtraukia“ vaiką, jį „išnaudoja“ arba „pelnosi“ iš tokios veiklos. Visa nusikalstama veika šiuo atveju būtų formalioji. Vis dėlto tokia pozicija būtų kiek nepagrįsta, nes pagal baudžiamojo įstatymo sudarymo tradicijas, straipsnio dispozicijoje aprašant nusikalstamą veiką, yra vartojami būtojo laiko veiksmažodžiai.

³³⁹ Dabartinės lietuvių kalbos žodynas (internetinė versija) // <http://www.lki.lt/dlkz/>.

³⁴⁰ *Ibid.*

³⁴¹ Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. CETS No. 201. Explanatory Report (<http://www.conventions.coe.int/Treaty/EN/Reports/Html/201.htm>).

peržiūrima, kuriama ar pan. pornografija³⁴². Vaiko dalyvavimu pornografinio pobūdžio renginiuose pripažintini ne tik tie atvejai, kai vaikas yra aktyvus tokio renginio veikėjas (pavyzdžiui, ant scenos) ar kai vaikas tokio renginio metu atlieka pagalbinį vaidmenį (pavyzdžiui, padeda nusirengti ar apsirengti, paduoda daiktus ir pan.), bet taip pat ir atvejai, kai vaikas yra pasyvus tokio renginio žiūrovas (stebėtojas), ar atvejai, kai vaikas kaip pagalbininkas (kaip statistas, atliekantis antraeilį vaidmenį ir pan.) dalyvauja pornografinės produkcijos gamybos procese (nepriklausomai, ar jis gauna atlygį už šią veiklą, ar ne)³⁴³. Kvalifikavimui reikšmės neturi, ar pornografinio pobūdžio renginyje, į kurį įtrauktas vaikas, kiti dalyvaujantys asmenys yra vaikai ar suaugusieji. Nusikaltimas laikomas baigtu, kai vaikas yra įtraukiamas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje, t. y. jis tampa dalyviu arba nariu.

„Įtraukimo“ požymis baudžiamojoje teisėje paprastai aiškinamas nevienareikšmiškai. Iš tikrųjų jame galima išvelgti tam tikrą procesą. Vaiko įtraukimo dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose atveju gali kilti noras dalyvauti tokiuose renginiuose arba tai gali jau reikšti konkretų rezultatą darant tam tikrus veiksmus. Priklausomai nuo požymio „įtraukimas“ traktuotės nusikalstamos veikos sudėtis bus arba formalioji, arba materialioji. Viena vertus, įstatymų leidėjas, aprašydamas nusikalstamos veikos sudėtį, jos baigtumo nesieja su konkrečios žalos atsiradimo momentu. Tad šiuo požiūriu vaiko įtraukimas dalyvauti sudarytų formaliąją nusikalstamos veikos sudėtį. Kita vertus, vaiko įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje jau pats savaime daro žalą nusikaltimo objektui. Nepaisant to, kad nusikaltimas laikomas baigtu nuo alternatyvaus veiksmo (įtraukimo) atlikimo, atsižvelgiant į tokio elgesio pavojingumą ir žalą, kuri daroma vaikui, galima manyti, kad tai yra materialioji nusikalstamos veikos sudėtis³⁴⁴.

³⁴² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius, Registrų centras. 2009. P. 220.

³⁴³ *Ibid.* P. 219-220.

³⁴⁴ Įvertinus šio nusikaltimo sudėties požymius ir analogiškos konstrukcijos nusikaltimo sudėtis kituose BK straipsniuose, o ypač daromo nusikaltimo pavojingumą, darytina prielaida, kad nusikaltimo požymis „įtraukti vaiką dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje“ yra realizuotas ne tik tada, kai vaikas pradeda dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje, bet taip pat kai vaiko sąmonėje tik

JT vaiko teisių konvencija tik labai lakoniškai įpareigoja valstybes nares uždrausti išnaudoti vaiką pornografijai ir pornografiniams leidiniams. Fakultatyvinio konvencijos protokolo 3 straipsnio c punkte nurodomi konkretūs alternatyvūs veiksmai, kuriuos kiekvienos šalies baudžiamasis įstatymas turėtų numatyti. Vis dėlto vaiko įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje šiame teisės akte tiesiogiai neįvardijamas³⁴⁵. Vaiko įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose detalai aptariamas ES teisės aktuose³⁴⁶. 2003 m. Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su

susiformuoja nuostata sudalyvauti konkrečiame pornografinio pobūdžio renginyje. Pastaruoju atveju laikyti nusikaltimo sudėtį materialiaja negalėtume (Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis (antrasis papildytas leidimas). Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 293).

³⁴⁵ Atskiro dėmesio vaiko įtraukimui dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje neskiriama ir ET teisės aktuose (Elektroninių nusikaltimų konvencijoje ir Konvencijoje dėl vaiko apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos).

³⁴⁶ Kalbant apie ES teisės aktus, visų pirma paminėtina, kad bendras ES politikos tikslas vaiko išnaudojimo pornografijai srityje pagal ES sutarties 29 straipsnį yra užkirsti kelią teisės pažeidimams prieš vaikus ir kovoti su šiais pažeidimais, aprėpiančiais seksualinę vaikų prievartą ir jų seksualinį išnaudojimą. Šis tikslas turėtų būti įgyvendinamas kuriant darnesnę kovos su šiais nusikaltimais pagal trečiąjį ramstį sistemą ir didinant jos veiksmingumą. Įvardijami šie konkretūs tikslai: veiksmingai vykdyti baudžiamąjį procesą už nusikaltimus, užkirsti kelią vaikų seksualiniam išnaudojimui ir prievartai prieš juos ir sukurti veiksmingas stebėsenos sistemas (Pasiūlymas dėl Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuriuo panaikinamas Pagrindų sprendimas 2004/68/TVR. Briuselis, 25.3.2009. 2009/0049 (CNS)). Per pastaruosius metus kova su seksualiniu vaikų išnaudojimu tapo prioritetiniu uždaviniu ES. Nuo 1996 m. ES yra aktyviai įsitraukusi į visapusiško ir plataus profilio požiūrio formavimą, siekiant kovoti su prekyba žmonėmis, seksualiniu vaiko išnaudojimu, įskaitant ir vaiko pornografiją. Jau 1992 m. priimta Europos Parlamento rezoliucija aiškiai nurodė, kad vaikas turi būti apsaugotas nuo bet kokios seksualinės išnaudojimo formos visoje Bendrijos teritorijoje (EUROPEAN PARLIAMENT, *O.J.*, C 241/67, Brussels, 21 December 1992 – Resolution of 8 July 1992 on a European Charter of Rights of the Child). Kitoje rezoliucijoje, priimtoje 1993 m., Europos Parlamentas kalba jau tik apie specifinę problemą, t. y. vaiko pornografiją. Joje teigiama, kad vaiko pornografijos turėjimas, įgijimas, perleidimas ir kitokie mainai turi būti laikoma nusikalstamomis veikomis (EUROPEAN PARLIAMENT, *O.J.*, C 20/546, Brussels, 21 January 1994 – Resolution of 17 December 1993 on Pornography). Pirmą kartą, 1997 m., ES priėmė Bendrąjį veiksmų planą siekiant apsaugoti vaiką nuo prekybos juo bei seksualinio išnaudojimo (COUNCIL OF EUROPEAN UNION, *O.J.*, L 63/2, Brussels, 4 March 1997 (Joint Action of the EU Council of 24 February 1997 concerning action to combat trafficking in human beings and sexual exploitation of children)). Šiuos veiksmus lydėjo kiti papildomi aktai ir iniciatyvos prieš seksualinį vaiko išnaudojimą ir vaiko pornografiją, o 2000 m. gruodį Europos Komisija pasiūlė du Tarybos pagrindų sprendimus kovai su prekyba žmonėmis ir seksualiniu vaiko išnaudojimu bei vaiko pornografija. Taip buvo atnaujintos 1997 m. Bendrojo veiksmų plano nuostatos. Pažymėtina, kad Bendrieji Veiksmai yra skiriami ES valstybėms narėms ir įpareigoja jas laikytis nustatytą pozicijų ir jomis vadovautis savo veikloje. Pabrėžtina, kad šiuo metu Bendrieji Veiksmai priimami tik bendros užsienio politikos ir saugumo politikos srityje, nors anksčiau tokio pobūdžio teisės aktai galėjo būti priimami ir policijos bei teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose. Pagrindų sprendimas yra privalomas rezultatu, kuriuos reikia pasiekti per šiame teisės akte numatytą terminą, atžvilgiu, tačiau palieka valstybei narėi teisę pasirinkti jo įgyvendinimo formą ir būdus. Pagrindų sprendimas nėra tiesiogiai taikomas teisės aktas, todėl valstybė privalo priimti nacionalinį teisės aktą jam įgyvendinti (*Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G.* Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamajoje teisėje. Teisinės informacijos centras, 2005. P. 14). Verta paminėti, kad apskritai pats pirmasis dokumentas ES vaiko teisių tematika

seksualiniu vaiko išnaudojimu ir vaikų pornografija³⁴⁷ 2 straipsnyje nurodomos tos nusikalstamos veikos, kurias valstybės narės privalo kriminalizuoti. Su vaiko įtraukimu dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje susiję a ir b punktai: a) vaiko vertimas dalyvauti pornografiniuose renginiuose arba pelnymasis ar kitoks vaiko išnaudojimas šiais tikslais; b) vaiko verbavimas dalyvauti pornografiniuose renginiuose.

Vertinant, ar LR BK normos atitinka minėto Pagrindų sprendimo išvardytas nuostatas, galima daryti tokius apibendrinimus. Pirma, tiek a), tiek b) punktuose numatytos nusikalstamos veikos bendriausia prasme yra kriminalizuotos BK 162 straipsnyje. Vis dėlto galima pastebėti ir tam tikrų neatitikimų. Dabartinė minėtojo straipsnio redakcija nekalba apie prievartinį vaiko įtraukimą dalyvauti pornografiniame renginyje. Įtraukimo sąvoka nebūtinai reiškia prievartos naudojimą. Kita vertus, kaip teisingai pastebi D. Mickevičius, abejotina, ar vaiko verbavimas dalyvauti pornografiniuose renginiuose laikoma vaiko išnaudojimu pornografijai, nes verbavimas apima vien įtraukimo į tokią veiklą veiksmus, to nesiejant su vėlesniu išnaudojimu³⁴⁸.

Tarp užsienio valstybių, kurios baudžiamuoju įstatymu draudžia įtraukti vaiką dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, paminėtinos, pavyzdžiui, Argentina³⁴⁹, Jungtinė Karalystė. Pastebėtina, kad pastaroji valstybė kriminalizuoja ne konkrečiai vaiko įtraukimą dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, bet numato platesnę sąvoką – draudžiamas vaiko įtraukimas į pornografiją apskritai. Kaip tam tikrą įtraukimo dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose atmainą galima vertinti ir Norvegijos baudžiamajame įstatyme įtvirtintą nuostatą, pagal kurią draudžiama skatinti nesulaukusį aštuoniolikos metų amžiaus asmenį leisti būti fotografuojamam

buvo priimtas būtent dėl vaiko dalyvavimo kariniuose konfliktuose ir seksualinio išnaudojimo bei prekybos (Proceedings of the fourth regional meeting of NGO Coalitions for the Rights of the Child in Europe. Belgians Children's Rights NGO Coalitions. Belgium, 2005. P. 14).

³⁴⁷ Specialusis leidimas, 2004. Nr. 1 (CELEX numeris: 32004F0068).

³⁴⁸ *Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G.* Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisinės informacijos centras, 2005. P. 133.

³⁴⁹ Kalbama ne apie įtraukimą dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, bet apie realių renginių (tiesioginių) organizavimą, kuriuose dalyvauja vaikai („Publicaciones y reproducciones obscenas”, Artículo 128 del Código Penal // <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaArgentina.pdf>).

siekiant gaminti seksualinio turinio komercinius atvaizdus³⁵⁰ (atkreiptinas dėmesys, kad toks skatinimas nebūtinai turi reikšti fotografavimąsi pornografinio pobūdžio renginyje).

1.2.2. Vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai

Vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai reiškia, kad vaikas savo noru arba priverstinai dalyvauja veikloje, organizuojamoje kaltininko, kurios rezultatas yra tam tikros pornografinės produkcijos sukūrimas³⁵¹. „Pornografinė produkcija“ reikėtų laikyti bet kokio pobūdžio laikmeną (nuotrauka, tekstas, filmukas ir pan.), kurioje užfiksuotas vaikas seksualiniame kontekste arba atvirai ir gašliai pateikiamos jo genitalijos (plačiau žiūrėti skyrelyje „Vaiko išnaudojimo pornografijai objektas ir dalykas“). Terminas „išnaudojo“ šiuo atveju suponuoja tam tikrą nelygiavertį santykį tarp vaiko ir suaugusiojo (išnaudotojo), atsirandantį dėl preziumuojamo socialinio ir psichinio vaiko nesubrendimo. Vaikas įtraukiamas į bet kurią veiklą, susijusią su pornografinės produkcijos gaminimu, kurioje jis pats panaudojamas kaip objektas. Tam, kad nusikaltimas būtų baigtas, nėra būtini padariniai, t. y. bent vienas pagamintas pornografinio pobūdžio produktas. Pakanka nustatyti patį

³⁵⁰ Norvegijos BK 204a straipsnis //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaNorway.pdf>.

³⁵¹ Po to, kai 1994 m. Tarptautinė darbo organizacija (toliau – TDO) pradėjo vykdyti tarptautinę programą dėl vaiko darbo eliminavimo, buvo priimta ir nauja Konvencija (1999 m., Nr. 182) dėl nepriimtino vaikų darbo uždraudimo ir neatidėliotų veiksmų tokiam darbui panaikinti (INTERNATIONAL LABOUR ORGANISATION, Convention No 182, 17 June 1999 – Convention concerning the Prohibition and Immediate Action for the elimination of the Worst Forms of Child Labour, 17 June 1999 // <http://www2.ohchr.org/english/law/childlabour.htm> (10 May 2001). Valstybės žinios, 2003, Nr. 49-2161). Kiekviena Konvenciją ratifikavusi valstybė skubos tvarka turi imtis neatidėliotų ir veiksmingų priemonių, kad garantuotų nepriimtino vaikų darbo uždraudimą ir panaikinimą (1 str.). Terminas „nepriimtinas vaikų darbas“, be kita ko, reiškia ir vaiko naudojimą, įsigijimą ar siūlymą įsigyti prostitucijos tikslais, pornografinėi produkcijai gaminti ar pornografiniams pasirodymams (3 b str.). Paminėtina ir rekomendacija dėl nepriimtino vaiko darbo, kuri papildo Konvenciją (INTERNATIONAL LABOUR ORGANISATION, Recommendation No 190 17 June 1999 – Worst Forms of Child Labour Recommendation // <http://www.ilo.org/ilolex/cgi-lex/convde.pl?R190>). Vienuoliktas ir dvyliktas jos straipsniai yra tiesiogiai susiję būtent su vaiko išnaudojimu pornografijai. Pirmasis jų rekomenduoja šalims ypač atkreipti dėmesį į informacijos dėl vaiko pornografijos rinkimą ir apsaikimą ja bei sulaukymą ir baudžiamąjį persekiojimą tų asmenų, kurie gamina vaiko pornografinius atvaizdus arba išnaudoja vaiką pornografiniams renginiams. Dvyliktas minėtosios rekomendacijos straipsnis kalba apie tai, kad vaiko išnaudojimas pornografijai arba pornografiniams renginiams turėtų būti laikomas nepriimtiniu vaiko darbu ir turėtų būti imamasi neatidėliotų veiksmų tokiam „darbui“ panaikinti (*K. Bakirci* vaiko išnaudojimą pornografijai siūlo vadinti „modernia“ vaiko vergovės forma).

išnaudojimo faktą, kad asmeniui atsirastų baudžiamoji atsakomybė. Nusikaltimas laikomas baigtu tada, kai vaikas pradedamas išnaudoti pornografinio turinio medžiagai gaminti. LR BK komentare išsakyta pozicija, kad vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai gaminti reiškia tiesioginį vaiko dalyvavimą pornografinio pobūdžio veiksmuose. Vaikas gali būti filmuojamas, fotografuojamas ar kitomis priemonėmis užfiksuojamas pornografinėse scenose³⁵². Pasak G. Sakalausko, terminas „išnaudojo“ visais atvejais reiškia tiesioginį (asmeninį) vaiko dalyvavimą pornografinės produkcijos gamyboje. Jo nuomone, pavyzdžiui, paprastą vaiką vaizduojančių nuotraukų ar vaizdo įrašų, neturinčių pornografijos požymių, panaudojimas (atitinkamai sukarplant, sumontuojant ir pan.) pornografinėi produkcijai šiame kontekste nelaikytinas vaiko išnaudojimu. Vis dėlto dėl šios nuomonės galima išreikšti tam tikrų abejonių. Pavyzdžiui, asmuo, kuris turi vaiko, besimaudančio vonioje, nuotraukas, gali jas sumontuoti taip, kad išryškintų vaiko lytinius organus arba sukurtų situaciją, kad vaikas dalyvauja seksualiniame veiksmo. Viena vertus, tokią situaciją galima kvalifikuoti kaip pornografinio turinio dalyko, kuriame vaizduojamas vaikas, pagaminimą. Tačiau, antra vertus, pasinaudojama vaiko nuotrauka, kad būtų galima sukurti pornografinio turinio medžiagą. Ar tai nėra vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai gaminti? Šiuo atveju vaikas išnaudojamas ne tiesiogiai, o pasinaudojant jo nuogumu, užfiksuotu nuotraukoje. Be abejo, tiek išnaudojant vaiką tiesiogiai, tiek netiesiogiai, skiriasi tokio išnaudojimo intensyvumas, pavojingumas ir konkretūs padariniai, bet tokio nusikaltimo esmė abiem atvejais yra ta pati – vaikas yra išnaudojamas pornografijai.

Kaip minėta, disertacijos autorius laikosi požiūrio, kad vaiko išnaudojimas pornografijai apima ne tik vaiko įtraukimą dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, išnaudojimą pornografinėi produkcijai gaminti, pelnymąsi iš tokios vaiko veiklos, bet ir tokius disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo

³⁵² Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras. Vilnius, 2009. P. 220.

pateikiamas kaip vaikas, veiksmus, kaip pagaminimas, įsigijimas, laikymas, demonstravimas, reklamavimas arba platinimas (BK 309 straipsnis 2 dalis). Atsižvelgiant į tai, kad pastarieji alternatyvūs veiksmai patenka į platesnę – „vaiko išnaudojimo pornografijai“ – sąvoką, analizuojant veikos bendrąją prasme požymius, būtina apžvelgti ir šias alternatyvias veikas.

- Pornografinių daiktų **gaminimas** – tai jų sukūrimas. Sukūrimas yra ne tik šių daiktų autorystė, bet ir grynai techninis pagaminimas. Gali būti pagaminti nauji pornografiniai daiktai, perdirbti seni, nepornografiniai daiktai perdirbti į pornografinius (pavyzdžiui, jau minėtas vaiko nepornografinių nuotraukų montažas sukuriant pornografinio turinio atvaizdus)³⁵³. Svarbu akcentuoti tai, kad BK 309 straipsnyje naudojama ne gaminimo, o **pagaminimo** sąvoka, kas reiškia, kad turi būti pagamintas bent vienas pornografinio turinio dalykas. Pagaminimas – tai platinti tinkamo pornografinio turinio dalyko sukūrimas (nufilmavimas, nuotraukos pagaminimas, teksto išspausdinimas, fotomontažas ir pan.)³⁵⁴. Jeigu asmuo išnaudoja vaiką pornografinėi produkcijai gaminti (BK 162 straipsnis), tai tam, kad veika būtų kvalifikuota pagal minėtą straipsnį, nėra būtina pagaminti konkretų pornografinio turinio dalyką (gali atsitikti taip, kad dėl tam tikrų priešasčių nuotraukų nepavyko išryškinti ir pan.). Tai reiškia, kad rezultatas veikos kvalifikavimui reikšmės neturi. Pagal BK 309 straipsnyje įtvirtintą nusikaltimo sudėtį yra būtinas bent vieno pornografinio turinio dalyko pagaminimas, kad asmuo būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Kaip pornografijos pagaminimas kvalifikuojami ir tokie veiksmai, kai asmuo daro slaptą savo paties lytinių santykių su kitais asmenimis vaizdo įrašą³⁵⁵. Už pornografinio turinio dalyko pagaminimą atsako visi jo kūrimo proceso

³⁵³ Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius, Mintis, 1989. P. 397.

³⁵⁴ LR baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330). Vilnius: Registrų centras, 2010. P. 555.

³⁵⁵ Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-187/2008, Alytaus rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1-177-791/2009, Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-12-119/2009.

dalyviai – autorius, teksto rinkėjas, fotografas, operatorius, režisierius, pagalbiniai darbuotojai, taip pat seksualinių scenų atlikėjai³⁵⁶.

Visi tarptautinės teisės aktai, raginantys valstybes savo baudžiamaisiais įstatymais uždrausti vaiko išnaudojimą pornografijai, numato ir tokią šios nusikalstamos veikos pasireiškimo formą kaip gaminimas³⁵⁷. Diskusijų dėl šio požymio uždraudimo nekylo. Tos valstybės, kurios jau yra kriminalizavusios vaiko išnaudojimą pornografijai, be jokių išimčių šalia kitų uždraustų alternatyvių veikų numato ir vaiko pornografinės produkcijos gaminimą. Pastebėtini tik pasirinkto baudžiamosios atsakomybės už vaiko pornografinės produkcijos gaminimą reglamentavimo būdo skirtumai. Vienu valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose nusikalstamų veikų sudėty formuluojamos tiesiogiai įvardijant vaiko pornografinės produkcijos gaminimą (Lenkija, Argentina, Norvegija, Nyderlandai, JK, Rumunija, Rusija), o kitų – uždraudžiant vaiko panaudojimą pornografinėi produkcijai gaminti (Švedija). Galiausiai kai kurios šalys savo baudžiamuosiuose įstatymuose numato abi šio pobūdžio nusikalstamas veikas (Estija³⁵⁸, Vokietija, Lietuva). Išskirtinos ir tos

³⁵⁶ LR baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330). Vilnius. Registrų centras, 2010. P. 555.

³⁵⁷ JT vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo 3 straipsnio c punktas, ES Tarybos pagrindų sprendimo 3 straipsnio 1 dalies 1 punktas (vaikų pornografijos gamyba). Ypač svarbi šiuo aspektu yra ir ET Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų, kurioje nurodoma uždrausti elektroninį gaminimą turint tikslą platinti per kompiuterinę sistemą (Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų, 2001 11 23, Budapeštas. Valstybės žinios, 2004, Nr. 36-1188; COUNCIL of EUROPE, Draft Explanatory Memorandum to the Draft Convention on Cyber-crime, 25 May 2001, No 93. Paskirta ekspertų grupė ketverius metus dirbo vystydama Konvencijos idėją siekiant bendros baudžiamosios politikos, susijusios su visuomenės saugumu nuo elektroninių nusikaltimų (COUNCIL of EUROPE, Crime in Cyber Space. First Draft of International Convention Released for Public Discussion. URL: conventions.coe.int/treaty/en/projects/cybercrime.htm, 28 August 2002). Šio klausimo svarbą rodo ir tai, kad kelios šalys, kurios nėra ET narės (Kanada, Japonija, Pietų Afrika ir JAV), taip pat aktyviai dalyvavo derybose. 2007 m. duomenimis, Konvenciją buvo ratifikavusi 21 valstybė (Council of Europe. Building a Free and Safe Internet: submission to the internet governance forum Rio de Janeiro, Brazil 12 to 15, November, 2005. Strasbourg, 2007. P. 9).

³⁵⁸ Pavyzdžiui, Estijoje vaiko išnaudojimas pornografijai reglamentuojamas dvejopai (BK 177 ir 178 straipsniai) (Estijos BK (14.06.2006 entered into force, 16.07.2006 - RT I 2006, 31, 233)) // www.legislationline.org. Kriminalizuotas jaunesnio nei keturiolikos metų vaiko *naudojimas* pornografijos arba erotikos *gamyboje* ir jaunesnio nei aštuoniolikos metų vaiko *naudojimas* pornografinių atvaizdų *gamyboje*. Tai reiškia, kad Estijoje net erotika (jei joje vaizduojamas mažametis) yra baudžiama (iki 5 m. laisvės atėmimo). Tokia nuostata Estijos BK (kaip, beje, ir Latvijos) yra išskirtinis atvejis, nes erotika pasaulyje nėra visuotinai draudžiama (baudžiama tik vaiko pornografija). Įdomu tai, kad iki 2006 m. padarytų Estijos BK pakeitimų, tiek už 177 straipsnyje, tiek už 178 straipsnyje numatytų veiksmų padarymą galiojo ta pati sankcija, t. y. bauda arba laisvės atėmimas iki vienu metų. Estijos BK 177 straipsnis kalba apie vaiko pornografinės produkcijos

šalys, kurių baudžiamuosiuose įstatymuose gaminimas kaip toks neakcentuojamas, tai įvardijama kitaip – fotografavimas, įrašymas ir pan. (Prancūzija³⁵⁹).

• **Įsigijimas** – tai bet kurie veiksmai, kuriais asmuo realiai gauna tam tikrą daiktą. O. Fedosiuk įsigijimu laiko tokį veiksmą, kuriuo kaltininkas įgyja galimybę disponuoti pornografinio turinio dalyku³⁶⁰. Įsigijimu gali būti laikomas tiek tam tikrų daiktų pirkimas, gavimas kaip atlygį už atliktus darbus ar suteiktas paslaugas, gavimas dovanų, mainai į kitas prekes ar daiktus, pagrobimas, tiek išsaugojimas kompiuterio standžiajame diske arba USB atmintinėje ir pan. Pornografinio turinio dalykų įsigijimas laikomas baigtu, kai kaltininkas įsigyja bent vieną pornografinio turinio dalyką, kuriame vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas. Kaip minėta, įsigijimas patenka į platesnę išnaudojimo sąvoką, nes asmuo, įsigydamas tam tikrus vaiko atvaizdus, nors tiesiogiai galbūt ir neturėjo kontakto su vaiku, kurio metu tokie atvaizdai atsirado, bet savo elgesiu (įsigijimu) prisideda prie vaiko išnaudojimo pornografijai grandinės. Įsigytas nuotraukas jis gali naudoti labai įvairiai: asmeninėms reikmėms (vaikas „išnaudojamas“ seksualiniam pasitenkinimui patirti) arba turėdamas tikslą perduoti jas kitiems asmenims (jau išnaudotas vaikas dar kartą „išnaudojamas“ konkrečiam atlygiui už perduotas nuotraukas gauti) ir pan. Pagrindinė pornografinių daiktų įsigijimo priemonė šiandien yra internetas. Apžvelgus Lietuvos teismų praktiką ši alternatyvi veika (įsigijimas per internetą) sutinkama dažniausiai:

„<..> Interneto pagalba įsigijo atsisųsdamas iš failų keityklos „eDonkey2000“ tinklo bei iš interneto svetainių į savo asmeninį kompiuterį elektronines bylas su pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojami

gamybą, o BK 178 straipsnis kriminalizuoja jau *sukurtos* vaiko pornografinės produkcijos *panaudojimą* kuriant kitokio pobūdžio produkciją (pornografinę ar nebūtinai). Estijos baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, kad BK numatytos straipsnių dispozicijos apima ir tuos atvejus, kai pasitelkus internetines technologijas daromi nusikaltimai prieš vaikus.

³⁵⁹ Article 227-23. Act no. 98-468 of 17th June 1998 Article 17 Official Journal of 18th June 1998; Ordinance no. 2000-916 of 19th September 2000 Article 3 Official Journal of 22nd September 2000 came into force the 1st January 2002 // www.legislationline.org.

³⁶⁰ *Ibid.* P. 556.

vaikai arba asmenys pateikiami kaip vaikai, kopijavo ir išsaugojo šias elektronines bylas skaitmeninėje informacijos laikmenoje, nukopijavo iš savo turimos skaitmeninės informacijos laikmenos į asmeninį kompiuterį, sudarė galimybę atsisiųsti kitiems failų keityklų „eDonkey2000“ ir „Torrent“ tinklo vartotojams bei leido siųsti iš savo asmeninio kompiuterio elektronines bylas su pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojami vaikai arba asmenys pateikiami kaip vaikai <...>”³⁶¹.

„<...> Atsisiųsdamas pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojami vaikai arba asmenys pateikiami kaip vaikai, kuriuos įrašė į aštuonias kompaktines plokšteles, ant kurių užrašė šiuos pavadinimus <...>”³⁶².

Be to, teismų praktikoje pastebima tendencija, kad Lietuvoje asmenys daugiausia patraukiami baudžiamojon atsakomybėn už vaiko pornografinio turinio dalykų įsigijimą ir laikymą. Daugelyje bylų pastebima standartine tapusi frazė – „įsigijo ir laikė“³⁶³. Paminėtini konkretūs pavyzdžiai iš Lietuvos teismų praktikos:

„O. B. įsigijo ir laikė pornografinio turinio dalykus, kuriuose pavaizduoti vaikai“³⁶⁴, M. G. įsigijo ir laikė pornografinio turinio dalykus, kuriuose pavaizduoti vaikai“³⁶⁵, A. S., ikiteisminio tyrimo nenustatytu laikotarpiu, bet ne vėliau kaip iki 2008-09-23, kai jo neteisėta veikla buvo užkardyta policijos pareigūnų, įsigijo pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojami vaikai, t. y. atsisiuntė iš nenustatytų internetinių svetainių pornografinio turinio filmus bei nuotraukas, kuriuose vaizduojami vaikai, ir savo gyvenamojoje vietoje, buvusiam asmeniniame kompiuteryje esančiame sisteminiame diske laikė 56 vnt. pornografinio turinio audiovizualinių bylų bei standžiajame diske „Hitachi“ laikė 7 vnt. pornografinio turinio audiovizualinių bylų ir 270 vnt. fotonuotraukų bylų, tokiu būdu laikė

³⁶¹ Šakių rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-101-443/2009.

³⁶² Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1852-270/2009.

³⁶³ Tokia situacija verčia susimąstyti dėl pornografinio pobūdžio medžiagos, kurioje vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, gaminimo. Galima tik spėlioti, kad Lietuvoje vaiko pornografija nėra itin intensyviai gaminama (jos gaunama iš kitur) arba gamybos procesas yra pernelyg slaptas, dėl ko neiškyla viešumon ir yra vertinamas kaip latentinis nusikaltimas.

³⁶⁴ Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1217-659/2009.

³⁶⁵ Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1254-201/2009.

pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojami vaikai ar asmenys pateikiami kaip vaikai³⁶⁶, R. S. įsigijo ir laikė pornografinio turinio dalykus, kuriose pavaizduoti vaikai³⁶⁷, turėdamas tikslą platinti įsigijo ir platino pornografinio turinio dalykus³⁶⁸, įgijo ir laikė pornografinio turinio vaizdinę medžiagą, kurioje vaizduojami mažamečiai vaikai³⁶⁹“.

Tarptautiniuose teisės aktuose vaiko pornografinės produkcijos įsigijimas kaip draudžiama veika numatytas ET Konvencijoje dėl elektroninių nusikaltimų bei ES Tarybos pagrindų sprendime dėl kovos su seksualiniu vaiko išnaudojimu ir vaikų pornografija³⁷⁰. Pažymėtina, kad Konvencijoje numatyta išlygų galimybė, susijusi būtent su vaiko pornografinės produkcijos įsigijimu per kompiuterinę sistemą sau arba kitam asmeniui. Ar uždrausti tokio pobūdžio veiksmus, kiekviena Konvenciją ratifikavusi valstybė turi teisę pasirinkti pati. Viena vertus, tokias suteikiamas alternatyvas valstybėms galėtume vertinti kaip vieną pagrindinių Konvencijos trūkumų, nes tai neleidžia visapusiškai suvienodinti nacionalinių įstatymų, paliekant galimybę valstybėms tam tikrus klausimus reguliuoti individualiai. Kita vertus, vargu, ar būtų pasiektas koks nors susitarimas, jei visos valstybės turėtų priimti vienodas normas, atsižvelgiant į kiekvienos jų skirtingas tradicijas, teisinę bazę, kultūrą ir kitas nusistovėjusias vertybes. 2004 m. sausio 22 d. Lietuvos įstatymų leidėjas priėmė įstatymą dėl ET Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo³⁷¹. Nors pirminiame Teisingumo ministerijos parengtame įstatymo projekte³⁷² buvo siūloma pasinaudoti visomis Konvencijoje numatytomis išlygomis, galutinėje įstatymo redakcijoje, atsižvelgiant į kai kurių Seimo narių pateiktus pasiūlymus³⁷³ bei į Šeimos ir vaiko reikalų komisijos išvadas³⁷⁴, nei

³⁶⁶ Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-867-738/2009.

³⁶⁷ Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1168-526/2009.

³⁶⁸ Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-460-784/2009.

³⁶⁹ Kauno rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-162-358/2009.

³⁷⁰ 3 straipsnio 1 dalies 4 punktas.

³⁷¹ Vastybės žinios, 2004. Nr. 36-1178.

³⁷² Įstatymo dėl Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo projektas. 2003-12-09, IXP-3098.

³⁷³ Pasiūlymai Įstatymo dėl Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo projektui. 2004-01-15. IXP-3098 (2).

viena išlyga dėl nusikaltimų, susijusių su vaiko išnaudojimu pornografijai, nebuvo padaryta. Toks įstatymų leidėjo žingsnis vertintinas pozityviai, nes rodo bendrą solidarumą, siekiant užtikrinti harmoningą Konvencijos įgyvendinimą skirtingų šalių nacionalinėje teisėje bei vengiant specifikos ar išskirtinių sąlygų tam tikru klausimu nustatymo. Vaiko pornografinės produkcijos išsigijimas kriminalizuotas daugelyje šalių, kaip antai Norvegijoje³⁷⁵, Latvijoje³⁷⁶, Vokietijoje³⁷⁷ etc.

• **Laikymas** – tai vaiko pornografinio turinio dalykų faktinis turėjimas savo žinioje tam tikroje vietoje: namuose, sandėlyje, kitokio pobūdžio patalpoje, įskaitant ir turėjimą mechaninėse, magnetinėse ar elektroninėse laikmenose. Asmuo turi kažką savo žinioje (laiko), jeigu jis žino apie to daikto buvimą ir gali fiziškai jį kontroliuoti³⁷⁸. LR BK komentare analizuojant 124 straipsnį („Neteisėtas disponavimas informacija, kuri yra valstybės paslaptis“) pasakyta, kad „neteisėtas laikymas – turėjimas savo žinioje“³⁷⁹, 192 straipsnio („Literatūros, mokslo, meno ar kitokio kūrinio neteisėtas atgaminimas, neteisėtų kopijų platinimas, gabenimas ar laikymas“) komentare laikymas apibrėžiamas kaip „faktinis turėjimas savo žinioje tam tikroje vietoje“³⁸⁰. JAV Aukščiausiasis Teismas yra pasakęs, kad „nėra dviprasmiškesnio termino kaip žodis turėjimas (laikymas)“³⁸¹. Tiek, kiek ši sąvoka susijusi su vaiko pornografija, ypač daug diskusijų kyla tuomet, kai kalbame apie virtualią vaiko pornografiją. Skirtingi požiūriai ir nuomonės lemia atsakymą į klausimą, ar asmuo laiko (turi) vaiko pornografinius atvaizdus, jeigu jis žiūri juos tiesiogiai savo kompiuteryje³⁸². Kita vertus, teismų praktikoje egzistuoja tokia nuomonė

³⁷⁴ Komisijos išvada Įstatymo dėl Konvencijos dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo projektui. 2004-01-20, IXP-3098 (2).

³⁷⁵ Norvegijos BK 240a straipsnis.

³⁷⁶ Latvijos BK 166 straipsnio 2 dalis.

³⁷⁷ Vokietijos BK 184 straipsnio 3 dalis.

³⁷⁸ <http://www.lectlaw.com/def2.p057.htm>; [žiūrėta, 2008 05 15].

³⁷⁹ Baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras. 2009. P. 102.

³⁸⁰ *Ibid.* P. 402.

³⁸¹ *National Safe Deposit Co. v. Stead*, 232 U.S. 58, 34 S. Ct. 209, 58 L. Ed. 504 [1914] // <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/possession>; [žiūrėta, 2008 05 15].

³⁸² JAV teismas yra išsakęs nuomonę, kad vaiko pornografijos žiūrėjimas internetiniame portale be sąmoningo ketinimo išsisaugoti žiūrimą informaciją kompiuterio atmintyje, nėra laikomas

– kad ir ką asmuo žiūrėtų internete, visa tai yra užfiksuojama kietajame kompiuterio diske³⁸³. Laikymas (turėjimas) yra įgyvendinamas tada, kai asmuo žiūri tam tikrą nuotrauką, taip pat ir tada, kai parsisiunčia ją į savo kompiuterio kietąjį diską. Patvirtinamasis veiksmas spustelint mygtuką „išsaugoti“ nėra būtinas tam, kad toks veiksmas jau būtų traktuojamas kaip laikymas (turėjimas)³⁸⁴. Vis dėlto pagal tradicinį teisinį laikymo (turėjimo) apibrėžimą, paprastas žiūrėjimas (neišsaugant vaizdo) nėra pakankamas tam, kad būtų pripažintas laikymu (turėjimu)³⁸⁵. Kai kurie mokslininkai (Taylor M., Quayle E., Holland G.) mano, kad kiekvieną kartą paėmus vaiko nuotrauką, kurią kaltininkas laiko (turi), vaikas vis iš naujo tampa auka³⁸⁶. Taigi, laikymas apibrėžiamas per turėjimo ir valdymo sąvokas. Nusikaltimas laikomas baigtu tokias laikmenas pradėjus valdyti³⁸⁷. Šiuo atveju įstatymų leidėjas nereikalauja jokių kaltininko veiksmų. Vien pats turėjimo (laikymo) faktas reiškia baigtą nusikaltimą.

Tarp kitų alternatyvių veikų, kuriomis vaikas gali būti išnaudotas pornografijai (gaminimas, platinimas, įsigijimas ir pan.), vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) yra vienas labiausiai diskutuotinų. Vis dažniau

nusikalstama veika. Valstijų įstatymai sako, kad asmuo turi būti „žinomam vaiko pornografijos laikyme (turėjime)“ tam, kad tokia veika būtų pripažinta nusikalstama. Jungtinėje Karalystėje Vaiko apsaugos įstatyme kriminalizuotas vaiko pornografijos žiūrėjimas internete, nepaisant to, ar asmuo suvokė, ar ne savo kompiuteryje funkcionuojančią „atsarginę atmintį“, automatiškai fiksuojančią žiūrėtus vaizdus. „Jungtinėje Karalystėje toks nuotraukų žiūrėjimas traktuojamas kaip parsisiuntimas (perkėlimas iš vienos sistemos dalies į kitą), todėl, kad kompiuteris, neva, sukuria parsisiųstas nuotraukas ekrane“, – teigė Interneto stebėtojų įstaigos atstovas T. Fagelman, kurio darbas susijęs su prieigos prie vaiko seksualinio išnaudojimo atvaizdų mažinimu.

³⁸³ Byloje *R v. Porter* buvo iškeltas klausimas, ar tos nuotraukos, kurias asmuo buvo parsisiuntęs, bet ištrynė, yra jo žinioje (valdomos). Tokie klausimai keliami dėl to, kad, net ir ištrynus nuotraukas, pasitelkus tam tikrą techniką jas galima vėl sugrąžinti. Vis dėlto buvo prieita prie nuomonės, kad jei asmuo ėmėsi visų priemonių, kad nuotraukos būtų ištrintos, jis jų jau nebeturi (net jei ir yra galimybė jas vėl susigrąžinti, kai jos vis tiek lieka kompiuterio kietajame diske). Taip pat žr. bylą *R v. Graham Westgarth Smith and Mike Jayson* (2002, EWCA Crim 683, 1 Cr App R 21), *DPP v Brooks, R v Boyesen* (Halsbury's Laws of England, 4th edition. Annual Abridgement, 2006. P. 446, Para. 861).

³⁸⁴ Kai žiūrėjimas yra tam tikra laikymo (turėjimo) dalis, vienintelis tokio laikymo (turėjimo) įrodymas yra užfiksuotas žiūrėjimo faktas laikinajame interneto faile. Tokia byla gali būti sudėtinga prokurorui, nes kaltininkas gali teigti, kad jis neturėjo jokio ketinimo laikyti (turėti) tokio pobūdžio informaciją (*Ferraro M. M., Casey E. McGrath M. Investigating Child Exploitation and Pornography: the Internet, the Law and Forensic Sciences. Elsevier Academic Press, 2005. P. 246.*)

³⁸⁵ *United States v. Tucker*, 305 F. 3d 1193.

³⁸⁶ *Taylor M., Quayle E., Holland G. Child Pornography, the Internet and Offending. Policy Research, 2001. P. 95.*

³⁸⁷ Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis. 1989. P. 397.

analizuojamas klausimas, ar vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) (ypač neturint tikslo ją platinti) turėtų būti uždraustas baudžiamuoju įstatymu ar, priešingai, traktuotinas kaip įstatymui neprieštaraujanti veika. Padėtį sunkina tai, kad tarptautiniai teisės aktai dažniausiai palieka valstybės narėms teisę pačioms nuspręsti, ar tokio pobūdžio veiksmus kriminalizuoti³⁸⁸. Atsižvelgiant į vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) aktualumą ir problemišumą šiandien, šis objektyviosios pusės požymis reikalauja kur kas gilesnės analizės, nes įstatymai, kuriuose numatyta baudžiamoji atsakomybė už paprasčiausią vaiko pornografijos laikymą (turėjimą), dažniausiai atsiduria teisinių ir socialinių diskusijų kontekste. Todėl šioje darbo dalyje pateikiami argumentai „už“ – palaikantys vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) nebaudžiamumo idėją, taip pat apžvelgiami argumentai „prieš“ – teigiantys, kad vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) turėtų būti laikomas nusikalstama veika. Pabrėžtina, kad šiai problemai Lietuvos teisės doktrinoje skirtas nepakankamas dėmesys. Būtent todėl laikymo (turėjimo) kaip požymio analizė grindžiama ir konkrečiomis nuorodomis į užsienio valstybių įstatymų, teorinę ar tyrimų bazę.

1986 m. JAV prezidento R. Reigano pavedimu buvo sudaryta komisija (angl. *Meese Commission*) 1970 metų ataskaitos apie pornografiją išvados performuluoti³⁸⁹. Turbūt labiausiai diskutuotina rekomendacija visoje *Meese Commission* ataskaitoje yra rekomendacija Nr. 45: įstatymų leidėjai turėtų pakeisti įstatymus ten, kur būtina, tam, kad žinomas vaiko pornografijos

³⁸⁸ Pavyzdžiui, ET Konvencijoje dėl elektroninių nusikaltimų kriminalizavimo išlygos taikymo galimybė numatyta dėl pornografinės produkcijos, kurioje pavaizduotas vaikas, laikymo kompiuterinėje sistemoje arba kokioje nors kompiuterinių duomenų atmeniojoje terpėje. Kitoje ET konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos pritariama paprasto vaiko pornografijos turėjimo (laikymo) (neturint tikslo platinti) kriminalizavimui. ES Pagrindų sprendimo 3 straipsnio 1 dalies 4 punkte numatyta, kad vaiko pornografijos turėjimas kaip veika, kuri nepaisant to, ar padaryta naudojant kompiuterines sistemas, ar ne, taip pat turėtų užtraukti baudžiamąją atsakomybę. JT vaiko teisių konvencijos fakultatyviniame protokole nenurodoma, kad vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) turi būti kriminalizuotas (XVIIth International Congress of Penal Law. Commentaries & questions. International Review of Penal Law (Vol. 72), 2001. P. 875).

³⁸⁹ Viena iš kontroversiškesnių 1970 m. Komisijos išvadų buvo ta, kad „savęs vaizdavimas akivaizdžiai seksualinio pobūdžio medžiagoje nedaro žalos nei visuomenei, nei individui“ (*Malamuth M. Neil., Donnerstein E. Pornography and Sexual Aggression. Academic Press, Inc., 1984. P. 85*). Panašias išvadas padarė ir JK dirbusi komisija, kuriai vadovavo profesorius B. Williams. Atlikus tyrimą padaryta išvada, kad pornografija ir antvisuomeninės nuostatos neturi nieko bendra (*Malamuth M. Neil., Donnerstein E. Pornography and Sexual Aggression. Academic Press, Inc., 1984. P. 143-144*).

laikymas (turėjimas) būtų pripažintas sunkiu nusikaltimu. Ši komisija nepateikė jokių aiškių argumentų, kodėl vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) turėtų būti traktuojamas kaip sunkus nusikaltimas. Vienintelis paaiškinimas buvo toks, kad pedofilai laiko (turi) tokio pobūdžio medžiagą seksualinio susijaudinimo arba pasitenkinimo tikslais. Tai rodo, kad norima uždrausti tokio pobūdžio veiką (vaiko pornografijos laikymą (turėjimą)), tačiau nėra rimtų argumentų tokiems ketinimams pagrįsti³⁹⁰. Tradiciškai vaiko pornografija visada buvo susijusi su jos gaminimu, perdavimu, platinimu ir pan., bet ne su turėjimu (laikymu). Be to, nuotraukos turėjimo tikslai gali būti labai skirtingi. Kartais ta pati nuotrauka gali būti ir pornografinė, ir ne – tai priklauso nuo asmens, kuris ją turi, ketinimų.

1996 m. pasaulinio kongreso, vykusio Stokholme, metu buvo pasakyta, kad „jau atėjo metas kriminalizuoti ir paprastą vaiko pornografijos turėjimą (laikymą)“³⁹¹ (nors, pavyzdžiui, Australija³⁹² ir JK³⁹³ savo baudžiamuosiuose įstatymuose tokio pobūdžio nusikalstamą veiką jau buvo numatę). Šalia gaminimo, platinimo ir kitų alternatyvių vaiko išnaudojimo pornografijai veiku vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) taip pat buvo pripažintas nusikalstama veika, pavojinga vaikui. Pasaulinio kongreso paskatintos

³⁹⁰ Minėtos komisijos ataskaitoje yra du problemiški aspektai. Pirmas, abejotinas teiginys, kad atvejai, kai pedofilai naudoja vaiko pornografines nuotraukas masturbacijai, turėtų būti vertinama kaip pavojinga veika, už kurią tokiam asmeniui gresia įkalinamas daugiau nei vieniems metams (kaip už sunkų nusikaltimą). Antra, diskutuotina, ar vieninteliai žmonės, kurie gali seksualiai susijaudinti dėl pornografinių nuotraukų, kuriose pavaizduotas jaunesnis nei 21 metų amžiaus asmuo, yra vien tik pedofilai (*Hawkins G., Zimzing F. E. Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1988. P. 178*).

³⁹¹ *Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence. Berghahn Books, 2001. P. 120* (Agnes Fournier de Saint Maur. International Cooperation in law Enforcement). Apie paprasto vaiko pornografijos turėjimo kriminalizavimą kalbama ir ET rekomendacijoje Nr. (2001) 16.

³⁹² Paprastas vaiko pornografijos turėjimas (laikymas) Australijoje kriminalizuotas 1990 m.

³⁹³ Jungtinėje Karalystėje vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) buvo kriminalizuotas 1988 m. Nusikaltimu laikomas nepadorių vaiko nuotraukų laikymas (turėjimas), ir šis paprastas laikymas (turėjimas) buvo išplėstas Baudžiamosios justicijos ir viešosios tvarkos įstatyme, kuris apėmė ir pseudo fotografijų kriminalizavimą (*Ost S. Children at Risk: Legal and Societal Perceptions of the Potential Threat that the Possession of Child Pornography Poses to Society. Journal of Law and Society, Vol. 29, No. 3, 2002. P. 441*). Šios šalies statistiniai duomenys rodo, kad 2001 m. 51 nusikaltėlis buvo nuteistas už nepadorios vaiko pornografijos ar pseudo pornografijos laikymą (turėjimą) ir 289 už nepadorių vaiko pornografijos ar pseudo pornografijos nuotraukų gaminimą (*Creighton S. J. Child Pornography: images of the abuse of children. P. 2*). Pavyzdžiui, Suomijoje 2001 m. buvo užregistruota 13 pranešimų dėl vaiko pornografijos laikymo (turėjimo). Tačiau tik 3 asmenys buvo nuteisti dėl šios nusikalstamos veikos (*Vermeulen G., De Pauw H. Missing and Sexually Exploited Children in the EU. Epidemiological Data. Maklu, 2004. P. 116*).

Austrija, Nyderlandai, Kanada, Čekija³⁹⁴, Norvegija, Suomija, Švedija ir kt. šalys baudžiamuoju įstatymu uždraudė vaiko pornografijos laikymą (turėjimą)³⁹⁵. Teigiamai vertintina Danijos baudžiamajame kodekse įtvirtinta nuostata, susijusi su vaiko pornografijos laikymu (turėjimu)³⁹⁶. Šio pobūdžio veika yra uždrausta, bet straipsnis, kalbantis apie šį draudimą, neapima tų atvejų, kai vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) susijęs su penkiolikos metų sulaukusio vaiko nuotraukomis, kurių laikymui (turėjimui) jis yra davęs sutikimą (panašios nuostatos yra numatytos ir Italijos baudžiamajame įstatyme). Tokios nuostatos gali būti pateisinamos dėl to, kad jei vaikas gali duoti sutikimą lytiniam bendravimui su suaugusiu asmeniu (ir tai neužtraukia baudžiamosios atsakomybės), kodėl jis negali duoti tokio pat sutikimo kelioms pornografinėms nuotraukoms padaryti? Vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) yra nusikaltimas ir Suomijoje. Tačiau Suomijos teisė nežino jokių vaiko pornografijos „privataus naudojimo“ atvejų kai yra „nepilnamečių sutikimas“³⁹⁷.

Iš argumentų, pagrindžiančių vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) teisėtumą, pirmiausia paminėtina kiekvieno asmens *teisė į privatų gyvenimą ir saviraiškos laisvė*. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 8 straipsnyje įtvirtinta kiekvieno teisė į tai, kad būtų gerbiamas jo asmeninis ir jo šeimos gyvenimas, buto neliečiamybė ir susirašinėjimo

³⁹⁴ „Kai paklausa bus mažesnė, gal tuomet bus mažiau išnaudojimo“ – toks buvo argumentas Čekijos Respublikoje, kuri visai neseniai kriminalizavo vaiko pornografijos laikymą (turėjimą). Nors pedofilai ir nėra atsakingi už savo seksualinę orientaciją, bet jie yra visiškai atsakingi už savo elgesį (*Velinger J. Amendment makes possession of child pornography a criminal offence. The international service of Czech Radio, 26/03/2008*).

³⁹⁵ Tik devyniolikoje JAV valstijų vaiko pornografijos žiūrėjimas ar laikymas (turėjimas) yra laikomas nusikalstama veika³⁹⁵ (vaiko pornografijos turėjimas turint tikslą ją platinti yra kriminalizuotas visose 50 valstijų). Byloje *Osborne v. Ohio* buvo nurodyta, kad konstituciškai Ohajo valstija galėjo uždrausti vaiko pornografijos laikymą (turėjimą) ir žiūrėjimą. Nors ir netiesiogiai, bet šioje byloje pritarta vaiko pornografijos turėjimo (laikymo) kriminalizavimui. Be to, labai įdomi nuostata įtvirtinta Ohajo valstijos įstatymuose dėl vaiko pornografijos turėjimo. Bendroji nuostata yra tokia, kad nuogo vaiko nuotraukas draudžiama turėti, tačiau išimtis yra daroma vaiko šeimos nariams arba globėjams (*Osborne v. Ohio, Supreme Court of the United States, 1990. 495 U.S. 103*).

³⁹⁶ The Danish Criminal Code for Sexual Offences against Children. Section 235, 222.

³⁹⁷ *Vermeulen G., De Pauw H. Missing and Sexually Exploited Children in the EU. Epidemiological Data. Maklu, 2004. P. 98.*

slaptumas³⁹⁸. Dėl šios priežasties vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) kriminalizavimas prieštarauja teisei į privatų (asmeninį) gyvenimą. Pasak S. K. Williams, trukdymas realizuoti šią teisę gali būti pateisinamas moraliniais pagrindais, jei tai yra būtina, turi būti proporcingas atsakas iš socialinių poreikių pusės³⁹⁹. Vis dėlto šia Europos žmogaus teisių teismo taisykle byloje *R v. Bowden*⁴⁰⁰ (dėl nepadorių vaiko pornografijos nuotraukų parsisiuntimo iš interneto) nebuvo remtasi. JK apeliacinis teismas be jokios argumentacijos pareiškė, kad įstatymai yra suderinti su minėtosios konvencijos 8 straipsniu, kadangi buvo būtina apsaugoti viešąją moralę ir (arba) kitas teises bei laisves. Teismas nurodė, kad kadangi dauguma žmonių tokį žiūrėjimą ir pornografinių nuotraukų laikymą (turėjimą) laiko bjauriu, paprastas laikymas (turėjimas) būtinai turėtų būti laikomas neteisėtu. Byloje *R v. Smethurst*⁴⁰¹ vienas iš teisėjų, vėlgį be konkretaus paaiškinimo, argumentavo, kad tokie įstatymai yra pateisinami žvelgiant vien tik iš „moralinės apsaugos perspektyvų“. ET taip pat be didesnių diskusijų buvo pasisakyta prieš vaiko pornografijos laikymą (turėjimą) (įskaitant ir pseudopornografiją)⁴⁰². Atsižvelgiant į tokią situaciją, panašu, kad visos šios nuomonės, kaip ir priimti įstatymai, yra akivaizdi moralinės panikos⁴⁰³ visuomenėje pasekmė. Toks įtvirtintas draudimas yra visuomenės nuraminimo priemonė, kuri realiai neapsaugo vaiko ar kiekvieno individo teisės į privatumą.

³⁹⁸ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, dar žinoma kaip Europos žmogaus teisių konvencija, buvo priimta pritariant Europos Tarybai 1950 m. siekiant apsaugoti asmenų teises ir fundamentalias laisves (4.XI.1950). Byloje *Dudgeon v. United Kingdom* Europos Žmogaus Teisių Teismas patvirtino, kad teisė į privatų ir šeimos gyvenimą apima ir teisę į seksualinį gyvenimą (*Gillespie A. A. The Sex Offences Act 2003. 1998 E.C.H.R. 149. P. 364*).

³⁹⁹ *Williams S. K. Child Pornography Law: Does it Protect Children? Journal of Social Welfare and Family Law, 26 (3), 2004.*

⁴⁰⁰ *R. v. Bowden*, 10 Nov 1999, Case No: 99/0870/W2, 99/4175/W2.

⁴⁰¹ [2002] 1 Cr. App. R. 6: 58.

⁴⁰² *Williams S. K. Child Pornography Law: Does it Protect Children? Journal of Social Welfare and Family Law, 26 (3) 2004. P. 253-255.*

⁴⁰³ Moralinės panikos koncepcija buvo išplėta J. Young ir S. Cohen, kurie teigė, kad visuomenės informavimo priemonių, viešosios nuomonės ir valdžios reakcija – visa tai sudaro spiralinio pobūdžio efektą keliant moralinę paniką dėl vaiko pornografijos reiškinių (*Williams S. K. Facilitating Safer Choices: Use of Warnings to Dissuade Viewing of Pornography on the Internet. Child Abuse Review, Vol 14 (2005), P. 443*).

Kiekvienas asmuo turi teisę į laisvą idėjų, jausmų ir minčių raišką. Ypač tai aktualu, kai kalbame apie pseudo pornografinius vaikų atvaizdus, sukurtus pasitelkus kompiuterinę grafiką. Asmuo gali netgi piešti ar bet koku kitu būdu užfiksuoti vaiko atvaizdą popieriuje. Tai būtų tik vienas iš daugelio laisvos saviraiškos būdų, kurios draudimas stokatų logikos⁴⁰⁴. Jeigu mes draudžiame tokio pobūdžio saviraišką, tai kartu riboja kiekvieno asmens laisvą mąstymą, vaizduotę. Tai pažeistų minėtosios Konvencijos 8 straipsnį, deklaruojantį visų teisę į privatą gyvenimą bei saviraiškos laisvę, numatytą 10 straipsnyje (kiekvienas turi teisę laisvai reikšti savo mintis ir įsitikinimus)⁴⁰⁵. Kanados teismų praktikoje galima rasti ne vieną sprendimą, kuriais ginamos asmens saviraiškos teisės bei laisvės, idėjų mainai, kaip vieni pagrindinių demokratijos vystymosi priedaidų⁴⁰⁶. Paprasčiausias savo paties sukurtos fotografijos laikymas (turėjimas) galėtų būti netgi teigiamai vertinamas, jeigu tai asmeniui padeda save kontroliuoti ir neperžengti nusikalstamos veikos ribos. D. Finkelhor ir Seto aprašė teigiamus vaiko pornografijos žiūrėjimo momentus. Jie teigia, kad tokia veikla gali būti traktuojama kaip tam tikra preventinė priemonė, t. y. asmuo neįsitraukia į tolesnius seksualinio vaiko išnaudojimo veiksmus, nes jam pakanka tik žiūrėti į pornografines vaiko nuotraukas ir jis neturi jokių ketinimų padaryti nusikalstamą veiką, susijusią su tiesioginiu seksualiniu vaiko išnaudojimu⁴⁰⁷. Šiai nuomonei pritaria ir Crepault bei Carter,

⁴⁰⁴ Švedijoje vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) netaikomas tiems asmenims, kurie piešia ar koku nors kitu rankų darbo (meno) būdu gamina atvaizdus, kurie neskirti platinimui, perdavimui, praturtėjimui ar koku nors kitu būdu nėra prieinami kitiems. Iki 1999 m. tik 30 bylų buvo išnagrinėta Švedijos teismuose, vienaip ar kitaip susijusių su vaiko pornografija. Nuo tada, kai vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) buvo kriminalizuotas, užregistruotų tokių atvejų Švedijoje būta labai daug – 2000 – 2002 m. policijoje buvo užregistruota apie 1000 vaiko pornografijos atvejų. Iš visų asmenų, kurie buvo nuteisti, 60 % buvo pripažinti kaltais dėl vaiko pornografijos laikymo (turėjimo).

⁴⁰⁵ Byloje *R. v. Butler* J. Show teigia, kad jei pasvertume grėsmę, kurią kelia paprastas vaiko pornografijos turėjimas, ir žmogaus teises, kurios gali būti pažeidžiamos kriminalizavus paprastą vaiko pornografijos turėjimą, tai neabejotinai pastarasis veiksny nusvertų pirmąjį (*R. v. Butler*, [1992] 1 S.C.R. 452). Europos Žmogaus Teisių Teismas savo praktikoje ne kartą yra išsąkęs poziciją dėl minties ir įsitikinimų raiškos svarbos (paminėtinos *Handyside v. United Kingdom*, Judgement of 7 December 1976, Series A, No.24; 1 EHRR 737 (1979-80)), *Müller v. Switzerland* (Judgement of 24 May 1988, Series A, No.133; 13 EHRR 212 (1991)), *Otto-Preminger Institute v. Austria* (Judgement of 20 Sept. 1994, Series A, No.295-A; 19 EHRR 34 (1995) bylos).

⁴⁰⁶ *Irwin Toy Ltd. v. Quebec* (Attorney General), [1989] 1 S.C.R. 927; *Ford v. Quebec* (Attorney General), [1988] 2 S.C.R. 712.

⁴⁰⁷ Tyrimė dalyvavę nusikalčiai teigia, kad pagrindinis dalykas, kodėl jie kolekcionavo vaiko pornografines nuotraukas, ir buvo tas, kad jie nenorėjo turėti santykių, todėl tenkinosi vien tik

teigdami, kad tokie asmenys savo poreikius gali patenkinti vien pasitelkę fantazijas, t. y. masturbavimosi būdu⁴⁰⁸.

Tyrimo, atlikto kartu su Lietuvos NVO, metu paaiškėjo, kad Lietuvos vaiko teisių specialistai iš dalies pritaria tokiai nuostatai. Trečdalis respondentų nurodė tikį, kad vaiko pornografinių atvaizdų žiūrėjimas galėtų būti tik viena iš prevencijos priemonių, siekiant išvengti tiesioginio aukos ir nusikaltėlio kontakto⁴⁰⁹. L. Webb, J. Craissati, S. Keen kelia klausimą, ar tie asmenys, kurie tik žiūri vaiko pornografiją, yra tie patys vaiko išnaudotojai, ar nauja „nusikaltėlių“ grupė, o galbūt tai nėra nusikalstama apskritai⁴¹⁰. Argumentas, kad vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) draudimas apsaugo vaikus nuo pedofilų veiksmų, nėra pakankamas todėl, kad labai sunku numatyti visus dalykus, kuriuos pedofilai turi savo vaizduotėje. Pedofilai taip pat naudoja ir nepornografinius daiktus, ir niekas negalėtų suskaičiuoti ir įvardyti visų tų daiktų, kurie padeda pedofilams pajusti seksualinį pasitenkinimą. Visai įmanoma, kad paprasta vaiko nuotrauka, kurioje jis yra apsirengęs, gali seksualiai jaudinti pedofilą, bet tai nereiškia, kad laikyti (turėti) tokias nuotraukas savo žinioje turi būti uždrausta. Kitaip atrodytų logiška, kad ir įvairios istorijos, karikatūros, eskizai, piešiniai ar kiti nepadorūs vaiko seksualinių veiksmų atvaizdai taip pat turėtų būti tikrinami, nes jie gali turėti panašų poveikį, todėl čia irgi gali reikėti tam tikros kontrolės. Tačiau tokie

nuotraukų žiūrėjimu (*Quayle E., Taylor M.* Child Pornography and the Internet: perpetuating the cycle of abuse. *Deviant Behaviour* 23 (4), 2002. P. 19). „Tai daug lengviau <...> tiesiog žiūri į nuotraukas, ir viskas“ (P. 96), „aš jiems sakiau, žiūrėkim į nuotraukas, masturbuokimės, bet neskaudinkim nei vieno vaiko“ (P. 98), „<...> tai tebuvo vaizdinė priemonė pasiekti erekciją, todėl galėjau eiti į vonią ir masturbuotis“ (P. 99) (*Quayle E., Taylor M.* Model of Problematic Internet Use in People with a Sexual Interest in Children. *Cyber Psychology & Behavior*. Vol. 6, No. 1, 2003).

⁴⁰⁸ *Malamuth M. Neil., Donnerstein E.* Pornography and Sexual Aggression. Academic Press, Inc., 1984. P. 5. Tokie mokslininkai kaip Arndt, Foehl, Good, McCollaum, Lester, Person, Terestman, Myers, Goldberg, Salvadori, Sue, Templeman ir kt. teigia, kad asmenys, kurie niekada neišnaudojo vaiko seksualiai, nenusikalto būtent dėl to, kad pasitenkina tik fantazijomis apie iškreiptus lytinius santykius su vaikais (*Gee D. G., Devilly G. J., Ward T.* The Content of Sexual Fantasies for Sexual Offenders. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 16, No. 4, 2004. P. 315-316).

⁴⁰⁹ Skirtingi rezultatai buvo gauti apklausus Belgijos NVO specialistus, dirbančius vaiko teisių apsaugos srityje. 25 iš 40 nepritarė minėtajai nuostatai (12 pritarė iš dalies, teigdami, kad vieniems to gali užtekti, kitiems – ne, nes iškrypimo atveju tai gali būti tik vienas iš stimuliatorių tolesniems seksualiniams veiksams).

⁴¹⁰ *Webb L., Craissati J., Keen S.* Characteristics of Internet Child Pornography Offenders: a comparison with child molesters. *Sexual Abuse: a Journal of Research and Treatment*. Vol. 19, 2007.

daiktai turėtų būti kontroliuojami tik tuomet, jei jie tikrai yra nešvankūs, ir tik tuomet, jei jie yra platinami atitinkamu būdu, o paprasčiausias laikymas (turėjimas) turėtų būti laikomas teisėtu⁴¹¹.

Kita vertus, tikrai nelengva (gal net neįmanoma) sužinoti, ką vaiko pornografijos žiūrėtojai turi savo vaizduotėje. Vis dėlto kiekvienas asmuo turi teisę į visuomenės paramą ir supratimą, ypač kai tai susiję su privatumu ir saviraiškos laisve. Psichologas Hayes teigia, kad žmonės savęs nežaloja būdami atviri savo psichologinei patirčiai, bet tikrai save žaloja, kai jie stengiasi apie ją negalvoti, nejausti ar prisiminti⁴¹². Pasak minėto psichologo, visuomenė neturėtų būti per daug įtari kiekvienu atveju, kai asmuo savo žinioje turi kažkokių nuotraukų⁴¹³. Vienintelis laikymo (turėjimo) faktas neturėtų būti laikomas pakankamu tam, kad tokį laikymą (turėjimą) būtų galima kriminalizuoti.

Grėsmė nubausti nekaltus asmenis – kitas argumentas, pagrindžiantis, kodėl vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) neturėtų būti draudžiamas. Įstatymas, draudžiantis vaiko pornografinių nuotraukų turėjimą, leidžia nuteisti asmenį remiantis „pasodintų įrodymų“ pagrindu. Policijai užtenka tik surasti įtartinos rūšies nuotraukų kompiuterio kietajame diske ar tarp knygų, ir nėra jokios būtinybės įrodyti, kaip jos ten pateko⁴¹⁴ (tai ypač aišku paprasto laikymo (turėjimo) atvejais, kai nėra jokio ketinimo dėl tiesioginio kontakto siekiant išnaudoti vaiką seksualiai). Tipinis „legalaus“ vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) pavyzdys yra šeimos albumai, kuriuose galima rasti nuogų vaikų nuotraukų⁴¹⁵. Paprasto vaiko pornografijos laikymo (turėjimo)

⁴¹¹ Williams S. K. Child Pornography Law: Does it Protect Children? Journal of Social Welfare and Family Law, 26 (3) 2004. P. 252.

⁴¹² Quayle E., Vaughan M., Taylor M. Sex Offenders, Internet Child Abuse Images and Emotional Avoidance: the importance of values. Aggression and Violent Behaviour, 2005. P. 4.

⁴¹³ Nusikaltėliams nepatinka kai juos vadina seksualiniais nusikaltėliais arba vaiko išnaudotojais, jei jie tik žiūri į vaiko nuotraukas ir nieko daugiau nedaro. „Jei aš žiūriu – niekam žalos nedarau...“ (Quayle E., Taylor M. Child Pornography and the Internet: perpetuating a cycle of abuse. Deviant Behaviour, 2002. Vol. 23 (4). P. 22).

⁴¹⁴ Free Life Commentary, an Independent Journal of Comment Published on the Internet. No. 37, 1999. Reflections of Gary Glitter Case by Sean Gabb. P. 4.

⁴¹⁵ Edwards S. M. Susan. Prosecuting Child Pornography: possession and taking of indecent photographs of children. Journal of Social Welfare and Family Law 22 (1), 2000.

kriminalizavimas reiškia, kad kiekvienu atveju bet koks nuogo vaiko atvaizdas (pavyzdžiui, šeimos albume) reikalautų įrodymų, kad jis nėra pornografinis, nešvankus ir pan., kitu atveju turėtų būti pradėtas baudžiamasis persekiojimas⁴¹⁶. Būtent byloje *Roth v. United States*⁴¹⁷ buvo pabrėžta, kad vaiko pornografijos turėjimas galėtų būti nekriminalizuotas tuo atveju, jei toks turėjimas nebūtų antisocialinį elgesį lemiantis veiksnys. Kita vertus, nuogo vaiko nuotraukų laikymas (turėjimas) gali būti visai nenusikalstamas (pavyzdys su šeimos albumu), tačiau galima ir priešinga situacija, kai pedofilai gali naudoti tokio pobūdžio nuotraukas seksualiniam susijaudinimui arba pasitenkinimui teigdami, kad tokios nuotraukos yra tik nekalti gyvenimo momentai, užfiksuoti fotoaparatu, džiuginantys šeimą⁴¹⁸.

Dažnai praktikoje kyla problemų vertinant vaiko pornografinių nuotraukų laikymą (turėjimą), kurios buvo gautos elektroniniu paštu, kai nuotraukos turinį galima patikrinti tik atidarius ją. Svarbiausias dalykas kalbant apie tokių vaiko pornografinių atvaizdų laikymą (turėjimą) yra „žinojimo“ momentas. Be šio veiksnio neįmanoma teigti, kad kažkas laiko (turi) savo žinioje vaiko pornografinę medžiagą. Bendrosios teisės sistemos teismų praktika konstatuoja, kad „asmuo nėra kaltas dėl vaiko pornografijos gaminimo arba laikymo (turėjimo), jei tai yra pseudopornografinės nuotraukos, prisegtos

⁴¹⁶ 2001 m. Škotijoje viena šeima buvo surengusi savo vaikų fotografijų parodą (viešą). Nuotraukose buvo užfiksuoti nuogi ir pusiau nuogi vaikai, vienas iš vaikų buvo nufotografuotas besišlapinantis ant sniego. Dėl šios parodos visuomenėje kilo didelis susirūpinimas. Teisininkas G. Robertson pasakė, kad netgi jei vaiko nuotraukos yra be jokios seksualinės potekstės, tai dar nereiškia, kad tokios nuotraukos nėra nešvankios (<http://www.skeptictank.org/gen4/gen02375.htm> - Police obscenity squad raid Saatchi gallery: Scotland fascism).

⁴¹⁷ *Roth v. United States* (354 U.S. 476).

⁴¹⁸ Byloje *Arizona v. Berger* (Arizona Supreme Court No. CR-05-0101-PR. Division One 209 Ariz. 386, 103 P. 3d 298) 52 metų koledžo dėstytojas, kuris anksčiau nebuvo teistas, nuteistas už 50 vaiko pornografinių nuotraukų laikymą (turėjimą), kurias jis nemokamai parsisiuntė iš įvairių internetinių puslapių. Teismas jam paskyrė dvidešimt kartų po dešimt metų bausmę, bausmės turėjo būti atliekamos paėliui viena po kitos, be jokios galimybės atleisti nuo jos prieš terminą. Tiek teisiškai, tiek morališkai neteisinga yra nubausti asmenį tokia bausme, kai jis prieš tai nebuvo teistas, padarė nesmurtinį nusikaltimą, vien tik už atitinkamų nuotraukų laikymą (turėjimą) (ne už gaminimą, prekybą ir pan.). Manytina, kad šis nuosprendis negali būti pateisinamas atpildo bausmės teorija, nes jis pažeidžia visus teisingumo ir proporcingumo principus (teisingumas – tai visų pirma įstatymo nustatyta optimali pataisymui reikalinga bausmės rūšis ir jos dydis. Už padarytas nusikalstamas veikas skiriamos bausmės turi būti proporcingos pažeidimui, turi atitikti teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, jos neturi varžyti asmens akivaizdžiai labiau, negu reikia šitiems tikslams pasiekti (*Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. P. 114-115). Be kitų tikslų, bausmė turi atspindėti ir nusikalstamos veikos pavojingumą.

kaip dokumentas prie elektroninio laiško, jei prieš atidarydamas tą laišką jis nežino, kad būtent ten yra nepadori vaiko pornografinė medžiaga⁴¹⁹. Tai reiškia, kad laikymo (turėjimo) šalininkai turi papildomai vieną argumentą „už“: kad tiek paprasta nuotrauka, tiek pseudofotografija buvo atsiųsta asmeniui jam to neprašant ir kad jis nelaiškė tokių atvaizdų savo elektroninio pašto dėžutėje neprotingai ilgą laiką. Tai žymiai išplečia gynybos galimybes dėl vaiko pornografijos laikymo (turėjimo). Būtent šis faktas buvo ne kartą minimas teismų praktikoje kaip viena pagrindinių asmens teisių – teisė gauti informaciją⁴²⁰.

Tarp argumentų, pagrindžiančių vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) neteisėtumą, pirmiausia paminėtina tai, kad vaiko pornografinių atvaizdų laikymas (turėjimas) *kelia pavojų ne tik vaikams, bet ir visai visuomenei apskritai*. Akivaizdu, kad vaiko pornografija kelia didžiulį pavojų vaikams, kurie yra įtraukti į tokios pornografijos gamybą ir kurių fizinis ir seksualinis išnaudojimas yra svarbiausia problema, susijusi su tokio pobūdžio medžiagos gaminimu. S. K. Williams nuomone, vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) ne tik pastato vaikus į rizikingą padėtį, bet kartu yra žalingas visuomenei, nes sukuria iškreiptą bendrai egzistuojančios moralės vaizdą⁴²¹. Maksimalios sankcijų ribos už vaiko pornografijos laikymą (turėjimą) didėjimas ir kiti teisiniai komentarai dėl vaiko pornografijos atskleidžia faktą, kad grėsmė, kuri kyla vaikams (visuomenei taip pat) dėl vaiko pornografijos laikymo (turėjimo), lieka pakankamai rimta, kad tokio pobūdžio veikla būtų teisiškai uždrausta⁴²². Šiandieninė įstatymų leidyba suponuoja mintį, kad netgi paprasčiausias vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) kelia didžiulę grėsmę visuomenei⁴²³. S. K.

⁴¹⁹ CA, [2002] EWCA Crim. 683, (No. 2001/00251/Y1), 7 March 2002.

⁴²⁰ *Martin v. City of Struthers* (319 U.S. 141), *Griswold v. Connecticut* (381 U.S. 479), *Lamont v. Postmaster General* (381 U.S. 301), *Pierce v. Society of Sisters* (268 U.S. 510), *Winters v. New York* (333 U.S. 507), *Olmstead v. United States* (277 U.S. 438), *R v. Collier* [2004], EWCA Crim. 1411; Cr. App. R. 129.

⁴²¹ *Williams S. K. Facilitating Safer Choices: Use of Warnings to Dissuade Viewing of Pornography on the Internet*. Child Abuse Review, Vol. 14 (2005). P. 437.

⁴²² *Ibid.* P. 451.

⁴²³ Laikymo (turėjimo) kriminalizavimas turi didelį visuomenės palaikymą. Japonijoje atlikti tyrimai parodė, kad kone 70 % suaugusiųjų teigiamai vertino vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) kriminalizavimą. Šiuo metu Rusija yra vienintelė iš Didžiojo aštuoneto šalių, kurioje vis dar legalu

Williams pagrįstai klausia, kodėl visuomenė yra pavojuje dėl vaiko pornografijos laikymo (turėjimo), kai nėra tikslo tokią medžiagą platinti?⁴²⁴ Net jei turėdamas vaiko pornografinę medžiagą asmuo neturi tikslo ją platinti, galima teigti, kad tokia galimybė skleisti (platinti) vaiko pornografines nuotraukas ar naudoti jas vaiko viliojimo (angl. *grooming*) procese išlieka, kas vertintina kaip vienas iš keliančių grėsmę visuomenei veiksnių⁴²⁵.

Paminėtini ir kiti pavojai, kuriuos gali kelti vaiko pornografijos laikymas (turėjimas). Pirmiausia, tai gali skatinti seksualinį pedofilų susijaudinimą arba pasitenkinimą (fantazavimą), vedantį į tiesioginius seksualinius veiksmus su vaikais. Antra, tai gali mažinti vidinius vaiko barjerus – įtikinant jį, kad dalyvavimas pornografijoje arba apskritai seksualinis jo išnaudojimas yra priimtinas. Be to, vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) gali veikti kaip šantažo priemonė, užtikrinant, kad vaikai apie tai niekam nepapasakos, taip priverčiant juos tęsti pradėtus veiksmus ir pan. Reikėtų pritari S. K. Williams, kuri kaip papildomą pavojų, susijusį su vaiko pornografijos laikymu (turėjimu), įvardija turėjimą tokių atvaizdų, kuriuose vaikas vaizduojamas „besilinksminantis“ ar neįskaudintas išnaudotojo⁴²⁶. Tai gali suponuoti klaidingą įsitikinimą, kad seksualiniai veiksmai su vaiku yra priimtina (normali) elgesio forma. Vis dėlto akivaizdu, kad tokių atvaizdų egzistavimas yra ne kas kita, kaip akivaizdus vaiko žeminimo ir menkinimo įrodymas. Dar daugiau, vaiko vaizdavimas seksualiniame kontekste liečia visų vaikų orumą, nes jie vaizduojami kaip sekso objektai. Visa tai rodo, kad vaiko pornografijos keliama grėsmė visuomenei negali būti analizuojama kaip

laikyti (turėti) vaiko pornografinius atvaizdus, jei nėra jokio ketinimo juos platinti. Japonija yra viena didžiausių vaiko pornografijos tiekėjų pasaulyje ir antra pagal vaiko pornografijos naudojimo mastą iškart po Jungtinių Valstijų (duomenys paimti iš guardian.uk.co (Monday, March 10, 2008).

⁴²⁴ Williams S. K. Facilitating Safer Choices: Use of Warnings to Dissuade Viewing of Pornography on the Internet. *Child Abuse Review*, Vol. 14 (2005). P. 442.

⁴²⁵ Teisėjo nuomonė iš bylos *R v. Sharpe* [2001] 1 S.C.R. 45, 2001 SCC 2. J. Patten teigė, kad laikymas (turėjimas) turi būti kriminalizuotas dėl to, kad daro netiesioginę žalą vaikams. Jeigu norime sustabdyti seksualinį vaikų išnaudojimą, turime veikti prieš tuos, kurie iš tikrųjų yra vaiko pornografijos pirkėjai (The Guardian, 1st March 1988) (Williams S. K. Child Pornography Law: Does it Protect Children? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 26 (3) 2004. P. 251).

⁴²⁶ Williams S. K. Child Pornography Law: Does it Protect Children? *Journal of Social Welfare and Family Law*, 26 (3), 2004. P. 251.

atskiras reiškiny s ignoruojant grėsmeę ir patiems vaikams – vienai svarbiausių mūsų visuomenės dalių.

Kitas argumentas, kuriuo remiamasi kriminalizuojant vaiko pornografijos laikymą (turėjimą), kaip vieną iš vaiko išnaudojimo pornografijai alternatyvų, yra įsitikinimas, kad, *sumažinus vaiko pornografijos naudojimą, bus sumažintas ir vaiko pornografinės produkcijos gaminimas bei vaiko išnaudojimas pornografijai plačiaja prasme*. Nors vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) gali ir nekelti tiesioginės žalos vaikui, žala gali būti netiesioginė – skatinant seksualinį vaiko išnaudojimą, kuris ir formuoja vaiko pornografijos turinį. Toks argumentas tam tikra prasme „skolinasi“ legitimumo įstatymams, kriminalizuojantiems vaiko pornografijos laikymą (turėjimą). Pavyzdžiui, byloje *R v. Sharpe* teisėjas pakomentavo: vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) prisideda prie vaiko pornografijos bendrosios rinkos, kurioje egzistuoja vaiko išnaudojimo atvaizdai. Gaminimas tokių nuotraukų yra skatinamas tokios rinkos egzistavimo, o rinka yra skatinama tų, kurie nori tokią produkciją laikyti (turėti). Vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) kriminalizavimas gali sumažinti vaiko pornografijos bendrąją rinką, o kartu ir vaiko išnaudojimą⁴²⁷. A. Higonnet teigia, kad vaiko pornografijos laikymo

⁴²⁷ *Hawkins G., Zimzing F. E. Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1988. P. 452.* Įsitikinimas, kad vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) draudimas mažina vaiko pornografinių nuotraukų gaminimą, aiškiai atsispindi byloje *Stanley v. Georgia* (394 U.S. 557 (1969)), kurioje teismas kalba apie dvejopo pobūdžio veiksmus: prekyba nešvankia medžiaga ir tokios medžiagos laikymas privačiai sau. Šioje byloje teismas sukritikavo Džordžijos valstijos įstatymus, kurie draudžia paprastą nešvankios medžiagos laikymą (turėjimą). Ar valdžia gali reguliuoti šiuos klausimus, nebuvo aišku iki pat 1990 m., kai teismas apie tai pasisakė byloje *Osborne v. Ohio* ((No. 88-5986) 37 Ohio St.3d 249, 525 N.E.2d 1363). Šioje byloje teismas parėmė Ohajo valstijos įstatymą, kuriuo buvo uždraustas vaiko pornografijos laikymas (turėjimas). Cituojant *Ferber (New York v. Ferber, 458 U.S. 747, 1982)* bylą, teismas nurodė, kad valdžios interesai siekiant apsaugoti vaiką ir kartu siekiant sunaikinti rinką, kurioje platinami vaiko išnaudojimo atvaizdai, turi būti laikomi nepaprastai svarbiais. Kongresas reagavo labai staigiai „kodifikuodamas pasisakymus“ iš Osborne bylos. 1990 metais kongresas uždraudė laikymą (turėjimą) daugiau nei trijų publikacijų, kurių turinys yra vaiko pornografija (*Ferraro M. M., Casey E., McGrath M. Investigating Child Exploitation and Pornography: the Internet, the Law and Forensic Science. Elsevier Academic Press, 2005. P. 234*). Vaiko išnaudojimo pornografijai problematika analizuojama ir kitose bylose: Wolk'o (jis turėjo grafiniu būdu sukurtų vaiko nuotraukų, kuriose jie vaizduojami užsiiminėjantys lytiniais santykiais, kraujomaiša ar vergovė. Wolk buvo apkaltintas ir nuteistas dėl vaiko pornografijos gabenimo ir laikymo (turėjimo) (*United States v. Wolk. 337 F.3d 997 2003 U.S. App. LEXIS 15055 (8th Cir., 2003)*), Kimler'io (jis buvo apkaltintas dėl daugybės epizodų už vaiko pornografijos platinimą, įgijimą ir laikymą (turėjimą). Šioje byloje buvo pasakyta, kad nėra būtina kiekvieną kartą kviestis ekspertą, kuris nustatytų, ar nuotraukoje esantis vaikas yra tikras ar sukurtas. Teigta, kad teisėjai patys yra kompetentingi tai nustatyti (*United States v. Kimler, 335 F.3d 1132; 2003 U.S. App. LEXIS 13586 (10th Cir. 2003)*), Deaton'o (Deaton'as

(turėjimo) kriminalizavimo, kaip priemonės sumažinti tiesioginę prievartą prieš vaiką, poreikis paneigiamas argumentu, jog nėra įrodymų, kad egzistuoja komerciškai pelninga vaiko pornografijos rinka. Taigi, vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) kriminalizavimas nepanašu, kad turi kažkokį poveikį, kadangi vaiko pornografija yra „kraštinio piršto reiškinys“, dažniausiai namų gamybos ir slapta cirkuliuojantis tarp mažų grupelių⁴²⁸. Tačiau į šį ginčą įmanoma atsakyti įvertinus tai, ar tie asmenys, kurie gamina vaiko pornografiją, pirmiausia siekia pralobti finansiškai⁴²⁹, ar tik yra susidomėję paprasčiausiu vaiko pornografijos žiūrėjimu. Jei labiau pasitvirtina pastarasis argumentas, tuomet „rinkos mažinimas“ yra tebeveikiantis motyvas⁴³⁰. Kita vertus, yra sunku kalbėti apie rinką, jeigu žmonės naudoja pornografiją savo asmeniniams poreikiams. Neįmanoma nustatyti tokios rinkos dydžio, jei išnaudotojai naudoja pornografiją tik mąstymo lygmenyje (savo mintyse). Galima sumažinti tik tokią rinką, kuri yra akivaizdi, bet kiti dalykai, kurie nėra uždrausti, taip pat gali vaidinti nemažą vaidmenį tokioje rinkoje, taigi tai tampa latentiniu reiškiniu. Iškyla klausimas – ar išvis yra įmanoma sumažinti tokio pobūdžio rinką (prekybą)?

Galiausiai vaiko pornografijos laikymo (turėjimo) kriminalizavimui įtaką turi ir įsitikinimas, kad *vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) skatina*

pateikė apeliaciją dėl nuosprendžio, kuriuo buvo nuteistas už vaiko pornografijos laikymą (turėjimą), teigdamas, kad yra būtina įrodyti, jog nuotraukose buvo pavaizduoti tikri vaikai (egzistuojantys tikrovėje) ir kt., kur teigiama, kad kaltinamasis gali būti nuteistas už vaiko pornografijos laikymą (turėjimą) net jeigu jis jos negamino (*Ferraro M. M., Casey E., McGrath M.* Investigating Child Exploitation and Pornography: the Internet, the Law and Forensic Science. Elsevier Academic Press, 2005. P. 238). Taip pat šios bylos svarbios tuo, kad jose buvo išsakyta nuomonė, jog kaltininkas gali būti nuteistas ir tada, kai nuotraukoje esantis vaikas nėra identifikuotas. Sprendimas JAV teismo byloje *R v. Bowden* (10 Nov 1999, Case No. 99/0870/W2, 99/4175/W2) svarbus tuo, kad jame buvo numatytos aplinkybės, kuriomis galima gintis nuo kaltinimų turint (laikant) pornografinius vaiko atvaizdus. Tai buvimas teisėtos priežasties laikyti tokią medžiagą (pavyzdžiui, tokią medžiagą gali turėti policininkas, kuris tiria bylą), nematymas arba nežinojimas, kas toje medžiagoje yra vaizduojama, nes buvo gauta be jokio prašymo ir tokia medžiaga buvo laikyta neilgai (kuo trumpiau) (http://www.geocities.com/pca_1978/arg.html (arguments on the lawfulness of *R v. Bowden*, 1999).

⁴²⁸ *Hawkins G., Zimzing F. E.* Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1988. P. 452.

⁴²⁹ J. Wolak, D. Finkelhor bei J. K. Mitchell atliktas tyrimas parodė, kad iš visų tirtų nusikaltėlių tik trečdalis, kurie savo žinioje turėjo vaiko pornografinių atvaizdų, tuo pat metu tokius atvaizdus ir platino (*Wolak J., Finkelhor D., Mitchell K. J.* Child Pornography – Possessors Arrested in Internet – Related Crimes: findings from the National Juvenile Online Victimization Study. National Centre for Missing and Exploited Children, 2005. P. 12).

⁴³⁰ *Hawkins G., Zimzing F. E.* Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1988. P. 452-453.

tolesnius veiksmus, susijusius su tiesioginiu seksualiniu vaiko išnaudojimu (kontaktiniu) (žr. skyriuje „Vaiko pornografijos kaip nusikalstamos veikos vertinimo raida“).

Apibendrinant galima teigti, kad paprasčiausias vaiko pornografijos laikymas (turėjimas) yra visiškai skirtingas nusikaltimas lyginant jį su tuo vaiko pornografijos laikymu (turėjimu), kai egzistuoja tokio asmens ketinimas atlikti tolesnius tiesioginio seksualinio išnaudojimo veiksmus su vaiku. Tačiau įrodymai, siejantys vaiko pornografijos laikymą (turėjimą) ir jo įtaką tiesioginiam seksualiniam vaiko išnaudojimui, yra neaiškūs. Atsižvelgiant į visa tai, vaiko pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, laikymas turi būti ir toliau draudžiamas baudžiamuoju įstatymu. Tačiau į nusikalstamų alternatyvių veikų sąrašą neturėtų būti įtrauktas toks elgesys: vaiko pornografijos laikymas (turėjimas), kai vaikas yra pasiekęs amžių, nuo kurio jo lytinis santykiavimas su kitu asmeniu neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, ir tokios nuotraukos yra laikomos vaikui sutinkant ir tik privačiam naudojimui, taip pat jeigu vaiko pornografijos turinys yra ne tikras vaikas, o pseudo fotografija, kurioje nėra aukos su potencialiai keliama grėsme jai. Dar daugiau, laikymas (turėjimas) pornografinių vaiko atvaizdų įsigyjant juos nežinant, kad tai yra pornografinis atvaizdas, taip pat neturėtų būti laikoma nusikalstama veika, nes tai rodo, kad asmuo laiko (turi) vaiko pornografiją prieš savo norą (arba jam to nežinant).

- **Demonstravimas** – tai viešas pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, rodymas tam panaudojant kino, vaizdo aparatūrą, filmskopus ir pan. Tai rodymas, vykstantis tokiu būdu, kad asmuo galėtų susipažinti su demonstruojamos medžiagos turiniu. Demonstruojama gali būti viešai, kai su demonstruojamo dalyko turiniu gali susipažinti daug žmonių (per televiziją, kino teatre ir pan.), arba neviešai (demonstruojant dalyką vienam ar keliems pažįstamiems asmenims). Viena vertus, galima kritikuoti įstatymų leidėją dėl tokio alternatyvaus objektyviosios pusės požymio išskyrimo, nes viešas

demonstravimas daugeliu atvejų gali būti viena iš platinimo formų⁴³¹ (turimi omenyje atvejai, nesusiję, pavyzdžiui, su pornografinių renginių (vykstančių tikrovėje) organizavimu ar tam tikro vaidmens jų metu atlikimu). Kita vertus, tokį įstatymų leidėjo žingsnį galima vertinti kaip specifinį platinimo būdo išskyrimą, nes platinti galima ir slaptai (vienam ar keliems asmenims), o demonstravimas suponuoja mintį, kad atitinkama informacija (šiuo atveju vaiko pornografinio pobūdžio medžiaga) yra rodoma viešai (apie ją vienu metu gali sužinoti daug asmenų)⁴³². Vaiko pornografinio turinio dalykų demonstravimas laikomas baigtu, kai viešo rodymo metu pateikiami pornografinio turinio dalykai, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas.

Nei Jungtinių Tautų, nei Europos Tarybos, nei Europos Sąjungos lygmeniu tarptautiniuose teisės aktuose demonstravimas, kaip alternatyvi vaiko išnaudojimo pornografijai forma, tiesiogiai neįvardytas. Tačiau konkrečiuose užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose šio pobūdžio veika kriminalizuota. Vienos šalys baudžiamuosiuose įstatymuose tiesiogiai įvardija demonstravimą (pavyzdžiui, Latvija, Vokietija, Lietuva), o kitose šalyse demonstravimo atitikmenimis galime laikyti tokias alternatyvias veikas, kaip rodymas (Jungtinė Karalystė, Rumunija⁴³³) ar viešas rodymas (Nyderlandai, Rusija), nuolatinis supažindinimas su tokiais reprezentacijomis (Norvegija) etc.

⁴³¹ Būtent Zarasų rajono apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-477/2006 teismas demonstravimo ir platinimo sąvokas vartojo kaip sinonimus, kai situacija buvo susijusi su pornografinio turinio nuotraukų įdėjimu į internetinį portalą.

⁴³² Paminėtina ir problema, susijusi su programa *Emule*. Pagrindinis šios programos veikimo principas yra tas, kad ji automatiškai išsaugo tam tikras nuotraukas, asmeniui to net nenorint ir kartais net nežinant, kad tokios nuotraukos atsiduria jo kompiuterio atmintyje, suteikiant galimybę kitiems asmenims tokias nuotraukas parsisiųsti. Teismų praktikoje tokie atvejai traktuojami kaip „viešas nuotraukų išstatymas“ (diskutuojama, ar tai priskirti prie demonstravimo, ar prie platinimo). Esant tokioms aplinkybėms Kauno rajono apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-249-408/2006 buvo konstatuota, kad asmuo „visiems šios programos naudotojams viešai išreiškė pasiūlymą atsisiųsti šias bylas iš jam priklausančio kompiuterio“.

⁴³³ Įdomu tai, kad Rumunijos BK straipsnio dispozicija konstruojama alternatyvias veikas pradedant vardinti būtent nuo vaiko pornografinės produkcijos rodymo, o ne nuo gaminimo ar platinimo, kaip kad yra daugelio kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose.

- **Reklamavimas.** Reklamavimą kaip veiką galima apibrėžti remiantis LR visuomenės informavimo įstatyme numatyta reklamos sąvoka⁴³⁴. Reklamuoti pornografinio turinio dalyką, kuriame vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, reiškia įvairia forma ir bet kokiomis priemonėmis reklamos užsakovo interesais skleisti informaciją, susijusią su vaiko, atliekančio seksualinius veiksmus, vaizdavimu arba su jo lytinių organų vaizdavimu, skatinant tokią pornografinę medžiagą įsigyti arba susipažinti su tokios medžiagos turiniu. Reklamavimas gali būti tiek susijęs, tiek nesusijęs su tokio kūrinio fragmentų demonstravimu. Galima sutikti su O. Fedosiuk nuomone, pagal kurią nėra būtina, kad iš reklamos būtų aišku, kad reklamuojamas kūrinys yra pornografinio pobūdžio ir kad jame pavaizduotas vaikas⁴³⁵. Nusikaltimas laikomas baigtu paskleidus informaciją.

Tarptautiniuose teisės aktuose vaiko pornografijos reklamavimas kaip ir anksčiau minėtas demonstravimas, kaip alternatyvi vaiko išnaudojimo pornografijai forma, neįvardytas. Tačiau konkrečiuose užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose šio pobūdžio veika kriminalizuota. Pastebėtina Izraelio baudžiamojo įstatymo specifika šioje srityje, nes šios šalies įstatymų leidėjas iš objektyviosios pusės požymių (veikos) būtent tik reklamavimą numato kaip vienintelę vaiko išnaudojimo pornografijai pasireiškimo formą. Izraelio BK draudžia išnaudoti nepilnametį reklamuojant nešvankius dalykus arba nešvankų aktą⁴³⁶. Kitų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose (Latvijoje, Rusijoje) reklamavimas yra tik viena šalia kitų alternatyvių veikų, kuriomis pasireiškia vaiko išnaudojimo pornografijai nusikalstama veika. Vokietijos BK reklamavimo tam tikru atitikmeniu galima laikyti kitas alternatyvias veikas – skelbimą, rekomendavimą.

- **Platinimas** – tai pornografinio turinio daiktų atlygintinis arba neatlygintinas perdavimas kitam asmeniui disponuoti nepriklausomai nuo

⁴³⁴ LR Visuomenės informavimo įstatymo 2 straipsnio 46 dalis.

⁴³⁵ LR baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330). Vilnius. Registrų centras, 2010. P. 557.

⁴³⁶ Penal Code of Israel //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaIsrael.pdf>.

perdavimo būdo (parduodant, išmainant, dovanojant ir pan.). Platinama gali būti tiek fiziškai įteikiant, paliekant tam tikroje vietoje arba siunčiant paštu ir pan., tiek pasinaudojant telefoniniu arba kompiuteriniu ryšiu. Kaip teigia O. Fedosiuk, pagal BK 309 straipsnį, platinimo veikos nesudaro tokio dalyko kaip demonstravimas ir reklamavimas ar kitų asmenų supažindinimas su jais įvairiais būdais (žodžiu, raštu ir pan.)⁴³⁷. Vis dėlto, kaip jau buvo minėta anksčiau, praktikoje galimi atvejai, kai reklamavimas ar demonstravimas galėtų būti viena iš platinimo formų ar būdų. Labiausiai paplitusi platinimo forma – prekyba pornografiniais daiktais⁴³⁸. Nepaisant to, kad platinimas yra vienas labiausiai paplitusių ir mažiausiai diskusijų keliančių objektyviųjų vaiko išnaudojimo pornografijai požymių, teismų praktikoje pasitaiko atvejų, kurie neatitinka doktrininio sąvokos „platinimas“ aiškinimo. Pavyzdžiui:

„Tuo metu, kai seksualiai prievartavo oraliniu būdu bei žagino mažametę G. K., mobiliojo ryšio telefonu Sony Ericsson K800i darė vaizdo įrašus, kurio metu filmavo G. K. lytinius organus bei masturbaciją, ir po to išsiuntė pagamintus pornografinio turinio vaizdo įrašus į savo elektroninę pašto dėžutę, taip pagamino ir platino pornografinio turinio vaizdo įrašus“⁴³⁹“.

Taigi, šiame pavyzdyje neįvertintas esminis platinimo aspektas, kad pornografinio turinio medžiaga – tiek paprasta, tiek elektronine forma – parduodama, nuomojama, mainoma ar kitaip atlygintinai ar neatlygintinai turi būti perduodama naudotis *kitam* asmeniui. Šiuo atveju nusikaltimas laikomas baigtu pradėjus platinimo veiksmus.

Galima sakyti, kad platinimas kaip ir gaminimas yra kriminalizuotas universaliai: kiekviena valstybė, kriminalizuojanti vaiko išnaudojimą pornografijai, tarp alternatyvių veikų, kuriomis šio pobūdžio nusikalstama veika pasireiškia, numato ir vaiko pornografinės produkcijos platinimą. Tiek Jungtinių Tautų, tiek Europos Tarybos, tiek Europos Sąjungos teisės aktai taip

⁴³⁷ *Ibid.* P. 556.

⁴³⁸ Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989. P. 397.

⁴³⁹ *Ibid.*

pat įpareigoja valstybes nares kriminalizuoti vaiko pornografijos platinimą⁴⁴⁰. Platinimo kriminalizavimas skirtingų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose yra įvardijamas labai skirtingai. Prancūzijoje tai kriminalizuojama kaip platinimas, išvežimas ar perdavimas, Norvegijoje – kaip tiekimas, Nyderlanduose – platinimas, išvežimas ir gabenimas, Vokietijoje – siūlymas, Rumunijoje – pardavimas, platinimas, nuomavimas, skleidimas, perdavimas, gabenimas, produkcijos darymas prieinamą, o Lenkijoje, Rusijoje, Argentinoje tiesiog kaip platinimas.

Praktikoje gali susidaryti situacijų, kai asmuo vaiko pornografinės produkcijos negamina, neturi ir neatlieka jokios kitos veikos, kuri yra uždrausta baudžiamuoju įstatymu, tačiau tokius pornografinius atvaizdus, kuriuose vaizduojamas vaikas, žiūri (stebi). Vertinant baudžiamąjį įstatymą formaliai, *žiūrėjimas* nėra kriminalizuotas, todėl asmenys gali, pavyzdžiui, lankydami tam tikrose vietose (pas draugus, renginiuose, kuriuose galima tokius vaizdus stebėti) ir žiūrėdami vaiko pornografinio turinio medžiagą, būti nenubausti⁴⁴¹. Asmuo, kuris tokio pobūdžio informaciją rodo kitam, gali būti baudžiamas už vaiko pornografinės produkcijos platinimą arba demonstravimą, tačiau asmuo, žiūrintis (stebintis) tokią informaciją, pagal galiojančias baudžiamojo įstatymo normas baudžiamojon atsakomybėn netraukiamas.

Būtent šią problemą bandoma išspręsti ET Konvencijoje dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos⁴⁴². Nors šioje

⁴⁴⁰ JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo 3 straipsnio c punktas, ET Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų (platinimas arba perdavimas per kompiuterinę sistemą), ES Tarybos pagrindų sprendimo 3 straipsnio 1 dalies 2 punktas (platinimas, skleidimas arba perdavimas).

⁴⁴¹ Pavyzdžiui, S. K. Williams nuomone, vaiko pornografinių nuotraukų žiūrėjimas savo kompiuterio ekrane jau reiškia vaiko pornografijos laikymą (turėjimą) (*Williams S. K. Facilitating Safer Choices: Use of Warnings to Dissuade Viewing of Pornography on the Internet. Child Abuse Review, Vol. 14 (2005)*).

⁴⁴² COUNCIL OF EUROPE, Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, Lanzarote, 25.X.2007 // <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/treaties/Html/201.htm>. Pažymėtina, kad ši Konvencija yra tarsi rezultatas 2001 m. įvykusio Antrojo pasaulinio kongreso (Jokohamoje) dėl komercinio seksualinio vaiko išnaudojimo, 2005 m. Liublijanoje surengtos konferencijos, seksualinio vaiko išnaudojimo tema bei susitikimo Varšuvoje (2005 m.), kurio metu analizuotas priemonių kovai su seksualiniu vaiko išnaudojimu tobulinimas. ET lygmenyje egzistuoja ir kiti teisės aktai, skirti vaiko apsaugai nuo jo išnaudojimo pornografijai. Paminėtinos rekomendacijos R (91) 11 (COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No R (91) 11 of the Committee of Ministers to Member States concerning sexual exploitation, pornography and prostitution of, and trafficking in, children and young adults,

Konvencijoje tiesiogiai nekalbama apie siūlymus kriminalizuoti vaiko pornografinių atvaizdų žiūrėjimą, 20 straipsnio 1 dalies f punkte formuluojama nuostata galėtų apimti ir žiūrėjimo atvejus. Tam būtinos sąlygos yra: vaiko pornografija žiūrima tiesiogiai kompiuterio ekrane, prisijungiant prie vaiko pornografinio portalo, ir tam nebūtina atitinkamas nuotraukas išsisaugoti kompiuterio atmintyje (asmuo turi suprasti, kad prisijungia būtent prie internetinio vaiko pornografijos puslapio). Manytina, kad atsitiktiniai prisijungimai prie tokio pobūdžio informacijos neturėtų užtraukti baudžiamosios atsakomybės. Minėtos Konvencijos 21 straipsnis išimtinai paskirtas vien tik nusikalstamoms veikoms, susijusioms su vaiko dalyvavimu pornografinio pobūdžio renginiuose, reglamentuoti. Kaip minėta, jame *expressis verbis* nurodyta, kad valstybės narės savo įstatymuose turi uždrausti ne tik vaiko verbavimą arba vertimą dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, pelnydami iš tokio pobūdžio veiklos, bet taip pat ir lankymąsi tokiuose renginiuose įtraukiant juose dalyvauti ir vaiką. Galima manyti, kad lankymasis pornografiniuose renginiuose apimtų ir pornografijos žiūrėjimą, tačiau tam reikalinga sąlyga, kad kaltininkas kartu įtrauktų jame dalyvauti vaiką. Baudžiamoji atsakomybė už šią nusikalstamą veiką reglamentuojama su tam tikromis išimtimis, t. y. valstybės narės gali pasirinkti, ar laikytis šios nuostatos, ar ne.

Nors Lietuva minėtosios Konvencijos nėra ratifikavusi, vis dėlto įstatymų leidėjui siūlytina apsvarstyti besiformuojančią naują praktiką ir tokio alternatyvaus požymio, kaip vaiko pornografijos žiūrėjimas tiek tiesiogiai kompiuterio ekrane, tiek dalyvaujant pornografinio pobūdžio renginyje,

Strasbourg, 9 September 1991 // http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/steering_committees/cdcj/cj-s-vict/recR_91_11e.pdf (20 June 2001), R (2000) 11 (COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No R (2000) 11 of the Committee of Ministers to Member States on action against trafficking in human beings for the purpose of sexual exploitation, Strasbourg, 19 May 2000 // [http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Rec\(2000\)11_E.pdf](http://www.coe.int/T/E/human_rights/trafficking/PDF_Rec(2000)11_E.pdf), rekomendacijos projektas dėl seksualiai išnaudojamų vaikų apsaugos (COUNCIL OF EUROPE, PC-SE (2001) 9, Draft Recommendation REC (2001) of the Committee of Ministers to Member States on the protection of children against sexual exploitation and Draft explanatory Memorandum thereto, Strasbourg) ir rezoliucijos.

pavojingumą ir uždraudimą baudžiamuoju įstatymu. Tokio naujo objektyvaus požymio įtraukimo į baudžiamąjį įstatymą poreikį rodo ir teismų praktika:

„Liudytojas D. G. parodė, jog yra buvęs kaltinamojo S. O. namuose, ir savo kompiuteryje kaltinamasis pats, norėdamas pasigirti, rodęs jam įvairias pornografinio pobūdžio nuotraukas. Liudytojas taip pat parodė, jog, kiek jam yra žinoma, kaltinamasis S. O. jo namuose taip pat buvusiam dar vienam asmeniui iš savo kompiuterio į jo su savimi atsineštą kompiuterinę laikmeną per tris kartus nukopijavęs analogiškas nuotraukas ir filmus su nuogais žmonėmis ir vaikais lytinio akto metu, iš viso apie 110-120 failų⁴⁴³“.

Nors šiuo atveju vaiko pornografijos žiūrėjimo klausimas nebuvo keliamas, o ir liudytojo D. G. ketinimai iš fabulos nėra aiškūs, akivaizdu, kad jei toks asmuo (kaip D. G.) nuolat lankytųsi pas savo draugą, žinodamas, kad ten galės žiūrėti vaiko pornografinius atvaizdus, tokie jo veiksmai neužtrauktų baudžiamosios atsakomybės, nes žiūrėjimo neapima nei vienas iš dabartinėje straipsnių dispozicijoje (BK 162 str., 309 str. 2, 3 d.) įtvirtintų objektyviųjų požymių.

1.2.3. *Pelnymasis iš vaiko išnaudojimo pornografijai*

Pelnymasis iš pornografinio pobūdžio renginių arba vaiko išnaudojimo pornografinėi produkcijai gaminti reiškia tam tikrą materialinę naudą, pilną, pajamas ar tiesiog uždarbį iš tokio pobūdžio veiklos. Šiuo atveju kaltininkas gali būti tiesiogiai neįtraukęs vaiko į pornografinio pobūdžio renginius ir jo neišnaudoti pornografinėi produkcijai gaminti (tai padarė kiti), tačiau iš tokios veiklos jis gauna materialinę naudą – dalį pelno ar visą pelną (pavyzdžiui, nuomoja patalpas tokio pobūdžio renginiams ar produkcijai gaminti, tokiai veiklai perduoda sau pavaldų vaiką ir iš to pelnosi, ir pan.)⁴⁴⁴. Šiuo atveju patalpų nuoma, formaliai žiūrint, ir yra pelnymasis iš pornografinio pobūdžio veiklos. Asmuo, puikiai žinodamas, kokiu tikslu nuomoja patalpas savo veiksmais, padeda pasiekti galutinį rezultatą, t. y. išnaudoti vaiką pornografijai.

⁴⁴³ Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-471-606/2009.

⁴⁴⁴ *Ibid.*

Pelnymasis iš pornografinio pobūdžio renginių arba vaiko išnaudojimo pornografinėi produkcijai gaminti laikomas baigtu, kai kaltininkas gauna bent dalį siekiamo pelno (nesvarbu, kokia forma – pinigais, daiktais, paslaugomis ir pan.).

Pažymėtina, kad nei JT vaiko teisių konvencija, nei Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas, vardindami alternatyvias veikas, kurios turi būti uždraustos, pelnymosi tiesiogiai neįvardija. Panašiai pelnymąsi iš vaiko išnaudojimo pornografijai „ignoruoja“ ir ET Konvencija dėl vaikų apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo ir seksualinės prievartos bei Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų. Analizuojamo požymio reglamentavimas ES lygmeniu yra kitoks. 2003 m. ES Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su seksualiniu vaiko išnaudojimu ir vaikų pornografija 2 straipsnyje nurodomos tos nusikalstamos veikos, kurias valstybės narės privalo kriminalizuoti, – tarp jų vaiko vertimas dalyvauti pornografiniuose renginiuose, arba pelnymasis, ar kitoks vaiko išnaudojimas šiais tikslais (a punktą). Užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose šalia kitų vaiko išnaudojimo pornografijai alternatyvių veikų pelnymasis išskiriamas ne dažnai. Ši alternatyvi veika yra uždrausta tiesiogiai ją įvardijant Kinijos⁴⁴⁵, Švedijos⁴⁴⁶ BK. Galima manyti, kad tos valstybės, kurios savo baudžiamuosiuose įstatymuose draudžia vaiko pornografinės produkcijos pardavimą ar nuomą, irgi tam tikra prasme kalba apie pelnymąsi iš vaiko pornografijos (Kinija, Rumunija, Suomija).

Apibendrinus vaiko išnaudojimo pornografijai objektyviusius požymius, kuriais pasireiškia veika, galima daryti išvadą, kad tiek BK 162

⁴⁴⁵ Pagrindinė normos dispozicija skamba taip: „<...> pornografijos gaminimas, prekyba ir platinimas siekiant pelno <...>“.

⁴⁴⁶ 2005 m. Švedijos baudžiamasis įstatymas buvo papildytas nauja nusikalstama veika, pavadinta „vaiko išnaudojimas seksualiniam pozavimui“ (seksualinis pozavimas reiškia dalyvavimą atliekant arba atlikimą tam tikrų seksualinių veiksmų, arba atvirą kūno demonstravimą vienam ar daugiau žmonių prieš kamerą (Ministry of Justice. Factsheet: New Legislation on Sexual Crimes. June 2005). Šiuo straipsniu uždrausta bet kuriam asmeniui skatinti arba išnaudoti vaiką, kuris nėra sulaukęs penkiolikos metų, dalyvauti seksualinio pozavimo veikloje, arba išnaudoti tokį vaiką, kuriam yra penkiolika metų, bet kuris dar nėra sulaukęs aštuoniolikos metų, kai iš tokių veiksmų siekiama pasipelnyti ir jei pats pozavimas savo prigimtimi yra linkęs žaloti vaiko sveikatą ir normalų jo vystymąsi (Penal Code of Sweden, Chapter 6, Section 8. Accessed on 29 June 2006 from // <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/04/67/97/7b51fc71.pdf>).

straipsnyje, tiek 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatytos alternatyvios veikos – vaiko išnaudojimas pornografijai ir disponavimas pornografinio turinio dalykais – tam tikra prasme dubliuojasi (t. y. sudaro visumos ir dalies santykį – disponavimas pornografinio turinio dalykais patenka į vaiko išnaudojimo pornografijai sąvoką). Kalbant apie konkrečius alternatyvius požymius, akivaizdu, kad vaiko pornografinės produkcijos įsigijimas ir laikymas teismų praktikoje nustatomas dažniausiai. Tai sudaro prielaidą manyti, kad vaiko pornografijos gaminimas Lietuvoje nėra paplitęs (tokios produkcijos įsigyjama iš kitur), taip pat, kad kitos alternatyvios veikos – vaiko įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, pelnymasis iš tokios veiklos ir pan. gali pasižymėti latentišku ir todėl teisėsaugos institucijų nustatomos retai.

Vertinant Lietuvos BK atitiktį JT teisės aktų reikalavimams, galima sakyti, kad iš esmės nacionalinis baudžiamasis įstatymas numato visas veikas, kurias būtina kriminalizuoti. Nepaisant to, kad BK neįvardija tokių sąvokų, kaip įvežimas, išvežimas, siūlymas ar pardavimas, galima teigti, kad šie alternatyvūs veiksmai patenka į platinimo sąvoką. Nesuklysimė teigdami, kad visos užsienio valstybės, kurios turi bent minimalias vaiko išnaudojimo pornografijai sudėtas baudžiamuosiuose įstatymuose, atitinka JT teisės aktų reikalavimus, nes jie yra labai lakoniški, pateikia tik bendras gaires ir nenumato konkrečių reglamentavimo detalių. ES Tarybos pagrindų sprendimas taip pat įgyvendintas LR BK. Klausimas gali kilti tik dėl šio sprendimo 3 straipsnio 1 dalies 3 punkto (vaikų pornografijos tiekimas arba sąlygų naudosis sudarymas), kuris tiesiogiai neatsispindi LR BK 309 straipsnio 2 dalyje. Vis dėlto galima manyti, kad sąlygų naudotis vaiko pornografija sudarymas savo turiniu atitinka vaiko pornografijos laikymą, o neretai gali reikšti demonstravimą ar reklamavimą. Be to, Tarybos pagrindų sprendimo 3 straipsnio 2 dalyje numatytos galimos išimtys, kuriomis gali pasinaudoti valstybės narės⁴⁴⁷. Šia galimybe Lietuva nepasinaudojo ir perkėlė į savo

⁴⁴⁷ Valstybės narės gali netaikyti baudžiamosios atsakomybės už veiksmus: a) kai realus asmuo, atrodantis kaip vaikas, demonstravimo metu iš tikrųjų buvo 18 metų amžiaus arba vyresnis; b) kai, kalbant apie gamybą ir turėjimą, vaikų, pasiekusių amžių, kai gali duoti sutikimą lytiškai santykiuoti,

nacionalinę teisę Pagrindų sprendimo 3 straipsnio 1 dalį be jokių išimčių. Nors šis Tarybos pagrindų sprendimas buvo priimtas turint tikslą kovoti su seksualiniu vaiko išnaudojimu ir vaiko pornografija, papildant jau priimtus ankstesnius Tarybos teisės aktus⁴⁴⁸, paminėtini ir tam tikri šio teisės akto trūkumai. Juo suderinti tik su tam tikrais teisės pažeidimais susiję teisės aktai, neaptarti nauji prievartos ir išnaudojimo naudojant informacines technologijas atvejai, neatsižvelgta į visus konkrečius vaiko poreikius ir nenumatytos tinkamos teisės pažeidimų prevencijos priemonės. Atsižvelgiant į tai, Europos Komisijos iniciatyva yra siekiama peržiūrėti bei pakeisti ir papildyti Tarybos pagrindų sprendimą 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija⁴⁴⁹. Nepaisant to, kad ES valstybės narės įgyvendina bendrą ES politiką vaiko teisių apsaugos srityje, kad visos jos yra ratifikavusios JT vaiko teisių konvenciją, dauguma vaiko teisių apsaugos specialistų (Schuurman M., Sutton D., De Schutter O. etc.) mano, kad ES vaidmuo šioje srityje dar yra ganėtinai silpnas ir pragmatiškas⁴⁵⁰. Manoma, kad

vaizdai buvo pagaminti arba turimi jų sutikimu ir tikslai jų pačių privačiam naudojimui. Tačiau, net ir nustačius, kad buvo duotas sutikimas, jis nepripažįstamas galiojančiu, jei jis buvo išgautas vykdytoji piktnaudžiaujant savo vyresniu amžiumi, branda, padėtimi, statusu, patirtimi arba nukentėjusiojo priklausomybe nuo jo; c) kai yra nustatyta, kad gamintojas pagamino ir turi pornografinę medžiagą tikslai savo privačiam naudojimui, jei tokia gamybai nebuvo naudojama pornografinė medžiaga, nurodyta 1 straipsnio b punkto i ir ii papunkčiuose, su sąlyga, kad dėl tokios veikos nekyla medžiagos platinimo rizika.

⁴⁴⁸ 1996 m. lapkričio 29 d. Bendrieji veiksmai 96/700/TVR, nustatantys paramos ir mainų programą už kovą su prekyba žmonėmis ir seksualiniu vaikų išnaudojimu atsakingiems asmenims; 1998 m. birželio 29 d. Bendrieji veiksmai 98/427/TVR dėl savitarpio teisinės pagalbos baudžiamosiose bylose geros praktikos; 1999 m. sausio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 276/1999/EB, nustatantis daugiametį Bendrijos veiksmų planą dėl saugesnio naudojimosi internetu skatinimo kovojant su neteisėtu ir žalingu turiniu pasauliniuose tinkluose; 2000 m. sausio 24 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 293/2000/EB, nustatantis Bendrijos veiksmų planą (*Daphne* programa) (2000 – 2003 m.) dėl prevencijos priemonių kovojant su smurtu prieš vaikus, jaunas asmenis ir moteris; ir kt. teisės aktai.

⁴⁴⁹ Pasiūlyme įtvirtinamos vaikų pornografijos, vaikų prostitucijos, pornografinio renginio sąvokos, išskiriamos naujos aplinkybės, į kurias atsižvelgus yra griežtinamas ir tokio pobūdžio nusikalstamų veikų baudžiamumas, siūloma numatyti galimybę atimti fiziniam asmeniui teisę vykdyti veiksmus, susijusius su reguliariais kontaktais su vaikais, tokio pobūdžio bausmę įrašant į bausmę paskelbusios Europos Sąjungos valstybės narės nuosprendžių registrą, imtis atitinkamų priemonių kibernetinėje erdvėje, blokuojant prieigas prie internetinių svetainių, kuriose yra vaikų pornografija, ir kita.

⁴⁵⁰ Proceedings of the fourth regional meeting of NGO Coalitions for the Rights of the Child in Europe. Belgians Children's Rights NGO Coalitions. Belgium, 2005. P. 13.

kiekvienos ES institucijos vaidmuo dar yra nežymus ir turėtų labiau koncentruotis ties vienu ar kitu vaiko teisių apsaugos klausimu⁴⁵¹.

Apžvelgus tarptautinius teisės aktus ir palyginus juos su Lietuvos baudžiamuoju įstatymu galima daryti išvadą, kad pagrindinės diskusijos vyksta dėl keleto klausimų: ar paprasčiausias vaiko pornografijos turėjimas (t. y. jos naudojimas vien tik asmeniniais tikslais) turėtų būti kriminalizuotas, ar vaiko pseudopornografija (sukurta pasitelkus kompiuterinę grafiką) taip pat turėtų būti laikoma nusikalstama veika, kaip turėtų būti traktuojami tie atvejai, kai vaikas, dalyvaujantis pornografinio pobūdžio veikloje, yra sulaukęs amžiaus, nuo kurio lytinis santykiavimas su juo neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Netgi pagrindinės „vaiko“ ir „vaiko pornografijos“ sąvokos nėra suvokiamos vienodai. Be to, esminis tarptautinių teisės aktų trūkumas yra tas, kad kai kurie jų pasižymi tik deklaratyviomis nuostatomis, nedetalizuojant esminių problemos aspektų, dėl ko tokių dokumentų įgyvendinimas praktikoje tampa komplikuoatas, nes reikalauja papildomo interpretavimo, kuris kiekvienu atveju gali pasirodyti skirtingas⁴⁵².

⁴⁵¹ Kalbant apie vaiko teisių apsaugos perspektyvas ES, būtina paminėti ir Lisabonos sutartį dėl ES Konstitucijos. Nors šis dokumentas buvo parengtas dar 2000 m., vis dėlto tik 2009 m. įsigaliojo visose ES valstybėse narėse. Lisabonos sutartyje dėl ES Konstitucijos pirmą kartą viename dokumente buvo išdėstytos visos ES piliečių ir reziduojančių ES civilinės, politinės, ekonominės ir socialinės teisės. Vaiko teisių atžvilgiu svarbi yra 172 straipsnio III dalis, kuri kalba apie kooperavimąsi darant seksualinio išnaudojimo nusikaltimus (tiek moterų, tiek vaikų).

⁴⁵² Paminėtinos ir kitos tarptautinės iniciatyvos, kuriomis atsižvelgiama į tam tikras problemas ir kurios susijusios su seksualiniais pažeidimais prieš vaikus. Tarp jų yra 2002 m. birželio 13 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2002/584/TVR dėl Europos arešto orderio ir perdavimo tarp valstybių narių tvarkos, 2005 m. vasario 24 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2005/222/TVR dėl atakų prieš informacines sistemas, 2005 m. gegužės 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimas Nr. 854/2005/EB, patvirtinantis daugiametę Bendrijos programą, skatinančią saugesnį naudojimąsi internetu ir naujomis interneto technologijomis. Kalbant apie JTO sistemoje priimtus teisinius instrumentus paminėtini ir kiti aktualūs teisės aktai: Konvencija prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (UNITED NATIONS, General Assembly Resolution A/RES 55/25, 8 January 2001 – United Nations Convention against Transnational Organized Crime // <http://www.unodc.org/unodc/en/treaties/CTOC/index.html>). Tai pirmasis privalomasis tarptautinis dokumentas organizuoto nusikalstamumo srityje; Lietuva šią Konvenciją ratifikavo 2002 m. kovo 19 d. (Valstybės žinios, 2002, Nr. 51-1933) ir Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis JTO Konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą (UNITED NATIONS, General Assembly Resolution A/RES 55/25, 8 January 2001 – United Nations Convention against Transnational Organized Crime, Annex II Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children, supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime // <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCbook-e.pdf> // Valstybės žinios, 2003-05-21, Nr. 49-2166. Šią Konvenciją pasirašė net 124 šalys, Protokolą –

Nesuklysimė teigdami, kad tokios veikos, kaip vaiko pornografinio turinio dalykų gaminimas, įsigijimas ar platinimas, yra kriminalizuotos visuotinai. Tačiau toks bendras sutarimas egzistuoja ne dėl visų alternatyvių objektyviosios pusės požymių. Nors, kaip jau minėta, Lietuvos teisės aktai iš esmės atitinka tarptautinius standartus (jei nekalbėsime apie aspektus, susijusius su kompiuterio naudojimu), jie smulkiau nedetalizuoja tokių alternatyvių veikų, kaip įvežimas, išvežimas, siūlymas, dovanojimas ir pan.

Vaiko išnaudojimo pornografijai objektyviosios pusės požymių reglamentavimas skiriasi ir užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Atsižvelgdami į straipsnių dispozicijų formulavimo būdus, galime išskirti dvi valstybių grupes. Pirma, tai valstybės, kurios numato keletą plačių sąvokų, apimančių visas kitas smulkesnes veikas. Antra, tos valstybės, kurios labai detalai numato daug alternatyvių veikų, kuriomis objektyviai gali pasireikšti vaiko išnaudojimas pornografijai.

Pirmųjų valstybių grupei galima priskirti Estiją, Prancūziją⁴⁵³, Lenkiją⁴⁵⁴, Argentiją⁴⁵⁵ ir kitas šalis. Tai šalys, kurios savo baudžiamuosiuose įstatymuose nedetalizuoja alternatyvių vaiko išnaudojimo pornografijai veikų. Priešingai, dažniausiai numatomos „universalesnės“ sąvokos (pavyzdžiui,

81. Tai rodo valstybių norą ir pastangas kovojant su organizuotu nusikalstamumu. Turėtų būti paminėta tai, jog Konvencijos 37 straipsnis sako, kad šalys pirmiausia turi ratifikuoti Konvenciją, kad galėtų pasirašyti Protokolą: šalys gali būti pasirašiusios tik Konvenciją, bet tik Protokolą – ne. Tai reiškia, kad Protokolas turi būti skaitomas ir vykdomas atsižvelgiant į Konvencijos nuostatas (UNITED NATIONS, After Palermo: An Overview of what the Convention and Protocols Hope to Accomplish // www.odccp.org/palermo.sum1.html).

⁴⁵³ Interpolo ir Tarptautinio dingusių ir išnaudojamų vaikų centro atlikto tyrimo metu Prancūzijos baudžiamojo įstatymo nuostatos buvo įvertintos kaip visiškai atitinkančios tarptautinius standartus, nes apima visus būtinus vaiko išnaudojimo pornografijai momentus, kurių kriminalizavimui pritariama tarptautiniuose teisės aktuose.

⁴⁵⁴ Lenkijos baudžiamasis įstatymas yra gana novatoriškas, nes numato baudžiamąją atsakomybę tik tiems, kas *išnaudoja* pornografijai jaunesnį nei 15 metų amžiaus vaiką. Lenkijos BK 202 straipsnio 4 dalis draudžia vaiko pornografiją *įrašyti* ir *turėti*, jei tokioje medžiagoje vaizduojamas asmuo nėra sulaukęs 15 metų amžiaus. <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/CsaPoland.pdf>. Penkiolikos metų amžiaus riba numatyta ir Graikijos BK 348A straipsnyje (Exploitation of Children, Particularly in the Context of Prostitution and Domestic Servitude: review of developments in the field of contemporary forms of slavery and measures to prevent and repress all contemporary forms of slavery including the struggle against corruption and the consideration of international debt as promoting factors of contemporary forms of slavery and other forms of exploitation. United Nations, Economic and Social Council, 2002. P. 11-12).

⁴⁵⁵ Kriminalizuotas vaiko pornografinės medžiagos gaminimas, platinimas bei pornografinių renginių organizavimas.

platinimo, gaminimo ir naudojimo), kurios savyje talpina kitokio pobūdžio veiksmus (pavyzdžiui, perdavimas, fotografavimas ar rodymas)⁴⁵⁶.

Prie antrųjų valstybių grupės priskirtinos Norvegija, Nyderlandai, Latvija⁴⁵⁷, Jungtinė Karalystė⁴⁵⁸, Vokietija, Rumunija, Rusija, Švedija ir pan. Prie šios valstybių grupės galime priskirti ir Lietuvą. Tai šalys, kurios savo baudžiamuosiuose įstatymuose labai detalai numato alternatyvių veikų, kuriomis gali pasireikšti vaiko išnaudojimas pornografijai, sąrašą. Dažnai vardinamos veikos, kurios viena kitą apima (pavyzdžiui, gaminimas ir spausdinimas, pardavimas ir platinimas, saugojimas ir turėjimas, rodymas ir nuolatinis supažindinimas su reprezentacijomis etc.).

Trumpai paminėtini ir kai kurių kitų valstybių, kurios nepriskirtinos nei prie pirmosios, nei prie antrosios grupės, vaiko išnaudojimo pornografijai kriminalizavimo ypatumai. Pavyzdžiui, Gvatemaloje baudžiamoji atsakomybė už vaiko pornografinių atvaizdų turėjimą yra ypač griežtai reglamentuota, nes nusikaltimu laikomi net tie atvejai, kai tam tikra medžiaga pas asmenį atsidūrė dėl kuriozinių ar kitokių nenumatytų aplinkybių⁴⁵⁹. Sudane atsakomybė už vaiko pornografiją yra reglamentuota religinėmis nuostatomis, o ne

⁴⁵⁶ Paminėtinos ir tos valstybės, kurios atskirai vaiko pornografijos nekriminalizuoja, laikydamos tai viena iš sudėtinių pornografijos plačiaja prasme dalių (pavyzdžiui, Kinija). Vaiko išnaudojimo pornografijai atvejai inkriminuojami pagal bendrąjį BK straipsnį, draudžiantį pornografiją // <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaChina.pdf>.

⁴⁵⁷ Kaip minėta, vaiko išnaudojimo kriminalizavimas Latvijos baudžiamajame įstatyme yra panašus į Estijos BK (tuo, kad uždraudžia vaiko erotiką), bet nuo Estijos baudžiamojo įstatymo skiriasi tuo, kad numato ilgesnį draustinių veikų sąrašą. BK 166 straipsnis draudžia pažeisti tam tikras nuostatas, susijusias su pornografinės ar erotinės medžiagos (plačiaja prasme, ne vaiko) *importu, gaminimu ir platinimu* (Penal Code of Latvia [18 May 2000; 12 February 2004; 12 October 2006] // www.legislation.org). Vaiko pornografija yra tas požymis, kuris kvalifikuoja minėtosios nusikalstamos veikos padarymą. BK 166 straipsnio 2 dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė tam, kuris *įgyja, įveža, gamina, viešai demonstruoja, reklamuoja ar kitaip platina arba turi (laiko)* tokią pornografinę ar erotinę medžiagą, kuri susijusi su seksualiniu vaiko išnaudojimu, zoofilija, nekrofilija ar pornografinio pobūdžio pažeidimais. Atskirai yra draudžiami atvejai, kai mažamečiai yra išnaudojami arba parūpinami dalyvauti gaminant pornografinę arba erotinę medžiagą (BK 166 str. 3d.) ir kai tokiems tikslams išnaudojami nepilnamečiai (BK 166 str. 4d.) (įdomu tai, kad iš karto po šio einantis kitas BK skyrius reglamentuoja nusikaltimus šeimai ir nepilnamečiui, tačiau jame nėra žodžiu neužsiminta apie vaiko pornografiją).

⁴⁵⁸ Priešingai nei daugelis valstybių, britai neturi kodifikuoto baudžiamojo įstatymo, todėl nuostatų dėl vaiko pornografijos draudimo galima rasti keliuose teisės aktuose.

⁴⁵⁹ Exploitation of Children, Particularly in the Context of Prostitution and Domestic Servitude: review of developments in the field of contemporary forms of slavery and measures to prevent and repress all contemporary forms of slavery including the struggle against corruption and the consideration of international debt as promoting factors of contemporary forms of slavery and other forms of exploitation. United Nations, Economic and Social Council, 2002. P. 16.

baudžiamuoju įstatymu (nusikaltimo atveju remiamasi baudžiamosios teisės teorija)⁴⁶⁰. Vienus naujausių duomenų apie savo įstatymų leidybą Interpolui yra pateikęs Tadžikistanas. Vis dėlto šioje šalyje nei viename teisės akte nenustatyta atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai⁴⁶¹. Jokių baudžiamosios teisės nuostatų, kalbančių apie vaiko išnaudojimą pornografijai, neturi ir Botsvana⁴⁶². Uzbekistano baudžiamajame įstatyme taip pat nėra specifinių nuostatų, susijusių su vaiko pornografija. Tačiau šios šalies baudžiamojo įstatymo V skyriuje („Nusikaltimai šeimai, jaunimui ir moralei“) įtvirtintas 130 straipsnis (nešvankių dalykų gaminimas ir platinimas), kuriame uždraustas nešvankių dalykų gaminimas turint tikslą demonstruoti ar platinti, arba tokių nešvankių dalykų demonstravimas ar platinimas jaunesniems nei 21 metų amžiaus asmenims⁴⁶³.

Pabrėžtina, kad Europolas ir Tarptautinis dingusių bei išnaudojamų vaikų centras 2006 m. atliko tyrimą, kurio metu buvo vertinama, kaip įvairiose šalyse yra kriminalizuotas vaiko išnaudojimas pornografijai⁴⁶⁴. Didžiausias dėmesys buvo skiriamas penkiems aspektams: 1) ar baudžiamuosiuose įstatymuose apskritai minima vaiko pornografija, 2) ar pateikiama vaiko pornografijos definicija, 3) ar kriminalizuoti kompiuteriniai (internetiniai) vaiko išnaudojimo pornografijai atvejai, 4) ar kriminalizuotas paprastas vaiko pornografijos turėjimas (laikymas) neturint tikslo ją platinti ir 5) ar reikalaujama iš internetinių paslaugų teikėjų (toliau – IPT) pranešti apie jiems žinomus vaiko pornografijos atvejus. Tyrimo rezultatai buvo tokie: tik 5 šalys atitiko visus penkis anksčiau išvardintus kriterijus (Australija, Belgija, Prancūzija, Pietų Afrika ir JAV)⁴⁶⁵, 24 šalys atitiko visus kriterijus, išskyrus

⁴⁶⁰ <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaSudan.pdf>.

⁴⁶¹ <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaTajikistan.pdf>.

⁴⁶² <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaBotswana.pdf>.

⁴⁶³ Criminal Code of the Republic of Uzbekistan //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaUzbekistan.pdf>.

⁴⁶⁴ Child Pornography: model legislation and global review. International Centre for Missing and Exploited Children, 2006, Child Pornography: model legislation and global review. International Centre for Missing and Exploited Children. 5th edition, 2008.

⁴⁶⁵ Paminėtina tai, kad valstybių įstatymų atitiktis tarptautiniams reikalavimams vertinama pagal straipsnių, draudžiančių vaiko išnaudojimą pornografijai, dispozicijų formulavimo ypatybes. Šiuo

paskutinį (dėl IPT) ir net 93 šalys apskritai neturi jokių įstatymų nuostatų dėl vaiko pornografijos⁴⁶⁶. Lietuva iš minėtų penkių kriterijų atitiko du: pirmąjį ir ketvirtąjį.

Apibendrinus Lietuvos, tarptautinės teisės bei užsienio šalių baudžiamųjų įstatymų nuostatas, kiek jos liečia vaiko išnaudojimo pornografijai veikos, kaip vieno iš objektyvių nusikaltimo sudėties požymių, klausimą, galima išskirti šias problemas. Pirma, tik pavienės šalys atitinka visus tarptautinius standartus vaiko išnaudojimo pornografijai srityje. Antra, nėra harmoningo reglamentavimo alternatyvių veikų atžvilgiu. Egzistuoja skirtingas doktrininis aiškinimas, ką kiekvienu atveju kokia alternatyvi veika apima (pavyzdžiui, ar apima kompiuterinius nusikaltimus, susijusius su informacinėmis sistemomis, ir pan.). Trečia, reikalavimas kriminalizuoti vaiko išnaudojimą pornografinio pobūdžio renginiams ir disponavimą pornografinio pobūdžio produkcija paprastai įgyvendinamas tik iš dalies, t. y. šalys savo baudžiamuosiuose įstatymuose paprastai kriminalizuoja tik vieną veiką, teigdamos, kad kita yra apimama pirmosios. Pagrindinės diskusijos Lietuvos baudžiamojo įstatymo kontekste vyksta dėl kompiuterinių vaiko išnaudojimo pornografijai nusikaltimų, vaiko pornografijos žiūrėjimo ir vaiko viliojimo internete kriminalizavimo klausimo.

1.2.4. Internetinė erdvė kaip specifinis nusikaltimo padarymo būdas

Jeigu vertinsime BK nuostatas plačiąja prasme, galima sakyti, kad alternatyvios veikos, numatytos BK 162 ir 309 straipsniuose, apima vaiko išnaudojimą pornografijai tiek per kompiuterines sistemas, tiek be jų (t. y. pavyzdžiui, tas pats platinimas, įsigijimas ir pan. gali vykti iš rankų į rankas, tiek panaudojant internetinę erdvę). Tačiau jei žiūrėsime preciziškai, tai Lietuvos baudžiamajame įstatyme nėra nuostatos, kuri išimtinai sietųsi su vaiko išnaudojimo pornografijai nusikalstamomis veikomis internetinėse

atveju nėra atsižvelgiama į tai, kokia sankcija už tokio pobūdžio nusikaltimą numatyta baudžiamajame įstatyme.

⁴⁶⁶ Tarp tokių šalių yra Albanija, Alžyras, Afganistanas, Bolivija, Jamaika, Kamerūnas, Kazachstanas, Kuba, Egiptas, Indija, Irakas, Libanas, Moldova, Monakas, Nepalas, Saudo Arabija, Singapūras, Tailandas, Uganda, Uzbekistanas ir kt.

erdvėse⁴⁶⁷. Atsižvelgiant į tai, nagrinėdami objektyviusius vaiko išnaudojimo pornografijai požymius, apie internetinę vaiko pornografiją galime kalbėti tik sąlygiškai. 1995 m. JT specialaus pranešėjo ataskaitoje kalbant apie vaiko išnaudojimą pornografijai, labiausiai buvo akcentuojama kibernetinė pornografija kaip naujusia šio reiškinių atmaina⁴⁶⁸. Vaiko išnaudojimas internete yra pats moderniausias vaiko išnaudojimo pornografijai objektyviosios pusės realizavimo būdas, kuris pastaruoju metu tampa kone pagrindine priemone šio pobūdžio nusikalstamoms veikoms daryti. Atsižvelgiant į tai, būtina detalesnė internetinės erdvės panaudojimo siekiant išnaudoti vaiką pornografijai analizė. Būtent dėl šios priežasties ši specifinė vaiko išnaudojimo pornografijai forma nagrinėjama atskirame disertacijos skyriuje.

Visas internetinis pasaulis kitaip dar yra vadinamas kibernetine arba virtualia erdve⁴⁶⁹. Tačiau tai turėtų būti siejama ne tik su internetu, bet ir su mobiliojo ryšio priemonėmis bei kitomis nevirtualios elektroninės komunikacijos technologijomis, įskaitant ir videožaidimus. Pripažįstant, kad tiek telefoninės priemonės, tiek kitos technologijos gali būti svarbios išnaudojant vaiką pornografijai, vis dėlto internetas yra dominuojanti ir žymiai plačiau naudojama priemonė šioje nusikalstamoje veikoje⁴⁷⁰. Pagrindinis

⁴⁶⁷ Pavyzdžiui, Rumunijos baudžiamajame įstatyme (BK 237 str. 1 d.) draudžiamas *rodymas, pardavimas, platinimas, nuomavimas, skleidimas, gaminimas bet koku būdu, perdavimas, siūlymas, gabenimas, darymas jį prieinamą ar turėjimas siekiant platinti* vaiko pornografinės medžiagos tiems, kurie neturi tokios teisės (www.legislationline.org (this Criminal Code was adopted in 2004 and entered into force in July 2005. Amendments of 2006 are not included in the text)) (pastaroji nuostata leidžia daryti išvadą, kad tam tikri asmenys gali turėti teisę turėti ar naudoti vaiko pornografinius atvaizdus). To paties baudžiamojo įstatymo 238 straipsnis vertintinas kaip tam tikra novela, nes kalba apie vaiko išnaudojimą pornografijai panaudojant kompiuterines sistemas. Straipsnyje išvardinti alternatyvūs nusikaltimo būdai iš esmės nesiskiria nuo BK 237 straipsnio 1 dalies, skirtumas tik tas, kad nusikalstami veiksmai atliekami kompiuterinėje sistemoje arba duomenų saugojimo priemonėje.

⁴⁶⁸ United Nations General Assembly, Sale of children, child prostitution and child pornography. A/50/456, 20 September, 1995.

⁴⁶⁹ ECPAT International Concept Paper. Cyberspace as a Locale of Violence. December, 2004.

⁴⁷⁰ Pastaraisiais metais atsirado nauja sąvoka *internet addiction*, kuri reiškia per didelį potraukį internetui (kuris vertinamas kaip žalingas įprotis) (*Black D. W., Shapira N. A., Spitzer R. L., Cooper A., McLoughlan I. D.* ir kt.). D. J. Stein ir M. Griffiths tokį potraukį vadina seksualiniu sutrikimu. Vaiko pornografija matoma ne tik kaip medžiagos turinio problema, bet taip pat ir problema dėl praleisto laiko naudojantis internetu (*Quayle E., Taylor M.* Model of Problematic Internet Use in People with a Sexual Interest in Children. *Cyber Psychology & Behaviour*. Volume 6, No. 1, 2003. P. 95; *Saphira M.* Sexual Photographs Involving Young People, ECPAT. 2004).

pavojus, susijęs su internetu, yra tas, kad vaiko prievarta ir išnaudojimas tęsiasi tol, kol vaiko atvaizdai cirkuliuoja virtualioje erdvėje ir yra visiems prieinami⁴⁷¹.

Internetas vis labiau skverbiasi į kasdieninį mūsų gyvenimą, kartu su jo teikiama nauda tenka aptarti ir jo keliamus pavojus, tokius kaip iškreiptas visuomenės, santykių ir savęs suvokimas, taip pat ir vaiko išnaudojimas pornografijai internete (Granic I., Lamey A. V.). Internetas milžiniškais tempais tampa vienu svarbiausių faktorių seksualiai išnaudojant vaiką ir pagrindine priemone vaiko pornografinės medžiagos mainuose⁴⁷². Internetas nėra problema *per se*⁴⁷³, tačiau su juo yra susijusios tam tikros specifinės socialinės rizikos problemos, dėl ko neišvengiamai tenka kalbėti ir apie „tamsiąją“ interneto pusę⁴⁷⁴. Iki pat 1996 m. išsamių tyrimų dėl vaiko

⁴⁷¹ Visible Evidence – Forgotten Children: the need for a child protection and children's rights focus in identifying children who have been sexually abused for the production of child abuse images. Save the Children, 2006. P. 2. Interneto atsiradimo pradžia laikomi 1969 metai, kai, atliekant atitinkamus tyrimus, būtent naudojantis internetu, buvo siekiama juos sujungti. 1981 m. tik kiek daugiau nei trys šimtai kompiuterių visame pasaulyje buvo prijungti prie interneto, 1996 m. – jau beveik dešimt milijonų (iš jų 60% JAV) (Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence. Berghahn Books, 2001. P. 55). Kiti tyrėjai teigia, kad interneto atsiradimas yra laikomas tam tikra šaltojo karo išdava (Sterling B. Short History of the Internet // <http://w3.aces.uiuc.edu/AIM/scale/nethistory.html>; Williams Ph. Illegal Migration and Commercial Sex: the new slave trade. 1999. P. 171; Kalichman S. C. Mandated Reporting of Suspected Child Abuse. Ethics, Law and Policy. Second edition. American Psychological Association. Washington, DC, 1999. P. 73-74). Ir nors šiandien vienos šalys dar tik siekia kuo labiau kompiuterizuoti gyventojus, suteikiant jiems galimybę prisijungti prie interneto, kitos jau kovoja su didžiausiomis problemomis, kurios atsirado būtent kaip internetinių technologijų vystymosi pasekmė.

⁴⁷² Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence. Berghahn Books, 2001. P. 120.

⁴⁷³ Visuomenės nuomonė apie internetą yra teigiama (lavinimosi priemonė, minčių, idėjų reiškimo erdvė, be to, jis suteikia galimybę užmegzti naują draugystę ir pan.). Jis siūlo daugybę konstruktyvių galimybių informacijos ir bendravimo srautams. Tokie veiksmai, kaip lėktuvo maršrutų sudarymas, darbo paieškos, naujausių žinių skaitymas, naujų knygų ar drabužių pirkimas, kino filmų repertuaro tikrinimas, yra tik keletas pavyzdžių, kiek daug galima nuveikti keliais pelės spragtelėjimais (Quayle E., Taylor M., Vaughan M. Sex Offenders, Internet Child Abuse Images and Emotional Avoidance: the importance of values. Aggression and Violent Behaviour, 2005. P. 11).

⁴⁷⁴ Vaiko pornografijos sąsajų su internetu bei su tuo susijusių problemų aktualumą rodo ir labai dažnas straipsnių internetinėse svetainėse skaičius, kuriuose analizuojama ši problema įvairiais aspektais (pavyzdžiui, „Nusikaltimai elektroninėje erdvėje – XXI amžiaus ryškštė“ (2009 m. birželio 16 d.); „Ispanijos policija sulaukė 13 asmenų, internete platinusių vaiko pornografiją“ (2008 m. gruodžio 19 d.); „Prašoma skirti baudą už pornografinę svetainę“ (2009 m. sausio 8 d.); „Prostitucijos džiunglės – internete“ (2008 m. balandžio 7 d.); „Tinklapyje apie hiphopą – vaizdo siužetai su vaikų pornografija“ (2009 m. birželio 29 d.) – portalas www.delfi.lt). Interneto statistika rodo, kad 15 % visų internetinių portalų yra pornografinio turinio, 25 % vykdomų paieškų yra susijusios su pornografija, 35 % internete parsisiųstos medžiagos yra pornografinio turinio informacijos (Quinn J. F., Forsyth C. J. Describing Sexual Behavior in the Era of the Internet: a typology for empirical research. Deviant Behavior. Vol. 26, No. 3, 2005. P. 192).

išnaudojimo pornografijai internete nebuvo⁴⁷⁵. Pradžią tam davė Stokholme įvykęs kongresas (1996 m.). Vaiko išnaudojimo pornografijai internete problemą daugiausia nagrinėjo tokie mokslininkai kaip Y. Akdeniz, Stewart, Oddis, Jenkins, M. Taylor, E. Quayle, Wilcox, Land, Hunt, Sh. W. Cooper, R. J. Estes, A. P. Giardino, N. D. Kellogg, V. I. Vieth ir kt.⁴⁷⁶.

Paprastai internetas apibrėžiamas kaip pasaulinis kompiuterių tinklas, jungiantis visuotinius ir vietinius kompiuterių tinklus⁴⁷⁷. Tačiau šiuo tyrimu nekeliamas tikslas pateikti visapusišką interneto apibūdinimą techniniais terminais (nepaisant to, kad tam tikri terminai jau tapo mūsų kasdieninio gyvenimo dalimi). Vis dėlto tikslinga trumpai apžvelgti pagrindinius terminus, kurie yra neatsiejami kalbant apie vaiko išnaudojimą pornografijai internete. Nepaisant to, kad vienos priemonės, kuriomis naudojamosi išnaudojant vaiką pornografijai internete, yra labiau paplitusios negu kitos, toliau yra pateikiamos

⁴⁷⁵ *Asubario O. M. Addressing Child Pornography via the Internet in Africa. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the LLM degree in Human Rights and Democratisation in Africa. Centre for Human Rights, University of Pretoria. 2004.*

⁴⁷⁶ Vieniems autoriams, kurie kartais dar yra vadinami „skatintojų“ vardu (angl. *boosters*), virtuali erdvė yra realaus pasaulio privalumas, galimybė apeiti tam tikrus jo apribojimus. Kiti autoriai, kartais įvardijami kaip „demaskuotojai“ (angl. *debunkers*), virtualumą suvokia kaip neautentišką, prastą realybės imitaciją (*Holloway S. L., Valentine G. Cyberkids: children in the information age. RoutledgeFalmer, 2003. P. 9.*)

⁴⁷⁷ Kad suprastume internetą plačiąja prasme, svarbu paminėti dvi koncepcijas: kokia informacija internete yra *neteisėta* ir kokia *žalinga* (nors ir teisėta). Neteisėtumas yra apibrėžiamas nusakant tam tikrus draudimus teisės aktuose. Pasaulyje netgi yra paplitusi frazė, kad „kas yra neteisėta ne virtualiame pasaulyje, yra neteisėta ir virtualiame pasaulyje“. Svarbu pabrėžti, jog pats faktas apie interneto atsiradimą dar nereiškia, kad visi iki tol priimti teisės aktai čia jau tampa nebetaikomi. Jeigu tam tikri įstatymai buvo priimti, kai konkrečios rūšies technologijos dar neegzistavo, tai dar nereiškia, kad technologija neįeina į jokie įstatymo rėmus. Dar viena problema yra ta, kad internetas savo prigimtimi yra tarptautinis reiškinys. Tam tikros medžiagos įdėjimas į internetą reiškia, kad ji paskleidžiama visame pasaulyje. Prisijungimas prie tokios medžiagos įmanomas iš bet kurios pasaulio vietos, todėl viena valstybė negali kontroliuoti medžiagos, kuri yra įdedama kitoje šalyje. Kas yra neteisėta vienoje šalyje, nebūtinai yra neteisėta ir kitoje. Klausimas dėl interneto naudojimo žalingumo yra visai kitoks, nes reikalauja skirtingo požiūrio ir skirtingų sprendimų. Prasmingą „žalingumo“ definiciją be galo sunku suformuluoti, nes netgi medžiaga, kuri yra teisėta, gali daryti vienokią ar kitokią žalą individui. Ši žala gali būti nulemta konkretaus asmens charakterio, amžiaus, lyties, išsimokslinimo ir pan. arba gali būti susijusi su pačiu medžiagos turiniu. Paprastai neteisėta medžiaga savo turiniu kartu yra ir žalinga, bet medžiaga, kuri yra žalinga, nebūtinai yra ir neteisėta (*Illegal and Harmful Use of the Internet. First Report of the Working Group. Department of Justice, Equality and Law Reform. P. 20*). O. C. Santos išskiria du būdus, kuriais vaikas gali būti potencialiai pasiektas ir žalojamas internete. Pirma, kai jis yra neapsaugotas nuo neatsargaus neigiamai veikiančios informacijos žiūrėjimo. Antra, kai jis tampa subjektu internetiniuose filmuose ar nuotraukose. Dažnas yra klaidinamas nuomonės, jog jeigu tam tikra informacija yra kompiuterio ekrane, tai tokia informacija yra leistina (*Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence. Berghahn Books, 2001. P. 57*).

tik tos, kurios geriausiai atskleidžia vaiko išnaudojimo pornografijai internete esmę:⁴⁷⁸

- **žiniatinklis, pasaulinis tinklas** (angl. *world wide web* arba *www*). Atsitiktinis prisijungimas prie vaiko pornografijos per žiniatinklį (*www*) yra labai mažai tikėtinas, bet naudojant atitinkamus žodžius (netgi visai nekaltus) kartais galimas sėkmingas prisijungimas prie puslapių, susijusių su vaiko seksualiniu išnaudojimu⁴⁷⁹.

- **elektroninis paštas** (angl. *e-mail*)⁴⁸⁰. Vaiko pornografijos platintojai naudoja šį būdą tik kartais, siekdami perduoti nedidelį kiekį vaiko pornografinio turinio medžiagos kitam kolekcininkui ar platintojui⁴⁸¹. Tai viena dažniausiai naudojamų paslaugų internete apskritai, apimanti tie tekstinius, tiek vaizdo ar garsinius komponentus⁴⁸².

- **IP adresas**⁴⁸³. Šie adresai padeda nustatyti kompiuterį, iš kurio buvo siunčiama arba į kurį buvo atsiunčiama vaiko pornografinė medžiaga⁴⁸⁴ (arba tiesiog kuris kompiuteris buvo prijungtas prie interneto).

⁴⁷⁸ Vaikas internetą kaip reiškinį tiek socialine, tiek technine prasme pradeda suvokti jau sulaukęs devynerių – dvylikos metų (*Quayle E.* Online – Related Sexual Abuse of Children, with a Special Focus on the Process of Grooming and the Consequences for Children: the research perspective. Safer Internet Forum, 2007. COPINE Project, University College Cork). 1996 m. JAV buvo priimtas vaiko apsaugos nuo išnaudojimo pornografijai įstatymas, kuriame buvo numatyta, jog visų komercinių puslapių administratoriai pirmiausia turi gauti informaciją dėl amžiaus ar kreditinės kortelės numerio, prieš leidžiant prisijungti prie duomenų, kurie yra žalingi mažamečiams (*Gibson P. Ch.* More Dirty Looks: gender, pornography and power. London: British Film Institute, 2004. P. 71-85).

⁴⁷⁹ Tai interneto dalis, resursai, kuriuos internete galima pasiekti naudojant URL (unifikuotus resursų identifikatorius). Dėl savo naudojimo platumo jis dabar yra neretai painiojamas su visu internetu apskritai, tačiau tai yra tik interneto poaibis. Šiandien asmenys naudojami tam tikromis internetinių paieškų programomis, kuriose įvedus tam tikrus žodžius bandoma surasti vaiko pornografinių atvaizdų. Pavyzdžiui, vienoje iš baudžiamųjų bylų kaltininkas prisipažino, kad, bandydamas internete susirasti tam tikrų jį dominančių vaiko atvaizdų, paieškų sistemoje rinkdavo žodžius „pedo“ arba „incest“ (Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-774-536/2006).

⁴⁸⁰ Elektroninis paštas yra būdas kurti, siųsti ir gauti žinutes per elektronines komunikavimo (ryšio) sistemas. Elektroninis paštas sukurtas naudojant tradicinio pašto metaforą – žinutės vadinamos laiškais, laišakai siunčiami į pašto dėžutes, iš kurių juos galima bet kada išsiimti skaitymui. Pašto dėžutes palaiko pašto serveriai, aptarnaujantys tam tikros vardų erdvės pašto adresus. Paprastai priėjimas prie pašto serverio (pašto dėžutės) yra apsaugotas slaptažodžiu.

⁴⁸¹ *Ferraro M. M., Casey E., McGrath M.* Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science. Elsevier Academic Press, 2005. P. 22.

⁴⁸² *Sinclair R. L., Sugar D.* Internet Based Sexual Exploitation of Children and Youth: environmental scan. The National Child Exploitation Coordination Centre (NCECC), 2005. P. 21.

⁴⁸³ Tai kompiuterio identifikatorius IP tinkluose - unikalus skaičius tam tikrame tinkle, naudojamas vienareikšmei duomenų paketo siuntėjo bei gavėjo identifikacijai ir skiriamas žmogaus ar organizacijos, administruojančios konkretų IP tinklą.

- **Internetinis forumas** (angl. *discussion board, bulletin board, newsgroups*)⁴⁸⁵. Vaikus pornografijai išnaudojantys asmenys paprastai būtent tokiuose forumuose susiranda asmenų, turinčių panašių interesų⁴⁸⁶.

- **Interneto pokalbių programa** (angl. *chat rooms* arba *instant messaging*)⁴⁸⁷. Dažniausiai tai tam tikra iniciuojamoji stadija (ypač vaikų viliojimo etape), nes tai einamuoju metu vykstantis pokalbis (realus, dabar) tarp aukos ir nusikaltėlio⁴⁸⁸. Kai kurie pokalbių kambariai yra stebimi, tačiau dauguma yra diskretūs, nematomi kitiems, dažnai paremti įvairių koduočių ir slaptažodžių sistema⁴⁸⁹. M. Taylor ir E. Quayle atliktas tyrimas parodė, kad dažniausiai įvairiuose pokalbių kambariuose pradėdama bendrauti kai asmens jau nebedomina internetiniuose forumuose vykstančios diskusijos ir jis nori pereiti prie intymesnio bendravimo⁴⁹⁰.

⁴⁸⁴ Internete, be skaitinių IP adresų, naudojami ir simboliniai vardai. Jie leidžia kreiptis į tinklo resursus lengviau įsimenamu simboliu vardu: pavyzdžiui, lt.wikipedia.org, o ne 91.198.174.2.

⁴⁸⁵ Internetinis forumas (arba diskusijų forumas) yra virtuali vieta internete keistis mintimis ir patirtimi. Bendravimas vyksta asinchroniškai, t. y. ne realiuoju laiku (nors *bulletin board* paslauga įmanoma ir realiajame laike). Dažniausiai interneto forumas turi konkrečią temą arba jis paskirstomas į keletą temų su atskirais subforumais (pavyzdžiui, gali būti tema *religija.lt*, o jos subforumai *bažnyčios.lt* arba *krikščionys.lt*). Juose galima sukurti diskusijų temas, kurias susidomėję vartotojai gali perskaityti ir į jas atsakyti (Quayle E., Taylor M., Holland G. Child Pornography, the Internet and the Offending. Policy Research, 2001).

⁴⁸⁶ Ferraro M. M., Casey E., McGrath M. Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science. Elsevier Academic Press, 2005; Sinclair R. L., Sugar D. Internet Based Sexual Exploitation of Children and Youth: environmental scan. The National Child Exploitation Coordination Centre (NCECC), 2005. Apskaičiuota, kad tokiuose internetiniuose portaluose, kaip *MySpace* arba *Facebook* apie 5 % nuotraukų yra žmonių, vilkinčių maudymosi kostiumėlius arba apatinį trikotažą. Jeigu asmuo įdeda pornografinę medžiagą internetiniame forume, kur ją viešai gali bet kas pažiūrėti, tai jau reiškia tokios pornografinės medžiagos platinimą.

⁴⁸⁷ AIM, ICQ, Jabber/XMPP, MSN Messenger, Yahoo! Messenger, IRC, Skype ir kt. Tai kompiuterinės programos, skirtos tiesioginiam bendravimui (paprastai tekstinėmis žinutėmis) internetu. Interneto pokalbių programos skiriasi nuo elektroninio pašto ir internetinio forumo tuo, kad bendraujama realiajame laike ir dažniausiai pokalbių programa rodo, kada vienas ar kitas dalyvis yra prisijungęs prie interneto ir įjungęs pokalbių programą. Šiam tikslui yra sukurta daug skirtingų interneto protokolų.

⁴⁸⁸ Operacijos Ore metu kai kurie asmenys buvo areštuoti vien tik už tai, kad jų vardai buvo rasti tam tikrų internetinių puslapių registracijoje, nepaisant to, kad pas juos nebuvo rasta nė vienos pornografinės vaiko nuotraukos // <http://archives.neohapsis.com/archives/fulldisclosure/2005-08/0244.html> (Operation Site-Key computer forensic searches ruled illegal).

⁴⁸⁹ Būtent tokia koduočių ir slaptažodžių sistema neleidžia nustatyti tikrojo vaiko pornografijos paplitimo internete masto (Ferraro M. M., Casey E., McGrath M. Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science. Elsevier Academic Press, 2005; Term of Reference on Child Pornography on the Internet for the Advisory Council of Jurists, Asia Pacific Forum of National Human Rights Institutions. Background Paper, July, 2000. P. 3; Davis D. J. Criminal Law and the Internet: the investigator's perspective. The Criminal Law Review. Special Edition. Crime, Criminal Justice and the Internet, 1998).

⁴⁹⁰ Quayle E., Taylor M. Child Seduction and Self-Representation on the Internet (case study). Cyber Psychology and Behaviour, Volume 4, No. 5, 2001. P. 1.

- **Elektroninė grupė** (angl. *e-groups, mailing lists*)⁴⁹¹. Tai vardų ir adresų sąrašas, kuris naudojamas norint išsiųsti tam tikrą informaciją vienu adresu, tačiau keliems gavėjams (pavyzdžiui, *googlegroups.com*).

- **Internetinė vaizdo kamera** (angl. *webcam*). Tai vaizdo ar fotokamera, dažniausiai jungiama į kompiuterį per USB jungtį arba tiesiogiai įmontuota kompiuterio ekrane. Tai viena naujausių vaiko išnaudojimo pornografijai technologinių priemonių – naudojant kamerą pašnekovui (stebėtojui) perduodamas nuogo kūno vaizdas. Tai būdas, kai pasyvus pornografijos stebėtojas gali tapti aktyviu užfiksuotų vaizdų platintoju⁴⁹².

- **Failų perdavimo protokolas** (angl. *file transfer protocol – FTP*). Tai standartinė failų perdavimo programa, leidžianti apsieikti bet kokio tipo failais be papildomo jų apdorojimo. Vaiko išnaudojimo pornografijai srityje ši priemonė naudojama ypač dideliems failams persiųsti iš interneto (kartais nuotraukos skaičiuojamos milijonais)⁴⁹³.

- **P2P** (angl. *peer to peer*). Tai yra kompiuterių tinklas, kuriame susijungę vartotojai naudojami failų dalijimosi paslauga, remiamasi tinklo dalyvių kompiuteriais, o ne sąlygiškai nedideliu serverių skaičiumi. Nors tokia programa paprastai naudojama apsieikti muzika, filmais, jos vaidmuo vaiko pornografijos srityje sparčiai auga. Naudojant kai kurias programas galima netgi naršyti kito asmens kompiuteryje (pavyzdžiui, *KaZaA, Morpheus, Gnutella, BearShare, LimeWire*)⁴⁹⁴.

⁴⁹¹ Informaciją gauna būtent tie asmenys, kurie yra įtraukti į tokį sąrašą (pavyzdžiui, *googlegroups*). Tokiose elektroninėse grupėse užsirašę asmenys gali naudotis įvairiomis papildomomis paslaugomis (pokalbiai, kalendoriai, suvestinių lenta ir pan.). 247 F. Supp. 2d 459; 2003 U.S. Dist. LEXIS 3162 (2nd Cir. 2003) (tai byla, kurioje buvo kalbama apie *Candyman* operaciją, jos metu buvo sučiuptas asmuo, siuntęs informaciją vienu adresu, kurią gavo visi, užsiregistravę šiuo adresu asmenys).

⁴⁹² Kompiuterinių nusikaltimų tyrimų centro duomenimis, už vieną pasirodymą prieš kamerą vaikas gali uždirbti nuo dešimties iki penkiasdešimties dolerių.

⁴⁹³ *Ferraro M. M., Casey E., McGrath M.* Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science. Elsevier Academic Press, 2005. Byloje *R v Dooley* kaltininkas buvo nuteistas dėl to, kad būtent viešame aplanke laikė pornografines vaiko nuotraukas. Kadangi toks aplankas buvo prieinamas bet kuriam kitam asmeniui, kuris naudojasi internetu, buvo pripažinta, kad kaltininkas, šitaip viešai demonstruodamas nuotraukas, jas platino (EWCA Crim 3093, [2005] 1 WLR 775. Halsbury's Laws of England. 4th edition. Annual Abridgement, 2005. P. 276. Para. 976).

⁴⁹⁴ *Krone T.* International Police Operations against Online Child Pornography. Australian Institute of Criminology. Trends & Issues: in crime and criminal justice. No. 296, 2005. P. 3

Pastaruoju metu seksualinio vaiko išnaudojimo kontrolė internete yra didelis iššūkis ne tik įstatymų leidėjams, kurie nuolat griežtina sankcijas už šio pobūdžio nusikalstamas veikas, bet ir teisėsaugos institucijoms. Įvykdyta daugybė aukšto lygio teisėsaugos organų operacijų būtent prieš vaiko išnaudojimą pornografijai internete⁴⁹⁵ (*Wonderland Club* byla⁴⁹⁶, *Operation Ore*⁴⁹⁷, *Operation Magenta*⁴⁹⁸, *Orchid Club* byla⁴⁹⁹, *Operation Pin*⁵⁰⁰, *Operation Auxin*⁵⁰¹, *Operation Candyman*⁵⁰², *Operation Koala*⁵⁰³ etc.). Vakarų Europos valstybės reguliariai inicijuoja įvairaus masto reidus (dažniausiai

⁴⁹⁵ Taylor M. Child Pornography and the Internet: Challenges and Gaps. Yokohama, 2001. P. 1.

⁴⁹⁶ Tai pati didžiausia kada nors atskleista vaiko pornografijos byla (kartais dar vadinama „Pedofilų klubo“ byla arba *Operation Cathedral*) (Biegel S. Beyond Our Control? Confronting the Limits of Our Legal System in the Age of Cyberspace. The MIT Press. London, 2001. P. 10). 1998 m. buvo surengti net 107 policijos reidai, kurių metu buvo suimta daugiau nei 100 asmenų Europoje (JK, Austrijoje, Belgijoje, Suomijoje, Prancūzijoje, Vokietijoje, Italijoje, Norvegijoje, Portugalijoje, Švedijoje) ir JAV bei Australijoje. Šie asmenys buvo klubo nariai, kuris vienijo daugiau nei du šimtus asmenų visame pasaulyje. Kad patektų į šį klubą, asmuo turėjo pateikti tūkstančius vaiko nuotraukų. Reidų metu buvo nustatyta, kad 1263 vaikai, jaunesni nei dešimties metų (tik šešiolika iš jų buvo identifiukuoti). Ši byla būtent ir parodo, kaip naudojant technologijas vaikų išnaudojimas tampa masinis. Tarp priežasčių, kodėl vaikai nėra identifiukuojami, įvardijamos šios: teisėsaugos institucijoms trūksta techninės paramos, bendradarbiavimo, vaikai nėra linkę kalbėti (būtent šį faktą ir atskleidė *Operation Deep Water* operacijoje), nepakanka žinių apie šį procesą (Visible Evidence: forgotten children. The need for a child protection and children's rights focus in identifying children who have been sexually abused for the production of child abuse images. Save the Children, 2006. P. 4; Daily Mail: police smash child porn ring, 11/01/01).

⁴⁹⁷ http://www.geocities.com/pca_1978/arg.html. Reidu metu buvo areštuoti net ir tie asmenys, kurie, nors ir neturėjo vaiko pornografinių nuotraukų, bet buvo užsiregistravę internetiniuose puslapiuose, kuriuose galima žiūrėti vaiko pornografinius atvaizdus (*McCullough J. Regulating the Internet Pornography Industry: an Enforcement Perspective. The New Zealand Postgraduate Law E-Journal. Issue 3. P. 3*). Šio reido metu Jungtinėje Karalystėje buvo sulaikyti 7250 asmenų, padarytos kratos 4283 namuose, 1451 asmuo nuteistas etc.

⁴⁹⁸ www.surfcontrol.com (SurfControl plays key role in national Police “*Operation Magenta*” raids on Internet paedophiles). BBC News, WALES/Seven arrests in child porn crackdown (šios operacijos metu buvo nustatyti asmenys, kurie naudojami internetinių pokalbių kambariais tam, kad galėtų keistis pornografinėmis vaikų nuotraukomis. Operacijos metu buvo nustatytas vos penkiolikos metų sulaukęs asmuo, kuris internetinėje erdvėje platino pornografinius vaikų atvaizdus).

⁴⁹⁹ Krone T. International Police Operations against Online Child Pornography. Australian Institute of Criminology. Trends & Issues: in crime and criminal justice. No. 296, 2005. P. 3 (šioje byloje kaltinimai buvo pareikšti šešiolikai asmenų, kurie virtualioje erdvėje keitėsi mergaičių nuotraukomis (vaikų amžius nuotraukose buvo nuo penkių iki dešimties metų)). Ši byla glaudžiai susijusi su „*Wonderland Club*“ byla.

⁵⁰⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Pin (tai vienas pirmųjų atvejų, kai buvo parodyta iniciatyva pažūrėti į vaiko pornografijos nusikaltimų užkardymą globaliu mastu. Į šį procesą buvo įsitraukta tiek valstybiniu (JK, Australija, Kanada), tiek instituciniu lygmeniu (FTB, Interpolas).

⁵⁰¹ <http://www.aic.gov.au/publications/other/2005-krone.html> (Operation Auxin: the Australian response to online child exploitation) (tai pati didžiausia vaiko pornografijos byla, atskleista Australijoje; jos sėkmė grindžiama labai efektyviu bendradarbiavimu nacionalinėje plotmėje).

⁵⁰² <http://www.reportchildporn.net/articles/candyman-1.html> (būtent po šios operacijos buvo griežtai pasmerkti tie, kurie renka ar platina vaiko pornografinius atvaizdus, taip pat iškeltas tikslas panaikinti kiek įmanoma daugiau internetinių puslapių, kuriuose yra pornografinių vaikų atvaizdų).

⁵⁰³ Šios operacijos metu buvo nustatyta daugiau nei 90000 aukų (Droit Fondamental: Belgian media and the private life of Pascal Taveirne, Zandvoort/Koala).

bendradarbiaudamos su keliomis valstybėmis), kurių metu siekiama susekti vaiko išnaudojimo pornografijai tinklus ir kitokius susivienijimus⁵⁰⁴.

Lietuvoje teisėsaugos institucijos itin didelio dėmesio šiai problemai neskiria. Tai vertintina kaip viena iš priežasčių, kodėl Lietuvoje nėra daug žinoma apie vaiko išnaudojimo pornografijai atvejus.

Kaip vieną iš priežasčių, kodėl nesiseka efektyviai spręsti šios problemos, galima įvardyti labai menką visuomenės suvokimą apie individualų ir kolektyvinį procesus, kurie skatina vaiko pornografijos gaminimą bei platinimą, taip pat jos platinimą internete. Kartais teigiama, kad vienintelis veiksnys, skatinantis šiuos procesus, yra seksualinė fantazija. Vis dėlto tyrimai, kuriuos atliko COPINE⁵⁰⁵, rodo, kad, nors pirmoji paskata kolekcionuoti vaiko pornografiją galbūt ir yra seksualinė fantazija, tačiau yra ir kitų priežasčių, dėl kurių egzistuoja vaiko pornografijos kolekcionavimas ar tam tikras visuomenės atsainumas jos atžvilgiu. Visuotinai sutinkama, kad šio reiškinio priežasčių įvairovė yra didelė, o ir nusikaltėlių grupė labai heterogeniška. Tam, kad visapusiškai suvoktume problemos esmę, reikia dėmesio skirti ne tik tokiems vaiko pornografijos aspektams, kaip jos gaminimas, laikymas, platinimas, bet būtina įvertinti ir tokius veiksmus, kaip internetinis vaiko viliojimas, fantazijos vaidmuo, vaiko sekso turizmas, prekyba vaikais, ir panašius dalykus. Problemos sprendimą apsunkina ir tai, kad vaiko išnaudojimas internete – visuotinis reiškinys. Todėl čia reikalingas ne tik nacionalinis ar regioninis

⁵⁰⁴ Pavyzdžiui, Airijoje 2002 m. buvo surengtas didžiausias šios šalies istorijoje reidas (*Operation Amethyst*). Nustatyta apie 130 nusikaltėlių. *Operation Falcon* laikoma pačia didžiausia iš kada nors įvykusių operacijų Australijoje (jos metu buvo nustatyta apie 400 įtariamųjų, tarp kurių buvo gydytojai, mokytojai, policininkai ir kt.) (<http://www.charter97.org/eng/news/2004/10/01/who> (Predators who stalk our young). Italijoje viena didžiausių operacijų buvo surengta panaudojant suklastotą internetinį puslapį vaiko išnaudotojams privilioti („amantideibambini“). Šio reido metu areštuoti 831 asmenys (<http://www.out-law.com/page-1114> (Italian police use fake web site to lure child – porn suspects).

⁵⁰⁵ COPINE – *Combating Paedophile Information Networks in Europe*. Tai Airijoje, Korko universitete, 1997 m. įsteigtas Taikomosios psichologijos departamentas. Jame sujungiamos teismo medicinos ir klinikinės psichologijos žinios, kad būtų galima analizuoti vaikų pažeidžiamumą internete. Šiame departamente analizuojamos vaikų išnaudojančios nuotraukos naudojant teismo medicinos techniką, nusikaltimų darymo prigimtis, vystymasis, vertinimas, aukos viktimologiniai klausimai, nusikaltėlio asmenybė, vaiko sekso turizmas ir prekyba vaikais. Nustatyta, kad kiekvieną dieną maždaug keturi ar penki nauji vaikai pasirodo internetinėje prekyboje vaiko pornografija (*Astrom P. E. Child Pornography on the Internet: beyond all tolerance. A grooming problem demanding new countries – measures. Save the Children. Sweden, 2004. P. 7*).

mąstymas, bet naujas globalus požiūris⁵⁰⁶. Konvencija dėl elektroninių nusikaltimų dažnai vertinama kaip vienas iš pirmųjų žingsnių šio globalaus požiūrio paieškose⁵⁰⁷.

Įstatymų leidėjui šioje vietoje taip pat tenka kompleksinė užduotis. Viena vertus, jis turi užtikrinti kalbos ir saviraiškos laisvę internete, tačiau, kita vertus, turi užkirsti kelias rizikai ir užtikrinti draudimą tų atvejų, kurie pasireiškia antisocialiniais ir nehumaniškais veiksmais internete⁵⁰⁸.

Visuotinai nėra sutariama, kodėl būtent internetas tampa vis populiarenis kalbant apie vaiko išnaudojimą pornografijai.

Tačiau mokslinėje literatūroje dažniausiai išskiriamos šios priežastys:

- 1) ši technologija yra labai pastovi priemonė, atnaujinanti atitinkamą informaciją;
- 2) pasiekia auditoriją visame pasaulyje daug greičiau nei bet kuri kita priemonė;
- 3) teikia skaitmeninės kokybės nuotraukas, o tam reikia žymiai mažesnių sąnaudų nei popieriniams katalogams;
- 4) galimybė lengvai parsisiųsti informaciją, kurios kokybė laikui bėgant neprastėja;
- 5) užtikrinamas saugumas ir anonimiškumas (galima susikurti bet kokią asmens tapatybę virtualioje erdvėje)⁵⁰⁹.

Pabrėžtina, kad didžiausią susirūpinimą kelia tai, jog pornografinė medžiaga į internetą gali būti labai lengvai įdedama, prie jos galima labai

⁵⁰⁶ Didžiojo aštuoneto (toliau – G8) susitikimai ir jų metu aptariami klausimai yra vienas iš globalaus požiūrio paieškų pavyzdys. 1997 m. susitikimo Denveryje metu buvo diskutuojama, kaip kovoti su nusikaltimais, susijusiais su moderniosiomis technologijomis (pavyzdžiui, vaiko išnaudojimu internete). Šios problemos buvo analizuojamos ir po dvejų metų susitikime, vykusiame Maskvoje. 2001 m. vasario mėnesį susitikus Milane taip pat buvo paliestas vaiko pornografijos klausimas, konkrečiai siejant tai su moderniosiomis technologijomis (XVIIth International Congress of Penal Law. Commentaries & questions. International Review of Penal Law (Vol. 72), 2001. P. 876).

⁵⁰⁷ Valstybės žinios, 2004. Nr. 36-1188 (įsigaliojimo data 2004-07-01).

⁵⁰⁸ Geweld tegen kinderen. Kinderrechtenforum. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw. Nr. 3, 2006. P. 153.

⁵⁰⁹ Panašias priežastis nurodo ir R. O'Connell, ypač pabrėždama anonimiškos ir greitos nuolatinės pasiūlos platinimo galimybę, taip pat nukrypusio elgesio asmenų bendrumo jausmo kūrimą ir puoselėjimą (*Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence*. Berghahn Books, 2001. P. 63).

lengvai prisijungti, vyksta prekyba, mainai ir pan. Tyrimas, atliktas su internetinių svetainių administratoriais, parodė, kad pornografiniai puslapiai internete yra lankomi dažniausiai⁵¹⁰. Kiek tarp tų pornografinių puslapių užima vaiko pornografiniai atvaizdai, yra labai sunku nustatyti, nes dažniausiai vaiką vaizduojanti medžiaga yra įterpta tarp suaugusiųjų pornografijos arba reikalaujama papildomų slaptažodžių arba kitų prisijungimo duomenų.

Pasaulyje atliktų kriminologinių tyrimų vertinimas leidžia išskirti pagrindines problemas, kurios yra akcentuojamos kalbant apie vaiko išnaudojimą pornografijai internete ir kurios yra susijusios su:

- 1) internetinių paslaugų teikėjais ir jų atsakomybe;
- 2) prevencinių priemonių paieškomis bei jų taikymu siekiant efektyviai kovoti su vaiko išnaudojimu pornografijai internete;
- 3) internetinių vaiko išnaudojimo būdų analize, kurie virtualioje erdvėje pasitaiko dažniausiai.

Internetinių paslaugų teikėjai (IPT). Pagrindinė problema, kalbant apie IPT, yra susijusi su interneto kontrole, kitaip sakant, kieno kompetencijai priklauso internete esančios medžiagos priežiūra: vartotojų (naudotojų), valdžios ar internetinių paslaugų teikėjų⁵¹¹. Pasak Ch. Harrison, neįmanoma vienai kuriai nors institucijai ar dariniui šį reiškinį kontroliuoti, nes internetas nėra kažkokioje specialioje vietoje. Jis nepriklauso nuo laiko, yra beribis⁵¹². Teisėsaugos institucijų pareigūnai teigia, kad bausti informavimo priemonių, reklamuojančių sekso paslaugas, nėra pagrindo, jei informacijos skleidėjas apsidraudžia priedašu „už žinutės turinį atsako siuntėjas“⁵¹³. IPT yra ta grandis, dėl kurios funkcijų labiausiai diskutuojama, todėl jie kuria daugybę strategijų, kaip padėti stebėti vaiko pornografijos platinimą internete. Pagrindinės priemonės, kurias internetinių paslaugų teikėjai siūlo vartotojams, yra šios:

⁵¹⁰ *Ibid.* P. 58.

⁵¹¹ *Ibid.* P. 96.

⁵¹² *Harrison Ch.* Images of Child Sexual Abuse on the Internet: the implications for child protection of sexual abuse perpetrated through digital information and communication technologies. June 14, 2007.

⁵¹³ Interviu su kriminalinės policijos ONTT vadovu A. Pliavga (www.delfi.lt).

- 1) tik labiausiai išnaudojimą atspindinčios medžiagos cenzūra ir filtravimas;
- 2) „karštųjų linijų“ (angl. *hotlines*) įdiegimo programa, kad būtų galima pranešti apie vaiko išnaudojimo pornografijai internete atvejus (jeigu nusprendžiama, kad medžiaga yra įtartina, internetinių paslaugų teikėjai įspėjami tokią medžiagą pašalinti savanoriškai)⁵¹⁴;
- 3) konkretus programinės įrangos paketas, kuris blokuoja netinkamą informaciją, kad ji nepasiektų vartotojo.

Kalbant apie interneto kontrolę, diskutuojama dėl nusikalstamos veikos padarymo vietos, kai tai susiję su virtualia erdve, nes internetiniai nusikaltimai pasižymi geografinių ribų neturėjimu. Tarptautinės baudžiamosios teisės doktrinoje paprastai išskiriamos trys teorijos⁵¹⁵:

- 1) veiksmo (angl. *action*) – nusikaltimas laikomas padarytu ten, kur buvo pats asmuo, atlikęs konkrečius veiksmus;
- 2) rezultato (angl. *result*) – nusikaltimas laikomas padarytu ten, kur atsirado nusikalstami padariniai (žala);
- 3) buvimo visur (angl. *ubiquity*) – tam tikras pirmųjų dviejų teorijų derinys, kai nusikaltimas laikomas padarytu ten, kur yra tam tikrų duomenų apie nusikaltėlį (kur juos įmanoma gauti).

Atsižvelgiant į pagrindinius baudžiamosios teisės principus, jų pagrįstumą ir esmines nuostatas, priimtinausia laikytina pirmoji teorija. Ji kelia mažiausiai diskusijų siekiant efektyviai realizuoti baudžiamosios atsakomybės institutą. „Rezultato“ ir „buvimo visur“ teorijos vertinamos kiek kritiškai, nes ne visais atvejais gali turėti įtaką logiško sprendimo priėmimui.

Vertinant BK nuostatas, Lietuvą galima priskirti tiek prie pirmosios, tiek prie antrosios teorijos šalininkių. BK 4 straipsnio 2 dalis sako, kad nusikalstamos veikos padarymo vieta yra ta vieta, kurioje asmuo veikė arba

⁵¹⁴ Tačiau labai sunku nustatyti, kiek tokių nuotraukų iš interneto buvo pašalinta dėl policijos ar kitų institucijų parodytos iniciatyvos. Net kai tam tikras internetinis portalas (svetainė) yra uždaromas, daug nuotraukų, kurios buvo jame, gali cirkuluoti kituose portaluose (vadinasi, nuotraukos kartojaasi skirtinguose portaluose) // <http://www.iwf.org.uk/government/page.52.127.htm> (Quantity of Child Abuse Images Removed).

⁵¹⁵ *Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence.* Berghahn Books, 2001. P. 121.

turėjo ir galėjo veikti, arba vieta, kurioje atsirado baudžiamojo įstatymo numatyti padariniai. Vis dėlto „internetinio“ vaiko išnaudojimo atveju nusikalstamos veikos sudėtį reikėtų laikyti formalia (nusikaltimo baigtumas priklauso nuo alternatyvių veiksmų, numatytų nusikaltimo sudėtyje, atlikimo, padariniai kvalifikavimui įtakos neturi). Todėl priimtinesnė yra pirmoji teorija, nusikaltimo padarymo vietą siejanti su asmens, padariusio nusikalstamus veiksmus, buvimo vieta.

Svarbu turėti omenyje tai, kad internetinių paslaugų teikėjai yra tie asmenys, kuriems šios paslaugos yra verslas. Paprastai jie būna sudarę sutartis sudaryti sąlygas tam tikrai informacijai paskleisti virtualioje erdvėje, nepriklausomai nuo jos turinio. Labiausiai ir yra diskutuojama, ar šie subjektai turėtų atsakyti dėl medžiagos, kuri yra jų „zonoje“, turinio. Kriminologinio tyrimo metu paaiškėjo, kad nevyriausybinių organizacijų specialistai (tiek Lietuvoje, tiek Belgijoje), dirbantys vaiko teisių apsaugos srityje, beveik vienareikšmiškai pritaria, kad būtų numatyta baudžiamoji atsakomybė internetinių paslaugų teikėjams⁵¹⁶. Tokią savo nuomonę jie argumentuoja tuo, kad internetas ir su juo susijęs nusikaltėlių anonimiškumas yra vienas iš veiksnių, lemiančių vaiko išnaudojimo pornografijai reiškinių. Būtent dėl šios priežasties internetinių paslaugų teikėjų patraukimas baudžiamojon atsakomybėn dėl nusikalstamo pobūdžio informacijos paskelbimo internete (arba leidimo paskelbti tokio pobūdžio informaciją kitiems) veiktų kaip viena iš prevencijos priemonių kovojant su vaiko išnaudojimu pornografijai internete.

⁵¹⁶ Child Sexual Exploitation on the Internet, 2000. Canadian Resource. P. 10–11. 1998 m. Niujorke buvo paduotas į teismą *Dreamline Online* (internetinių paslaugų teikėjas). Kaltinimas buvo grindžiamas tuo, kad *Dream Online* suteikė priėjimą prie internetinio forumo, kuriame buvo pasiekiamas vaiko pornografija. 1997 m. Vokietija išleido įstatymą, kuriame pasakyta, jog internetinių paslaugų teikėjai bus atsakingi už tai, jei neteisėta medžiaga (apie kurią jie žino ir kurią gali blokuoti) yra jų kuruojamame puslapyje. JK teisė tam tikrais atvejais taip pat numato baudžiamąją atsakomybę IPT, jeigu internetinių paslaugų teikėjas žino apie neteisėtą skelbiamos medžiagos turinį (The Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). United Nations Study on Violence against Children: response to questionnaire received from the government of the United Kingdom. 2004. P. 26).

Vis dėlto tiek techniškai, tiek teisiškai IPT yra sunku stebėti visą informaciją, pereinančią per jų serverius. Tai ir yra pagrindinis gynybinis motyvas teisme, jeigu IPT būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn⁵¹⁷.

Vis dėlto galima suformuluoti konkrečias rekomendacijas dėl internetinių paslaugų teikėjų (IPT), kurių įgyvendinimas padėtų kovoti su vaiko išnaudojimo pornografijai internete problema:

- nustatyti teisinę pareigą pranešti teisėsaugos institucijoms apie žinomus nelegalios medžiagos paskelbimo internete atvejus⁵¹⁸;
- atšaukti licenciją iš IPT, jeigu ja naudojamosi neteisėtai informacijai internete paskelbti;
- blokuoti priejimą tiems vartotojams, kurie susiję su vaiko pornografinės medžiagos disponavimu;
- įpareigoti IPT teikėjus saugoti medžiagą bent jau tol, kol vyksta procesas dėl nusikalstamo pobūdžio informacijos paskelbimo internete;
- IPT turėtų platinti edukacinio pobūdžio informaciją savo klientams apie internete slypinčius pavojus, ir tokia informacija visada turėtų būti pridedama įsigyjant kompiuterį.

Kalbant apie vaiko išnaudojimą pornografijai internete svarbu paminėti ES teisės aktą, skirtą išimtinai šiai problemai spręsti⁵¹⁹. Siekdamas kovoti su vaikų pornografinės medžiagos gaminimu, apdorojimu, platinimu ir laikymu, ieškomos prevencijos priemonių bei skatindamos efektyvų šios srities nusikaltimų tyrimą ir kaltųjų asmenų patraukimą baudžiamojon atsakomybėn, valstybės narės turi imtis visų būtinų priemonių, skatinančių interneto

⁵¹⁷ *Leong G.* Computer Child Pornography – the Liability of Distributors? *The Criminal Law Review, Special Edition. Crime, Criminal Justice and Internet.* 1998. P. 22. Byloje *Stanley v. Georgia* buvo pasakyta, kad jei internetinių paslaugų teikėjas žino apie jo administruojamame puslapyje sudėtą pornografinę vaiko medžiagą ir jos nepašalina, jis turėtų būti baudžiamas už tokios medžiagos turėjimą (laikymą) (*Street F. L., Grant M. P.* *Law of the Internet.* Edition 2000. P. 682).

⁵¹⁸ Interpolo ir Tarptautinio dingusių ir išnaudojamų vaikų centro atlikto tyrimo metu, pavyzdžiui, Suomijos baudžiamieji įstatymai vaiko pornografijos srityje buvo įvertinti kaip beveik atitinkantys visus reikalavimus (vienintelis trūkumas – Suomijos BK nereikalauja iš internetinių paslaugų teikėjų pranešti apie jiems žinomus vaiko pornografijos atvejus (Child Pornography: model legislation and global review. *International Centre for Missing and Exploited Children*, 2006. P. 14. *Legislation of Interpol member states on sexual offences against children (Finland).* The information is up to date as of spring 2006)).

⁵¹⁹ COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, *O.J.*, L 138/1, Brussels, 9 June 2000.

naudotojus tiesiogiai ar netiesiogiai informuoti teisėsaugos institucijas apie įtariamus vaikų pornografinės medžiagos platinimo internetu atvejus, šiems tokią medžiagą aptikus⁵²⁰. Atsižvelgiant į kiekvienos valstybės narės administracinę struktūrą, veiksmingo šios srities nusikaltimų tyrimo ir patraukimo baudžiamojon atsakomybėn skatinimo priemonės, prireikus, gali apimti specializuotų teisėsaugos institucijų padalinių, turinčių reikalingų žinių ir išteklių operatyviam darbui su informacija, apie įtariamą vaikų pornografinės medžiagos gamybą, apdorojimą, platinimą ir laikymą, steigimą⁵²¹.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos įstatymų leidėjas, reglamentuodamas baudžiamąją atsakomybę už vaiko išnaudojimą pornografijai, yra pasirinkęs poziciją, atskirai vaiko išnaudojimo pornografijai internetinėse erdvėse neišskirti, laikant, kad tokio pobūdžio nusikalstamus veiksmus apima baudžiamajame įstatyme įtvirtinta bendroji norma. Vis dėlto atsižvelgiant į interneto panaudojimo vaiko išnaudojimo pornografijai nusikalstamosiose veikose paplitimą, internetinės erdvės kaip specifinio nusikalstamos veikos padarymo būdo ypatumus bei į tarptautinius reikalavimus valstybėms, Lietuvos įstatymų leidėjas turėti apsvarstyti vaiko išnaudojimo pornografijai, kiek tai susiję su internetu, kriminalizavimą. Be to, konkretūs reikalavimai turi būti nustatyti ir internetinių paslaugų teikėjams

⁵²⁰ Child Pornography on the Internet. A report from the Nordic criminal law expert group. UNICEF, 2001. P. 142-153.

⁵²¹ Article 1 of the Council Decision of 29 May 2000. Valstybės narės užtikrina, kad apie įtariamus vaikų išnaudojimo pornografijai atvejus būtų informuojamas Europolas (Article 2.3 of the Council Decision of 29 May 2000), nes 1998 m. gruodžio 3 d. Tarybos sprendimas (COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION, *O.J.*, C 26/05 Brussels, 30 January 1999) išplėtė Europolo kompetenciją dirbti ir su prekybos žmonėmis bei prekybos vaikais, turint tikslą gaminti, platinti arba parduoti vaiko pornografinę medžiagą, atvejais. Dėl šios priežasties Europolas išleido vadovėlį (žinyną) apie įvairiose šalyse egzistuojančių įstatymų leidybą vaiko pornografijos klausimais, kad būtų galima geriau suvokti esamą situaciją. Interpolo vykdoma veikla šioje srityje yra reikšminga (The Constitution and Regulations of the ICPO-Interpol adopted by the General Assembly of the ICPO, Vienna, 1956; Rules on International Police co-operation and on the internal control of Interpol's Archives adopted by the General Assembly of the ICPO-Interpol at its 51st session, Torremolino, 1982, AGN/51/RES/1; Rules governing the database of selected information at the ICPO-Interpol General Secretariat and direct access by NCB's to that database, 59th session, Ottawa, 1990, AGN/59/RES/7). Svarbūs darbiniai susitikimai, kurių metu buvo sprendžiama su vaiko išnaudojimu pornografijai susiję klausimai, buvo surengti ne tik Europole (Hagoje) ar Interpole (Lione), bet taip pat ir Europos Taryboje (Strasbūre) ir Švedijos N.C.I.S. (Stokholme). Jų metu buvo bandoma analizuoti įvairius pasiūlymus, kad būtų galima suformuluoti galutines rekomendacijas šioje srityje.

(pranešti apie žinomus neteisėtas medžiagos paskelbimo internete atvejus, blokuoti priėjimą vartotojams, susijusiems su vaiko pornografinės medžiagos disponavimu, ir pan.), nes būtent jie yra tarsi tarpininkai tarp medžiagos, kuri yra skelbiama internete, ir vartotojo, kuris ją gauna.

Vaiko viliojimo internete kriminalizavimas – baudžiamojo įstatymo tobulinimo problemos. Viena iš priežasčių, kodėl Europos Komisijos iniciatyva yra siekiama peržiūrėti ir pakeisti bei papildyti minėtąjį Tarybos pagrindų sprendimą 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija, yra ta, kad esant dabartiniam reguliavimui ES teisės aktuose nėra numatytos visos nusikalstamos veikos, susijusios su vaiko išnaudojimu pornografijai. Vienos iš tokių – prieigos prie vaikų pornografijos gavimas, kai vaikų pornografija stebima interneto svetainėse, tačiau vaizdai neparsisiunčiami ir neišsaugojami, taip pat vaiko viliojimas internete turint tikslą išnaudoti pornografijai (toliau – vaiko viliojimas). Nepaisant to, kad daugelio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose vaiko išnaudojimo pornografijai sudėties objektyvioji pusė yra suformuluota gana išsamiai, manoma, kad visos alternatyvios veikos, numatytos straipsnių dipozicijose, neapima kompiuterinių nusikaltimų, todėl pastarieji turi būti kriminalizuoti atskirai. Vaiko viliojimo internete kriminalizavimas susilaukia visuotinio pritarimo, nors sąmoningas prisijungimas prie vaiko pornografijos portalo diskutuotinas. Prieš aptariant vaiko viliojimo specifiką, paminėsime pagrindinę problemą, kuri kyla dėl prieigos prie vaikų pornografijos gavimo kriminalizavimo.

Minėtojo Tarybos sprendimo naujojoje redakcijoje (projekte) siūloma kriminalizuoti sąmoningą prieigos prie vaikų pornografijos įgijimą naudojant informacinę sistemą. LR generalinė prokuratūra išreiškė abejonių dėl tokios veikos kriminalizavimo, tačiau tokioms abejonėms LR Seimo teisės ir teisėtvarkos komitetas savo specializuotoje išvadoje nepritarė⁵²². Prokurorai mano, kad žodžio „sąmoningas“ jau pakanka, kad asmenį būtų galima patraukti

⁵²² LR Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Dėl LR pozicijos dėl Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuriuo panaikinamas Pagrindų sprendimas 2004/68/TVR. Dokumentas Nr. SEK (2009), 135. 2009 m. gegužės 6 d. Vilnius.

baudžiamojon atsakomybėn. Tačiau praktikoje net ir kiekvienas „nesąmoningas prieigos prie vaikų pornografijos įgijimas“ dėl tam tikrų aplinkybių (kai apgaule panaudojami kito asmens duomenys, kai prisijungiama prie internetinių puslapių ar svetainių, kurių turinys yra užmaskuotas ne vaikų pornografijos turinio informacija, ar kai „sąmoningą prisijungimą“ prie vaikų pornografinių tinklalapių bei portalų atlieka kompiuteriniai virusai ar kompiuterinės programos) gali tapti „sąmoningu prisijungimu“, o asmuo – įtariamuoju dėl nusikalstamos veikos padarymo. Tokiu atveju turėtų būti atliekamas ikiteisminis tyrimas dėl jos padarymo. Galima sutikti, kad tokį „sąmoningą prisijungimą“ įrodyti nebūtų lengva, vis dėlto tai nėra priežastis, dėl kurios galėtume teigti, jog minėtojo pobūdžio veiksmų kriminalizavimas yra neproporcinga priemonė.

Tiek daug diskusijų nekyla dėl siūlymo baudžiamuoju įstatymu uždrausti vaiko viliojimą internete. Vaiko viliojimo procesas – tai asmens, kurį seksualiai traukia vaikas, taikoma manipuliavimo juo strategija, kai prievarta gali vykti bet kurioje vietoje, kur tik išnaudotojas turi akivaizdžią kontrolę vaiko atžvilgiu⁵²³. Tai procesas, kai išnaudotojas palaipsniui įveikia vaiko pasipriešinimą naudodamasis psichologiniais manipuliaciniais veiksmais, turėdamas konkretų tikslą išnaudoti vaiką pornografijai ateityje⁵²⁴. Tai taip pat gali būti priemonė siekiant užtildyti vaiką jau įvykus išnaudojimo faktui⁵²⁵. Vaiko viliojimas internete laikomas vienu įmantriausių ir „rafinuočiausių“ būdų vaiko išnaudojimo pornografijai procese. Ši internetinio inicijavimo forma yra naujas vaiko išnaudojimo pornografijai būdas, naujas seksualinių nusikaltimų prieš vaikus lygmuo (A. Bahney, G. Filosa, T. Manolatos). ECPAT vaiko viliojimą apibrėžia labai lakoniškai – kaip tam tikrą vaiko

⁵²³ Kartais vaikų viliojimas įvardijamas kaip „vaikų medžiojimas“ (angl. *chicken hawking*) (Sinclair R. L. Sugar D. Internet Based Sexual Exploitation of Children and Youth: environmental scan. The National Child Exploitation Coordination Centre (NCECC). 2005 P. 36).

⁵²⁴ Internet Based Sexual Exploitation of Children and Youth. Environmental Scan (NCECC – The National Child Exploitation Coordination Centre), Canada. P. 99.

⁵²⁵ Position Paper: regarding online images of sexual abuse and other internet – related sexual exploitation of children. Save the Children Europe Group, 2005. P. 7.

psichologinį paruošimą seksualinei prievartai ar išnaudojimui⁵²⁶. Kalbant apie tokių vaikų viliojimą kaip apie naują nusikaltimą, reikia akcentuoti, kad tai laikoma nusikaltimu ne tik virtualiame, bet ir nevirtualiame (realiame) pasaulyje. Vis dėlto vaikų viliojimas išnaudojimui pornografijai yra žymiai lengvesnis ir lengviau prieinamas kibernetinės erdvės kontekste⁵²⁷. Kitaip tariant, virtualioje erdvėje yra žymiai daugiau būdų, kaip surasti vaiką (pokalbių kambariai, žaidimų puslapiai ir pan.)⁵²⁸. Pirmą kartą vaiko viliojimas internete buvo kriminalizuotas Jungtinėje Karalystėje 2003 m.⁵²⁹. Pagrindinis vaiko viliojimo kriminalizavimo tikslas – užbėgti įvykiams už akių, t. y. užkirsti kelią nusikaltėliui planuoti realią progą išnaudoti vaiką realybėje. Galima pritarti K. Daniels išsakytai nuomonei, kad vaiko viliojimo kriminalizavimas yra papildomas ginklas kovai su vaiko išnaudojimu pornografijai⁵³⁰. Šalyse, kur tokio pobūdžio veiksmai yra kriminalizuoti (pavyzdžiui, JK, Naujoji Zelandija), nusikalstamos veikos sudėtis reikalauja, kad nusikaltėlis būtų bendravęs ar susitikęs su vaiku du ar daugiau kartų ir galiausiai susitikęs su vaiku turėdamas ketinimą turėti su juo seksualinį kontaktą. Tačiau kaip reikėtų traktuoti tokio asmens veiksmus, kai jo

⁵²⁶ ECPAT Global Monitoring: report on the status of action against commercial sexual exploitation of children (United Kingdom), 2006. P. 22.

⁵²⁷ J. Wolak, K. Mitchell, D. Finkelhor teigia, kad paprastai internetiniai seksualiniai nusikaltimai prieš vaikus yra skirstomi į tris grupes: internetiniai nusikaltimai, kuriuose auka yra žinoma, vaiko pornografijos platinimas ar prekiavimas ja internete bei internetinio tarpininkavimo nusikaltimai. Būtent pastarųjų kategorijai priskirtinas ir vaiko viliojimas (Wolak J., Mitchell K., Finkelhor D. Internet Sex Crimes Against Minors: the Response of Law Enforcement. National Centre for Missing and Exploited Children, 2003; Mitchell K. J., Finkelhor D., Wolak J. Online Requests for Sexual Pictures from Youth: risk factors and incident characteristics. Journal of Adolescent Health 41 (2007)).

⁵²⁸ Būtent tokio „surasto“ vaiko psichologinius parengimas tolesniems veiksams kartais yra įvardijamas kaip vienas pagrindinių priviliojimo būdų išnaudoti vaiką internete, nes tai leidžia nusikaltėliui sukurti tam tikras sąlygas, kurios leis jam išnaudoti vaiką ir likti nepastebėtam pašalinių (Quayle E., Taylor M. Child Seduction and Self – Representation on the Internet (case study). Cyber Psychology and Behaviour, Volume 4, No. 5, 2001. P. 1).

⁵²⁹ Minėtojo seksualinių nusikaltimų įstatymo 15 skyriuje būtent ir yra kriminalizuotas vaiko viliojimas. Jame nurodoma, kad baudžiamojon atsakomybėn yra traukiamas tas asmuo, kuris būdamas vyresnis nei aštuoniolikos metų amžiaus užmezga kontaktą su asmeniu (internetu ar telefoninių pokalbių metu), jaunesniu nei šešiolikos metų amžiaus, siekdamas įgyti jo pasitikėjimą, kad galėtų vėliau išnaudoti pornografijai (taip pat ir darant kitus seksualinius nusikaltimus) (Sexual Offence Act 2003, Sections 48 (1), 49 (1), 50 (1)).

⁵³⁰ Child Sexual Exploitation and the Internet: a report prepared by the Canadian Resource Centre for Victims of Crime. October, 2000. P. 15.

susitikimo su vaiku tikslas nėra kontaktinė prievarta?⁵³¹ Kartais diskutuojama, kad sąvoka vaiko viliojimas yra per daug aptaki, dėl ko yra sunku įtvirtinti tokios veikos draudimą įstatyme. T. Palmer ir L. Stacey išvardija daugybę būdų, kuriais vaikas gali būti išnaudojamas technologijų srityje: vaikai išnaudojami verčiant juos žiūrėti suaugusiųjų pornografiją; vaikai parduodami virtualioje erdvėje, kad būtų išnaudojami realybėje; vaikai išnaudojami prostitucijoje, naudojant internetą ir mobiliuosius telefonus susisiekti su jų išnaudotojais; suaugusieji ar jauni žmonės įsitraukia į kibernetinį seksą su vaikais; suaugusieji, kurie parsisiunčia ar platina seksualines vaiko nuotraukas; vaikai, kurie parsisiunčia vaikų seksualinio pobūdžio nuotraukas; vaikai, suvilioti internete, kad būtų išnaudoti realybėje; vaikai, parduoti internete, kad būtų išnaudoti realiams pasirodymams virtualioje erdvėje; vaikai, kurie yra paversti seksualinio vaiko išnaudojimo nuotraukų subjektais⁵³². Visa tai galima vertinti kaip nusikalstamos veikos – vaiko viliojimo internete – atskirus sudėtinius elementus. Akivaizdu, kad vaiko viliojimo būdų internete įvairovė yra milžiniška ir visus juos išvardinti įstatyme yra neįmanoma. Todėl tokio aptakaus termino kaip „vaiko viliojimas“ numatymas, manytina, šiuo atveju yra naudingesnis, nes į jį patenka visi kiti būdai, kuriais vaiko viliojimas gali pasireikšti.

Tie asmenys, kurie palaiko vaiko viliojimo kriminalizavimo idėją, kaip pagrindinį motyvą įvardija tai, kad vaiko viliojimas yra būtent tas veiksmas, kuris iš virtualios erdvės anksčiau ar vėliau išsirutulioja iki kontaktinės prievartos realioje erdvėje⁵³³. 2003 m. Europos Komisijos atliktas tyrimas rodo, kad net 40 % vaikų internete gavo pasiūlymą susitikti su žmonėmis tikrovėje (turimi omenyje pasiūlymai, gauti iš tų žmonių, kuriuos jie yra sutikę

⁵³¹ *Quayle E.* Online – Related Sexual Abuse of Children, with a Special Focus on the Process of Grooming and the Consequences for Children: the research perspective. Safer Internet Forum 2007. Copine Project, University College Cork.

⁵³² *Palmer T., Stacey L.* Just One Click – Sexual Abuse of Children and Young People through the Internet and Mobile Phone Technology. Illford, 2004. P. 37.

⁵³³ *Taylor M., Quayle E., Holland G.* Child Pornography, the Internet and Offending. Policy Research, 2001.

tik virtualioje erdvėje)⁵³⁴. J. Wolak, D. Finkelhor ir K. J. Mitchell atiktu tyrimu nustatyta, kad 39 % nuteistųjų už vaiko pornografijos laikymą (JAV) pirmą kartą savo auką sutiko būtent virtualioje erdvėje⁵³⁵. 2006 m. duomenimis kas penktas vaikas buvo susitikęs su tokiais asmenimis tikrovėje ir pusė jų niekada nepasisakė apie tai savo tėvams⁵³⁶. Užsienio valstybių teismų praktikoje galima rasti nemažai pavyzdžių, kai vaiko viliojimas buvo pagrindinis būdas siekiant išnaudoti vaiką fiziškai realioje erdvėje⁵³⁷.

2002 m. Kanadoje buvo kriminalizuotas vaiko viliojimas internete. Tuo metu tai buvo laikoma viena drastiškiausių ir griežčiausių reglamentacijų. Ji skirta kovoti su tais, kurie naudoja internetą vaiko viliojimui ir seksualiniam išnaudojimui, arba tyčia sukuria prieigą (priėjimą) kitiems naudotis vaiko pornografija internete⁵³⁸.

Tam, kad būtų galima tinkamai suvokti internetinio viliojimo procesą, R. O'Connell jį suskirstė į atitinkamas stadijas. Pirmą: vaiko išnaudotojas inicijuoja draugystės pradžią su asmeniu, kuris, jo įsitikinimu, yra vaikas. Antra: draugystės santykių formavimo proceso metu vaiko išnaudotojas įtraukia vaiką į diskusijas, kurių pagrindinė tema – įvairios vaiko gyvenimo smulkmenos. Taip nusikaltėlis bando surinkti informaciją apie vaiko gyvenamąją vietą, mokyklos pavadinimą, kurią jis lanko, jo laisvalaikio

⁵³⁴ 2007 m. National Centre for Missing and Exploited Children atlikto tyrimo duomenimis, net 66 % padaugėjo internetinių vaiko gundymo atvejų (The Financial Coalition against Child Pornography: A Case Study on How the Private Sector, Law Enforcement and Non – Governmental Organisation Converge to Fight Commercial Child Pornography. World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. International Centre for Missing and Exploited Children, 2008).

⁵³⁵ Wolak J., Finkelhor D., Mitchell K. J. Child Pornography – Possessors Arrested in Internet – Related Crimes: findings from the National Juvenile Online Victimization Study. National Centre for Missing and Exploited Children, 2005. P. 8. Internetinės erdvės tyrimo centro (JK) atlikto tyrimo (2002 m.) duomenimis, net 53 % 8-11 metų sulaukusių vaikų yra kalbėję internete seksualinėmis temomis (O'Connell R., Price J., Barrow Ch. Cyber Stalking, Abusive Cyber Sex and Online Grooming: a programme of education for teenagers. Cyberspace Research Unit, 2004. P. 5).

⁵³⁶ Making the Internet a Safer Place. European Commission. Information Society and Media, 2008. P. 1. Panašūs rezultatai (kad kas penktas asmuo internete viliodamas vaiką siekė su juo susitikti) gauti ir Galbreath, Berlin ir Sawyer (2002) atlikto tyrimo metu (Quayle E., Loof L., Palmer T. Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008. P. 36).

⁵³⁷ Case of Patrick Green, Case of Adrian Ringland etc.

⁵³⁸ McCarten J. Ontario, Toronto cops slam Ottawa for failing to develop child porn strategy (Canadian Press, January 16, 2003).

užsiėmimus. Retai, tačiau pasitaiko atvejų, kai, žlugus šiai stadijai, nusikaltėlis gali bandyti nustebinti vaiką asmeniniu susitikimu. Trečia: tai vadinamoji rizikos įvertinimo stadija, kai nusikaltėlis bando įvertinti savo paties susekimo (savo veiklos atskleidimo) galimybę (pavyzdžiui, nusikaltėlis bando išsiaiškinti kompiuterio buvimo vietą ir ar kompiuteris yra vaiko miegamajame). Kai nusikaltėlis nebijo būti demaskuotas, jis gali toliau tęsti pradėtą viliojimo procesą. Ketvirta: kai jau kompiuterio buvimo vieta tampa žinoma, vaiko išnaudotojas pereina prie kitos – išimtinės – stadijos, t. y. bando įgyti vaiko pasitikėjimą skatindamas diskutuoti tokiomis temomis, kurios paprastai daugelio žmonių yra laikomos asmeninėmis (nebūtinai seksualinėmis), pavyzdžiui, kokie yra santykiai tarp vaiko ir jo tėvų. Penkta: kai pasitikėjimas yra įgyjamas, vaiko išnaudotojas pradeda „seksualinę stadiją“. Šioje stadijoje nusikaltėlis klausinėja tokių dalykų, kaip, „ar tu kada nors bučiavaisi?“ (šie klausimai užduodami siekiant išsiaiškinti, koks yra vaiko seksualinis išsivystymas). Šešta: plėtojantis pokalbių temoms, šioje stadijoje vis daugiau pradedama diskutuoti seksualinėmis temomis (pokalbiai vyksta vien tik su seksu susijusiomis temomis, kurių metu nusikaltėlis siekia pristatyti save vaikui kaip patarėją seksualiniais klausimais, padedantį jam suprasti ir išmokyti jį įvairiausių su seksu susijusių dalykų). Septinta: tai su seksualinėmis fantazijomis susijusi stadija. Vaiko išnaudotojas stengiasi įtraukti vaiką į kibernetinį seksą maloniu kvietimu arba net šantažo būdu. Nusikaltėlio požiūriai ir veiksmai šioje stadijoje priklauso nuo jo asmenybės ir ketinimų. Aštunta: kai jau vaikas buvo išnaudotas pornografijai arba seksui plačiaja prasme (kibernetiniu būdu), nusikaltėlis bando pereiti prie žalos sumažinimo stadijos, siekdamas kad vaikas neatskleistų įvykusių veiksmų detalių tėvams, draugams ir kitiems asmenims. Šios stadijos metu yra būdingi nusikaltėlio vartojami posakiai: „tai mūsų paslaptis“ ir „aš tave myliu“. Nusikaltėlis, kad paslaptis būtų išsaugota gali naudoti ir baimę, prievartą, teigdamas, kad jie abu yra kalti dėl to, kas įvyko. Pagal R. O'Connell šią stadiją pasiekia tie išnaudotojai, kurie nuolat kartoja tokį savo elgesį ir kurie nesidomi ilgalaikiais

santykiais su tuo pačiu vaiku⁵³⁹. Tyrimų duomenimis, kas ketvirtas asmuo vaiko pornografiją laiko siekdamas ją rodyti vaikams ir taip juos suvilioni⁵⁴⁰. Toks detalus vaiko viliojimo proceso apibūdinimas rodo, kokia pavojinga veikia tai gali būti ir kaip intensyviai, įvertinant visas detales, jai gali būti ruošiamasi.

Vaiko viliojimo kriminalizavimo problemos Lietuvoje. Lietuvos teisės aktuose tik pavienės problemos yra išspręstos, tačiau nevienodai: įtvirtintos nuostatos nėra pakankamai griežtos ar nuoseklios, kad užtikrintų tvirtą atsaką į šį nerimą keliantį reiškinį (vaiko viliojimą internete). Imtis griežtų priemonių virtualios vaiko pornografijos atžvilgiu kartais sunku dėl kiekvieno asmens konstitucinių teisių bei laisvių: kalbos ir saviraiškos laisvės, teisės į privatumą, teisės kiekvienam žmogui gauti ar turėti prieigą prie tam tikros informacijos⁵⁴¹. Kaip jau minėta, Lietuvos baudžiamajame įstatyme Tarybos pagrindų sprendimo 2004/68/TVR nuostatos iš esmės yra įgyvendintos (nors pirminis vaiko pornografijos reglamentavimas Žmogaus teisių komiteto buvo sukritikuotas kaip ne visai atitinkantis tarptautinius standartus, dėl ko 2006 m. buvo padaryti BK pakeitimai, patobulinant vaiko išnaudojimo pornografijai dispozicijos turinį). Tačiau minėtuoju Tarybos pagrindų sprendimu buvo kriminalizuoti tik sunkiausi seksualinės prievartos prieš vaikus ir jų seksualinio išnaudojimo atvejai. Juo neapimamos naujos nusikalstamos veikos, susijusios su informacinių technologijų panaudojimu, kurioms tarptautiniuose dokumentuose, kaip minėta, skiriama itin daug dėmesio, siūlant tokio pobūdžio veiksmus įtraukti į baudžiamuosius įstatymus. Tarp šių reikšmingų iniciatyvų, kuriomis šalys raginamos kriminalizuoti vaiko viliojimą internete, paminėtina 2007 m. Europos Tarybos konvencija⁵⁴² bei

⁵³⁹ O'Connell R. Paedophiles networking on the internet. In C.A. Arnaldo (Ed.), 2001 (http://www.once.uclan.ac.uk/print/deception_print.htm).

⁵⁴⁰ Wolak J., Finkelhor D., Mitchell K. J. Child Pornography – Possessors Arrested in Internet – Related Crimes: findings from the National Juvenile Online Victimization Study. National Centre for Missing and Exploited Children, 2005. P. 18.

⁵⁴¹ LR Konstitucija kalba apie kiekvieno žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumą (22 straipsnis), kiekvieno žmogaus teisę turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti (25 straipsnis) ir kt.

⁵⁴² Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse (28th Conference of European Ministers of Justice in Lanzarote, Spain).

2008 m. pabaigoje įvykęs pasaulinis kongresas dėl seksualinio vaiko išnaudojimo⁵⁴³. Teisiškai privalu užtikrinti visų kibernetinių nusikaltimų kriminalizavimą, tačiau kalbant konkrečiai apie vaiko išnaudojimą pornografijai, vaiko viliojimas internete yra būtent ta nauja šios nusikalstamos veikos atšaka, kurią reikėtų įtraukti į baudžiamuosius įstatymus.

Apibendrinant galima teigti, kad dėl visų pavojų, kuriuos minėtojo pobūdžio veiksmai (t. y. vaiko viliojimas internete) gali sukelti, vaiko viliojimas internete neabejotinai turi būti kriminalizuotas ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme. Įstatymų leidėjas turėtų uždrausti tokius veiksmus, kai asmuo, kuris naudojasi informacine sistema, siūlo susitikti su vaiku, turėdamas tikslą išnaudoti jį pornografijai, jeigu po pasiūlymo imtasi realių veiksmų, kad toks susitikimas įvyktų. Kalbant apie vaiko, su kuriuo siekiama susitikti, amžių, manytina, kad visais atvejais vaikas turėtų būti nesulaukęs aštuoniolikos metų amžiaus.

2. SUBJEKTYVIEJI POŽYMIAI

2.1. Vaiko išnaudojimo pornografijai kaltė

Svarbu apžvelgti ir vieną iš vaiko išnaudojimo pornografijai subjektyviosios pusės požymių – kaltę. Baudžiamosios teisės doktrinoje kaltė apibrėžiama kaip asmens psichinis santykis su daroma pavojinga veika (veikimu arba neveikimu) ir pasekmėmis⁵⁴⁴. Kitaip sakant, kaltė parodo asmens vidinį psichinį santykį su objektyviaisiais nusikalstamos veikos sudėties požymiais⁵⁴⁵. Kaltės klausimas išnaudojant vaiką pornografijai, lyginant su objektyviosios pusės tam tikrais probleminiais aspektais, nėra toks diskutuotinas. Vis dėlto atkreiptinas dėmesys į konkrečius, su kaltės klausimu susijusius, ypatumus.

⁵⁴³ World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents, Rio de Janeiro, Brazil, 25 – 28 November, 2008.

⁵⁴⁴ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (vadovėlis). Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius. Eugrimas, 2001. P. 201. Materialiųjų nusikalstamos veikos sudėtimi laikytinas ir vaiko pornografinės produkcijos, kurioje vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, pagaminimas.

⁵⁴⁵ *Piesliakas V.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Justitia, Vilnius, 2006. P. 336.

Tiek vaiko išnaudojimas pornografijai, tiek disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, yra tyčinės veikos, padaromos tiesiogine tyčia. Kaip minėta, vaiko įtraukimas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose pagal galiojančią straipsnio konstrukciją sudaro materialiąją nusikalstamos veikos sudėtį. Tai, *inter alia*, reiškia, kad kaltininkas suvokia vaiko įtraukimo dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose pavojingumą, taip pat numato, kokie padariniai kils dėl tokių jo veiksmų (pavyzdžiui, vaikas bus įtrauktas dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje), ir tokių padarinių nori. Numatymas, kad gali atsirasti padariniai suponuoja mintį, jog veiką darantis asmuo suvokia, kad tarp jo veikos ir atsiradusių padarinių yra priežastinis ryšys, o padarinių atsiradimas konkrečiu atveju yra neišvengiamas arba labiau tikėtinas. Norėjimas, kad atsirastų padariniai reiškia, jog veikdamas asmuo sąmoningai nukreipia savo pastangas tam, kad atsirastų padariniai ar kiltų grėsmė jiems atsirasti, arba sąmoningai nepradeda vykdyti pareigos, sudarydamas sąlygas BK specialiosios dalies normoje aprašytoje nusikalstamos veikos sudėtyje numatytiems padariniams atsirasti⁵⁴⁶ (panašiai kaltė aiškinama ir esant pornografinio turinio dalyko, kuriame vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, pagaminimui). Vaiko pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, įsigijimas, laikymas, demonstravimas, reklamavimas arba platinimas bei vaiko išnaudojimas pornografinėi produkcijai gaminti ir pelnymasis iš tokios vaiko veiklos sudaro formaliąsias nusikalstamų veikų sudėtis. Tiesioginė tyčia, kai nusikalstamos veikos sudėtis yra formali, apibrėžiama šiek tiek kitaip, negu esant materialiai nusikalstamos veikos sudėčiai. Pagal LR baudžiamąjį įstatymą, padaryta tiesiogine tyčia veika yra tada, kai asmuo, darydamas pavojingą veiką, suvokė pavojingą daromos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti⁵⁴⁷. Pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio suvokimas yra požymių,

⁵⁴⁶ Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004. P. 106-107).

⁵⁴⁷ BK 15 straipsnio 2 dalies 1 punktą.

nusakančių nusikalstamų veikų objektą ir objektyviąją pusę, suvokimas. Norėjimas veikti esant galimybei nenukreipti valios yra sąmoningas asmens valios nukreipimas nesilaikyti įstatyme numatyto draudimo, kai pažeidimo pavojingumą ir priešingumą teisei lemia veikimas⁵⁴⁸. Taigi psichinis santykis su padarinių numatymu neįeina į tyčios apibrėžimą, nes padariniai nėra formalių nusikalstamos veikos sudėčių požymis, jų įrodinėti nereikia, todėl nereikia įrodinėti ir psichinio santykio su padarinių numatymu. Pažymėtina, kad, esant BK 309 straipsnio 3 dalyje įtvirtintai nusikalstamos veikos sudėčiai, asmuo turi suvokti ir numatyti mažametystės požymį (visais prieš tai minėtais atvejais asmuo turi suvokti, kad neteisėtai elgiasi su asmeniu, neturinčiu 18 metų amžiaus).

Pažymėtina tai, kad pagal 2003 m. gruodžio 22 d. ES Tarybos pagrindų sprendimo 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija 6 bei 7 straipsnius Lietuva įpareigojama numatyti juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, susijusias su vaikų seksualiniu išnaudojimu ir pornografija. LR BK numatyta, kad tiek už vaiko išnaudojimą pornografijai, tiek už disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, atsako ir juridinis asmuo. Todėl analizuodami kaltę vaiko išnaudojimo pornografijai nusikalstamosiose veikose turime kalbėti ir apie juridinį asmenį. Anksčiau aptartos taisyklės dėl to, ką kaltininkas suvokia ir kokių padarinių siekia darydamas minėtojo pobūdžio nusikalstamus veiksmus, nesiskiria nuo tų, kurie taikomi ir fizinio asmens atveju. Vis dėlto šiuo atveju papildomai dar reikia kalbėti apie BK 20 straipsnį, kuriame numatyta juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės specifika.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, nustačius juridinio asmens baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko išnaudojimu pornografijai, gali kilti šių normų įgyvendinimo ir taikymo problemų

⁵⁴⁸ Neveikimo atveju norėjimas veikti yra sąmoningas asmens valios nenukreipimas (esant galimybei nukreipti valią) vykdyti įstatymų nustatytas pareigas, kai pavojingumą ir priešingumą teisei lemia neveikimas (Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004. P. 106).

praktikoje. Pastebėtina, kad pagal Lietuvos baudžiamąją teisę juridinis asmuo atsako tik tada, jeigu nusikalstama veika padaryta juridinio asmens naudai arba interesais⁵⁴⁹. Tai reiškia, kad fizinis asmuo, darydamas nusikalstamą veiką, siekia materialinės ar kitokios naudos juridiniam asmeniui, kuriame jis dirba, arba veikia juridinio asmens interesais. Be abejo, jei kalbėsime apie tokias nusikalstamas veikas, kaip pelnymasis iš vaiko išnaudojimo pornografijai ar vaiko pornografinio turinio dalykų platinimas siekiant pasipelnyti, minėtosios normos taikymo problemų nekyla. Tačiau tais atvejais, kai vaiko pornografinio turinio medžiaga laikoma (ja disponuojama) ar vaikas išnaudojamas pornografijai siekiant seksualinio pasitenkinimo, t. y. subjektyvioji nusikalstamos veikos pusė pasireiškia tuo, kad kaltininkui šių veikų darymas yra seksualinio pasitenkinimo būdas ar lytinio potraukio patenkinimas, gali kilti atitinkamų problemų. Praktiškai yra neįmanoma, kad darydamas šias veikas kaltininkas veiktų juridinio asmens naudai arba interesais. Tai išimtinai susiję tik su jo asmeniniais potyriais ir interesais⁵⁵⁰.

Prie subjektyviųjų nusikalstamos veikos sudėties požymių priskiriami ir nusikalstamos veikos padarymo motyvas ir tikslas. Šie požymiai įeina į nusikalstamų veikų sudėtis ir įrodinėjami tik tada, kai jie aprašyti BK specialiosios dalies straipsnio dispozicijoje⁵⁵¹. Nusikalstamos veikos padarymo motyvas ir tikslas turi įtakos tyčios ir jos kryptingumo susiformavimui, tačiau jie neįtraukiami į tyčios turinį. Nusikalstamos veikos tikslas – tai asmens siekiai, susiję su nusikalstamos veikos padarymu, priežastys, dėl ko jis nusprendė padaryti nusikalstamą veiką. Nusikalstamos veikos motyvas pagal baudžiamosios teisės teoriją yra veikos priežastis, paskata, nusikalstamo elgesio varomoji jėga ar savęs pateisinimas⁵⁵². Nusikalstamosiose veikose,

⁵⁴⁹ LR BK 20 straipsnio 2 dalis.

⁵⁵⁰ Apskritai abejonių kelia ir tai, kad baudžiamoji atsakomybė juridiniams asmenims yra nustatoma ne už visas seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas, įtvirtintas BK 149, 150 ir 151 straipsniuose, o tik už tas, dėl kurių nukentėjusieji yra nepilnamečiai asmenys. Atsižvelgiant į BK loginę sistemą, manytina, kad reikėtų nustatyti baudžiamąją atsakomybę juridiniams asmenims ir už pirmosiose paminėtųjų straipsnių dalyse įtvirtintų nusikalstamų veikų padarymą.

⁵⁵¹ *Piesliakas V.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Justitia, Vilnius, 2006. P. 411.

⁵⁵² Apskritai nusikalstamos veikos motyvai ir tikslai priskiriami prie sunkiau nustatomų nusikalstamos veikos sudėties požymių. Todėl pastaruoju metu įstatymų leidėjas stengiasi pagal galimybes

susijusiose su vaiko išnaudojimu pornografijai, vieninteliu atveju tikslą būtina nustatyti esant BK 309 straipsnio 3 dalyje numatyta nusikaltimo sudėčiai. Joje įtvirtintas draudimas pagaminti ar įsigyti didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis, turint tikslą tokio turinio medžiagą platinti. Platinimo tikslo buvimas reiškia, kad kaltininkas pagamina arba įsigyja pornografinio turinio dalykus ne asmeniniam naudojimui, bet planuodamas juos perduoti kitiems asmenims disponuoti. Be to, pasak O. Fedosiuko, kaltininko ketinimai turėtų neapsiriboti vienkartinu tam tikro pornografinio pobūdžio dalyko perdavimu kitam asmeniui, o turėtų būti jo ketinimas užsiimti sistemine platinimo veikla arba iš karto išplatinamas didelis kiekis tokio pobūdžio dalykų⁵⁵³. Motyvai, kodėl kaltininkas išnaudoja vaiką pornografijai arba disponuoja pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, ir kokių tikslų skatinamas, gali būti labai įvairūs, tačiau socialinio veikos pavojingumo iš esmės nekeičia ir esminės reikšmės veikai kvalifikuoti neturi⁵⁵⁴. Motyvas gali turėti reikšmę įvertinant kaltininko asmenybę ir skiriant bausmę.

Vaiko išnaudojimo pornografijai subjektyviosios pusės problema, kiek tai liečia kaltės formos klausimą, Lietuvoje paprastai nekeliama. Kaip minėta, visuotinai sutinkama, jog vaiko išnaudojimas pornografijai – tyčinė nusikalstama veika. Vis dėlto, pavyzdžiui, Norvegija⁵⁵⁵ ir Švedija⁵⁵⁶ savo baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtino ir neatsargią vaiko išnaudojimo pornografijai kaltės formą. Norvegijos BK baudžiamoji atsakomybė numatyta asmeniui, kuris, turėdamas tam tikros kompetencijos ir viršenybę kitų atžvilgiu, tyčia ar neatsargiai nesiima veiksmų (jei gali), kad būtų galima išvengti alternatyvių veikų, kuriomis pasireiškia vaiko išnaudojimas

aprašydamas nusikalstamos veikos sudėtį dispozicijoje neminėti šių subjektyviųjų požymių (*Ibid.* P. 413-415).

⁵⁵³ LR baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330). Vilnius: Registrų centras, 2010. P. 556.

⁵⁵⁴ Kaltininko tikslai ir motyvai veikos kvalifikavimui reikšmės neturi (paprastai tai įvairios žemos paskatos: savanaudiškumas, tvirkinimas ir pan.) (Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989. P. 397).

⁵⁵⁵ Penal Code of Norway // www.legislationline.com.

⁵⁵⁶ Penal Code of Sweden, Chapter 6, Section 8. Accessed on 29 June 2006 // <http://www.sweden.gov.se/content/1/c6/04/67/97/7b51fc71.pdf>.

pornografijai, padarymo⁵⁵⁷. Švedijos baudžiamajame įstatyme teigiama, kad tais atvejais, kai vaiko išnaudojimas pornografijai pasireiškia neatsargia kaltės forma, toks asmuo baudžiamas bauda arba laisvės atėmimu iki šešių mėnesių. Galima daryti išvadą, kad pripažįstamos abi neatsargumo rūšys: nusikalstamas pasitikėjimas ir nusikalstamas nerūpestingumas.

Nors Lietuvoje subjektyvųjį vaiko išnaudojimo pornografijai elementą nusako kaltininko veikimas tyčia, teismų praktikoje galima pastebėti atvejų, kai potencialiai galėtų būti pripažįstama ir neatsargi kaltės forma. Pavyzdžiui:

„Ekspertizės aktu nustatyta, jog atlikus tyrimui pateiktame kietajame diske tyrimui pateikto failo – vaizdo įrašo (su atviromis sekso scenomis, kur galima pavaizduoti vaikai) nėra. Taip pat nustatyta, kad pateiktame diske yra grafiniai failai su atviromis sekso scenomis. Šie failai yra loginio disko C: kataloge „Temporary Onternet Files“. Šiame kataloge failai automatiškai parsijučiami ir išsaugomi peržiūrint internetinius puslapius Internet Explorer programa“⁵⁵⁸.

Vetinant tokią situaciją, akivaizdu, kad galimi atvejai, kai asmuo nežino, jog tam tikra pornografinio turinio informacija jo kompiuteryje yra išsaugoma automatiškai vos ją peržiūrėjus internete. Tai sudaro prielaidą diskutuoti dėl dvejo pobūdžio situacijos. Pirmiausia kyla klausimas, ar tokia situacija apskritai nesusijusi su objektyviu pakaltinimu, turint omenyje atvejus, kai asmuo neturi jokio supratimo apie automatiškai parsijučiamus duomenis (tokia situacija atitiktų kazuso (atsitikimo) apibūdinimą, kai asmuo savo veikla sukelia pavojingus padarinius, kurių neprivalėjo ir negalėjo numatyti)⁵⁵⁹. Kita vertus, galima svarstyti, ar šiuo atveju nusikalstama veika – pornografinio turinio medžiagos, kurioje vaizduojamas vaikas, turėjimas (laikymas) – nėra daroma neatsargia kaltės forma. Į šį klausimą atsakius teigiamai, būtina išspręsti neatsargumo rūšies klausimą: ar veikoje yra nusikalstamo pasitikėjimo, ar nusikalstamo nerūpestingumo požymių. Baudžiamajame

⁵⁵⁷ Galima teigti, kad tokiu būdu yra įgyvendinama bent jau dalinė internetinių paslaugų teikėjų bei tėvų, kurių vaikai yra išnaudojami su jų žinia, baudžiamoji atsakomybė.

⁵⁵⁸ Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1152-606/2009.

⁵⁵⁹ Dėl kazuso galima diskutuoti ir tuomet, kai kompiuteris yra užkrėstas virusu, leidžiančiu automatiškai siųsti konkrečius duomenis kitam asmeniui ar juos parsijušti iš internetinės erdvės.

įstatyme teigiama, kad nusikaltimas yra padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo, jeigu jį padaręs asmuo numatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti BK numatyti padariniai, tačiau lengvabūdiškai tikėjosi jų išvengti⁵⁶⁰. Analizuojamu atveju apie nusikalstamą pasitikėjimą kalbėti sunku, nes asmuo šiuo atveju apskritai nesuvokia padarinių atsiradimo galimybės (t. y., kad žiūrėjimas vaiko pornografinių nuotraukų internete nulems automatišką jų išsaugojimą kietajame kompiuterio diske), todėl kalbėti apie lengvabūdišką tikėjimąsi jų išvengti nėra prasmės. Vis dėlto rimtai svarstytinas nusikalstamo nerūpestingumo galimas buvimas analizuojamoje situacijoje. Nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas yra padarytas dėl nusikalstamo nerūpestingumo, jeigu jį padaręs asmuo nenumatė, kad dėl jo veikimo ar neveikimo gali atsirasti pavojingi padariniai, nors pagal veikos aplinkybes ir savo asmenines savybes galėjo ir turėjo tai numatyti⁵⁶¹. Galėjimas numatyti yra subjektyvusis kriterijus, kuris lemia, kad asmuo gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už padarytą veiką. Turėjimas (pareiga) numatyti yra objektyvusis nusikalstamo nerūpestingumo kriterijus. Jis apibrėžiamas visuotinai priimtinomis protingumo ir apdairumo taisyklėmis, tam tikru teisės aktu, kuriame nustatytas atitinkamas asmens elgesys⁵⁶². Asmuo, kuris kompiuteriu naudojami tik kasdieniais reikalais (renka tekstus „word“ formatu, tikrinasi elektroninį paštą ar naršo internete), vargu ar gali ir turi numatyti kaip veikia kompiuterio sistema ir kokios grėsmės dėl to gali kilti. Tačiau rimtai reiktų svarstyti klausimą, jei vaiko pornografinius atvaizdus internete žiūrėtų asmuo, kuris yra kompiuterinės technikos specialistas, informatikas ar kitos profesijos žmogus, kuris išmano apie kompiuterines technologijas ir automatinio duomenų išsaugojimo kompiuterio atmintyje principą. Vertinant tokias asmenines profesines savybes galėtume teigti, kad asmuo galėjo ir turėjo numatyti, kad dėl atitinkamų jo veiksmų kils numatyti padariniai (t. y. asmuo, žiūrėdamas virtualioje erdvėje pornografinio turinio dalykus, kuriuose

⁵⁶⁰ BK 16 straipsnio 2 dalis.

⁵⁶¹ BK 16 straipsnio 3 dalis.

⁵⁶² Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004. P. 110-113.

vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, turėjo ir galėjo numatyti, kad tokie atvaizdai bus automatiškai išsaugojami kompiuterio atmintyje, kas sudaro vaiko pornografinio turinio dalyką, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, turėjimo (laikymo) sudėtį). Šiuo konkrečiu atveju vaiko pornografijos turėjimas (laikymas) būtų padarytas neatsargia forma, t. y. esant nusikalstamam nerūpestingumui.

Taigi, pagal Lietuvos baudžiamojo įstatymo nuostatas su vaiko išnaudojimu susijusios nusikalstamos veikos pasireiškia tik tiesiogine tyčia. Tai reiškia, kad kaltininkas, išnaudodamas vaiką pornografijai, suvokia savo veiksmų pavojingumą, numato, kokie padariniai kils, ir jų nori (vaiko įtraukimo dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje arba vaiko pornografinio turinio dalyko, kuriame vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, pagaminimo atveju) arba suvokia daromos veikos pavojingą pobūdį ir nori taip veikti (formalios nusikalstamos veikos atveju). Vis dėlto, įvertinus kai kurių užsienio šalių baudžiamuosius įstatymus, akivaizdu, kad požiūris į vaiko pornografijos subjektyviosios pusės problematiką nevienodas. Vienose šalyse egzistuoja praktika, kad su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusios nusikalstamos veikos gali būti padaromos tik tiesiogine tyčia, o kitose pradedama diskutuoti ir dėl vaiko išnaudojimo pornografijai neatsargia forma. Dažniausiai neatsargi kaltės forma nusikalstamosiose veikose, susijusiose su vaiko išnaudojimu pornografijai, galima tuomet, kai vaikas išnaudojamas internete arba kitaip pasinaudojant kompiuterine technika (t. y. asmeniui atlikus keletą norimų veiksmų ir juos užbaigus, kompiuterinės programos tam tikrus žingsnius atlieka savarankiškai (pavyzdžiui, išsaugoja tam tikras nuotraukas kietajame kompiuterio diske, nors asmuo tokias nuotraukas tik peržiūrėjo internete ir jų nenorėjo išsisaugoti)).

2.2. Nusikaltimo subjektas ir kaltininko asmenybė

Baudžiamosios atsakomybės pagrindas pagal baudžiamosios teisės teoriją – nusikalstamos veikos sudėtis. Tačiau čia mes matome tik vieną pusę, nes baudžiamąją atsakomybę būtina pagrįsti ir bausmės tikslų

individualizavimą. Siekiant įgyvendinti pagrindinį bausmės tikslą, t. y. pataisyti nusikaltimą padariusį asmenį, būtina pirmiausia tinkamai bei objektyviai priimant apkaltinamąjį nuosprendį individualizuoti pačią bausmę. Reikia pripažinti, jog aiškinantis konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį neužtenka gilintis tik į nusikalstamos veikos subjekto problemą. Be kita ko, būtina paliesti ir nusikaltėlio asmenybės klausimą.

Kartu viename skyriuje analizuojant nusikaltimo subjektą ir kaltininko asmenybę nėra paneigiamas baudžiamosios teisės teorijoje nusistovėjęs nusikaltimo sudėties elementų grupavimas. Išvada dėl nusikalstamo ar nenusikalstamo veikos pobūdžio padaryti būtina nustatyti nusikaltimo sudėties buvimą kaltininko veikoje, t. y. faktą, jog asmens poelgyje yra visi įstatyme numatytos ir uždraustos veikos požymiai. Iš čia matome, jog nusikaltimo sudėties modelis su nusikaltėliu, t. y. asmeniu, sąveikauja ypatingai. Galime daryti prielaidą, jog visuomet ir visur, kur tik dalyvauja žmogus, atsiranda subjektyvių kriterijų ir psichologinių momentų, darančių įtaką konkrečių veiksmų pobūdžiui, jų charakteristikai. Nusikaltimo sudėties nustatymas suteikia teisę pavadinti veiką nusikaltimu, o veiką padariusį asmenį vadinti nusikaltėliu. Jeigu į kaltininką žvelgiame kaip į nusikaltimo subjektą, tai teismas pirmiausia nustato požymius, pagal kuriuos veika yra vertinama ir kvalifikuojama. Tačiau jei į kaltininką žvelgiame kaip į nubaudo objektą, tuomet vertiname tokius individo požymius, kurie jį apibūdina kaip asmenybę.

Akivaizdu, kad nusikaltimo, kaip ir bet kokios žmogaus veiklos, negalima nagrinėti atskirai nuo veiklos subjekto – žmogaus asmenybės⁵⁶³. Kalbant apie kaltininką, galima jį analizuoti tiek baudžiamąja teisine prasme, tiek iš kriminologijos mokslo pusės. „Nusikaltimo subjektas“ tai baudžiamosios teisės sąvoka, apie kurią kalbėdami turime omenyje tai, jog asmuo yra pakaltinamas, sulaukęs įstatymo nustatyto amžiaus, kaltas dėl

⁵⁶³ *Bluvšteinas J.* (atsakingasis redaktorius). *Kriminologija (vadovėlis)*. Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 145. Žmogaus sampratai būdinga įvairių jo savybių – biologinių, socialinių, dvasinių, dorovinių ir kitokių vienovė. Asmenybė – tai labiau sukonkretintas žmogaus apibūdinimas, atskleidžiantis socialinių, psichologinių bei kitų savybių ir bruožų, kurie atsispindi žmogaus santykiuose su socialine aplinka, visumą (*Drakšienė A., Michailovič I.* *Kriminologijos žinynas*. Vilnius: Eugrimas, 2008. P. 11).

pavoingos ir priešingos teisei veikos. Kaltininko asmenybė, kuri neretai dar vadinama ir „nusikaltėlio asmenybe“ – kriminologinė sąvoka, kuri, daugelio kriminologų nuomone, sutampa su sąvoka „nusikaltimo subjektas“⁵⁶⁴. Lietuvos baudžiamosios teisės teorijoje ilgus metus nusikaltėlio asmenybe buvo laikomas toks asmuo, kuris yra padaręs nusikaltimą, tos nusikalstamos veikos aplinkybės yra įrodytos ir už ją jis yra nubaustas pagal galiojančius įstatymus (G. Babachinaitė, J. Bluvšteinas, A. Čepas, A. Drakšienė, G. M. Minkovskis ir kt.)⁵⁶⁵. Tačiau skirtumas yra tas, kad sąvoka „kaltininko asmenybė“ detaliau atspindi nusikalstamą veiką padariusį individą nei „nusikaltimo subjektas“, nes apima tokius individo požymius, kurie nėra numatyti įstatyme, pavyzdžiui, asmenybės socialinis vaidmuo ir ryšiai, vertybinės orientacijos, psichologinės ypatybės ir pan.⁵⁶⁶. Kriminologijoje asmenybės tyrimais siekiama atskleisti jos esminių savybių, bruožų ir apskritai struktūros vietą bei vaidmenį nusikalstamo elgesio genezėje. Kriminologijos mokslas nagrinėja asmenybės esmę, jos formavimosi ypatumus ir mechanizmą. Kartu jis stengiasi atskleisti tas asmenybės savybes, kurios tam tikroje situacijoje skatina arba nulemia nusikalstamą jos elgesį⁵⁶⁷. Kartais netgi teigiama, kad nusikaltimo padarymo faktas tarsi atskleidė žmogaus paslaptį – „nusikaltėlio asmenybė“, „polinkį daryti nusikaltimą“, „nusikalstamą orientaciją“⁵⁶⁸. Vaiko išnaudojimas pornografijai yra iš tų nusikalstamų veikų, kai išorinės (objektyvios) priežastys turi daug mažesnę reikšmę nei nusikaltusio asmens vidinės savybės. Būtent todėl kalbant apie vaiko išnaudojimą pornografijai reikalingas kriminologinis kaltininko asmenybės tyrimas, nes tokio individo savybės (pavyzdžiui, seksualinė orientacija, liguistas potraukis vaikams, kiti psichologiniai nukrypimai) turi didelę reikšmę lemiant tokio pobūdžio nusikalstamą veiką ar

⁵⁶⁴ Daugelio užsienio šalių kriminologijos vadovėliuose nėra pateikta aiškaus nusikaltėlio asmenybės apibrėžimo, kadangi abejojama, ar tokia asmenybė yra, o jeigu ir pripažįstama, kad yra, tai nenusprendžiama, kokios praktinės naudos turi jos tyrimas. Kiekviena kriminologijos teorija savaip traktuoja asmenybę, nes jokia nusikaltusio asmens tyrimo koncepcija negali apsieiti be tam tikro individo modelio (*Ibid.* P. 30).

⁵⁶⁵ *Ibid.* P. 12.

⁵⁶⁶ *Bluvšteinas J.* (atsakingasis redaktorius). Kriminologija (vadovėlis). Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 79.

⁵⁶⁷ *Drakšienė A., Michailovič I.* Kriminologijos žinynas. Vilnius: Eugrimas, 2008. P. 12.

⁵⁶⁸ *Justickis V.* Kriminologija. I dalis (vadovėlis). Lietuvos teisės universitetas, 2001. P. 145.

jai formuojantis⁵⁶⁹. Kalbant apie asmenį, išnaudojantį vaiką pornografijai, praktikoje jau spėjo susiformuoti mitai ir klaidingas požiūris⁵⁷⁰. Todėl kaltininko asmenybės analizė šiame kontekste leistų plačiau suvokti problemą, taip pat turėtų įtaką perspektyvių sprendimų priėmimui ateityje. Daugelis mokslininkų yra įsitikinę, kad pagrindinė informacija, kurią gauname apie vaiko išnaudojimo pornografijai nusikaltimą, surenkama būtent iš nusikaltusių asmenų⁵⁷¹. Kaltininko asmenybės sąvoka prasminga tik tada, kai konkrečios asmenybės bruožų reikšmė nusikalstamos veikos genezėje gali būti objektyviai atskleidžiama. Teigiama, kad vaiko išnaudojimas pornografijai yra problema, kuri visų pirma yra susijusi ne su vaikais, bet su suaugusiais, t. y. nusikaltusiais, asmenimis⁵⁷². Tačiau vaiko teisių specialistai šiuo klausimu turi kiek kitokią nuomonę. Tiek Lietuvos, tiek Belgijos NVO specialistai, dirbantys vaiko teisių apsaugos srityje, teigia, kad vaiko išnaudojimas pornografijai visų pirma yra visos visuomenės problema, kuri priklauso nuo konkrečios valstybės, tarptautinės bendruomenės, šeimos instituto ir kitų aplinkybių. Ypač šią problemą akcentuoja mokslininkai J. J. Haugaard ir N. D. Reppucci. Jie įsitikinę, kad nuo to, kaip apibrėšime šią problemą (kaip individo ar kaip visuomenės), priklausys ir prevencijos priemonės, kurių būtina imtis: ar individualios, ar nukreiptos į aplinką⁵⁷³.

⁵⁶⁹ *Bluvsšteinas J.* (atsakingasis redaktorius). *Kriminologija (vadovėlis)*. Vilnius: Pradai, 1994. P. 82. D. Cicchetti ir V. Carlson teigia, kad suvokimas, kas išnaudoja vaikus, padėtų atsakyti ir į klausimą, kodėl jie išnaudoja vaikus (*Cicchetti D., Carlson V.* *Child Maltreatment. Theory and Research on the Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect*. Cambridge University Press, 1989. P. 100).

⁵⁷⁰ Dažniausiai pasitaikantys klaidingi mitai: kad vaiko išnaudotojai pornografijai yra seksualiniai maniakai (homoseksualai), jie lengvai atpažįstami, nes atrodo kaip monstroi, dėvintys juodus paltus ir gyvenantys po tiltu (*Ferraro M. M., Casey E., McGrath M.* *Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science*. Elsevier Academic Press, 2005. P. 52). Klaidingus visuomenės įsitikinimus apie vaiko išnaudotojus yra išskyręs ir W. E. Prendergast. Jis teigia, kad neteisinga manyti, jog vaiko išnaudotojų patologija yra paveldima, kad tokie asmenys patys seksualiai buvo išnaudoti vaikystėje, kad pedofilai pasižymi tais pačiais bruožais kaip ir visi kiti iškrypusio elgesio asmenys ir pan. (*Prendergast W. E.* *Treating Sex Offenders in Correctional Institutions and Outpatient Clinics. A guide to clinical practice*. The Harworth Press, 1991. P. 3)

⁵⁷¹ B. Apfelberg, C. Sugar, A. A. Pfeffner, H. Cavallin, E. Frankel, P. H. Gebhard, N. Lustig, H. Lukianowicz, S. K. Weinberg, I. B. Weiner, T. Tate.

⁵⁷² *Bruce F.* *Child Prostitution and Pornography: the making of international law 1974-1995*. The International Journal of Children's Rights, 1995. Vol. 3. P. 469.

⁵⁷³ *Haugaard J. J., Reppucci N. D.* *The Sexual Abuse of Children. A Comprehensive Guide to Current Knowledge and Intervention Strategies*. San Fransisco, 1998. P. 2.

Nors tyrimų apie vaikus, kaip seksualines aukas, nuolat daugėja, tokias veikas darančių asmenų bruožai moksle yra tiriami itin retai. V. L. Quinsey kaip pagrindines to priežastis įvardija labai skirtingą elgesio motyvaciją, ypatingą nusikaltėlių nenorą atskleisti savo nusikalstamų veikų mastą ir gana šališką informaciją, surinktą policijos ir kitų teisėsaugos institucijų⁵⁷⁴. Pritariant V. L. Quinsey nuomonei, galima pridurti, kad tokių tyrimų stoka lemia ir tai, jog sunku yra nustatyti, kas būdinga individui, išnaudojančiam vaiką pornografijai, kokie jam būdingi elgesio nukrypimai, erotinės fantazijos, seksualinė orientacija ir apskritai kas dedasi jo galvoje darant šią nusikalstamą veiką, kas skatina jį taip nusikalsti. Tačiau, nepaisant šių sunkumų, užsienio literatūroje yra bent jau teorinių bandymų ištirti ir apibūdinti kaltininko asmenybę⁵⁷⁵. Lietuvoje išsamesnių tyrimų, nagrinėjančių asmenų, išnaudojančių vaikus pornografijai, asmenybes nėra. Vis dėlto, norint efektyviai kovoti su vaiko išnaudojimo pornografijai problema, būtina pažinti nusikaltėlių, būtina žinoti, kas yra tie asmenys, kurie kuria šį XXI a. reiškinį, kodėl jie tai daro, ir ką jie iš to gauna.

Nusikaltimo subjektas. Pažymėtina, kad vaiko išnaudojimo pornografijai subjektu (BK 162 straipsnis) pagal galiojantį baudžiamąjį įstatymą gali būti pakaltinamas fizinis asmuo, kuriam iki šios veikos padarymo buvo suėję aštuoniolika metų, o BK 309 straipsnyje įtvirtintai nusikalstamos veikos sudėčiai pakanka šešiolikmečio paauglio asmenybės ypatumų, kurie jau leidžia jam visapusiškai suvokti ir įsisamontinti baudžiamojo įstatymo draudimą disponuoti vaiko pornografiniais dalykais. Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje ir teismų praktikoje laikomasi pozicijos, jog kai nusikalstama veika susijusi su nepilnamečio įtraukimu į nusikalstamą veiką, pats kaltininkas visada turi būti pilnametis⁵⁷⁶. Tokia Lietuvos baudžiamosios teisės doktrinoje

⁵⁷⁴ Briere J., Runtz M. University's Males Sexual Interest in Children: predicting potential indices of "pedophilia" in a nonforensic sample. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 13, 1989. P. 65.

⁵⁷⁵ Belgijos nevyriausybinė organizacija „Child Focus“ yra atlikusi tyrimą seksualinio nusikaltėlio asmenybei ištirti, kurio metu buvo padaryta pagrindinė išvada, jog nėra vaiko seksualinio nusikaltėlio vieno tipo.

⁵⁷⁶ Tokios nuomonės laikomasi ir kalbant apie kitas nusikalstamas veikas, kurių metu vaikas yra įtraukiamas, pavyzdžiui, vartoti narkotines medžiagas arba įtraukiamas į nusikalstamą veiką apskritai.

ir teismų praktikoje paplitusi nuomonė kelia tam tikrų abejonių, nes, atsižvelgiant į ją, pavyzdžiui, septyniolikmetis negalėtų įtraukti vaiko dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje arba išnaudoti vaiko pornografiniai produkcijai gaminti. Deja, praktikoje pripažįstama, kad nepilnamečiai gali būti tokių nusikaltimų subjektai, nes jie suvokia savo veiksmų pavojingumą ir prasmę. Pasak Ukrainos mokslininkų, ši teiginį pagrindžia praktikoje egzistuojantys pavyzdžiai, kai nepilnamečiai buvo nuteisti už vaiko įtraukimą dalyvauti pornografinio pobūdžio veikloje, preziumuojant, kad, pavyzdžiui, šešiolikos metų riba yra pakankama daromos veikos pavojingumui suvokti⁵⁷⁷. V. A. Golubov ir kitų tyrėjų iniciatyva kompiuterinių nusikaltimų tyrimo centras Ukrainoje atliko tyrimus, kurių duomenys rodo, jog vaiko pornografijos subjektais (statistiškai) gali būti (ir yra) asmenys nuo 10 iki 65 metų amžiaus. Operacijos *Magenta* metu (Mančesteryje) buvo sulaikytas penkiolikos metų asmuo, kuris buvo susijęs su vaiko išnaudojimu pornografijai⁵⁷⁸. JT Vaiko teisių komitetas rekomenduoja stengtis kuo labiau mažinti skaičių tų atvejų, kai priklausomai nuo nusikalstamos veikos ar kitų aplinkybių skiriasi vaiko amžius, nuo kurio galima baudžiamoji atsakomybė. Tokiai nuomonei galima pritarti, nes sistema, kai numatomos dvi amžiaus ribos panašaus pobūdžio nusikalstamosioms veikoms daryti, kaip kad, pavyzdžiui, ir šiuo atveju Lietuvoje, įneša ne tik maišaties, bet ir palieka per didelę diskrecijos teisę teismui ar teisėjui ir gali turėti įtaką diskriminacijos atvejams⁵⁷⁹. Problemą išspręsti padėtų tam tikras amžiaus suvienodinimas šioje srityje. Viena vertus, visais atvejais galima numatyti 16 metų ribą, kita vertus – galima nustatyti, kad 18 metų yra ta riba, nuo kurios atsiranda baudžiamoji atsakomybė už minėtojo pobūdžio nusikalstamas veikas. Galiausiai galima

⁵⁷⁷ Computer Crime Research Center // www.crime-research.org [žiūrėta: 2009-12-01].

⁵⁷⁸ SurfControl plays key role in national Police “*Operation Magenta*” raids on internet paedophiles // www.surfcontrol.com. Tokių mokslininkų, kaip Barbaree, Hudson, Seto, Sickmund, Snyder, Poe-Yamagata ir kt. atliktų tyrimų duomenis, nepilnamečiai asmenys apskritai padaro pusę visų nusikaltimų prieš vaiką (*Hunter J. A., Figueredo A. J., Malamuth N. M., Becker J. V.* Juvenile Sex Offenders: towards the development of a typology. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 15, No. 1, 2003. P. 27-28.

⁵⁷⁹ Kinderen, vrijheidsbeperking en vrijheidsberoving. Kinderrechtumforum. Kinderrechtcoalitie Vlaanderen vzw. Nr. 4, 2007. P. 128.

numatyti, kad esant įtraukimui (tiek dalyvauti pornografinio pobūdžio renginiuose, tiek vartoti narkotines medžiagas ir pan.) baudžiamoji atsakomybė atsiranda nuo 18 metų, nors kitoms nusikalstamosioms veikoms padaryti pakanka būti sulaukus 16 metų amžiaus.

Pagrindinis motyvas, pagrindžiant nuostatą, jog tik pilnametis asmuo gali būti šio nusikaltimo subjektas, yra tas, kad jaunesnis asmuo, neva, dar nesuvokia, pavyzdžiui, vaiko įtraukimo dalyvauti pornografinio pobūdžio renginyje ar vaiko išnaudojimo pornografiniai produkcijai gaminti pavojingumo. Pasak S. Bikelio, norint ką nors įvertinti, pirma reikia pažinti vertinimo objektą. Taigi, logiška, kad asmuo gali įvertinti savo elgesio pavojingumą tik tuomet, kai suvokia visus svarbiausius savo elgesio požymius, t. y. nusikalstamos veikos faktines aplinkybes⁵⁸⁰. Lietuvos ir Rusijos baudžiamojoje teisėje yra įprasta pažymėti, kad tyčia nusikalstamą veiką darantis asmuo turi suvokti daromos nusikalstamos veikos faktines aplinkybes ir jos socialinę reikšmę (pavojingumą visuomenei)⁵⁸¹. Visuotinai sutinkama su tuo, kad keturiolikmetis sugeba suvokti, pavyzdžiui, išžaginimo ar seksualinio prievartavimo faktines aplinkybes bei šių nusikaltimų neigiamą vertinimą visuomenėje, mažamečio asmens tvirkinimo subjektu taip pat gali būti nepilnametis, t. y. sulaukęs 16 metų amžiaus asmuo. Iš to išplaukia, kad jeigu šešiolikmetis vers du dešimtmečius atlikti seksualinius veiksmus tarp savęs ar su savimi, jam kils baudžiamoji atsakomybė už mažamečių asmenų tvirkinimą, pripažįstant, kad toks asmuo yra pakankamai suaugęs, kad suvoktų tiek daromų veiksmų pavojingumą, tiek jų neigiamą vertinimą visuomenėje, tiek kitas faktines tokios nusikalstamos veikos aplinkybes. Tačiau, jei tas pats šešiolikmetis dar ir fotografuos seksualinius veiksmus atliekančius mažamečius, planuodamas padarytas nuotraukas paskelbti internete, tai

⁵⁸⁰ Nusikalstamos veikos faktinių aplinkybių esmė (jų turinys) – tai specifinės savybės, kurios kartu su kitais specifiniais nusikalstamos veikos požymiais lemia visos nusikalstamos veikos pavojingumą visuomenei, įstatymų saugomoms vertybėms ir yra pagrindas įstatymų leidėjui atitinkamą požymį įtraukti į nusikalstamos veikos sudėtį. Būtent šias esmines faktines aplinkybes savybes turi suvokti kaltininkas, kad būtų galima (kartu esant ir kitoms prielaidoms) nustatyti jo tyčios intelektualinį momentą (*Bikelis S.* Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. 2007, Vilnius. P. 48, 56).

⁵⁸¹ *Piesliakas V.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Justitia, Vilnius: 2006. P. 344.

baudžiamoji atsakomybė dėl vaiko išnaudojimo pornografinėi produkcijai gaminti arba dėl pelnytos iš tokios vaikų veiklos jam neturėtų kilti, nes baudžiamosios teisės moksle priimtina manyti, jog nepilnametis asmuo negali būti vaiko išnaudojimo pornografijai subjektu. Diskutuotina, ar toks vaikas tikrai nesuvokia savo daromų veiksmų pavojingumo, kokią žalą daro išnaudojamiems vaikams ir pan.

Pateikiamas pavyzdys iš teismų praktikos leidžia kelti klausimą, ar šešiolikmetis tikrai negali suvokti BK 162 straipsnyje numatytos nusikalstamos veikos pavojingumo ir jos turinio apskritai:

„Kaltinamasis J. B. (nepilnametis) 2008 m. spalio mėn. 10 d. apie 13-14 val., turėdamas tikslą platinti, o būtent ateityje patalpinti į internetinį portalą, filmuodamas mobiliojo ryšio telefono „Nokia 7500“ kamera, pagamino pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojamas vaikas, o būtent savo ir nukentėjusiojo S. V., gim. 1992 m., oralinį aktą. Kaltinamasis J. B. savo kaltę pripažino pilnai. Jis parodė, kad 2008-10-10 apie pietus pas jį į namus atėjo S. V. Nutarė žaisti kortomis. Abu sutarė žaisti „durnių“. Sugalvojo žaidimo sąlygas: kuris praloš dvi partijas, atliks oralinį aktą, kuris truks 3 min. Žaidė maždaug 10-15 min. J. B. laimėjo dvi partijas, todėl, kaip ir buvo tartasi, S. V. atliko lytinį aktą, kurį J. B. nufilmavo. Kaltinamasis J. B. pagamino pornografinio turinio dalyką, kuriame vaizduojamas vaikas, ir jį demonstravo, t. y. rodė nepilnamečiui D. M. Kaltinamojo J. B. veiksmai kvalifikuoti pagal Lietuvos Respublikos BK 309 straipsnio 2 dalyje numatyto nusikaltimo požymius“ (J. B. buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimo, numatyto Lietuvos Respublikos BK 309 straipsnio 2 dalyje padarymą, Lietuvos Respublikos BK 93 straipsnio 1 dalies 1 ir 3 punktų pagrindu ir baudžiamoji byla jo atžvilgiu nutraukta)⁵⁸².

Iš pateikto pavyzdžio matyti, kad du nepilnamečiai užsiiminėjo seksualiniais veiksmais, nesant jokio prievartos požymio (toks buvo abiejų susitarimas). J. B. buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn už pornografinio turinio dalyko pagaminimą bei jo demonstravimą kitiems (BK 309 straipsnio 2 dalis). Remiantis BK, baudžiamosios teisės doktrina bei teismų praktika, akivaizdu, jog nekyla klausimų, ar toks vaikas suvokė

⁵⁸² Alytaus rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1-177-791/2009.

daromos nusikalstamos veikos pavojingumą. Preziumuojama, kad šešiolikos metų sulaukęs asmuo visapusiškai suvokia disponavimo pornografinio turinio dalykais, kaip nusikalstamos veikos, pobūdį. Kyla klausimas, jei toks asmuo būtų daręs draugo, atliekančio oralinį aktą, įrašą, tačiau ne dėl to, kad tas pralaimėjo kortų žaidimą ir ne tam, kad tokį įrašą parodytų kitam, bet dėl to, kad nufilmuotą medžiagą siekė paskelbti internete, už tai tikėdamasis gauti nustatyto dydžio atlygį, ar tokiu atveju galime manyti, kad tas asmuo, būdamas šešiolikos metų, nesuvoks daromos veikos pobūdžio ir pavojingumo (t. y. vaiko išnaudojimo pornografijai objektyviųjų požymių taip, kaip jie įtvirtinti BK 162 straipsnyje)? Abejotina, ar turi būti nustatytas skirtingas amžius asmeniui, kad jis suvoktų du dalykus: pirma, kad pagamino vaiko pornografinio turinio dalyką, nes nori pademonstruoti jį draugams ir pasirodyti prieš juos esąs pranašesnis (užtenka šešiolikos metų), ir antra, kad pagamino tą patį vaizdą, siekdamas materialiai užsidirbti (būtina pilnametystė). Pačios nusikalstamos veikos esmė abiem atvejais vienoda, t. y. vaikas išnaudojamas pornografijai. Disertacijos autorius nesiūlo atsisakyti nuostatos už nepilnamečio įtraukimą į nusikalstamą veiką (bendraja prasme) baudžiamojon atsakomybėn traukti tik pilnametį. Vis dėlto vaiko išnaudojimas pornografijai šiuo atveju yra specifinis, nes baudžiamoji atsakomybė už minėtojo pobūdžio nusikalstamus veiksmus reglamentuojama dviejuose BK straipsniuose. Būtent dėl šios priežasties ir atsiranda tam tikras alogiškumas, kai praktiškai identiškais atvejais numatomas skirtingas nusikalstamos veikos subjekto amžius.

Kalbant apie vaiko išnaudojimą pornografijai, būtina atskirai aptarti ir juridinį asmenį kaip šios nusikalstamos veikos subjektą. JT Vaiko teisių konvencijos papildomo protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos 3 straipsnio 4 dalyje numatyta, kad „prireikus, visos valstybės, šio protokolo šalys, pagal savo nacionalinės teisės nuostatas imasi priemonių, kad nustatytų juridinio asmens atsakomybę už <...> nurodytus

nusikaltimus⁵⁸³. Be to, kaip minėta, ES Tarybos pagrindų sprendimas (2004/68/TVR)⁵⁸⁴, jo 6 straipsnis numato, kad kiekviena valstybė narė turi imtis būtinų priemonių siekiant užtikrinti, kad juridiniai asmenys galėtų būti traukiami atsakomybėn už nusikaltimus, susijusius su seksualiniu vaikų išnaudojimu, vaikų pornografija, bei už kurstymą, prisidėjimą, privedimą ar kėsiniimąsi padaryti tokius nusikaltimus, kuriuos juridinių asmenų naudai įvykdo bet kuris asmuo, veikęs atskirai arba kaip tokios juridinio asmens struktūros narys, užimantis tame juridiniame asmenyje vadovaujančias pareigas remiantis tuo, kad turi teisę: atstovauti juridiniam asmeniui, priimti sprendimus juridinio asmens vardu arba vykdyti kontrolę tame juridiniame asmenyje⁵⁸⁵. Toks juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės ribų plėtimas Europos Sąjungoje gali kelti tam tikrų abejonių, ypač kai tai liečia nusikalstamas veikas, tradiciškai siejamas tik su fiziniais asmenimis (pavyzdžiui, nusikalstamos veikos asmens lytinei neliečiamybei ir seksualinio apsisprendimo laisvei)⁵⁸⁶. Abejonių dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės išreiškė ir R. Drakšas teigdamas, kad Lietuvoje juridinių asmenų baudžiamąją atsakomybę nustatantis BK institutas laikui bėgant gali ne tik tapti nereikalingas, bet net imti kliudyti įgyvendinti pagrindinius teisės principus⁵⁸⁷. Tačiau Konstitucinis Teismas yra išsakęs poziciją, jog juridinio asmens, kaip teisinių santykių subjekto, specifiškumas lemia, kad BK gali būti nustatytas diferencijuotas teisinis reguliavimas, susijęs su fizinio ir juridinio asmens atsakomybe⁵⁸⁸. Konstitucinis Teismas pažymėjo, jog Konstitucijoje *expressis*

⁵⁸³ Vaikų pardavimas (vaiko siūlymas, pristatymas ar priėmimas bet kokiais priemonėmis, kad vaikas būtų seksualiai išnaudojamas, vaiko organai būtų perduodami siekiant pelno, vaikas būtų įdarbintas prievartiniame darbe), vaiko siūlymas, gavimas, parūpinimas ar jo pateikimas vaikų prostitucijai, vaikų pornografijos gamyba, platinimas, skleidimas, įvežimas, išvežimas, siūlymas, pardavimas ar laikymas.

⁵⁸⁴ 2003 m. gruodžio 22 d. Tarybos pagrindų sprendimas 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004 Specialusis leidimas, 2004-12-30, Nr. 1).

⁵⁸⁵ Juridiniu asmeniu Pagrindų sprendime laikomas bet kuris tokį statusą pagal galiojančius įstatymus turintis subjektas, išskyrus valstybės arba kitas viešąsias valdžios funkcijas vykdančias įstaigas, taip pat tarptautines organizacijas (1 straipsnio, 1 punktą).

⁵⁸⁶ *Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G.* Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisinės informacijos centras, 2005. P. 137.

⁵⁸⁷ *Drakšas R.* Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Vilnius: Justitia, 2008. P. 251.

⁵⁸⁸ LR Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43

verbis nėra nustatyta, kad baudžiamosios atsakomybės subjektu gali būti tik fizinis asmuo ar kad tokios atsakomybės subjektu negali būti juridinis asmuo. Todėl juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė (tarp jų ir už tokias nusikalstamas veikas, susijusias su seksualiniu vaiko išnaudojimu) neprieštarauja Konstitucijai. Juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė už nusikalstamas veikas, susijusias su asmens seksualinio apsisprendimo laisve ir neliečiamumu, Lietuvos baudžiamajame įstatyme iki šiol nebuvo numatyta. Tačiau 2004 m. vasario mėnesį įsigaliojo naujos BK pataisos⁵⁸⁹ (kaip minėto Tarybos pagrindų sprendimo įgyvendinimo išdava), kuriose numatyta, jog juridinis asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ne tik už tokias nusikalstamas veikas, kaip išžaginimas, seksualinis prievartavimas, bet ir už vaiko išnaudojimą pornografijai.

Jau minėtame Konstitucinio Teismo nutarime pabrėžta, jog juridinio asmens specifiškumą lemia, *inter alia*, tai, kad jis, turėdamas teisumą ir veiksnumą, teisinių santykių dalyvis yra per fizinius asmenis (vadovą, įgaliotą atstovą ir pan.); juridinio asmens veikla neatsiejama nuo atitinkamų fizinių asmenų, per kuriuos jis veikia, veiklos ir be jų veiklos apskritai būtų neįmanoma⁵⁹⁰. Vaiko išnaudojimo pornografijai nusikaltimuose kaltininko asmenybės bruožų analizei reikėtų skirti daugiau dėmesio, nes teigiama, kad būtent vidiniai žmogaus sąmonėje slypintys dalykai, intelekto savybės lemia tendenciją didėti pornografinių nusikaltimų skaičiui⁵⁹¹. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe nėra tikslinga detaliau kalbėti apie juridinio asmens asmenybę, nes nusikaltimai, susiję su vaiko išnaudojimu pornografijai, savo specifika dažniausiai pasižymi būtent per vidinius fizinio asmens bruožus ir savybes. Paminėtina, kad diskusijos dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės prasidėjo siejant tai su finansinių interesų apsauga, atsakomybe už

straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2009-06-11, Nr. 67-2713.

⁵⁸⁹ LR 2004 m. sausio 29 d. įstatymo Nr. IX-1992, įsig. 2004 m. vasario 14 d. // Valstybės žinios, 2004. Nr. 25-760) redakcija.

⁵⁹⁰ *Ibid.*

⁵⁹¹ Position paper on child pornography and the internet – related sexual exploitation of children. Save the children Europe group. 2003, June. P. 14.

nusikalstamas veikas valstybės tarnybai, korupcinius ir finansinius nusikaltimus. Todėl autorius pritaria tiems mokslininkams⁵⁹², kurie abejoja dėl juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės išplėtimo nusikalstamose veikose, kurios susijusios su fiziniais asmenimis, tenkinančiais savo asmeninius (šiuo atveju seksualinius) poreikius, o ne juridinio asmens interesais ar naudai veikiančio kaltininko veikomis.

Kaltininko asmenybė. Kaip jau minėta, be baudžiamajame įstatyme numatytų būtinųjų nusikaltimo subjekto amžiaus, pakaltinamumo ir kaltės požymių, egzistuoja ir kiti – nusikaltėlio asmenybės požymiai, kurie turi reikšmės jo nusikalstamam elgesiui. Verta trumpai apžvelgti pačios sąvokos „nusikaltėlio asmenybė“ problematiką. Kriminologijos literatūroje aprašytus įvairių autorių požiūrius į sąvoką „nusikaltėlio asmenybė“ A. Jatkevičius siūlo sąlygiškai suskirstyti į dvi grupes. Pirmajai grupei priskirtini autoriai sąvoką „nusikaltėlio asmenybė“ vartoja, kalbėdami apie konkretų žmogų, padariusį nusikaltimą, t. y. kalba ne apie abstraktų, o apie konkretų teisės pažeidėją. Konkrečią nusikaltėlio asmenybę jie supranta trimis prasmėmis: formaliąja (žmogaus, padariusio nusikaltimą, asmenybė), turinio (ypatinga asmenybės charakteristika, socialinių ir psichologinių požymių visuma), ir formaliąja – turinio (asmens būklė nusikaltimo padarymo metu)⁵⁹³. Antrajai grupei priskirtini autoriai sąvoką „nusikaltėlio asmenybė“ vartoja kaip bendrinę, apibūdinančią tam tikrą žmonių tipą. Jie nusikaltėlio asmenybę laiko savybių ir santykių visumą, apibūdinančią abstraktų baudžiamosios teisės draudimo pažeidėją, neigiamų, kriminogeninių asmenybės bruožų, nulėmusių arba galėjusių nulemti nusikaltimo padarymą, visumą⁵⁹⁴.

Reikėtų sutikti su A. Jatkevičiaus nuomone, kad nusikaltėlio asmenybė nėra tapati konkretų nusikaltimą padariusio žmogaus asmenybei. Teisūs yra tie autoriai, kurie teigia, jog nusikaltėlio asmenybė – tai savybių, būdingų

⁵⁹² Juridinio asmens baudžiamosios atsakomybės institutui daugiausia dėmesio yra skyręs D. Soloveičikas. Šį klausimą taip pat nagrinėjo R. Drakšas, E. Sinkevičius, G. Šulija.

⁵⁹³ Jatkevičius A. Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2003. P. 30.

⁵⁹⁴ *Ibid.*

abstrakčiam nusikaltimą padariusiam asmeniui, visuma⁵⁹⁵. Pažymėtina, kad šiame darbe detaliau nesigilinama į tai, ar egzistuoja „nusikaltėlis“ kaip tam tikra kategorija, ar ne. Nepretenduoju surinkti visų įrodymų dėl tokios sąvokos egzistavimo patvirtinimo ar paneigimo, šiame darbe tiek kaltininko, tiek nusikaltėlio sąvokos vartojamos tiesiog kaip „vaiko išnaudotojo pornografijai“ sinonimai.

Teisminiai, moksliniai ir kitokie tyrimai⁵⁹⁶ parodė, kad vaikų išnaudojimas pornografijai visų pirma labiausiai sietinas su pedofilais (jie literatūroje yra įvardijami labai įvairiai)⁵⁹⁷. Vis dėlto pedofilas ir asmuo, išnaudojantis vaiką pornografijai, ne visuomet yra vienas ir tas pats asmuo. Todėl tikslinga yra ne tik aptarti pedofilo sąvoką, t. y. išsiaiškinti, kokiomis savybėmis pasižymi asmuo, kuris yra laikomas pedofilu⁵⁹⁸, bet ir trumpai apžvelgti patį pedofilijos reiškinį. Autoriaus atliktame tyrime, apklausiant Lietuvos ir Belgijos NVO specialistus, dirbančius vaiko teisių apsaugos srityje, atsakant į klausimą, „ar pedofilai yra pagrindinė kategorija nusikaltėlių, susijusių su vaiko pornografija?“, nuomonės labai išsiskyrė. Kas dešimtas Lietuvos specialistas į šį klausimą atsakė teigiamai. Belgijoje net pusė visų respondentų yra įsitikinę, kad būtent pedofilai ir yra pagrindinė kategorija asmenų, išnaudojančių vaiką pornografijai⁵⁹⁹.

Pedofilija – visuomenėje smerkiamas reiškinys. Pirminė žodžio pedofilija reikšmė – „potraukis vaikams, dar neižengusiems į paauglystę“.

⁵⁹⁵ Kriminologijos literatūroje terminą „nusikaltėlio asmenybė“ netgi siūloma pakeisti terminu „žmonių, darančių nusikaltimus, asmenybė“ (*Ibid.* P. 31).

⁵⁹⁶ J. Briere, M. Runtz, T. Tate, J. Craissati, A. Cossins, M. Taylor, E. Quayle, M. Taylor, M. M. Ferraro, E. Casey, M. McGrath, R. Badgley, D. Gough, M. Hames, D. Howitt, K. V. Lanning etc.

⁵⁹⁷ *Showers R.* Pornografijos žala. Leidinys „Už gyvybę“. Nr. 2-3, 1999; *Rettinger L. Jill.* The relationship between child pornography and the commission of sexual offences against children. A review of the literature, 2000. P. 7-8.

⁵⁹⁸ ET rekomendacijoje Nr. R (91) 11 tarp prioritetinių krypčių vaiko išnaudojimo pornografijai nusikaltimų tyrimuose labiausiai rekomenduojama dėmesį atkreipti į pedofilijos prigimtį ir kokie veiksniai turi įtaką šiam reiškiniui (COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No. R (91) 11, 9 September 1991).

⁵⁹⁹ Seto et al. netgi teigia, kad vaiko pornografiniai nusikaltimai yra stipresnis diagnostinis pedofilijos požymis negu seksualiniai nusikaltimai prieš vaikus apskritai (*Quayle E., Loof L., Palmer T.* Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008. P. 46).

Amerikos psichiatrų asociacija apibrėžia pedofiliją kaip tam tikrą sutrikimą, kai suaugusius asmenis labiausiai traukia nesulaukę lytinio brendimo amžiaus vaikai, trylikos metų ir jaunesni. Mokslininkai, tiriantys seksualinės prievartos prieš vaikus etiologiją, teigia, kad pedofilija yra psichiatrinės ligos diagnozė, kuri gali būti nustatyta tik kvalifikuoto psichologo ar psichiatro (E. Auclair, P. Dunaigre, M. M. Griesemer)⁶⁰⁰. Todėl dažniau sutinkama nuomonė, kad tai yra medicininis, o ne teisinis terminas. K. Miller mano, jog didžiausia problema ir yra ta, kad terminas pedofilija tiek teisėje, tiek medicinoje, tiek visuomenėje yra suprantamas skirtingai⁶⁰¹. Iš pradžių šį terminą vartojo tik psichinių sutrikimų specialistai. Tačiau šiandien dauguma žmonių, ypač žiniasklaida, tuos, kurie seksualiai išnaudoja vaikus, vadina pedofilais. Šis terminas vis dažniau vartojamas ir teisėsaugos institucijose bei prokuratūroje⁶⁰². Atsirado net tokių žargoninių sudurtinių žodžių, kaip pedobyta (angl. *pedo case*), pedoskyrius (angl. *pedo squad*). Remiantis DSM-IV-TR⁶⁰³, pedofilija yra laikoma vienu iš psichoseksualinių sutrikimų. Tam, kad būtų nustatyta pedofilijos diagnozė, reikia, kad asmens elgesys atitiktų tam tikrus kriterijus. Tai turi būti pasikartojantis, stiprus ir žadinantis seksualines fantazijas potraukis arba elgesys, siekiant įtraukti vaiką, kuris nėra lytiškai subrendęs ir kuriam dažniausiai yra trylika arba mažiau metų, į pornografinio pobūdžio veiksmus. Nebuvimas bent vieno iš šių elementų galėtų eliminuoti pedofilijos diagnozę⁶⁰⁴. Pavyzdžiui, asmuo, kuris seksualinę pirmenybę teikia vaikams ir pakartotinai į seksualinius veiksmus įtraukia vaikus, vyresnius nei keturiolika

⁶⁰⁰ Griesemer M. M. Integrated Causal Theory on Pedophilia Aetiogenesis. Frankfurt am Main, 2006; Abel G. G., Lawry S. S., Karlstrom E., Osborn C. A., Gillespie C. F. Screening Tests for Pedophilia. Criminal Justice and Behavior, Vol. 21, No. 1, 1994. P. 115-131.

⁶⁰¹ Miller K. Detection and Reporting of Child Sexual Abuse (specifically paedophilia): a law enforcement perspective.

⁶⁰² Kenneth V. Lanning. Child Molesters: a behavioural analysis (for law – enforcement officers investigating the sexual exploitation of children by acquaintance molesters). Fourth edition, 2001.

⁶⁰³ Diagnostic & Statistical Manual of Mental Disorders, Fourth Edition, Text Revision.

⁶⁰⁴ Psichiatrai savo darbinėje veikloje taiko panašią kriterijų sistemą, kuri leidžia daryti išvadas dėl asmens buvimo ar nebuvimo pedofilu. Jie teigia, kad pasikartojantis, intensyvus seksualinių fantazijų apie vaiką (ne vyresnį nei trylikos metų) potyris turi trukti mažiausiai šešis mėnesius; tokios fantazijos akivaizdžiai trukdo asmeniui funkcionuoti socialiai; toks asmuo yra sulaukęs šešiolikos metų amžiaus ir jis yra bent penkeriais metais vyresnis už vaiką, esantį jo seksualinių fantazijų objektu (pabrėžiama, kad toks domėjimasis vaiku nėra vien tik seksualinis, bet kartu ir socialinis, yra tiesiog mėgaujamas vaiko kompanija) (Astrom P. E. Save the Children, 2004. P. 19).

metų, psichiatrijos specialistų galėtų būti vertinamas ne kaip pedofilas. Lietuvos psichiatrų nuomonė apie pedofiliją kiek kitokia. Pavyzdžiui, profesorius A. Dembinskas teigia, kad pedofilija dažniausiai pasitaiko silpnapročiams, degradavusiems alkoholikams, psichopatams⁶⁰⁵.

Apibendrinus anksčiau išvardytą mokslininkų nuomonę, galima teigti, kad asmuo laikomas pedofilu, jei jo išnaudojamas vaikas yra paauglys, kuris nėra sulaukęs lytinės brandos (turima omenyje, kad vaikas lytinės brandos nesulaukia per vieną naktį vos tik sulaukęs trylikos, tai gali nutikti ir kiek vėliau).

Vis dėlto visuotinai sutinkama dėl pedofilijos apibrėžimo, pateikto *Webster's New Collegiate Dictionary*, kuriame teigiama, kad pedofilija – tai seksualinis nukrypimas, kuriam esant pirmenybė kaip seksualiniams objektams yra teikiama vaikams. Norint būti nuosekliems, reikėtų laikytis būtent tokio apibūdinimo. Tačiau asmuo, kuris teikia prioritetą lytiniam bendravimui su suaugusiu asmeniu, gali dėl tam tikrų priežasčių nuspręsti intymiai pabendrauti ir su vaiku. Tokios priežastys gali būti ir atsitiktinumas, galimybė ar būdas įžeisti suaugusįjį išnaudojant jo vaiką ir pan. Tokie asmenys neturi jokių nuolatinių stiprių lytinio bendravimo su vaiku troškimų, todėl, mokslininkų nuomone, jų pedofilais vadinti negalima⁶⁰⁶.

Kenneth V. Lanning sako, kad pedofilija – tai ne tik seksualinis nukrypimas, bet netgi iškrypimas. Seksualinio potraukio vaikams trukmė yra lemiamą, kai yra sprendžiama, ar asmuo turi pedofilo orientaciją, ar ne. Šis mokslininkas taip pat pritaria jau minėtiems psichiatrų siūlomiems kriterijams, kuriais remiantis diagnozuojama pedofilija. Kenneth V. Lanning pabrėžia, kad asmeniui, kuriam nėra šešiolikos metų, negali būti diagnozuota

⁶⁰⁵ Dembinskas A., Eglytis I. Bendroji psichopatologija. Vilnius: Mokslas, 1985. P. 100.

⁶⁰⁶ Kenneth V. Lanning. Child Molesters: a behavioural analysis (for law – enforcement officers investigating the sexual exploitation of children by acquaintance molesters). Fourth edition, 2001. P. 19.

pedofilija. Kadangi nemažai seksualinių nusikaltėlių yra 13 – 16 metų, negali būti žinoma, ar jų sprendimas užsiimti seksu su jaunesniu vaiku tęsis⁶⁰⁷.

Konkrečiais atvejais pedofilijos termino vartojimas gali kelti tam tikrų teigiamų asociacijų. Pagal kilmę (graikų kalboje) ši sąvoka reiškia „vaiko mylėtojas (meilužis)“, socialiai teigiamas ir bendrai paėmus trokšamas statusas. Vis dėlto kontekstas, kuriame paprastai ši sąvoka yra suvokiama, ir kokias asociacijas ji mums kelia, reiškia ne ką kita, kaip seksualinę meilę ar kitus intymius troškimus. Kartais yra siūloma vartoti kitą terminą, kuris nekeltų jokių dviprasmiškų aspektų, tačiau dirbtinai sukuriamos sąvokos dažnai yra gana aptakios ir stokoja visuomeninio pripažinimo. Vakarų bendruomenėse (JAV, JK, Belgijoje ir kt.) siūlomas terminas – suaugusysis, kuriam vaikas kelia seksualinį susidomėjimą (kol kas toks terminas nepripažįstamas visuotinai). Vis dėlto M. Taylor ir E. Quayle pedofiliją vertina kiek kitaip. Jie teigia, kad tai nėra vien tik seksualinė orientacija⁶⁰⁸, tai taip pat ir gyvenimo būdas, kuris reiškiasi tam tikroje subkultūroje, remiančioje pačią idėją (teigiama, kad taip, kaip pedofiliją suvokia A. Nyman, yra per siauras požiūris, nes pedofilija nėra vien tik seksualinė orientacija). Šioje subkultūroje skirtumas yra daromas tarp pedofilų ir vaiko išnaudotojų, kurie kartais dar yra įvardijami kaip grobuonys (siekiant labiau pabrėžti jų neigiamas savybes). Tokioje perspektyvoje vaiko išnaudotojas yra sąvoka, dažniausiai vartojama kalbant apie asmenis, kurie seksualiai prievartauja vaikus, o pedofilas – tai asmuo, jaučiantis susidomėjimą ir meilę vaikui, o tai gali niekada nepasireikšti konkrečiais nusikalstamais veiksmais.

Sąvokos vaiko išnaudotojas ir pedofilas daugeliui yra sinonimai. Tačiau visus vaiko išnaudotojus vadinti pedofilais nėra teisinga, juolab, kad ne visi pedofilai ir yra vaiko išnaudotojai. Siaurąja prasme, t. y. tik vaiko išnaudojimo pornografijai kontekste, vaiko išnaudotojas yra asmuo, kuris išnaudoja vaiką pornografijai. Pedofilas gali turėti tokių norų ir tik fantazuoti apie seksualinius

⁶⁰⁷ Nyman A. Young offenders: sexual abuse and treatment (a new book from Save the Children Sweden), 2002.

⁶⁰⁸ Nežalanga, jei lieka fantazijų srityje, ir iškreipta, jei veda prie seksualinio kontakto su vaiku (Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence. Berghahn Books, 2001. P. 40-41).

santykius su vaiku. „Pedofilai yra tik vienas iš seksualinių vaiko išnaudotojų poaibių“, – teigia K. Miller. Tačiau A. K. Fuller ir B. Naylor akcentuoja, kad visus seksualinius vaiko išnaudotojus reikėtų laikyti pedofilais, kol nėra įrodyta priešingai (tam tikra buvimo pedofilu prezumpcija). Vis dėlto tokia nuostata kelia abejonių, nes neįmanoma pasakyti, kiek yra pedofilų, kurie niekada neišnaudojo vaiko seksualiai. Ką reikėtų daryti su tokiais asmenimis, yra atskirų diskusijų objektas, nes negalima sulaikyti ar teisti asmenų vien dėl jų fantazijos⁶⁰⁹. Tyrime, atliktame su Lietuvos NVO, apklausiant specialistus, dirbančius vaiko teisių apsaugos srityje, į klausimą, „ar asmenį, kuris išnaudoja vaiką pornografijai, galima vadinti pedofilu?“, teigiamai atsakė kone pusė respondentų. Jeigu jokių konkrečių veiksmų, nukreiptų prieš vaiką, toks asmuo neatlieka, jo negalime vadinti nei seksualiniu vaiko išnaudotoju, nei prievartautoju, nei tvirkintoju⁶¹⁰. Kaip įvardyti asmenį, kuris išnaudoja vaiką pornografijai, yra vienas iš iki galo neatsakytų klausimų. Diskutuojama, ar tikslingiau būtų tokį asmenį vadinti seksualiniu išnaudotoju, prievartautoju, tvirkintoju, ar tiesiog pedofilu⁶¹¹. Pavyzdžiui, Margaret A. Healy vietoj vaiko išnaudotojo vartoja vaiko tvirkintojo sąvoką. Terminas „vaiko tvirkintojas“ gali būti vartojamas išskiriant tuos pedofilus, kurie elgiasi spontaniškai, vadovaudamiesi impulsais, nuo pedofilų, kurie tiesiog svajoja apie lytinį bendravimą su vaikais⁶¹². Vis dėlto, pasak M. A. Healy, vaikų pornografija yra svarbi vaikų tvirkinimo grandis. Pedofilai ir tvirkintojai dažnai rodo vaikams vaikų pornografiją tam, kad palaužtų jų įgimtą drovumą ir parodytų, kad jų norai yra „normalūs“. Galima diskutuoti, ar tuos vaiko išnaudotojus, kurie

⁶⁰⁹ Dandescu A., Wolfe R. Considerations on Fantasy Use by Child Molesters and Exhibitionists. *Sexual Abuse: a journal research and treatment*. Vol. 15, No. 4, 2003. P. 297-304.

⁶¹⁰ Kenneth V. Lanning. *Child Molesters: a behavioural analysis (for law – enforcement officers investigating the sexual exploitation of children by acquaintance molesters)*. Fourth edition, 2001. P. 19.

⁶¹¹ C. H. Kempe ir R. E. Helfer siūlo pedofilais laikyti tik tuos asmenis, kurie prievartauja vaikus, o asmenis, kurie išnaudoja vaiką pornografijai, siūlo vadinti tiesiog išnaudotojais (Kempe C. H., Helfer R. E. *The Battered Child*. Third Edition: revised and expanded. The University of Chicago Press, 1980. P. 198).

⁶¹² Margaret A. Healy. *Child Pornography: an International perspective*. United States Embassy Stockholm, 2004 // <http://www.crime-research.org/articles/536/2>.

išnaudoja paauglius (nuo 16 iki 18 metų amžiaus), galima vadinti pedofilais⁶¹³, taip pat, ar asmuo, renkantis ir suaugusiojo, ir vaiko pornografines nuotraukas, yra pedofilas⁶¹⁴. Į šiuos klausimus vienareikšmiškai atsakyti neįmanoma, nes kiekvienu atveju atsakymas priklauso nuo daugelio subjektyvių aukos ir kaltininko asmenybės bruožų, kuriuos būtų klaidinga absoliutinti. Atsižvelgiant į tai, kad būtent terminas „pedofilas“ tapo tarsi viešų seksualinių nusikaltėlių, naudojusiujų prievartą prieš vaikus ir paauglius, etikete, būtent ši sąvoka ir analizuojama darbe. Mokslininkai (M. Taylor, E. Quayle, D. Finkelhor ir kt.) pabrėžia kad asmuo, kuris seksualiai domisi vaikais, paprastai ir yra įvardijamas kaip pedofilas⁶¹⁵.

Pedofilai gali būti klasifikuojami į:

- 1) homoseksualius,
- 2) heteroseksualius.

Pirmuoju atveju pedofilus traukia tos pačios lyties vaikai, kaip ir jie patys, tačiau dauguma pedofilų yra heteroseksualūs. Pedofilais gali būti abiejų lyčių asmenys: tiek vyrai, tiek moterys. Pedofilą maži vaikai traukia ne vien tik seksualiai, būnant tarp mažų vaikų jam kyla namų saugumo jausmas. Svarbu pažymėti ir tai, kad jeigu mes įvardijame konkretų asmenį kaip pedofilą, vadinasi, turime omenyje, kad toks asmuo turi seksualinių potraukių vaikui. Tačiau tai nieko nepasako arba pasako labai mažai apie tokio asmens charakterį ar asmenybę. Neteisinga būtų teigti, kad asmuo, kuris yra išvaizdus, sunkiai dirba, padeda vaikams, praneša apie žinomus vaiko išnaudojimo

⁶¹³ Hirschfeld vyrams, kuriuos traukia paaugliai berniukai, apibūdinti vartojo pederastijos sąvoką (nuo graikiško žodžio *pais* – „berniukas“ ir *erates* – „meilužis“). Svarbu skirti pederastiją nuo pedofilijos. Daugelis pedofilų nustoja domėtis berniukais, šiems tapus paaugliais, o pederastams kaip tik ir patinka paaugliai. West teigia, kad tik homoseksualūs vyrai, kurie domisi jaunais berniukais, turėtų būti laikomi „tikraisiais pedofilais“ (*Renvoize J. Innocence Destroyed: a study of child sexual abuse*. Routledge, 1993. P. 122).

⁶¹⁴ Vis dėlto atliekamuose tyrimuose stengiamasi surasti atsakymus į kitus klausimus, pavyzdžiui, kiek aukų pedofilai turi, ar pedofilai yra pagydomi, ar bendruomenė, kurioje jie gyvena, turėtų būti įspėta apie šalia gyvenantį pedofilą etc. Atsakymas į visus šiuos klausimus dažniausiai būna – „priklauso“ (*Kenneth V. Lanning. Child Molesters: a behavioural analysis (for law – enforcement officers investigating the sexual exploitation of children by acquaintance molesters)*. Fourth edition, 2001. P. 20-21).

⁶¹⁵ *Taylor M., Quayle E. Child pornography. An Internet Crime*. Brunner – Routledge. Great Britain, 2003. P. 12-13.

pornografijai atvejus ir kt., nėra pedofilas. Nustatyti asmenį kaip pedofilą remiantis vien tik socialinėmis-demografinėmis savybėmis ar kitais jo asmenybės bruožais yra neįmanoma.

Lengviausias būdas tai padaryti būtų surasti tą formulę, kuri kiekvienu atveju leistų nuspręsti, ar asmuo yra pedofilas, ar ne. Tačiau vienareikšmiškai išskirti tokią (atskirą) kategoriją žmonių, kurie yra labiausiai linkę į seksualinį vaikų išnaudojimą, yra neįmanoma. Paprasčiausiai nėra tokio žmogaus tipo, kurį būtų galima vadinti seksualiniu vaiko išnaudotoju – tokie žmonės yra pačių įvairiausių socialinių klasių, profesijų, rasių ar religijų atstovai. Jie gali būti labai išsilavinę, įgiję aplinkinių pasitikėjimą ir jų gerbiami. Dažniausiai tai „ilgalaikiai“ nusikaltėliai, kurie nusikalsta pakartotinai – ne kartą ir ne du. G. G. Abel, J. V. Becker, Mittelman, M. S. Cunningham – Rathner, J. L. Rouleau, W. D. Murphy atliktas tyrimas parodė, kad kiekvienas iš 232 ištirtų nusikaltėlių per savo gyvenimą išnaudojo vidutiniškai po 76 vaikus⁶¹⁶. Tačiau šiuo klausimu skirtingose šalyse atliktų tyrimų rezultatai yra labai nevienodi. Pagrindinės to priežastys: skirtingos vaiko seksualinės prievartos definicijos, skirtingi amžiaus terminai, nuo kurio asmuo gali duoti sutikimą lytiškai santykiuoti, skirtinga įstatymų interpretacija ir pan.

Neretai literatūroje keliamas klausimas, ar vaikai, kurie buvo išnaudoti pornografijai vaikystėje, patys netaps išnaudotojais ateityje. Šią problemą tyrė tokie mokslininkai, kaip T. Morrison, M. Erooga, R. C. Beckett, H. Y. Swanston, P. N. Parkinson, B. I. O’Toole, A. M. Plunkett, S. Shrimpton, R. K. Oates, W. E. Prendergast⁶¹⁷ ir kt⁶¹⁸. D. Howitt ir D. L. Carter atlikto tyrimo metu nustatė, kad tie asmenys, kurie išnaudoja vaiką pornografijai, patys vaikystėje buvo seksualiai išnaudoti. F. Briggs savo studijoje apie seksualinius nusikaltėlius taip pat nustatė egzistuojant stiprų ryšį tarp to, kad vaikystėje

⁶¹⁶ Miller K. Detection and Reporting of Child Sexual Abuse (specifically paedophilia): a law enforcement perspective.

⁶¹⁷ Šis mokslininkas įvardijo tuos veiksnius, kurie lemia, kad vaikas, kuris buvo seksualiai išnaudotas vaikystėje, ateityje netaps seksualiniu nusikaltėliu. Tai tokie vaikai, kurie pasitiki savimi, kurių lytinės žinios išnaudojimo metu buvo pakankamos, kurie turi artimą suaugusįjį ir gali jam viską papasakoti be jokio baimės jausmo, jiems gerai sekėsi mokykloje, sportuojant ir kitoje veikloje etc.

⁶¹⁸ Gerbner G. Ross C. J., Zigler E. Child Abuse: an agenda for action. Oxford University Press, 1980. P. 102.

išnaudoti vaikai vėliau patys išnaudoja ir vaikus, ir suaugusiuosius⁶¹⁹. D. L. Carter ir kiti pastebėjo, kad net 57 % vaiko išnaudotojų, tirtų jų studijoje, patys buvo išnaudoti vaikystėje⁶²⁰. Panašūs skaičiai gauti ir iš tyrimo, atlikto M. Elliot, K. Browne bei J. Kilcoyne⁶²¹. Kiti mokslininkai (M. Silbert, A. Pines, A. W. Burgess, A. N. Groth, M. P. McCausland) teigia, kad seksualinis išnaudojimas vaikystėje turi daugiau įtakos ne išnaudojimui pornografijai ateityje, bet įtraukimui į prostituciją⁶²². Vis dėlto tyrimų akivaizdžiai neužtenka, kad būtų galima suformuluoti galutines ir neginčijamas išvadas. Tačiau jei toks teiginys pasitvirtintų atlikus daugiau tyrimų ateityje, tai būtų tarsi tam tikras indikatorius, kad vaikas, kuris buvo išnaudotas pornografijai vaikystėje, tarsi užprogramuojamas tapti nusikaltėliu ateityje.

Tyrimo, atlikto su Belgijos ir Lietuvos NVO, metu paaiškėjo, kad Belgijos vaiko teisių specialistai mano, kad iš dalies galima sutikti su teiginiu, jog vaikai, išnaudoti vaikystėje, ateityje patys taps nusikaltėliais (26 iš 40 teigė tikį, kad išnaudoti vaikai ateityje gali tapti potencialiais nusikaltėliais, 12 respondentų tokiam teiginiui nepritarė). Iš Lietuvoje apklaustų respondentų pusė sutinka su tokia nuostata tik iš dalies, ketvirtadalis kategoriškai nesutinka ir tiek pat mano, kad tai yra netiesa (žiūrėti I priedo 23 grafinį vaizdą).

R. Wyre⁶²³ nurodė keletą priežasčių, kurios lėmė, jog jis iš pat pradžių net nesistengė išsiaiškinti, kodėl asmenys išnaudoja vaikus pornografijai. Pirmiausia, jis yra įsitikinęs, kad netgi jei kaltininkas žino, kodėl jis išnaudoja vaikus, šis faktas nesustabdo jo nuo tolesnio išnaudojimo. Antra, seksualinis vaiko išnaudojimas yra daugialypis, nulemtas daugelio priežasčių. Trečia,

⁶¹⁹ *Quayle E., Loof L., Palmer T.* Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008.

⁶²⁰ *Carter D. L., Prentky R. A., Vanderveer P. L., Boucher R. J.* Pornography in the Criminal and Developmental Histories of Sexual Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 2 (2), 1987. P. 100.

⁶²¹ *Elliot M., Browne K., Kilcoyne J.* Child Sexual Abuse Prevention: what offenders tell us. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 19. No. 5, 1995. P. 582.

⁶²² *Burgess A. W., Groth A. N., McCausland M. P.* Child Sex Initiation Rings. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51. 1984; *Silbert M. H., Pines A. M.* Pornography and the Sexual Abuse of Women. *Sex Roles*, 11/12. Milton Keynes: Open university Press, 1984.

⁶²³ R. Wyre yra buvęs probacijos pareigūnas, jis daugybę metų praleido dirbdamas su seksualiniais nusikaltėliais ir individualiai su pedofilais *Gracewell* klinikoje, Birminghame (*T. Tate.* *Child Pornography. An Investigation.* 1990. P. 281).

dažnai žinojimas tam tikra prasme nurodo tokio nusikaltimo priežastį ir taip pateisina nusikaltėlio elgesį. Ir galiausiai, klausiant „kodėl“ kiekvienu individualiu atveju, dažnai susiduriama su asmenine nusikaltėlio patirtimi. Tai yra tarsi asmeninis savo elgesio pateisinimas (neva, ir man taip darė, ir aš buvau auka)⁶²⁴.

Trumpai paminėtini ir keletas svarbių tyrimų, kurie parodo, kokią įtaką pornografijos naudojimas daro nusikaltusiems asmenims, taip pat asmenims, kurie niekada nebuvo traukti baudžiamojon atsakomybėn už seksualinius nusikaltimus⁶²⁵.

D. E. Nutter ir M. E. Kearns (1993) atliko tyrimą su 25 neįkalintais padariusiais seksualines nusikalstamas veikas vyrais, kurie daugiau nei vieną kartą išnaudojo vaiką ir su tiek pat kontrolinės grupės asmenų. Didelių skirtumų tarp abiejų grupių nenustatyta, išskyrus tai, jog nusikaltėliai buvo jaunesni, kai pirmą kartą susidūrė su pornografine medžiaga (12 metų, o kontrolinėje grupėje – 15 metų). Stiprioji šio tyrimo pusė, kad abi tyrime dalyvavusios grupės turėjo tuos pačius išorinius požymius (amžius)⁶²⁶.

Antrasis tyrimas jau buvo išimtinai susijęs tik su vaiko pornografija. R. Langevin, W. L. Marshall ir kt. atliktų tyrimų metu paaiškėjo, kad nusikalte asmenys naudojo pornografijos mažiau nei tie, kuriems nebuvo iškilusi baudžiamoji atsakomybė. Kalbant konkrečiai apie vaiko erotiką, kaltininkai buvo dažniau susidūrę su šio pobūdžio medžiaga (16 % prieš 8 %). Paaiškėjo,

⁶²⁴ *Ibid.* P. 281.

⁶²⁵ Pažymėtina, kad kartais gali būti nesutapimų tarp atsitiktinių pranešimų dėl vaiko pornografijos ir jau atliktų retrospektyvinių tyrimų. Pastaruoju atveju dauguma seksualinių nusikaltėlių, net ir tie, kurie buvo teisti už nusikaltimus prieš vaikus, teigia neturintys jokio ar beveik jokio ryšio su pornografija. Tai neatitinka duomenų, gaunamų iš teisėsaugos institucijų, pagal kuriuos akivaizdu, kad dauguma preferencinių vaiko išnaudotojų kolekcionuoja vaiko pornografiją. Kas tokius nesutapimus lemia? Tai, jog retrospektyviniai tyrimai remiasi pačių nusikaltėlių prisipažinimu (tikėti tuo ar ne), o teisėsaugos institucijos remiasi ir tų asmenų, kurie yra tik įtariami vaiko išnaudojimu, parodymais. G. G. Abel, M. Mittleman ir J. V. Becker teigia, kad seksualiniai nusikaltėliai linkę gerokai sumažinti savo nenormalaus elgesio mastą, kiek tai susiję su pornografija. Kai kurie teigia labiau naudojantys vaiko erotiką, puikiai suvokdami, kad tokie veiksmai nėra labai pavojingi (*R. Langevin et al.*, 1988). Be abejo, skirtumų gali dar būti ir dėl to, jog egzistuoja ir sąvokų supratimo skirtumai (kaip ne kartą buvo minėta) (*Rettinger L. Jill. The relationship between child pornography and the commission of sexual offences against children. A review of the literature, 2000. P. 6-7*).

⁶²⁶ Be to, tyrimo metu buvo teirautasi ne dėl vaiko pornografijos, bet dėl pornografijos plačiau prasme.

kad tarp skirtingų žmonių grupių didelių skirtumų naudojant pornografiją nebuvo (pedofilai, homoseksualai ar kraujomaišą propaguojantys asmenys)⁶²⁷.

Taigi, ne visi nusikalte asmenys yra panašūs, kas lemia, jog nėra aiškaus priežastinio ryšio tarp vaiko ar suaugusiojo pornografijos žiūrėjimo ir seksualinių nusikaltimų darymo. Kai kurie seksualiniai nusikaltėliai nenaudoja apskritai jokio pobūdžio pornografinės medžiagos⁶²⁸. Akivaizdu, kad nėra pagrįstos priežasties tikėti, kad egzistuoja skirtumas tarp to kaip pornografija apskritai ir vaiko pornografija konkrečiai, veikia naudotoją. Asmenys, žiūrintys vaiko pornografiją, gali keisti savo supratimą apie seksualumą, smurtą ir prievartą. Tačiau remiantis minėtais tyrimais sunku spręsti apie priežastis ir pasekmes, susijusias su pornografija. Lieka neaišku, ar būtent skirtingi seksualiniai poreikiai lemia susidomėjimą vaiko pornografija, ar pati vaiko pornografija yra tas veiksnys, kuris skatina seksualinį susidomėjimą vaiku.

Žmogaus asmenybė paprastai apibūdinama pagal socialinių ir psichologinių bruožų visumą, tam tikrų visuomeninių santykių dalyvio ypatumus ir savybes. Asmenybė apibūdinama atsižvelgiant į jos socialinį statusą, rodantį priklausymą kuriai nors klasei (socialiniam sluoksniui) ir tam tikrai socialinei – demografinėi grupei (lytis, amžius, išsimokslinimas, šeiminių padėtis ir kt.), socialines asmenybės funkcijas (vaidmenis), apimančias asmens veiklos sričių visumą (kaip piliečio, šeimos nario, darbo kolektyvo ir kt.), dorovinę ir psichologinę charakteristiką, kuri atspindi asmenybės santykį su socialinėmis vertybėmis ir vykdomomis socialinėmis funkcijomis⁶²⁹. Norint geriau pažinti nusikaltėlio, išnaudojančio vaiką pornografijai, asmenybę, tikslinga būtų aptarti pagrindinius, visiems nusikaltėliams daugiau ar mažiau būdingus požymius ir bruožus ar tiesiog dažniausiai sutampančias charakterio savybes.

⁶²⁷ Šio tyrimo metu išryškėjo ir dvi įdomios tendencijos: trečdalis homoseksualių pedofilų teigiamai atsakė į klausimą, ar jie kada nors matė ar pirko žurnalą su nuogo vaiko nuotraukomis, o iš heteroseksualių pedofilų tik 14 % į šį klausimą atsakė „taip“. *Ibid.* P. 5.

⁶²⁸ Vienas nusikaltėlis, duodamas parodymus teigė, kad būdamas dvidešimt keturių metų jis pirmą kartą išnaudojo keturiolikmetį. Tačiau tik būdamas keturiasdešimties metų jis pirmą kartą susidūrė su vaiko pornografinė medžiaga (*Rettinger L. Jill. The relationship between child pornography and the commission of sexual offences against children. A review of the literature, 2000. P. 12.*)

⁶²⁹ *Drakšienė A., Michailovič I. Kriminologijos žinynas. Vilnius: Eugrimas, 2008. P. 12.*

LYTIS. Nors nusikalstama vaiko išnaudotojų populiacija yra aprašoma kaip heterogeninė (M. Taylor ir E. Quayle, 2003), remiantis tyrimais, vaiko išnaudotojams būdingi tam tikri bendri požymiai. Vienas iš labiausiai pastebimų yra lytis. J. Wolak ir kt.⁶³⁰ savo studijoje teigė, kad iš visų žinomų atvejų jų studijoje 99 % buvo vyrai (pažymėtina, kad ši studija apėmė tik internetinius nusikaltėlius). Tokias išvadas padarė ir kiti tyrėjai: D. Finkelhor, R. Ormrod⁶³¹, Michael C. Seto, Angela W. Eke⁶³², C. Sullivan⁶³³, A. Bates, C. Metcalf⁶³⁴, L. Webb, J. Craissati, S. Keen⁶³⁵, D. Baartz⁶³⁶, K. Miller⁶³⁷, D. A. Wolfe ir kt.⁶³⁸. Tokį faktą atskleidžia ir teisėsaugos institucijų atliekamų operacijų rezultatai⁶³⁹.

Vis dėlto negalima sutikti su tuo, jog vaikus pornografijai išnaudoja vien tik vyrai. Yra keletas priežasčių, paaiškinančių, kodėl moterys neįsivaizduoja vaiką išnaudojant pornografijai, tiek apskritai vaiką išnaudojant seksualiai. Viena vertus, moterų nusikalstamumas istoriškai niekada nebuvo didelis. Vaiko seksualinio išnaudojimo atvejais moterys figūravo kaip aukos, o ne kaip nusikaltėlės. Ilgą laiką kriminologijos mokslas neigė moterį kaip nusikaltimo

⁶³⁰ Wolak J., Mitchell K. J., Finkelhor D. Child Pornography Possessors Arrested in Internet – Related Crimes: Findings from the National Juvenile Online Victimization Study. National Center for Missing & Exploited Children, Alexandria: VA (2005).

⁶³¹ Finkelhor D., Ormrod R. Child Pornography: patterns from the NIBRS: US Department of Justice Programs, Office of Juvenile and Delinquency Prevention. Washington, D. C, 2004.

⁶³² Seto M. S., Eke A. W. The Criminal Histories and Later Offending of Child Pornography Offenders. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, Vol. 17, No. 2, April 2005. P. 203 (ištyrus Kanadoje veikiančio seksualinių nusikaltėlių registro duomenis (šiuose registre kaupiami duomenys apie nusikaltėlio amžių, profesiją, psichiatrinę, kriminalinę istorijas ir kitas padarytos nusikalstamos veikos detales), paaiškėjo, kad iš 205 asmenų tik viena buvo moteris).

⁶³³ Sullivan C. Internet Traders of Child Pornography: Profiling Research – Update. The Department of Internal Affairs. 2007.

⁶³⁴ Bates A., Metcalf C. A psychometric comparison of Internet and non-internet sex offenders from a community treatment sample. Journal of Sexual Aggression, 13 (1), 2007.

⁶³⁵ Webb L., Craissati J., Keen S. Characteristics of Internet Child Pornography Offenders: a comparison with child molesters. Sex Abuse 2007, 19.

⁶³⁶ Šiek tiek iš kitų perspektyvų Mitchell, Becker-Blease ir Finkelhor (2005) atliko nacionalinį tyrimą su 1504 JAV gyvenančiais asmenimis, kuriems buvo diagnozuotas protinis atsilikimas, turinčiais socialinių ar psichologinių problemų ir kurie yra susiję su internetu, iš jų 63 % buvo vyrai.

⁶³⁷ Miller K. Detection and Reporting of Child Sexual Abuse (specifically paedophilia): a law enforcement perspective.

⁶³⁸ Wolfe D. A., McMahon R. J., Peters R. D. Child Abuse: new directions in prevention and treatment across the lifespan. Banff International Behavioural Science Series. Sage Publications, 1997.

⁶³⁹ Pavyzdžiui, Vokietijos policijos reido metu (operacija *Marcy*) buvo sulaukyti 530 asmenų, iš kurių visi buvo vyrai // http://www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-09/27/content_268057.htm (German police break child porn ring).

subjektą. Vis dėlto kai kurie mokslininkai teigia, kad moterų nusikalstamumas auga žymiai sparčiau nei vyrų (Heidensohn, Flowers, Adler). Kita vertus, laikoma, kad vyrai yra dominuojanti lytis visuomenėje, šeimoje, linkę seksualiai įdaiktinti moteris. Todėl tai iš dalies lemia, kad moterų, išnaudojančių vaikus, skaičius yra nežinomas ir paslėptas (latentinis). Fromuth, A. Cossins ir Burkhart pagrindine to priežastimi įvardija pačių vaikų (ypač paauglių) nenorą laikyti savęs auka, kai pornografijai juos išnaudoja moteris⁶⁴⁰ (ypač tai aktualu visuomenėse, kur stiprus vyro kultas ir bet koks kontaktas su moterimi laikomas pozityviu).

Žemą moterų nusikalstamumo lygį bandė paaiškinti kelių kriminologijos teorijų atstovai: biologinės, hormonų, psichologinės teorijos (C. Lombrozo, J. ir B. Cowie, E. Slater, O. Pollak, W. I. Thomas, S. Freud), mokymosi (E. H. Sutherland, D. R. Cressey), lyčių vaidmens, vyriškumo – moteriškumo (T. Parsons), kontrolės (T. Hirschi) ir kt.⁶⁴¹. Modernių feministinių nusikalstamumo teorijų atstovai aiškina, jog moterų nusikalstamumas yra toks mažas todėl, kad moterys yra linkusios savo problemas spręsti pasyviai. Emancipacijos teorijos pirmenybę teikia nelygiavertei vyrų ir moterų padėčiai visuomenėje: moterys tiesiog turi mažiau progų padaryti nusikaltimą⁶⁴².

Moterų, kaip seksualinių nusikaltėlių, sritis yra labai mažai iširta, todėl mažai žinoma apie tokių nusikaltimų paplitimą, prigimtį ir poveikį. Žinoma tik tiek, kad ir vyrai, ir moterys gali būti moterų išnaudotojų aukomis (Crisp, Elliott, Briggs)⁶⁴³. Apie moterų pedofiliją kriminologinėje literatūroje buvo rašoma itin retai⁶⁴⁴, tačiau pastaruoju metu atsiranda mokslininkų, bandančių

⁶⁴⁰ *Cossins A.* Masculinities, Sexualities and Child Sexual Abuse. Kluwer Law International, 2000. P. 248-251; *Lillywhite R., Skidmore P.* Boys are not Sexually Exploited? A challenge to practitioners. *Child Abuse Review*. Vol. 15, 2006. P. 351-361; *Oaksford K. L., Frude N.* The Prevalence and Nature of Child Sexual Abuse: evidence from a female University Sample in the UK. *Child Abuse Review*. Vol. 10, 2001. P. 49-59.

⁶⁴¹ *Williams K. S.* Textbook on Criminology. Glasgow, 1994. P. 426-449.

⁶⁴² *Jatkevičius A.* Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2003. P. 42.

⁶⁴³ *Susan E. Robinson.* From Victim to Offender: Female Offenders of Child Sexual Abuse.

⁶⁴⁴ *Morrison T., Eroaga M., Richard C. Beckett.* Sexual Offending against Children: assessment and treatment of male abusers. 1994. P. 11.

atlikti ir moterų pedofilijos tyrimus⁶⁴⁵. Pavyzdžiui, T. Morrison, M. Eroaga, R. C. Beckett atlikto tyrimo metu buvo apklausta 3000 seksualinių nusikaltėlių, iš kurių tik 12 buvo moterys. D. Finkelhor ir Russell atliktas tyrimas parodė, kad 6 % mergaičių ir 14 % berniukų buvo seksualiai išnaudoti būtent moterų. Russell teigia, kad atvejai, kai moterys išnaudoja vaikus pornografijai, yra mažiau traumuojantys aukas negu tie atvejai, kai nusikaltėliais tampa vyrai, todėl, kad moterys naudoja mažiau jėgos ir prievartos, be to, dažnai būna panašaus amžiaus kaip ir pati auka. Kelly, Brant ir Wateman teigia, kad moterys dažniau įtraukia vaikus tarpusavyje užsiimti seksualiniais veiksmais, o ne pačios juos išnaudoja⁶⁴⁶. S. J. La Fontane ir Wolfers pastebi, kad moterų vaidmuo vaiką išnaudojant pornografijai yra labiau pasyvus: dažniausiai jos neatlieka konkrečių išnaudojimo veiksmų, tačiau vaiko išnaudojimas vyksta joms žinant, organizuojant tokius veiksmus ir pan.⁶⁴⁷. Tyrimė, atliktame kartu su Lietuvos NVO, apklausiant specialistus, dirbančius vaiko teisių apsaugos srityje, į klausimą, „ar atvejai, kai vaiką pornografijai išnaudoja moterys, yra mažiau pavojingi nei tie, kai vaikus išnaudoja vyrai?“, teigiamai atsakė tik penktadalis respondentų. Belgijos specialistai visiškai nedaro skirtumo tarp vyrų ir moterų nusikalstamumo šioje sferoje (tik du iš keturiasdešimties pasakė, kad tai mažiau pavojinga).

Apibendrinus akivaizdu, kad pagrindinė kategorija asmenų, išnaudojančių vaiką, yra vyrai. Tačiau tai nereiškia, kad moterys vaikų neišnaudoja. Žemą jų nusikalstamumo šioje srityje lygį nulemia tiek istorinės aplinkybės, tiek statusas šeimoje bei visuomenėje, tiek tai, kad dažniausiai pačios moterys yra seksualinių nusikaltimų aukos. Nepaisant to, daugelis mokslininkų neskirsto veikos pavojingumo priklausomai nuo to, vyras ar

⁶⁴⁵ *Faller K. C.* Characteristics of a clinical sample of sexually abused children: how boy and girl victims differ. *Child Abuse and Neglect*. Volume 13, 1989. P. 281 – 291.

⁶⁴⁶ *Ford H.* Women who sexually abuse children. John Wiley & Sons, Ltd, 2006. P. 27.

⁶⁴⁷ *La Fontaine J. S.* The Extent and Nature of Organised and Ritual Abuse: Research Findings. HMSO, London. 1994.

moteris išnaudoja vaiką pornografijai, nes abiem atvejais vaikui yra daroma didelė žala⁶⁴⁸.

AMŽIUS. Kitas svarbus aspektas yra amžius, tačiau čia sutarimo ar vieningesnės nuomonės yra žymiai mažiau. J. Wolak savo tyrimuose nurodė, kad beveik pusė asmenų, turinčių savo dispozicijoje vaiko pornografinių nuotraukų, yra vyresni nei keturiasdešimties metų amžiaus. Panašius rezultatus rodo ir kitų mokslininkų atlikti tyrimai (D. Middleton, Mandeville-Norden, A. R. Beech, M. D. O'Brien ir Webster, L. Webb, M. Elliott, K. Browne, J. Kilcoyne ir kt.⁶⁴⁹). Vis dėlto tokie skaičiai labai skiriasi nuo rezultatų, gautų atlikus tyrimą Naujojoje Zelandijoje (C. Sullivan). Ištyrus 201 bylą paaiškėjo, kad net ketvirtadalis visų tyrime dalyvavusių asmenų yra 15 – 19 metų sulaukę asmenys. T. Buzzell pateikė duomenis iš JAV Bendrojo socialinio tyrimų centro (nuo 1973 m.), kuriuose apie amžių buvo kalbama neatsietai nuo lyties. Paaiškėjo, kad daugiausia kontaktų su pornografinė medžiaga turi vyriškos lyties atstovai, ir toks skaičius mažėja kartu su amžiumi⁶⁵⁰.

Panašu, kad nustatyti vieningas vaiką pornografijai išnaudojančių asmenų amžiaus tendencijas sudėtinga. Peršasi išvada, kad vaiko išnaudojimas pornografijai paplitęs tarp įvairių amžiaus grupių asmenų.

ETNINĖ GRUPĖ. Šis veiksnys yra aktualus tik tose šalyse, kurių gyventojų sudėtis pasižymi didele etnine įvairove. Lietuvoje kalbėti apie šį kriterijų būtų netikslinga. Vis dėlto vertinant pasaulinius kriminologinius tyrimus ryškėja tendencija, kad didžiąją dalį asmenų, susijusių su vaiko išnaudojimu pornografijai, šioje kategorijoje sudaro baltosios rasės atstovai (J.

⁶⁴⁸ Pagal vaikų ir paauglių psichosocialinių stresorių sunkumo skalę (DSM-III-R) seksualinė prievarta priskiriama sunkiems stresoriams, prilyginamiems vieno iš tėvų netekčiai.

⁶⁴⁹ Elliot M., Browne K., Kilcoyne J. Child Sexual Abuse Prevention: what offenders tell us. Child Abuse and Neglect, Vol. 19. No. 5, 1995. P. 583. Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against sexual exploitation of children and adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008. P. 29; Brown K. D., Lynch M. A. Protecting Children from Sex Offenders. Child Abuse Review. Vol. 7, 1998. P. 369-378. U. S. Commission pateikė duomenis, kad pagrindinė vaiko pornografijos vartotojų grupė yra asmenys nuo 28 iki 60 metų (Hawkins G., Zimzing F. E. Pornography in Free Society. Cambridge University Press, 1998. P. 185). Panašius rezultatus gavo ir Burke (2001 m.) (nuo 25 iki 50 metų).

⁶⁵⁰ Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against sexual exploitation of children and adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008. P. 28.

Wolak, A. Carr, C. Sullivan, M. D. O'Brien, Webster ir kt.). L. Webb ir kt. teigė, kad net 90 % nusikaltėlių, kurie dalyvavo tyrime, buvo baltaodžiai. Australijoje atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad 86 % internetinių seksualinių nusikaltėlių buvo šios rasės atstovai ir tik keletas asmenų buvo geltonosios rasė (kilę iš Azijos ar vietinės kilmės, t. y. australai) (D. Baatz).

Kiti demografiniai veiksniai, tokie kaip, užimamos pareigos, išsilavinimas, naudojimosi internetu patirtis, socialinė padėtis, turimi psichikos sutrikimai, šeiminė padėtis, materialinė situacija ir pan., yra labai įvairiai pasiskirstę tarp skirtingų populiacijų, todėl nustatyti bendrąsias tendencijas sunku. Nors mokslininkai ir bandė atskirai išskirti dar ir šiuos bruožus, bendro konsensuso dėl jų nėra. Tyrimų stoka neleidžia detaliau šių požymių analizuoti ar formuluoti bendras pastebimas tendencijas. Vis dėlto, įvertinus keletą pavienių tyrimų, trumpai paminėtini jų metu gauti rezultatai. Pavyzdžiui, A. W. Burke atliktas tyrimas rodo, kad asmenys, išnaudoję vaikus pornografijai, buvo išsilavinę, pasižymintys aukštu intelektu. J. Wolak, D. Finkelhor ir K. Mitchell tyrė tik tuos asmenis, kurie buvo teisti už vaiko pornografinės medžiagos laikymą (turėjimą). Paaiškėjo, kad iš visų tyrime dalyvavusių asmenų tik 5 % turėjo tam tikrų psichikos sutrikimų (šie duomenys visiškai skiriasi nuo jau minėtos prof. A. Dembinsko išsakytos pozicijos), 18 % turėjo problemų dėl alkoholio arba narkotikų, 11 % buvo anksčiau teisti dėl seksualinių nusikaltimų prieš vaiką⁶⁵¹. Kalbant apie tokių asmenų šeimines padėtis *Child Focus* atliktame tyrime buvo nustatyta, kad 85 – 90 % visų seksualinių vaiko išnaudotojų yra jo šeimos nariai arba draugai, kitaip sakant, tie žmonės, kuriais vaikas labiausiai pasitiki⁶⁵². Tokia pati tendencija buvo nustatyta ir operacijos *Hamlet* metu^{653,654}, tą rodo ir A. Bannister atliktas

⁶⁵¹ Wolak J., Finkelhor D., Mitchell K. J. Child Pornography – Possessors Arrested in Internet – Related Crimes: findings from the National Juvenile Online Victimization Study. National Centre for Missing and Exploited Children, 2005. P. 2.

⁶⁵² Geweld tegen kinderen. Kinderrechtumforum. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw. Nr. 3, 2006. P. 144.

⁶⁵³ http://www.cbp.gov/xp/cgov/newsroom/commissioner/speeches_statements/archives/ (Remarks of U. S. Customs Commissioner Robert C. Bonner: Press Conference on Operation Hamlet);

tyrimas⁶⁵⁵. Be to, iš visų tyrime dalyvavusių asmenų 41 % niekad nebuvo susituokę⁶⁵⁶.

Lietuvoje, kaip minėta, vaiko išnaudotojo pornografijai asmenybės tyrimai nėra atlikti. Tačiau tam tikras tendencijas dėl lyties, amžiaus, išsilavinimo ir kitų požymių, leidžiančių asmenį priskirti tam tikrai demografinėi grupei, galima įžiūrėti apžvelgus teismų praktiką. Atlikus kai kurių teismų nuosprendžių dėl vaiko išnaudojimo pornografijai analizę nustatyta, kad tarp nuteistųjų už šias veikas buvo vien tik vyrai, sulaukę nuo 30 iki 40 metų. Peršasi išvada, kad Lietuvoje vaiką pornografijai dažniausia išnaudoja asmenys, turintys tik vidurinį išsilavinimą, be to, nusikalsta dažniausia nevedę asmenys (išanalizavus 28 baudžiamąsias bylas⁶⁵⁷ nustatyta, kad iš 29 nuteistųjų 21 buvo nevedęs, 11 su viduriniu išsilavinimu (nors net 8 buvo su aukštuoju) ir 14 bedarbių (nors tiek pat ir dirbančių asmenų))⁶⁵⁸.

Atsižvelgiant į pateiktą analizę, galima skirti tokius pagrindinius vaiko išnaudojimo pornografijai subjekto ypatumus: nusikaltimo subjektas dažniausia yra vyras (nors kai kurie tyrimai rodo, kad išimtinai tik vyras), paprastai jau sulaukęs apie keturiasdešimties metų amžiaus, išsilavinęs, jis išnaudojan vaiką, kuris juo labiausiai pasitiki (kaip šeimos nariu ar artimu bičiuliu). Būtų neteisinga teigti, kad tokia bendroji taisyklė galioja visais atvejais. Vis dėlto, pripažįstant tai, kad kiekvienas nusikaltimas yra vis kitoks, bendrųjų tendencijų paieškos leidžia geriau pažinti nusikaltimą padariusį asmenį, efektyviau taikyti prevencijos ar individualaus poveikio priemones.

Mokslininkai, kalbėdami apie nusikaltėlius, išnaudojančius vaiką pornografijai, bando juos įvairiai grupuoti, pateikdami kiekvienos iš tokių grupių esminius požymius. Tokios aprašomojo pobūdžio klasifikacijos ir jų pateikimas remiantis skirtingais kriterijais yra svarbu ne tik teoriniame

⁶⁵⁴ Ar vaiko išnaudojimas dažniau pasitaiko šeimoje ar už jos ribų, labiausiai tyrė D. Finkelhor, D. E. H. Russell ir L. Kelly (*C. Itzin. Pornography and the Organization of Intrafamilial and Extrafamilial Child Sexual Abuse: Developing a Conceptual Model. Child Abuse Review. Vol. 6, 1997. P. 94-95*).

⁶⁵⁵ *Renvoize J. Innocence Destroyed: a study of child sexual abuse. Routledge, 1993. P. 101.*

⁶⁵⁶ *Ibid.*

⁶⁵⁷ Dvidešimtyje atvejų kaltininkai buvo patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 309 straipsnio 2 dalį ir tik 2 bylose kaltininko veika buvo kvalifikuota pagal BK 162 straipsnį.

⁶⁵⁸ Plačiau žiūrėti priedą Nr. 2 (1-10 klausimai).

lygmenyje, jos taip pat pasitarnauja ir praktikoje. Nusikaltėlių klasifikacijų pateikimo tikslas nėra vien tik konkrečių žinių ar suvokimo apie nusikaltėlio asmenybę gavimas ar atsakymas į klausimą, kodėl vaikai išnaudojami. Ne mažiau svarbu yra suprasti ir įvertinti nusikalstamo elgesio mechanizmą, t. y. kaip vaiko išnaudotojai tai daro. Visa tai reikalinga tokių nusikaltėlių identifikavimui, nuteisimui, neatmetant ir pagalbos jiems bei pataisymo tikslų, taip pat tokio elgesio prevencijai. Kokių įrodymų ieškoti nusikaltimo vietoje, ar gali būti daugiau (papildomų) aukų, kaip jas identifikuoti ir kaip apklausti nusikaltėlį – šie bei panašūs dalykai būtent ir priklauso nuo to, kokiai nusikaltusių asmenų grupei priklauso vaiką pornografijai išnaudojantis asmuo. Mokslininkai pateikia tokias asmenų, išnaudojančių vaiką pornografijai, klasifikacijas:

1) *Situaciniai (mėgėjai) ir preferenciniai nusikaltėliai.* Pirmasis asmenų, išnaudojančių vaiką pornografijai, skirstymą į situacinius (mėgėjus) ir preferencinius, kaip minėta, yra pateikęs K. V. Lanning⁶⁵⁹. Tokiai klasifikacijai pritaria ir K. Miller, J. O'Connell Davidson, M. Taylor bei E. Quayle ir kt.⁶⁶⁰. Ši klasifikacija yra paremta psichiatro P. Dietz nusikaltėlių skirstymu, jis taip pat išskyrė šias dvi nusikaltėlių kategorijas⁶⁶¹ (pasak jo, situaciniai nusikaltėliai – tai tokie, kurie nesirenka aukos nei seksualiniais, nei moraliniais sumetimais, jie elgiasi neadekvačiai, dažniausiai asmeninių nuopolių metu. Preferenciniai nusikaltėliai būna išstobulinę viliojimo meną, jie yra užsidarę savame pasaulyje, kartais netgi yra linkę sadizmą).

K. V. Lanning aprašo situacinius nusikaltėlius kaip mažiau užsispyrusius ir lengviau nuspėjamus negu preferenciniai nusikaltėliai. Situaciniais nusikaltėliais (mėgėjais) dažniausiai yra įvardijami paaugliai, kurie

⁶⁵⁹ Svarbu paminėti tai, kad šis mokslininkas daugiausia dėmesio skyrė tiems nusikaltėliams, kuriuos auka pažinojo, ir dažniausiai tai buvo nusikaltėliai vyrai.

⁶⁶⁰ Taylor M., Quayle E. Child Pornography. An internet crime. P. 12-13. Šiai klasifikacijai pritarė ir ECPAT, tik jie preferencinius nusikaltėlius įvardija tikraisiais pedofilais, o situacinius – pedofilais eksperimentuotojais.

⁶⁶¹ Kenneth V. Lanning. Child Molesters: a behavioural analysis (for law – enforcement officers investigating the sexual exploitation of children by acquaintance molesters). Fourth edition, 2001. P. 21.

internete ieško pornografijos ir sekso arba impulsyvūs ar smalsūs suaugusieji, kurie atranda neribotą prieigą prie pornografinių ir seksualinių galimybių.

Apie preferencinius nusikaltėlius galima kalbėti dvejopai. Tai arba asmenys, kurie domisi bet kuria nukrypusio sekso forma, arba pedofilai, kurie aiškiai teikia pirmenybę vaikui. K. V. Lanning atskiria šias dvi kategorijas teigdamas, kad pedofilai kolekcionuoja vien tik vaiko medžiagą⁶⁶², o besidomintys bet kuria nukrypusio sekso forma asmenys turi plataus masto kolekcijas, kuriose galima rasti ir vaiko nuotraukų.

1992 m. K. V. Lanning patobulino savo paties sukurtą nusikaltėlių klasifikaciją į situacinius ir preferencinius, nes toks grupavimas buvo pradėtas kritikuoti kaip šiek tiek ribotas ir neatitinkantis tikrovės. Naujai pateiktoje klasifikacijoje nėra taip dirbtinai išskirtos tik dvi – situacinių ir preferencinių – vaiko išnaudotojų grupės. Pagrindinė šios patobulintos klasifikacijos naujovė yra pripažinimas, jog viename asmenyje gali pasireikšti net keli nusikalstami išnaudotojo požymiai, iš kurių vis dėlto dažniausiai dominuoja tik vienas.

Naujojoje klasifikacijoje išliko tas pats nusikaltėlių skirstymas į situacinius ir preferencinius, tačiau V. K. Lanning papildomai įvardija dar daugiau savybių, kuriomis pirmiausia pasižymi situaciniai vaiko išnaudotojai. Dažniausiai tai asmenys, priklausantys žemesniam socialiniam sluoksniui, nepasižymintys dideliais protiniais sugebėjimais. Situacinių vaiko išnaudotojų nusikalstamą seksualinį elgesį yra lemia pagrindiniai jų seksualiniai poreikiai (geismas ir pan.) arba ne seksualiniai poreikiai (jėga, pyktis). Tokie asmenys dažniausiai elgiasi oportunistiškai ir impulsyviai. Jie dažnai apgalvoja galimą savo elgesio riziką, bet visgi dažnai neišvengia kvailų klaidų dėl nerūpestingumo. Jei situaciniai vaiko išnaudotojai kolekcionuoja pornografiją, dažniausiai ji yra smurtinė savo prigimtimi, atspindinti jėgos ir pykčio aspektus. Daugumos tokių asmenų elgesys yra nulemtas siekio užvaldyti ar

⁶⁶² Pagal Kenneth V. Lanning seksualiai nesirenkantis nusikaltėlis yra mažiau linkęs padaryti seksualinį nusikaltimą prieš vaiką negu pedofilas. S. Orintaitė taip pat teigia, kad vis dėlto pornografijai pirmenybę teikiantys asmenys nėra per daug linkę į mažamečių, ypač iki lytinio brendimo amžiaus, vaikų kankinimą (*Orintaitė S. Vaikų pornografija – apžvalga. Konferencijos pranešimas. Lietuvos teisės universitetas, 2003*).

kontroliuoti savo aukas; jų sugebėjimai įtikinti yra menki, tad aukai kontroliuoti jie pasitelkia prievartos formas. Dažnai situacinių nusikaltėlių biografijoje yra nusikalstamų veikų tiek asmeniui, tiek turtui. Jų seksualiniai nusikaltimai yra arba spontaniški, arba suplanuoti, aukos pasirenkamos atsižvelgiant į tai, ar galima jas kontroliuoti ir kokia yra priėjimo prie jų galimybė.

Preferenciniais nusikaltėliais įvardijami tokie vaiko išnaudotojai, kurie turi konkrečių apibrėžtų ketinimų. Teigiama, kad jiems būdinga ne tik „viliojimo meno“ išmanymas, užsisklendimas savo pasaulyje bei pasitaikantys nukrypimai į sadizmą, bet taip pat nesvetimi tokie dalykai, kaip vujarizmas⁶⁶³, neįveikiamo potraukio turėjimas, vadovavimasis fantazija. Tai asmenys, paprastai pasižymintys aukštu intelekto lygiu, kilę iš pasiturinčios visuomenės klasės. Jie renka vaiko pornografiją tik pagal savo poreikius ir yra susikoncentravę tik ties tokiu nusikalstamu elgesiu, kuris juos domina (atsirenka, kas yra kas)⁶⁶⁴. Preferenciniams nusikaltėliams būdingas elgesys, kuris yra nulemtas tam tikrų poreikių (angl. *need-driven behaviour*). Tokio pobūdžio elgesys mažai susijęs su tam tikrų veiksmų atlikimu tik gerai viską apgalvojus⁶⁶⁵.

Nusikaltėlių grupavimas į situacinius ir preferencinius yra universalus tuo, kad jis apima tiek internetinius vaiko išnaudotojus, tiek tuos, kurie išnaudoja vaiką pornografijai ne virtualioje erdvėje⁶⁶⁶. Svarbi šios klasifikacijos prielaida yra ta, kad tie, kurie yra aktyvūs internete, pradeda

⁶⁶³ Kartais tie asmenys, kurie pasyviai naudoja, turi (laiko) pornografinius vaiko atvaizdus, vadinami vujaristais, o tie, kurie tokią medžiagą naudoja aktyviai – gauna smurtautojų etiketę (*O'Connell Davidson J. Children in the Global Sex Trade. Polity Press, 2005. P. 63*).

⁶⁶⁴ *Kenneth V. Lanning. Child Molesters: a behavioural analysis (for law – enforcement officers investigating the sexual exploitation of children by acquaintance molesters). Fourth edition, 2001. P. 23.*

⁶⁶⁵ *Kenneth V. Lanning* teigia, kad tarp visų vaiko išnaudotojų yra maždaug 30-50 % preferencinių vaiko išnaudotojų. Jis taip pat teigia, kad maždaug 25-50 % kolekcionuojančių vaiko pornografiją asmenų dar seksualiai ir išnaudoja vaikus.

⁶⁶⁶ R. O'Connell taip pat išskiria nusikaltėlius mėgėjus ir tuos, kurie būtent pornografijai teikia pirmenybę, nors jos tyrimai daugiausia apsiriboja kibernetine erdve (*O'Connell R. Paedophiles networking on the internet. In C.A. Arnoldo (Ed.), 2001 // http://www.once.uclan.ac.uk/print/deception_print.htm*).

ketindami ieškoti pedofilinės informacijos ir (arba) prisijungti prie pedofilinių bendruomenių.

2) Vaiko pornografinės medžiagos kolekcininkai. Kaip tam tikrą pirmosios klasifikacijos porūšį galima išskirti tuos nusikaltėlius, kurie kolekcionuoja vaiko pornografinę medžiagą. Tai tie patys situaciniai ir preferenciniai vaiko išnaudotojai (aptarti anksčiau), tačiau išsiskiriantys vienu papildomu požymiu, – jie kolekcionuoja vaiko pornografiją. Teigiama, kad veiksniai, kurie turi įtaką tokių pedofilų kolekcijų dydžiui yra socialinis, ekonominis statusas, gyvenimo ir pragyvenimo sąlygos bei amžius. Labiau išsilavinę, pasiturintys ir vyresni išnaudotojai yra linkę turėti žymiai didesnes kolekcijas. Tyrimai rodo, kad preferenciniai vaiko išnaudotojai beveik visada kolekcionuoja pornografiją, susijusią su jų seksualiniais poreikiais (K. V. Lanning ir A. W. Burgess)⁶⁶⁷. Tą patvirtina ir M. Taylor bei E. Quayle atlikti tyrimai⁶⁶⁸. Situaciniai vaiko išnaudotojai taip pat gali kolekcionuoti vaiko pornografinės nuotraukas, bet čia nėra tokio aukšto nuspėjamumo laipsnio kaip preferencinių vaiko išnaudotojų atveju. Kalbėti apie vaiko pornografijos kolekcijas, analizuojant nusikaltėlio asmenybės sąvoką, yra ypač svarbu, nes kartais tai gali būti tarsi raktas į tikrąjį nusikaltimą padariusio asmens pažinimą. T. Tate (pritardamas K. V. Lanning pateiktai nusikaltėlių klasifikacijai) teigia, kad esminis vaiko pornografijos bruožas yra tai, kad kaltininkas yra pedofilas, o jo surinktos vaiko pornografijos kolekcijos – aktyvaus pedofilo požymis. Pasak jo, vaiko pornografinių nuotraukų kolekcijos yra tas veiksnys (bruožas), kuris aiškiai parodo kaltininko interesus, padeda geriau pažinti (atskleisti) asmenybę⁶⁶⁹.

⁶⁶⁷ Children who don't speak out. Swedish Save the Children. P. 16.

⁶⁶⁸ E. Quayle ir M. Taylor apklausus nusikaltėlius, kurie buvo nuteisti už vaiko pornografinių atvaizdų parsisiuntimą iš interneto, paaiškėjo, kad jų kolekcijos buvo grupuojamos pagal tai, ar vaikas buvo su kelnaitėmis, ar be jų, ar vaizdas užfiksuotas iš priekio, ar iš užpakalio, ir pan. (Quayle E., Taylor M. Model of Problematic Internet Use in People with a Sexual Interest in Children. *Cyber Psychology & Behavior*. Vol. 6. No. 1. 2003. P. 99).

⁶⁶⁹ Įvertindamas kaltininko požiūrį į surinktą kolekciją ir apskritai į vaiko pornografijos kolekcionavimą, T. Tate išskiria tokio santykio tarp kaltininko ir jo kolekcijos savybes: *svarbumas* (tai yra vienas svarbiausių dalykų pedofilo gyvenime: jis kolekcionavimui skiria nemaža laiko, leidžia pinigų, nors jokio pelno iš to negauna), *pastovumas* (nepaisant to, kiek vaiko pornografijos pedofilas turi, jam niekada jos negana ir jis niekada nei vienos nuotraukos neišmes), *organizuotumas* (pedofilas

K. V. Lanning, M. Taylor, E. Quayle ir kitų mokslininkų atlikti tyrimai rodo, kad egzistuoja daugybė priežasčių, kodėl pedofilai kolekcionuoja vaiko pornografinę medžiagą. Jie gali tai daryti norėdami patenkinti, paremti ar sustiprinti savo neįveikiamus, priverstinius ir skubius (neatidėliotinus) seksualinius poreikius, susijusius su vaiku. Taip pat gali būti poreikis patvirtinti ir pateisinti savo seksualinį poreikį. J. L. Rettinger, atlikęs tyrimą, pateikė nusikaltėlių klasifikaciją pagal jų santykį su turima pornografinė produkcija:

- 1) pedofilai, kurie renka pornografiją, bet nėra tiesiogiai įsitraukę į seksualinį vaikų išnaudojimą;
- 2) pedofilai, kurie renka pornografiją ir kartu prievartauja vaikus, bet visą šią savo veiklą slepia, bijodami, kad apie tai bus sužinota. Jiems būdinga tai, kad pornografinius atvaizdus jie renka ne tik iš kitų šaltinių, bet juos kuria ir patys;
- 3) pedofilai, kurie savo turima surinkta pornografinė medžiaga ir seksualine veikla dalijasi su kitais, bet jie nesiekia iš to gauti pelno;
- 4) pedofilai, kurie gamina, daugina ir platina vaikų pornografiją, ją pardavinėja, prievartauja vaikus ir iš to gauna pelną⁶⁷⁰.

3) Fiksuoti („įsivirtinę“) ir regresuojantys („smunkantys“) nusikaltėliai. Šios klasifikacijos autorius yra J. L. Rettinger, kuris asmenis, išnaudojančius vaiką pornografijai, vienareikšmiškai laiko pedofilais⁶⁷¹. Jis pedofilus skirsto į dvi kategorijas: fiksuotus ir regresuojančius. Fiksuoti nusikaltėliai jau nuo paauglystės domisi seksualiniais santykiais su jaunesniais asmenimis. Seksualinių santykių su savo amžiaus ar vyresniais asmenimis turi

visada išlaiko detalią, tvarkingą, gerai organizuotą kolekciją. Pastaraisiais metais dar geriau įgyvendinti organizuotumo aspektą padeda kompiuterių įsigalėjimas) (*Tate T. Child Pornography. An Investigation. 1990. P. 113*).

⁶⁷⁰ Analogišką nusikaltėlių klasifikaciją yra pateikęs ir K. V. Lanning kartu su C. R. Hartman ir A. W. Burgess (*Kenneth V. Lanning. Child Molesters: a behavioural analysis (for law – enforcement officers investigating the sexual exploitation of children by acquaintance molesters). Fourth edition, 2001. P. 62-63*).

⁶⁷¹ Šiai klasifikacijai pritarė ir Groth, Birnbaum bei Krivacska (*Krivacska J. J. Designing Child Sexual Abuse Prevention Programs. Current Approaches and a Proposal for the Prevention, Reduction and Identification of Sexual Misuse. Springfield: Illinois, 1990. P. 124-125*).

nebent atsitiktiniai⁶⁷². Regresuojantys nusikaltėliai nerodo jokio dominuojančio noro seksualiai bendrauti su jaunesniu asmeniu per visą savo seksualinį gyvenimą – jei taip kada nors atsitinka, tai būna atsitiktinis ar tiesiog eksperimentinis bandymas. Pirmenybę tokie asmenys teikia savo amžiaus arba vyresniems asmenims. Vis dėlto tenka pripažinti, kad ši klasifikacija nėra tokia unikali, nes turi nemažai sąsajų su prieš tai pateikta K. V. Lanning klasifikacija. Gretinant fiksuotų ir regresuojančių vaiko išnaudotojų klasifikaciją su nusikaltėlių grupavimu į preferencinius ir situacinius, akivaizdu, kad fiksuotas pedofilas būtų preferencinio vaiko išnaudotojo atitikmuo, o regresuojantis pedofilas yra dažnai lyginamas su situaciniu nusikaltėliu (kartais vadinamu „oportunistiniu“ išnaudotoju).

4) Nusikaltimų motyvais paremtos klasifikacijos. Šalia klausimų, susijusių su pedofilų naudojama vaiko pornografija, vienas svarbiausių „klaustukų“ yra susijęs su pedofilų elgesio motyvacija, t. y. kokie motyvai skatina pedofilus išnaudoti vaiką pornografijai⁶⁷³. Pagal elgesio motyvus K. V. Lanning, A. N. Groth, F. J. Oliveri, M. Hames, C. R. Hartman, A. W. Burgess ir D. Howitt siūlo pedofilus klasifikuoti į:

- 1) *siekiančius susijaudinti ir pasitenkinti* (asmenys naudoja pornografiją tam, kad sužadintų savo seksualines paskatas ir kad tai padėtų išlaikyti seksualinį susijaudinimą. Vieni gali tik fantazuoti, kitiems tai yra tikroji įžanga į seksualinius veiksmus su vaiku, tretiems tai reikalinga masturbuojantis);
- 2) *norinčius pateisinti tokį savo elgesį* (pedofilai naudoja pornografiją, kad įtikintų save ar kitą, jog jų elgesys ar tiesiog juos apsėdusi manija nėra nenormalu, todėl pornografija yra dalijamasi su tūkstančiais kitų žmonių);
- 3) *siekiančius paskatinti vaiką nesivaržyti* (vaikų tvirkintojai žiūri kitų vaikų, užsiimančių seksu, nuotraukas, kad galėtų suvilioti savo

⁶⁷² W. E. Prendergast teigia, kad tokie fiksuoti nusikaltėliai gali būti puikios reputacijos asmenys savo socialinėje, darbo ar asmeninėje aplinkoje.

⁶⁷³ Rettinger L. Jill. The relationship between child pornography and the commission of sexual offences against children. A review of the literature, 2000.

būsimas aukas ar paskatinti to nenorinčius vaikus dalyvauti „savo laisva valia“. Vaizdiniai paprastai naudojami tam, kad vaikai žinotų, kokie yra dažniausia pasitaikantys lytinių santykių veiksmai, taip pat, kad jie žinotų, būtent kokių veiksmų iš jų tikisi nusikaltėlis. Pornografija gali būti naudojama kaip priedanga „lytiniam mokymui“, taip pat siekiant sukelti lytinį vaiko susijaudinimą);

- 4) *norinčius išsaugoti vaiko jaunystę* (vaiko pornografija garantuoja, kad visada bus išsaugotas tas vaiko amžius, kuriam pirmenybę teikia nusikaltėliai);
- 5) *šantažuotojus* (persekiojamo vaiko pornografinis atvaizdas yra naudojamas visą gyvenimą trunkančiai tylai užtikrinti, grasinant parodyti nuotraukas tėvams, bendraamžiams ar kitiems asmenims);
- 6) *užsiimančius mainais* (vaikų pornografija yra naudojama kaip priemonė, sutvirtinanti pasitikėjimą, bičiulystę su kitais pedofilais. Tai bendravimo priemonė su kitais bendraminčiais viešame ir privačiame sektoriuje);
- 7) *siekiančius „prieiti“* (kai kurie išnaudotojai keičiasi pornografija tam, kad įgytų priėjimą konkrečioje rinkoje arba užmegztų kontaktą su konkrečiais asmenimis);
- 8) *siekiančius naudoti* (nors dauguma iš jų vaikų pornografijos neparduoda, vis dėlto yra pedofilų arba vaikų tvirkintojų, kurie tai daro).

D. Finkelhor⁶⁷⁴ ir S. Araji kritikuoja šią klasifikaciją teigdami, kad toks skirstymas yra per daug smulkmenišką (kazuistišką). Ir nors jie iš esmės remiasi tuo pačiu pedofilo motyvacijos kriterijumi, jų klasifikacija yra žymiai siauresnė. Pasak D. Finkelhor ir S. Araji, pedofilų elgesį paaiškina keturi pagrindiniai veiksniai (kartais tai dar yra įvardijama kaip „keturių veiksmių teorija“), pagal kuriuos tokius asmenis galima suskirstyti į:

⁶⁷⁴ D. Finkelhor pedofiliją apibrėžia kaip „atsitikimą, kai suaugusysis jaučia akivaizdų seksualinį potraukį vaikui, nesulaukusiam lytinės brandos“ (Briere J., Runtz M. University's Males Sexual Interest in Children: predicting potential indices of "pedophilia" in a nonforensic sample. Child Abuse & Neglect. Vol. 13, 1989. P. 66).

- 1) pedofilus, jaučiančius seksualinį pasitenkinimą, kai išnaudoja vaiką (motyvas – emocinė savijauta);
- 2) pedofilus, kuriems seksualinį susijaudinimą sukelia vaiko buvimas šalia;
- 3) „užblokuotus“ (angl. *blockage*) pedofilus, kurie nesugeba emociškai ir seksualiai pasitenkinti bendraudami su suaugusiais asmenimis;
- 4) nesusilaikantys pedofilai, kurie nenori ir negali kontroliuoti potraukio vaikui⁶⁷⁵.

Ši „keturių veiksnių teorija“ susilaukia mažiausiai kritikos, nes yra išsami ir apimanti kone visus įmanomus elgesio variantus. Tokio modelio reikia todėl, kad vieno kurio nors veiksnio pasirinkimas nebūtų adekvatus nagrinėjamai situacijai apibūdinti, turint omenyje tai, kad pedofilai nėra homogeninė grupė.

Sugrupuoti nusikaltėlius pagal jų elgesio motyvą bandė ir A. Burke, S. Sowerbutts, B. Blundell ir M. Sherry. Jų atlikto tyrimo metu nusikaltėlių buvo klausama, „kodėl jie taip padarė“⁶⁷⁶. Atsižvelgiant į šį kriterijų nusikaltėliai buvo sugrupuoti į aštuonias grupes:

- 1) bandantys sumažinti naudojimosi pornografija mastus („aš lankiausi ten tik vieną kartą“, „aš nežiūrėjau į mažų vaikų nuotraukas, juk jie buvo 14 – 15 metų amžiaus“, „tai nebuvo intymi nuotrauka“);
- 2) nematantys jokios žalos („aš tik domėjausi, kaip vaikas gali atrodyti“, „aš tik žiūrėjau, nebuvo nieko panašaus į vaiko lietimą“ ar pan., „tai tik vaizdo elementas ekrane“, „aš tiesiog renku informaciją“);
- 3) bandantys pasiteisinti („viskas gerai, juk tai tik internetas“, „vaikų pornografija kai kuriose šalyse nedraudžiama“, „kai kurie vaikai dar iki šešiolikos metų susituokia ir susilaukia vaikų“);

⁶⁷⁵ Finkelhor D., Araji S. Explanations of pedophilia: a four factors model. *Journal of Sex Research*, 1986. Vol. 22. P. 145-161.

⁶⁷⁶ Burke A., Sowerbutts S., Blundell B., Sherry M. Child Pornography and the Internet: Policing and Treatment Issues. *Psychiatry, Psychology and Law*, 2002. Vol. 9. P. 82. Kaip savo veiksmus paaiškina seksualiniai nusikaltėliai tyrė ir R. E. Mann bei C. R. Hollin (*Mann R. E., Hollin C. R. Sexual Offenders' Explanations for their Offending. Journal of Sexual Aggression*. Vol. 13. No. 1, 2007. P. 3-9).

4) kaltinantys kitus („mano žmona prarado susidomėjimą seksu, todėl aš ieškojau ko nors kito“, „draugai darbe pasakė man kur tai rasti, pats nebūčiau sugalvojęs pažiūrėti“, „jie neturėtų leisti, kad nuotraukos būtų platinamos internete, jei nenori, kad aš žiūrėčiau“);

5) kaltinantys išorinius veiksnius („aš buvau spaudžiamas susiklosčiusių aplinkybių ir tiesiog norėjau prasiblaškyti“, „aš tik bandžiau įrodyti, kokie neteisingi įstatymai, kurie tai draudžia, ir nuėjau per toli“, „toks buvo politinis pareiškimas, tai nebuvo susiję su seksu“);

6) neigiantys planavę ar pradėję nusikaltimą („taip tiesiog nutiko, aš užkliuvau už to“, „aš žiūrėjau suaugusiųjų pornografiją ir tai atsirado internete“, „aš nesuprantu, kodėl jie nuolat man siunčia šitą medžiagą“);

7) manantys, kad fantazuoti yra gerai („tai, kas yra mano rankose, nieko negali įžeisti“, „aš juk nieko neliečiu, aš tiesiog apie tai galvoju“, „jeigu aš apie tai galvoju, dar nereiškia, kad kada nors tai padaryčiau“);

8) smerkiantys save („man tikrai patinka vaikai ir kaskart aš vis labiau įsitraukiu į tai“)⁶⁷⁷.

Galima daryti išvadą, kad nusikaltimų motyvais paremtos klasifikacijos yra pačios detaliausios ta prasme, kad kiekvienas nusikaltimą padaręs asmuo gali turėti skirtingą savo nusikalstamo elgesio motyvą. Atsižvelgiant į kiekvieno asmens individualumą ir skirtingą gyvenimišką patirtį, akivaizdu, kad išsamaus motyvų, lemiančių jo nusikalstamus veiksmus, sąrašo pateikti neįmanoma. Tačiau kai kurie iš jų (kaip nurodo mokslininkai savo pateikiamose klasifikacijose) pasitaiko dažniau, ir tuo remiantis bandoma išsiaiškinti atitinkamas nusikalstamą elegesį skatinančių motyvų tendencijas.

5) Internetiniai nusikaltėliai. Plintant moderniosioms technologijoms, atskira vaiko išnaudotojų kategorija yra siejama su internetine vaiko pornografija. Atsižvelgiant į tai, kad tyrimų nagrinėjant klausimus, susijusius su vaiko išnaudojimu internete, nėra atlikta daug, sunku atsakyti, ar tokie vaiko

⁶⁷⁷ *Ibid.* (minėtųjų autorių atliktas tyrimas taip pat rodo, kad vidutinis vaikų pornografiją naudojančių asmenų amžius yra nuo 25 iki 50 neturinčių ankstesnės „kriminalinės patirties“. Taip pat tokie asmenys paprastai turi geresnį išsilavinimą, aukštesnį intelekto lygį, negu tie, kurie užsiima „praktine“ pornografija).

išnaudotojai skiriasi nuo tų, kurie išnaudoja vaiką „neinternetiniu“ būdu. Vis dėlto remiantis turimais duomenimis, galima įžvelgti bendras tendencijas ir suformuoti atitinkamas išvadas.

Internetiniai vaiko išnaudotojai nėra vienuose grupė, kiekvienas iš jų internetą gali panaudoti skirtingai. Pavyzdžiui, vieni nusikaltėliai internete gali rasti paramą savo seksualiniams poreikiams ir mąstymui (Sinclair, 2002), kiti internetą gali naudoti kontaktams užmegzti su panašiais asmenimis prekyvimo ar mainų tikslų skatinami. Galiausiai internetas gali būti naudojamas kaip priemonė aukai vilioti⁶⁷⁸. Būtent todėl yra labai svarbu kiek įmanoma geriau suprasti tokių nusikaltėlių mąstyseną ir suvokti jų tikslus, kad būtų galima efektyviau užkirsti kelią vaiko išnaudojimui pornografijai internete.

Gana detaliai internetinės vaiko pornografijos problemą nagrinėjo M. Taylor ir T. Krone. Būtent jų pateikiamos nusikaltėlių, kurie veikia virtualioje erdvėje, klasifikacijos yra labai įdomios ir naudingos. Svarbu pažymėti tai, kad kalbant apie nusikaltėlių virtualioje erdvėje bandoma tiksliau įvardyti patį jo asmenybės tipą (rūšį), o neinternetiniai nusikaltėliai dažniausiai klasifikuojami pagal jų siekių (tikslų) prizmę.

M. Taylor pateikia tokią internetinių vaiko išnaudotojų klasifikaciją:

Užkietėjęs kolekcininkas: jis dažnai laiko (turi) didelę seksualinio vaiko išnaudojimo nuotraukų kolekciją, kuri yra rūpestingai sužymėta ir saugoma;

Užkietėjęs gamintojas: asmuo patenka į šią kategoriją, kai jis prekiauja arba apsikeičia turimomis nuotraukomis, kuriose jis pats yra užfiksuotas išnaudojantis vaiką arba prisidedantis prie to. Užkietėjęs gamintojas turi ir kitų asmenų nuotraukų savo kolekcijoje;

Seksualiai viską „ryjantis“: kolekcionuoja įvairaus sekso nuotraukas, kurios nėra vienos konkrečios krypties ar vaizduojančios tik vienos rūšies seksualinius veiksmus;

Seksualiai smalsus: tie, kurie yra dar tik pačioje kolekcionavimo pradžioje. Tokie asmenys paprastai parsisiunčia nedidelius kiekius nuotraukų

⁶⁷⁸ Internet Based Sexual Exploitation of Children and Youth. Environmental Scan (NCECC – The National Child Exploitation Coordination Centre), Canada. P. 52-55.

tam, kad patenkintų savo smalsumą ir tik vėliau nusprendžia arba tokias nuotraukas panaikinti, arba tęsti tokio pobūdžio veiksmus;

Liberalių pažiūrų žmogus: elgdamasis racionaliai arba pagal principus, liberalių pažiūrų žmogus parsisiunčia nuotraukas, kad patvirtintų savo teisę į saviraiškos, galimybių ir informacijos paieškos laisvę;

Verslininkas: paprastai jis tobulina internetinius puslapius, rašytinius tekstus ir (arba) pardavinėja CR-ROM, kuriuose užfiksuoti seksualinio vaiko išnaudojimo atvaizdai (apie tokius asmenis šiandien informacijos turima mažiausia).

T. Krone pateikia kur kas detalesnę internetinių vaiko išnaudotojų klasifikaciją (nors ir remiasi daugiausia vien tik Australijos pavyzdžiu, nes būtent čia atliko didžiąją dalį savo tyrimų).

Lankytojas: taip vadinami tie, kurie dar tik bando įeiti į nusikalstamą internetinį pasaulį. Dažniausiai tokie asmenys gauna elektroninius laiškus arba patys naršo internete ir, radę nelegalios informacijos, nusprendžia ją išsisaugoti. Lankytojas su kitais išnaudotojais nebendruoja ir pats vaikų neišnaudoja.

Fantazuotojas: suaugusiems asmenims nėra uždrausta turėti seksualinių fantazijų apie vaiką. Iš tikrųjų būtent pedofilo sąvoka ir vartojama šio pobūdžio psichiniam sutrikimui apibrėžti. Pedofilą seksualiai traukia vaikai ir jis taps seksualiniu išnaudotoju tik tuomet, jei pradės savo fantazijas įgyvendinti praktikoje.

Naršytojas: tai toks asmuo, kuris naršo internete, kad surastų pornografinių vaiko atvaizdų, kuriuos galima žiūrėti ar parsisiųsti (būtent prieš tai minėtas M. Taylor išskiria net tris naršytojų rūšis: „seksualiai viską ryjantys“, „seksualiai smalsūs“ ir „liberalių pažiūrų žmonės“).

Tikras kolekcininkas: naršo internetiniuose puslapiuose, kur reikia atlikti mokėjimus arba reikia slaptažodžių. Tokio kolekcininko tikslas – kiek įmanoma labiau sumažinti savo elgesio riziką. Paprastai jis turi milžinišką kolekciją, kuri yra atidžiai rūšiuojama ir rūpestingai saugoma. Tokie

kolekciniškai nėra linkę tiesiogiai išnaudoti vaikų, nors jų konkretaus pobūdžio nuotraukų reikalavimas gali lemti tam tikrus tiesioginio išnaudojimo atvejus.

Internetinis viliojtojas (angl. *online groomer*): jis yra tiesiogiai įsitraukęs į vaiko išnaudojimą. Toks asmuo ieško vaikų internete, turėdamas tikslą inicijuoti kibernetinius arba tikrus seksualinius santykius. Pagrindinis jo bruožas yra vaiko seksualinio išnaudojimo atvaizdų rodymas siekiant sumažinti vaiko vidinius barjerus ir paskatinti turėti seksualinius santykius su suaugusiuoju.

Fizinis prievartautojas: tokiais vadinami tie asmenys, kurie tiesiogiai išnaudoja vaikus. Jei toks išnaudojimas yra užfiksuojamas, paprastai jis nebus platinamas, o bus laikomas išnaudotojo žinioje jo asmeniniam naudojimui seksualinio pasitenkinimo tikslais.

Gamintojas: priešingai nei fizinio prievartautojo, gamintojo tikslas yra parduoti pornografinę medžiagą kitam. Tačiau, nors ir įsitraukęs į vaiko išnaudojimo procesą, gamintojas nebūtinai yra tas asmuo, kuris naudoja tokią medžiagą savo asmeniniams poreikiams.

Platintojas (skirstytojas): jis nebūtinai yra tiesiogiai įsitraukęs į seksualinį vaiko išnaudojimą (pavyzdžiui, platintojas gali būti internetinio puslapio, kuriame yra parduodami vaiko seksualinio išnaudojimo atvaizdai, koordinatorius)⁶⁷⁹.

R. Wyre teigia, kad egzistuoja didelė seksualinio išnaudojimo formų įvairovė, pradedant nekaltomis nuotraukomis ir baigiant vaiko išžaginiu. Motyvai ir poreikiai taip pat kinta priklausomai nuo kiekvieno išnaudotojo. Todėl jis nėra linkęs grupuoti nusikaltėlių pagal konkrečius bruožus, o išskiria tik „viliojančius, gundančius nusikaltėlius“, siekdamas nustatyti bendrą jiems visiems būdingą charakteristiką. Šis mokslininkas niekad nebuvo susidūręs su

⁶⁷⁹ Paminėtinas ir S. Edwards atliktas tyrimas, kurio metu asmenys, išnaudojantys vaiką pornografijai, buvo suskirstyti į tris kategorijas: a) verslininkai, įsitraukę ir į vaiko, ir į suaugusiųjų pornografijos prekybą; b) asmenys, kurie domisi vaiko pornografija (įgyjant, perleidžiant ar kolekcionuojant ją); c) tie asmenys, kurie nepadorias nuotraukas gamina patys. Vis dėlto tenka pripažinti, kad ši klasifikacija iš dalies atkartoja kai kuriuos anksčiau minėtų klasifikacijose pateiktųjų išnaudotojų bruožus (Edwards S. Prosecuting Child Pornography: Possession and taking of indecent photographs of children. Journal of Social Welfare and Family Law 22 (1), 2000. P. 12).

nusikaltėliais, kurie turėtų tik vienintelę išnaudojimo priežastį. Dažnai seksualinis vaiko išnaudojimas tenkina visai neseksualinius poreikius⁶⁸⁰. R. Wyre yra įsitikinęs, kad žvelgti į vaiko išnaudojimą tik per seksualinių priežasčių ir poreikių prizmę reikštų tik vieną problemos pusę⁶⁸¹.

Galima teigti, kad visos pateiktos vaiko išnaudotojų pornografijai klasifikacijos pasitarnauja tuo, kad galima tam tikra prasme sužinoti abstraktaus vaiko išnaudotojo pornografijai bruožus, kartu išvengti tokių jo apibūdinimų, kaip iškrypėlis, ištvirkėlis ir pan. Visa tai, be abejo, nereiškia, kad kiekvienu atveju būtina nustatyti nusikaltusiojo rūšį ar kokias klasifikacijas jis yra priskiriamas. Tačiau, jei konkrečiu atveju tai pavyksta padaryti, tai gali lemti ikiteisminio tyrimo ar bylos nagrinėjimo teisme palengvinimą, aiškesnį ir sklandesnį procesą, padidinti baudžiamosios atsakomybės individualizavimo galimybes paskiriant bausmę. Žinojimas, kodėl ir kaip nusikaltėliai išnaudoja vaikus, yra gyvybiškai svarbu siekiant užkirsti kelią tokiems nusikaltimams arba ieškant pagalbos būdų išvengti aukų viktimizacijos, t. y. nusikaltimą padariusio asmens pažinimas gali padėti sukurti veiksmingą prevencinį atsaką vaiko išnaudojimui pornografijai.

Apibendrinant galima teigti, kad dažnai tam tikrų definicijų ar reiškinių ypatumus, jų turinį reikia suprasti gana plačiai, įvertinant išorinius ir vidinius veiksnius. Tik esant šiems veiksniams, galimas racionalus požiūris į vyraujančias tendencijas, reiškinių vertinimą, kvalifikavimą. Siekiant atskleisti vaiko išnaudojimo pornografijai subjekto ypatumus, jo požymius, vertinti padarytą nusikalstamą veiką, būtinai reikia prisiminti ir tą vidinę jo pusę, kuri

⁶⁸⁰ Buvo atliktas tyrimas su seksualiniais nusikaltėliais, kad šie paminėtų pirmas į galvą šovusias neseksualines priežastis, kodėl jie išnaudojo vaikus. Keletas pateikiamų atsakymų: įrodyti sau, kad aš kažką galiu; būti santykių dalimi su kažkuo, kas niekad nenuvils manęs, kuris bus man lojalus; bendrauti su kažkuo, kas yra švelnus, mielas, ir rūpinasi manimi; pyktis, frustracija ir jėga; pojūtis, kad kontroliuoji savo gyvenimą; mane žavėjo baimė būti sugautam; tai būdas pabėgti, viską užmiršti, įveikti vienatvę; man reikėjo turėti kažką, kuo galėčiau rūpintis; kerštas žmonai (*T. Tate. Child Pornography. An Investigation, 1990. P. 283 – 284*). Visi šie teiginiai tik patvirtina, kad seksualinis vaiko išnaudojimas nėra susijęs vien tik su seksualiniais dalykais (seksualumas, seksualiniai jausmai, seksualinės kontrolės neturėjimas). Tai daugialypė problema. Taigi, vaiko pornografija nėra vien tik seksualinio stimulo problema, visi prieš tai išvardyti teiginiai taip pat gali būti vertinami kaip šio reiškinio priežastys.

⁶⁸¹ *Tate T. Child Pornography. An Investigation, 1990. P. 281-284.*

kalba apie subjekto asmenybę, žmogiškąsias savybes bei įsitikinimus, jo santykius su išoriškai objektyviu pasauliu. Siekiant tiksliai ir teisingai išaiškinti nusikaltimus, tinkamai pritaikyti įstatymą kaltininkui, kad kiekvienas jų būtų teisingai nubaustas ir nė vienas nekaltas asmuo nebūtų patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteisiamas, taip pat tam, kad būtų pasiekti bausmės tikslai, būtina analizuoti nusikaltėlio asmenybės struktūrą ir ją susieti su nusikaltimo sudėties modeliu.

Vaiko išnaudojimo pornografijai nusikalstamosiose veikose kriminologinis kaltininko asmenybės tyrimas, jo savybių visuma, įtaka lemiant tokio pobūdžio nusikalstamas veikas ar joms formuojantis turi didesnę reikšmę nei nusikaltimo subjekto analizė baudžiamuoju aspektu. Pastaruoju atveju pagrindinė problema susijusi su kaltininko amžiumi, t. y. vienu atveju (BK 162 straipsnis) reikalinga nusikaltimo subjekto pilnametystė, kitu (BK 309 straipsnis) – šešiolikos metų riba yra pakankama baudžiamajai atsakomybei atsirasti. Kad būtų išvengta keblumų, kai iš principo tai pačiai situacijai keliami skirtingi reikalavimai, įstatymų leidėjui būtina apsvarstyti amžiaus ribos suvienodinimą darant nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko išnaudojimu pornografijai. Įvairių atliktų kriminologinių tyrimų rezultatai rodo, kad vaiko išnaudojimas pornografijai labiausiai sietinas su pedofilais, bandoma surasti dažniausiai pasitaikančius jų socialinius demografinius bruožus, nes nusikaltimo subjekto ir nusikaltėlio asmenybės analizės derinys yra svarbūs stengiantis suprasti ir įvertinti nusikaltėlio elgesio mechanizmą, aiškinantis baudžiamųjų bylų tyrimo, jų išsprendimo problemas, ieškant nusikaltėlio pataisymo galimybių ar prevencinių priemonių sprendimo.

3. SU VAIKO IŠNAUDOJIMU PORNOGRAFIJAI SUSIJĘ KVALIFIKUOJANTYS POŽYMIAI

Įstatymų leidėjas, formuluodamas nusikalstamų veikų sudėtis, atsižvelgia į tai, kad vienos rūšies nusikalstamos veikos gali skirtis savo pavojingumo laipsniu (įtakos turi ir objektyvūs, ir subjektyvūs požymiai). Kvalifikuota nusikalstamos veikos sudėtis – tai sudėtis, be bendrų atitinkamos

rūšies nusikalstamos veikos požymių, turinti požymių, kurie didina šios rūšies nusikalstamos veikos pavojingumą⁶⁸². Būtent dėl šios priežasties, kaip pabrėžia V. Piesliakas, nustatoma ir griežtesnė bausmė⁶⁸³. Baudžiamosios teisės doktrina reikalauja į kvalifikuojančių požymių sąrašą įtraukti tik kriminologiškai pagrįstas aplinkybes, t. y. įvertinti: akivaizdžią aplinkybės įtaką veikos pavojingumo laipsniui, aplinkybės paplitimą, aplinkybės ryšį su veika arba su veika ir kaltininko asmenybe⁶⁸⁴. Kitaip sakant, kvalifikuojantis tam tikros veikos požymis turi daryti realią įtaką tos veikos pavojingumo laipsniui.

Pirmiausia pažymėtina, kad BK 162 straipsnis vaiko išnaudojimo pornografijai kvalifikuojančių požymių nenumato. BK 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse numatyti disponavimą pornografinio turinio dalykais kvalifikuojantys požymiai, kurie vertintini dvejopai. Kaip minėta, BK 309 straipsnyje įtvirtintas suaugusiųjų pornografijos draudimas (t. y. baudžiamas tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino pornografinio turinio dalykus). Kvalifikuojantys požymiai šiame straipsnyje išimtinai siejami su vaiko požymiais. Šį nusikaltimą (t. y. pornografinio turinio dalykų įsigijimą arba pagaminimą turint tikslą platinti arba platinimą) kvalifikuoja tai, jei asmuo pagamino, įsigijo, laikė, demonstravo, reklamavo arba platino pornografinio turinio dalykus, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas. Būtent pornografinio turinio dalykas, kuriame vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, yra kvalifikuojanti aplinkybė pirmajai

⁶⁸² Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (vadovėlis). Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 154.

⁶⁸³ *Piesliakas V.* Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vilnius: Justitia, 2006. P. 188.

⁶⁸⁴ Kokiais kriterijais vadovaujantis turi būti atrenkami kvalifikuojantys nusikalstamą veiką požymiai, nagrinėja daugelis autorių. A. I. Svinkinas, T. A. Lesnjevski-Kostareva ir kiti nurodo pavojingumo visuomenei kriterijų, kurį lemia aplinkybės paplitimo mastas ir kartu metu jos nebūdingumas daugeliui nusikalstamų veikų rūšių, bei aplinkybės įtraukimo į pagrindinės nusikalstamos veikos sudėties rėmus negalimumą. Maivaldas ir Kalasas nurodo, kad klausimo dėl tam tikros aplinkybės nustatymo ar nenustatymo baudžiamajame įstatyme kaip kvalifikuojančio požymio sprendimas yra baudžiamosios politikos sritis, todėl tai spręsti yra įstatymų leidėjo prerogatyva. E. Dreher bando išvardyti visas aplinkybes, apibūdinančias veiką ar asmenį, kurios gali būti reglamentuojamos kaip kvalifikuojantys požymiai: pažeista teisė laikoma ypatinga vertybe, ypatingas nusikaltimo įvykdymas (pavyzdžiui, su ginklu), papildomo gėrio pažeidimas, speciali kriminologinė nusikaltėlio charakteristika (profesionalas, recidyvistas), grupė asmenų, itin negatyvūs nusikaltimo padarymo motyvai (savanaudiški) (*Vosyliūtė A.* Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai. Vilnius, 2009. P. 97-98).

daliai⁶⁸⁵. BK 309 straipsnio 2 dalis taikoma tiek tada, kai pornografinio turinio kūrinyje iš tikrųjų pavaizduotas vaikas, tiek tada, kai pavaizduotas suaugęs asmuo, kuriam pagal kūrėjų sumanymą skirtas vaiko vaidmuo. Taikant BK 309 straipsnio 2 dalį būtina, kad pornografinio turinio kūrinyje tikras ar tariamas vaikas vienaip ar kitaip dalyvautų seksualinėse scenose. Jeigu vaikas pavaizduotas tik neutraliose scenose, nagrinėjamas kvalifikuojamasis požymis neinkriminuojamas. Pagal BK 309 straipsnio 2 dalį kvalifikuojamos šios alternatyvios veikos: pagaminimas, įsigijimas, laikymas, demonstravimas, reklamavimas arba platinimas. Palyginti su BK 309 straipsnio 1 dalimi, šioje normoje papildomai paminėtos laikymo, demonstravimo ir reklamavimo veikos. Veika kvalifikuotina pagal BK 309 straipsnio 2 dalį tik tada, kai kaltininkas, pagamindamas, įsigydamas, laikydamas, demonstruodamas, reklamuodamas arba platindamas pornografinio turinio dalykus, suprato, kad juose iš tikrųjų arba tariamai vaizduojamas vaikas. BK 309 straipsnio 2 dalis taikoma neatsižvelgiant į tai, ar veika padaryta turint platinimo tikslų, ar tokių tikslų neturint.

Trečioji minėtojo straipsnio dalis numato itin kvalifikuotą sudėtį – „tas, kas turėdamas tikslą platinti pagamino ar įsigijo arba platino didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas...“. Vis dėlto jeigu vertinsime BK 309 straipsnį kaip visumą, tai formaliai žiūrint su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusios aplinkybės kvalifikuoja suaugusiųjų pornografijos platinimą arba pagaminimą ar įsigijimą turint tikslą platinti (vaiko pornografija čia neminima). Kritika tokiai įstatymų leidėjo pozicijai dėl baudžiamosios atsakomybės už skirtingas nusikalstamas veikas reglamentavimo viename straipsnyje jau buvo išsakyta analizuojant vaiko išnaudojimo pornografijai objektą. Analizuojant minėtąjį BK 309 straipsnį vien tik tuo aspektu, kiek tai liečia vaiko išnaudojimą pornografijai, galima kalbėti

⁶⁸⁵ Pagal BK 309 straipsnio 2 dalį numatyto nusikaltimo dalykas yra pornografinio turinio produktas, kuriame vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas. Vaiku laikomas asmuo, neturintis aštuoniolikos metų. Apie tai, kad pornografinio turinio kūrinyje atvaizduotas vaikas, sprendžiama atsižvelgus į jo išvaizdą ir kūno savybes (plačiau žiūrėti skyriuje – „Vaiko išnaudojimo pornografijai objektas ir dalykas“).

apie dvi šią nusikalstamą veiką kvalifikuojančias aplinkybes: disponavimą pornografinio turinio dalykais kvalifikuoja pagaminimas arba įsigijimas turint tikslą platinti arba platinimas *didelio kiekio* pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas *mažametis* vaikas. Galima sakyti, kad BK 309 straipsnio 3 dalis kvalifikuojančią aplinkybę numato įtvirtindama du požymius: pornografinių dalykų kiekį ir aukos amžių (pavyzdžiui, vaiko amžius, kaip kvalifikuojantis veiką požymis, numatytas ir Argentinos baudžiamajame įstatyme⁶⁸⁶, Lenkijos⁶⁸⁷ bei Slovėnijos BK⁶⁸⁸). Tokia įtvirtinta kvalifikuojanti aplinkybė, *inter alia*, reiškia, kad baudžiamoji atsakomybės asmeniui pagal BK 309 straipsnio 3 dalį nekils, jei jis, pavyzdžiui, pagamino didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas asmuo, sulaukęs septyniolikos metų amžiaus, arba asmuo įsigyja dvi nuotraukas, kuriose užfiksuotas mažametis asmuo akivaizdžiai seksualiniame kontekste. Tokia Lietuvos įstatymų leidėjo pozicija leidžia daryti išvadą, kad labiausiai vaiko išnaudojimo pornografijai pavojingumą didina būtent didelis kiekis pornografinio turinio dalykų, bet tik tuo atveju, jei juose užfiksuotas mažametis asmuo. Pažymėtina, kad BK nepateikia sąvokos, kas yra didelis kiekis vaiko pornografinio turinio dalykų. Todėl kiekvienu atveju gali kilti klausimas, ar, pavyzdžiui, penkiasdešimt nuotraukų, kuriose vaizduojamas mažametis, jau reiškia didelį kiekį pornografinio turinio dalykų ar ne⁶⁸⁹. Pasak Teisės instituto specialistų, toks vertinamasis požymis kaip „didelis kiekis“ baudžiamojoje teisėje turėtų būti vengtinas, o kalbant apie pornografiją, vargu ar iš viso tinkamas. Šiuo atveju nustatyti, kas yra „didelis kiekis“, faktiškai neįmanoma (tai gali būti labai įvairus skaičius įvairios trukmės videofilmų arba įvairus

⁶⁸⁶ Argentinos BK 128 straipsnio 3 dalis (tik vaikas įvardijamas ne mažamečiu, o nurodoma konkrečiai 14 metų amžiaus riba).

⁶⁸⁷ Lenkijos BK 202 straipsnis (www.legislationline.org).

⁶⁸⁸ Slovėnijos BK (http://www.policija.si/portal_en/zakonodaja/pdf/PenalCode2007.pdf).

⁶⁸⁹ Pavyzdžiui, Zarasų rajono apylinkės teismo baudžiamojoje byloje Nr. 1-44-477/2006 asmeniui buvo paskirta 4 MGL dydžio bauda už pornografinio turinio nuotraukų paskelbimą internetiniame portale. Šiuo atveju asmuo buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 309 straipsnio 3 dalį, laikant, kad 49 įdėtos nuotraukos sudarė didelį kiekį pornografinio turinio dalykų. Įdomu tai, kad, nepaisant nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagal BK 309 straipsnio 3 dalį, nuosprendyje nėra jokios nuorodos į nukentėjusiojo asmens amžių.

skaičius įvairaus dydžio nuotraukų ir pan.)⁶⁹⁰. „Didelio kiekio“ požymis turėtų būti nustatomas kiekvienu konkrečiu atveju atsižvelgiant į pagamintą, įsigytą ar platintą pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas, kiekį bei į kitas bylos aplinkybes, taip pat į teismų praktiką analogiškose bylose.

Apeliavimas į vaiko amžių, kaip aplinkybę, kuri didina nagrinėjamos nusikalstamos veikos pavojingumą, irgi kelia tam tikrų abejonių ta prasme, kad šiuo atveju mažametystė turi reikšmės tik esant dideliame kiekiui pornografinio turinio dalykų (paprastai kituose BK straipsniuose mažametystė, kaip kvalifikuojantis požymis, nėra siejama su papildomomis aplinkybėmis, pavyzdžiui, BK 129 straipsnio 2 dalie 1 punktas („tas, kas nužudė mažametį“), 135 straipsnio 2 dalies 1 punktas („tas, kas sunkiai sužalojo ar susargdino mažametį“), 149 straipsnio 4 dalis („tas, kas išžagino mažametį asmenį“), 153 straipsnis („tas, kas atliko mažamečio asmens tvirkinimo veiksmus“) ir kt.), arba apie kitas papildomas aplinkybes kalbama vartojant jungtuką *arba* (pavyzdžiui, 157 straipsnio 2 dalis („tas, kas šio straipsnio 1 dalyje numatytą veiką padarė dviem ar daugiau vaikų arba mažamečiui, arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje <...>“)). Todėl vertinant „mažametystės“ požymį viso baudžiamojo įstatymo kontekste, kiek abejotinas toks šio požymio interpretavimas BK 309 straipsnio 3 dalyje, nes *per se* šiuo atveju jis nėra pavojingas, ir tik esant dideliame kiekiui pornografinio turinio dalykų keičiasi mažametystės kaip kvalifikuojančio požymio vertinimas⁶⁹¹. Atsižvelgiant į tai, tikslingiau būtų minėtuosius du požymius įtvirtinti nusikalstamos veikos sudėtyje vartojant jungtuką *arba*, kas reikštų, kad tiek mažametystė, tiek didelis kiekis pornografinio turinio dalykų vertintini kaip kvalifikuojantys nusikalstamą veiką požymiai nepriklausomai vienas nuo kito. Be to, kaip

⁶⁹⁰ LR Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 151 (1) straipsniu įstatymo projektui. Nr. XP-1199 (2), 2006-05-03.

⁶⁹¹ Kartais baudžiamosios teisės teorijoje keliamas klausimas, ar reikia išskirti atskirą sudėtį ir numatyti griežtesnę sankciją, kai nusikalstama veika daroma prieš mažametį vaiką, t. y. asmenį iki 14 metų. Pažymima, kad toks išskyrimas problemiškas dėl to, jog visuomet būtina kaltininko tyčia šiam požymiui, o tais atvejais, kai vaiko amžius yra keleriais metais mažesnis arba didesnis, tai nustatyti itin sudėtinga.

minėta, BK 309 straipsnio 2 dalyje minimas ne tik vaikas, bet ir asmuo, pateikiamas kaip vaikas. Atsižvelgiant į tai, galima diskutuoti dėl BK 309 straipsnio 3 dalies papildymo žodžiais „arba asmuo pateikiamas kaip mažametis vaikas“. Tai reikštų, kad BK 309 straipsnio 3 dalis būtų taikoma tiek tada, kai pornografinio turinio kūrinyje iš tikrųjų būtų pavaizduotas mažametis vaikas, tiek tada, kai pavaizduotas vaikas arba asmuo, kuriam pagal kūrėjų sumanymą skirtas mažamečio vaidmuo.

Pažymėtina, kad baudžiamosios teisės teorijoje išskiriant kvalifikuotas arba itin kvalifikuotas nusikalstamų veikų sudėtis paprastai nustatomi papildomi požymiai, kurie sunkina atsakomybę, palyginti su pagrindine ir kitomis kvalifikuotomis sudėtimis. Šiuo atveju BK 309 straipsnio 3 dalyje išskiriami „didelio kiekio“ ir „mažametystės“ požymiai turi tam tikrų diskutuotinų aspektų, nes jų santykis su BK 309 straipsnio pagrindine sudėtimi ir to paties straipsnio 2 dalimi yra vertinamas prieštaringai⁶⁹². Pasak Teisės instituto specialistų, žodžiai „turėdamas tikslą platinti“ siaurina atsakomybę, nes straipsnio 2 dalis baudžiamosios atsakomybės nesieja su platinimo tikslu (platinimo tikslas numatytas tik pirmojoje straipsnio dalyje), o žodžiai „didelis kiekis“ ir „mažametis vaikas“ ją plečia⁶⁹³. Pastaroji nuomonė kelia tam tikrų abejonių, nes tiek „didelis kiekis“, tiek „mažametystė“ yra tik dalis „kiekio“ kaip mato apskritai (pavyzdžiui, gali būti ir „mažas“ kiekis), o sąvoka „mažametystė“ neapima vaiko, sulaukusio, pavyzdžiui, penkiolikos ar daugiau metų amžiaus. „Tikslo turėjimo“ kaip požymio šioje sudėtyje numatymas diskutuotinas. Pagal BK 309 straipsnio 2 dalį vien pagaminimas, platinimas ir pan. pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, užtraukia baudžiamąją atsakomybę, o pagal BK 309 straipsnio 3 dalį tas pats pagaminimas yra nusikalstamas, kai pagaminama didelis kiekis mažamečio vaiko nuotraukų ir kaltininkas turi tikslą jas platinti. Šiuo atveju tam tikra prasme tikslo numatymas siaurina baudžiamojon

⁶⁹² LR Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada Baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 151 (1) straipsniu įstatymo projektui. Nr. XP-1199 (2), 2006-05-03.

⁶⁹³ *Ibid.*

atsakomybėn patraukiamų asmenų ratą (tikslas tampa būtinuoju požymiu), todėl minėtoje nusikalstamos veikos sudėtyje žodžių „turėdamas tikslą“ siūlytina atsisakyti.

Be „didelio kiekio“ ir „mažametystės“ požymių, įvertinus akivaizdžią įtaką veikos pavojingumui bei įvertinant jų paplitimą, dėmesio reikalauja ir kitų aplinkybių analizė. Tarp tokių paminėtina aplinkybė, kai vaiką pornografijai išnaudoja šeimos narys ar kitas vaikui artimas asmuo, taip pat organizuotos grupės, kuri išnaudoja vaiką pornografijai, požymis. Atsižvelgiant į tai, Lietuvos įstatymų leidėjui siūlytina įvertinti bei įtvirtinti baudžiamajame įstatyme šias aplinkybes, kurios didina vaiko išnaudojimo pornografijai kaip nusikalstamos veikos pavojingumą. Tokios aplinkybės yra numatytos ir kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose, todėl būtų tikslinga bent trumpai jas paminėti.

Vienas svarbiausių ir novatoriškiausių kvalifikuojančių požymių, kuri numato daugelio šalių BK, yra tas, kai vaiką pornografijai išnaudoja šeimos narys, vaikui artimas asmuo ar kitas asmuo, kuris dėl savo profesijos ar darbo turi geresnes tam sąlygas nei kas nors kitas. Tokia nuostata grindžiama tuo, kad vaikas atsiduria padidinto pavojaus erdvėje (gyvena su jį išnaudojančiais tėvais ir pan.)⁶⁹⁴. Toks požymis numatytas Nyderlandų BK (jei vaiką pornografijai išnaudoja asmuo, kurio profesija ar įpročiai (tradicijos) leidžia jam tai daryti⁶⁹⁵ (į šią sąvoką patektų vaiko globos namų, darželių auklėtojai ir pan.))⁶⁹⁶, Rumunijos baudžiamajame įstatyme (tėvų bei kitų artimųjų, kurie turi specialų santykį su vaiku dėl giminystės ryšio, neteisėti veiksmai⁶⁹⁷), Rusijos (jei prieš tai minėtus veiksmus padaro tėvai ar kiti asmenys, kurie pagal įstatymus turi pareigą rūpintis nepilnamečiu (pavyzdžiui, pedagogai ar kiti darbuotojai, dirbantys edukacinį, medicininį ar kitokį darbą atitinkamoje institucijoje, kuri

⁶⁹⁴ *Goldstein S. L.* The Sexual Exploitation of Children: a practical guide to assessment, investigation and intervention. Second edition. CRC Press, 1999. P. 175; *Thomas T.* Preventing Unsuitable People from Working with Children – the Criminal Justice and Court Services Bill. Child Abuse Review. Vol. 10, 2001. P. 60-69.

⁶⁹⁵ 240b straipsnio 2 dalis.

⁶⁹⁶ Hotline Against Child Pornography on the Internet. Amsterdam. April, 2007.

⁶⁹⁷ Paminėtina, kad vaiko išnaudojimas pornografijai Rumunijos BK yra reglamentuotas X skyriuje „Nusikaltimai ir deliktai geram elgesiui“.

turi prižiūrėti nepilnametį)) bei Izraelio (numato net iki dešimties metų laisvės atėmimo bausmę, jei tokius veiksmus daro tėvai ar globėjai)⁶⁹⁸ baudžiamuosiuose įstatymuose.

J. Carr, M. Elliot, K. Browne, J. Kilcoyne, K. Miller atlikti tyrimai rodo, kad dauguma vaikus pornografijai išnaudojančių vyrų yra tėvai, dėdės, mokytojai, šeimos draugai ar kaimynai. Be to, tyrimo, atlikto su nevyriausybinėmis organizacijomis, metu paaiškėjo, kad didžioji dalis respondentų tiek Lietuvoje, tiek Belgijoje mano, jog pavojingiausia vaiko išnaudojimo pornografijai forma yra tuomet, kai vaikas išnaudojamas būtent šeimoje⁶⁹⁹. Pažymėtina, kad policijos reido, pavadinto *Operation Hamlet*⁷⁰⁰ vardu, nustatyta, kad didžioji dauguma sulaikytų vaiko išnaudotojų buvo išnaudojamų vaikų tėvai. Išvardyti faktai pagrindžia būtinybę Lietuvos įstatymų leidėjui apsvarstyti šios aplinkybės, kaip vienos iš kvalifikuojančių vaiko išnaudojimą pornografijai, kriminalizavimą baudžiamajame įstatyme.

Pastebėtina, kad toks kvalifikuojantis požymis yra įtvirtintas kitame Lietuvos baudžiamojo įstatymo straipsnyje. BK 151¹ straipsnio („Lytinės aistros tenkinimas pažeidžiant nepilnamečios asmens seksualinio apsisprendimo laisvę ir (ar) neliečiamumą“) trečiojoje dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė tėvui, motinai, globėjui, rūpintojui ar kitam teisėtam vaiko atstovui arba kitam asmeniui, turinčiam įstatymuose nustatytą įgaliojimą nepilnamečio asmens atžvilgiu, lytiškai santykiavusiam ar kitaip tenkinusiam lytinę aistrą su tuo nepilnamečiu asmeniu, jeigu nebuvo išžaginimo,

⁶⁹⁸ Penal Code of Israel //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaIsrael.pdf>.

⁶⁹⁹ Žr. 1 priedo 16 klausimą. Paminėtina ir tai, kad tyrimo metu paaiškėjo (nors ir baismės vaiko išnaudotojui skyrimo kontekste), kad prievartos naudojimo faktas, kuris yra užfiksuotas atitinkamoje laikmenoje, yra iš tų aplinkybių, kurias svarbu įvertinti skiriant bausmę. Kartu tai rodo, kokios aplinkybės didina vaiko išnaudojimo pornografijai pavojingumą (pavyzdžiui, tokia aplinkybė kaip nusikaltimo darymo trukmė, Belgijos respondentų nuomone, neprilygsta tam pavojingumui, kurį sukelia prievartos prieš vaiką naudojimo faktas).

⁷⁰⁰ http://www.cbp.gov/xp/cgov/newsroom/commissioner/speeches_statements/archives/ (Remarks of U. S. Customs Commissioner Robert C. Bonner: Press Conference on Operation Hamlet) (Operacijoje dalyvavo šešios Europos šalys ir vienuolika JAV valstijų).

seksualinio prievartavimo ar privertimo lytiškai santykiauti požymių⁷⁰¹. 2003 m. gruodžio 22 d. ES Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir vaikų pornografija (2004/68/TVR) 2 straipsnio c punkto iii papunktyje suformuluotas įpareigojimas nustatyti baudžiamąją atsakomybę už tyčinį veikimą atlikti lytinius santykius su vaiku piktnaudžiaujant pripažinta pasitikėjimo, valdžios arba įtakos vaikui padėti. BK 151¹ straipsnio 3 dalies dispozicija nustato siauresnį ratą požymių, kuriuos realizavus kaltininkui kyla baudžiamoji atsakomybė. Šiame straipsnyje numatyta baudžiamoji atsakomybė tik tėvams, globėjams, rūpintojams ar kitiems teisėtiems vaiko atstovams bei asmenims, kurie turi įstatymais apibrėžtų įgaliojimų nepilnamečio asmens atžvilgiu. Todėl tokia nusikalstamos veikos sudėti tam tikra prasme ignoruojamas minėto Tarybos pagrindų sprendimo įpareigojimas nustatyti baudžiamąją atsakomybę žymiai didesne apimtimi.

Dar vienas požymis, kuris rodo didesnę vaiko išnaudojimo pornografijai pavojingumą, yra tas, kad tokiais veiksmais užsiima grupė asmenų: ar tai būtų specialiai tam sukurtas tinklas, ar vienkartiniam veiksmui susibūrusi nusikalstelių grupuotė. Toks kvalifikuojantis požymis numatytas Rusijos (konkrečiai nurodoma: bendrininkų ar organizuota grupė), Slovėnijos⁷⁰², Vokietijos, Prancūzijos baudžiamuosiuose įstatymuose⁷⁰³. Pavyzdžiui, J. S. La Fontaine teigia, kad vaiko išnaudojimas pornografijai visuomet suponuoja mintį apie tam tikrą organizuotumo laipsnį. Pasak jo, šio pobūdžio nusikalstami veiksmai natūraliai savyje apima tam tikrą grupę asmenų⁷⁰⁴. Pažymėtina, kad išnaudojantys vaikus pornografijai asmenys veikia ne vieni, bet grupėmis. Dažnai vaikų pornografija yra susijusi su tam tikru pedofilų tinklu, kurių gali būti įvairių rūšių. Tinklas gali susidėti iš vieno suaugusiojo

⁷⁰¹ Lietuvos baudžiamasis įstatymas minėtąja nusikalstamos veikos sudėti buvo papildytas 2006 m. (Valstybės žinios // Nr. 77-2961 (2006-07-14)). Vėliau šis straipsnis buvo pakeistas, ir minėtoji sudėtis perkelta iš antrosios į trečiąją straipsnio dalį (Valstybės žinios // Nr. 86-4540 (2010-07-20)).

⁷⁰² Penal Code of Slovenia (art. 187, paragr. 4) // (http://www.policija.si/portal_en/zakonodaja/pdf/PenalCode2007.pdf).

⁷⁰³ Jei vaiko pornografinių nuotraukų ir atvaizdų platinimui buvo sukurtas specialus tinklas (sankcija – penkeri metai laisvės atėmimo ir bauda iki 75000 eurų).

⁷⁰⁴ La Fontaine J. S. Defining Organized Sexual Abuse. Child Abuse Review. Vol. 2, 1993. P. 223-231.

asmens ir grupės vaikų, kuriuos tas asmuo išnaudoja, tačiau jis tais vaikais nesikeičia su kitais asmenimis ir jiems neperduoda savo surinktos pornografinės medžiagos. Taip pat tai gali būti tinklas, kuriame yra gerai organizuota struktūra, ieškoma ryšių, gaminama pornografinė medžiaga ir keičiamasi ja su kitais asmenimis. Galiausiai tai gali būti tinklas, kaip pereinamasis modelis tarp dviejų pirmųjų⁷⁰⁵. Be abejo, kai vaiką pornografijai išnaudoja atitinkama grupė asmenų, tokiu atveju veika gali būti kvalifikuojama nurodant BK 24 straipsnį („Bendrininkavimas ir bendrininkų rūšys“). Vis dėlto tai neatspindėtų tikrojo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnio, todėl konkreti bendrininkavimo forma šiuo atveju turėtų būti įtvirtinama baudžiamajame įstatyme šalia kitų vaiko išnaudojimą pornografijai kvalifikuojančių aplinkybių⁷⁰⁶.

Kitas požymis, kvalifikuojantis vaiko išnaudojimą pornografijai, yra didelės žalos vaikui padarymas. Vis dėlto šioji nuostata vertintina gana kritiškai. Vaiko išnaudojimo pornografijai atveju vaiko patiriama žala yra neginčijama, nes daromas neigiamas poveikis jo darniam ugdymui ir vystymuisi, pažeidžiama vaiko teisė į seksualinį neliečiamumą. Klaidinga būtų teigti, kad tam tikrais vaiko išnaudojimo pornografijai atvejais vaikas patyrė „mažą žalą“. Jau pačios nusikalstamos veikos pavojingumas suponuoja mintį, kad bet kuriuo atveju vaikas patiria didelę žalą, todėl ši itin kvalifikuojanti aplinkybė yra perteklinė sąlyga. Sutikti galima su tokia didele žala, kuri gali būti išreikšta konkrečiu matu, pavyzdžiui, sukėlė mirtį ar sunkų sveikatos

⁷⁰⁵ Teigiama, kad egzistuoja apie 50000 – 100000 pedofilų, įsitraukusių į organizuotas pornografijos gruputes pasaulyje, ir kad trečdalis jų veikia JAV. M. Elliot, K. Browne, K. Kilcoyne ir kt. teigia priešingai. Pasak jų, net 93 % visų seksualinių nusikaltėlių veikia vieni (dažniausiai tai asmenys, kuriuos vaikai pažįsta). (*Elliot M., Browne K., Kilcoyne J. Child Sexual Abuse Prevention: what offenders tell us. Child Abuse and Neglect, Vol. 19. No. 5, 1995. P. 592.*)

⁷⁰⁶ Pavyzdžiui, bendrininkavimo forma bendrininkų grupė ar organizuota grupė, kaip kvalifikuojančios konkrečią nusikalstamą veiką aplinkybės numatytos daugelyje Lietuvos baudžiamojo įstatymo straipsnių (pavyzdžiui, BK 149 straipsnio 2 dalis – „tas, kas su bendrininkų grupe išžagino žmogų <...>“, BK 157 straipsnio 2 dalis – „tas, kas šio straipsnio pirmojoje dalyje numatytą veiką padarė <...> arba dalyvaudamas organizuotoje grupėje <...>“, BK 178 straipsnio 3 dalis – „tas, kas pagrobė didelės vertės svetimą turtą <...> arba pagrobė svetimą turtą dalyvaudamas organizuotoje grupėje“ ir pan.). Pažymėtina, kad, pavyzdžiui, JK yra kriminalizuotas privertimas, raginimas, kontroliavimas, susitarimas ar palengvinimas įtraukiant asmenį į pornografiją, kuris galėtų būti vertinamas kaip tam tikra bendrininkavimo forma.

sutrikdymą⁷⁰⁷. Nepaisant to, „didelės žalos“ požymis yra numatytas kai kurių užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose. Pavyzdžiui, kaip itin kvalifikuojantis požymis jis įtvirtintas Nyderlandų BK (jeigu dėl minėtųjų veiksmų vaikas patiria didelę žalą arba tokio vaiko gyvenimas pastatomas į didelį pavojų ateityje⁷⁰⁸).

Pakartotinumai, kaip vaiko išnaudojimą pornografijai kvalifikuojantis požymis, įtvirtintas Vokietijos BK. Vokietijos baudžiamosios teisės doktrinoje šis požymis dar kitaip įvardijamas kaip „profesionalumas“. Paminėtina ir tai, kad pati vaiko pornografija kartais gali būti traktuojama kaip kitas nusikalstamas veikas kvalifikuojantis požymis. Pavyzdžiui, Rumunijos BK 218 straipsnyje vaiko pornografija yra vaiko seksualinį prievartavimą bei žaginimą kvalifikuojanti aplinkybė. Siekimas pagaminti pornografinę produkciją atliekant šiuos veiksmus vertinamas kaip kvalifikuojantis vaiko žaginimo ar seksualinio prievartavimo požymis⁷⁰⁹. Panašus reglamentavimas numatytas ir tokių valstybių, kaip Graikija⁷¹⁰, Čilė⁷¹¹ ar Kenija⁷¹² baudžiamuosiuose įstatymuose. Būtent vaiko pornografija laikoma suaugusiųjų pornografiją kvalifikuojančiu požymiu. Kaip minėta, panašiai nusikalstamos veikos sudėtis formuluojama ir Lietuvos baudžiamajame įstatyme, kuriame disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, taip pat pateikiama kaip aplinkybė, kvalifikuojanti suaugusiųjų pornografijos platinimą.

⁷⁰⁷ Toks kvalifikuojantis požymis numatytas Slovakijos BK. Be to, šios šalies baudžiamajame įstatyme vaiko išnaudojimą pornografijai kvalifikuoja ir tai, kai tokia nusikalstama veika padaryta viešai ar įtraukiant vaiką, nesulaukusį dvylikos metų amžiaus // <http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/CsaSlovakia.pdf>.

⁷⁰⁸ 240 a straipsnio 1 dalis (už tai gresia laisvės atėmimas net iki 12 metų). To paties straipsnio 2 dalyje numatyta baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai, kai tai sukelia vaiko mirtį. Tokiu atveju kaltininkui gresia bausmė iki 15 metų laisvės atėmimo arba penktosios kategorijos bausmė. Su tam tikra padidintos žalos atsiradimo grėsme sietinas ir Vokietijos BK 176 straipsnis („Sunkus seksualinis vaiko išnaudojimas“).

⁷⁰⁹ ET rezoliucijoje Nr. 1307 (2002) internetinių priemonių naudojimą darant nusikaltimus, kai vaikas išnaudojamas pornografijai, siūlo vertinti kaip sunkinančią aplinkybę.

⁷¹⁰ Greek Penal Code, Article 348A //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/CsaGreece.pdf>.

⁷¹¹ Penal Code of Chile //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaChile.pdf>.

⁷¹² Penal Code of Kenya //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/csaKenya.pdf>.

Apibendrinant galima teigti, kad BK 309 straipsnio 3 dalyje numatyti požymiai (didelio kiekio ir mažametystės) visapusiškai neatspindi tų aplinkybių, kurios didina vaiko išnaudojimo pornografijai pavojingumą, todėl BK straipsnyje, kuriame numatyta baudžiamoji atsakomybė už disponavimą pornografinio turinio dalykais, šalia disponavimo dideliu kiekiu pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas (tikslingumo dėlei traktuojant šias dvi kvalifikuojančias aplinkybes kaip savarankiškas, o ne vieną nuo kitos priklausančias), būtų tikslinga išplėsti kvalifikuojančių aplinkybių sąrašą. Vertėtų įvertinti tokių papildomų kvalifikuojančių aplinkybių įtraukimą į baudžiamąjį įstatymą: asmens, kuris dėl savo profesijos ar giminystės ryšio būna šalia vaiko ir tuo naudojasi išnaudodamas tokį vaiką pornografijai, veiksmus, taip pat kai šią nusikalstamą veiką daro specialiai tam sukurta organizuota grupė (arba bendrininkų grupė), užsiimanti vaiko išnaudojimu pornografijai.

IV VAIKO IŠNAUDOJIMO PORNOGRAFIJAI SPECIALIOSIOS PREVENCIJOS ASPEKTAI

Kalbant bendrai, nusikalstamumo prevenciją galima apibrėžti siaurąja ir plačiąja prasme. Siaurąja prasme – tai veikla, nukreipta į nusikalstamumą kaip vieningą socialinį reiškinių, o plačiąja – apima ir kelio užkirtimą konkrečioms nusikalstamoms veikoms⁷¹³. Vakarų šalių kriminologijos literatūroje nusikalstamumo prevencija dažniausiai apibrėžiama labai lakoniškai, kaip mokslas apie kriminalinės rizikos valdymą. Lietuvos kriminologas J. Bluvšteinas pastebėjo, kad kai kurie autoriai nusikaltimų prevenciją traktuoja plačiąja prasme, ir, pasak jų, nusikaltimų prevencija – tai visa, kas padeda palaikyti teisėtvarką⁷¹⁴. Tačiau šis autorius nusikaltimų prevenciją suprato siaurąja prasme ir prevencinėmis pripažino tik tas priemonės, kurios užkerta kelią nusikaltimams, o nusikaltimų prevenciją laikė ypatinga valdymo rūšimi, kurios tikslas – užtikrinti svarbiausių socialinių vertybių apsaugą, o esmė – nusikaltimų priežasčių ir sąlygų išaiškinimas bei šalinimas, sudarant atitinkamų priemonių sistemą, taip pat poveikis asmenims, linkusiems daryti nusikaltimus⁷¹⁵. Pastaraisiais metais Lietuvoje nusikaltimų prevencija skirstoma į 1) bendrąją (nukreiptą į pagrindinių sąlygas nusikalstamumui sudarančių veiksnių šalinimą arba jų įtakos mažinimą), 2) specialiąją (nukreiptą į tam tikrų rizikos grupių asmenis, kurie, kaip manoma, yra linkę pažeisti įstatymus, bei jų pozityvios mikroaplinkos formavimą) ir 3) individualiąją (darbą su asmenimis, kurie jau padarė nusikaltimus, siekiant juos apsaugoti nuo nusikaltimų kartojimo)⁷¹⁶. Prevenciją, nukreiptą į asmenis, kurie jau padarė nusikaltimą, ir siekiant išvengti jų recidyvo, profesorius V. Jutickis

⁷¹³ *Jatkevičius A.* Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius, 2003. P. 76.

⁷¹⁴ *Ibid.* P. 77-78.

⁷¹⁵ *Bluvšteinas J.* (atsakingasis redaktorius). *Kriminologija* (vadovėlis). Vilnius: Pradai, 1994. P. 151-154.

⁷¹⁶ *Vaikų ir jaunimo neužimtumo ir nusikaltimų prevencija.* Vilnius, 2000. P. 9.

įvardija tretinę prevenciją⁷¹⁷. Skiriamos dvi svarbiausios šios prevencijos atmainos: specialioji ir nespecialioji tretinė prevencija⁷¹⁸.

Galima daryti išvadą, kad vaiko išnaudojimo pornografijai prevencija – tai visuma tų priemonių, kurios ne tik užkerta kelią daryti šio pobūdžio nusikaltimus, bet taip pat apima ir poveikį asmenims, linkusiems daryti tokio pobūdžio nusikaltimus ar jau nusikaltusiems. Tokios prevencijos tikslas – vaiko seksualinio neliečiamumo apsauga, taip pat atitinkamų subjektų intervencija į linkusių išnaudoti vaiką pornografijai elgesį.

Nepaisant to, kad kriminologijos moksle specialioji prevencija dažniausiai reiškia tam tikros rūšies nusikalstamų veikų ar, kaip minėta, tam tikros rizikos grupių asmenų elgesio analizę, praktikoje neretai tiek specialioji, tiek individualioji prevencija tapatinamos. Kalbant iš bausmės perspektyvų, šis institutas kelia nemažai diskusijų kalbant vaiko išnaudojimo pornografijai tema. Atsižvelgiant į tai, darbe kaip specialiosios vaiko išnaudojimo pornografijai prevencijos rūšis būtent ir pasirinkta bausmės instituto analizė. Pačiame BK įtvirtinta nuostata, kad bausmės tikslas ne tik nubausti nusikalstamą veiką padariusį asmenį, bet ir sulaikyti tokius asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, atimti ar apriboti nuteistam asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas ir pan⁷¹⁹. Tai reiškia, kad bausmė kaip prevencinė priemonė reiškia ne tik tam tikro represijos modelio įgyvendinimą, bet gali turėti ir *a priori* poveikį.

Nors ir paradoksalu, tačiau pati pornografija kartais laikoma kaip viena iš prevencijos priemonių užkardant seksualinius nusikaltimus. Ir nors senovėje tai buvo priemonė, rekomenduojama asmenims, turintiems seksualinių problemų⁷²⁰, šiandien ieškomų būdų, kaip užkirsti kelią pornografijos

⁷¹⁷ Justickis V. Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija (vadovėlis), II dalis. Vilnius, 2004. P. 36.

⁷¹⁸ Specialioji tretinė prevencija – visuma prevencijos priemonių, kurių tikslas – neleisti specialaus recidyvo, t. y. kad individas pakartotinai padarytų tą patį nusikaltimą. Nespecialioji tretinė prevencija – tai priemonės, kuriomis siekiama neleisti individui padaryti ir kitus nusikaltimus (*Ibid.*).

⁷¹⁹ LR BK 41 straipsnio 2 dalis.

⁷²⁰ Qualls C. B., Wincze J. P., Barlow D. H. The Prevention of Sexual Disorders. Issues and Approaches. Plenum Press, 1978. P. 175).

naudojimui⁷²¹. Vaiko išnaudojimo pornografijai prevencijos priemonės lemia ne tik šios problemos paplitimo mastas, bet taip pat ir sukeliama padariniai. Nepaisant to, kad Lietuvoje vaiko išnaudojimo pornografijai paplitimo mastai šiandien nėra labai dideli, niekas nesiginčija dėl pasekmių rimtumo, kurios kykla vaikui, išnaudojant jį pornografijai. Šiame skyriuje vaiko išnaudojimo pornografijai prevencijos aspektai nagrinėjami per baudžiamajame įstatyme numatytų sankcijų už vaiko išnaudojimą pornografijai prizmę bei analizuojant „tradicinių bausmių“ už vaiko išnaudojimą pornografijai alternatyvas. Šiuo atveju baudmės institutas vaiko išnaudojimo pornografijai analizėje pasireiškia kaip baudžiamosios teisės ir kriminologijos mokslų sintezės rezultatas.

1. Sankcijos už vaiko išnaudojimą pornografijai

Baudžiamosios teisės teorijoje teigiama, kad baudžiamojo įstatymo straipsnis turi dvi dalis: dispoziciją⁷²² ir sankciją. Sankcija – tai tos pasekmės, kurios yra numatytos įstatymo už jame numatytų reikalavimų pažeidimą⁷²³. Kiekviena valstybė, priimdama baudžiamuosius įstatymus, ne tik uždraudžia

⁷²¹ Įvertinus specialistų nuomonę Stokholmo, Jokohamos ir Rio de Žaneiro pasaulinių kongresų metu, išskiriamos šios priemonės kovai su vaiko išnaudojimu pornografijai: visuomenės informavimas (informacijos mainai, aktyvi nevyriausybių organizacijų veikla, dėmesio skyrimas didžiausioms rizikos grupėms); kūrimas naujų specialių programų, padėsiančių kovoti su vaiko išnaudojimu pornografijai; skirtingų institucijų, pagal kompetenciją dirbančių vaiko teisių apsaugos srityje, tarpusavio veiksmų koordinavimas ir bendradarbiavimas, profesionalų rengimas (specializuoti kursai pareigūnams, renfiant juos kompetentingai dirbti seksualinio vaiko išnaudojimo byloje); tarptautinis požiūris į problemą (tarptautinis bendradarbiavimas, bendros teisėsaugos institucijų pastangos vykdyti tarpvalstybines operacijas etc.), tarptautinių teisės aktų stebėjimas ir tinkamas jų įgyvendinimas tokios stebėsenos metu. Pažymėtina, kad pagal JT vaiko teisių konvencijos 34 straipsnį įsteigiamas vaiko teisių komitetas, kuris atlieka konkrečias funkcijas. Viena svarbiausių – stebėsenos vykdymas, o kiekvienai šaliai nustatyta pareiga kas penkeri metai teikti ataskaitas, kaip yra įgyvendinama Vaiko teisių konvencija. Tokia stebėseną yra vienintelis šios Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo mechanizmas (pavyzdžiui, 2004 m. LR Vyriausybė priėmė nutarimą Dėl JT vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo („Valstybės žinios“, 2004, Nr. 24-739). 2007 m. vasario 7 d. LR Vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl JT vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo ataskaitos“, kurio trečioji dalis yra skirta apžvelgti, kaip įgyvendinamos protokolo nuostatos, kalbančios apie vaiko išnaudojimą pornografijai („Valstybės žinios“, 2007, Nr. 26-957), pataisos tiek nacionalinėje, tiek tarptautinėje įstatymų leidyboje (II Action Plan to Combat the Sexual Exploitation of Children and Adolescents 2006 – 2009. Ministro de Trabajo y Asuntos Sociales, Department of Children and Family Service. P. 23).

⁷²² Baudžiamojo kodekso straipsnio dispozicija – tai ta jo dalis, kuri apibrėžia konkrečią veiką kaip nusikalstamą. Dispozicija nurodo veikos, kuri užtraukia baudžiamąją atsakomybę, požymius ir sąlygas, kuriomis ji yra galima (Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (vadovėlis). Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 93).

⁷²³ Iš sankcijos rūšies ir jos dydžio paprastai sprendžiama apie nusikaltimo ir nusikaltėlio pavojingumą (Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (vadovėlis). Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 95).

tam tikras veikas, bet ir nustato teisinės pasekmes – sankcijas – už tokių veikų padarymą. Galima teigti, kad baudžiamieji įstatymai teisingumą ir proporcingumą išreiškia kokybine ir kiekybine matų skale, nes sankcijoje įstatymų leidėjas nustato bausmės rūšį (rūšis) bei jos dydį, taikomą už nusikalstamos veikos padarymą⁷²⁴. Literatūroje ir praktikoje gana dažnai BK numatytos sankcijos vadinamos tiesiog bausmėmis⁷²⁵.

Atsižvelgiant į tai, kad Lietuvoje šiuo metu už vaiko išnaudojimą pornografijai nuteisiama nedaug asmenų (pavyzdžiui, už vaiko išnaudojimą pornografijai (BK 162 straipsnis) 2006 metais nuteistas vienas asmuo, o 2005 m. už šią nusikalstamą veiką nuteistųjų nebuvo)⁷²⁶, natūralu, kad bausmei už šias nusikalstamas veikas neskiriama itin daug dėmesio. Vis dėlto šis klausimas yra ypač svarbus, ir tą rodo užsienio mokslininkų (R. Lieb, V. Quinsey, L. Berliner, D. I. Cojocarasu ir kt.) darbai, kuriuose jie diskutuoja dėl kiek kitokios nei įprasta bausmės asmenims, nuteistiems už vaiko išnaudojimą pornografijai. Keliamas klausimas, ar apskritai yra racionalu sukurti specialų teisinį mechanizmą seksualiniams nusikaltėliams, t. y. ar su tokiais asmenimis turi būti elgiamasi kitaip nei su kitokias nusikalstamas veikas padariusiais asmenimis. Be to, svarstoma, kokios galėtų būti alternatyvios priemonės bausmėms, galinčios ne tik užkirsti kelią išnaudoti vaiką pornografijai ateityje (žvelgiant per prevencinių priemonių prizmę), bet taip pat kurios užtikrintų kaltininko resocializacijos galimybes, jei nusikalstama veika vis dėlto buvo padaryta. Kartais netgi teigiama, kad jau pats draudimo įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme turi reikšmės prevencijai, net nepaisant sankcijos. Be minėtų klausimų, šiame skyriuje nagrinėjamos konkrečios tiek Lietuvos, tiek

⁷²⁴ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2006. P. 155.

⁷²⁵ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (vadovėlis). Vilnius: Eugrimas, 2003. P. 95.

⁷²⁶ (http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.phtml?metai=2006&menuo=12&ff=1G&fnr=13 (2006 12)
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.phtml?metai=2006&menuo=12&ff=1G&fnr=5 (2006 12)
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.phtml?metai=2005&menuo=12&ff=1G&fnr=13 (2005 12)
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.phtml?metai=2005&menuo=12&ff=1G&fnr=5 (2005 12)).

užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytos bausmės už vaiko išnaudojimą pornografijai⁷²⁷.

LR BK numatytos sankcijos už vaiko išnaudojimą pornografijai. Įvardydamas tam tikras veikas kaip nusikalstamas ir nustatydamas bausmių rūšių už šias veikas aukštutines ir žemutines ribas, įstatymų leidėjas gali naudoti įvairius bausmių dydžių įtvirtinimo būdus⁷²⁸. Pažymėtina, kad visos LR BK numatytos sankcijos suformuluotos taip, kad teismas galėtų pasirinkti tinkamą jos intervalą ir paskirti teisingą bausmę. Būtent teisingumo principo užtikrinimo reikalavimas numatytas BK 41 straipsnio 2 dalyje ir 54 straipsnio 3 dalyje⁷²⁹. Vadinasi, teismas, vadovaudamasis baudžiamųjų įstatymų nustatytais bausmės skyrimo pagrindais, pagal sankciją teisiamajam parenka teisingą bausmę.

Baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai, kaip jau buvo minėta, numatyta dvejuose BK straipsniuose. Už BK 162 straipsnyje (vaiko išnaudojimas pornografijai) išvardytus nusikalstamus veiksmus įstatymų leidėjas sankcijoje nustatė šias alternatyvias bausmes: baudą, areštą ir laisvės atėmimą iki penkerių metų. Tokia sankcija galioja tik nuo 2006 m. Iki tol BK 162 straipsnio sankcija siekė 4 metus laisvės atėmimo. Tai neatitiko ES Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir

⁷²⁷ Pažymėtina, kad informacija, kurią turime šioje srityje, remiasi JAV ir Anglijoje atliktais tyrimais, susijusiais su laisvės atėmimo įstaigomis ir nusikaltėliais, atliekančiais bausmes už seksualinius nusikaltimus (*Craissati J., McClurg G., Browne K. Characteristics of Perpetrators of Child Sexual Abuse Who Have Been Sexually Victimized as Children. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment. Vol. 14, 2002. P. 637*).

⁷²⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. Vilnius, 2003 m. birželio 10 d. // www.lrkt.lt.

⁷²⁹ Teisingumo principo svarbą skiriant bausmę ne kartą yra pabrėžęs ir LR Konstitucinis Teismas. „Konstitucijoje įtvirtintas prigimtinio teisingumo principas suponuoja tai, kad baudžiamajame įstatyme nustatytos bausmės turi būti teisingos. Teisingumo ir teisinės valstybės konstituciniai principai, *inter alia*, reiškia, kad valstybės taikomos priemonės turi būti adekvačios siekiamam tikslui“ (2009 m. birželio 8 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas dėl LR BK 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties LR Konstitucijai // Valstybės žinios, 2009-06-11, Nr. 69-2798). „Teisingumas reiškia ne tik tai, kad būtų išsamiai, visapusiškai ir objektyviai nustatytos bylai reikšmingos aplinkybės, bet ir tai, kad pripažintam kaltu asmeniui skiriama bausmė būtų adekvati padarytam nusikaltimui (2003 m. birželio 10 d. LR Konstitucinio Teismo nutarimas dėl LR BK 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija) ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. reakcija) atitikties LR Konstitucijai // Valstybės žinios, 2003-06-13, Nr. 57-2552.

vaikų pornografija (2004/68/TVR, 2003 m. gruodžio 22 d.) 5 straipsnio 2 dalies a ir c punktuose numatytų reikalavimų, kuriuose nurodytos veikos, už kurias turėtų būti baudžiama bausmėmis, kurių maksimali riba turi būti nuo 5 iki 10 metų laisvės atėmimo. Akivaizdu, kad, įgyvendindama minėtąjį Pagrindų sprendimą, Lietuva pasirinko patį švelniausią būdą. Šių įstatymų leidėjo žingsnį būtų galima vertinti pozityviai, jei jis atitiktų realijas, jog vaiko išnaudojimo pornografijai problema nėra didelė ar jos paplitimo mastai nekelia pavojaus ir pan. Nepaisant to, kad Lietuvoje vaiko išnaudojimo pornografijai paplitimo mastai neprilygsta užsienio valstybių kriminalinės statistikos duomenims, vis dėlto pastebimos akivaizdžios didėjimo tendencijos. Atsižvelgiant į tai bei vertinant vaiko išnaudojimą pornografijai kaip itin vaiką žalojančią nusikalstamą veiką, kyla klausimas, ar tokia įstatymų leidėjo pozicija (pasirenkant 5 m. laisvės atėmimo bausmę kaip maksimalią) yra efektyvi ir perspektyvi.

Už BK 309 straipsnio (disponavimas pornografinio turinio dalykais) 2 dalyje numatytus veiksmus nustatyta dviejų bausmių alternatyva – bauda arba laisvės atėmimas iki dvejų metų⁷³⁰. Ši sankcija neatitinka minėtajame ES Tarybos pagrindų sprendime įtvirtintų reikalavimų. 5 straipsnio 2 dalies c punkte numatytas reikalavimas, susijęs su pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas „sutikimo amžiaus“ nesulaukęs vaikas, gamyba, platinimu ar demonstravimu, kai yra kitų sunkinančių aplinkybių. Tarybos pagrindų sprendime įtvirtinta, kad maksimali riba už minėtojo pobūdžio nusikalstamus veiksmus turi būti nuo 5 iki 10 metų laisvės atėmimo. Taigi, formaliai vertinant, reikėtų griežtinti baudžiamąją atsakomybę už veikas, susijusias su vaiko išnaudojimu pornografijai ir mažamečių vaikų pornografijos gamyba, platinimu ir demonstravimu⁷³¹. Tačiau ES Tarybos pagrindų sprendimo nuostatų, susijusių su bausmėmis, įgyvendinimas gali būti

⁷³⁰ Už BK 309 straipsnio 3 dalyje nustatytos nusikalstamos veikos padarymą numatyta sankcija – laisvės atėmimas iki penkerių metų. Prieš tai galiojusioje BK redakcijoje buvo 242 straipsnio 2 dalis (Pornografinių daiktų gaminimas ir platinimas). Sankcija už šią nusikalstamą veiką buvo laisvės atėmimas iki 4 metų ir bauda.

⁷³¹ *Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G.* Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisinės informacijos centras. 2005. P. 136-137.

kiek probleminis tiek BK 162, tiek 309 straipsnių prasmėmis. Kaip teisingai pastebi G. Švedas, minėtojo sprendimo reikalavimų pažodinis įgyvendinimas iškreiptų visą nacionalinę sistemą, nes Lietuvos BK visos nusikalstamos veikos ir bausmės už juos yra išdėstytos taip, kad atitiktų ginamų interesų vertingumą, nusikaltimo pavojingumą ir taip sudarytų nuoseklią sistemą (minėtasis sprendimas reikalauja už vaiko išnaudojimą pornografijai numatyti 10 metų laisvės atėmimo bausmę, kai nacionalinis baudžiamasis įstatymas už „paprastą“ išžaginimą numato 7 metus laisvės atėmimo bausmę)⁷³².

Taigi, už vaiko išnaudojimą pornografijai Lietuvos įstatymų leidėjas yra numatęs trijų rūšių bausmes: baudą, areštą ir laisvės atėmimą. Kadangi už vaiko išnaudojimą pornografijai skiriama laisvės atėmimo bausmė yra griežčiausia ir daugiausia diskusijų kelianti bausmė analizuojamame kontekste, šiame darbe būtent šiai bausmei skiriama daugiausia dėmesio⁷³³. Nepaisant to, trumpai paminėtini ir pagrindiniai baudos bei arešto bausmių akcentai. Bauda yra švelniausia bausmė, kuri gali būti skiriama už su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusias nusikalstamas veikas. Pažymėtina, kad tik vieninteliu atveju, kai asmuo turėdamas tikslą platinti pagamina ar įsigyja arba platina didelį kiekį pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas, nenumatyta baudos skyrimo galimybė. Apžvelgus teismų praktiką Lietuvoje (peržiūrėjus 28 bylas) paaiškėjo, kad baudos bausmė buvo skirta net 19 kartų. Pažymėtina, kad bausmės dydis daugeliu atvejų svyravo nuo 2000 iki 4000 Lt⁷³⁴. Arešto bausmė numatyta tik vieninteliu atveju, kai vaikas yra išnaudojamas pornografijai pagal BK 162 straipsnį. Už disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, ši bausmės rūšis nenumatyta. Atkreiptinas dėmesys, kad teismų praktikoje už nusikalstamas veikas, kai vaikas buvo išnaudojamas pornografijai, arešto bausmė nei karto nebuvo taikyta.

⁷³² Švedas G. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. Teisė. Mokslo darbai. 2010. Nr. 74. P. 15.

⁷³³ Tyrime, atliktame su Belgijos NVO specialistais, kas ketvirtas respondentas vis dėlto mano, kad ir bauda kaip bausmė gali būti efektyvi.

⁷³⁴ Plačiau 2 priedo 9 klausimas.

Disertacijos autoriaus atliktame tyrime su Belgijos NVO specialistais dalyvavę respondentai buvo paprašyti įvertinti Lietuvos BK numatytą bausmių sistemą, taikomą vaiko išnaudojimo pornografijai atvejais. Didžioji dauguma jų nurodė, kad nei viena iš numatytų bausmių nėra efektyvi. Respondentai įsitikinę, kad turi būti numatyti ne tik ilgesni laisvės atėmimo terminai (bent iki 8 metų), bet ir numatyta psichologinė pagalba tokiems asmenims bei informacijos teikimas visuomenei apie tokius nusikaltėlius. Nors pusė tyrime dalyvavusių respondentų iš Belgijos palaiko bausmės griežtinimą, vis dėlto jie teigia, kad bausmės dydis niekada neveiks kaip gąsdinimo priemonė, jei žmogus turi psichologinių asmenybės problemų, todėl, pasak jų, gydymas yra svarbiau nei griežta bausmė. Lietuvos NVO specialistai savo nacionalinį baudžiamąjį įstatymą vertino gana teigiamai. Jie mano, kad numatyta laisvės atėmimo bausmė yra pakankama (nors beveik visi pritartų ir dar griežtesnės bausmės numatymui, teigdami, kad liberalūs įstatymai skatina nebaudžiamumą ir neveikia kaip atgrasymo priemonė). Vienintelis pasiūlymas, kuris, jų nuomone, galėtų būti žymiai efektyvesnis, yra laisvės atėmimo bausmės taikymas kartu su bauda (neatmetamos ir psichologinio gydymo bei bausmės viešinimo alternatyvos)⁷³⁵. Minėtojo tyrimo metu į klausimą, „ar bausmės atlikimas laisvės atėmimo vietoje gali pataisyti nusikaltėlį, išnaudojusį vaiką pornografijai“, tik 4 vaiko teisių specialistai, dalyvavę tyrime Lietuvoje, atsakė „taip“, 29 manė, kad laisvės atėmimo bausmė yra neefektyvi (2 neturėjo nuomonės šiuo klausimu). Nors ir nežymiai, Belgijos specialistų nuomonė šiuo klausimu kiek kitokia, kiek daugiau (t. y. 13 respondentų) mano, kad laisvės atėmimo bausmė yra efektyvi priemonė, o 25 su tuo nesutinka (2 respondentai į šį klausimą atsakyti negalėjo).

Nustatyti darnią ir teisingą sankcijų sistemą BK yra sudėtingas uždavinys, nes būtina įvertinti daug tarpusavyje susijusių ir nesusijusių veiksnių, pavyzdžiui, bausmių sistemą ir atskiras jų rūšis, administracines

⁷³⁵ W. E. Prendergast yra išsakęs nuomonę, kad tradiciniai elgesio su seksualiniais nusikaltėliais būdai, metodologija ir koncepcija nėra veiksmingi (*Prendergast W. E. Treating Sex Offenders in Correctional Institutions and Outpatient Clinics. A guide to clinical practice. The Harworth Press, 1991*).

nuobaudas, nusikalstamos veikos pavojingumą, kaltininko asmenybę, bausmių skyrimo taisykles, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės bei bausmės institutus ir kt. Reikėtų pritarti G. Švedo nuomonei, kad šiandieninė Lietuvos baudžiamųjų įstatymų leidybos praktika yra tokia, kad sankcijos nustatomos vadovaujantis tradicija (paprastai ne pačia priimtinausia), teisine intuicija ar patirtimi arba kitais atsitiktiniais ir neformaliais kriterijais, pavyzdžiui, visuomenine nuomone, kurią dažniausiai bando išreikšti žurnalistai, visuomenės informavimo priemonėse analizuodami rezonansinius nusikaltimus, ir pan.⁷³⁶.

Užsienio valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytos sankcijos už vaiko išnaudojimą pornografijai. Akivaizdu, kad pagrindinis įrankis, šalia prevencinių, tyrimo, baudžiamojo persekiojimo ir bendradarbiavimo priemonių, kurio reikia teisėsaugos institucijoms kovojant su vaiko pornografija, yra veiksminga ir efektyvi įstatymų leidyba⁷³⁷. Įvairiose Europos valstybėse sankcijų sistema už vaiko išnaudojimą pornografijai labai skiriasi. Tą rodo lentelėje pateikti duomenys apie sankcijų ribas už pornografinės produkcijos, kurioje vaizduojamas vaikas, turėjimą, gaminimą ir platinimą⁷³⁸.

Sankcijų ribos už pornografinės produkcijos, kurioje vaizduojamas vaikas, turėjimą, gaminimą ir platinimą

Šalis	Turėjimas	Gaminimas	Platinimas
Austrija ⁷³⁹	2 m. laisvės atėmimo	Iki 3 m. laisvės atėmimo	Iki 3 m. laisvės atėmimo
Belgija	Nuo 1 mėn. iki 1 m. laisvės atėmimo ir bauda nuo 500 iki 5000	Nuo 5 m. iki 10 m. laisvės atėmimo ir bauda nuo 2500 iki	Nuo 5 m. iki 10 m. laisvės atėmimo ir bauda nuo 2500 iki

⁷³⁶ Švedas G. Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje. Vilnius. Teisinės informacijos centras, 2006. P. 155.

⁷³⁷ Child Pornography. Legislation within the European Union. Europol Public Information. Europol, 2005. P. 2; Alberto R. Gonzales. Combating child pornography by eliminating pornographers access to the financial payment system. 19 September, 2006. P. 10.

⁷³⁸ Ibid. P. 16-17. Lentelėje nurodomos tik sankcijos už pagrindinę nusikalstamos veikos sudėtį.

⁷³⁹ Dvejų metų laisvės atėmimo bausmė numatyta tuo atveju, jei nusikalstamos veikos auka yra vaikas, neturintis 14 metų amžiaus. Jei vaikui yra daugiau nei 14 metų, bausmė yra vieni metai laisvės atėmimo.

	eurų	50000 eurų	50000 eurų
Čekijos Respublika	Bauda arba daiktų konfiskavimas, arba 1 m. laisvės atėmimo	Bauda arba daiktų konfiskavimas, arba 1 m. laisvės atėmimo	Bauda arba daiktų konfiskavimas, arba 1 m. laisvės atėmimo
Danija ⁷⁴⁰	Bauda arba laisvės atėmimas 1 m.	Bauda arba laisvės atėmimas 2 m.	Bauda arba laisvės atėmimas 2 m.
Estija ⁷⁴¹	Bauda arba iki 3 m. laisvės atėmimo	Bauda arba iki 5 m. laisvės atėmimo	Bauda arba iki 3 m. laisvės atėmimo
Graikija	Mažiausiai 1 m. laisvės atėmimo ir bauda nuo 10000 iki 100000 eurų	Mažiausiai 1 m. laisvės atėmimo ir bauda nuo 10000 iki 100000 eurų	Mažiausiai 1 m. laisvės atėmimo ir bauda nuo 10000 iki 100000 eurų
Ispanija ⁷⁴²	Nuo 6 mėn. iki 2 m. laisvės atėmimo	Nuo 2 m. iki 4 m. laisvės atėmimo	Nuo 2 m. iki 4 m. laisvės atėmimo
Italija	Bauda mažiausiai 1500 eurų ir 3 m. laisvės atėmimo	Bauda nuo 25000 iki 250000 eurų ir laisvės atėmimas nuo 6 m. iki 8 m.	Bauda nuo 2500 iki 50000 eurų ir laisvės atėmimas nuo 1 m. iki 5 m.
Kipras	10 m. laisvės atėmimo	10 m. laisvės atėmimo	10 m. laisvės atėmimo
Latvija	Nebaudžiama	Bauda arba 3 m. laisvės atėmimo	Bauda arba 3 m. laisvės atėmimo
Lenkija ⁷⁴³	Nuo 3 mėn. iki 5 m. laisvės atėmimo	Nuo 6 mėn. iki 8 m. laisvės atėmimo	Nuo 6 mėn. iki 8 m. laisvės atėmimo
Lietuva	Bauda arba iki 2 m. laisvės atėmimo	Bauda arba iki 2 m. laisvės atėmimo ⁷⁴⁴	Bauda arba iki 2 m. laisvės atėmimo

⁷⁴⁰ Už pornografinio turinio dalykų turėjimą (laikymą) nėra baudžiamas asmuo, savo žinioje turintis 15 metų sulaukusio vaiko, davusio sutikimą laikymui (turėjimui), nuotraukas (Danish Penal Code, Art. 235, Para. 3).

⁷⁴¹ Estijoje vaiko pornografinio turinio dalykų gaminimas, turėjimas ir platinimas yra kriminalizuoti, jeigu vaikas turi mažiau nei 14 metų amžiaus. Tačiau jeigu vaikui yra nuo 14 iki 18 metų, gaminimas yra kriminalizuotas, tačiau turėjimas ir platinimas – ne.

⁷⁴² Už vaiko išnaudojimo pornografijai kvalifikuojančią sudėtį Ispanijos BK numatyta laisvės atėmimo nuo keturių iki aštuonerių metų bausmė.

⁷⁴³ Pažymėtina, kad Lenkijos BK 202 straipsnio 4 dalyje numatyta sankcija nuo 1 iki 10 metų laisvės atėmimo. Tokia bausmė gresia tiems, kurie pagamina ir laiko asmens, nesulaukusio 15 metų amžiaus, pornografinio pobūdžio atvaizdus.

⁷⁴⁴ Pabrėžtina, kad LR baudžiamajame įstatyme „gaminimo“ sąvoka pateikiama dvejopai. BK 309 straipsnio 2 dalyje reglamentuojama baudžiamoji atsakomybė už pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, *pagaminimą* (sankcija – bauda arba laisvės atėmimas iki dvejų metų). BK 162 straipsnyje gaminimo sąvoka perteikiama per išnaudojimo

Malta	Bauda ir (arba) 6 mėn. laisvės atėmimo	Bauda ir (arba) 6 mėn. laisvės atėmimo	Bauda ir (arba) 6 mėn. laisvės atėmimo
Nyderlandai	Bauda arba 4 m. laisvės atėmimo	Bauda arba 4 m. laisvės atėmimo	Bauda arba 4 m. laisvės atėmimo
Prancūzija	45000 eurų bauda ir iki 3 m. laisvės atėmimo	45000 eurų bauda ir 3 metai laisvės atėmimo	75000 eurų bauda ir 5 metai laisvės atėmimo
Slovakija	Iki 2 m. laisvės atėmimo	Nuo 1 m. iki 5 m. laisvės atėmimo	Nuo 1 m. iki 5 m. laisvės atėmimo
Slovėnija ⁷⁴⁵	Nebaudžiama	Bauda arba iki 3 m. laisvės atėmimo	Bauda arba iki 3 m. laisvės atėmimo
Suomija	Bauda arba iki 6 mėn. laisvės atėmimo	Bauda arba 2 m. laisvės atėmimo	Bauda arba 2 m. laisvės atėmimo
Švedija	Bauda arba 2 m. laisvės atėmimo	Bauda arba 2 m. laisvės atėmimo	Bauda arba 2 m. laisvės atėmimo
Vengrija	Iki 3 m. laisvės atėmimo	Nuo 2 m. iki 8 m. laisvės atėmimo	Nuo 2 m. iki 8 m. laisvės atėmimo
Vokietija	Nuo 3 mėn. iki 5 m. laisvės atėmimo	Nuo 3 mėn. iki 5 m. laisvės atėmimo	Nuo 3 mėn. iki 5 m. laisvės atėmimo

Taigi lentelėje pateiktos bausmių rūšys ir ribos rodo, kad dauguma šalių turi ganėtinai švelnias bausmes už vaiko išnaudojimą pornografijai. Kai kuriose šalyse vaiko pornografinės produkcijos gaminimas yra baudžiamas tik bauda arba laisvės atėmimu iki 6 mėnesių (Maltoje). Kitose valstybėse sankcijos yra kur kas griežtesnės. Pavyzdžiui, Kipro BK už tokias nusikalstamas veikas numato 10 metų laisvės atėmimo⁷⁴⁶. Pabrėžtina, kad itin skiriasi laisvės atėmimo terminai (pavyzdžiui, Austrijoje iki 3 m. laisvės atėmimo, Vokietijoje – nuo 3 mėn. iki 5 m. laisvės atėmimo, ir, kaip minėta, Kipre – 10 m. laisvės atėmimo). Dar 1993 m. ET Ministrų komitetas įstatymų leidėjams rekomendavo „sukurti pamatinius bausmių skyrimo principus“, kurie

terminą („tas, kas <...> išnaudojo vaiką pornografinėi produkcijai gaminti“) (sankcija – bauda arba areštas arba laisvės atėmimas iki penkerių metų).

⁷⁴⁵ Slovėnijos BK atskirai reglamentuoja baudžiamąją atsakomybę už nepilnamečių ir vaikų, nesulaukusių keturiolikos metų amžiaus išnaudojimą pornografijai //

<http://www.interpol.int/Public/Children/SexualAbuse/NationalLaws/CsaSlovenia.pdf>.

⁷⁴⁶ Kanados baudžiamajame kodekse įtvirtinta bendroji nuostata, kad vaiko pornografijos turėtojai, platintojai ir pan. turėtų būti įkalinami (*Dana Irina Cojocarasu*. Internet child pornography // http://www.legi-internet.ro/index.php/Internet_child_pornography/122/0/?&L=2).

būtų „reguliariai atnaujinami“ ir kurie „atitiktų šiuolaikinę humanišką baudžiamąją politiką, ypač tas jos dalis, kurios susijusios su laisvės atėmimo bausmės taikymo ribojimu“⁷⁴⁷. Be to, lentelėje pateikti duomenys rodo nevienodą konkrečių veiksnių pavojingumo vertinimą įvairiose valstybėse. Kai kuriose iš jų, pavyzdžiui, tiek už vaiko pornografinės produkcijos turėjimą, tiek už gaminimą ar platinimą numatoma vienoda sankcija (Kipras, Vokietija, Graikija, Olandija, Lietuva). Kitose šalyse šios veikos traktuojamos nevienodai – turėjimas laikomas ne tokia pavojinga veika, palyginti su vaiko pornografinės produkcijos gaminimu ar platinimu (Austrija, Belgija, Danija, Lenkija).

Vertinant lentelėje pateiktus duomenis (pagal 2006 m. Interpolo pateiktą statistiką), akivaizdu, kad dauguma ES valstybių (Austrija, Suomija, Danija ir kt.) neatitiko Tarybos pagrindų sprendime įtvirtinto reikalavimo už vaiko išnaudojimą pornografijai numatyti bausmę nuo 5 iki 10 metų laisvės atėmimo. Galima teigti, kad viena pagrindinių pastarųjų metų užduočių nustatant bausmes asmenims, padariusiems vaiko išnaudojimo pornografijai nusikalstamas veikas, buvo tinkamas tarptautinius reikalavimus atitinkantis sankcijų sureguliuojimas. Vis dėlto, atsižvelgiant į paskutinius Europos Teisingumo Teismo sprendimus, galima teigti, kad pastarasis teiginys tampa klaidingu⁷⁴⁸. Teisingumo Teismas savo sprendimuose atkreipė dėmesį, jog „<...> kalbant apie taikytinų baudžiamųjų sankcijų rūšį ir dydį, reikia konstatuoti, kad, atvirkščiai, nei teigia Komisija, jų nustatymas nepriskirtinas Bendrijos kompetencijai“.⁷⁴⁹ Nors Europos Komisija buvo tos nuomonės, jog pagal minėtuosius Teisingumo Teismo sprendimus reikia pakeisti tuos teisės aktus, kuriuose yra baudžiamosios teisės normų, svarstydamą šią Europos Komisijos nuomonę, Ministrų Taryba išreiškė poziciją, kad skubėti neverta ir kol kas nereikia skubėti keisti kitų pagrindų sprendimų, kuriuos valstybės narės

⁷⁴⁷ COUNCIL of EUROPE, Recommendation No R (92) 17 concerning consistency in sentencing, 1993.

⁷⁴⁸ Teisingumo Teismo 2005 m. rugsėjo 13 d. sprendimas Nr. C-176/03 ir 2007 m. spalio 23 d. sprendimas Nr. C-440/05.

⁷⁴⁹ Švedas G. Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei. Teisė. Mokslo darbai. Nr. 74, 2010. P. 9.

jau yra įgyvendinusios. Pažymėtina, kad tokiai Ministrų Tarybos pozicijai galima pritarti ir dėl tos priežasties, jog kai kurių pagrindų sprendimų, kuriuos valstybės narės jau yra įgyvendinusios nacionalinėje teisėje, panaikinimas ir kitų teisės aktų priėmimas sukels tam tikrų teisinių abejonių ir dėl nacionalinės teisės aktų, kuriais buvo įgyvendinti panaikinamų Pagrindų sprendimų reikalavimai.⁷⁵⁰ Po tokių Teisingumo Teismo sprendimų teisės aktai, kurie liečia baudžiamąsias sankcijas, jau nėra įpareigojantys valstybėms narėms. Sankcija traktuojama kaip nacionalinės teisės kompetencijai priklausantis institutas.

Siekis, t. y. tinkamų sankcijų už vaiko išnaudojimą pornografijai svarba, yra numatytas tarptautiniuose teisės aktuose. Paminėtina ET rekomendacija R (91) 11, priimta 1991 m. rugsėjo 9 d., kuri tiesiogiai susijusi su vaiko seksualiniu išnaudojimu, vaiko prostitucija, pornografija ir prekyba⁷⁵¹. Rekomendacijos „B“ dalis yra paskirta išimtinai vaiko išnaudojimo pornografijai problemai. Pirmojoje dalyje būtent ir rekomenduojama nustatyti tinkamas sankcijas (atsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą) tiems, kurie gamina arba platina vaiko pornografinę medžiagą. Antroji dalis atskirai nurodo būtinybę išanalizuoti sankcijų už paprastą vaiko pornografijos turėjimą pagrįstumą⁷⁵². Sankcijų griežtinimui pritariama ir ET rezoliucijoje Nr. 1099 (1996)⁷⁵³.

Lyginant Lietuvos baudžiamajame įstatyme numatytų bausmių rūšis ir jų nustatytas ribas su užsienio valstybių įstatymų leidyba bausmių už vaiko išnaudojimą pornografijai srityje, galima teigti, kad Lietuva užima tarpinę poziciją. Numatytos bausmės nėra pačios griežčiausios, tačiau nėra ir itin švelnios. Skaitant baudžiamąjį įstatymą paraidžiui, galima teigti, kad ES Tarybos pagrindų sprendime numatytas reikalavimas už vaiko išnaudojimą pornografijai numatyti laisvės atėmimo bausmę nuo 5 iki 10 metų iš esmės yra

⁷⁵⁰ *Ibid.* P. 10.

⁷⁵¹ COUNCIL of EUROPE, Recommendation No R (91) 11, 9 September 1991.

⁷⁵² XVIIth International Congress of Penal Law. Commentaries & questions. International Review of Penal Law. Vol. 72. 2001. P. 876.

⁷⁵³ COUNCIL of EUROPE, Resolution 1099 (1996) on the sexual exploitation of children // <http://assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/ta96/ERES1099.htm>.

įgyvendintas LR BK, nes jame numatyta maksimali bausmė už minėtojo pobūdžio veiksmus – būtent 5 metai laisvės atėmimo (BK 162 straipsnis). Antra vertus, vaiko pornografinės produkcijos gaminimą, turėjimą ar platinimą laikant tam tikra vaiko išnaudojimo pornografijai forma, kyla klausimas dėl sankcijos, numatytos už minėtojo pobūdžio alternatyvias nusikalstamas veikas, atitikties ES Tarybos pagrindų sprendimui, nes už minėtojo pobūdžio veiksmus numatyta maksimali laisvės atėmimo bausmė iki 2 metų. Vis dėlto šiuo atveju susiduriame su problema, kai pažodinis ES teisės aktų įgyvendinimas iškreiptų visą anksčiau aptartą nacionalinę teisės sistemą.

Apibendrinant galima teigti, kad visos valstybės kovoja su vaiko išnaudojimu pornografijai, tačiau būdai, kuriais jos tą daro, skiriasi⁷⁵⁴. Atsižvelgiant į faktą, kad vaikų išnaudojimas pornografijai nuolat plinta, galima diskutuoti dėl bausmių, numatytų įvairių šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, dydžio. Šalia laisvės atėmimo bausmės ar baudos, kurios dažniausiai skiriamos už minėtąsias nusikalstamas veikas, dėmesio vertos taip pat ir kitos – alternatyvios laisvės atėmimui ar baudai bausmės, kurios, deja, šiandien dar nėra itin paplitusios, bet kurios savo pobūdžiu galėtų būti efektyvi priemonė kovoje prieš vaiko išnaudojimą pornografijai. Tarp tokių bausmių paminėtina cheminė ir (arba) chirurginė kastracija, intensyvus bausmės derinimas su gydymo priemonėmis, nusikaltusių asmenų registracija⁷⁵⁵.

⁷⁵⁴ Labai griežtomis bausmėmis pasižymi JAV. Pavyzdžiui, už 89 epizodus, susijusius su vaiko išnaudojimu pornografijai, vienas nusikaltėlis buvo nuteistas net 1335 metams laisvės atėmimo, vėliau šią bausmę jam sutrumpinant iki 180 metų. CBC News: the fifth estate: Landslide – profile of a pornographer // (<http://www.cbc.ca/fifth/landslide/profile.html>).

⁷⁵⁵ Kaip vienas iš kvalifikuojančių nusikalstamą veiką požymių yra jau anksčiau aptartas požymis, kai nusikaltimą daro vaiko tėvai ar kiti artimi vaikui asmenys. Tai turi įtaką ir bausmių specifikai. Keleto valstybių baudžiamieji įstatymai numato vieną iš bausmės rūšių – draudimą dirbti teisėsaugos institucijoje, švietimo įstaigose ar kitose srityse (t. y. specialiųjų teisių atėmimas), kur galimi dažni kontaktai su vaikais (pavyzdžiui, Rumunijos BK būtent ir yra numatyta specialiųjų teisių atėmimo bausmė už nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko išnaudojimu pornografijai). ES Tarybos pagrindų sprendimo 5 straipsnio 3 dalyje nurodoma, kad kiekviena valstybė narė privalo imtis būtinų priemonių siekiant užtikrinti, kad fiziniams asmenims, nuteistiems už atitinkamas nusikalstamas veikas, prireikus laikinai arba visam laikui būtų uždrausta užsiimti profesine veikla, susijusia su vaikų priežiūra. Šis imperatyvus reikalavimas LR įstatymuose kol kas įgyvendinamas tik labai fragmentiškai, tačiau Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos iniciatyva planuojama rengti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pataisas, kuriose būtų įtvirtintas toks draudimas (Žr. Nacionalinę smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 m. programą).

2. „Tradicinių“ bausmių už vaiko išnaudojimą pornografijai alternatyvos

Prieš aptariant įvairias bausmių alternatyvas vaiko išnaudotojams, paminėtina, kad nuo to, kaip apibrėšime tam tikrą socialinę problemą, priklauso, kokių priemonių bus imamasi jei spręsti. Sprendžiant alternatyvų „tradicinėms“ bausmėms klausimą, turi būti atsižvelgta į 1998 m. spalio 2 d. LR Seimo ratifikuotą Europos konvenciją prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą⁷⁵⁶, kuri užtikrina kiekvieno asmens apsaugą nuo kankinimo ir kitokio žiauraus, nežmoniško ar žeminančio elgesio ir baudimo⁷⁵⁷. Be to, pavyzdžiui, BVK 8 straipsnyje įtvirtintas bausmių vykdymo individualizavimo ir visuomenės dalyvavimo nuteistųjų pataisos procese principas reiškia, kad skirtingiems žmonėms, net ir padariusiems tokias pačias nusikalstamas veikas, turi būti taikomos skirtingos pataisos priemonės, poveikio metodai ir formos⁷⁵⁸.

Pagrindinis laisvės atėmimo bausmės tikslas – nuteistųjų asmenų pataisa ir resocializacija. Pagrindiniai Europos įkalinimo įstaigų taisyklių principai skelbia, jog su įkalintais asmenimis turi būti elgiamasi taip, kad būtų

⁷⁵⁶ Valstybės žinios, 1998. Nr. 86-2393.

⁷⁵⁷ Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) jurisprudencijoje taip pat suformuluotos nuostatos, įpareigojančias valstybes imtis efektyvių lytinius nusikaltimus prieš vaikus padariusių asmenų nubaudo ir tokių nusikaltimų prevencijos priemonių. EŽTT teigia, kad „seksualiniai piktnaudžiavimai yra nekvestionuojami, nepakenčiami, paliekantys auką silpninančius padarinius. Vaikai ir kiti pažeidžiami asmenys turi būti saugomi valstybės. Ta apsauga turi apimti efektyvių atgrasančių priemonių ėmimąsi siekiant apsaugoti nuo tokių sunkių kišimosi į asmens privatų gyvenimą formų (*Stubbings ir kt. v. Jungtinė Karalystė*, 64 punktas). EŽTT pažymi, kad esant fundamentaliems žmogaus teisių pažeidimams civilinės teisės priemonių nepakanka. Valstybė turi imtis priemonių apsaugoti vaikus nuo pedofilų. Laikoma, kad valstybė pažeidžia tarptautinius principus, jei, turėdama galimybę imtis tam tikrų priemonių, kad būtų užkirstas kelias vaiko seksualiniam išnaudojimui, tokių priemonių nesiima (*K. U. v Suomija*, 45, 46 punktai; *E. ir kt. v. Jungtinė Karalystė*, 91, 92, 97, 99 punktai) (*Liesis M., Dobrynina M.* Lytinius nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 2010. P. 3).

⁷⁵⁸ Bausmių vykdymo teisės teorijoje teigiama, kad geriausių rezultatų duoda individuali pataisos priemonės realizavimo forma, tačiau ji yra labai brangi finansiniu požiūriu, nevyraujanti net labai turtingose valstybėse. Netgi ir *Center for Sex Offender Management* teigia, kad elgesys su kiekvienu tokiu nusikaltėliu turėtų būti individualizuotas (*Understanding treatment for adults and juveniles who have committed sex offences. Center for Sex Offender Management. November, 2006. P. 4*). Todėl efektyviausia sistema yra tada, kai vyraujanti – grupinė pataisos priemonės realizavimo – forma derinama su grupiniais užsiėmimais ir individualiu darbu (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo komentaras. Teisinės informacijos centras, 2004. P. 46-47; *Furniss T.* *The Multi Professional Handbook of Child Sexual Abuse. Integrated Management, Therapy & Legal Intervention.* Routledge, 1991. P. 160-161). Abiem atvejais tiek valstybei, tiek visuomenei turi rūpėti, koks žmogus sugrįš į visuomenę.

formuojamas jų atsakomybės jausmas bei skatinami tie požiūriai ir įgūdžiai, kurie jiems geriausiai galėtų padėti sugrįžti į visuomenę, išėjus į laisvę tapti gerbiančiais įstatymus ir dorai pragyvenimui užsidirbančiais piliečiais⁷⁵⁹.

Vis dėlto tyrimai rodo, kad kalėjimai nepadedą pataisyti vaiko išnaudotojų, tai nėra tinkamiausia vieta tokių asmenų korekcijai⁷⁶⁰. R. Wyre teigia, kad „tai tėra pinigų švaistymas, nepadedantis pasiekti baumės tikslų“⁷⁶¹. Tokią situaciją jis įvardija kaip „pedofilų siuntimą atgal, kad jie vėl darytų tą patį“⁷⁶². Sh. Johnson, nors ir įsitikinęs, kad vaiko išnaudotojai visada ras naujų būdų, kaip išnaudoti vaiką pornografijai, neatmeta ir tokių asmenų pataisymo galimybės⁷⁶³. Atsižvelgiant į tokius prieštaravimus, ieškoma būdų, kurie būtų efektyvesni kovoje su vaikų išnaudojimu pornografijai⁷⁶⁴. Turint omenyje tai, kad pedofilai sudaro didelę vaikų išnaudotojų dalį, natūralu, kad baumė tokiems asmenims turėtų pasižymėti tam tikrais ypatumais⁷⁶⁵.

Nepaisant to, visuomenėje paplitusi nuomonė, kad vaikų išnaudojančius pornografijai asmenis reikia bausti kuo ilgesnėmis laisvės atėmimo

⁷⁵⁹ *Furniss T.* The Multi Professional Handbook of Child Sexual Abuse. Integrated Management, Therapy & Legal Intervention. Routledge, 1991. P. 301. Apie laisvės atėmimo baumės efektyvumą yra kalbėjęs ir prof. A. Coyle. Jis teigia, kad kalėjimas yra efektyvi priemonė, bet tik kraštutinėmis situacijomis, kai visi kiti bandymai pasirodo nesėkmingi ir kai gresianti žala yra didesnė nei ta, kurią padaro kalėjimas (Alternatives to Prison Conference. 8 December 2006; The Royal Society of Edinburgh. A. Coyle. Professor of prison studies. School of Law, King's College, University of London. P. 1).

⁷⁶⁰ Vieni kriminologiniai tyrimai rodo, kad 65 % pedofilų yra recidyvistai, kiti – kad tokių yra net 95 % (Punishing thoughts too close to reality: a new solution to protect children from pedophiles. P. 394-398). Šiai nuomonei pritaria ir H Giarretto: „galima jį areštuoti ir užrakinti kameroje, bet jei su juo nėra dirbama ir jam vėl atsiras ta pati galimybė, jis nesustos ir vėl ja pasinaudos“ (*Renvoize J.* Innocence Destroyed: a study of child sexual abuse. Routledge, 1993. P. 164). M. Allam atlikto tyrimo metu paaiškėjo, kad 43 % visų nusikaltėlių, kuriems nebuvo taikyta jokia prevencinė priemonė, vėl pakartotinai nusikalto seksualiai išnaudodami vaiką (*Allam J. M.* Evaluating Community – Based Treatment Programmes for Men who Sexually Abuse Children. Child Abuse Review. Vol. 7, 1998. P. 13-29).

⁷⁶¹ *Tate T.* Child Pornography: an investigation. Methuen, London, 1990. P. 125; *Harkins L., Beech A. R.* A Review of the Factors that can Influence the Effectiveness of Sexual Offender Treatment: risk, need, responsivity, and process issues. Aggression and Violent Behavior. Vol. 12, 2007. P. 615-627.

⁷⁶² *Ibid.* P. 272. R. Wyre atlikto tyrimo duomenimis, asmenys, kuriems kalnimo įstaigoje nebuvo taikoma jokia gydymo programa, išėję iš kalėjimo per trejus metus vėl padarydavo tą patį nusikaltimą (tokių asmenų skaičiuojama daugiau nei kas antras).

⁷⁶³ *Tate T.* Child Pornography: an investigation. Methuen, London, 1990. P. 209.

⁷⁶⁴ *Mann R. E.* Innovations in Sex Offender Treatment. Journal of Sexual Aggression. Vol. 10, No. 2, 2004. P. 141-152.

⁷⁶⁵ *Biegel S.* Beyond Our Control? Confronting the limits of our legal system in the age of cyberspace. The MIT Press. London, 2001. P. 58. Byloje *R v Oliver* buvo išaiškinta, kad skiriant baumę turi būti atsižvelgta į tai, kokia buvo pornografinės nuotraukos prigimtis, ir į tai, kiek nusikaltėlis pats buvo įsitraukęs į užfiksuotus veiksmus (kiek gavo pelno ir pan.) (*R v. Oliver* [2003], 1 Cr App R 28).

bausmėmis⁷⁶⁶. Žmonės visada buvo linkę galvoti, kad bet koks nusikaltimas yra didelė problema, todėl jie tiki, kad griežtesnės sankcijos yra būtinos⁷⁶⁷. Manoma, kad vaikų išnaudotojai (pornografijos tikslais) turėtų ateityje sulaukti griežtesnių bausmių. Vis dėlto galima sutikti su B. Marshall nuomone, pagal kurią laisvės atėmimo bausmės trukmė turi būti tokia, per kurią būtų užtekinai laiko nusikaltėlių pataisyti (pagydyti). Visuomenės nuraminimas ar siekis kuo ilgiau izoliuoti nusikaltėlių neturėtų būti laikomi prioritetu⁷⁶⁸.

Tarp „naujoviškesnių“ priemonių, kurios padėtų kontroliuoti vaiko išnaudotojų daromas nusikalstamas veikas, literatūroje įvardijamos cheminės kastracijos bausmė⁷⁶⁹, nusikaltėlių registracija ar bausmė pasireiškianti tam tikru gydymo kursu⁷⁷⁰. Šios alternatyvios priemonės gana plačiai pradėtos taikyti JAV⁷⁷¹. Tai lėmė situacija, kad didžiajai daugumai seksualinių nusikaltėlių, kurie atliko bausmę JAV įkalinimo įstaigose, nebuvo taikomi jokie specifiniai elgesio su jais būdai, nukreipti į tokių nusikaltėlių seksualinių polinkių slopinimą⁷⁷². Pažymėtina, kad pagal Lietuvos baudžiamąjį įstatymą

⁷⁶⁶ Lieb R., Quinsey V., Berliner L. Sexual Predators and Social Policy. Crime and Justice. Vol. 44, 1998. P. 44; Finkelhor D. A Sourcebook of Child Sexual Abuse. Sage, Newbury Park, Calif, 1986.

⁷⁶⁷ Ibid. JAV Indijanos valstijoje 2006 m. vienam vaikų išnaudotojui buvo paskirta 100 metų laisvės atėmimo bausmė. Asmuo buvo nuteistas už pornografinės produkcijos, kurioje pavaizduoti vaikai, turėjimą ir platinimą (Longest sentence – 100 years given to child pornographer. Contact person: Susan W. Brooks. United States Attorney. U. S. Department of Justice. January 18, 2006. P. 1).

⁷⁶⁸ Sampson A. Acts of Abuse: sex offenders and the criminal justice system. Routledge, 1994. P. 47-48.

⁷⁶⁹ Teisininkas M. Filaras sako, jog ambulatorinio pedofilų gydymo negalima vadinti cheminiu kastravimu, nes šio gydymo tikslas – sumažinti lytinį potraukį.

⁷⁷⁰ Kaip vieną iš prevencinių priemonių P. Snow siūlo ir elektroninę tokių asmenų stebėseną (Snow P. Electronic Monitoring of Offenders. International Review of Law, Computers and Technology. Vol. 13, No. 3, 1999. P. 405-413).

⁷⁷¹ Kalifornijos valstija yra pirmoji, kuri įtraukė į savo Baudžiamąjį kodeksą privalomąją cheminę kastraciją (Cal. Penal Code. Paragraph 648 (West Supp. 1997)). Įstatymo projektas buvo pateiktas po to, kai nuteistas seksualinis nusikaltėlis Teksase pats pranešė, kad nori būti iškastruotas, nes jis išnaudojo daugiau nei 200 vaikų, ir jei nebus imtasi prevencinių priemonių, vėl tą patį darys, kai bus paleistas iš kalėjimo. Toks drąsus Kalifornijos žingsnis neliko nepastebėtas. Jis buvo pasmerktas kai kurių kritikų kaip žiauri, neįprasta ir keista bausmė. Tačiau teismai linkę sutikti su tokia bausme, teigdami, kad ji yra tinkama ir proporcinga sankcija nusikaltėliui (Punishing thoughts too close to reality: a new solution to protect children from pedophiles. P. 403).

⁷⁷² Byloje Doe v. City of Lafayette (JAV) teisėsaugos institucijos ėmėsi papildomų priemonių baudžiant seksualinius nusikaltėlius recidyvistus – vien tik už mintis padaryti nusikalstamą veiką prieš vaiką. Teismas patvirtino prevencinius veiksmus, kuriems pritarė vietiniai pareigūnai, – uždrausti nusikaltėliui lankytis visuose miesto parkuose ir mokyklose. Draudimas buvo priimtas po to, kai Doe terapinėje grupėje prisipažino apie tai, kad eidamas namo iš darbo, jis sustojo prie parko ir fantazavo apie vaikus, žaidžiančius ten. Doe tik galvojo apie nusikalstamos veikos darymą, tačiau tomis progomis niekada nepasinaudojo. Vis dėlto net ir aukštesnės instancijos teismas pripažino tokį

bausmės, kuri pasireikštų tam tikru gydymo kursu, įtvirtinimas būtų kiek problemiškas. Medicinos poveikio priemonių priverstinis taikymas numatytas tik BK 98 straipsnyje tam tikros kategorijos asmenims⁷⁷³. Tačiau šiuo atveju kalbame apie asmenį, kuris yra pakaltinamas, ir kuriam gydymą reikėtų taikyti kaip bausmės alternatyvą. Todėl norint nacionalinio baudžiamojo įstatymo kontekste numatyti gydymą kaip tam tikrą bausmę, reikėtų įvertinti ne tik bausmės institutą, bet ir atsižvelgti į baudžiamojo poveikio priemones, medicininės taisykles bei jų taikymo galimybes.

- **Cheminė ir (arba) chirurginė kastracija**

Kalbant apie cheminę ir (arba) chirurginę kastraciją iškyla pagrindinis klausimas: kieno teisės svarbesnės – nusikaltėlių ar aukų? Vienose šalyse kastracija, kaip lytinio potraukio slopinimo priemonė, jau buvo išbandyta (Kanada, kelios JAV valstijos, JK, Prancūzija, Danija⁷⁷⁴), kitose dar tik siūloma įteisinti cheminės kastracijos bausmę (Lietuva⁷⁷⁵, Latvija, Lenkija⁷⁷⁶, Italija, Malaizija, Naujoji Zelandija), trečiose ši priemonė sėkmingai

sprendimą kaip atitinkantį Konstituciją. Tokia sankcija laikoma teisėta atsižvelgiant į tai, kad buvo surinkta pakankamai įrodymų, pagrindžiančių šio pedofilo „recidyviškumą“. Tokios įstatymų leidybos ir teisminės kryptys baudžiant seksualinius nusikaltėlius apribojant jų judėjimą, mintis ir pan. rodo, kad pedofilų, tokių kaip Doe, negalima perauklėti. Kita šios istorijos pusė rodo, kad recidyvistinė pedofilų prigimtis reikalauja kiek kitokios elgesio formos su jais (Punishing thoughts too close to reality: a new solution to protect children from pedophiles. P. 394; *Craig L. A., Browne K. D., Stringer I., Beech A.* Sexual Recidivism: a review of static, dynamic and actuarial predictors. *Journal of Sexual Aggression*. Vol. 11, No. 1, 2005. P. 65-84).

⁷⁷³ Taikomos asmenims, teismo pripažintais nepakaltinamais ar ribotai pakaltinamais, taip pat asmenims, kuriems po nusikaltamos veikos padarymo ar bausmės paskyrimo sutriko psichika ir dėl to jie negali suvokti savo veiksmų esmės ar jų valdyti.

⁷⁷⁴ Pavyzdžiui, Danijoje, nors kurį laiką ir galiojo cheminės kastracijos bausmė, per metus vidutiniškai tik 10 nusikaltėlių pageidavo leidimo kastracijai. Vis dėlto šioje valstybėje prioritetas teikiamas ne tokio asmens nubaudimui, bet tikima, kad galima jį pataisyti (From Education Week [American Education's Newspaper of Record] April 11, 2007, Volume 26, Issue 32, p. 34. See <http://www.edweek.org/ew/articles/2007/04/11/32morrill.h26.html?qs=monopoly+and+no+child+left+behind>).

⁷⁷⁵ Lietuvoje irgi užregistruotas įstatymo pakeitimo projektas dėl minėtosios bausmės rūšies įtraukimo į baudžiamąjį įstatymą. 2009 m. spalio pabaigoje parlamentaro P. Gražulio pasiūlytos BK pataisos numato teismui galimybę įpareigoti už vaiko tvirkinimą ir kitus seksualinius nusikaltimus prieš vaiką nuteistus žmones vartoti medikamentus, slopinančius lytinį potraukį. 2009 m. lapkričio mėn. tokiam projektui po pateikimo pritarė 39 parlamentarai, prieš balsavo 3, susilaikė 15. Viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės „Spinter tyrimai“ atlikta apklausa rodo, kad trys ketvirtadaliai Lietuvos gyventojų pritarė pedofilų cheminei kastracijai. Tik kas dešimtas mano, kad tokios griežtos sankcijos nereikėtų.

⁷⁷⁶ Lenkijoje siūloma baudžiamąjį įstatymą papildyti nuostata, numatančia pedofilus teisti laisvės atėmimu ir priverstiniu ambulatoriniu gydymu – vadinamuoju cheminiu kastravimu hormoniniais preparatais, slopinančiais *libido*.

funkcionuoja ir šiandien. Būtent Čekijoje⁷⁷⁷ yra įteisinta chirurginė kastracija, kai nusikaltėlis savo noru su ja sutinka. Tačiau Europos Tarybos komitetas kovai su kankinimais tai pavadino „invazine, nepataisoma ir žalojančia operacija“⁷⁷⁸. LR Konstitucijoje taip pat suformuluotas draudimas žmogų kankinti, žaloti, žeminti jo orumą, žiauriai su juo elgtis, taip pat nustatyti tokias bausmes⁷⁷⁹. Ši konstitucinė nuostata būtų pažeista įteisinus chirurginę kastraciją⁷⁸⁰. A. Butala mano, kad chirurginė kastracija yra amorali, nes kastruotieji nebegali susilaukti palikuonių, be to, jis abejoja tokios priemonės veiksmingumu. Tyrimas, atliktas Danijoje septintajame dešimtmetyje, parodė, jog po chirurginės kastracijos recidyvų skaičius sumažėjo nuo 80 % iki 2,3 %, tačiau žmogaus teisių gynėjai šiuos duomenis laiko nepatikimais, o daugelis psichiatrų mano, kad seksualinių iškrypimų priežastys slypi psichikoje. Galima sutikti su nuomone, kad cheminė kastracija mažiau kenksminga nei chirurginė ir patikimesnė: pacientas privalo nuolat lankytis pas gydytoją, o jam nepasirodžius galima iškart apie tai pranešti teismui arba policijai. Todėl lytinio potraukio slopinimas specialiais vaistais galėtų tapti ir bausmės, ir prevencijos priemone. Vis dėlto reikia turėti omenyje tai, kad vaiko išnaudojimas pornografijai savo pavojingumu neprilygsta vaiko žaginimui ar seksualiniam prievartavimui. Nors vaiko pornografinėje medžiagoje dažnai

⁷⁷⁷ Pagal oficialią statistiką, nuo 2000 m. maždaug 300 žmonių Čekijoje buvo atlikta cheminė kastracija, o maždaug 50 chirurginiu būdu pašalintos genitalijos (*Dirgytė E.* Cheminė kastracija: ginklas prieš pedofilus ar žmogaus teisių pažeidimas? www.delfi.lt).

⁷⁷⁸ Chirurginė kastracija Čekijoje reguliuojama 1966 m. Žmonių sveikatos įstatymu. Chirurginės kastracijos taikymo sąlygos, atsižvelgiant į tai, kas tvirtina kastraciją, yra griežtai suformuluotos. Būtinios sąlygos yra šios: asmens prašymas, kad jis būtų kastruojamas; asmens konsultavimas, taip pat šalutinių reiškinių išaiškinimas; kastracija turi būti patvirtinta ekspertų tarybos, susidedančios iš teisininko ir mažiausiai dviejų gydytojų – šios srities specialistų, taip pat dar iš dviejų medikų, kurie gali būti nesusiję su medicinine intervencija; kastracija taikoma suaugusiam vyrui, kuris pavojingas visuomenei dėl medicinškai patvirtinto polinkio daryti lytinius nusikaltimus arba kuris kenčia nuo seksualinių deviacijų (*Liesis M., Dobrynina M.* Lytinius nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 2010. P. 25).

⁷⁷⁹ Konstitucijos 21 straipsnio 3 dalis // Valstybės žinios, 1992. Nr. 33-1014.

⁷⁸⁰ Be to, LR Konstitucinis Teismas, nagrinėdamas mirties bausmės atitikties Konstitucijai klausimą, yra pažymėjęs, kad kai susiduria du žiaurumo atvejai – nusikaltimo žiaurumas ir bausmės žiaurumas, vis dėlto reikia pripažinti, kad nusikaltimo žiaurumas savaime neatsveria mirties bausmės žiaurumo. Kita vertus, nuolatos kartojami žiaurumo aktai negali nedaryti įtakos visos visuomenės socialinei psichologinei būsenai, taip pat ir pakantumo nuolatiniams žiaurumui ugdymui (LR Konstitucinio Teismo 1998 m. gruodžio 9 d. nutarimas dėl LR BK 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties bausmės atitikimo LR Konstitucijai // Valstybės žinios, 1998. Nr. 109-3004).

gali būti užfiksuotas vaizdas su įsiskverbimu, galimi ir atvaizdai be paties lytinio akto atlikimo. Įvertinant tai, galima teigti, kad chirurginė kastracija vaiko pornografijos atveju būtų per daug drastiška priemonė⁷⁸¹. Cheminė kastracija atitiktų padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, tačiau galėtų būti taikoma tik esant tam tikroms aplinkybėms.

Žmogaus teisių stebėjimo instituto direktorius H. Mickevičius chirurginę kastraciją vertina kaip šiurkštų kišimąsi į asmens privatumą. Tačiau cheminė kastracija, pasak jo, kai kada galėtų būti pateisinama. „Reikia turėti prieš akis visą kontekstą – kam būtų taikoma, kokios pasekmės kiltų, įvertinti, ar ši priemonė proporcinga siekiamam tikslui, koks apskritai tas tikslas, ar yra medicininių įrodymų, kad cheminis kastravimas tikrai veiksminga priemonė“, – vardijo H. Mickevičius. Galima sutikti su šio specialisto nuomone, nes tais atvejais, kai, pavyzdžiui, asmuo yra vyresnio amžiaus, neturi šeimos ir neplanuoja jos turėti, pats sutinka dėl jam taikomos cheminės kastracijos, tokia bausmė būtų lengviau pagrįžiama.

Vis dėlto kai kurie mokslininkai nepritaria cheminės kastracijos bausmei. Pavyzdžiui, R. Wyre teigia, kad tai gali sukelti agresijos ir pykčio protrūkius, kurie gali išprovokuoti kitokių nusikaltimų darymą. Disertacijos autorius taip pat abejoja dėl keleto aspektų, susijusių su cheminės kastracijos bausme. Pagal BK 75 straipsnio 2 dalį teismas, atidėdamas bausmės vykdymą, gali įpareigoti gydytis nuo alkoholizmo, narkomanijos, toksikomanijos ar venerinės ligos, kai nuteistasis sutinka. Jei cheminė kastracija būtų suprantama kaip priverstinis gydymas, iš anksto nebūtų įmanoma nustatyti, kiek laiko teks vartoti atitinkamus medikamentus. BK leidžia taikyti reikiamas priemones, kol asmuo pasveiksta arba pagerėja jo psichinė būklė ir išnyksta pavojingumas. Būtų sunku įgyvendinti BK 98 straipsnio 6 dalies nuostatas, sprendžiant, ar

⁷⁸¹ Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą teigia, kad chirurginė kastracija nesuderinama su tarptautiniais standartais, t. y. fundamentaliomis žmogaus teisėmis. Tarptautinė lytinių nusikaltimų gydymo asociacija taip pat nepripažįsta chirurginės kastracijos kaip gydymo priemonės (*Liesis M., Dobrynina M.* Lytinius nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 2010. P. 25). Be to, kyla klausimas, kaip chirurginės kastracijos bausmę būtų galima pritaikyti moteriai? (*Koster K.* Child Abuse: opposing viewpoints. Greenhaven Press, Inc. 1994. P. 265).

asmeniui dar reikia tęsti pradėtą gydymą. Be to, reikėtų įvertinti ir tas pateisinamas priežastis, dėl kurių nuteistajam negalėtų būti skirta cheminė kastracija (alergija ar nepageidaujama sąveika su kitais vaistais). Negalima pamiršti ir to, kad tokios bausmės vykdymui nuteistojo sutikimas taip pat būtų būtinas. To reikalauja Lietuvos ratifikuota Žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija, teigianti, kad bet kokia intervencija sveikatos srityje būtų vykdoma išimtinai tik gavus laisvą ir aiškų asmens sutikimą (5 straipsnis)⁷⁸². Bet, net ir esant asmens sutikimui dėl cheminės kastracijos taikymo, jos skyrimo procese turėtų dalyvauti psichoanalizės specialistai, kurie galėtų rekomenduoti kokią pagalbą ir gydymą skirti, nes, akivaizdu, kad ne visi nusikaltimai padaromi dėl lytinio potraukio padidėjimo, kartais tokie nusikaltimai įvykdomi dėl psichikos sutrikimų ar užvaldžius nekontroliuojamam norui demonstruoti valdžią kito asmens atžvilgiu⁷⁸³.

Atkreiptinas dėmesys, kad asmuo, visiškai suvokiantis savo veiksmus ir galintis juos valdyti, padaręs lytinius nusikaltimus prieš vaikus, priverstinai negydomas, o jam skiriama bausmė. Jei asmeniui sunkiai sekasi kontroliuoti savo lytinį potraukį, jis gali kreiptis į specialistą dėl reikiamos pagalbos suteikimo. Pabrėžtina, kad cheminės kastracijos taikymas yra efektyviausias tiems vaikų pornografijai išnaudojantiems asmenims, kurie pripažįsta, kad padarė nusikaltimą dėl lytinio potraukio, kurio negalėjo kontroliuoti, ir nori gydytis cheminės kastracijos būdu⁷⁸⁴.

⁷⁸² Konvencija dėl žmogaus teisių ir orumo apsaugos biologijos ir medicinos taikymo srityje (žmogaus teisių ir biomedicinos konvencija) // Valstybės žinios, 2002. Nr. 97-4258.

⁷⁸³ Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą suformulavo reikalavimus, kurių turi laikytis valstybės, taikydamos cheminę kastraciją: cheminė kastracija gali būti taikoma tik asmeniui sutikus; asmuo turi būti informuotas apie cheminės kastracijos poveikį, nepageidaujamą šalutinį poveikį; asmuo gali bet kada atsisakyti, kad jam būtų taikoma cheminė kastracija; cheminę kastraciją galima taikyti tik tokiam asmeniui, kuris individualiai psichiatriškai ir mediciniškai ištiriamas; cheminė kastracija turi būti taikoma su kitais gydymo metodais – psichoterapija, kitomis konsultavimo formomis, kurios padėtų užkirsti kelią nusikaltimų recidyvui; cheminės kastracijos taikymas neturi būti sąlyga paleidžiant lytinius nusikaltimus padariusius asmenis į laisvę. Taigi Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą numato, kad cheminė kastracija paprastai gali būti taikoma tik asmeniui sutikus (*Liesis M., Dobrynina M.* Lytinius nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 2010. P. 26).

⁷⁸⁴ *Ibid.* P. 26-27.

Pažymėtina, kad, kalbant apie vaiko išnaudojimą pornografijai, būtina skirti tuos atvejus, kai nusikalsta pedofilai, nuo tų atvejų, kai nusikalsta kiti asmenys (ne pedofilai). Asmenys, padarę nusikaltimą prieš vaiką ir nesantys pedofilai, paprastai turi būti tik baudžiami. Pedofilijos atveju, viena vertus, už neteisėtus veiksmus, nukreiptus prieš vaiką, turi būti skiriama bausmė. Kita vertus, medicininio požiūriu, pedofilija turi būti gydoma, nes tai yra liga⁷⁸⁵.

Akivaizdu, kad seksualinių nusikaltimų problemos sprendimo būdas – cheminės kastracijos taikymas – vertinamas prieštaringai. Viena vertus, tai gali būti patikimiausias būdas kovoti su vaiko išnaudojimu pornografijai ir kitais seksualiniais nusikaltimais prieš vaiką, nes nei gresianti įkalinimo bausmė, nei psichoterapija ne visada padeda. Kita vertus, cheminę kastraciją galima ir kritikuoti. Visų pirma dėl to, kad ji gali nepateisinti vilčių, nes privalomas vaistų vartojimas dar neduoda garantijų, jog žmonės daugiau nenusikals. Be to, kastracija nesuderinama su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis. Ji pažeidžia konvencijas dėl žmogaus teisių bei dėl kankinimų ir nehumaniškų bausmių uždraudimo. Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, kad asmeniui, išnaudojusiam vaiką pornografijai, tikslingiau būtų taikyti ne kastracijos bausmę, bet įtraukti į nuteistųjų asmenų reabilitacijos programą⁷⁸⁶ ar taikyti kitą alternatyvią prevencinę priemonę.

- **Bausmė – gydymas?**

Pripažįstant, kad pedofilija ir kitoks nukrypęs seksualinis elgesys galėtų būti priskirtas prie biocheminių ar psichologinių sutrikimų, galima būtų pritarti ne tik cheminiam, bet ir psichologiniam poveikiui su nusikaltėliais, tiek jiems esant kalėjime, tiek juos nuteisus lygtinai. S. Fred, Berlin ir J. Hopkins teigia, kad kai seksualinio nusikaltėlio veiksmai pasireiškia cheminiu, hormoniniu ar

⁷⁸⁵ *Dembinskas A.* (mokslinis redaktorius). *Psichiatrija*. Vilnius, 2003. P. 255. Paminėtina, kad Lietuvos teismų praktikoje pedofilai nepripažįstami nepakaltinamais, nes, manoma, kad jie gali kontroliuoti savo seksualinį elgesį. Jie taip pat paprastai nepripažįstami ir ribotai pakaltinamais (Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-97-09).

⁷⁸⁶ JAV įvairių programų, susijusių su prevencinio bei resocializacinio elgesio variantais nusikaltusių asmenų atžvilgiu, skaičius viršija 1500.

genetiniu nesuderinamumu, tam tikras gydymo ir terapijos derinys gali sėkmingai užgesinti tam tikrus nusikaltėlio polinkius⁷⁸⁷.

Visiškai pagrįstai psichiatrijos specialistai kelia klausimą tiek dėl seksualinių nusikaltėlių apskritai, tiek dėl asmenų, išnaudojančių vaiką pornografijai, laikymo psichiniais ligoniais. Jei tokius asmenis bent iš dalies pripažintume ligoniais, apie bausmės klausimą apskritai būtų sunku kalbėti⁷⁸⁸. Prioritetas turėtų būti teikiamas tokių asmenų gydymui. Pastaruoju metu gana plačiai kalbama apie tai, jog, siekiant integruoti vaiko išnaudotojus į visuomenę, specialistai turi taikyti gydymo ir reabilitacijos principus⁷⁸⁹ tokių asmenų atžvilgiu, nubaudimas kaip toks, iš dalies lieka nuošalyje⁷⁹⁰. Socialinės reabilitacijos procese turėtų būti taikomos nuteistųjų poreikius atitinkančios psichologinės, socialinės ir medicininės priemonės, siekiant padėti atkurti jų socialinius gebėjimus, ryšius su šeima, bendruomene ir pan. Efektyvus socialinės reabilitacijos bei kitų pataisos priemonių taikymas turi padėti nuteistam asmeniui ateityje nenusikalsti. Kiekvienas žmogus, taip pat ir nusikaltėlis, yra asmenybė, turinti tam tikrų įgūdžių, charakterio akcentuacijų, delinkventinio elgesio nukrypimų, todėl socialinės reabilitacijos formos turi būti taikomos individualizuotai tam tikroje aplinkoje, nustatant, kokia socialinės reabilitacijos forma būtų veiksmingiausia kiekvienam nuteistajam⁷⁹¹. Pavyzdžiui, Kuiper apklausė 50 psichiatrų ir psichologų, dirbančių su prievartautojais. Apklausti specialistai nurodė, kad pastaraisiais metais labai

⁷⁸⁷ Mokslininkė Berlin yra suradusi medicininę injekciją moterims, kuri radikaliai sumažina vyriškų hormonų kiekį, taip eliminuodama seksualinius polinkius.

⁷⁸⁸ Lieb R., Quinsey V., Berliner L. Sexual Predators and Social Policy. Crime and Justice. Vol 44, 1998. P. 68.

⁷⁸⁹ Darbas su seksualinio nusikaltėlio atmetimo jausmu, nukrypusio seksualinio susijaudinimo mažinimas, sveiko seksualinio susijaudinimo skatinimas, empatijos nukentėjusiajam ugdymas, socialinių ir tarpasmeninių savybių tobulinimas, vertybių peržiūrėjimas, kognityvaus suvokimo nukrypimų išaiškinimas ir kt.

⁷⁹⁰ Karmaza E. Seksualinio prievartautojo psichologinė charakteristika. Vilnius, 2001. P. 13.

⁷⁹¹ LR bausmių vykdymo kodekso komentaras. Teisinės informacijos centras. Vilnius, 2004. P. 304.

išaugo nuteistųjų gydymo poreikis⁷⁹². Taip pat pastebėta, kad laisvės atėmimo įstaigos nėra pasirengusios darbui su tokiais asmenimis⁷⁹³.

Paminėtini ir įvairūs terapijos bei psichologinės pagalbos kursai. Moksliniai tyrimai rodo, kad grupinės programos pasiteisina labiau nei individualus darbas su nusikaltėliu. Pithers atliktų tyrimų duomenimis, tik 4 % nusikaltusių asmenų, kuriems buvo taikytos grupinės terapijos programos, pakartotinai nusikalto⁷⁹⁴. Kad grupinės terapijos kursai yra pakankamai efektyvi priemonė, pritarė ir R. Beckett, A. Beech, D. Fisher bei A. S. Fordham⁷⁹⁵. A. Fugler yra įsitikinusi, kad terapijos bei psichologiniai kursai teigiamai veikia tik ilgalaikius pedofilus (kurie išnaudojo 400 – 500 aukų). Be to, vienas iš pagrindinių trūkumų yra tas, kad specialistai nenoriai dirba su tokiais asmenimis, nes jaučia jiems panieką, pasibjaurėjimą⁷⁹⁶.

Disertacijos autorius, atlikdamas tyrimą su Belgijos ir Lietuvos NVO specialistais, taip pat domėjosi bausmės ir gydymo santykiu. Į klausimą, „kam turėtų būti teikiamas prioritetas esant vaiko išnaudojimo pornografijai atvejams“, vos 4 respondentai iš Belgijos atsakė, kad bausmei, 11 – kad gydymui, 12 teigė, kad reikia tiek bausmę, tiek gydymą taikyti kartu, o 13 respondentų teikė prioritetą kitoms priemonėms. Lyginant Lietuvos ir Belgijos NVO specialistų atsakymus, didesnių skirtumų nepastebėta: 5 respondentų teiktų prioritetą bausmei, 9 – gydymui, 5 mano, jog būtina bausmę taikyti kartu su konkrečiu gydymo kursu⁷⁹⁷ ir 11 siūlo kitas alternatyvias priemones (žiūrėti 1 priedo 14 grafinį vaizdą). Tarp tokių alternatyvių priemonių respondentai

⁷⁹² Paminėtina, kad, pavyzdžiui, 1989 m. D. Britanijos įkalinimo įstaigose buvo tik du terapijos centrai, kurie rūpinosi pedofilų gydymu (deja, vienas iš jų nefunkcionavo) (*Tate T. Child Pornography: an investigation. Methuen, London, 1990. P. 262*).

⁷⁹³ *Karmaza E. Seksualinio prievartautojo psichologinė charakteristika. Vilnius, 2001. P. 13.* Dauguma specialistų išreiškė nuomonę, kad jiems nemalonu dirbti su tokiais nusikaltėliais, tačiau beveik vieningai pritarė, kad tokie asmenys turi būti ne vien įkalinti, bet ir gydomi.

⁷⁹⁴ *Craissati J., McClurg G., Browne K. Characteristics of Perpetrators of Child Sexual Abuse Who Have Been Sexually Victimized as Children. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment. Vol. 14, 2002. P. 638.*

⁷⁹⁵ *Ibid. P. 639.*

⁷⁹⁶ *Renvoize J. Innocence Destroyed: a study of child sexual abuse. Routledge, 1993. P. 123.*

⁷⁹⁷ Seksualinių nusikaltėlių baudimą kartu ir gydant kaip „vieno paketo priemonę“ nagrinėjo nemažai mokslininkų (*Martvers A., Ashenden S., Salter A., Seto M.* ir kt.). M. Seto labiau palaikė gydymą, o A. Salter teigė, kad būtina ir bausti, ir gydyti (seksualinius nusikaltėlius ji skirstė į keturias grupes: vaiko išnaudotojai, prievartautojai, sadistai ir psichopatai).

išskyrė: vaiko ir jo šeimos narių konsultavimą, informacinę sklaidą, vaikų mokymą, kaip patiems apsiginti nuo išnaudojimo atveju, kelio užkirtimą pornografinio pobūdžio medžiagos prieinamumui ir pan. Akivaizdu, kad didžioji dauguma tyrime dalyvavusių respondentų mano, jog ne bausmė ar gydymas turėtų būti laikomi svarbiausiomis priemonėmis, bet tam tikroms prevencijos alternatyvoms turi būti teikiamas prioritetas, t. y. reikia galvoti apie kelio užkirtimą tokių nusikaltimų skaičiaus didėjimui, o ne apie tai, kaip bausti nusikaltusius asmenis⁷⁹⁸.

Akivaizdu, kad vien tik baudimas asmens, kuris išnaudoja vaiką pornografijai, gali būti neveiksmingas. Tiek psichologinės, tiek psichiatrinės pagalbos suteikimas gali būti labai svarbus siekiant tikslo, kad ateityje tokie asmenys nenusikalstų. Todėl teigtina, kad ateityje daugiausia dėmesio reikėtų skirti bausmei kartu taikant tam tikrą gydymo kursą, t. y. bausmę ir gydymą vertinti kaip vieną bausmės „paketą“, taikomą tiek asmenims, kurie išnaudoja vaiką pornografijai, tiek seksualiniams nusikaltėliams apskritai. Be to, itin svarbu įvertinti daugelį aplinkybių ir jų tarpusavio sąveiką skiriant bausmę. Vaiko išnaudojimas pornografijai kiekvienu atveju gali būti labai skirtingas ir nulemtas visiškai skirtingų priežasčių, todėl bausmės individualizavimo aspektas šiuo atveju itin aktualus.

- **Seksualinius nusikaltimus vaikui padariusių asmenų registras**

1947 m. Kalifornija pirmoji iš JAV valstijų pradėjo registruoti lytinius nusikaltimus padariusius asmenis. Šiandien tokių asmenų registrai paplitę

⁷⁹⁸ Nepaisant to, kad kai kurie specialistai, dalyvavę tyrime su Belgijos ir Lietuvos NVO, teigia netikintys, kad yra kokia nors efektyvi prevencinė priemonė, kuri padėtų mažinti vaiko išnaudojimo pornografijai atvejų skaičių. Dauguma respondentų pateikė įvairių pasiūlymų, kuriuos įgyvendinus būtų galima tikėtis konkrečių teigiamų rezultatų. Lietuviai daugiausia akcentavo visuomenės elgesio, vertybinių normų rehabilitavimą, visuomenės gyvenimo sklaidos prioritetų nustatymą, tokių bendrųjų visuomeninių vertybių, kaip dora, švietimas ir moralė, propagavimą ir nepakantumo nusikaltėlio atžvilgiu visuomenėje formavimą. Belgijos NVO specialistai siūlo kiek konkretesnes priemones. Tarp jų – sankcijų internetinių paslaugų teikėjams griežtinimą (taip pat siūloma mažinti pornografijos naudojimo internete mastą), edukacines pastangas nusikaltėlius įtikinti, kad tai, ką jie daro, yra amoralu ir baudžiamuoju įstatymu uždrausta nusikalstama veika, akcentuojamas visuomenės informavimo priemonių vaidmuo informuojant visuomenę apie vaiko pornografijos egzistavimą, nusikaltėlių identifikavimas ir jų elgesio pasmerkimas visuomenėje paviešinant, vengimas nebaudžiamumo idėjos egzistavimo, pabrėžiama, kad vaikai turi gyventi ten, kur yra užtikrinamos jų teisės. Tarp veiksmingų priemonių minimas ir pastovumo įstatymų leidyboje užtikrinimas, skurdo mažinimas bei įsitikinimas, kad rizika būti išaiškintam ir nubaustam turėtų būti didesnė.

daugiau nei pusėje JAV valstijų⁷⁹⁹. Panaši praktika yra diegiama ir Kanadoje bei Australijoje⁸⁰⁰. Kanados įstatymai neseniai buvo pakeisti ta kryptimi, kad leidžia vykdyti ilgalaikę pavojingų nusikaltėlių, tarp jų ir seksualinių nusikaltėlių, priežiūrą ir stebėseną⁸⁰¹. Seksualinių nusikaltėlių registravimo sistema veikia ir kai kuriose Europos šalyse – Švedijoje, Vokietijoje, Belgijoje, Šveicarijoje, Portugalijoje, Norvegijoje, JK ir kt.⁸⁰². Visi nuteisti seksualiniai nusikaltėliai turi būti registruojami policijos įstaigose⁸⁰³, o toks registravimas padeda teisėsaugos institucijoms tiriant naujus nusikaltimus⁸⁰⁴. Daugelis valstijų netgi turi įstatymus, leidžiančius piliečiams gauti informaciją apie seksualinius nusikaltėlius, gyvenančius jų bendruomenėje, internete jie gali pamatyti tokių nusikaltėlių nuotraukas, sužinoti, kur yra jų gyvenamosios vietos, taip pat anksčiau padarytų nusikaltimų aplinkybes⁸⁰⁵. Tokia praktikoje taikoma priemonė gali būti paaiškinama tuo, kad kalėjime nebūna pasiekti bausmės tikslai, kurie sustabdytų vaikų išnaudotojų panašų elgesį ateityje. Todėl žmonėms suteikiama galimybė bandyti apsaugoti nuo tokių nusikaltėlių patiemis, nes dažniausia bausmę įkalinimo įstaigoje atlikusio vaiko išnaudotojo polinkiai lieka nepakitę⁸⁰⁶. Visuomenė informuojama apie tokius nusikaltėlius ne vien tik JAV. ES 1998 m. taip pat buvo iškelta idėja dėl bendro

⁷⁹⁹ Paminėtina, kad JAV, kur lytinius nusikaltimus padariusių asmenų registrai yra populiarūs, registruojami ne tik lytinius nusikaltimus prieš vaikus padarę asmenys, bet ir visi kiti lytinius nusikaltimus padarę asmenys.

⁸⁰⁰ Mercado C. C., Ogloff J. R. P. Risk and the Preventive Detention of Sex Offenders in Australia and the United States. *International Journal of Law and Psychiatry*. Vol. 30, 2007. 49-59.

⁸⁰¹ Lieb R., Quinsey V., Berliner L. Sexual Predators and Social Policy. *Crime and Justice*. Vol 44, 1998. P. 45.

⁸⁰² CUPISCO yra Europoje vykdomas projektas, kurio pagrindinė idėja – asmeninės informacijos apie seksualinius nusikaltėlius rinkimas (*Thomas T. The CUPISCO Project – Protecting Children across Europe. Social Work in Europe*. Vol. 5, No. 3. P. 58).

⁸⁰³ Vien tik JAV yra arti pusės milijono užregistruotų seksualinių nusikaltėlių (*Hebenton B., Thomas T. Capacity Building against Transnational Crime: European Measures to Combat Sexual Offenders. European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Vol. 7/2, 1999. P. 156).

⁸⁰⁴ Stalans L. J., Rebecca J., Seng M., Lavery T. Probation Officers' and Judges' Discretionary Sanctioning Decisions about Sex Offenders: differences between specialized and standard probation units. *Criminal Justice Review*. Volume 29, Number 1, 2004. P. 23.

⁸⁰⁵ *Ibid.*

⁸⁰⁶ Dar 1902 m. Norvegijos baudžiamajame kodekse buvo numatytos dvi specialios priemonės tokiems pavojingiems nusikaltėliams: priemonė, prailginanti kalnimo terminus, kad nusikaltėlis neišeitų iš kalėjimo pirma laiko (*etterforvaring*), ir speciali priemonė „anomaliems“ nusikaltėliams, reikalaujanti specialaus elgesio ir saugumo priemonių. Švedijos BK tokiems nusikaltėliams numatyta internavimo priemonė, t. y. institucinis izoliavimas nuo 1 iki 12 metų (*internering*) (*Lieb R., Quinsey V., Berliner L. Sexual Predators and Social Policy. Crime and Justice*. Vol. 44, 1998. P. 84).

europinio pedofilų registravimo tinklo sukūrimo ir kad tokį tinklą turėtų dar ir kiekviena valstybė narė savo viduje⁸⁰⁷. Vis dėlto bendro registravimo sistema dar nėra įgyvendinta.

Nepaisant to, kad toks asmenų, išnaudojusių vaiką pornografijai, registravimas galėtų būti vertinamas kaip teigiamas postūmis vaiko išnaudojimo pornografijai užkardymo procese, paminėtini ir neigiami šio instituto aspektai. Pirmiausia, kaip pabrėžia Teisės instituto mokslininkai, viešas asmens paskelbimas registre reikštų tam tikrus apribojimus, kartu apsunkintų teisto asmens reintegraciją į visuomenę. Viešas registras gali sukelti ir tokių neigiamų padarinių, kaip asmenų nuolatinis užpuldinėjimas, užgauliojimas visuomenėje, o tai būtų didelis kriminogeninis veiksnys ir paskata tokiam asmeniui vėl nusikalsti⁸⁰⁸. Be to, tokių asmenų registras laikomas tam tikra moraline bausme, kuri pakenkia asmens reputacijai visuomenėje⁸⁰⁹.

Dabar Lietuvoje egzistuoja bendras įtariamųjų, kaltinamųjų ir teistų asmenų žinybinis registras, tvarkomas Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos⁸¹⁰. Šiame registre laikomi duomenys apie asmenis nuo ikiteisminio tyrimo pradžios iki teistumo išnykimo. Tokių asmens duomenų tvarkymo tikslas – nusikalstamų veikų prevencija, tyrimas, teisminis nagrinėjimas, teismo sprendimų vykdymas, kitų teisėsaugos funkcijų vykdymas, taip pat teisių ir pareigų valstybės tarnybos ar darbo teisės srityje įgyvendinimas įstatymų nustatytais atvejais. Viena vertus, atsižvelgiant į šio registro nuostatų 13 punktą (registro duomenims tvarkyti naudojami klasifikatoriai) arba II bei IV skyriuose nurodomus duomenis, pagal kuriuos kaupiama informacija, akivaizdu, kad informacija apie asmenis, išnaudojančius

⁸⁰⁷ *Hebenton B., Thomas T.* Capacity Building against Transnational Crime: European Measures to Combat Sexual Offenders. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Vol. 7/2, 1999. P. 158). Kad reikia bendros duomenų bazės ieškomiems nusikaltėliams registruoti (bendrajai prasme, turint omenyje ne vien tik seksualinius nusikaltėlius), buvo iškelta ir ET rekomendacijoje Nr. R (2000) 11.

⁸⁰⁸ *Liesis M., Dobrynina M.* Lytinis nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita. Teisės institutas. Vilnius, 2010. P. 34-35.

⁸⁰⁹ *Pradel J.* Lyginamoji baudžiamoji teisė. Vilnius: Eugrimas, 2001. P. 584.

⁸¹⁰ LR vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl įtariamų, kaltinamų ir teistų asmenų žinybinio registro įsteigimo bei jo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005. Nr. 112 – 4114.

vaikus pornografijai, arba informacija apie seksualinius nusikaltėlius tam tikra prasme kaupiama šiame registre (apie tai galime spręsti iš tokių duomenų kaip BK straipsnis, numatantis nusikalstamą veiką, dėl kurios iškelta baudžiamoji byla, ar nusikalstamų veikų grupės (BK specialiosios dalies skyrių pavadinimai) ir pan.). Vis dėlto įtariamųjų, kaltinamųjų ir teistų asmenų žinybinio registro nuostatų 61 punkte imperatyviai nurodoma, kad registro duomenys yra viešai neskelbiami. Norint įkurti registrą asmenims, išnaudojusiems vaiką pornografijai, taip pat reikėtų įvertinti tokio proceso atitiktį LR asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymui⁸¹¹. Šio įstatymo tikslas – ginti žmogaus privataus gyvenimo neliečiamumo teisę, tvarkyti asmens duomenis. Pažymėtina, kad informacija apie asmens teistumą pagal minėtąjį įstatymą priskirtina ypatingų asmens duomenų kategorijai⁸¹². Įstatyme įtvirtinta nuostata, kad asmens duomenys gali būti tvarkomi, jeigu juos tvarkyti reikia dėl teisėto intereso, kurio siekia duomenų valdytojas arba trečiasis asmuo, kuriam teikiami asmens duomenys, ir jei duomenų subjekto interesai nėra svarbesni (5 straipsnis, 1 dalis, 6 punktas). Be to, to paties straipsnio 2 dalyje įtvirtintas draudimas tvarkyti ypatingus asmens duomenis, išskyrus atvejus, kai įstatymų nustatytais atvejais būtina užkirsti kelią nusikalstamoms ar kitoms neteisėtoms veikoms arba būtina jas tirti (2 dalis, 6 punktas)⁸¹³. Atsižvelgiant į tai galima teigti, kad registro, kuriame būtų kaupiami duomenys apie vaiką išnaudojusius pornografijai asmenis ar apie seksualinius nusikaltėlius apskritai įsteigimas formaliai atitiktų Asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme keliamus reikalavimus (kiek tai susiję su asmens duomenų saugojimo

⁸¹¹ LR asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996. Nr. I – 1374.

⁸¹² LR asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 2 straipsnio 8 dalis: Ypatingi asmens duomenys – duomenys, susiję su fizinio asmens rasine ar etnine kilme, politiniais, religiniais, filosofiniais ar kitais įsitikinimais, naryste profesinėse sąjungose, sveikata, lytiniu gyvenimu, taip pat informacija apie asmens teistumą.

⁸¹³ Asmens duomenis, susijusius su asmens teistumu, nusikalstamomis veikomis ar saugumo priemonėmis, vykdant nusikalstamų veikų prevenciją, tyrimą, taip pat kitais įstatymų nustatytais atvejais įstatymų nustatyta tvarka gali tvarkyti tik valstybės institucija ar įstaiga. Kiti fiziniai ar juridiniai asmenys tokius duomenis gali tvarkyti įstatymų nustatytais atvejais, kai yra tinkamai įgyvendintos įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytos priemonės duomenų subjekto teisėtiems interesams apsaugoti. Išsamūs duomenys apie asmenų teistumą gali būti tvarkomi tik Valstybės registrų įstatymo nustatyta tvarka (5 straipsnio 4 dalis).

teisėtumu), nes pagrindinis tokio registro tikslas būtų kaupti informaciją prevencijos tikslais ir siekiant užkirsti kelią panašių nusikalstamų veikų darymui ateityje.

Amerikiečiai Smith, Hillenbrand ir Goretsky siūlė dar intensyvesnę, labiau specializuotą vaikų išnaudotojų priežiūrą⁸¹⁴. Jie suformulavo specializuotą probacijos modelį, kuris gavo tam tikros „varžymo politikos metodo“ vardą (*containment approach*). Šis modelis akcentavo komandinį veiklos požiūrį tarp probacijos pareigūnų ir asmenų, konkrečiai užsiimančių tokia priežiūra. Apie asmenis, kuriems taikoma tokia probacijos forma, renkama ne tik daugiau duomenų, kurie kaupiami specialiame registre, tikrinama jų veikla namuose, bet draudžiama turėti bet kokį kontaktą su pornografija apskritai, taip pat ribojami lankymaisi konkrečiuose internetiniuose puslapiuose, draudžiama skambinti sekso telefonais, būti tokiose vietovėse, kur nuolat būna vaikų, ir pan. Tyrimai, atlikti JAV, rodo, kad toks probacijos taikymas seksualiniams nusikaltėliams pasiteisino. Iš 82 nusikaltėlių, kurie buvo naudoję nesmurtinę seksualinę prievartą, net 96,3 % probacijos laikotarpiu nepadarė jokie pažeidimo (1993 m. duomenys) ir tik 2,4 % probacijos metu asmenų padarė naujus nusikaltimus⁸¹⁵. Tačiau iš tų asmenų, kurie buvo nuteisti už smurtinius seksualinius nusikaltimus, ir kuriems buvo pritaikyta probacija, vos daugiau nei pusė (52,8 %) nepadarė naujų pažeidimų⁸¹⁶. Toks pavyzdys rodo, kad probacijos taikymas asmenims, nuteistiems už nesmurtinius seksualinius nusikaltimus, duoda daugiau teigiamų rezultatų negu jų laikymas įkalinimo įstaigoje visą bausmės laikotarpį. Vaiko išnaudojimas pornografijai būtent ir yra priskiriamas prie nesmurtinių seksualinių nusikalstamų veikų.

Apibendrinant galima teigti, kad asmenų, išnaudojusių vaiką pornografijai, registras vertinamas dvejopai. Šalia to, kad teisėsaugos

⁸¹⁴ *Stalans L. J., Rebecca J., Seng M., Lavery T.* Probation Officers' and Judges' Discretionary Sanctioning Decisions about Sex Offenders: Differences between specialized and Standard Probation Units. *Criminal Justice Review*. Volume 29, Number 1, 2004. P. 24.

⁸¹⁵ *Ibid.* P. 29.

⁸¹⁶ *Ibid.*

institucijoms tokių registų egzistavimas padėtų tirti nusikaltimus, gyventojams būtų suteikta galimybė patiems saugotis nuo asmenų, išnaudojančių vaikus, pastebėtini ir neigiami šio instituto momentai. Pirma, diskusijų gali kelti žmogaus teisių ribojimo klausimai. Antra, vieša informacija registre gali būti traktuojama kaip prielaida antrinei asmens stigmatizacijai. Dvejopai tokie registrai vertinami ir pagal informaciją, kuri juose kaupiama, – registrai, kuriuose kaupiama informacija apie visus asmenis, padariusius nusikalstamas veikas, kuriomis buvo pažeistas vaiko seksualinis neliečiamumas, ir tik tie registrai, kuriuose renkami duomenys apie sunkius ir labai sunkius nusikaltimus padariusius asmenis.

Preveninės priemonės vaiko išnaudojimui pornografijai internete.

Pastaruju metu itin suaktyvėjo diskusijos dėl prevencinių priemonių kūrimo kovai su vaiko išnaudojimu pornografijai internete. Į šią veiklą įsitraukia ne tik valdžios institucijos, įvairios organizacijos, bet ir patys internetinių paslaugų teikėjai. Naujausias tokio bendradarbiavimo rezultatas – Saugesnio interneto programa, skirta atkreipti visuomenės dėmesį į nelegalią ir žalingą informaciją internete, susijusią su tokiais Lietuvos įstatymų numatytais pažeidimais, kaip pornografija, pedofilija, rasizmas, ksenofobija ir pan. Ypač daug dėmesio skiriama vaikams ir paaugliams apsaugoti nuo žalingo interneto turinio⁸¹⁷. Pagrindiniai šios programos uždaviniai: visuomenės švietimas saugaus interneto klausimais ir „karštosios linijos“ eksploatavimas. Šiuo metu 31-oje pasaulio šalyje veikia 35 „karštosios linijos“, kurias jungia INHOPE asociacija. Lietuvos „karštoji linija“ buvo priimta į INHOPE 2008 m. gegužės 28 – 29 d. Dubline vykusioje šios asociacijos Generalinėje asamblėjoje. Pagrindinė „karštosios linijos“ idėja yra ta, kad interneto svetainėje paspaudus atitinkamą nuorodą galima bet kada pranešti apie pastebėtą neteisėtą ar žalingą informaciją internete, kuri bus patikrinama ir perduodama atitinkamoms

⁸¹⁷ Ši Europos Komisijos informacinės visuomenės direktorato programa nuo 1999 m. vykdoma visose ES šalyse. 2005 m. Lietuvoje ją pradėjo bendrovė „Bitė Lietuva“, Švietimo ir mokslo ministerija bei Socialinių ir psichologinių paslaugų centras // www.draugiskasinternetas.lt.

institucijoms⁸¹⁸. „Karštoji linija“ turi būti paremta trimis pamatiniais principais: *available* – turi būti atvira visuomenei, *reliable* – turi būti patikima, *transparent* – turi būti aišku, kas daroma, kam ir kaip. Pranešėjas gali pasirinkti, ar išlikti anoniminiu. Tačiau praktikoje pranešimai dėl pastebėtos vaiko pornografijos gali būti problemiški. Minėta, kad daugelis valstybių vaiko pornografijos žiūrėjimą yra kriminalizavę. Jeigu asmuo praneša apie pastebėtą vaiko pornografijos atvaizdą, vadinasi, kad jis pats jį matė (t. y. žiūrėjo). Vertinant tokią situaciją formaliai, toks asmuo pats padarė nusikalstamą veiką (jis žiūrėjo (stebėjo) vaiko pornografijos atvaizdus). Vis dėlto, manytina, kad tokie atvejai neturėtų būti baudžiami įvertinus tokio pranešimo tikslus ir tai, kaip asmuo tokią informaciją aptiko (netyčia, netikėtai, visai to neplanavęs)⁸¹⁹. Dauguma „karštųjų linijų“ specialistų mano, kad vaiko pornografijos internete žiūrėjimo tikslus galima suskirstyti į dvi grupes: 1) parsisiųsti bei platinti vaiko pornografijos vaizdus ir 2) užmegzti santykius su vaiku turint ketinimų seksualiai jį išnaudoti tiek virtualiai, tiek realiai (vaiko viliojimas).

Pagrindinės prevencinės priemonės, kurias internetinių paslaugų teikėjai siūlo dažniausiai⁸²⁰:

- Klientų (nuolatinių užsakovų) filtravimo programinė įranga. Tai reiškia tam tikros programinės įrangos kompiuteryje įdiegimą, kuri riboja asmens prisijungimą prie nepageidaujamo pobūdžio informacijos. Didžiausias šios prevencinės priemonės trūkumas yra tas, kad jam įgyvendinti reikalingas žmogiškojo faktoriaus įsiterpimas (nepageidaujamo puslapių, žodžių sąrašo sudarymas ir pan.). Kartais tai gali apriboti prisijungimą prie asmeninio

⁸¹⁸ Per dvejus „karštosios linijos“ darbo metus Lietuvoje buvo ištirti 964 pranešimai apie neteisėtą arba žalingą turinį: 21 pranešimo atveju turinys pripažintas potencialiai neteisėtu, pranešimai buvo persiųsti Policijos departamentui; 45 pranešimai persiųsti Žurnalistų etikos inspektoriatui tarnybai; 15 pranešimų persiųsti kitų INHOPE valstybių „karštosioms linijoms“; 9 pranešimai persiųsti atitinkamiems internetinių paslaugų teikėjams („Saugėnis internetas LT“. Galutinė viešoji ataskaita 2007 – 2009. P. 20).

⁸¹⁹ Astrom P. E. Child Pornography on the Internet: beyond all tolerance. A grooming problem demanding new countries – measures. Save the Children. Sweden, 2004. P. 26.

⁸²⁰ Term of Reference on Child Pornography on the Internet for the Advisory Council of Jurists. Asia Pacific Forum of National Human Rights Institutions. Background Paper, 2002. P. 8.

pobūdžio informacijos⁸²¹. Nevyriausybinių organizacijos šią prevencinę priemonę vertina tik kaip iliuziją, o ne kaip problemos sprendimo būdą⁸²². 1998 m. duomenimis, pasaulyje buvo daugiau nei 300 mln. internetinių portalų. Skaičiuojama, kad jų yra sukuriama daugiau nei 40 tūkst. per dieną. Įvertinus šiuos skaičius, abejotina, ar tokia filtravimo įranga galėtų efektyviai funkcionuoti⁸²³, nes šių prevencinių priemonių efektyvumas nėra įrodytas.

- IPT tiekama serverių filtravimo programinė įranga. Naudotojas gali reikalauti iš internetinių paslaugų teikėjo kokio pobūdžio informaciją filtruoti ar blokuoti⁸²⁴. Dėl šios priežasties (atsižvelgiant į tai, ką konkretus IPT siūlo) jis gali pasirinkti, kurio teikėjo paslaugomis naudotis. Bet jei naudotojas prisijungia prie užsienio IPT, tuomet Lietuvos IPT taikomos prevencinės priemonės tampa itin problemiškomis⁸²⁵. 1997 m. Europos IPT įkūrė asociaciją (*Euroolspa*), kuri rūpinasi neteisėto turinio medžiagos pašalinimu iš virtualios erdvės⁸²⁶. Be to, interneto kompanijos „Google“ kompiuterių specialistai sukūrė programą, padėsiančią susekti vaikų pornografijos „ryklius“ ir ieškoti bet kokios medžiagos su išnaudojamais vaikais internete. Programą „Google“

⁸²¹ Žinomiausias iš nelabai pasisekusių filtravimo bandymų buvo vienos amerikiečių paslaugų tarnybos (AOL), teikiančios interneto prieigos paslaugas, iniciatyva blokuoti pornografinius puslapius. Ši kompanija nusprendė vartoti žodį „krūtinė, krūtis“ kaip kriterijų, pagal kurį filtruojami pornografiniai puslapiai. Taip buvo užblokuota daugelis teisėtų puslapių, kurių turinys buvo nuo informacijos apie krūtines vėžį iki receptų, kaip paruošti patiekalą su vištos krūtinėle. Po kiek laiko šis žodis buvo išimtas iš blokuojamųjų žodžių sąrašo.

⁸²² Realesnė priemonė kovoti su šia problema yra paprasčiausias visuomenės švietimas, informacijos apie naujausias technologijas sklaida (Geweld tegen kinderen. Kinderrechtenforum. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw. Nr. 3, 2006. P. 153).

⁸²³ JAV buvo priimtas Vaiko apsaugos internete įstatymas, kuriame numatytas reikalavimas viešosioms bibliotekoms filtruoti medžiagą, kuri yra žalinga nepilnamečiams. Deja, nėra informacijos dėl šio įstatymo praktinio efektyvumo (*Gibson P. Ch. More Dirty Looks: gender, pornography and power. London: British Film Institute, 2004. P. 71-85*).

⁸²⁴ Jungtinės Karalystės pateiktais duomenimis (2004 m.), per dieną paprastai blokuojama daugiau nei dvidešimt tūkstančių bandymų prisijungti prie vaiko pornografijos puslapio internete. Norvegijos įstaigos teigia, kad skaičiai panašūs – nuo penkiolikos iki aštuoniolikos tūkstančių blokuotų bandymų prisijungti (*Quayle E., Loof L., Palmer T. Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A Contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008*).

⁸²⁵ Singapūras turi tik tris internetinių paslaugų teikėjus. Tai lemia dideles galimybes kontroliuojant kiekvieno iš jų „zonoje“ skelbiamos informacijos pobūdį.

⁸²⁶ Pavyzdžiui, JK policija pateikia internetinių paslaugų tiekėjams sąrašą tų internetinių forumų, kuriuose yra paskelbta nešvanki medžiaga, ir įspėja, kad už tokios medžiagos nepašalinimą galima būti patrauktam teisinėn atsakomybėn. 1996 m. iSTAR, didžiausia Kanados internetinių paslaugų teikėja, savanoriškai pašalino 35 internetinius forumus iš savo paslaugų sąrašo (*Child Sexual Exploitation and the Internet: a report prepared by the Canadian Resource Centre for Victims of Crime. October, 2000. P. 10*).

sukūrė Tarptautiniam dingusių ir išnaudojamų vaikų centrui. Ji skirta blokuoti nukopijuotos vaizdo medžiagos demonstravimą interneto svetainėje „YouTube“. Ši programa atpažins ir rūšiuos failus apie seksualinį vaikų išnaudojimą⁸²⁷.

- Turinio žymėjimas (etiketė). Tai dar kitaip vadinamos rotacijos schemos. Dažniausiai pasitaikantis pavyzdys – paprastoji amžiaus rotacijos sistema, kuri yra naudojama filmuose. Būtent naudoti šią sistemą, kai tam tikra informacija yra rūšiuojama pagal tai, kam ją galima žiūrėti (remiantis amžiaus kriterijumi), rekomenduoja ir interneto specialistai.

Analizuojant šią prevencinę priemonę, paminėtina problematiška situacija Lietuvoje, kuri kyla dėl dviejų tarnybų – Filmų indeksavimo komisijos ir Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos – tam tikro funkcijų dubliavimosi. Pagrindinis Filmų indeksavimo komisijos darbas – sudaryti prielaidas, kad visuose šalies kino teatruose, kino salėse ir videosalėse rodomi filmai būtų indeksuojami pagal žiūrovų amžiaus cenzą⁸²⁸. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, vadovaudamasi ekspertų išvadomis, priskiria spaudos leidinius, audiovizualinius kūrinius, radijo ir televizijos programas ar laidas, visuomenės informacines priemones ir (ar) jų turinį erotinio, pornografinio ir (ar) smurtinio pobūdžio kategorijoms⁸²⁹. Tokio funkcijų dubliavimosi ir skirtingo požiūrio pavyzdys yra filmo „Shortbus“ vertinimas. Pasak žurnalistų etikos inspektoriaus tarnybos, šis filmas priskirtinas pornografinio pobūdžio informacijai. Tačiau Filmų indeksavimo komisija nesuteikė šiam filmui indekso „S“, todėl kino teatruose jį galėjo matyti ir vaikai.

⁸²⁷ „Google“ atstovų teigimu, kompanija susivienijo su Centro technologijų koalicija prieš vaikų pornografiją, kad pristabdytų vaikų išnaudojimą internetu ir nelegalią prekybą vaikų pornografija (www.delfi.lt: „Google“ medžios pedofilus internete“ (2008 m. balandžio 15 d.).

⁸²⁸ Įvertinus žiūrovų amžių, filmams suteikiami atitinkami indeksai: „A“ – filmai, skirti įvairaus amžiaus žiūrovams, „N-7“ – skirti vaikams nuo 7 m., „T“ – filmai, kuriuos vaikai iki 16 m. turėtų žiūrėti su tėvais, „N-16“ – skirti žiūrovams nuo 16 m., „S“ – skirti asmenims nuo 18 m. Filmų indeksavimo komisiją sudaro devyni ekspertai, kurie yra atskaitingi Kultūros ministerijai.

⁸²⁹ <http://www3.lrs.lt/pls/inter/zetika>.

- Techninės įrangos apribojimai. Šie apribojimai taikomi tuomet, kai tam tikra TV laida yra transliuojama internete. Jei tam tikri apribojimai nustatomi televizijoje, adekvačiai jie turėtų būti taikomi ir internete.

- Elgesio kodeksai. Išskiriami trys būdai, kuriais tokie kodeksai gali teigiamai veikti: jie gali jungti visus IPT šalyje, jie gali jungti tam tikrus IPT šalyje, galiausiai jie gali jungti IPT, veikiančius keliose šalyse⁸³⁰. Jie gali būti labai lengvai keičiami atsižvelgiant į naujausias technologijas. Kadangi į tokių kodeksų kūrimą IPT būna įtraukti žymiai aktyviau nei įstatymų leidėjai, tikėtina, kad jų įgyvendinimas praktikoje būtų žymiai efektyvesnis. Toks elgesio kodeksas, pavyzdžiui, veikia Australijoje nuo 1997 m., kuris buvo priimtas remiantis Telekomunikacijų įstatymu⁸³¹.

ES priimtame dokumente *Action Plan on promoting safe use of the Internet* nurodomi trys pagrindiniai prevencijos būdai: „karštųjų linijų“ įdiegimas, filtravimo ir reitingavimo sistemos bei žinojimo skatinimas visuomenėje⁸³² (taikoma interneto naudotojams)⁸³³. Šalia išvardytų priemonių atskiras dėmesys turėtų būti skiriamas ir edukacinėms priemonėms bei specialistų kvalifikacijos kėlimui.

Apibendrinant vaiko išnaudojimo pornografijai internete prevencines priemones, akivaizdu, kad vienos jų praktikoje nepasiteisina, o kitos duoda konkrečių teigiamų rezultatų. Tokios prevencinės priemonės, kaip klientų filtravimo programinė įranga, IPT teikiama serverių filtravimo programinė įranga, turinio žymėjimas ar elgesio kodeksai kovojant su vaiko išnaudojimu pornografijai, stokoja didesnio efektyvumo. „Karštųjų linijų“ diegimas ir žinojimo apie problemą skatinimas visuomenėje vertintini pozityviai, nes

⁸³⁰ Position Paper: regarding online images of sexual abuse and other internet – related sexual exploitation of children. Save the Children Europe Group, 2005. P. 7.

⁸³¹ Williams Ph. *Illegal Migration and Commercial Sex: the new slave trade*. 1999. P. 182.

⁸³² Visuomenės žinojimo skatinimas buvo ypač akcentuojamas daugelyje tarptautinių teisės aktų: ET rekomendacijose Nr. R (91) 11 (COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No. R (91) 11, 9 September 1991), Nr. R (2000) 11 (COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No. R (2000) 11, 19 May 2000, Nr. (2001) 16 (COUNCIL OF EUROPE, Recommendation No. (2001) 16, 31 October 2001), JT vaiko teisių konvencijos fakultatyviniame protokole.

⁸³³ Action Plan on Promoting Safe Use of the Internet. Call for proposals to demonstrate content filtering and rating systems and to prepare awareness actions (1999/C 92/11). Official Journal of the European Communities, 1999.

suteikia galimybę pačiam asmeniui įsitraukti į kovos su vaiko išnaudojimu pornografija procesą ir neretai duoda daugiau teigiamų rezultatų.

Be abejo, viena svarbiausių nusikalstamų veikų kontrolės priemonių yra bausmių sistema, todėl būtina ją sistemą. Tačiau ši sistema pati savaime negali duoti laukiamų rezultatų, jei nebus vadovujamasi kompleksiniu požiūriu sprendžiant problemą. Egzistuojančią bausmių sistemą reikia keisti alternatyviomis priemonėmis, kurios papildytų ją specialiomis, tik vaikų išnaudotojams taikomomis priemonėmis, galinčiomis užtikrinti vaikų saugumą, jų seksualinį neliečiamumą ir saugoti šeimos interesus.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Apibendrinant mokslinę literatūrą, galiojančius teisės aktus, kriminologinius tyrimus, statistinius duomenis ir teismų praktiką vaiko išnaudojimo pornografijai kontekste, galima daryti tokias išvadas:

1. Vaiko pornografija – tai atvirai pateikti seksualiniai veiksmai (tiek tikri, tiek imituojami), kuriuose dalyvauja vaikai, arba gašlus vaiko genitalijų demonstravimas. Faktiškai tai yra nusikalstamos veikos padarymo fakto užfiksavimas atitinkamoje laikmenoje. Kiekvienas toks užfiksuotas atvaizdas pateikia situaciją, kur vaikas buvo išnaudotas, o tai nėra pornografija, turint omenyje tikrąją šio žodžio reikšmę. Pornografija išreiškia savanorišką ryšį tarp asmenų, o vaiko pornografijos atveju bet koks vaiko sutikimas dalyvauti su pornografija susijusiuose veiksmuose yra negaliojantis, nes vaikas nėra pakankamai subrendęs, kad galėtų apsispręsti dėl dalyvavimo tokio pobūdžio veiksmuose. Todėl siūlytina sąvokos vaiko pornografija atsisakyti, o vietoj jos vartoti sąvoką – vaiko seksualinės prievartos atvaizdą.

2. Vaiko pornografijos pripažinimo nusikalstama veika istorijoje svarbu akcentuoti tai, kad pornografija nėra naujas reiškinys, o priešingai – senas, tik su naujai besivystančiomis priemonėmis. Nors teigiama, kad vaiko pornografija atsirado vos tik išradus fotoaparata, tik XX a. 8-ajame dešimtmetyje pasirodė pirmieji įstatymai, draudžiantys vaiką išnaudoti pornografijai. Retrospektyviai apžvelgus vaiko vaizdavimo būdą įvairiais amžiais, galima teigti, kad vaikas buvo matomas ir suvokiamas vis kitaip: aišku viena, kad būtent vaiko tyrumas ir nekaltumas tapo trokštamu dalyku, o tai išsirutuliojo į šiandieninę problemą, suvokiamą kaip vaiko išnaudojimas pornografijai. Vaiko pornografijos pripažinimo nusikalstama veika raidoje svarbiu argumentu laikytinas daugelio mokslininkų įsitikinimas, kad vaiko išnaudojimas pornografijai skatina tolesnius seksualinius nusikaltimus prieš vaiką. Būtent šiuo argumentu, žvelgiant į įstatymų, draudžiančių vaiko išnaudojimą pornografijai, raidą, neretai buvo grindžiamas vaiko išnaudojimo pornografijai kriminalizavimas.

3. Įvairūs statistiniai duomenys rodo vienoki, o atliktų kriminologinių tyrimų rezultatai – kitoki nusikalstamų veikų, susijusių su vaiko išnaudojimo pornografijai, paplitimo mastą. Tokius neatitikimus galima paaiškinti įvertinus minėtųjų nusikalstamų veikų latentškumą, atsakingų institucijų veiksmus, skirtingą baudžiamosios atsakomybės už šiuos nusikalstamus veiksmus reglamentavimą. Vaiko išnaudojimas pornografijai ir disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, Lietuvos Respublikoje 2003 – 2010 m. laikotarpiu, remiantis oficialiosios statistikos duomenimis, nors ir sudarė labai nežymią visų užregistruotų nusikalstamų veikų dalį, bet pasižymėjo tendencija didėti. 2003 m. buvo užregistruota 10, o 2010 m. 75 nusikalstamos veikos, susijusios su vaiko išnaudojimu pornografijai. Pažymėtina, kad apskritai nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai bei dorovei, kaip rodo kriminalinės statistikos duomenys, kasmet užregistruojama mažiau. Su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusių nusikalstamų veikų kriminalinės statistikos amplitudė minėtųjų BK skyrių kontekste pasižymi didėjančia tendencija.

4. Vaiko išnaudojimą pornografijai ir disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, reikėtų reglamentuoti viename skyriuje, t. y. nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai. Šiandieninis baudžiamosios atsakomybės už vaiko išnaudojimą pornografijai reglamentavimas laikytinas ydingu, nes suponuoja mintį, kad vienu atveju vaiko išnaudojimas pornografijai yra nusikaltimas vaikui ir šeimai, kitu atveju kėsinamasi į visuomenės dorovę.

5. Akivaizdu, kad kai seksualiniame kontekste vaizduojamas tikras vaikas, tai yra pakankamai pavojinga, kad tokio pobūdžio veika būtų kriminalizuota. Tačiau, kriminalizuojant neegzistuojančio vaiko pseudoatvaizdus, susiduriama su sunkumais įrodinėjant, jog egzistuoja tiesioginis ryšys tarp „vaiko pornografinės nuotraukos“ (kuri yra dirbtinai sukurta) ir tarp seksualinės prievartos ar seksualinio vaiko išnaudojimo (kurio konkrečiu atveju galbūt net nebuvo). Esant daliniam nuotraukos pakeitimui

(angl. *morphed*), galima kalbėti apie netiesioginį vaiko išnaudojimą pornografinėi produkcijai gaminti, kas reiškia, kad toks vaikas (net jei nuotraukoje užfiksuota tik jo galva) bus laikomas nukentėjusiu nuo tokios nusikalstamos veikos. Vis dėlto būtų neteisinga teigti, kad virtualiose pseudonuotraukose vaizduojamas vaikas buvo išnaudotas pornografijai, nes toks vaikas paprasčiausiai neegzistuoja – jis yra sukurtas.

6. Disponuoti pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, neįmanoma, jei vaikas nėra išnaudotas pornografijai. Dėl tokios minėtųjų nusikalstamų veikų glaudžios sąsajos, veikas, kurios yra išvardytos BK 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse, galima vadinti alternatyviomis veikomis, kuriomis tam tikra prasme pasireiškia vaiko išnaudojimas pornografijai. Nors abi minimos veikos skiriasi savo fizine esme, t. y. atliekamų veiksmų pobūdžiu – tiek vaiko išnaudojimo pornografijai, tiek disponavimo pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, – esminis pažeidžiamas gėris ir pagrindinis nusikalstamos veikos akcentas yra tas pats, t. y. pažeidžiami vaiko seksualinio neliečiamumo interesai, užkertamas kelias jam dorai ir sveikai vystytis. Alternatyvios veikos, minimos BK 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse, patenka į platesnę „išnaudojimo“ sąvoką, tik kiekviena jų pabrėžia skirtingą tokio išnaudojimo pasireiškimo aspektą (pagaminimą, platinimą ir kt.).

7. Vertinant šiandienines LR BK nuostatas, vaiko išnaudojimo pornografijai nusikaltimo sudėties reglamentavimas nėra iki galo užbaigtas. Atsižvelgiant į tarptautinius reikalavimus išplėsta BK 162 straipsnio objektyvioji pusė, didelis kiekis mažamečio vaiko pornografinių atvaizdų numatytas kaip kvalifikuojantis BK 309 straipsnyje įtvirtintos nusikalstamos veikos sudėties požymis. Šiandien BK galiojanti vaiko išnaudojimo pornografijai sudėtis dar visapusiškai neužtikrina vaiko interesų apsaugos, neatsižvelgia į kai kurias esmines aktualijas, vaiko išnaudojimo pornografijai problemas, todėl yra kritikuotina ir siūlytina ją koreguoti:

a) baudžiamajame įstatyme kriminalizuojant vaiko pornografijos laikymą (turėjimą) (neturint tikslo ją platinti) turėtų būti numatytos tam tikros išimty. Į nusikalstamų veikų sąrašą neturėtų būti įtrauktos tokios veikos: vaiko pornografijos laikymas (turėjimas), kai joje užfiksuotas vaikas yra pasiekęs tą amžių, nuo kurio lytinis santykiavimas su juo neužtraukia baudžiamosios atsakomybės, o tokios nuotraukos yra laikomos pačiam vaikui neprieštaraujant ir tik asmens, dariusio nuotrauką, privačiam naudojimui, taip pat jeigu vaiko pornografijos turinys yra ne tikras vaikas, o pseudofotografija, kurioje nėra aukos ir potencialiai keliamos grėsmės jai;

b) vaiko viliojimas internete, siekiant jį išnaudoti pornografijai ar kitokiai seksualinei veiklai, turėtų būti kriminalizuotas LR baudžiamuoju įstatymu. Įstatymų leidėjas turėtų uždrausti tokius veiksmus, kai asmuo naudojami informacine sistema, siūlo vaikui susitikti, turėdamas tikslą išnaudoti jį pornografijai, jeigu po pasiūlymo tas asmuo ėmėsi realių veiksmų, kad toks susitikimas įvyktų;

c) LR baudžiamąjį įstatymą straipsnyje, reglamentuojančiame baudžiamąją atsakomybę už disponavimą pornografinio turinio dalykais, šalia disponavimo dideliu kiekiu pornografinio turinio dalykų, kuriuose vaizduojamas mažametis vaikas, būtų tikslinga išplėsti kvalifikuojančių požymių sąrašą. Įstatymų leidėjui vertėtų įvertinti šių papildomų kvalifikuojančių požymių įtraukimą į baudžiamąjį įstatymą: asmens, kuris dėl savo profesijos ar giminystės ryšio nuolat yra šalia vaiko ir tuo naudojami išnaudodamas vaiką, veiksmus, taip pat, kai šią nusikalstamą veiką padaro specialiai tam sukurta organizuota grupė, užsiimanti vaiko išnaudojimu pornografijai.

8. Kaltininko asmenybės kriminologinis tyrimas atskleidžia esminių jos savybių, bruožų ir apskritai struktūros vietą bei vaidmenį nusikalstamo elgesio genezėje, parodo tas savybes, kurios tam tikroje situacijoje skatina arba nulemia nusikalstamą elgesį. Kalbant apie asmenį, išnaudojantį vaiką pornografijai, praktikoje jau spėjo susiformuoti mitai ir klaidingas požiūris.

Remiantis analize, galima išskirti tokius pagrindinius kaltininko, išnaudojusio vaiką pornografijai, asmenybės ypatumus: dažniausiai nusikaltimo subjektas yra vyras (nors kai kurie tyrimai sako, kad išimtinai tik vyras), paprastai sulaukęs apie keturiasdešimt metų amžiaus, išsilavinęs, išnaudojantis vaiką, kuris juo labiausiai pasitiki (kaip šeimos nariu ar artimu bičiuliu). Būtų neteisinga teigti, kad tokia bendroji taisyklė galioja visiems minėtojo nusikaltimo atvejams. Vis dėlto kaltininko asmenybės pažinimas ieškant bendrųjų tendencijų leidžia suvokti problemą platesnėje perspektyvoje, turi įtaką prevencinėms priemonėms, kurių būtina imtis jo atžvilgiu – individualių ar nukreiptų į aplinką, verčia ieškoti alternatyvių „tradicinėms“ bausmėms sankcijų, kurios ne tik užtikrintų nusikaltėlio pataisymą, bet ir užkirstų kelią vaiką išnaudoti pornografijai pakartotinai.

9. Tiek vaiko išnaudojimas pornografijai, tiek disponavimas pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas, yra tyčinės veikos, padaromos tiesiogine tyčia. Vis dėlto neturėtų būti atmetama ir neatsargi minėtųjų nusikalstamų veikų kaltės forma. Dažniausiai neatsargumas galimas tuomet, kai vaikas išnaudojamas internete arba kitaip pasinaudojant kompiuterine technika. Įstatymiškai įtvirtinti neatsargią kaltės formą vaiko išnaudojimo pornografijai nusikalstamosiose veikose reikėtų tais atvejais, kai tam tikros kompiuterinės programos, įdiegtos kompiuteryje, funkcionuoja automatiškai (t. y. asmeniui atlikus keletą norimų veiksmų ir juos užbaigus, kompiuterinės programos atitinkamus žingsnius atlieka savarankiškai (pavyzdžiui, išsaugoja tam tikras nuotraukas kietajame kompiuterio diske, nors asmuo tokias nuotraukas tik peržiūrėjo internete ir nenorėjo jų išsisaugoti)).

10. Turint omenyje tai, kad pedofilai sudaro didelę vaiko išnaudotojų dalį, natūralu, kad baudžiamosios priemonės, taikomos tokiems asmenims, turėtų pasižymėti tam tikrais ypatumais. Moksliniai tyrimai rodo, kad laisvės atėmimo bausmė arba bauda, kuri šiuo metu Lietuvoje už su vaiko išnaudojimu pornografijai susijusias nusikalstamas veikas skiriama dažniausiai, nepada

pataisyti vaiko išnaudotojų, tad privalu ieškoti efektyvesnio mechanizmo kovojant su minėto pobūdžio nusikalstamomis veikomis. Šalia baudžiamajame įstatyme numatytų bausmių būtina įvertinti ir kitas alternatyvias baudžiamąsias priemones, kurios, nors ir nėra paplitusios, tačiau savo pobūdžiu galėtų būti veiksmingos siekiant užkirsti kelią vaiko išnaudojimui pornografijai. Tarp tokių bausmių paminėtinos cheminė kastracija, intensyvus bausmės derinimas su gydymo priemonėmis ir vaiką išnaudojusių asmenų registro kūrimas.

DISERTACIJOJE NAUDOTŲ ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Norminiai Teisės Aktai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija. Įsigaliojo 1992 m. lapkričio 2d. Valstybės žinios // 1992, Nr. 33 – 1014;
2. 1997 m. vasario 24 d. ES Tarybos bendrasis veiksmas (97/154/TVR) dėl kovos su nelegalia prekyba žmonėmis ir seksualiniu vaikų išnaudojimu;
3. 2000 m. gegužės 29 d. ES Tarybos pagrindų sprendimas (2000/375/TVR) dėl kovos su vaikų pornografija internete;
4. 2001 m. Europos Tarybos konvencija dėl elektroninių nusikaltimų. Valstybės žinios // 2004. Nr. 36 – 1188;
5. 2002 m. liepos 19 d. ES Tarybos pagrindų sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis (2002/629/TVR). Publikavimas: 2004 m. Specialus leidimas, 2004-12-30, Nr. 1;
6. 2003 m. gruodžio 22 d. ES Tarybos pagrindų sprendimas 2004/68/TVR dėl kovos su seksualiniu vaikų išnaudojimu ir pornografija. 2004 m. Specialus leidimas, 2004-12-30, Nr. 1;
7. Albanijos Baudžiamasis kodeksas // (http://pbosnia.kentlaw.edu/resources/legal/albania/crim_code.htm#);
8. Bulgarijos Baudžiamasis kodeksas // (<http://ials.sas.ac.uk/links/Bulgaria/NK.doc>);
9. Consolidated Version of the Treaty on European Union (Treaty of Amsterdam) (Council of the European Union, O.J., C 340, Brussels, 10 November 1997);
10. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse. Lanzarote, 25.X.2007. Council of Europe Treaties Series – No. 201;
11. Council of Europe Resolution 1307 (2002). Sexual Exploitation of Children: zero tolerance;

12. Council of the European Union Resolution on the Contribution of Civil Society in Finding Missing or Sexually Exploited Children. O.J., C 283, 09/10/2001;
13. Declaration of the Rights of the Child. Proclaimed by General Assembly Resolution 1386 (XIV) of 20 November 1959;
14. Estijos Baudžiamasis kodeksas //
(http://www.legaltext.ee/en/andmebaas/tekst.asp?loc=text&dok=X30068K5&keel=en&pg=1&ptyyp=I&tyyp=SITE_X&query=penal+code);
15. Europolo konvencija, Valstybės žinios, 2004. Nr. 113 – 4202 (Council of European Union, O.J., C 316, Brussels, 27 November 1995);
16. Europos Parlamento 2000 m. kovo 30d. rezoliucija dėl Komisijos komunikato dėl priemonių kovai prieš vaikų seksualinį turizmą nustatymo;
17. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, Valstybės žinios, 1995. Nr. 40 – 987;
18. Geneva Declaration of the Rights of the Child. Adopted 26 September, 1924, League of Nations;
19. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. Valstybės Žinios, 1995. Nr. 60 – 1501;
20. Ispanijos Baudžiamasis kodeksas //
(http://noticias.juridicas.com/base_datos/Penal/lo10-1995.l2t8.html#c5);
21. Latvijos Baudžiamasis kodeksas //
(<http://www.ttc.lv/New/lv/tulkojumi/E0032.doc>);
22. LR administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Valstybės žinios, 1985. Nr. 1-1 (aktuali redakcija – 2010 06 22);
23. LR asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas // Valstybės žinios, 1996. Nr. I – 1374;
24. LR baudžiamasis kodeksas, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1d. įsakymu Nr. IX – 1162 // Valstybės žinios, 2000. Nr. 89 – 2741;

25. LR BK 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 151⁽¹⁾ straipsniu įstatymas. 2006 m. birželio 22 d., Vilnius;
26. LR bausmių vykdymo kodeksas // Valstybės žinios, 2002. Nr. 73-3084;
27. LR civilinis kodeksas // Valstybės žinios, 2000. Nr. 74-2262;
28. LR darbo kodeksas // Valstybės žinios, 2002, Nr. 64-2569;
29. LR įstatymas dėl elektroninių nusikaltimų ratifikavimo // Valstybės žinios, 2004. Nr. 36-1178;
30. LR įstatymas dėl JT vaiko teisių konvencijos ratifikavimo // Valstybės Žinios, 1995. Nr. 60-1501;
31. LR Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas // Valstybės žinios, 2004. Nr. 111-4123;
32. LR nepilnamečių apsaugo nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas // Valstybės Žinios, 2002. Nr. 91-3890;
33. LR Seimo nutarimas „Dėl vaiko gerovės valstybės politikos koncepcijos patvirtinimo“ (2003 m. gegužės 20 d. Nr. IX-1569) // Valstybės žinios, 2003. Nr. 52-2316;
34. LR vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas // Valstybės Žinios, 1996. Nr. 33 – 807;
35. LR vidaus reikalų ministro įsakymas „Dėl įtariamų, kaltinamų ir teistų asmenų žinybinio registro įsteigimo bei jo nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2005. Nr. 112–4114;
36. LR visuomenės informavimo įstatymas // Valstybės žinios, 2006. Nr. 82-3254;
37. LR Vyriausybės 2004 m. vasario 9d. nutarimas Nr. 142 „Dėl JT vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitos patvirtinimo“ // Valstybės žinios, 2004, Nr. 24-739);

38. LR Vyriausybės 2007 m. vasario 7d. nutarimas Nr. 208 „Dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos įgyvendinimo ataskaitos“ // Valstybės žinios, 2007. Nr. 26-957;
39. JT Vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos // Valstybės Žinios, 2004. Nr. 108 – 4037;

Kiti teisės aktai:

1. 1998 m. gruodžio 3 d. Vienos veikslių planas (Action Plan of 3 December 1998 of the Council and the Commission on how best to implement the provisions of the Treaty of Amsterdam on an area of freedom, security and justice);
2. 2000 m. kovo 27 d. tūkstantmečio strategija dėl organizuoto nusikalstamumo (Council of the European Union, 6611/00 Limite Crimorg 36, Brussels, 3 March 2000);
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 49 „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ // 2004 m. gruodžio 30 d., Vilnius;
4. LR Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl LR BK 20 straipsnio 1, 2, 3 dalių (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija), 20 straipsnio 5 dalies (2004 m. liepos 5 d. redakcija), 43 straipsnio 4 dalies (2000 m. rugsėjo 26 d. redakcija) atitikties LR Konstitucijai“ // Valstybės žinios, 2009-06-11, Nr. 69-2798;
5. LR Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl LR BK 45 straipsnio (1998 m. liepos 2 d. redakcija), ir 312 straipsnio 3 dalies (1998 m. vasario 3 d. reakcija) atitikties LR konstitucijai // Valstybės žinios, 2003-06-13, Nr. 57-2552);
6. LR Konstitucinio teismo nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 105 straipsnio sankcijoje numatytos mirties

bausmės atitikimo Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ // Vilnius, 1998 m. gruodžio 9d.;

7. LR Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada „Dėl LR pozicijos dėl ES Tarybos pagrindų sprendimo dėl kovos su seksualine prievarta prieš vaikus, jų seksualiniu išnaudojimu ir vaikų pornografija, kuriuo panaikinamas pagrindų sprendimas 2004/68/TVR. Dokumento Nr.:SEK (2009) 135. 2009 m. gegužės 6 d. Vilnius;
8. LR Vyriausybės nutarimas „Dėl neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios informacijos, priskirtos viešosios informacijos, kuri ribojama skelbti ir platinti, kategorijai, skelbimo ir platinimo tvarkos aprašo ir neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančios viešosios informacijos žymėjimo, garso ir vaizdo priemonių sistemos aprašo patvirtinimo“ // 2004 m. birželio 2d. Nr. 681, Vilnius;
9. Seimo nutarimas dėl nacionalinės nusikaltimų prevencijos ir kontrolės programos patvirtinimo // Valstybės Žinios, 2003. Nr. IX – 1383;
10. Protokolinis LR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo nutarimas Dėl priemonių kovai su pornografijos platinimu stiprinti. Vilnius, 1990 m. liepos 18 d. Nr. 1-388;
11. White Paper on exchanges of information on convictions and the effect of such convictions in the European Union. Commission of the European Communities. Brussels, 25 January 2005 (SEC (2005) 63);

Knygos, monografijos, disertacijos, moksliniai straipsniai:

1. Abel G. G., Lawry S. S., Karlstrom E., Osborn C. A., Gillespie C. F. Screening Tests for Pedophilia. Criminal Justice and Behavior, Vol. 21, No. 1, 1994;
2. Abramavičius A., Mickevičius D., Švedas G. Europos Sąjungos teisės aktų įgyvendinimas Lietuvos baudžiamojoje teisėje. Teisinės informacijos centras, 2005;

3. Abramavičius A., Švedas G. Kai kurios baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus vaikų seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui reglamentavimo problemos. *Teisė* (66) 1, 2008;
4. Abramson P. R., Cloud M. Y., Keese R., Girardi J. A. Proof Positive: pornography in a day-care center. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 9, No. 1, 1997;
5. Adler A. The Perverse Law of Child Pornography. *The Columbia Law Review*. March, 2001;
6. Akdeniz Y. Case Report: court of appeal clarifies the law on downloading pornography from the web. *Computer Law & Security Report*, Vol. 18. 2002;
7. Akdeniz Y. Internet Child Pornography and the law – national and international responses. Ashgate, 2008;
8. Akdeniz Y. The Regulation of Pornography and Child Pornography on the Internet. *Journal, Information, Law and Technology*, 1997;
9. Alexy E. M., Burgess A. W., Baker T. Internet Offenders: traders, travellers and combination trader – travellers. *Journal of Interpersonal Violence*. Vol. 20, No. 7, 2005;
10. Allam J. M. Evaluating Community – Based Treatment Programmes for Men who Sexually Abuse Children. *Child Abuse Review*. Vol. 7, 1998;
11. Alldridge P. The Sexual Offences (Conspiracy and Incitement) Act 1996. *Criminal Law review*, 1997;
12. Ammerman R. T., Hersen M. Children at Risk: an evaluation of factors contributing to child abuse and neglect, 1990;
13. Archard D. Children: rights and childhood. London. Routledge, 1993;
14. Archard D. Children Rights and Childhood. 2 edition. Routledge, 2004;
15. Arnaldo C. A. Child Abuse on the Internet: ending the silence. Berghahn Books, 2001;
16. Ashenden S. Governing Child Sexual Abuse: negotiating the boundaries of public and private, law and science. Volume 44, 2004;

17. Astrom P. E. Child Pornography on the Internet: beyond all tolerance. A grooming problem demanding new countries – measures. Save the Children. Sweden, 2004;
18. Aucoin D. The Pornification of America. The Boston Globe, 24 January (electronic document at http://boston.com/yourlife/articles/2006/01/24/the_pornification_of_america/);
19. Baartman H. E. M. Compassion and Scepticism in Child Sexual Abuse: some historical aspects and explanations. International Review of Victimology. Vol. 5, 1998;
20. Bagley Ch. Child Sexual Abuse and MenFtal Health in Adolescents and Adults. Avebury, 1995;
21. Bagley Ch. Children, Sex and Social Policy. Humanistic Solutions for Problems of Child Sexual Abuse. Avebury, 1997;
22. Baines V. Online Child Sexual Abuse: the law enforcement response. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against the Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil 25 – 28 November, 2008;
23. Bakirci K. Child Pornography and Prostitution: is this crime or work that should be regulated? Law Division, Management Faculty, Istanbul Technical University, Turkey. Journal of Financial Crime. Vol. 14, No. 1. 2007;
24. Barber D. F. Pornography and Society. Charles Skilton LTD, London & Edinburgh, 1972;
25. Bartley P. Prostitution: prevention and reform in England, 1860 – 1914. Routledge, 2000;
26. Barron M., Kimmel M. Sexual Violence in Three Pornographic Media: towards a sociological explanation. The Journal of Sex Research. Vol. 37. No. 2, 2000;

27. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (vadovėlis). Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2001;
28. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (vadovėlis). Vilnius: Eugrimas, 2003;
29. Baudžiamoji teisė. Specialioji dalis (antrasis papildytas leidimas). Vilnius: Eugrimas, 2001;
30. Baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
31. Baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2009;
32. Baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (213-330 straipsniai). Vilnius: Registrų centras, 2010;
33. Beaver W. The Dilemma of Internet Pornography. *Business and Society Review* 105 (3), 2000;
34. Becerra J. M., Giovannoni R. M. *Defining Child Abuse*. The Free Press. London, 1979;
35. Beech A. R., Elliot J. A., Birgden A., Findlater D. The Internet and Child Sexual Offending: a criminological review. *Aggression and Violent Behaviour* 13 (2008);
36. Bianchini L. Homegrown Child Pornography and the Commerce Clause: where to draw the line on the intrastate production of child pornography. *American University Law Review*, vol. 55, 2005 – 2006;
37. Biegel S. Beyond Our Control? Confronting the limits of our legal system in the age of cyberspace. The MIT Press. London, 2001;
38. Bikelis S. Tyčinė kaltė baudžiamosios teisės teorijoje ir teismų praktikoje. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. 2007, Vilnius;
39. Bluvšteinas J. (atsakingasis redaktorius). *Kriminologija* (vadovėlis). Vilnius: Pradai, 1994;
40. Bogaerts S., Vervaeke G., Goethals J. A Comparison of Relational Attitude and Personality Disorders in the Explanation of Child

- Molestation. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 16, No. 1, 2004;
41. Bolzanas D., Drakšienė A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004. Nr. 53;
 42. Briere J., Runtz M. University Males' Sexual Interest in Children: predicting potential indices of "pedophilia" in a nonforensic sample. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 13, 1989;
 43. Briggs F. *From Victim to Offender: how child sexual abuse victims become offenders*. Allen & Unwin, 1995;
 44. Brilleslijpper – Kater S. N., Baartman H. E. M. What do Young Children Know About Sex? Research on the Sexual Knowledge of Children Between the Age of 2 and 6 Years. *Child Abuse Review*. Vol. 9, 2000;
 45. Brown K. D., Lynch M. A. *Protecting Children from Sex Offenders*. *Child Abuse Review*. Vol. 7, 1998;
 46. Brown M. R. *Picturing Children: constructions of childhood between Rousseau and Freud*. Ashgate, 2002;
 47. Brown S. *Treating Sex Offenders: an introduction to sex offender treatment programme*. Willan Publishing, 2005;
 48. Bruce F. Child prostitution and pornography: the making of international law 1974 – 1995. *The International Journal of Children's Rights*. 1995. Vol. 3;
 49. Bruce F. *Children and Prostitution: "don't give up on me"...* International Catholic Child Bureau. Geneva, 1996;
 50. Buckingham D., Willett R. *Digital Generations: children, young people and new media*. Lawrence Erlbaum Associates, 2006;
 51. Burgess A. W., Clark M. L. *Child Pornography and Sex Rings*. *British Journal of Criminology*. Volume 25, 1985;
 52. Burgess A. W., Groth A. N., McCausland M. P. *Child Sex Initiation Rings*. *American Journal of Orthopsychiatry*, 51. 1984;

53. Burke A., Sowerbutts S., Blundell B., Sherry M. Child pornography and the internet: policing and treatment issues. *Psychiatry, Psychology and Law*, 2002. Vol. 9;
54. Buzzell T. The Effects of Sophistication, Access and Monitoring on Use of Pornography in Three Technological Contexts. *Deviant Behavior*. Vol. 26, 2004;
55. Campbell J. Assessing Dangerousness: violence by sexual offenders, batterers and child abusers. *British Journal of Criminology*. Volume 37, 1997;
56. Campbell R., O'Neill M. *Sex Work Now: protecting my family*. Willan Publishing, 2006;
57. Carlos A. Arnaldo. *Child Abuse on the Internet: ending the silence*. UNESCO, 2001;
58. Carr J. *Child Abuse, Child Pornography and the Internet*. Internet consultant (NCH);
59. Carr J. Theme Paper on Child Pornography for the 2nd World Congress on Commercial Sexual Exploitation of Children. Yokohama, 2001;
60. Carter D. L., Prentky R. A., Vanderveer P. L., Boucher R. J. Pornography in the Criminal and Developmental Histories of Sexual Offenders. *Journal of Interpersonal Violence*, 2 (2), 1987;
61. Cashmore J. What Responsibility do Courts have to Hear Children's Voice? *The International Journal of Children's Rights*. Volume 15. No. 1, 2007;
62. Chasan – Taber L., Tabchnick J. Evaluation of a Child Sexual Abuse Prevention Program. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 11, No. 4, 1999;
63. Chase E., Statham J. Commercial and Sexual Exploitation of Children and Young People in the UK – A Review. *Child Abuse Review*. Vol. 14, 2005;

64. Chatterjee B. Cyberpornography, Cyberidentities and Law. *International Review of Law, Computers and Technology*. Vol. 14, No. 1, 2000;
65. Child Pornography: a secret web of exploitation. *Child Abuse Review*. Vol. 2, 1993;
66. Child Pornography on the Internet. A report from the Nordic criminal law expert group. UNICEF, 2001;
67. Child Protection: a handbook for parliamentarians. No. 7, 2004. Inter – Parliamentary Union, UNICEF, 2004;
68. Christensen F. M. Pornography: the other side. Praeger. New York, 1990;
69. Cicchetti D., Carlson V. Child Maltreatment. Theory and Research on the Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect. Cambridge University Press, 1989;
70. Cisneros D. Virtual Child Pornography on the Internet: a virtual victim? *Duke Law and Technology Review*, 2002;
71. Clor H. M. Obscenity and Public Morality. Censorship in a Liberal Society. The University of Chicago Press, 1969;
72. Copley C. Child Abuse and the Law. Cavendish Publishing, 1995;
73. Cojocarasu D. I. Internet Child Pornography // (http://www.legi-internet.ro/index.php/Internet_child_pornography/122/0/?&L=2);
74. Commercial Sexual Exploitation and Sexual Abuse of Children in South Asia. 2nd World Congress against Commercial Sexual Exploitation of Children. Yokohama, 17 – 20 December, Japan, 2001;
75. Constantine L. The Sexual Rights of Children: implications of a radical perspective. Little Brown, Boston. 1981;
76. Cook M., Howells K. Adult Sexual Interest in Children. *British Journal of Criminology*. Volume 22, 1982;
77. Cooper Sh. W., Estes R. J., Giardino A. P., Kellogg N. D., Vieth V. I. Medical, Legal and Social Science Aspects of Child Sexual Exploitation: a comprehensive review of pornography, prostitution and

- internet crimes, two volumes, G. W. Medical Publishing. St. Louis, 2005. Child Abuse & Neglect, Vol. 30 (2006);
78. Cossins A. Masculinities, Sexualities and Child Sexual Abuse. Kluwer Law International, 2000;
79. Costa J. J., Nelson G. K., Child Abuse and Neglect: legislation, reporting and prevention, 1978;
80. Cotterrell R. Teisės sociologija. Įvadas. Kaunas. 1997;
81. Coufal R. F. The Adult's Seductive Sexual Relationships with a Child: an empirical – phenomenological study of the male paedophile (dissertation). A Bell & Howell Company, 1999;
82. Craig L. A., Browne K. D., Stringer I., Beech A. Sexual Recidivism: a review of static, dynamic and actuarial predictors. Journal of Sexual Aggression. Vol. 11, No. 1, 2005;
83. Craissati J., McClurg G., Browne K. Characteristics of Perpetrators of Child Sexual Abuse Who Have Been Sexually Victimized as Children. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment. Vol. 14, 2002;
84. Craissati J., McClurg G. The Challenge Project: a treatment program evaluation for perpetrators of child sexual abuse. Child Abuse and Neglect. Vol. 21. No. 7, 1997;
85. Creighton S. J. Child Pornography: images of abuse of children. NSPCC, 2003;
86. Creighton S. J. Organized Abuse: NSPCC Experience. Child Abuse Review. Vol. 2, 1993;
87. Čičelis A. Visuomenės nuostatos dėl seksualinio vaikų išnaudojimo. Vilnius, 2005;
88. Dandescu A., Wolfe R. Considerations on Fantasy Use by Child Molesters and Exhibitionists. Sexual Abuse: a journal research and treatment. Vol. 15, No. 4, 2003;
89. Danica E. Don't: a Women's Word. Attic Press, Dublin, 1988;

90. David P. Children's Rights and Sports. *The International Journal of Children's Rights*. Vol. 7, 1999;
91. Davis D. J. Criminal Law and the Internet: the investigator's perspective. *The Criminal Law Review*. Special Edition. Crime, Criminal Justice and the Internet, 1998;
92. Decker J. F. Regulation and Control. Fred B. Rothman & Co., 1979;
93. Dembinskas A., Eglytis I. *Bendroji Psichopatologija*. Vilnius, Mokslas, 1985;
94. D'Amato A. A New Political Truth: exposure to sexually violent materials causes sexual violence. *William & Mary Law Review* 575, 1990;
95. Doek J. E. Child Pornography and Legislation in the Netherlands. *Child Abuse and Neglect*. Vol. 9, 1985;
96. Doris J. The Suggestibility of Children's Recollections. Implications for Eyewitness Testimony. American Psychological Association. Washington, DC. 1995;
97. Dottridge M. Child Trafficking for Sexual Purposes. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil 25 – 28 November, 2008;
98. Drakšas R. Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos. Vilnius: Justitia, 2008;
99. Drakšienė A., Drakšas R. Nepilnamečių baudžiamoji atsakomybė. Vilnius, 2007;
100. Driver E., Droisen A. Child Sexual Abuse. *Feminist Perspective*, 1989;
101. Driver S. Pornographic Pedagogies? The Risk and Teaching Dirty Popular Cultures. *M/C Journal* 7 (4) // (electronic document at http://journal.media-culture.org.au/0410/03_teaching.php);

102. Duits L., van Zoonen L. Headscarves and Porno-chic: disciplining girls' bodies in the European multicultural society. *European Journal of Women's Studies* 13 (2);
103. Dube N. A. Globalsearch: the international search for missing and exploited children. *International Review of Law, Computers and Technology*. Vol. 13, No. 1, 1999;
104. Dwyer S. *Constructing the „Problem” of Pornography*. McGill University;
105. Dwyer S. *The Problem of Pornography*. Wadsworth Publishing Company, 1995;
106. Dworkin R. *Do We Have a Right to Pornography?* Wadsworth Publishing Company, 1995;
107. Easton S. M. *The Problem of Pornography. Regulation and the Rights of Free Speech*. Routledge, 1994;
108. Edwards S. S. M. Prosecuting Child Pornography: possession and taking of indecent photographs of children. *Journal of Social Welfare and Family Law* 22 (1), 2000;
109. ECPAT Global Monitoring: report on the status of action against commercial sexual exploitation of children (Italy), 2006;
110. ECPAT Global Monitoring: report on the status of action against commercial sexual exploitation of children (Sweden), 2006;
111. ECPAT Global Monitoring: report on the status of action against commercial sexual exploitation of children (the Netherlands), 2006;
112. ECPAT Global Monitoring: report on the status of action against commercial sexual exploitation of children (United Kingdom), 2006;
113. ECPAT International. *Annual Report for the Period 1 July 2001 to 30 June 2001*;
114. ECPAT International *Concept Paper. Cyberspace as a Locale of Violence*. December, 2004;

115. Egan V., Kavanagh B., Blair M. Sexual Offenders against Children: the influence of personality and obsessiveness on cognitive distortions. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 17, No. 3, 2005;
116. Elliot M., Browne K., Kilcoyne J. Child Sexual Abuse Prevention: what offenders tell us. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 19. No. 5, 1995;
117. Ennew J. *The Sexual Exploitation of Children*. Polity Press. Great Britain, 1986;
118. Evans R. D., Forsyth C. J., Wooddell G. Macro and Micro Views of Erotic Tourism. *Deviant Behavior*. Vol. 21. No. 6, 2000;
119. Faller K. C. Characteristics of a clinical sample of sexually abused children: how boy and girl victim differ. *Child Abuse and Neglect*. Volume 13, 1989;
120. Faller K. C. *Child Sexual Abuse. An Interdisciplinary Manual for Diagnosis, Case Management and Treatment*. Columbia University Press, 1988;
121. Faller K. C. *Understanding Child Sexual Maltreatment*. Sage Sourcebook for the Human Services Series 12, 1990;
122. Farr K. Sex Trafficking: the global market in women and children. *British Journal of Criminology*. Volume 46, 2006;
123. Feilitzen C., Carlsson U. Children and Media: image, education, participation. *The UNESCO International Clearinghouse on Children and Violence on the Screen at Nordicom*, 1999;
124. Ferraro M. M., Casey E., McGrath M. *Investigating Child Exploitation and Pornography: the internet, the law and forensic science*. Elsevier Academic Press, 2005;
125. Finkelhor D. *A Sourcebook of Child Sexual Abuse*. Sage, Newbury Park, Calif, 1986;
126. Finkelhor D. Current Information on the Scope and Nature of Child Sexual Abuse. *The Future of Children*. Vol. 4. No. 2. 1994;

127. Finkelhor D., Gelles R. J., Hotaling G. T., Straus M. A. *The Dark Side of Families: current family violence research*. Sage Publications, 1983;
128. Finkelfor D., Ormord R. *Child Pornography: patterns from NIBRS (National Incident Based Reporting System)*. *Juvenile Justice Bulletin*. December, 2004 (2). *Child Pornography. Legislation the European Union*. Europol Public Information. Europol, 2005;
129. Finkelhor D. *Sexually Victimized Children*. New York: Free Press, 1979;
130. Finkelhor D. *What's wrong with the sex between adult and children?* *American Journal of Orthopsychiatry*. Issue 49, 1979;
131. Finkelhor D., Williams L. M., Burns N. *Nursery Crimes: sexual abuse in day care*. Sage Publications, 1988;
132. Fitch K., Chapman K. S., Hilton Z. *Protecting Children from Sexual Abuse in Europe: safer recruitment of workers in a border – free Europe*. NSPCC, 2007;
133. Flora R. *How to Work with Child Offenders: a handbook for criminal justice, human service and mental health professionals*. The Haworth Clinical Practice Press, 2001;
134. Ford H. *Women Who Sexually Abuse Children*. John Wiley & Sons, Ltd, 2006;
135. Freeman M. *Overcoming Child Abuse: a window on a world problem*. Ashgate, 2000;
136. Freeman M. *The End of the Century of the Child*. *Current Legal Problems*. Vol. 53, 2000;
137. Furniss T. *The Multi Professional Handbook of Child Sexual Abuse. Integrated Management, Therapy & Legal Intervention*. Routledge, 1991;
138. Gee D. G., Devilly G. J., Ward T. *The Content of Sexual Fantasies for Sexual Offenders*. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 16, No. 4, 2004;

139. Gerbner G. Ross C. J., Zigler E. Child Abuse: an agenda for action. Oxford University Press, 1980;
140. Gerull S. A., Halstead B. Sex Industry and Public Policy. Australian Institute of Criminology, Canberra, 1992;
141. Geweld tegen kinderen. Kinderrechtenforum. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw. Nr. 3, 2006;
142. Gibson P. Ch. More Dirty Looks: gender, pornography and power. London: British Film Institute, 2004;
143. Gillespie A. A. Children, Chatrooms and the Law. Criminal Law Review, 2001;
144. Gillespie A. A. Discharging Sex Offenders. Criminal Law Review, 2002;
145. Gillespie A. A. Indecent Images of Children: the ever – changing law. Child Abuse Review, vol. 14. 2005;
146. Gillespie A. A. Sentencing for Offences Involving Child Pornography. Criminal Law Review, 2003;
147. Gillespie A. A. The Sexual Offences Act 2003: tinkering with “child pornography”. Criminal Law review, 2004;
148. Glosier D. Handbook of Criminology. University of Southern California, 1974;
149. Goldstein M. J., Kant H. S., Hartman J. J. Pornography and Sexual Deviance. University of California Press, 1973;
150. Goldstein S. L. The Sexual Exploitation of Children: a practical guide to assessment, investigation and intervention. Second edition. CRC Press, 1999;
151. Goldston D. B., Turnquist D. C., Knutson J. F. Presenting Problems of Sexually Abused Girls Receiving Psychiatric Services. Journal of Abnormal Psychology. Vol. 98, No. 3, 1989;

152. Gonzales A. R. Attorney General of the United States. Combating child pornography by eliminating pornographers access to the financial payment system. 19 September, 2006;
153. Gough D. The Current Literature about Organized Abuse of Children. Child Abuse Review. Vol. 2, 1993;
154. Grant S. Suffer Little Children. Originally Published in Time Out (London). March, 1990;
155. Gray E. Unequal Justice: the prosecution of child sexual abuse. British Journal of Criminology. Volume 35, 1995;
156. Griesemer M. M. Integrated Causal Theory on Pedophilia Aetiogenesis. Frankfurt am Main, 2006;
157. Grigutytė N., Karmaza E., Kemerienė S. Vaikų, patyrusių seksualinę prievartą, ir jų artimųjų reabilitacija ir reintegracija. Metodinės rekomendacijos socialiniams darbuotojams ir socialiniams pedagogams. 2004;
158. Grigutytė N., Radušis M., Kasperavičiūtė E., Karmaza E. Lietuvos specialistai apie vaikų seksualinę prievartą. Vilnius, 2002;
159. Gubar S., Haff J. The Dilemma of Violent Pornography: for adult users only. Indiana University Press, 1989;
160. Hay D. Words and Phrases Legally Defined. Supplemented, 2005 (3rd edition);
161. Hayman S. Child Sexual Abuse: providing for victims, coping with offenders. The Institute for the Study and Treatment of Delinquency, 1998;
162. Hall J. Can Children Consent to Indecent Assault? Criminal Law Review, 1996;
163. Hampton R. L., Gullota T. P., Adams G. R., Potter E. H., Weissberg R. P. Family Violence. Prevention and Treatment. Issues in Children's and Families' Lives. Volume 1. Sage Publications, 1993;

164. Harkins L., Beech A. R. A Review of the Factors that can Influence the Effectiveness of Sexual Offender Treatment: risk, need, responsivity, and process issues. *Aggression and Violent Behavior*. Vol. 12, 2007;
165. Harrison Ch. *Cyberspace and Child Abuse Images: a feminist perspective*. Sage Publications, 2006;
166. Haugaard J. J., Reppucci N. D. *The Sexual Abuse of Children. A Comprehensive Guide to Current Knowledge and Intervention Strategies*. San Francisco, 1998;
167. Hawkins G., Zimring F. E. *Pornography in Free Society*. Cambridge University Press, 1998;
168. Heberton B., Thomas T. Capacity Building against Transnational Crime: European Measures to Combat Sexual Offenders. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Vol. 7/2, 1999;
169. Hewitt L. Unspeakable Acts: why men sexually abuse children. *Journal of Law and Family Studies*. Volume 3, No. 1, 2001;
170. Hebert M., Parent N., Daignault I. V., Tourigny M. Typological Analysis of Behavioral Profiles of Sexually Abused Children. *Child Maltreatment*. Vol. 11, No. 3. August, 2006;
171. Hecht M. E. Private Sector Accountability in Combating the Commercial Sexual Exploitation of Children. A contribution of ECPAT international to the World Congress III against Sexual Exploitation of Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil 25 – 28 November, 2008;
172. Hill Ch. *Erotica: an illustrated anthology of sexual art and literature*. New York: Carroll and Graf. 1992;
173. Hines D. A., Finkelhor D. Statutory Sex Crime Relationships between Juvenile and Adults: a review of social scientific research. *Aggression and Violent Behavior*, 12 (2007);
174. Hodgkin R., Newell P. *Implementation Handbook for the Convention on the Rights of the Child*. Unicef, 2002;

175. Hollinger R. C. *Crime, Deviance and the Computer*. The International Library of Criminology, Criminal Justice and Penology. Dartmouth, 1997;
176. Holloway S. L., Valentine G. *Cyberkids: children in the information age*. RoutledgeFalmer, 2003;
177. Holmes J. *Children on the Edge. Protecting Children from Sexual Exploitation on and Trafficking in East Asia and the Pacific*. UNICEF, 2004;
178. Holmes R. M., Holmes S. T. *Current Perspectives on Sex Crimes*. Sage Publications, 2002;
179. Horley J., Quinsey V. L., Jones S. *Incarcerated Child Molesters' Perception of Themselves and Others*. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 9, No. 1, 1997;
180. Horton A. L., Johnson B. L., Roundy L. M., Williams D. *The Incest Perpetrator. A family member no one wants to treat*. Sage Publications, 1990;
181. Hotaling G. T., Finkelhor D., Kirkpatrick J. T., Straus M. A. *Family Abuse and its Consequences: new directions in research*. Sage Publications, 1988;
182. Howitt D. *Paedophiles and Sexual Offences against Children*. Wiley, 1995;
183. Hughes M. *Donna. Trafficking of Children for Prostitution*, 2002;
184. Hulme P. A. *Retrospective Measurement of Childhood Sexual Abuse: a review of instruments*. *Child Maltreatment*. Vol. 9, No. 2. May 2004;
185. Hunter J. A., Figueredo A. J., Malamuth N. M., Becker J. V. *Juvenile Sex Offenders: towards the development of a typology*. *Sexual Abuse: a journal of research and treatment*. Vol. 15, No. 1, 2003;
186. Itzin C. *Home Truths about Child Sexual Abuse: influencing policy and practice*. London and New York, 2000;

187. Itzin C. Incest, Paedophilia, Pornography and Prostitution: making familial males more visible as the abusers. *Child Abuse Review*. Vol. 10, 2001;
188. Itzin C. *Pornography: women, violence and civil liberties*. Oxford University Press. 1992;
189. Itzin C. *Pornography and the Organisation of Intrafamilial and Extrafamilial Child Sexual Abuse: Developing a Conceptual Model*. *Child Abuse Review*. Vol. 6, 1997;
190. Yaffe M., Nelson E. C. *The influence of Pornography on Behaviour*. Academic Press London, 1982;
191. Jatkevičius A. *Nepilnamečių smurtinio nusikalstamumo prevencija. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S)*. Vilnius, 2003;
192. Jensen R. *Pornography and Sexual Violence*. Minnesota Centre Against Violence and Abuse, 2004;
193. Jones D. Ph., Ramchandani P. *Child Sexual Abuse: Informing Practice from Research*. Radcliffe Medical Press, 1999;
194. Jones M. L., Finkelhor D., Halter S. *Child Maltreatment Trends in the 1990s: why does neglect differ from sexual and physical abuse?* *Child Maltreatment*, Vol. 11, No. 2. May 2006;
195. Jones L. M. *Regulating Child Pornography on the Internet – the implications of article 34 of the United Nations Convention on the Rights of Child*. *The International Journal of Children's Rights*. Volume 6, 1998;
196. Judith DiGennaro. *Child Pornography: Issues of Statutory Vagueness* (hein online);
197. Justickis V. *Kriminologija. I dalis (vadovėlis)*. Lietuvos Teisės universiteta, 2001;
198. Justickis V. *Kriminologija. Kriminologinis prognozavimas. Nusikaltimų prevencija. II dalis (vadovėlis)*. Lietuvos Teisės universitetas, 2004;

199. Kane J. Sold for Sex. Arena, 1998;
200. Kalichman S. C. Mandated Reporting of Suspected Child Abuse. Ethics, Law and Policy. Second edition. American Psychological Association. Washington, DC, 1999;
201. Kappeler S. The Pornography of Representation. University of Minnesota Press. Minneapolis, 1986;
202. Karmaza E. Seksualinio prievartautojo psichologinė charakteristika. Vilnius, 2001;
203. Karmaza E. Seksualinė prievarta prieš vaikus – bendra situacijos apžvalga. 2006;
204. Karmaza E., Šimaitis A. (et al.). Prekyba moterimis ir vaikais: metodiniai patarimai pedagogams, prevencinės veiklos aspektai. Vilnius, 2003;
205. Kelly L. Surviving Sexual Violence. Polity Press, Cambridge. 1988;
206. Kempe C. H., Helfer R. E. The Battered Child. Third Edition: revised and expanded. The University of Chicago Press, 1980;
207. Kietytė L. Vaiko teisių apsaugos reguliavimo administracinės teisės priemonėmis problematika. Teisės Instituto Kriminologinių tyrimų skyrius;
208. Kinderen, vrijheidsbeperving en vrijheidsberoving. Kinderrechtumforum. Kinderrechtencoalitie Vlaanderen vzw. Nr. 4, 2007;
209. Klain E. J., Davies H. J., Hicks M. A. Child Pornography: the criminal justice system response. National Children for Missing and Exploited Children, 2001;
210. Koster K. Child Abuse: opposing viewpoints. Greenhaven Press, Inc. 1994;
211. Kreston S. S. Defeating the Virtual Defence in Child Pornography Prosecution. Journal of High Technology Law. Vol. 49, 2004;

212. Krivacska J. J., *Designing Child Sexual Abuse Prevention Programs. Current Approaches and a Proposal for the Prevention, Reduction and Identification of Sexual Misuse.* Springfield: Illinois, 1990;
213. Krone T. Does thinking make it so? Defining Online Child Pornography Possession Offences. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice.* No. 299, April 2005;
214. Krone T. International Police Operations against Online Child Pornography. *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice,* No. 296. April 2005;
215. Kutschinsky B. Pornography and rape: theory and practice? *International Journal of Law and Psychiatry* 14, 1991;
216. Kutschinsky B. *Studies on Pornography and Sex Crimes in Denmark. A report to the US Presidential Commission on Obscenity and Pornography.* New Social Science Monographs, 1970;
217. La Fontaine J. S. *Defining Organized Sexual Abuse.* *Child Abuse Review.* Vol. 2, 1993;
218. Lacombe D. *Blue Politics. Pornography and the Law: in the age of feminism.* University of Toronto Press, 1994;
219. Langevin R., Curnoe S. The Use of Pornography during the Commission of Sexual Offences. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology.* Volume 48, 2004;
220. Lanning K. V. *Child Molesters: a behavioural analysis.* For law enforcement officers investigating the sexual exploitation of children by acquaintance molesters. National Centre for Missing & Exploited Children, 2001;
221. Lanning K. V. *Child Sex Rings: a behavioural analysis for criminal justice professionals handling cases of child sexual exploitation.* Behavioural Science Unit, Federal Bureau of Investigation, 1992;
222. Larrance D. T., Twentyman C. T. Maternal Attributions and Child Abuse. *Journal of Abnormal Psychology.* Vol. 92, No. 4, 1983;

223. Lascaratos J., Poulakou – Rebelakou E. Child Sexual Abuse: Historical Cases Byzantine Empire (324 – 1453 A. D.). *Child Abuse and Neglect*. Vol. 24, No. 8, 2000;
224. Legislative History of the Convention on the Rights of the Child. Volume I. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. New York and Geneva, 2007;
225. Leong G. Computer Child Pornography – the Liability of Distributors? *The Criminal Law Review* (special edition). Crime, Criminal Justice and the Internet, 1998;
226. Levesque R. J. R. Adolescents, Sex and the Law: preparing adolescents for responsible citizenship. American Psychological Association, 2000;
227. Lewis P. The Presumption of Innocence in Delayed Criminal Prosecutions for Childhood Sexual Abuse: lessons from Ireland. *Criminal Law Review*, 2001;
228. Liesis M., Dobrynina M. *Lytinius nusikaltimus padariusiems asmenims taikytinų prevencinių priemonių tyrimo ataskaita*. Teisės institutas. Vilnius, 2010;
229. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1974;
230. Lietuvos TSR baudžiamojo kodekso komentaras. Vilnius: Mintis, 1989;
231. Lillywhite R., Skidmore P. Boys are not Sexually Exploited? A challenge to practitioners. *Child Abuse Review*. Vol. 15, 2006;
232. Lim L. L. The Sex Sector: the Economic and Social Bases of Prostitution in Southeast Asia. International Labour Office – Geneva, 1998;
233. Linz D., Malamuth N. *Pornography*. Sage Publications, 1993;
234. Logan M. Jones. Regulating child pornography on the internet – the implications of article 34 of the United Nations Convention on the

- rights of the child. *International Journal of Children's Rights*, 1998. Vol. 6;
235. London K., Bruck M. Disclosure of Child Sexual Abuse. What does the research tell us about the Ways that Children tell? *Psychology, Public Policy and Law*. Vol. 11. No. 1. 2005;
236. Longino H. E. *Pornography, Oppression and Freedom: a closer look*. Wadsworth Publishing Company, 1995;
237. Loretta J. Stalans, Juergens Rebecca, Magnus Seng, Timothy Lavery. Probation Officers' and Judges' Discretionary Sanctioning Decisions about Sex Offenders: Differences between specialized and Standard Probation Units. *Criminal Justice Review*. Volume 29, Number 1, 2004;
238. Lietuvos Respublikos baudinių vykdymo komentaras. Teisinės informacijos centras, 2004;
239. MacNamara D. E. J., Sagarin E. *Sex, Crime and the Law*. The Free Press. New York, 1977;
240. Mayhall P. D., Norgard K. E. *Child Abuse and Neglect. Sharing Responsibility*, 1983;
241. Malamuth M. Neil., Donnerstein E. *Pornography and Sexual Aggression*. Academic Press, Inc., 1984;
242. Manchester C. Computer Pornography. *Criminal Law Review*, 1995;
243. Manchester C. Criminal Justice and Public Order Act 1994: Obscenity, Pornography and Videos. *Criminal Law Review*, 1995;
244. Manchester C. Current Topic: more about computer pornography. *Criminal Law Review*, 1996;
245. Mann R. E., Hollin C. R. Sexual Offenders' Explanations for their Offending. *Journal of Sexual Aggression*. Vol. 13. No. 1, 2007;
246. Mann R. E. Innovations in Sex Offender Treatment. *Journal of Sexual Aggression*. Vol. 10, No. 2, 2004;
247. Martin J. *Child Sexual Abuse: specificities of the male children*. Master of Advanced Studies in Children Rights 2005 – 2006. IUKB, 2006;

248. Matrvers A. Sex Offenders in the Community: managing and reducing the risks. *British Journal of Criminology*. Volume 44, 2004;
249. Maxwell K. A Sexual Odyssey: from forbidden fruit to cybersex. Plenum Press, 1996;
250. McAlinden A. M. Sex Crime: sex offending and society. *British Journal of Criminology*. Volume 42, 2002;
251. McAlinden A. M. The Use of “Shame” with Sexual Offenders. *British Journal of Criminology*. Volume 45, No. 3. 2005;
252. McCullough J. Regulating the Internet Pornography Industry: an Enforcement Perspective. *The New Zealand Postgraduate Law E-Journal*. Issue 3;
253. McEwan J. “I thought She Consented”: defeat of the rape shield or the defence that shall not run? *Criminal Law Review*, 2006;
254. McGlynn C., Rackley E. Striking a Balance: arguments for the criminal regulations of extreme pornography. Department of Law, Durham University. *The Criminal Law Review*. September, 2007;
255. McGuire Th. L., Grant F. E. *Understanding Child Sexual Abuse*. Butterworths, Toronto, 1991;
256. MacIntyre D., Carr A. Prevention of Child Sexual Abuse: implications of programme evaluation research. *Child Abuse Review*. Vol. 9, 2000;
257. McNair B. *Mediated Sex. Pornography and the Postmodern Culture*, London and New York: Arnold, 1996;
258. McNally R. J., Clancy S. A., Schacter D. L. Directed Forgetting of Trauma Cues in Adults Reporting Repressed or Recovered Memories of Childhood Sexual Abuse. *Journal of Abnormal Psychology*. Vol. 110, No. 1, 2001;
259. Mercado C. C., Ogloff J. R. P. Risk and the Preventive Detention of Sex Offenders in Australia and the United States. *International Journal of Law and Psychiatry*. Vol. 30, 2007;

260. Meuwese S., Pouwels R., Valkema S. *Defence for Children International: international yearbook of children's rights 1994*. Amsterdam, 1995;
261. Miles G., Stephenson P., Anderson F. *Children and Sexual Abuse and Exploitation. Children at Risk Guidelines. Vol.4*, 2000;
262. Miller – Perrin C. L., Perrin R. D. *Child Maltreatment. An Introduction*. Sage Publications, 1999;
263. Mitchell K. J., Finkelhor D., Wolak J. *Online Requests for Sexual Pictures from Youth: risk factors and incident characteristics*. *Journal of Adolescent Health* 41 (2007);
264. Mitchell K. J., Finkelhor D., Wolak J. *The Exposure of Youth to Unwanted Sexual Material on the Internet. A National Survey of Risk, Impact and Prevention*. *Youth & Society*, Vol. 34. No. 3, March 2003;
265. Mitchell K. J., Finkelhor D., Wolak J. *Trends in Youth Reports of Sexual Solicitations, Harassment and Unwanted Exposure to Pornography on the Internet*. *Journal of Adolescent Health* 40, 2007;
266. Mnookin R. H., Weisberg D. K. *Child, Family and State: problems and materials on children and the law*, fifth edition. Aspen Publishers, 2005;
267. Monk D. *Working with Sex Offenders; a case of protection*. *Child Abuse Review*. Vol. 7, 1998;
268. Montgomery H. *Modern Babylon? Prostituting Children in Thailand. Fertility, Reproduction and Sexuality. Volume 2*, 2006;
269. Morrison T., Erooga M., Beckett R. C. *Sexual Offending against Children: assessment and treatment*. Routledge, 1994;
270. Munir A. B., Mohd Yasin S. H. *Commercial Sexual Exploitation*. *Child Abuse Review*. Vol. 6, 1997;
271. Munro C. *Sex, Law and Videotape: the R18 category*. *Criminal Law Review*, 2006;

272. Muntarhorn V. A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child. Article 34 – sexual exploitation and sexual abuse of children. Leiden, Boston, 2007;
273. Muntarhorn V. Extraterritorial Criminal Laws against Child Sexual Exploitation. UNICEF, 1998;
274. Namų advokatas. Vilnius, 2002;
275. Nevala S., Aromaa K. Organised Crime, Trafficking, Drugs: selected papers presented at the annual conference of the European society of criminology. Helsinki, 2004;
276. Noguchi Y. ILO Convention No. 182 on the worst forms of child labour and the Convention on the Rights of the Child. The International Journal of Children's Rights. Vol. 10, 2002;
277. Nyman A. Young offenders: sexual abuse and treatment (a new book from save the children Sweden), 2002;
278. O'Briain M., Grillo M., Barbosa H. Sexual Exploitation of Children and Adolescents in Tourism. A contribution of ECPAT international to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil, 25 – 28 November, 2008;
279. O'Briain M., van den Borne A., Noten T. Joint East West Research on Trafficking in Children for Sexual Purposes in Europe: the sending countries. ECPAT Europe Law Enforcement Group. Amsterdam, 2004;
280. O'Connell Davidson J. Children in the Global Sex Trade. Polity Press, 2005;
281. O'Connell R., Price J., Barrow Ch. Cyber Stalking, Abusive Cyber Sex and Online Grooming: a programme of education for teenagers. Cyberspace Research Unit, 2004;
282. O'Connor M., Healy G. Ryšys tarp prostitutijos ir prekybos žmonėmis seksualinio išnaudojimo tikslams. Informacinis vadovas (vertė J. Paserpskytė), 2006;

283. O'Donohue W., Geer J. H. *The Sexual Abuse of Children: Theory and research*, Volume 1. New Jersey, 1992;
284. Oaksford K. L., Frude N. *The Prevalence and Nature of Child Sexual Abuse: evidence from a female University Sample in the UK*. *Child Abuse Review*. Vol. 10, 2001;
285. Ondersma S. J. *Introduction to the First of Two Special Sections on Substance Abuse and Child Maltreatment*. *Child Maltreatment*, Vol. 12, No. 1. February 2007;
286. Ong R. *Child Pornography and the Internet in Hong Kong*. *Journal of Computer and Technology*. Vol. 81, 2005-2006;
287. Opromolla A. *Children's Rights under Articles 3 and 8 of the European Convention: recent case law*. *European Law Review*, vol. 26. 2001;
288. Ost S. *Children at Risk: legal and societal perceptions of the potential threat the possession of pornography poses to society*. *Journal of Law and Society*. Vol. 29. No. 3, 2002;
289. Paasonen S. *Pornification: sex and sexuality in the media culture*. New York, 2007;
290. Pakalniškienė V., Bieliauskaitė R., Sebre S. *Vaikų patirtos prievartos ir jų traumavimo laipsnio ryšys*. *Psichologija*. Nr. 27, 2003;
291. Palmer T., Stacey L. *Just One Click – Sexual Abuse of Children and Young People through Internet and Mobile Phone Technology*. Ilford, 2004;
292. Patton M. Q. *Family Sexual Abuse. Frontline Research and Evaluation*. Sage Publications, 1991;
293. Paul P. *Pornified: how pornography is damaging our lives, our relationships and our families*. New York. Owl Books, 2005;
294. Pearce J. *Who Needs to be Involved in Safeguarding Sexually Exploited Young People?* *Child Abuse Review*. Vol. 15, 2006;

295. Pecora P. J., Whittaker J. K., Maluccio A. N., Barth R. P., Plotnick R. D. *The Child Welfare Challenge. Policy, Practice and Research.* Aldine de Gruyter, 1992;
296. Peters R. *The Link Between Pornography and Violent Sex Crimes,* 2004;
297. Peters S. D., Wyatt G. E., Finkelhor D. *A sourcebook on Child Sexual Abuse.* California. Sage Publications. 1986;
298. Pierce L., Bozalek V. *Child Abuse in South Africa: an examination of how abuse and neglect are defined.* *Child Abuse and Neglect* 28, 2004;
299. Pierce R. L. *Child Pornography: a hidden dimension of child abuse.* *Child Abuse and Neglect*, Vol. 8, 1984;
300. Piesliakas V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga.* Justitia, Vilnius, 2006;
301. Power H. *The Crime and Disorder Act 1988: sex offenders, privacy and the police.* *Criminal Law Review*, 1999;
302. Prendergast W. E. *Treating Sex Offenders in Correctional Institutions and Outpatient Clinics. A guide to clinical practice.* The Harworth Press, 1991;
303. Pritchard C. *The Child Abuser Research and Controversy.* Open University Press, 2004;
304. *Profiting From Abuse: an investigation into the sexual exploitation of our children.* The United Nations Children's Fund (UNICEF). New York, 2001;
305. Quayle E., Loof L., Palmer T. *Child Pornography and Sexual Exploitation of Children Online. A contribution of ECPAT International to the World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents.* Rio de Janeiro, Brazil. 25-28 November, 2008;
306. Quayle E., Taylor M. *Child Pornography and the Internet: perpetuating a cycle of abuse.* *Deviant Behaviour*, Vol. 23. No. 4. 2002;

307. Quayle E., Taylor M. Child Seduction and Self-representation on the Internet. *CyberPsychology & Behavior*. Vol. 4. No. 5. 2001;
308. Quayle E., Taylor M. Model of Problematic Internet Use in People with a Sexual Interest in Children. *Cyber Psychology & Behavior*. Vol. 6, No. 1, 2003;
309. Quayle E., Taylor M. Paedophiles, Pornography and the Internet: assessment issues. *British Journal of Social Work* (2002), Vol. 32;
310. Quayle E., Taylor M. Viewing Child Pornography on the Internet. Understanding the Offence, Managing the Offender, Helping the Victims. Russell House Publishing, 2005. *Child Abuse Review*, Vol. 14, 2005;
311. Quayle E., Vaughan M., Taylor M. Sex Offenders, Internet Child Abuse Images and Emotional Avoidance: the importance of values. *Aggression and Violent Behaviour*, 2005;
312. Qualls C. B., Wincze J. P., Barlow D. H. The Prevention of Sexual Disorders. Issues and Approaches. Plenum Press, 1978;
313. Quinn J. F., Forsyth C. J. Describing Sexual Behavior in the Era of the Internet: a typology for empirical research. *Deviant Behavior*. Vol. 26, No. 3, 2005;
314. Randall R. S. Freedom and Taboo. Pornography and the Politics of a self divided. University of California Press, 1989;
315. Reichert T., Lambiase J. Sex in Cosnumer Culture: the erotic content of media and marketing. Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, 2006;
316. Renold E., Creighton S. J., Atkinson Ch., Carr J. Images of Abuse: a review of the evidence on child pornography (summary of research and findings). NSPCC inform, 2003;
317. Renvoize J. Innocence Destroyed: a study of child sexual abuse. Routledge, 1993;

318. Rettinger L. Jill. The relationship between child pornography and the commission of sexual offences against children. A review of the literature, 2000;
319. Ridenour T. A., Miller A. R., Joy K. L., Dean R. S. Profile Analysis of Personality Characteristics of Child Molesters Using the MMPI-2;
320. Rind B., Bauserman R., Tromovitch Ph. An Examination of Assumed Properties of Child Sexual Abuse Based on Nonclinical Samples. Abstract of their Psychological Bulletin Paper, 1998;
321. Ryan Ch., Hall C. M. Sex Tourism: marginal people and criminalities. Routledge, 2001;
322. Robertson G. Obscenity. An account of censorship, laws and their enforcement in England and Wales. Werdnfield and Nicolson, London;
323. Robinson S. E. From Victim to Offender: female offenders of child sexual abuse. European Journal on Criminal Policy and Research. Volume 6, No. 1, 1998;
324. Roxanne Lieb, Vernon Quinsey, Lucy Berliner. Sexual Predators and Social Policy. Crime and Justice. Vol 44, 1998;
325. Russell B. Freedom, Rights and Pornography. A Collection of Papers by Fred R. Berger. Philosophical studies series. Kluwer Academic Publisher, 1991;
326. Russell D. E. H. Dangerous Relationships: pornography, misogyny and rape. British Journal of Criminology. Volume 40, 2000;
327. Russell D. E. H. Making Violence Sexy. Feminist Views on Pornography. Open University Press, 1993;
328. Russell D. E. H. The Incidence and Prevalence of Intrafamilial and Extrafamilial Sexual Abuse of Female Children. Child Abuse and Neglect, 7 (2). 1983;
329. Ruxton S. Children in Europe. European Commissioner Social Affairs, 1996;

330. Salter A. C. Predators, Pedophiles, Rapists and other Sex Offenders: who are they, how they operate and how can we protect ourselves and our children. Volume 44, 2004;
331. Salter A. C. Treating Child Sex Offenders and Victims: a practical guide. Sage Publication, 1988;
332. Sampson A. Acts of Abuse: sex offenders and the criminal justice system. Routledge, 1994;
333. Sawyer R. Children Enslaved. Routledge, 1988;
334. Semantics or Substance? Towards a Shared Understanding of Terminology Referring to the Sexual Abuse and Exploitation of Children. Subgroup against the Sexual Exploitation of Children. ECPAT International, 2005;
335. Seto C. M., Eke A. W. The Criminal Histories and Later Offending of Child Pornography Offenders. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, Vol. 17, No. 2, April 2005;
336. Seto C. M., James M. C., Blanchard R. Child Pornography Offences are a Valid Diagnostic Indicator of Pedophilia. Journal of Abnormal Psychology. Vol. 115, No. 3, 2006;
337. Seto C. M., Lalumiere M. L. A Brief Screening Scale to Identify Pedophilic Interests among Child Molesters. Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment. Vol. 13, No. 1, 2001;
338. Seto C. M., Lalumiere M. L., Kuban M. The Sexual Preferences of Incest Offenders. Journal of Abnormal Psychology. Vol. 108, No. 2, 1999;
339. Sgroi S. M. Handbook of Clinical Intervention in Child Sexual Abuse. Lexington Books, 1982;
340. Showers R. Pornografijos žala. Leidinys „Už gyvybę“. Nr. 2 – 3, 1999;
341. Shute S. The Sexual Offences Act 2003: new civil preventative orders, sexual offence prevention orders, foreign travel orders, risk of sexual harm orders. Criminal Law Review, 2004;

342. Silbert M. H., Pines A. M. Pornography and the Sexual Abuse of Women. *Sex Roles*, 11/12. Milton Keynes: Open university Press, 1984;
343. Silbert M. H., Pines A. M. Sexual Child Abuse as an Antecedent to Prostitution. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 5, 1981;
344. Sinclair R. L. Sugar D. Internet Based Sexual Exploitation of Children and Youth: environmental scan. The National Child Exploitation Coordination Centre (NCECC), 2005;
345. Smith S. M. The Maltreatment of Children. University Park Press. Baltimore, 1978;
346. Snow P. Electronic Monitoring of Offenders. *International Review of Law, Computers and Technology*. Vol. 13, No. 3, 1999;
347. Spencer J. R. The Sexual Offences Act 2003: child and family offences. *Criminal Law Review*, 2004;
348. Spinelis C. D. Crime in Greece: in perspective. Ant. N. Sakkoulas Publishers. Athens, 1997;
349. Staiger I. Trafficking in Children for the Purposes of Sexual Exploitation in the EU. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*. Vol. 13/4, 2005;
350. Stanley N., Gough D. A New Image for Child Abuse Review. *Child Abuse Review*. Vol. 16. 2007;
351. Stathopulu E., Hulse J. A., Canning D. Difficulties with Age Estimation of Internet Images of South – East Asian Girls. *Child Abuse Review*, Vol. 12, 2003;
352. Stevenson K., Davies A., Gunn M. Blackstone's Guide to the Sexual Offences Act 2003. Oxford University Press, 2004;
353. Stevenson O. Child Abuse. Public Policy and Professional Practice. Harvester Wheatsheaf, 1989;
354. Street F. L., Grant M. P. Law of the Internet. Edition 2000;
355. Sullivan C. Internet Traders of Child Pornography: profiling research – update. The Department of Internal Affairs. February, 2007;

356. Sullivan B. *The Politics of Sex: prostitution and pornography in Australia since 1945*. Cambridge University Press, 1997;
357. Sutton D., Jones V. *Position Paper on Child Pornography and Internet-related Sexual Exploitation of Children*. Save the Children Europe Group, 2004;
358. Svedin C. G., Back K. *Children Who don't Speak: about children being used in child pornography*. Swedish Save the Children, 1996;
359. Swann S., Balding V. *Safeguarding Children Involved in Prostitution*. Guidance Review. Department of Health, 2001;
360. Swanston H. Y., Parkinson P. N., O'Toole B. I., Plunkett A. M., Shrimpton S., Oates R. K. *Juvenile Crime, Aggression and Delinquency after Sexual Abuse: a longitudinal study*. *British Journal of Criminology*. Volume 43, 2003;
361. Švedas G. *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius. Teisinės informacijos centras, 2006;
362. Švedas G. *Europos Sąjungos teisės įtaka Lietuvos baudžiamajai teisei*. *Teisė*. Mokslo darbai. Nr. 74, 2010;
363. Tate T. *Child Pornography: an investigation*. Methuen, London, 1990;
364. Taylor M. *Child Pornography and the Internet: challenges and gaps*. Yokohama, 2001;
365. Taylor M., Holland G., Quayle E. *Typology of Paedophile Picture Collections*. *The Police Journal*, 2001, Vol. 74 (2);
366. Taylor M. *The Nature and Dimensions of Child Pornography on the Internet*, 2002;
367. Taylor M., Quayle E. *The Internet and Abuse Images of Children: search, precriminal situations and opportunity*. *Situational prevention of child sexual abuse*. *Crime Prevention Studies*, Volume 19. 2006;
368. Taylor M., Quayle E., Holland G. *Child Pornography, the Internet and Offending*. Policy Research, 2001;

369. Tyler R. P., Stone L. E. Child Pornography: perpetuating the sexual victimization of children. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 9, 1985;
370. Thomas T. Preventing Unsuitable People from Working with Children – the Criminal Justice and Court Services Bill. *Child Abuse Review*. Vol. 10, 2001;
371. Thomas T. Supervising Child Sex Offenders in the Community – Some Observations on Law and Practice in England and Wales, the Republic of Ireland and Sweden. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 9/1, 2001;
372. Thompson B. *Soft Core. Moral Crusades against Pornography in Britain and America*. Cassel, 1994;
373. Tower C. C. *Understanding Child Abuse and Neglect*. Third Edition, 1996;
374. Tsai M., Feldman-Summers S., Edgar M. Childhood Molestation: variables related to differential impacts on psychosexual functioning in adult women. *Journal of Abnormal Psychology*. Vol. 88. No. 4, 1979;
375. Valickas S. Moksleivių ir studentų požiūris į prostituciją. *Teisės apžvalga*. 1990, Nr. 3;
376. Van Bueren G. *The International Law on the Rights of the Child. Save the Children*. Martinus Nijhoff Publishers, 1995;
377. Van Dijk P., Van Hoof F., Van Rijn A., Zwaak L. *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights (4th edition)*, 2006;
378. Vermeulen G., Balcaen A., di Nocila A., Canduro A. *Standardised Templates and Blueprints for EU –wide Collection of Statistical Information and Analysis on Missing and Sexually Exploited Children and Trafficking in Human Beings*. Maklu, 2006;
379. Vermeulen G. *EU Quality Standards in Support of the Fight against Trafficking in Human Beings and Sexual Exploitation of Children*. Maklu, 2007;

380. Vermeulen G. European Data Collection on Sexual Offences against Minors. Maklu, 2007;
381. Vosyliūtė A. Baudžiamoji atsakomybė už kvalifikuotą vagystę. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai. Vilnius, 2009;
382. Zillmann D. Connections between Sexuality and Aggression. Second edition. Lawrence Erlbaum Publishers. London, 1998;
383. Žėkas T. Possession of Child Pornography: legal or illegal activity (experience of Common Law countries). Teisė: mokslo darbai, 2009 Nr. 70, Vilnius;
384. Žėkas T. Vaiko Išnaudojimas Pornografijai ir Prostitucijai – Nusikalstamų Veikų Vaikui ir Šeimai Sudedamoji Dalis. Teisė: mokslo darbai, 2008 Nr. 66 (1), Vilnius;
385. Wall D. S. Crime and the Internet. Routledge, London. 2001;
386. Wake H., Underwager R., Thomas Ch. C. Accusations of Child Sexual Abuse. Illinois, 1988;
387. Ward T., Gannon T. A., Birgden A. Human Rights and the Treatment of Sex Offenders. Sex Abuse. Vol. 19, 2007;
388. Ward J., Patel N. Broadening the Discussion on „Sexual Exploitation”: ethnicity, sexual exploitation and young people. Child Abuse Review. Vol. 15, 2006;
389. Waterhouse L., Dobash R., Carnie J. Child Sexual Abusers. Edinburgh: the Scottish Office, 1994;
390. Wazir R., N. van Oudenhoven. Child Sexual Abuse: what can governments do? A comparative investigation into policy instruments used in Belgium, Britain, Germany, the Netherlands and Norway. International Child Development Initiatives, Vol. 37, 1998;
391. Webb L., Craissati J., Keen S. Characteristics of Internet Child Pornography Offenders: a comparison with child molesters. Sexual Abuse: a Journal of Research and Treatment. Vol. 19, 2007;

392. Weil J. L. *Instinctual Stimulation of Children: from common practice to child abuse*, Vol. 1, 1989;
393. Weisberg D. K. *Children of the Night: a study of adolescent prostitution*. Lexington Books, Toronto, 1985;
394. Wells M., Finkelhor D., Wolak. J., Mitchell K. J. *Defining Child Pornography: law enforcement dilemmas in investigations of internet child pornography possession*. *Police Practice and Research*. Vol. 8, No. 3, 2007;
395. Wells M., Finkelhor D., Wolak. J., Mitchell K. J. *Law Enforcement Challenges in Internet Child Pornography Crimes*. Crimes against Children research Centre, University of New Hampshire. *Sex Offender Law Report*, 2004;
396. Widom C. S., Ames M. A. *Criminal Consequences of Childhood Sexual Victimization*. *Child Abuse and Neglect*, Vol. 18. No. 4, 1994;
397. Williams G. *Textbook of Criminal Law* (2nd edition). England, 1983;
398. Williams K. S. *Child Pornography Law: does it protect children?* *Journal of Social Welfare and Family Law* 26 (3), 2004;
399. Williams K. S. *Facilitating Safer Choices: use of warnings to dissuade viewing of pornography on the internet*. *Child Abuse Review*. Vol. 14, 2005;
400. Williams K. S. *Textbook on Criminology*. Glasgow, 1994;
401. Williams L. *Hard Core. Power, Pleasure and the "Frenzy of Visible"*. University of California Press, 1989;
402. Williams M. *Virtually Criminal: crime deviance and regulation online*. Routledge. London & New York, 2006;
403. Williams Ph. *Illegal Migration and Commercial Sex: the new slave trade*. 1999;
404. Williams Ph. *Trafficking in Women and Children: a market perspective*. 1999;

405. Williams Ph., Vlassis D. Combating Transnational Crime Concepts, Activities and Responses ISPAC , 2001;
406. Wyatt G. E., Powell G. J. Lasting Effects of Child Sexual Abuse. Sage Publications: California, 1988;
407. Wyness M. Childhood and Society: an introduction to the sociology of childhood. Palgrave, 2006;
408. Wolak J., Finkelhor D., Kimberly J., Mitchell K. J., Ybarra M. L. Online Predators and Their Victims. Myths, Realities and Implications for Prevention and Treatment. University of New Hampshire. American Psychologist, Vol. 63, No. 2. 2008;
409. Wolak J., Finkelhor D., Mitchell K. J. Child Pornography – Possessors Arrested in Internet – Related Crimes: findings from the National Juvenile Online Victimization Study. National Centre for Missing and Exploited Children, 2005;
410. Wolak J., Mitchell K., Finkelhor D. Internet Sex Crimes against Minors: the Response of Law Enforcement. National Centre for Missing and Exploited Children, 2003;
411. Wolak J., Mitchell K., Finkelhor D. Unwanted and Wanted Exposure to Online Pornography in a National Sample of Youth Internet Users. Official Journal of the American Academy Pediatrics. No. 119, 2007;
412. Wolfe D. A., McMahon R. J., Peters R. D. Child Abuse: new directions in prevention and treatment across the lifespan. Banff International Behavioural Science Series. Sage Publications, 1997;
413. Wolthuis A., Blaak M. Trafficking in Children for Sexual Purposes from Eastern Europe to Western Europe. An explanatory research in eight Western European receiving countries. ECPAT Europe Law Enforcement Group, 2001;
414. Wortley R., Smallbone S. Situational Prevention of Child Sexual Abuse. Crime Prevention Studies, Vol. 19. 2006;

Praktinė medžiaga:

1. XVIIth International Congress of Penal Law. Commentaries & questions. International Review of Penal Law, 2001;
2. A Challenge for the Real World. ECPAT International Newsletter Issue No: 48, 1 July 2004;
3. Action Plan on Promoting safe use of the Internet. Call for proposals to demonstrate content filtering and rating systems and to prepare awareness actions (1999/C 92/11). Official Journal of the European Communities, 1.4.1999;
4. Akdeniz Y. UK Section of Regulating of Child Pornography on the Internet Cases and Materials Related to Child Pornography on the Internet;
5. Alternatives to Prison Conference. 8 December 2006. The Royal Society of Edinburg. A. Coyle. Professor of prison studies. School of Law, King's College, University of London;
6. American Education's Newspaper of Record, April 11, 2007, Volume 26, Issue 32, p. 34(<http://www.edweek.org/ew/articles/2007/04/11/32morrill.h26.html?qs=monopoly+and+no+child+left+behind>);
7. Analysis of the Treaty Establishing a Constitution for Europe: the impact on children. Brussels, January, 2005;
8. Asia – Pacific Answers: good practices in combating commercial sexual exploitation of children and youth. UNICEF Thailand, 2000;
9. Asubario O. M. Addressing Child Pornography via the Internet in Africa. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the LLM degree in Human Rights and Democratisation in Africa. Centre for Human Rights, University of Pretoria. 2004;
10. Bahney A. Don't talk to invisible strangers. The New York Times. Retrieved Jul 20, 2007 (LexisNexis database);

11. Brenner S. W., Goodman M. D. Cybercrime: the Need to Harmonize National Penal and Procedural Laws. International Society for the Reform of Criminal Law, 16th Annual Conference – Technology and its Effects on Criminal Responsibility, Security and Criminal Justice (December 6-10, 2002);
12. Brownfeld A. C. National Disgrace of Child Pornography. Human Events 38:1, 7 January 1978;
13. Bueren van G. Child Sexual Exploitation and the Law: a report on the international legal framework and current national legislative and enforcement responses. World Conference, 2001.
14. Building Europe for and with Children: a Council of Europe Programme. Monaco Launch Conference (4-5 April 2006);
15. Burke D. D. Thinking Outside the Box: child pornography, obscenity and the constitution. Virginia Journal of Law and Technology. Vol. 8, No. 11, Fall 2003;
16. Child Abuse in Relation to Trafficking in Human Beings (Europol, 2007);
17. Child Friendly Thematic Paper. Sexual Exploitation of Children in Tourism. Prepared for the: World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents (Brazil, 2008);
18. Child Pornography: Assessing the Global Agenda. International Centre for Missing and Exploited Children. France, 14 April 2005;
19. Child Pornography: legislation within the European Union. Europol Public Information. Europol, 2005;
20. Child Pornography: model legislation and global review. International Centre for Missing and Exploited Children, 2006;
21. Child Pornography: model legislation and global review. International Centre for Missing and Exploited Children. 5th edition, 2008;
22. Child Pornography Sentencing in NSW. Australian Institute of Criminology. Vol. 8, 2005;

23. Child Prostitution, Trafficking and Pornography International Report. Defence for Children International Central Union for Child Welfare in Finland, 1986;
24. Child Sexual Exploitation and the Internet: a report prepared by the Canadian Resource Centre for Victims of Crime. October, 2000;
25. Commercial Sexual Exploitation of Children in Swaziland: paper presented at the RECLISA Southern African regional child labour conference. International Labour Organisation, 2006;
26. Commission Final Report to the European Parliament and the Council on the Daphne Programme (2000-2003). European Commission, March 2004;
27. Concluding Observations of the Committee on the Rights of the Child: Australia, U.N. Committee on the Rights of the Child, 40th session, U.N. Doc. CRC/C/15/Add.268 (2005);
28. Conference of the G8 Ministers of Justice and Interior. Milano, 26-27 February 2001;
29. Convention on Cybercrime: explanatory report (ETS, No. 185);
30. Council Framework Decision on the organisation and content of the exchange of information extracted from criminal records between Member States (Commission of European Communities, 22 December 2005);
31. Council of Europe. Building a Free and Safe Internet: submission to the internet governance forum Rio de Janeiro, Brazil 12 to 15, November, 2005. Strasbourg, 2007;
32. Council of Europe Convention on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Sexual Abuse, CETS no. 201. Explanatory Report;
33. Culture, Sex and Money; their impact on women and children. African Regional Conference, 4 – 7 November 1991 (Cote D'Ivoire);
34. Daily Mail: police smash child porn ring, 11/01/01;

35. Decision of the European Committee on Crime Problems on Future Work of the Committee of Experts on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Abuse (PC-ES), Strasbourg, 21 July 2006;
36. Dobrynina M., Justickaja S., Nikartas S. Vaikų pardavimo ir prekyba jais (prostitucijos, pornografinės produkcijos gamybos, priverstinio darbo, kitos neteisėtos veiklos) paplitimo Lietuvoje tyrimas. Teisės institutas. Vilnius, 2008;
37. Droit Fondamental: Belgian media and the private life of Pascal Taveirne, Zandvoort/Koala;
38. European Social Charter, European Committee of Social Rights (Conclusions XVII-2, Belgium);
39. Expert Meeting on: sexual abuse of children, child pornography and paedophilia on the Internet – an international challenge. UNESCO, Paris, 18-19 January 1999;
40. Exploitation of Children, Particularly in the Context of Prostitution and Domestic Servitude: review of developments in the field of contemporary forms of slavery and measures to prevent and repress all contemporary forms of slavery including the struggle against corruption and the consideration of international debt as promoting factors of contemporary forms of slavery and other forms of exploitation. United Nations, Economic and Social Council, 2002;
41. Exploitation of Women and Children: its causes and effects. Asian Regional Conference, November 17-19, 1988. New Delhi, India;
42. Fighting Child Sexual Exploitation and Abuse in Europe. Council of Europe (human rights, democracy, rule of law);
43. Filosa G. Online Profiles Attracting Sexual Predators, Feds Warn: teen sites being used as victims directories. The Times – Picayune. Retrieved July 18, 2007 (LexisNexis database);
44. Global Monitoring Report on the Status of Action against Commercial Sexual Exploitation of Children – Italy. ECPAT International, 2006;

45. Global Monitoring Report on the Status of Action against Commercial Sexual Exploitation of Children – Sweden. ECPAT International, 2006;
46. Global Monitoring Report on the Status of Action against Commercial Sexual Exploitation of Children – the Netherlands. ECPAT International, 2006;
47. Global Monitoring Report on the Status of Action against Commercial Sexual Exploitation of Children – United Kingdom. ECPAT International, 2006;
48. Global Report: international tribunal for children’s rights. International Dimensions of the Sexual Exploitation of Children. UNESCO, 2000;
49. Gow H. B. Child Pornography Linked to Sexual Abuse. Human Events 44:1, 7 January 1984;
50. Green Paper on the Protection of Minors and Human Dignity in Audiovisual and Information Service (1998). European Commission, COM (96) 483;
51. Hanson K. The Question of Ages in Juvenile Justice. Lecture in the framework of the training course “China – Juvenile Justice: Good practices and visits”. Sion 27 – 31, August, 2007;
52. Harrison Ch. Images of child sexual on the internet: the implications for child protection of sexual abuse perpetrated through digital information and communication technologies. Practice development workshop, 2007;
53. Heuck J. Comparative Report on Child Pornography on the Internet in Germany and New Zealand. Freiburg, 2005;
54. Hoffmann M. Short Description of the Palermo Protocol and Comparison with the CRC Optional Protocol and the EU Framework Decision. 19 June 2002;
55. Hooper J. Sexual Abuse of Males: Prevalence, Possible Lasting Effect and Resources, 2003;

56. Hotline against Child Pornography on the Internet. Amsterdam, April, 2007;
57. How a Culture can Drive Children into Prostitution. Institute for the Protection of Children, Philippines;
58. Įstatymo dėl Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos ratifikavimo projekto aiškinamasi raštas. Nr. IXP-3523, 2004;
59. ICMEC. Creating a Global Agenda to Combat Child Pornography;
60. II Action Plan to Combat the Sexual Exploitation of Children and Adolescents 2006 – 2009. Ministro de Trabajo y Asuntos Sociales, Department of Children and Family Service;
61. Illegal and Harmful Use of the Internet. First Report of the Working Group. Department of Justice, Equality and Law Reform;
62. Implementing the Rights of the Child in the European Union, Thematic Comment No. 4. EU Network of Independent Experts on Fundamental Rights, 2006;
63. Innocent Images: online child pornography/child sexual exploitation investigations. Covert Groups – Operation (1993);
64. International Research and Cooperation in the Fight Against Sexual Exploitation of Children and Young Women. Redd Barna (Norwegian Save the Children);
65. Internet Hotline against Child Pornography Foundation: annual report 2004. Amsterdam, 2005;
66. Kincaid J. R. Is this Child Pornography? // <file:///localhost/C:/Users/privatus/Desktop/PhD/Internetines%20nuorodos/Salon%20%20Is%20this%20child%20pornography.mht>);
67. Law and Society Blog: two hundred years in prison for the possession of child pornography – enemy jurisprudence in Arizona;

68. Legislative History of the Convention on the Rights of the Child, Volume II. Office of the United Nations, High Commissioner for Human Rights. New York & Geneva, 2007;
69. Longest sentence – 100 years given to child pornographer. Contact person: Susan W. Brooks. United States Attorney. U. S. Department of Justice. January 18, 2006;
70. LR Seimo teisės ir teisėtvarkos komiteto išvada baudžiamojo kodekso 149, 150, 151, 162, 260, 265, 266, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo bei papildymo ir kodekso papildymo 151 (1) straipsniu įstatymo projektui. Nr. XP-1199 (2), 2006-05-03;
71. Making Every Child Matter – Everywhere. Child Exploitation and Online Protection Centre. London;
72. Making the Internet a Safer Place. European Commission. Information Society and Media, 2008;
73. Manolatos T. Hunting down Child Predators: social networking sites make it hard for agencies to keep up. The San-Diego union tribune. Retrieved July 20, 2007 (LexisNexis database);
74. McCarten J. Ontario, Toronto cops slam Ottawa for failing to develop child porn strategy (Canadian Press, January 16, 2003);
75. McCoy A. Blaming Children for their own Exploitation: the situation in East Asia. Regional Situational Analysis.
76. Meeting Report for the Attention of the CDPC. The Committee of Experts on the Protection of Children against Sexual Exploitation and Abuse (PC-ES), Strasbourg, 29 May 2006;
77. Miller K. Detection and Reporting of Child Sexual Abuse (specifically paedophilia): a law enforcement perspective;
78. Missing and Sexually Exploited Children: where do we stand? (4 December 2007, Brussels). Presentation and Speeches;
79. O'Connor M. Pornography: the second national report of the Irish observatory on violence against women, 2006;

80. Online Child Sexual Abuse: the law enforcement response (adolescents' version). World Congress III against the Sexual Exploitation of Children and Adolescents. Rio de Janeiro, Brazil 25 – 28 November, 2008;
81. Operation Avalanche. The U.S. Postal Inspection Service Teams with Internet Crimes against Children Task Forces (Inspection Service Home);
82. Orintaitė S. Vaikų Pornografija – apžvalga. Konferencijos pranešimas. Lietuvos teisės universitetas, 2003;
83. Petit J. M. Rights of the Child. Report of the Special Rapporteur on the sale of Sale of Children, Child Prostitution and Child Pornography. January, 2006;
84. Playing Safe in the Internet. Daphne: an EU response to combat violence towards children, young people and women. European Commission, Directorate General: justice and home affairs.
85. Position Paper on Child pornography and Internet – related Sexual Exploitation of Children. Save the Children Europe group. 2003;
86. Prievarta prieš vaikus. Situacijos globos institucijose įvertinimas. Tyrimo medžiaga. Vilnius, 2003;
87. Private Sector Roles and Responsibilities to End Sexual Exploitation of Children. Child Friendly Thematic Paper (prepared for the: World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents (Brazil, 2008));
88. Proceedings of the fourth regional meeting of NGO Coalitions for the Rights of the Child in Europe. Belgians Children's Rights NGO Coalitions. Belgium, 2005;
89. Prokurorų veiklos praktika 2007 m. teismuose išnagrinėtose baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys buvo įtariami nusikaltimais ir baudžiamaisiais nusižengimais žmogaus seksualinio apsisprendimo

- laisvei ir neliečiamumui, nuo kurių nukentėjo nepilnamečiai. LR generalinė prokuratūra. Nr. 10.6-8, 2008-04-17;
90. Prokurorų veiklos praktika per 2008 metų I pusmetį teismuose išnagrinėtose baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys buvo įtariami smurtu šeimoje prieš nepilnamečius, apžvalga. LR generalinė prokuratūra. Nr. 10.6-12, 2008-12-08;
91. Prokurorų veiklos praktikos per 2008 metus teismuose išnagrinėtose baudžiamosiose bylose, kuriose asmenys buvo įtariami smurtu šeimoje prieš nepilnamečius, apžvalga. LR generalinė prokuratūra. Nr. 10.6-2, 2009-01-19;
92. Promotion and Protection of the Rights of Child: sale of children, child prostitution and child pornography. Fiftieth session, item 112 of the provisional agenda. United Nations, A/50/456, 20 September 1995;
93. Psycho – Sexual Problems Proceedings of the Congress held at the University of Bradford 1974. Bradford University Press, 1976;
94. Public Opinion Survey on the Control of Obscene and Indecent Article Ordinance Household Survey and Focus Group Studies. Commissioned by Television and Entertainment Licensing Authority, the Hong Kong SAR Governemnt, December 2001;
95. Publication: Reading Eagle; date: Apr 23, 2007; Section: Berks & Beyond: Page Number: B1;
96. Punishing Thoughts too close to reality: a New Solution to Protect Children from Pedophiles;
97. Right to Happiness: prevention and intervention against sexual abuse and exploitation of children. Annual Report, BICE, 2001;
98. React on Sexual Exploitation and Abuse of Children (European Committee on Crime Problems, Group of Specialists on the Protection of Children against Sexual Exploitation (PC-S-ES)), Strasbourg, 5 May 2004;

99. Reinforcing the International Fight against Child Pornography G-8 Justice and Home Affairs Ministers. 24 May, 2007;
100. Reflection on the Gary Glitter case by Sean Gabb. Free Life Commentary, an Independent Journal of Comment Published on the Internet. Issue Number 37, 14th November 1999;
101. Report of the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography, Juan Miguel Petit. Commission on Human Rights. Sixtieth session, item 13 of provisional agenda. Economic and Social Council. E/CN.4/2005/78/Add.3 (8 March 2005);
102. Report submitted by the Special Rapporteur on the sale of children, child prostitution and child pornography, Juan Miguel Petit. Commission on Human Rights. Sixty-second session, item 13 of provisional agenda (Addendum – Mission to Albania). Economic and Social Council. E/CN.4/2006/67/Add.2 (27 March 2006);
103. Rights of the Child Report of a Training Programme in Asia. International Commission of Jurists. Switzerland, 1993;
104. Rokvic D. Betrayal of Trust: the experiences of adult women victim/survivor of child sexual assault. 8th Australian Institute of Family Studies Conference. Melbourne Exhibition Centre, 2003;
105. Saphira M. Sexual Photographs Involving Young People, ECPAT. 2004;
106. „Saugesnis internetas LT“. Galutinė viešoji ataskaita 2007 – 2009;
107. Saunders P. Sexual Trafficking and Forced Prostitution of Children. New York, 1998;
108. Sexual Exploitation of Children over the Internet. A Staff Report Prepared for the Use of the Committee on Energy and Commerce. U. S. House of Representatives 109th Congress (January 2007);
109. Sexual Offences against Children in Canada. Summary of the Report of the Committee on Sexual Offences against Children and Youth

- appointed by the Minister of Justice and Attorney General of Canada, 1984;
110. Shaw K. A Summary of the Literature on Child Sexual Abuse and Exploitation: an introduction. MSW, ISPCAN Policy Consultant. Chicago, Illinois;
111. Short History of the Internet by Bruce Sterling;
112. Situacija dėl prekybos žmonėmis aukų (nepilnamečių) bei nepilnamečių prostitucijos apibendrinimas;
113. Skinnider E. Violence against Children: international criminal justice norms and strategies;
114. Sorensen P. NGO Counter Trafficking – Payoke. Annual Report;
115. Study on the Feasibility of an International Legal Instrument on the Sexual Exploitation and Abuse of Children. European Committee on Crime Problems. Strasbourg, 16 December 2005;
116. Summary of the Child Pornography Forum Report Creating a Global Agenda to Combat Child Pornography. Commission on Human Rights, Sixtieth session, Item 13 of the provisional agenda. E/CN.4/2004/NGO/81 (30 January 2004);
117. SurfControl plays key role in national Police „Operation Magenta” raids on internet paedophiles (www.surfcontrol.com);
118. Symposium on Online Child Exploitation. The University of Toronto Centre for Innovation Law and Policy. May 2, 2005;
119. Standing Conference on Crime Prevention Report of the Working Group on Publicity for the Prevention of Child Sexual Abuse. Home Office, November, 1987;
120. The „Combating Child Pornography on the Internet” conference, held in Hofburg, Vienna, from 29 September to 1 October 1999;
121. The Enforcer Bows Out: tough talk but measured action to curb sex offenders who target children. 14 June 2007, from *The Economist* print edition;

122. The Financial Coalition against Child Pornography: A Case Study on How the Private Sector, Law Enforcement and Non – Governmental Organisation Converge to Fight Commercial Child Pornography. World Congress III against Sexual Exploitation of Children and Adolescents. International Centre for Missing and Exploited Children, 2008;
123. The Meese Commission Report. The Obscene, Disgusting and Vile Meese Commission Report. Pat Califia, 1986;
124. The New EU Reform Treaty – What is the Impact on Children’s Rights? European Children’s Network – Euronet, 2008;
125. The Panel’s Advice to the Court of Appeals on Offences Involving Child Pornography. August, 2002;
126. The State of Work on the Text of a Draft Recommendation on the Treatment of Sex Offenders in Penal Institutions and in the Community. Directorate General I – Legal Affairs. CDPC – BU, 2006;
127. Thomas T. The CUPISCO Project – Protecting Children across Europe. Social Work in Europe. Vol. 5, No. 3;
128. Understanding treatment for adults and juveniles who have committed sex offences. Center for Sex Offender Management. November, 2006;
129. U.S./European Summit on Missing and Exploited Children. International Centre for Missing and Exploited Children. 25 – 27 October, 2005;
130. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita;
131. Vermeulen G. European Data Collection on Sexual Offences against Minors (EU Forum on the Prevention of Organised Crime “EU Action against Child Trafficking and related forms of Exploitation”, 26 May 2004, Brussels);
132. Visible Evidence – Forgotten Children: the need for a child protection and children’s rights focus in identifying children who have been

sexually abused for the production of child abuse images. Save the Children, 2006;

133. World Congress III must result in Government action to protect children from sexual exploitation. ECPAT international: end child prostitution, child pornography & trafficking of children for sexual purposes. International Press Release, 2008;
134. Working together to tackle crime. A joint press statement from Thames Valley Police and Thames Valley Probation Area. 2004;

Internetiniai adresai:

1. <http://www.alienlove.com/modules.php?name=News&file=article&sid=2346> (The News: Russian Officials Finally Define Pornography & Ban It Online);
2. http://www.childfocus-net-alert.be/uk/UK_childpornography_sub02.htm (Child focus: help us to stop child pornography);
3. http://www.childfocus-net-alert.be/uk/UK_childpornography_sub03.htm (Child focus: help us to stop child pornography);
4. http://www.childfocus-net-alert.be/uk/UK_childpornography_sub01.htm (Child focus: help us to stop child pornography);
5. http://www.childfocus-net-alert.be/uk/UK_faq_sub01.htm (Child focus: help us to stop child pornography – FAQ);
6. http://www.theregister.co.uk/2003/10/28/suspected_paedophile_cleared_by_computer/ (Suspected Paedophile Cleared by Computer Forensic);
7. http://www.theregister.co.uk/2004/01/20/the_giant_wooden_horse_did/ (The Giant Wooden Horse Did It!);
8. <http://www.dw-world.de/dw/article/0,2144,1906159,00.html> (Bits and Bytes to Fight Child Pornography);

9. <http://www.copine.ie/> (COPINE Projects News and Upcoming Events);
10. http://www.uab.edu/philosophy/faculty/arnold/Meese_Commission.htm (The Meese Commission Report on Pornography);
11. <http://legal-dictionary.thefreedictionary.com/possession>;
12. <http://sexualintelligence.wordpress.com/2007/07/08/54/> (Happy Birthday, Meese Commission);
13. <http://www.out-law.com/page-7467> (Pennsylvania court says viewing child porn “not illegal”);
14. <http://www.aic.gov.au/publications/other/2005-krone.html> (Operation Auxin: the Australian response to online child exploitation);
15. <http://www.out-law.com/page-1114> (Italian police use fake web site to lure child – porn suspects);
16. <http://www.networkworld.com/community/?q=node/10460> (fighting child porn vs. ruining innocent lives);
17. <http://www.guardian.co.uk/world/2008/mar/10/japan> (Japan to outlaw possession of child porn);
18. <http://www.cbc.ca/fifth/landslide/profile.html> - CBC News: the fifth estate: Landslide – profile of a pornographer;
19. <http://healthymind.com/s-porn-stats.html> (Internet Pornography Statistics: 2003);
20. <http://www.buffalonews.com/cityregion/story/265612.html> (Fighting child pornography on the web);
21. <http://www.thelocal.se/9939/20080211/> (EU to adopt Nordic method of fighting web-based child porn);
22. <http://www.mykidsbrowser.com/internet-pornography-statistics.php>;
23. http://www.ndaa.org/publications/newsletters/update_volume_15_number_4_2002.html (pornography after the fall of the CPPA: strategies for prosecutors);
24. <http://www.kinderrechtencoalitie.be/content.aspx?l=000.002> (The Flemish Children’s Rights Coalition);

25. <http://www.charter97.org/eng/news/2004/10/01/who> (Predators who stalk our young);
26. http://www.cwasu.org/page_display.asp?pageid=STATS&pagekey=104&itemkey=130 (CWASU Child and Women Abuse Studies Unit, Statistics & Information);
27. <http://www.info.fundp.ac.be/~mapi/rapa1.htm>;
28. <http://www2.cfwb.be/maltraitance/code/listesites.asp>;
29. <http://www.inti.be/ecotopie/enfants.html>;
30. http://www.fpb.gov.za/child_pornography/information_booklets/child_porn_faq.asp (FAQ's on Child Pornography);
31. <http://www.iwf.org.uk/government/page.52.127.htm> (Quantity of Child Abuse Images Removed);
32. <http://www.swanturton.com/ebulletins/archive/CTSstickytape.aspx>;
33. <http://www.skeptictank.org/gen4/gen02375.htm>;
34. <http://www.zdnet.co.uk/itmanagement/0,1000000308,2084339,00.htm>;
35. http://www.crime-research.org/library/Saytarly_nov.html (Fighting Child Pornography);
36. <http://www.preda.org/archives/1989-90-91-92/r9103091.htm>;
37. http://www.ceop.gov.uk/mediacentre/pressreleases/2008/ceop_05032008.asp;
38. http://www.getunderground.com/underground/columns/article.cfm?Article_ID=860;
39. <http://www.smh.com.au/articles/2003/01/12/1041990179285.htm> (Pete Townshend in child porn controversy);
40. <http://www.cbp.gov/hot-new/pressrel/2001/0326-00.htm> (U.S. Custom Service, Russian Police take down Global Child Pornography website);
41. <http://www.reportchildporn.net/articles/candyman-1.html> (Operation Candyman);

42. http://www.cbp.gov/xp/cgov/newsroom/news_releases/archives/legacy/2002/ (U.S. Customs, 10 Foreign Countries, Serve Multiple Search Warrants on Internet Child Pornography Ring);
43. http://www.cbp.gov/xp/cgov/newsroom/commissioner/speeches_statements/archives/ (Remarks of U.S. Customs Commissioner Robert C. Bonner: Press Conference on Operation Hamlet);
44. http://www.chinadaily.com.cn/en/doc/2003-09/27/content_268057.htm (German police break child porn ring);
45. <http://www.missingkids.com> (National Centre for Missing & Exploited Children);
46. <http://www.icactraining.org> (Internet Crimes Against Children Training & Technical Assistance Program);
47. <http://dept.fvvc.edu/ojjdp> (U.S. Department of Justice, Office of Juvenile Justice & Delinquency Prevention, through Fox Valley Technical College in Appleton, Wisconsin);
48. <http://archives.neohapsis.com/archives/fulldisclosure/2005-08/0244.html> (Operation Site-Key computer forensic searches ruled illegal);
49. http://www.geocities.com/pca_1978/arg.html (arguments on the lawfulness of *R v. Bowden*, 1999);
50. www.meldpunt-kinderporno.nl;
51. http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.php?metai=2006&menuo=12&ff=1G&fnr=13 (2006 12);
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.php?metai=2006&menuo=12&ff=1G&fnr=5 (2006 12);
52. http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.php?metai=2005&menuo=12&ff=1G&fnr=13 (2005 12);
http://www.vrm.lt/fileadmin/Image_Archive/IRD/Statistika/html_file.php?metai=2005&menuo=12&ff=1G&fnr=5 (2005 12);

53. <https://news.zdnet.co.uk/internet/> (news burst: paedophiles stalking their prey online (case of Patrick Green));
54. <http://www.unesco.org/webworld/innocence>
55. <http://childhouse.uio.no/index.html>
56. <http://www.unesco.org/webworld/observatory/index.html>
57. http://www.unesco.org/webworld/infoethics_2/index.htm
58. <http://www.unicef.org>
59. <http://www.ilo.org>
60. <http://ww.crin.ch>
61. <http://www.childnet-int.org>
62. <http://childhouse.uio.no/workshops>
63. <http://www.childhub.ch/webpub/dcihome>
64. <http://www.ecpat.net>
65. <http://www.web.net/~tribunal>
66. <http://www.nordicom.gu.se/unesco.html>
67. <http://www.savechildren.or.jp/alliance>
68. <http://www.ispcan.org>
69. <http://www.iwf.org.uk>
70. <http://www.interpol.int/public/children/default.asp>
71. <http://www.info.fundp.ac.be/~mapi/mapi-fr.html>
72. www.childhub.ch/dcifp/focalpoint.html
73. http://childhouse.uio.no/redd_barna
74. <http://www.rb.se/engindex.htm>
75. <http://www.childhub.ch/webpub/csechome>
76. <http://www.ajkids.com>
77. http://www.aifs.org.au/external/nch/nch_menu
78. <http://www.casa-alianza.org>
79. <http://www.cme.org>
80. <http://childnet-int.org/hotlines>
81. www.inhope.org

82. <http://www.cyberangels.org>
83. <http://www.leeds.ac.uk/law/pgs/yaman/child.htm>
84. <http://www.enough.org>
85. <http://www.fbi.gov/library/pguide/pguide.htm>
86. <http://www.incore.org>
87. <http://www.andi.org.br>
88. <http://eurochild.gla.ac.uk>
89. <http://www.efcw.org>
90. <http://www.missingkids.org>
91. <http://www.nchafc.org.uk/home.html>
92. <http://www.familyguidebook.com>
93. <http://www.pbs.org/kids/fungames/techknow/>
94. <http://www.preda.org>
95. <http://www.privacyrights.org/fs/children.htm>
96. <http://www.netaware.org>
97. <http://www.soc-um.org>
98. <http://ww.safekids.com>
99. <http://www.saveteens.com>
100. <http://www.savechildren.or.jp/alliance>
101. <http://www.media-awareness.ca/eng/cpigs/cpigs2.htm>
102. www.wirekids.org
103. <http://www.wired.com/news/news>
104. <http://www.vasia.com/virlanie/indexf.htm>
105. <http://www.yahooligans.com>
106. <http://www.youngmedia.org.au/yma/cyber.html>;
107. www.lrs.lt;
108. <http://news.bbc.co.uk>: “Accessing the secrets of the brotherhood” (2002 July 2);
109. <http://news.bbc.co.uk>: “Internet groomer handed jail term” (2006 November 9) (case of Adrian Ringland);

110. <http://news.bbc.co.uk>: “Seven arrests in child porn crackdown (2002 April 24);
111. <http://news.bbc.co.uk>: “UK: Wales – Judge speaks out against Internet corruption” (1999 September 14);
112. www.delfi.lt: “Google“ medžios pedofilus internete“ (2008 m. balandžio 15 d.);
113. www.delfi.lt: “Kambodžos teismas nuteisė rusą pedofilą“ (2008 m. kovo 14 d.);
114. www.delfi.lt: „Patekusios į prostitucijos pinkles grįžti į Lietuvą nenori“ (2008 m. kovo 19 d.);
115. www.delfi.lt: „Prostitucijos džiuaglės internete“ (2008 m. balandžio 7 d.);
116. www.delfi.lt: „Seksualinis vaikų išnaudojimas globos namuose gali būti kasdienybė“ (2008 m. gegužės 7 d.);

Lietuvos Teismų praktika:

1. Alytaus rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N1-177-791/2009;
2. Biržų rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-204-434-2006;
3. Kauno apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-80-238/2006;
4. Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-126-311/2006;
5. Kauno miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-867-738/2009;
6. Kauno rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-249-408/2006;
7. Kauno rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. N-1-274-358/2005;
8. Kauno rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-162-358/2009;
9. Kėdainių rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-346-336/2008;
10. Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1152-606/2009;

11. Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1168-526/2009;
12. Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1217-659/2009;
13. Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1254-201/2009;
14. Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1258-108/2009;
15. Klaipėdos miesto apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-471-606/2009;
16. Šakių rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-101-443/2009;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla Nr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo byla Nr. 2K-306/2007;
18. Šilutės rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-086-351/2005;
19. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-187/2008;
20. Vilniaus apygardos teismo baudžiamoji byla Nr. 1-207/2008;
21. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1140-654/2010;
22. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1852-270/2009;
23. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-360-536/2007;
24. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-774-536/2006;
25. Vilniaus miesto 1 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-978-654/2009;
26. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-1024-497/2006;
27. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-460-784/2009;

28. Vilniaus miesto 2 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-886-35/2005;
29. Vilniaus miesto 3 apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-12-119/2009;
30. Zarasų rajono apylinkės teismo baudžiamoji byla Nr. 1-44-477/2006;

Užsienio teismų praktika:

1. Accardi and other v. Italy (Application No. 30598/02);
2. Alberts v. California (354 U.S. 476);
3. Ashcroft v. Free Speech Coalition (00-795, 535 U.S. 234 (2002));
4. Atkins & Goodland v. Director of Public Prosecution (CO/3417/99, WC2A 2LL, 8 March 2000);
5. Bowden v. R (EWCA Crim. 331, 10th February, 1999);
6. Cf. Joseph Burstyn, Inc. V. Wilson (343 U.S. 495);
7. Ford v. Quebec (Attorney General), [1988] 2 S.C.R. 712;
8. Ginsberg v. New York (390 U.S. 629);
9. Griswold v. Connecticut (381 U.S. 479);
10. Handyside v. United Kingdom, Judgement of 7 December 1976, Series A, No.24; 1 EHRR 737 (1979-80);
11. Jacobellis v. Ohio (378 U.S. 184);
12. Irwin Toy Ltd. v. Quebec (Attorney General), [1989] 1 S.C.R. 927;
13. Kingsley International Pictures Corp. v. Regents (360 U.S. 684);
14. Krischna Achutan v. Malawi
(http://www.hrni.org/files/caselaw/HRNi_EN_469.html)
15. Lamont v. Postmaster General (381 U.S. 301);
16. Martin v. City of Struthers (319 U.S. 141);
17. Michael L. Lamb v. USA (D. Ct. No. CR-02-1715) May 20, 2004;
18. Miller v. California, 413 U.S. 15 (1973);
19. Müller v. Switzerland, Judgement of 24 May 1988, Series A, No.133; 13 EHRR 212 (1991);

20. *New York v. Ferber*, 458 U.S. 747 (1982);
21. *Olmstead v. United States* (277 U.S. 438);
22. *Osborne v. Ohio* (495 U.S. 103, 1990);
23. *Otto-Preminger Institute v. Austria*, Judgement of 20 Sept. 1994, Series A, No.295-A; 19 EHRR 34 (1995);
24. *Pierce v. Society of Sisters* (268 U.S. 510);
25. *R. v. Butler*, [1992] 1 S.C.R. 452;
26. *R v. Collier* [2004], EWCA Crim. 1411; Cr App R 129;
27. *R v. Evans* [2005] All ER (D) 291 (Feb);
28. *R v. Fellows and Arnold* (1997). 1 Cr App R 244, 2 All E. R. 548;
29. *R v. Graham Westgarth Smith and Mike Jayson* (2002, EWCA Crim 683, 1 Cr App R 21);
30. *R v. Grosvenor* [2003] EWCA Crim 1627;
31. *R v. Kelly* [2004] EWCA Crim 256;
32. *R v. Oliver* [2003], 1 Cr App R 28;
33. *R v. Oliver and others* [2002], EWCA Crim 2766 (2003), 2 Cr App R (s) 64;
34. *R v. Porter* (2006). EWCA Crim. 560;
35. *R v. Rooke* [2005] EWCA Crim 832;
36. *R v. Sharp* (No. 27376, January 18, 2000);
37. *R. v. Sudbury News Service Ltd.* (1978), 39 C.C.C. (2d) 1;
38. *R v. Bowden* (Case No: 99/0870/W2, 99/4175/W2, 10 November 1999);
39. *Regina v. Pecciarich* (22 O.R. (3d), April, 1995);
40. *Reno v. ACLU* (521 U.S. 844 (1997));
41. *Richard Thompson v. The Queen* (2004 EWCA (Crim) 669), Case No: 2004 00140 A4;
42. *Roth v. United States* (354 U.S. 476);
43. *Smith v. California* (361 U.S. 147);
44. *Stanley v. Georgia* (394 U.S. 557, 1969);

45. USA v. D. Hilton (<http://www.ca1.uscourts.gov/cgi-bin/getopn.pl?OPINION=03-1741RHR.01A>);
46. USA v. D. Z. Mohrbacher (182 F.3d 1041, 9th Cir. 1999);
47. USA v. Jake Baker and Arthur Gonda (No. 95-80106, June 21, 1995);
48. USA v. J. Tucker (305 F.3d 1193, 2002);
49. USA v. M. Arvin (900 F.2d 1385 – 9th Cir. 1990);
50. USA v. M. D. Poehlman (217 F.3d 692, 9th Cir. 2000);
51. USA v. Robert Alan Thomas and Carleen Thomas
(<http://www.law.emory.edu/6circuit/jan96a0032p.06.html>);
52. United States of America v. Richard Romero, 189 F3 d 576 (7th Cir. 1999), No. 98-2358;
53. United States vs. Knox, 32 F.3d 733 (3rd Cir. 1994);
54. Winters v. New York (333 U.S. 507).

PASKELBTŲ DARBŲ SĄRAŠAS

1. Žėkas T. Vaiko išnaudojimas pornografijai ir prostitucijai – nusikalstamų veikų vaikui ir šeimai sudedamoji dalis. Teisė: mokslo darbai, 2008. Nr. 66 (1), Vilnius;
2. Žėkas T. Possession of child pornography: legal or illegal activity (experience of common law countries). Teisė: mokslo darbai, 2009. Nr. 70, Vilnius.

1 PRIEDAS

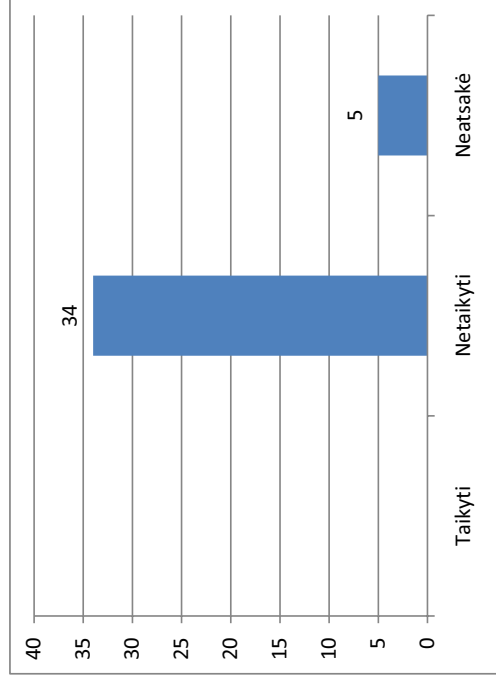
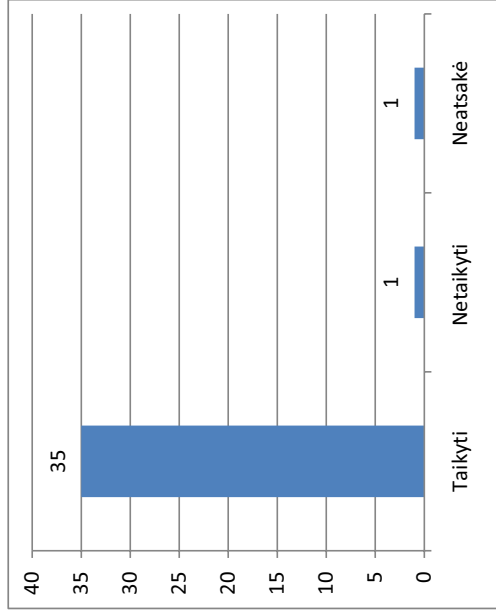
Lietuvos NVO nuomonė

Belgijos NVO nuomonė

1. Ar, Jūsų nuomone, turėtų būti taikoma baudžiamoji atsakomybė internetinių paslaugų teikėjams, jeigu jų administruojamuose internetiniuose puslapiuose patalpinami vaiko pornografiniai atvaizdai?

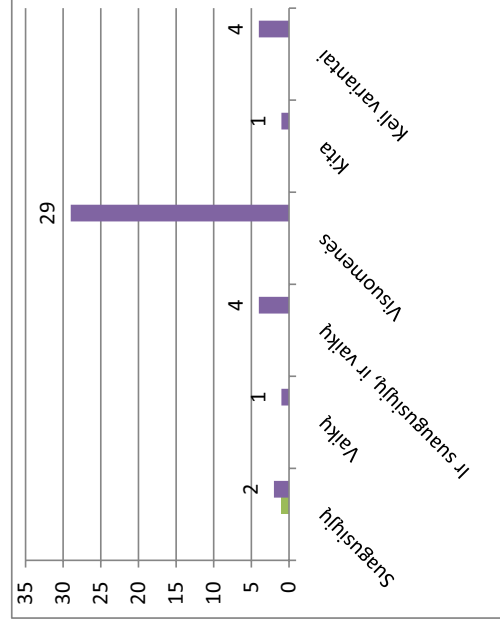
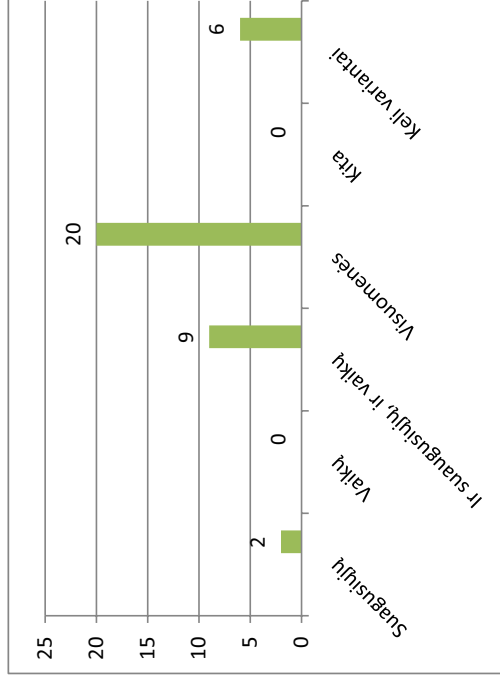
Taikyti	35
Netaikyti	1
Neatsakė	1

Taikyti	34
Netaikyti	5
Neatsakė	1

2. Jūsų nuomone, vaiko pornografija tai problema:

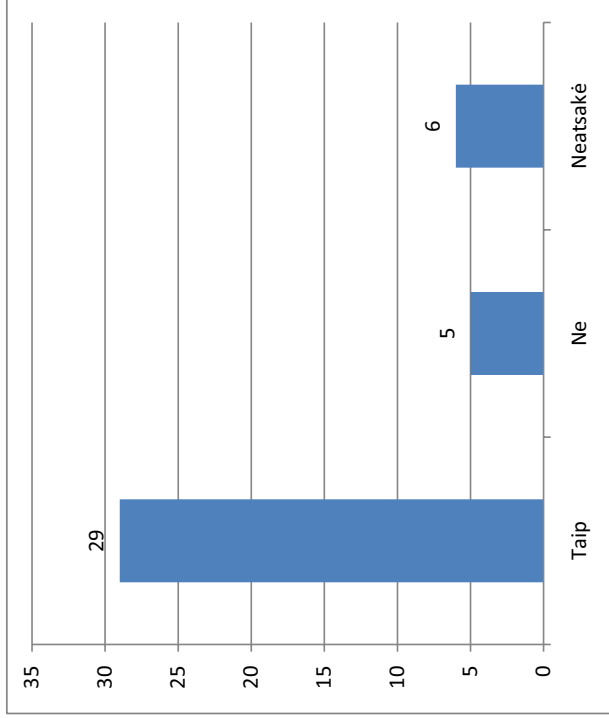
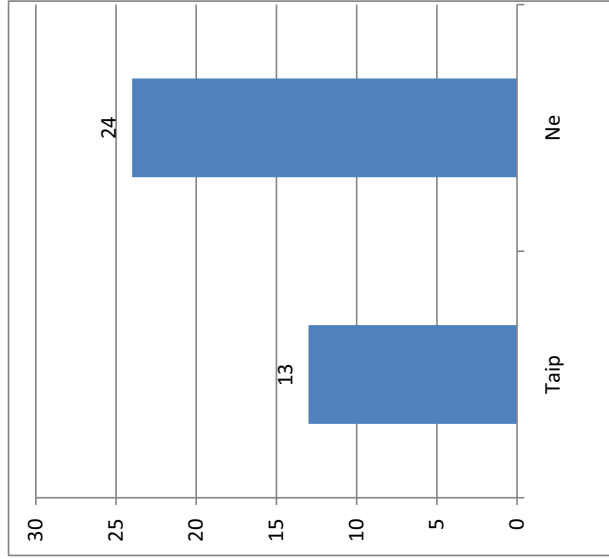
Suaugusiųjų	2	Suaugusiųjų	2
Vaikų	0	Vaikų	1
Ir suaugusiųjų, ir vaikų	9	Ir suaugusiųjų, ir vaikų	4
Visuomenės	20	Visuomenės	29
Kita	0	Kita	1
Keli variantai	6	Keli variantai	4

3. Ar, Jūsų nuomone, teiginys, kad dažniausiai vaiko išnaudojimo pornografijai aukomis tampa mergaitės, yra teisingas?

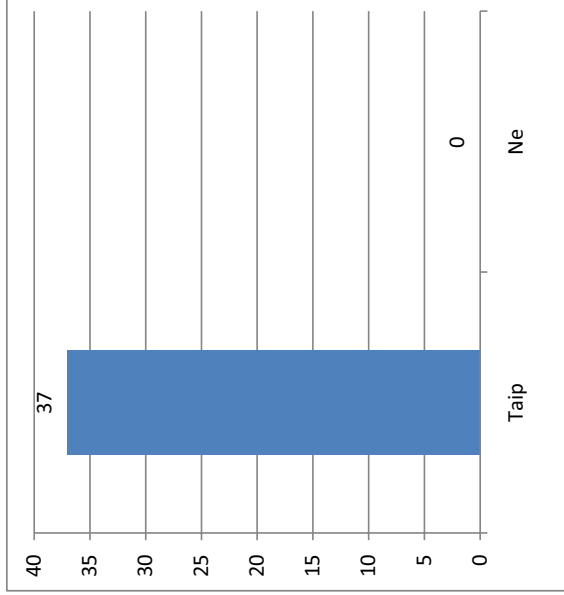
Taip 13
Ne 24

Taip 29
Ne 5
Neatsakė 6

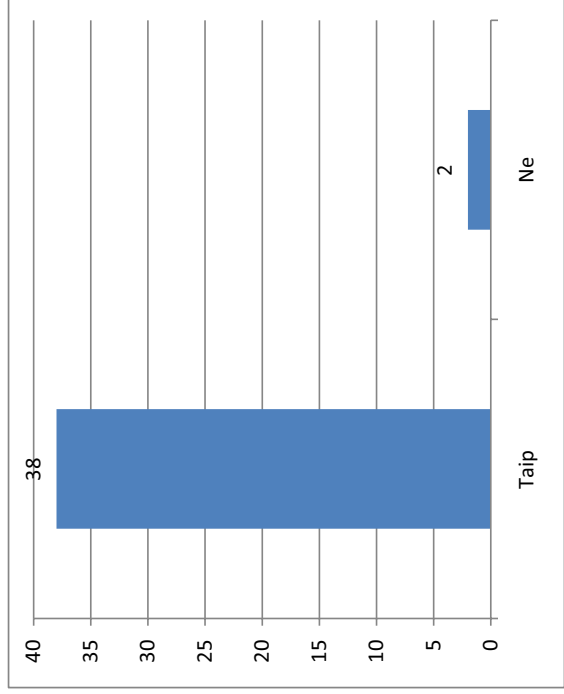

4. Ar, Jūsų nuomone, savanoriškus vaiko (10 - 13 m.) ir suaugusiojo asmens seksualinius santykius galima vadinti seksualiniu vaiko išnaudojimu?

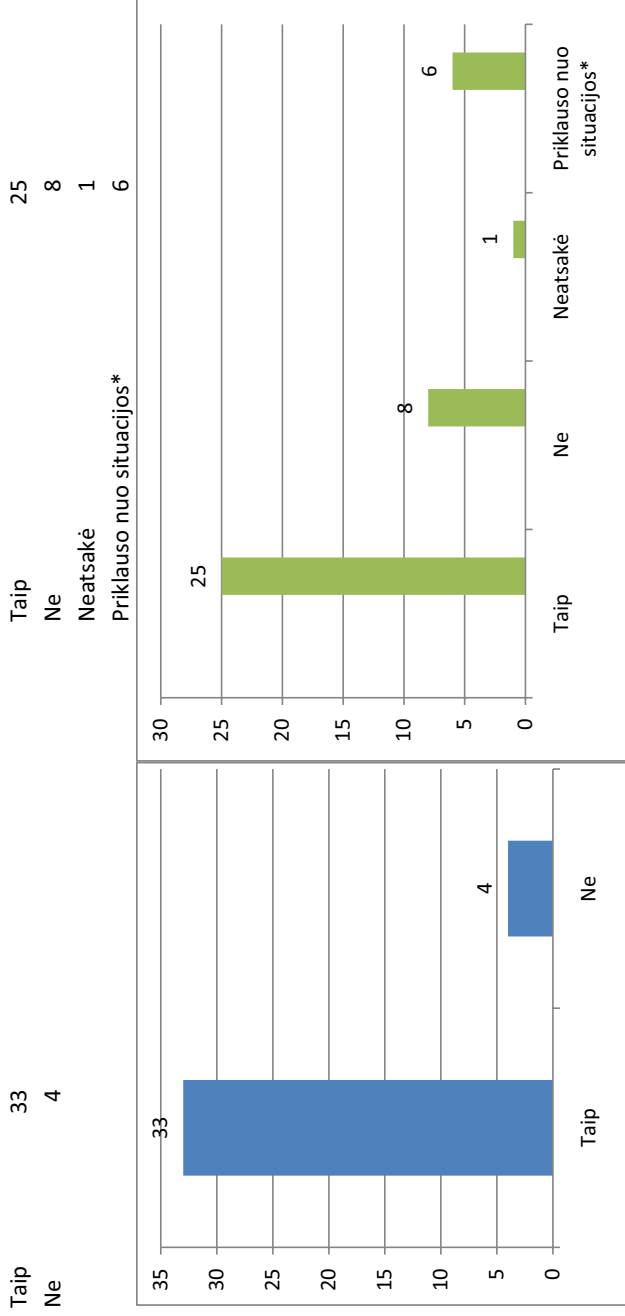
Taip 37
Ne 0

Taip 38
Ne 2

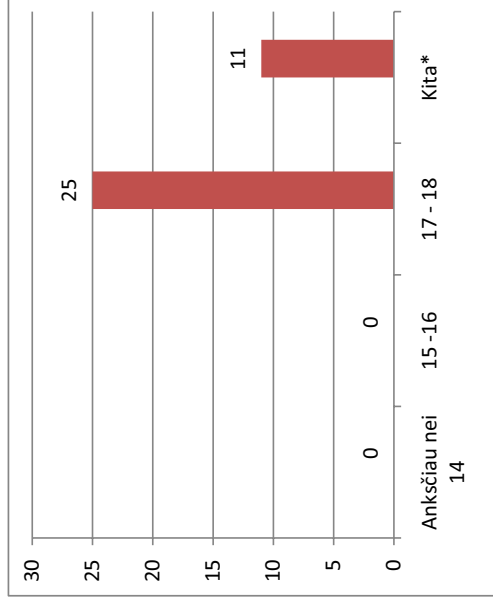
5. Ar, Jūsų nuomone, savanoriškus vaiko (14 - 17 m.) ir suaugusiojo asmens seksualinius santykius galima vadinti seksualiniu vaiko išnaudojimu?

*Nurodomas amžiaus skirtumas tarp nepilnamečio ir suaugusiojo (jei toks amžius yra mažiau nei penki metai, laikoma, kad tokiu atveju nėra seksualinio išnaudojimo)

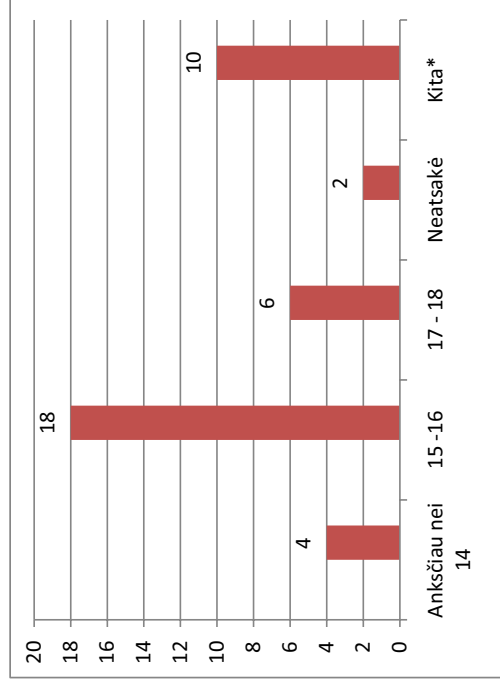
6. Kokio amžiaus asmuo, Jūsų nuomone, gali pats savarankiškai nuspręsti dėl seksualinių santykių su kitu asmeniu?

Anksčiau nei 14	0
15 -16	0
17 - 18	25
Kita*	11

* tik sulaukus pilnametystės, pagal kitus - tik nuo 20 arba 21.
 Kiti teigia, kad nuo tada, kai asmuo pats save išlaiko
 materialiai ir gali prisiminti atsakomybę (nesieja to
 su amžiumi).

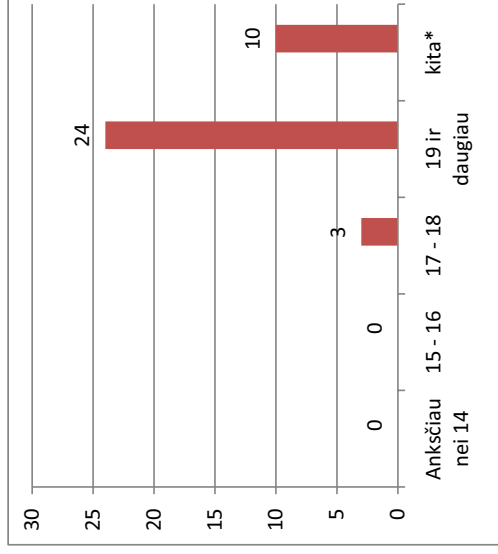
Anksčiau nei 14	4
15 -16	18
17 - 18	6
Neatsakė	2

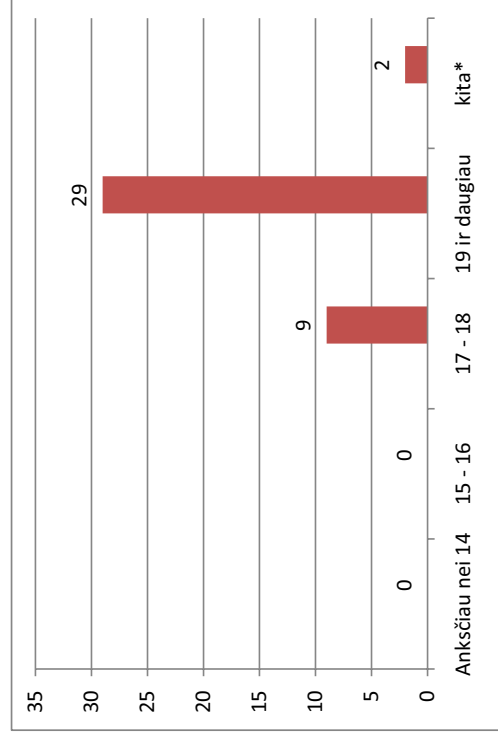
* teigiama, kad jei bent vienas iš partnerių yra suaugęs asmuo,
 kitas taip pat turi būti suaugęs, tuo tarpu nepilnamečiai
 tarpusavyje lytiškai bendrauti gali ir nuo 13 metų amžiaus.

7. Kokio amžiaus asmuo, Jūsų nuomone, gali savarankiškai nuspręsti dėl dalyvavimo pornografinio pobūdžio fotosesijose ar pornografiniuose renginiuose?

Amžiaus grupė	Atsakymų skaičius
Anksčiau nei 14	0
15 - 16	0
17 - 18	3
19 ir daugiau	24
kita*	10

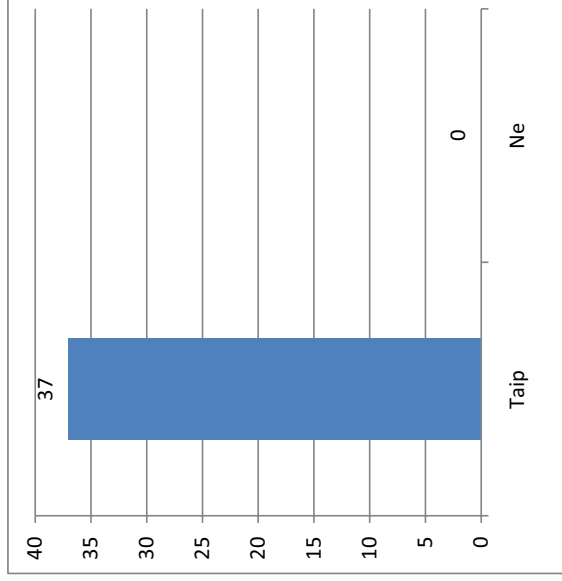
* būdami subrendę fiziškai ir psichologiškai

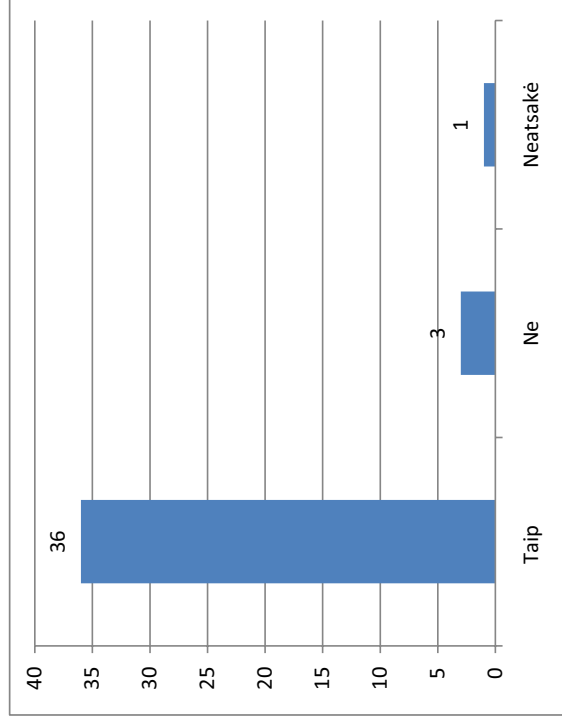
* būdami subrendę fiziškai ir psichologiškai; vienas respondentas nurodė, kad tokiais veiksmais negalima užsiimti niekada

8. Ar, Jūsų nuomone, vaiko pornografijos naudojimas (žiūrėjimas) gali skatinti arba įtakoti kitus seksualinius nusikaltimus prieš vaiką (ypatingai tuos, kuriuose yra tiesioginis nusikaltėlio ir aukos kontaktas, pvz. seksualinis prievartavimas, žaginimas etc.?)

Taip	37
Ne	0

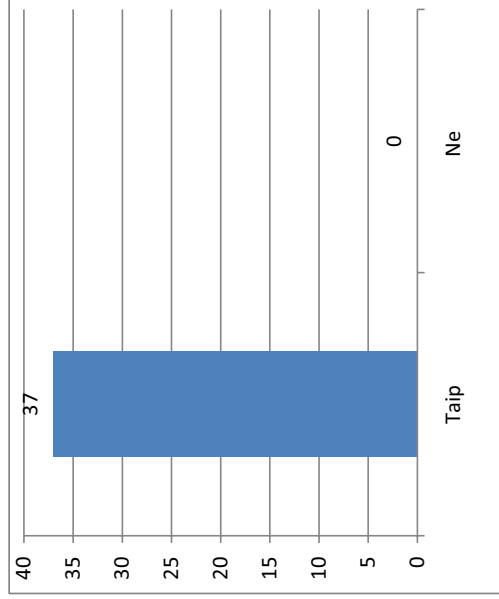

Taip	36
Ne	3
Neatsakė	1

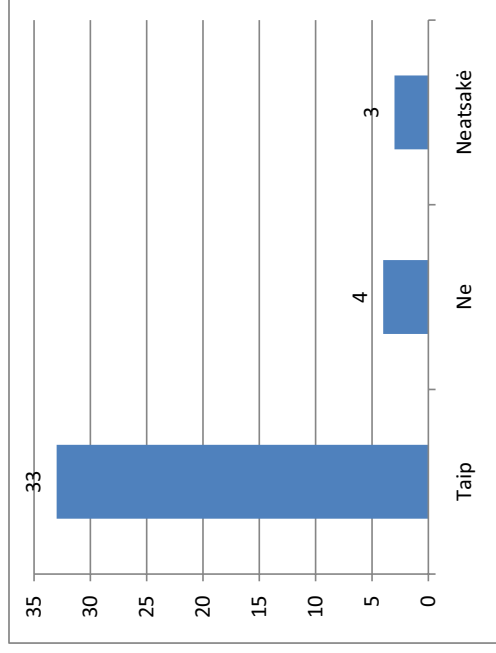

9. Ar, Jūsų nuomone, vaiko pornografijos naudojimas skatina agresiją (plačiąja prasme) vaikų atžvilgiu?

Taip 37
Ne 0

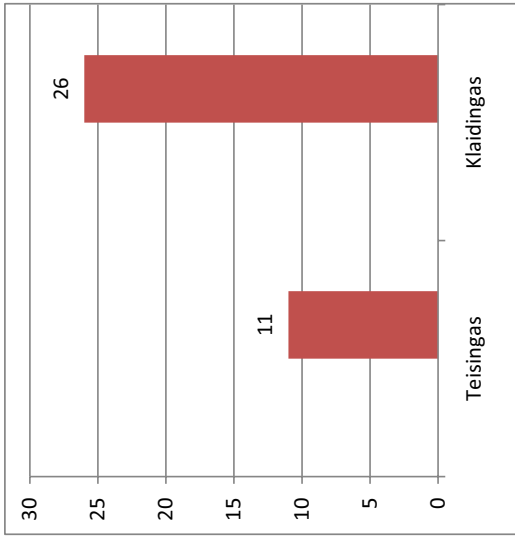

Taip 33
Ne 4
Neatsakė 3

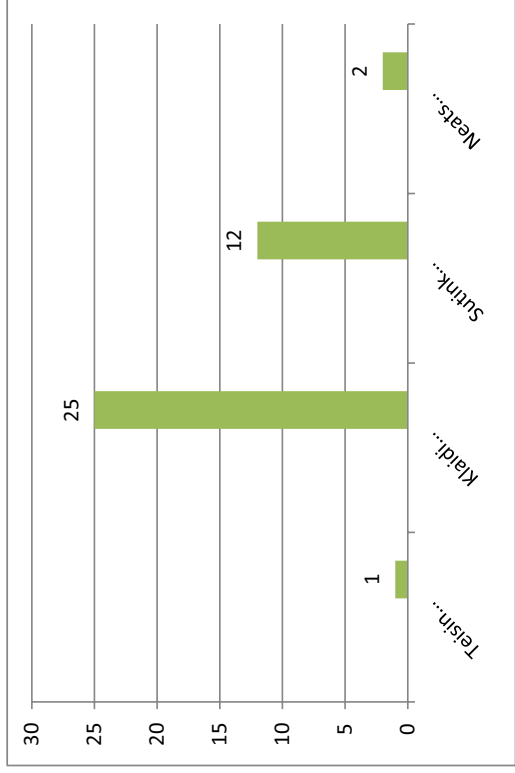

10. Kokia Jūsų nuomonė dėl teiginio: "vaiko pornografinių atvaizdų žiūrėjimas - tik viena iš prevencijos priemonių, siekiant išvengti tiesioginio aukos ir nusikaltėlio kontakto"?

Teisingas 11
 Klaidingas 26

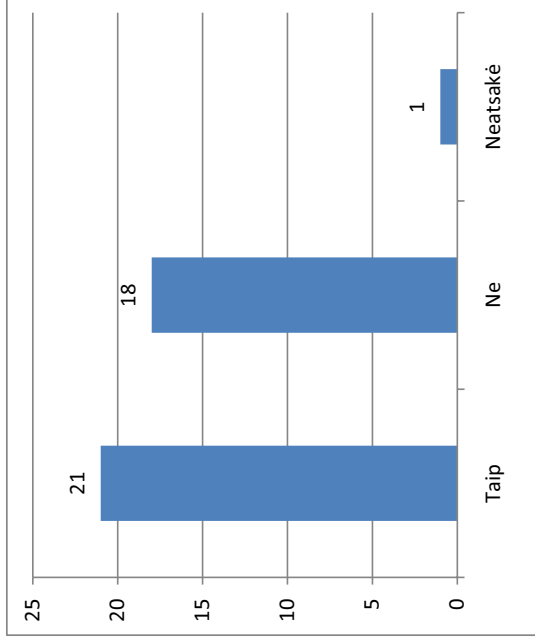
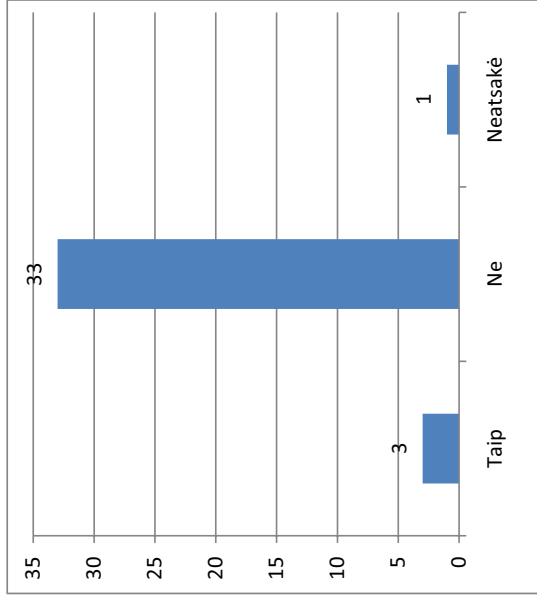
Teisingas 1
 Klaidingas 25
 Sutinka/Nesutinka iš dalies* 12
 Neatsakė 2

*vieniems to gali užtekti, kitiems - ne. Iškrūpimo atveju tai gali stimuliuoti tolesnius veiksmus.

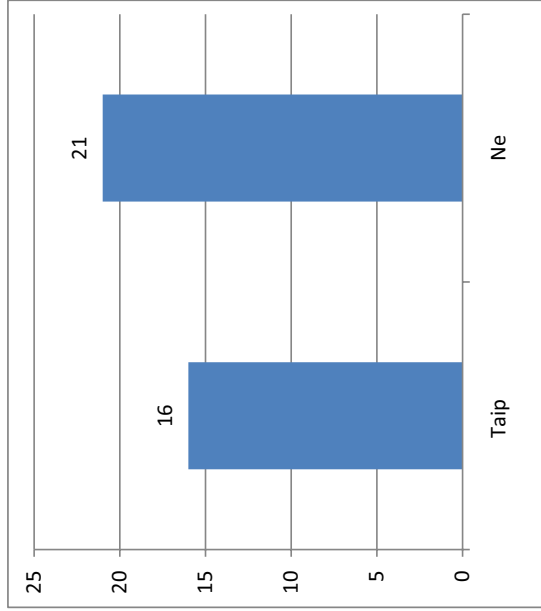
11. Ar, Jūsų nuomone, pedofilai yra pagrindinė kategorija nusikaltėlių, susijusių su vaiko pornografija?

	Taip	Ne	Neatsakė
Taip	3	33	1
Ne	21	18	1
Neatsakė			

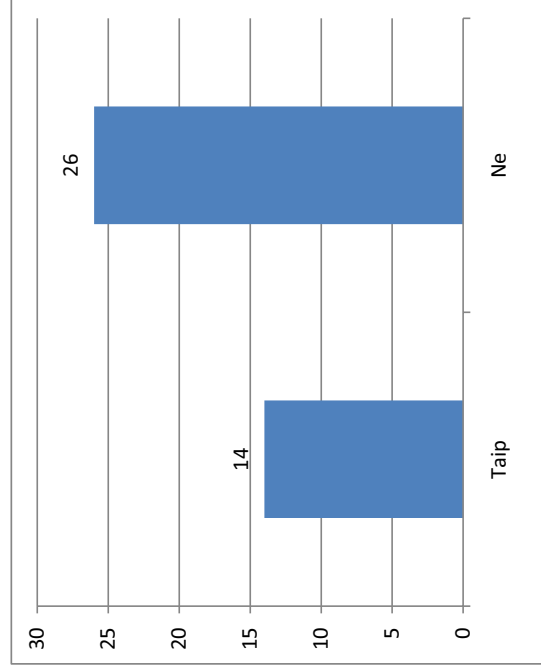

12. Ar, Jūsų nuomone, asmenį, kuris išnaudoja vaiką pornografijai, galima vadinti pedofilu?

Taip 16
Ne 21

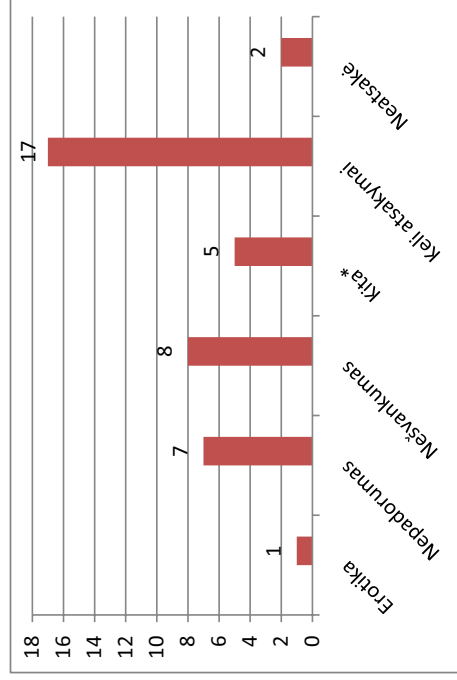
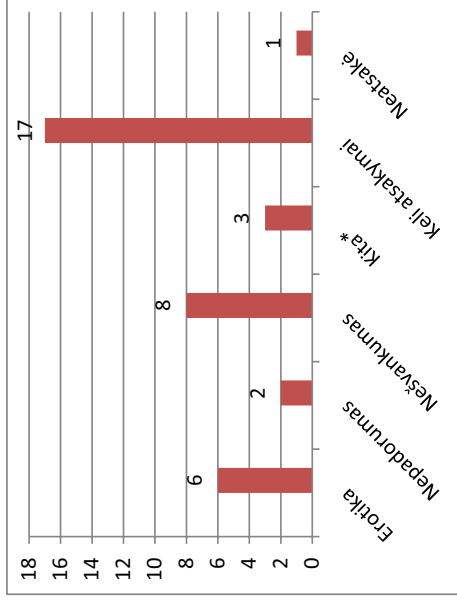

Taip 14
Ne 26

13. Kuri sąvoka, Jūsų nuomone, yra artimiausia pornografijos sąvokai? (galima pažymėti ir kelis variantus)

Erotika	6	Erotika	1
Nepadorumas	2	Nepadorumas	7
Nešvankumas	8	Nešvankumas	8
Kita*	3	Kita*	5
Keli atsakymai	17	Keli atsakymai	17
Neatsakė	1	Neatsakė	2

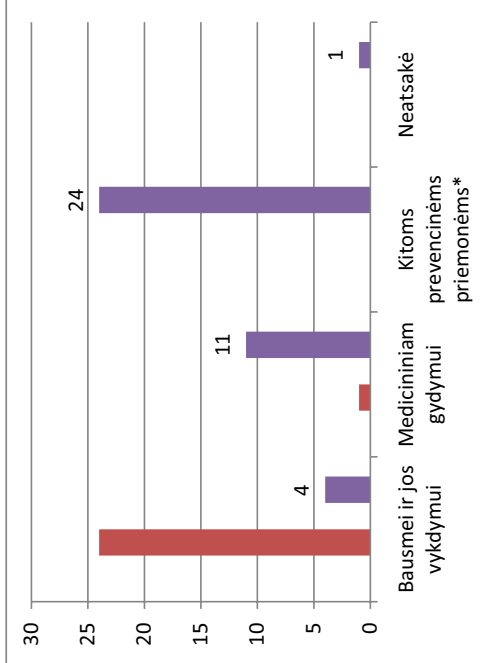
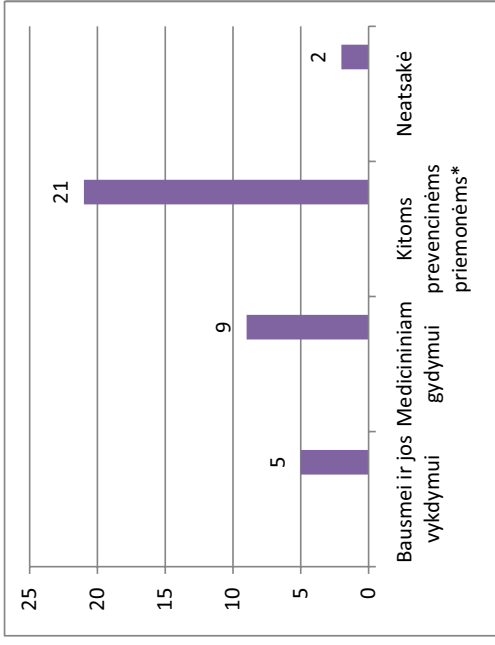

*amoralumas, iškrypimas

* išnaudojimas, erotinė pornografija, nešvanki pornografija, seksualinis, patologinis asmens nukrypimas

14. Kam, Jūsų nuomone, turėtų būti teikiamas prioritetas esant vaiko išnaudojimo pornografiniai atvejams?

	Bausmei ir jos vykdymui	Bausmei ir jos vykdymui Medicininiam gydymui	Kitoms prevencinėms priemonėms*	Neatsakė
Bausmei ir jos vykdymui Medicininiam gydymui	5	9	21	2
Kitoms prevencinėms priemonėms*	21	2	5	9
Neatsakė	2	5	9	21

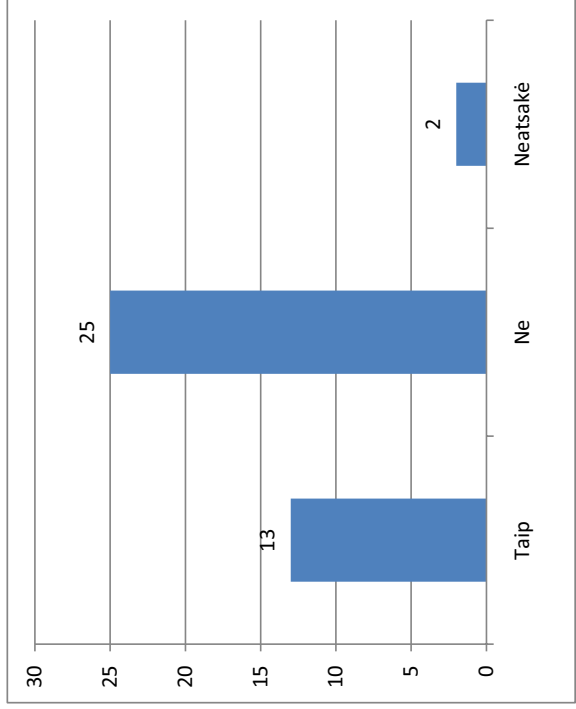
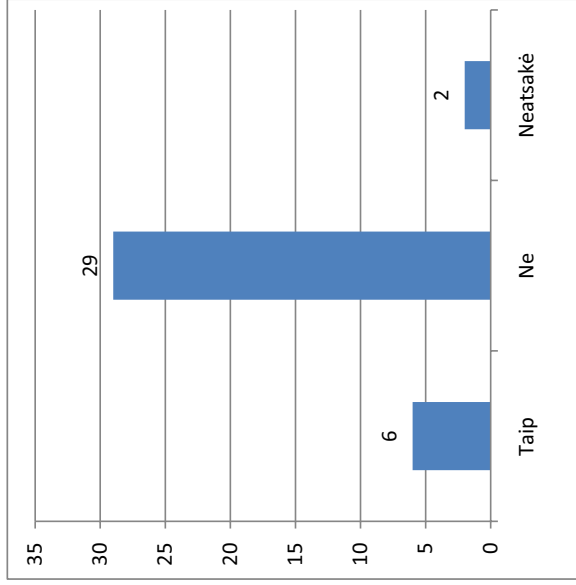

*vaiko reabilitacijai ir tolimesnei jo socializacijai, psichologinei pagalbai, vaiko ir jo šeimos narių konsultavimui, informacinei sklaidai, kur kreiptis įvykus tokiam atvejui ar sužinojus, kad tai vyksta.

*vaikų lavinimui kaip patiems apsiginti nuo išnaudojimo, mažinant akivaizdžias seksualines žinutes (filmai etc.), intelektualiai ir ekonominei paramai šeimoms.

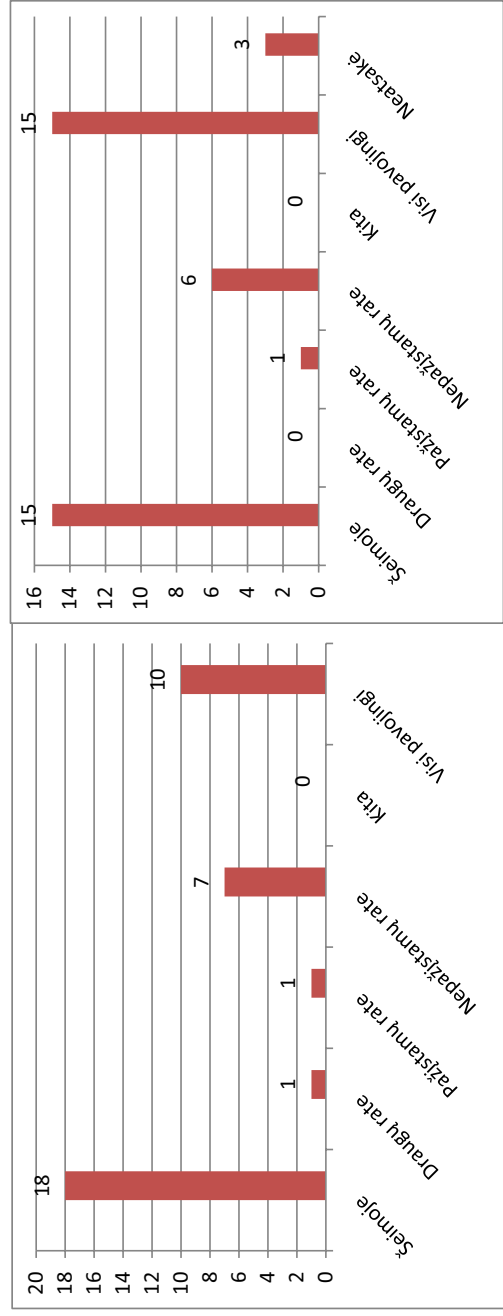
15. Ar tikite, kad bausmės atlikimas laisvės atėmimo įstaigoje, gali pataisyti nusikaltėlį, išnaudojusį vaikų pornografijai?

Taip	Ne	Neatsakė
6	29	2
13	25	2

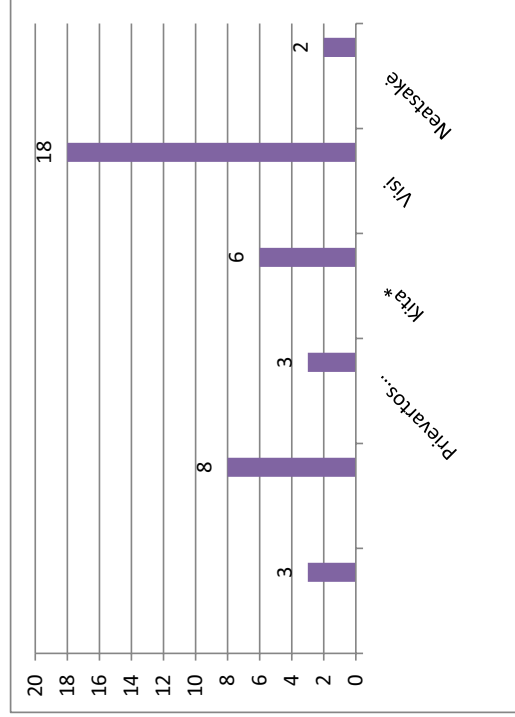
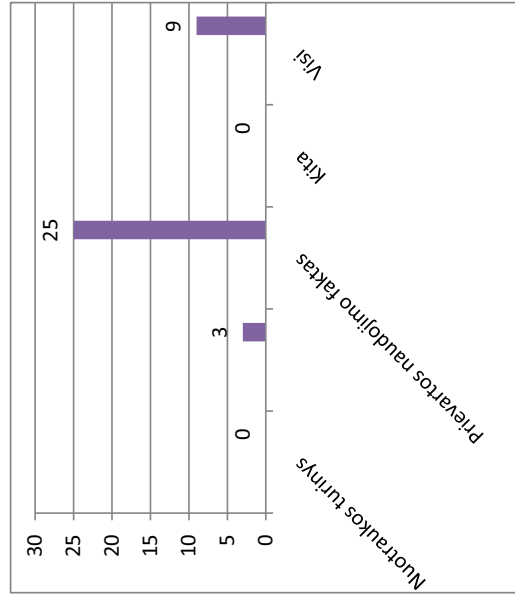
16. Kuri, Jūsų nuomone, vaiko išnaudojimo pornografijai forma, yra pavojingesnė?

	Šeimoje	Šeimoje
Draugų rate	18	15
Pažįstamų rate	1	0
Nepažįstamų rate	1	1
Kita	7	6
Visi pavojingi	0	0
Neatsakė	10	15
		3

17. Kuri aplinkybė, Jūsų nuomone, yra svarbesnė skiriant bausmę už vaiko išnaudojimą pornografijai?

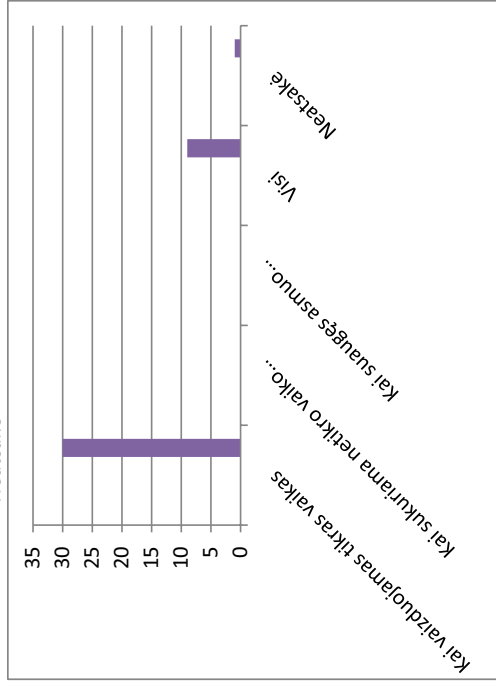
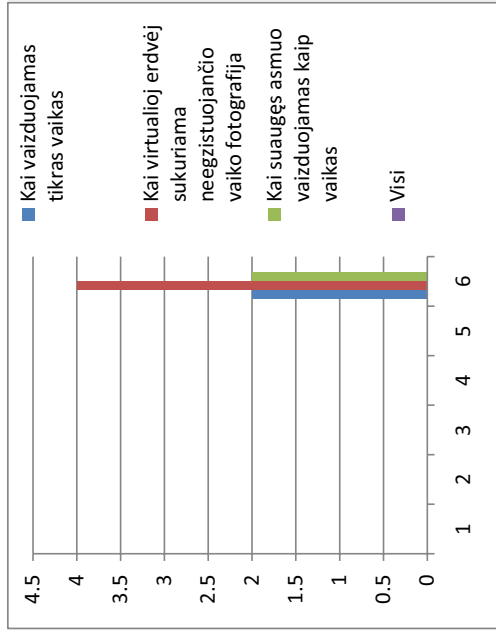
Nuotraukos turinys	0	Nuotraukos turinys	3
Nusikaltimo darymo trukmė, apimtis	3	Nusikaltimo darymo trukmė, apimtis	8
Prievartos naudojimo faktas	25	Prievartos naudojimo faktas	3
Kita	0	Kita*	6
Visi	9	Visi	18
		Neatsakė	2

* seksualinis kontaktas, vartojimo dažnumas
363

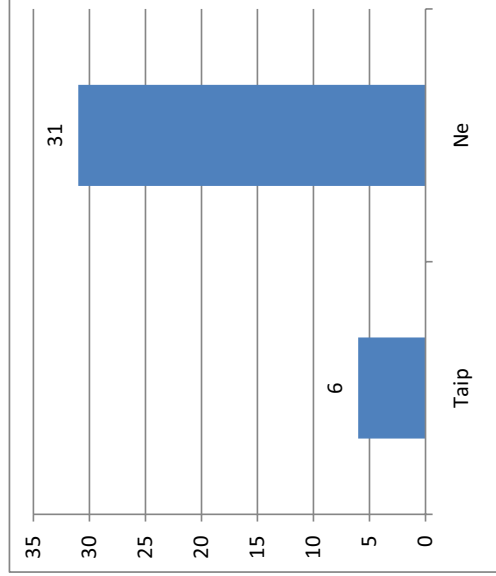
18. Kuri, Jūsų nuomone, pornografijos forma yra pavojingesnė sukeltų padarinių prasme?

Kai vaizduojamas tikras vaikas	29	Kai vaizduojamas tikras vaikas	30
Kai virtualioj erdvėj sukuriama neegzistuojančio vaiko fotografija	2	Kai sukuriama netikro vaiko fotogr.	0
Kai suaugęs asmuo vaizduojamas kaip vaikas	4	Kai suaugęs asmuo vaizduojamas kaip vaikas	0
Visi	2	Visi	9
		Neatsakė	1

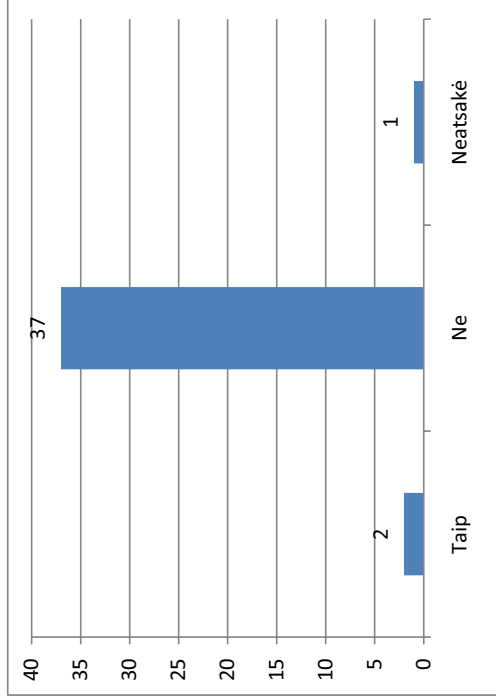

19. Ar, Jūsų nuomone, atvejai, kai vaiką pornografiniai išnaudoja moterys, yra mažiau pavojingi, nei tie, kuomet vaikus išnaudoja vyrai?

Taip	6
Ne	31

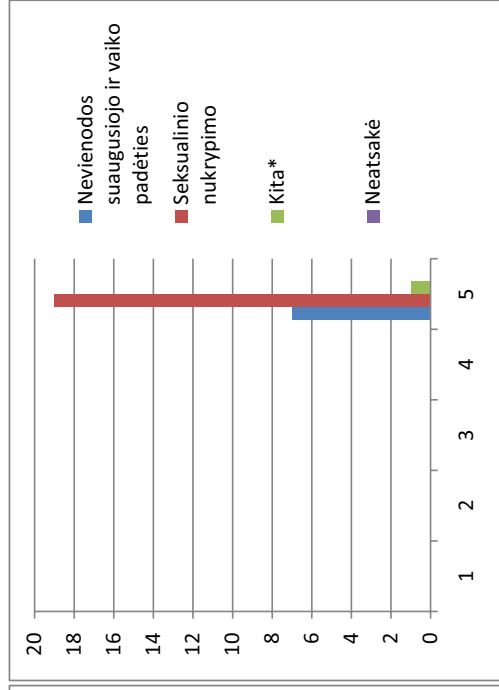
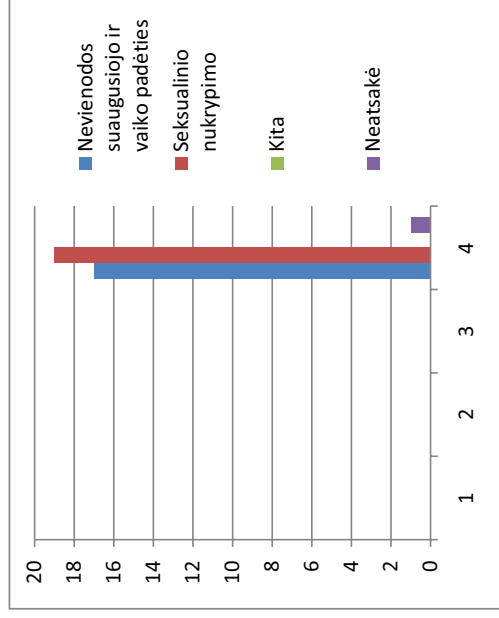

Taip	2
Ne	37
Neatsakė	1

20. Jūsų nuomone, vaiko išnaudojimas pornografijai - tai problema, kylanti labiau dėl:

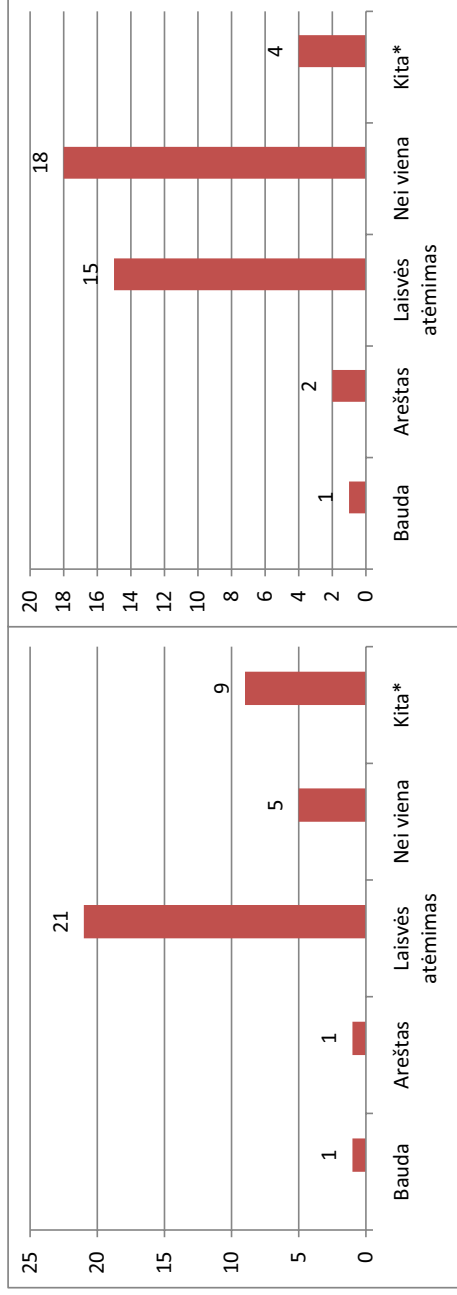
	17	13
Nevienodos suaugusiojo ir vaiko padėties	17	13
Seksualinio nukrypimo	19	7
Kita*	0	19
Neatsakė	1	1

* ekonominė nelygybė, netinkamas elgesys su pažeidžiamais vaikais, valstybės ir visuomenės leidimas tam atsitikti, skurdas, pasirinkimo trūkumas, kultūrinės prielaidos, moralė, vaiko sekso lengvas prieinamumas.

21. LR BK už vaiko išnaudojimą pornografiškai numato baudos, arešto arba laisvės atėmimo bausmes. Kuri bausmė, jūsų nuomone, yra pati efektyviausia? (galima pažymėti ir keletą variantų)

Bausmė	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
Bauda	1																			
Areštas	1																			
Laisvės atėmimas	21																			
Nei viena	5																			
Kita*	9																			

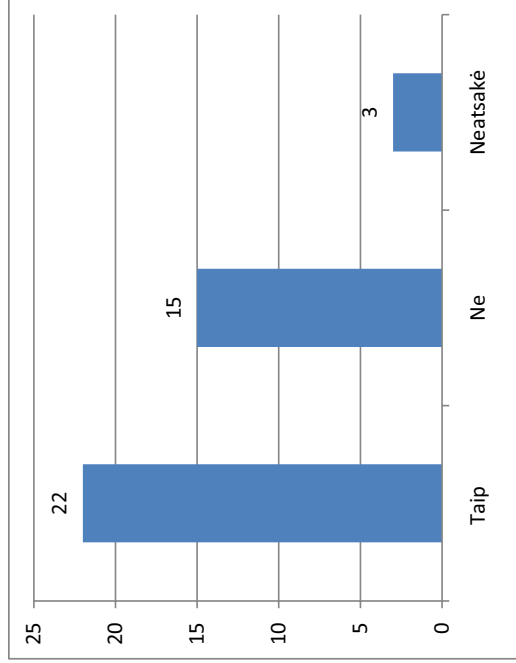
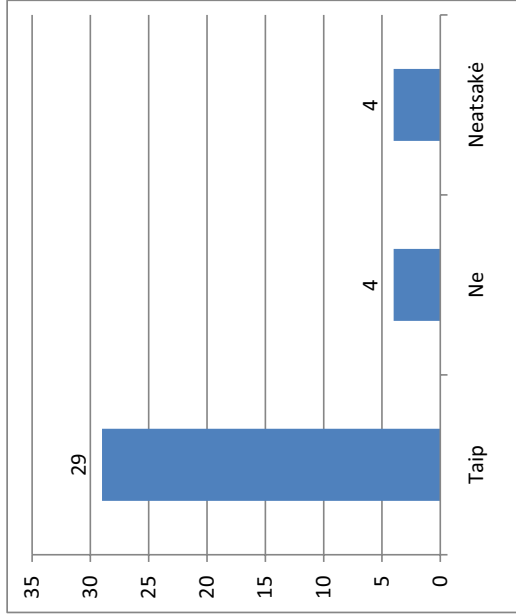

*viešos bausmės (nuskaltimo paviešinimas), laisvės atėmimas iki 20 m., izoliacija gydymo įstaigoje, kelių bausmių kombinacija (pvz. laisvės atėmimas ir bauda)

*teikti informaciją visuomenei apie tokius asmenis (daugiau nei 10 m.), ilgalaikis laisvės atėmimas, izoliavimas kartu su gydymu.

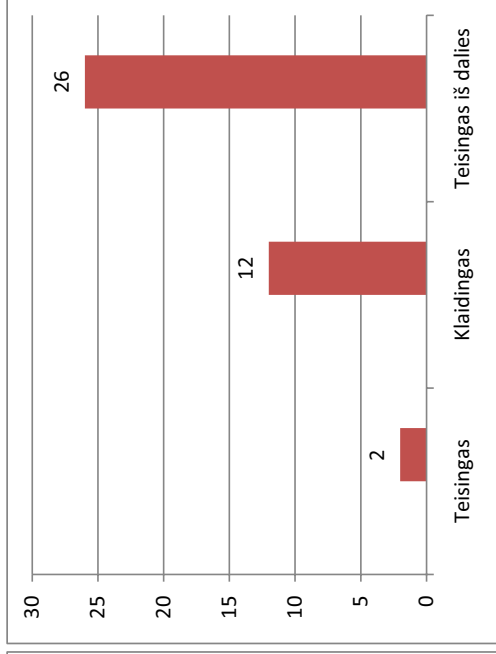
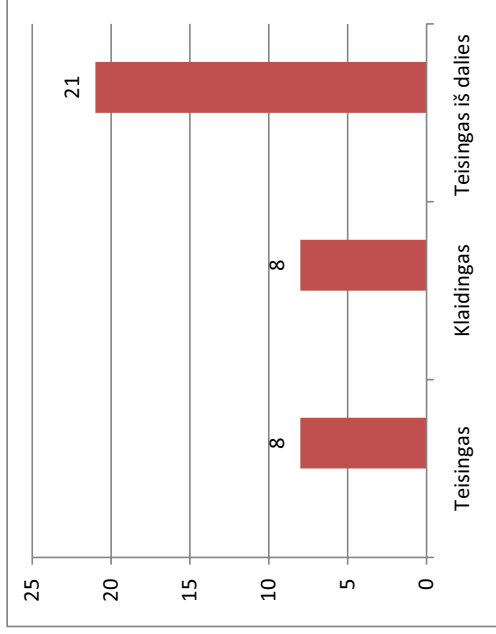
22. Ar, Jūsų nuomone, reikėtų griežtinti vaiko išnaudotojams skiriamas bausmes?

Taip	29	Taip	22
Ne	4	Ne	15
Neatsakė	4	Neatsakė	3

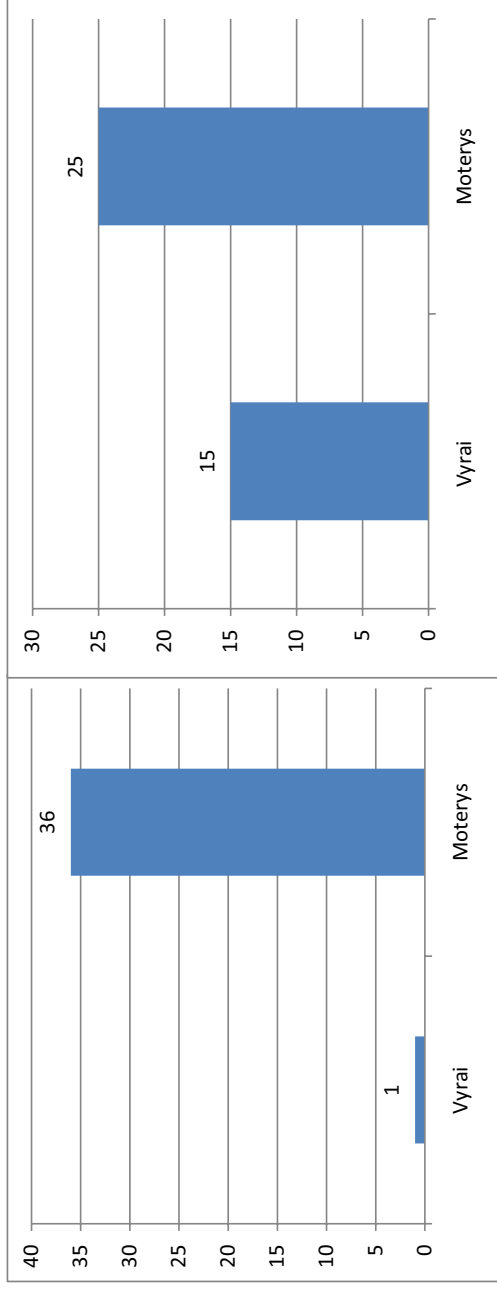
23. Pateikite savo nuomonę dėl teiginio: "vaikai, kurie buvo išnaudojami pornografiškai vaikystėje, ateityje patys taps seksualiniais nusikaltėliais".

Teisingas	8	Teisingas	2
Klaidingas	8	Klaidingas	12
Teisingas iš dalies	21	Teisingas iš dalies	26

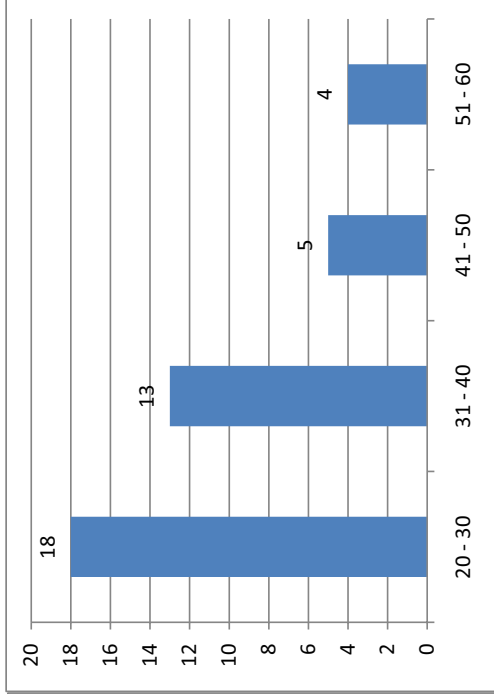
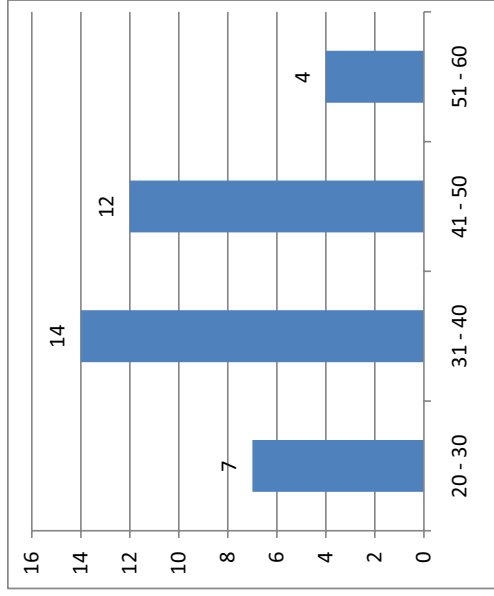
24. Tyrime dalyvavę respondentai pagal lytį:

Lytis	1	15
Vyrai	1	15
Moterys	36	25

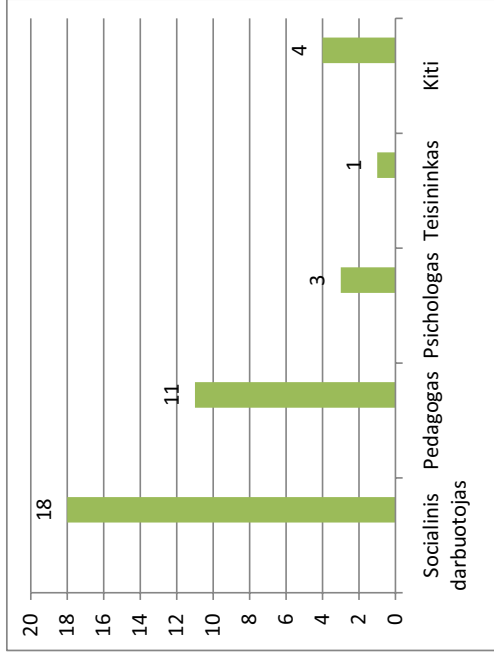
25. Tyrime dalyvavę respondentai pagal amžių:

20 - 30	7	20 - 30	18
31 - 40	14	31 - 40	13
41 - 50	12	41 - 50	5
51 - 60	4	51 - 60	4

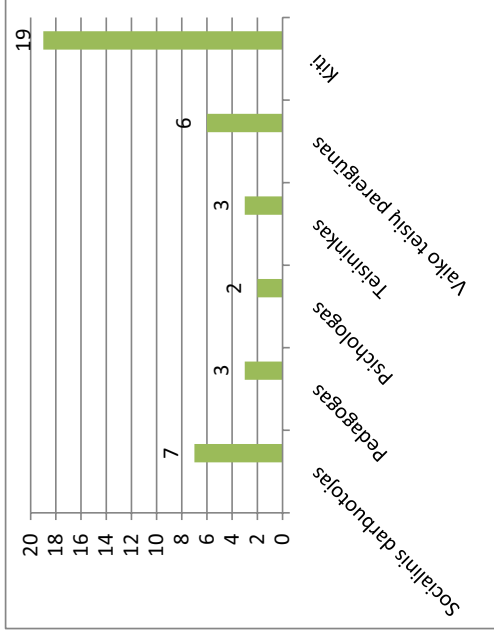

26. Tyrime dalyvavę respondentai pagal specialybę:

Socialinis darbuotojas	18
Pedagogas	11
Psichologas	3
Teisininkas	1
Kiti	4

Socialinis darbuotojas	7
Pedagogas	3
Psichologas	2
Teisininkas	3
Vaiko teisių pareigūnas	6
Kiti	19

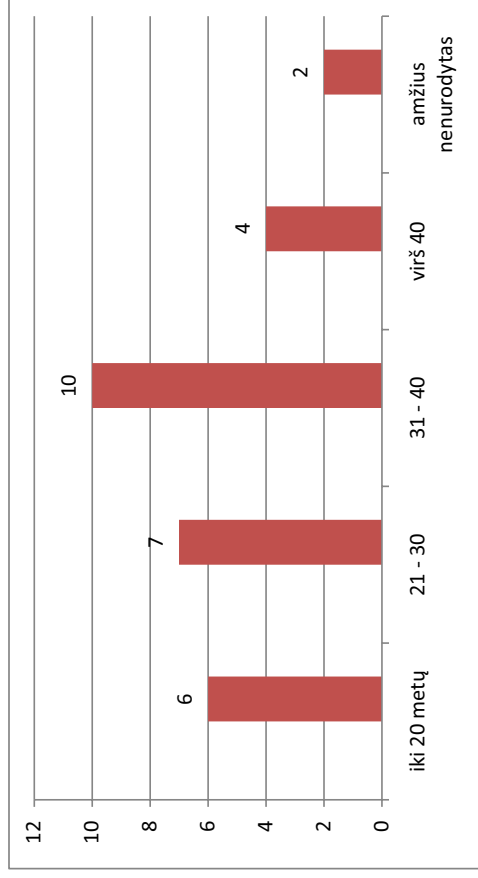

2 PRIEDAS

Teismų Praktikos Lietuvoje Apžvalga

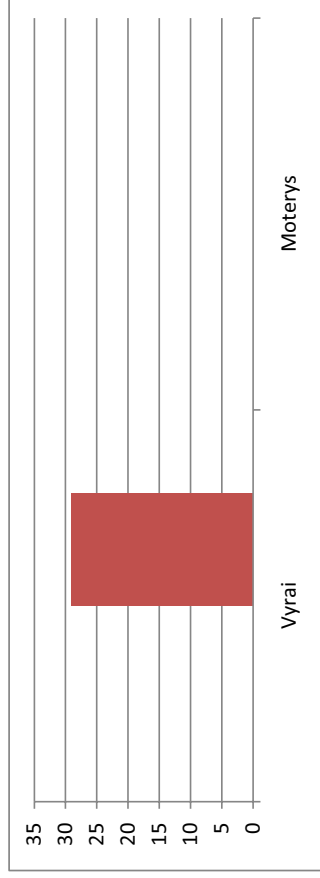
1. Nuteistųjų amžius

iki 20 metų 6
21 - 30 7
31 - 40 10
virš 40 4
amžius nenurodytas 2

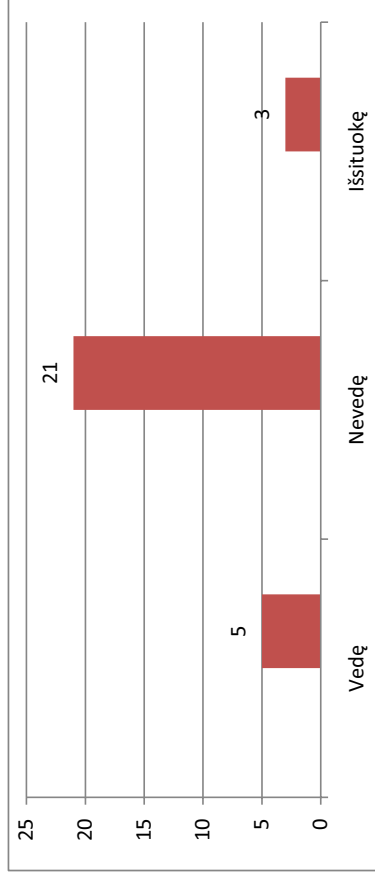
2. Nuteistųjų lytis

Vyrai 29
Moterys 0

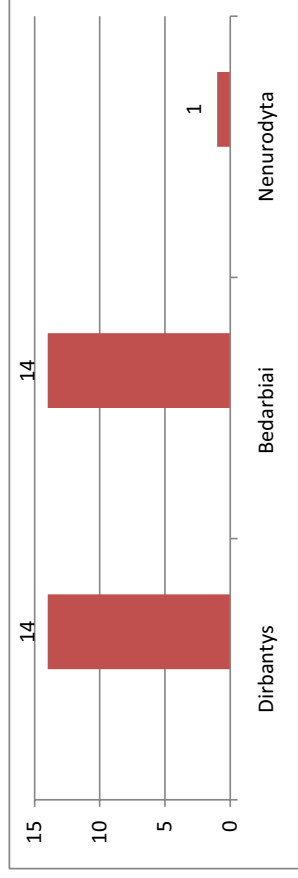
3. Šeimninė padėtis

Vedę 5
Nevedę 21
Išsituokę 3

4. Darbo santykiai

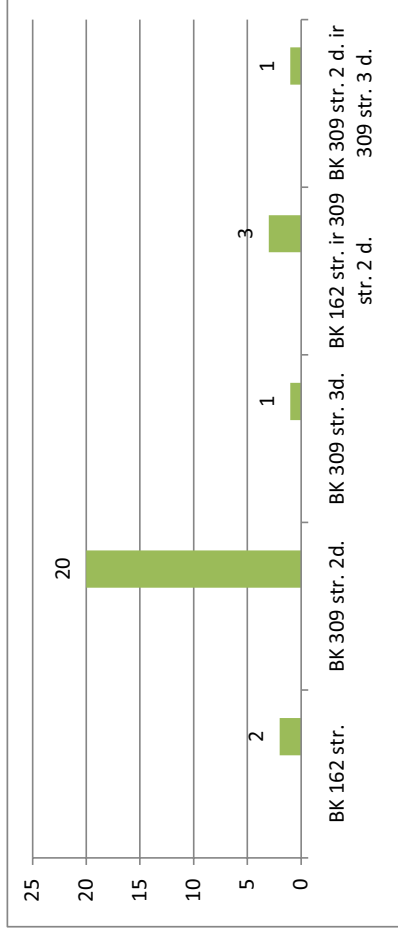
Dirbantys 14
Bedarbiai 14
Nenurodyta 1

* profesijos labai įvairios: vadybininkai, mechanikai, vairuotojai etc.

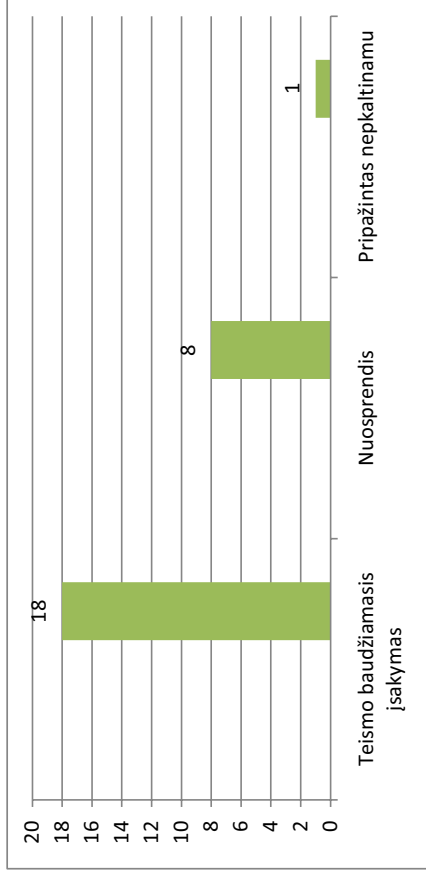
5. BK straipsnis, pagal kurį asmuo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn

BK 162 str. 2
 BK 309 str. 2d. 20
 BK 309 str. 3d. 1
 BK 162 str. ir 309 str. 2 d. 3
 BK 309 str. 2 d. ir 309 str. 3 d. 1

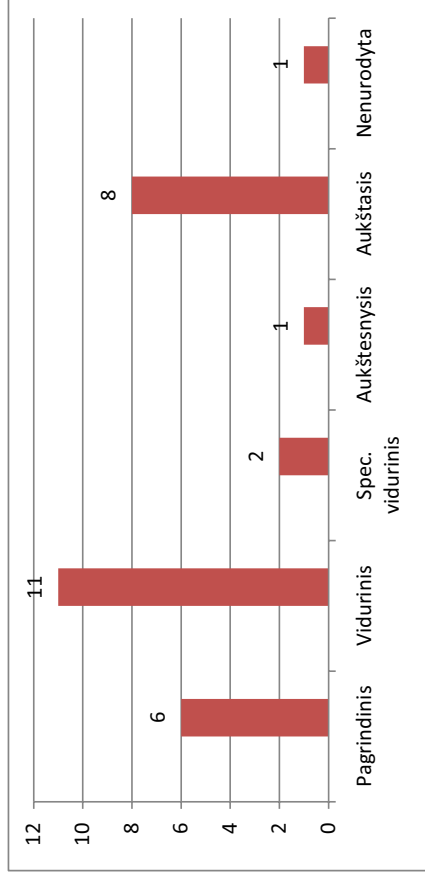
6. Proceso užbaigimo forma

Teismo baudžiamasis įsakymas 18
 Nuosprendis 8
 Pripažintas nep kaltinamam 1

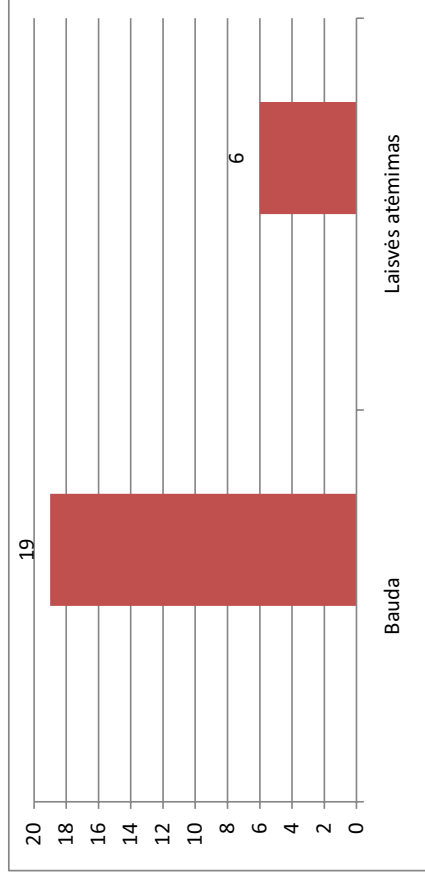
7. Išsilavinimas

Pagrindinis 6
Vidurinis 11
Spec. vidurinis 2
Aukštesnysis 1
Aukštasis 8
Nenurodyta 1

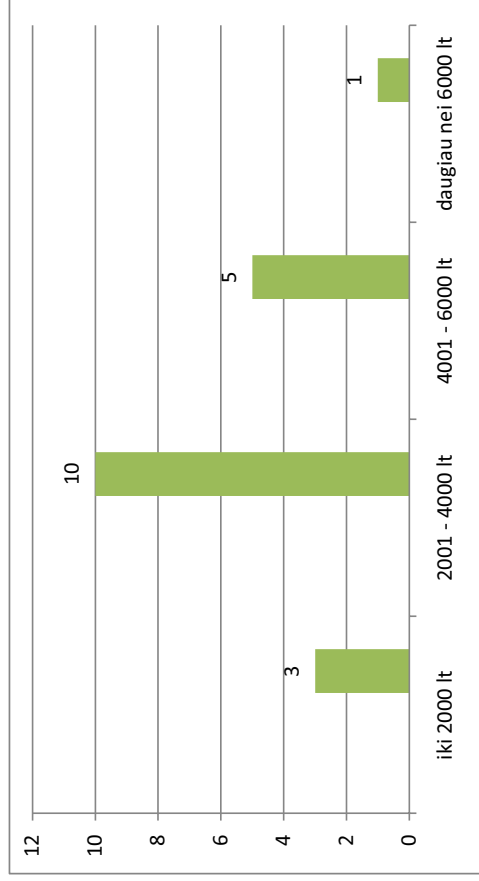
8. Paskirta bausmė

Bauda 19
Laisvės atėmimas 6

9. Baudos dydis

iki 2000 lt 3
2001 - 4000 lt 10
4001 - 6000 lt 5
daugiau nei 6000 lt 1

10. Teistumas

Teistas 3
Neteistas 25
Nenurodyta 1

